This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital utgave av en bok som i generasjoner har vært oppbevart i bibliotekshyller før den omhyggelig ble skannet av Google som del av et prosjekt for å gjøre verdens bøker tilgjengelige på nettet.

Den har levd så lenge at opphavretten er utløpt, og boken kan legges ut på offentlig domene. En offentlig domene-bok er en bok som aldri har vært underlagt opphavsrett eller hvis juridiske opphavrettigheter har utløpt. Det kan variere fra land til land om en bok finnes på det offentlige domenet. Offentlig domene-bøker er vår port til fortiden, med et vell av historie, kultur og kunnskap som ofte er vanskelig å finne fram til.

Merker, notater og andre anmerkninger i margen som finnes i det originale eksemplaret, vises også i denne filen - en påminnelse om bokens lange ferd fra utgiver til bibiliotek, og til den ender hos deg.

Retningslinjer for bruk

Google er stolt over å kunne digitalisere offentlig domene-materiale sammen med biblioteker, og gjøre det bredt tilgjengelig. Offentlig domene-bøker tilhører offentligheten, og vi er simpelthen deres "oppsynsmenn". Dette arbeidet er imidlertid kostbart, så for å kunne opprettholde denne tjenesten, har vi tatt noen forholdsregler for å hindre misbruk av kommersielle aktører, inkludert innføring av tekniske restriksjoner på automatiske søk.

Vi ber deg også om følgende:

- Bruk bare filene til ikke-kommersielle formål
  Google Book Search er designet for bruk av enkeltpersoner, og vi ber deg om å bruke disse filene til personlige, ikke-kommersielle formål.

- Ikke bruk automatiske søk
  Ikke send automatiske søk av noe slag til Googles system. Ta kontakt med oss hvis du driver forskning innen maskinoversettelse, optisk tegngjenkjenning eller andre områder der tilgang til store mengder tekst kan være nyttig. Vi er positive til bruk av offentlig domene-materiale til slike formål, og kan være til hjelp.

- Behold henvisning
  Google-"vannmerket" som du finner i hver fil, er viktig for å informere brukere om dette prosjektet og hjelpe dem med å finne også annet materiale via Google Book Search. Vennligst ikke fjern.

- Hold deg innenfor loven
  Uansett hvordan du bruker materialet, husk at du er ansvarlig for at du opptrer innenfor loven. Du kan ikke trekke den slutningen at vår vurdering av en bok som tilhørende det offentlige domene for brukere i USA, impliserer at boken også er offentlig tilgjengelig for brukere i andre land. Det varierer fra land til land om boken fremdeles er underlagt opphavrett, og vi kan ikke gi veiledning knyttet til om en bestemt anvendelse av en bestemt bok, er tillatt. Trekk derfor ikke den slutningen at en bok som dukker opp på Google Book Search kan brukes på hvilken som helst måte, hvor som helst i verden. Erstatningsansvaret ved brudd på opphavsrettigheter kan bli ganske stort.

Om Google Book Search

Googles mål er å organisere informasjonen i verden og gjøre den universelt tilgjengelig og utnyttbar. Google Book Search hjelper leserne med å oppdage verdens bøker samtidig som vi hjelper forfattere og utgivere med å nå frem til nytt publikum. Du kan søke gjennom hele teksten i denne boken på `http://books.google.com/`

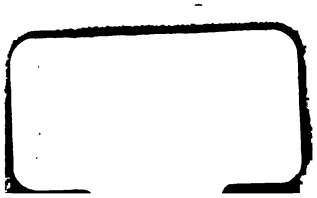

Bergen

GEA

~~332. B. A.~~

Urda,

et norsk antiqvarisk-historisk

Tidsskrift,

udgivet

af Directionen for det Bergenske Musæum.

Første Bind.

(Med 14 lithographerede Plader.)

Bergen 1837.

Forlagt af det Bergenske Musæum.

Trykt hos Chr. Dahl, B. S.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

Fortale.

Fra den Tid af at Samlingerne begyndte at forsges i det Bergenske Musæum, og mærkværdige Oldtidsstykker efterhaanden indlemmedes i Samme, var det ofte af Directionens Medlemmer bleven omtalt, hvor ønskeligt det skulde være, i Overensstemmelse med den allerede i Indbydelsen til Musæets Oprettelse antydede Idée, om man, efter den Typus, som de i Danmark da udkommende antiqvariske Annaler i længere Tid havde fremstillet, kunde gjennem Trykken faae bekjendtgjort enkelte Afhandlinger eller Notitser angaaende antiqvariske Gjenstande, som enten opbevares i Musæet, eller som nogen Oldtidens Velynder andensteds i Landet havde havt Leilighed til at gjøre sig nøie bekjendt med. Stedse var man enig om det Interessante og Nyttige af et saadant Foretagende, især da der i Bergen var oprettet en god lithographisk Anstalt, ved Hjælp af hvilken man kunde faae de mærkeligste Gjenstande gjennem tro Afbildninger beskueliggjorte; men der var Ingen, som vilde træde frem og love Bidrag, og endnu mindre Nogen, som erklærede at have noget Saadant færdigt til Trykken.

Da forenede Stiftamtmand Christie, Biskop Neumann, og Overlærer Sagen sig, i en Vennesamling d. 30. Oct. 1829, om at komme sammen en Aften hver tredie Uge, og da skiftevis at oplæse, og derefter underkaste hverandres Omdømme og Bemærkninger hvad Enhver imidlertid, med Hensyn til det foresatte Maal, havde udarbeidet. Paa denne Maade haabede man at faae samlet passende Materialier, og derved at faae lagt Grundvold til et antiqvarisk Tidsskrift, som engang kunde, med Haab om velvillig-Modtagelse, udgives.

Saaledes blev denne Forening til, og saaledes samledes efterhaanden ikke faa Materialier, som man antog at kunne være brugbare til det angivne Øiemeed.

I Aaret 1831 tiltraadte Adjunct Brömel denne Forening, og i det følgende Aar gik flere af Directionens Medlemmer over i Samme. Nu vare Medarbeiderne ikke faa; og ligesom man allerede tidligere havde indbudet Generaladjutant Holck og Provst Dahl til at deeltage i Foreningens Arbeider, saaledes indbød man nu ogsaa Jernværkseier Aall, Justitiarius Berg, Lector Keiser, Expeditionssecretair Kraft, Professorerne Steenbloch og Lundh, samt Capt. Munthe og Sognepræst Mørch til at sende Bidrag til et antiqvarisk Tidsskrift, som man troede nu med Sikkerhed at kunne udgive. Da disse Indbydelser bleve mødte med Velvillie, og det saaledes kun gjaldt om at vide, hvorvidt et saadant Tidsskrift turde vente Læsere og Afsætning, lod man under 28. Febr. 1833 udgaae følgende

Subscriptionsindbydelse paa URDA,
et norsk antiqvarisk-historisk Tidsskrift (i tvangfrie Hefter).

"Den norske Literatur har hidtil savnet og savner endnu et periodisk Skrift, hvori man Tid efter anden kunde nedlægge Afhandlinger, Bemærkninger o. dl. om de Levninger fra Oldtid og Fortid, som enten allerede ere fundne eller herefter maatte findes i vort Fædreland, og hvis Offentliggjørelse baade kunde interessere og gavne Læseren. Om et saadant Tidsskrifts Nytte ere Meningerne neppe deelte i vore Dage. Undertegnede have desaarsag forlængst besluttet, under Titel af Urda, at udgive, i tvangfrie Hefter, Afhandlinger, Notitser o. s. v. om de mærkværdigste Oldsager, som opbevares i det Bergenske Musæum; om norske Antiqviteter i Almindelighed; om antiqvarisk-historiske og naturvidenskabelige Gjenstande, forsaavidt disse Sidste tage Hensyn paa Nordens Oldtid, eller kunne tjene til at oplyse samme. Selv have vi allerede i flere Aar indsamlet og ordnet Materialier til et saadant Tidsskrift. Det gi-

der os derhos at torde anmelde, at DHrr. Jernværkseier Aall, Justitiarius Berg, Provst Dahl, Oberst Holck, Lector Keiser, Expeditionssecretair Kraft, Professor Lundh og Capitain Munthe, foruden Flere, have lovet at ville levere os Bidrag. Saasnart vi, med Hensyn til Skriftets Omkostninger, see os skadesløse ved Subscription, hvortil vi herved give os den Ære at indbyde, vil Udgivelsen tage sin Begyndelse. Tidsskriftet vil udkomme i Qvart-Format, 2 Hefter aarlig, hvert Hefte paa omtrent 12 Ark; og 4 Hefter udgjøre et Bind. Da hvert Hefte vil indeholde 2 til 4 lithographerede Plader af antiqvariske Gjenstande, bliver Prisen for samme 96 ß. [1]).

Christie. Neumann. Sagen. Brömel. Joh. St. Bull.

Nu gik Indbydelserne ud, ei blot over Norges, men og over Sveriges og Danmarks Land, allevegne hvor Skandinaviens Tunge kjendtes, og de fandt den Deeltagelse, som de med hvert Hefte udgangne Subscribentlister vise. Da disse Indbydelser imidlertid kom fra mange Kanter seent tilbage, og man ikke, for Oplagets Skyld, vovede at begynde med Trykningen forinden, saa kom det første Hefte af Urda ikke ud førend mod Slutningen af Aaret 1834. I Aaret 1835 kom det andet Hefte ud, og i Aaret 1836 det tredie. Det fjerde Hefte, hvormed Bindet nu sluttes, skulde allerede i afvigte Aar have været udgivet, om det ikke havde været fornødent, at lade de 5 Ark af samme, som vi skylde Hr. Professor Holmboe, trykke under hans Opsyn i Christiania, hvor ogsaa de dertil hørende Plader ere lithographerede.

Vel har denne Udgivelsens Gang været langsommere end lovet var; men forskjellige Hindringer, hvoriblandt især Anskaffelsen af det fornødne Papiir, det man har maattet hente fra flere Steder, have voldt denne Forsinkelse. Bergens isolerede

---

[1]) Det er senere, paa Omslaget af 2det og 3die Hefte, tilføiet: "Subscription gjælder for et heelt Bind. Hvo som ikke ved Modtagelsen af hvert Binds sidste Hefte fraſiger sig Fortsættelsen, anſees at vedblive som Subscribent."

Beliggenhed, og den derover indskrænkede Communication, har ikke gjort det mindre vanskeligt, at faae skaffet Udenbyes-Subscribenter deres Exemplarer tilstillede; og allermeest maae Udgiverne beklage, at de ikke faa Subscribenter i Sverige have næsten i to Aar maattet savne de dem tilkommende Hefter, fordi den Mand, til hvem det var overdraget at fordele dem, gjorde et ubetimeligt Opbud, hvorefter det ikke hidindtil har været muligt, at faae Exemplarerne ud af hans Concursboe.

Efterat nu dette Tidsskrifts første Bind saaledes er sluttet, vilde det være Udgiverne særdeles kjært at see det i de forskjellige Lande, hvor det læses, anmeldt og af kyndige Mænd bedømt, til mulig Veiledelse for Fremtiden. Udgiverne ere sig det bevidste, at de, med stadigt Hensyn til Skriftets Bestemmelse, og med sand Ridkjærhed for den Sag, de have paataget sig, have anvendt deres bedste Evner til Øiemedets Opnaaelse; men de have tillige ofte maattet beklage, at de, i Mangel af større offentlige Bibliotheker, maatte indskrænke sig til Benyttelsen af deres egne private Bogsamlinger alene. Herhos bør de tillige ikke forbølge for Almeenheden, at deres hele Id gaaer ud paa, at bortrydde saavidtmuligt denne Hindring for en kommende Slægt, idet de fra første Færd af have vedtaget, at lade den Fordeel, som dette Tidsskrifts Udgivelse muligen kunde medbringe, tilflyde det Bergenske Musæum, til Forsgelse af dets for Øieblikket ubetydelige antiquariske Bibliothek. Enhver derfor, om enten ved indsendte Afhandlinger, passende til Tidsskriftets Bestemmelse, eller ved Subscription fremdeles bidrager til dets Udgivelse, vil man taknemmelig ansee som Musæets Velynder og Velgjører.

I Directionen for det Bergenske Musæum d. 26. Januar 1837.

Christie. Neumann. Konow. Sagen. Bull.
Christie. Brömel. Hesselberg.

Indhold.

		Side
1.)	Urda, Indlednings-Digt. Af L. Sagen	1.
2.)	Om det Bergenske Musæum	3.
3.)	Om en hos Almuesmænd paa Landet herskende Overtroe, som gjør, at de ikke ville skille sig ved jordgravede Oldsager; og om en sjelden Antiqvitet, som formedelst saadan Overtroe holdes skjult. Af W. F. K. Christie	19.
4.)	Kong Valders Grav. Af Neumann	27.
5.)	Kort Underretning om et Fund af Mynter og Bracteater, som opbevares i det Bergenske Musæum, og som efter Tønjums Kirkes Fald i Leirdal ere fremkomne. (Meddeelt)	37.
6.)	Om en Steen-Ring, som tilhører det Bergenske Musæum; et Forsøg paa at oplyse og forklare denne og andre lignende Steen-Ringes oprindelige Bestemmelse. Af W. F. K. Christie	45.
7.)	Vigerøen. Af Neumann	67.
8.)	Gulathinget. Af Brømel	73.
9.)	Om to mærkelige smaae Stene, som ere fundne i en Gravhøi. Af W. F. K. Christie	89.
10.)	Om Helle-Ristninger, og andre Indhugninger i Klipper, især i Bergens Stift. Af Samme	91.
11.)	Gildestuen i Kingservig. Af Neumann	98.
12.)	Oushougen. Af Samme	101.
13.)	Kirken paa Kind. Af Samme	103.
14.)	Om et Byzantinsk Malerie, som tilhører det Bergenske Musæum. Af W. F. K. Christie	105.
15.)	Om Norges Fiskerier i Fortiden. Af Brømel	119.
16.)	Antiqvariske Excursioner i Sogn. Af Neumann	133.
17.)	Antegnelser, Bergen og Bergens Stift vedkommende. Af L. Sagen	156.
18.)	Beretninger om Fund af Oldsager i Norge, især i Bergens Stift. Af W. F. K. Christie	175.
19.)	Antiqvariske Efterretninger angaaende Fund paa Bergenhuus Fæstning 1831—1833. (Meddeelt)	197.
20.)	Gjenpart af et Pergamentsbrev, som Provst P. Aabel, medens han var Sognepræst til Sogndal i Indre-Sogn, skjænkede det Bergenske Musæum, med Anmærkning af W. F. K. Christie	200.
21.)	Gave til Musæet	200.

		Side
22.)	Bjerghulerne i Bergens Stift. Af Neumann	201.
23.)	Catalog over det norske Universitets Samling af nordiske Oldsager i Christiania. Af R. Keiser. (Fortsættes.)	230.
24.)	Udkast til Jagtens og Fiskeriets Historie paa den scandinaviske Halvøe. Af S. Nilsson; oversat og forsynet med Anmærkninger af W. F. K. Christie	249.
25.)	Historiske Bemærkninger om Norges tidligere Indvaanere, Dets sandsynlige Folkemængde førend den sorte Pest, m. m., Alt forfattet med specielt Hensyn til Ladvigs Præstegjeld, i Sogns Fogderie. Af O. E. Holck, med Anmærkninger af W. F. K. Christie	273.
26.)	Efterretning om en i Ullensakers Præstegjeld i Høsten 1833 undersøgt Gravhøi. Af G. F. Lundh	288.
27.)	Beskrivelse over Mynter, tilhørende det Bergenske Museum. Af C. A. Holmboe. (Fortsættes.)	293.
28.)	Efterretninger om Fund af Oldsager. (Meddeelt)	297.
29.)	Rokkestene i Norge. Af W. F. K. Christie	303.
30.)	Tillæg til S. 40 og 41, angaaende en sammesteds omhandlet Mynt og Bracteat. (Meddeelt)	304.
31.)	Tillæg til S. 22 og 23, angaaende den Skik, med en Træklubbe at ihjelslaae gamle og skrøbelige Mennesker	304.
32.)	Asareligionen i Norge. Af Brömel	305.
33.)	Om et mærkeligt Birketræe paa Gaarden Slinde i Sogn. Af W. F. K. Christie	318.
34.)	Om Huus-Laugmands-Embedet i Bergen. Af Samme	328.
35.)	Mynter fra Middelalderen, fundne ved Egersund. Af C. A. Holmboe	329.
36.)	Anviisning til paa den letteste og nøiagtigste Maade at undersøge gamle Gravhøie. Af Directionen for det Bergenske Museum	369.
37.)	Undersøgelse om det gamle Høvdingesæde Thornberg (mons spinæ) og dets Beboere. Af G. Munthe	372.
38.)	Fortsættelse af Beretninger om Fund af Oldsager i Norge, især i Bergens Stift. Af W. F. K. Christie	391.
39.)	Fortsættelse af Catalogen over det Norske Universitets Samling af nordiske Oldsager i Christiania. Af R. Keiser	398.

Henviisning
fra Pladerne til den trykte Text.

Plade		No.		Side
Plade	I. II.	No.	1—72 . . .	37—44. og 304.
=	III.	=	1 a. b.	45.
=	=	=	2 a. b. } .	31—32.
=	=	=	3 a. b. }	
=	=	=	4. 5.	89.
=	IV.	=	1—24 . . .	91—97.
=	V. VI.		. . . . .	105—118.
=	VII.	=	1—7	143—145.
=	=	=	8	148.
=	=	=	9. 10. 11	198.
=	=	=	12	175.
=	=	=	13	193.
=	=	=	14	181.
=	VIII.	=	1. 2	252.
=	=	=	3. 4	253.
=	=	=	5. 6. 7	254.
=	=	=	8. 9. 10. 11. 12. 13.	255.
=	=	=	14	256.
=	=	=	15. 16, 17. 18 . .	257.
=	=	=	20—24	259.
=	=	=	25	260.
=	IX.	=	1—5	293.
=	=	=	6—11	296.
=	=	=	12—18	297.
=	=	=	19 a. b.	299.
=	X.	=	1	346.
=	=	=	2. 3	350.
=	=	=	4	363.
=	=	=	5	357.
=	=	=	6	366.
=	=	=	7	354.

Plade		No.		Side
Plade	X.	No.	8	363.
=	=	=	9	362.
=	=	=	10—19	367.
=	=	=	20—27	368.
=	XI.	=	28—29	332.
=	=	=	30—35	333.
=	=	=	36—37	334.
=	=	=	38—44	335.
=	=	=	45—47	336.
=	=	=	48—50	337.
=	=	=	51—55	338.
=	XII.	=	56—60	339.
=	=	=	61—64	340.
=	=	=	65—69	341.
=	=	=	70	336.
=	=	=	71—72	341.
=	=	=	73—75	342.
=	=	=	76	367.
=	=	=	77—78	342.
=	=	=	79	344.
=	=	=	80—82	342.
=	XIII.	=	83—85	343.
=	=	=	86	344.
=	=	=	87—92	343.
=	=	=	93—106	344.
=	=	=	107	345.
=	=	=	108	368.
=	XIV.	=	1 a. b. og 2.	389—390.
=	=	=	3 a. b. c. .	394—397.
=	=	=	4	397.
=	=	=	5 a. b.	392.

Rettelser.

Side	5.	L. 8	(ovenfra)	ringſte læs: ringeſte
—	22.	L. 5	(nedenfra)	Sten læs: Steen
—	28.	L. 3	(ovenfra)	viſte læs: viiſte
—	39.	L. 5	—	Bredder læs: Brædder
—	39.	L. 16	—	Pag. 130 læs: Pag. 150
—	40.	i Noten	—	No. 63 læs: No. 68
—	61.	L. 3	(ovenfra)	Sverrige læs: Sverige
—	69.	L. 13	—	Familiebgravelſe læs: Familiebegravelſe
—	71.	L. 5	—	Rognvald læs: Ragnvald
—	75.	L. 14	(nedenfra)	Afguder læs: Aſaguder
—	79.	L. 9	—	deres læs: dens
—	81.	L. 4	(ovenfra)	Afguder læs: Aſaguder
—	84.	L. 12	—	Eydafylke læs: Eadafylke
—	85.	L. 7	—	Gaardesmændene læs: Gaardmændene
—	87.	L. 14	(nedenfra)	gjort læs: afgjort
—	95.	i Noten	6 discription	læs: description
—	103.	L. 8	(nedenfra)	anſelige læs: anſeelige
—	104.	L. 11	(ovenfra)	lig læs: liig
—	106.	L. 6	(nedenfra)	Heraklius læs: Heraclius
—	107.	L. 6	(ovenfra)	Heraklius læs: Heraclius
—	122.	L. 6	—	Hn læs: Hu
—	130.	L. 9	(nedenfra)	Skalagrim læs: Skallagrim
—	131.	L. 10	—	Sæleveiter læs: Sæleveide
—	132.	L. 6	(ovenfra)	et Sildeſtim læs: en Sildeſtiim
—	140.	L. 14	(nedenfra)	ſmalere læs: ſmallere
—	141.	L. 3	(ovenfra)	af af læs: af
—	142.	L. 3	(nedenfra)	Bauteſtenene læs: Bautaſtenene
—	148.	L. 7	—	Grlbsholm læs: Gripsho m
—	151.	L. 13	—	1816 læs: 1826
—	152.	L. 1	—	Fordybuing læs: Fordybning
—	166.	L. 1	—	Opriudelſe læs: Oprindelſe
—	194.	L. 10	(ovenfra)	ligner læs: ligne
—	203.	L. 5	(nedenfra)	Afdelingee læs: Afdelinger
—	206.	L. 4	—	eu Roverkule læs: en Roverkule
—	206.	L. 6	—	tilbort læs: tilhort
—	206.	L. 7	(ovenfra)	oplyſende læs: oplyſende
—	207.	L. 8	(nedenfra)	Dod læs: Dod
—	214.	L. 8	—	Borgnnds læs: Borgunds
—	224.	L. 4	i Noterne	Labyrinten læs: Labyrinthen
—	224.	L. 16	(nedenfra)	Salſete læs: Salſette
—	235.	L. 6	(ovenfra)	Klinknagler læs: Klinknagler
—	238.	L. 15	—	Viden læs; Vidden
—	267	L. 9	(nedenfra)	Chordon læs: Thordon
—	329.	L. 19	tilføies:	See Pl. XII. No. 59
—	368.	L. 5	(ovenfra)	No. 17 læs: No. 20

Fortegnelse
over Subskribenter paa
FRIA.
et norsk antiqvarisk-historisk Tidsskrift.

Hans Kongelige Høihed Kronprindsen (8 Expl.)

A. I Kjøbstæderne.

1. Paa Frederikshald.

Blich, Oberstlieutenant.
Gedde, Toldinspecteur.
Lund, A., Kjøbmand.
Sinding, J. Chr., Apotheker.
Wiel, M., Consul.

2. I Frederikstad.

Bing, Byfoged.
Bugge, U., Candidat. theol.
Eilertsen, Sorenskriver.
Nielsen, H., Cand. theol.
Rosing, C. W.
Sahlqvist, Foged.
Tandberg, Præst.

3. Paa Moss.

Laulund, C., Kjøbmand.
Vogt, Byfoged.

4. I Christiania.

Berg, J. P., Stud. theol.
Blytt, Lector.
Bøgh, Stud. jur.
Dietrichson, B. F., St. theol.
Fervel, Student.
Keyser, Lector.
Krog, H., Stud. jur.
Krogh, L., Student.
Lampe, J. F., Stud. theol.
Langberg, C. M., St. miner.
Lange, Chr., Cand. theol.
Lange, Høiesterets-Assessor.
Meltzer, F., Stud. theol.
Munch, P. A., Stud. jur.
Munthe, Capt.
Sørensen, Biskop.
Sørensen, Advocat.
Steenbloch, Professor.
Sødring, H., Stud. jur.
Vibe, Ingenieurlieut.

5. I Drammen.

Blom, Amtmand.
Hasfing, H.

6. I Skien.

Bull, Jacob, Pastor.

7. I Christiansand.

Sigwardt, Biskop.

8. I Fahrsund.

Bockmann, H. P.
Otto. P.

9. I Egersund.

Krog, Troels Chr.

10. I Stavanger.

Bahr, T., Kjøbmand.
Bugge, Fredr., Overlærer.
Dobloug, Overtoldbetjent.
Jacobsen, Chr. Fredr.
Jonasen, G. Schanche, Kjøbmand.
Kjelland, Jacob, Consul.
Langberg, G., Provst og Sognepræst.
Lange, A., resid. Capellan.
Lassen, C., Stadsmægler.
Lovdahl, Toldcassérer.
Petersen, F. F.
Rosenkilde, P. V.
Preus, Sorenskriver.
Schiøtz, K. H., Sorenskriver.
Schiøtz, S. G.
Schwartzacker, Districtslæge.
Sundt, H., junior.
Sømme, A., Kjøbmand.
Jetlitz, K. N., Apotheker.

11. I Bergen.

Aal, J. C., Brigade-Auditeur.
Ameln, Hilbrand, Kjøbmand.
Angell, Knud A., Kjøbmand.
Armauer, G., Snedker.
Berg, Peder J., Smed.
Bierck, B. J., Kjøbmand.
Blaauw, D. V., Kjøbmand.
Blakstad, Procurator.
Bloch, Oberstl.
Boalth, J. C.
Blessing, Uhrmager.
Bonge, Joh. H., Kjøbmand.
Broch, Peter, Bødker.
Bordrud, H., Overtoldbet.
Bredal, Iver, Kjøbmand.
Brun, Jacob B., Bager.
Brun, Stiftsprovst.
Brynildsen, Hans, Bager.
Busch, U. F., Kjøbmand.
Bull, Reservelæge.
Børs, Søren, Kjøbmand.
Calmeyer, Maler.
Christensen, Raadmand.
Collombo, B., Kjøbmand.
Conradi, Assessor.
Daae, H., pers. Capell.
Dahl, Hans, Kjøbmand.
Dahle, K. C., Organist.
Dahl, Mons, Muurmester.
Dedichen, Corn., Kjøbmand.
Dedichen, Jens, Kjøbmand.
Dekke, Johan M., Bager.
Feser, Daniel, Blikkenslager.
Foreningen, den militaire.

Flood, Peder, Smed.
Flottmann, resid. Capell.
Friele, Ole, Mægler.
Friele, Joachim, Kjøbmand.
Friele, H., Kjøbmand.
Fritzner, Edvard, Adjunct.
Folchedahl, S., Stadscapit.
Gade, J. G., Kjøbmand.
Gran, Jens, Kjøbmand.
Greve, A. W., resid. Capell.
Grieg, John, Consul.
Grieg, P. L., Rebslager.
Grip, J., Kjøbmand.
Groth, Handlende.
Grung, Jacob, Rebslager.
Grüner, Capit., Toldcassérer.
Grötschier, H., Glarmester.
Haag, Snedker.
Hagemann, Fuldmægtig.
Hagerup, Stiftamtmand.
Hagelsteen, M., Molleeier.
Hallager, J., Adjunct.
Hallager, Thorstein, Klokker.
Hansen, A., Mægler.
Houge, const. Skattefoged.
Henrichsen, N., Fuldmægtig.
Hartwig, J., Capitain, Overtoldbetjent.
Helgesen, A., Kjøbmand.
Hjortdahl, Elias.
Holm, L. P., Prammester.
Hysing, Sognepræst.
Høgh, Guldarbeider.
Jacobsen, M. Qvist, Kjøbm.
Janson, Helmich, Consul.
Janson, Henrich, Consul.
Jaunsen, S., Stadscapitain.
Jensen, A. B., Høker.
Johannesen, A., Farver.
Irgens, Johan D., Rebslager.
Juell, M., Klokker.
Jørgensen, Notarius.
Ramstrup, C. W., Sognepræst.
Risling, C. M., Skorsteensfeier.
Konow, August, Consul.
Konow, August L., Kjøbmand.
Konow, J. L., Consul.
Konow, Wollert, Consul.
Konow, Wollert, junior.
Krog, H. J., Opticus.
Krohn, A., Stadshauptmand.
Krohn, J. H., Stadscapitain.
Kruuse, J. J., Kjøbmand.
Kroepelien, Henrich, Do.
Lange, J. H., Stadscapitain.
Lassen, A., Politimester.
L'Abée.
Lude, Ole T., Prammester.
Lund, J., See-Enroull.-Chef.
Madsen, M., Organist.
Meyer, J., S. S., Kjøbmand.
Madsen, Sivert, Do.
Matzau, Procurator.
Mandall, Lieutenant.
Mansbach, Generalmajor.
Martens, H. A., Bager.
Martens, Daniel, Bager.
Martens, J. H., Kjøbmand.
Meyer, Jacob.
Meltzer, Fr., Consul.
Mohn, Albert, Kjøbmand.
Mohn, Albert, H. S., Do.
Mohn, Chr. J., Do.
Mohn, Johan, Do.
Mohr, Johan, Do.
Monrad, Doctor med.
Mowinckel, J. L., Kjøbmand.
Müller, Stadsphysicus.
Müller, A. W., Ritmester.
Müller, J. P., Lieut.
Myhlenphort, Consul.
Møller, L., Premierlieutenant, Overtoldbetjent.
Møller, Jens, Lieutenant.
Møller, R., Capitain.
Nicolaysen, N., sen., Kjøbm.
Nicolaysen, N., jun., Do.
Nikolaysen, L. W., Do.
Nielsen, B., Skibsmægler.
Offersen, Andr. C., Kjøbmand.
Otzen, M., Consul.
Pihl, L. M., Kjøbmand.
Prahl, Lieutenant.
Qvislin, Klokker.
Reusch, D. C., Kjøbmand.
Reusch, Hans, Landskabsmaler.
Riis, C., Justitiarius.
Rolffsen R., J. S., Kjøbmand.
Rolffsen, R., T. S., Brabbanksmester.
Rytter, M. de, Lodsoldermand.
Schanche, H. G., Kjøbmand.
Schediwy, F. G., Cantor.
Schnelle, J., Kjøbmand.
Schreiber, Capitain-Vagtmest.
Schreuder, M. H., Kjøbmand.
Schreeder, Lærer.
Schumann, M., Bager.
Schønberg, Politieadjutant.
Schønberg, Organist.
Skjoldborg, Capitain.
Storm, Georg, Kjøbmand.
Storjohann, F., Do.
Stuvitz, Andr. Chr., Bager.
Stoltz, Daniel, Rebslager.
Stoltz, Joh., Kjøbmand.
Suckow, Wilh., Do.
Sudmann, C., Bager.
Smith, J. L., Kjøbmand.
Svanøe, O. T., Do.
Thrap, Raadstueskriver.
Trumpy, H. J., J. S.
Turau, J., Bataillons-Com.
Valentinsen, F., Kjøbmand.
Wallem, Johan N., Do.
Wallendahl, E. A., Do.
Walter, Overkrigscommissair.
Walsen, Corn., Kjøbmand.
Wernæs, P. G., Skipper.
Wesenberg, Lorentz, Kjøbm.
Wesenberg, Rahtje H., Do.
Wolff, Brigadelæge.
Wiese, Johan C., D. S., Kjøbmand.
Wisbech, Sygehuuslæge.
Wiese, Ludvig, jun., Kjøbm.
Winding, Conrector.
Wingaard, Kjøbmand.
Vedeler, G. H., Do.
Volckmann, H., Do.
Voss, Georg, Do.

Braamann, Sognepræst.

12. I Aalesund.

Lindholm, Foged.
Rønneberg, Carl L.
Storm, Overtoldbetjent.
Tønsing, Toldoppebørselsbetjent og Postmester.
Wasmuth, Chr. Frod.

13. I Christiansund.

Allan, John.
Christie, L. C.
Clausen, Hans, Consul.
Daae, A., Toldcassérer.
Hansen, Hans Christ.
Knudtzon, S. C., Consul.
Rosentreder, Peter.

14. I Trondhjem.

Bodom, Capitain.
Baye, L.
Dick, Krigsraad.
Ferry, C. L., Commandeur.
Fritzner, Overlærer.
Frølich, Artill.-Capit.
Fürst, H., Byfoged.
Garmann, H. C.
Grabow, Stiftamtskriver.
Gram.
Hegermann, Generalmajor.
Hornemann, Assessor.
Johannesen.
Kaurin, L. R., Stiftsprovst.
Knudtzon, B.
Knudtzon, Chr.
Kühle, Oberstlieutenant.
Lasen, Capit.
Lund, Artillerie-Lieutenant.
Lysholm, J. B.
Lysholm, J. M.
Lysholm, Henr.
Meidell, Oberstlieutenant.
Møller, Overlærer.
Møllerop, Chr. Fr.
Pohlman-Leslie, See-Enrouleringschef.
Roll, Jacob, Justitiarius.
Roll, G. C.
Schmidt, Peter.
Schnitler, B.
Schwach, Assessor.
Schüren, Wilhelm.
Sodeman, J. A.
Stibolt, Capit.
Telleffsen.
Trosdahl, Justitssecretair.

B. I Landdistricterne.

Smaalehnenes Amt.

Folsmar, Sognepræst til Hvalserne.
Olsen, Sognepræst til Id.

Agershuus Amt.

Normann, Provst, i Asker.
Wedel-Jarlsberg, Greve (2 Expl.)

Hedemarkens Amt.

Hesselberg, J., Sognepræst til Grue.
Ramstrup, C. W., Sognepræst til Faaberg.
Rynning, D. G., Sognepræst til Vinger.
Stange Læseselskab.
Weidemann, i Hoff.

Christians Amt.

Petersen, Sognepræst til søndre Ourdal, i Valders.

Buskeruds Amt.

Aars, Julius, personel Capellan, i Lier.
Mørch, A., Sognepr., i Hurum.

Bratsbergs Amt.

Buch, W. H., Sognepræst til Moeland, i øvre Tellemarken.
Finkenhagen, S. H., Sognepræst til Hjerdal.
Rode, Frederik, Provst og Sognepræst til Gjerpen.
Tellemarkens og Bamble Provstebibliothek.
Wolff, S. O., Sognepræst til Moe.

Nedenæs Amt.

Berg, O., Sognepræst til Evje.
Münster, C. A., Sognepræst til Nedre Sætersdalen.

Lister og Mandals Amt.

Aamodt, Provst, i Lyngdal.
Abel, Sognepræst, i Herad.
Arneberg, U. F., Provst, i Vandsøe.
Bockmann, Sorenskriver.
Fabricius, J. L., Provst og Sognepræst til Mandal.
Lasen, Provst, i Undal.
Melbye, Sognepræst, i øvre Qvinnesdal.
Ross, Sognepræst til Holme.
Rosenqvist, Sognepræst til Flekkefjord.
Salvesen, S., Sognepræst til Sogne.
Wulff, L., Sognepr. til Bjelland.

Stavangers Amt.

Broch, Lars, Overtoldbetjent, i Skudesnæs.
Brun, Sognepræst til Augvaldsnæs.
Hartmann, J. M., Sognepræst til Soggendal.
Hausmann, Provst.
Kaurin, Sognepr. til Torvestad.
Kjelland, Gabriel R., Sognepræst til Finsøe.
Krog, F. A., Provst og Sognepræst til Skudesnæs.
Selmer, C. G., Sognepræst til Bakke.

Søndre Bergenhuus Amt.

Aabel, N. F., Sognepræst til Etne.
Aga, Johannes Pedersen.
Aga, Lars, Lensmand.
Bruun, Sognepræst til Vigør.
Daae, J. M., Sognepræst til Fanøe.
Ellerhusen, Christoph., Sognepræst til Skaanevig.
Hammer, Sognepr. til Strandebarm.

Heiberg, G. S., Provst og Sognepræst til Hougs.
Hertzberg, Provst og Sognepræst til Kingservig.
Hjorthøy, H. L., Sognepræst til Lindaas.
Hoff-Rosenkrone, Baron.
Jersin, Sognepræst til Ous.
Koren, A., Sorenskriver.
Koren, Niels, Pers. Capell. i Kingservig.
Krythe, J., Organist.
Landmark, Niels, resid. Capellan til Lindaas.
Münster, Provst og Sognepræst til Vos.
Rotting, B., Sognepræst til Graven.
Sinding, H., resid. Capellan til Vos.
Vogt, N. N., Sognepræst til Findaas.

Nordre Bergenhuus Amt.

Aabel, Provst, i Sogndal.
Bugge, Proprietair, i Urnæs.
Bull, Sognepræst til Leirdal.
Daae, Premierlieutenant.
Daae, Ludvig, Sognepræst til Gloppen.
Dahl, Provst, i Evindvig.
Fleischer, Sognepræst til Lyster.
Hansen, Marie, i Lyster.
Harbitz, G. P., Sognepræst til Askevold.
Holck, O. E., Generaladjutant.
Jacobsen, Liner, Kirkesanger.
Irgens, Pers. Capell., i Hafsloe.
Kastrup, Amtmand.
Knagenhjelm, Lieutenant, i Kopanger.
Koren, W. F., Sognepræst til Sellye.
Landmark, N., Sorenskriver, i Sondfjord.
Leganger, Capitain.
Leirdals Almuebibliothek.
Lund, Capitain.
Lund, Sognepræst til Ytre-Holmedal.
Magelsen, Wilhelm, Sognepræst til Davigen.
Meidell, Chr., Capitain.
Meidell, F. H., Capitain.
Nielsen, Provst.
Nitter, Lensmand.
Rennord, Provst.
Reinhardt, Lieutenant.
Ronneberg, N., Handelsmand, i Osmundvaag.
Sars, Sognepræst til Kind.
Schjoldager, Sorenskriver, i Nordfjord.
Wendelboe, Klokker, i Leirdal.
Wiese, Claus, Handelsmand.

Romsdals Amt.

Birkeland, L., Provst.
Bonnevie, Hans, residerende Capellan til Borgund.
Cormontan, L. M. S., Sognepræst til Stranden.
Daae, L., Premierlieutenant.
Engeseth, Knud, Contoirbet.
Finkenhagen, L. L., Provst.
Heyerdahl, F., Sognepræst.
Jørringfjords Almuebibliothek.
Kaurin, Henning J., Sognepræst til Hrskoug.
Landmark, Foged.
Nicoll, P. W., Sognepræst til Haram.
Slettedal, Torbjørn Johannesen.
Synestvedt, Nicolay, Sognepræst.
Thoresen, H. C., Provst og Sognepræst til Herroe.

Søndre Trondhjems Amt

Brodtkorb, Christian, pers. Capellan til Hitteren.
Gaarder, Provst og Sognepræst til Hrlandet.
Hornemann, Henrich.
Jessen, L., Sognepræst til Stadsbygden.
Moss, Præst, i Bjoroer.

Nordlands Amt.

Brodtkorb, Proprietair, i Helgeland.
Faye, Gabriel Smith, Præst til Lurse.
Gaarder, Paul, Provst, i Helgeland.
Heltzen, Iver Ancher, Sognepræst til Ranen.
Ingier, O. W. B., Præst, i Bodse.
Kjønig, Joh. Chr., Præst til Saltdalen.
Kjerschow, Biskop.
Krogh, Jens, Præst til Resne.
Qvale, Christian, Præst til Wessen.
Qvale, Christian Ernst, pers. Capellan til Wessen.
Schytte, Provst, i Salten pr. Bodse.

Finmarkens Amt.

Stockfleth, Sognepræst til Lebesbye.

C. I Stockholm.

Lovenskjold, norsk Etatsminister (2 Expl.)

D. I Kjöbenhavn.

Engelstoft, Etatsraad.
Thomsen, Cancellieraad.

(Fortsættes, naar flere Subscriptionslister indlobe.)

URDA.

Og vores Oldtid havde Tidsgudinder,
Det Urda var og Varanda og Skuld;
Ved deres Kilder endnu dem man finder,
End Kildens Sand medbringer Korn af Guld —
Urd seer tilbage til de dunkle Minder,
Skuld venter paa en Morgen ny og huld;
Og Varanda snart smilende, snart bister
Seer mangen broget Boble, naar den brister.

Skjøndt Varanda vi nærmest skulde kjende,
Det er ei saa; — den vævre Tidens Mse
Heel tunefuld man ofte træffer hende,
Og Kilden oprørt som den vilde Sø.
Skuld sees veemodig ofte sig bortvende,
Naar mangt et prægtigt Luftsyn monne dø;
Men Urd er rolig — fortstilt hendes Kilde,
Til Hvile gik forlængst dens Bølger vilde.

Let er ei, Urda! dine Spor at følge
Blandt visne Blade — over Stok og Steen,
Og over Kjæmpegravene, som dølge
Kun Vaabenrust kun, mulnie Heltebeen;
Saa Mangt bortsqvulpede og Varands Bølge
Og Grandskeren kom ofte did for seen;
Dog lønnende er stundom Veiens Møie —
Spred, Urda! Lys i Mulmet for vort Øie.

O! vare nær vi hine Oldtidsskrifter
I Sagaslottet hist i Axelstad!
Nei — i det Fjerne blot som gjennem Rifter
Vi skimte Skattene nysgjerrig glad;
Een Gang imellem Leiligheden byster
Til vor affides Vraa et Sagablad —
Saa ensomme og uden Hjælp vi samle,
Og Smaaligt er — vi vedd det — hvad vi samle.

Til Takke tag med hvad vi kunne yde,
Hvad paa en fjern, affides Vei der fandt's!
Et Straa — et Blad er alt hvad vi kan byde
Fra vores Egn til Sagas favre Krands,
Den ny, hvormed hun Fader Nor vil pryde; —
Er Gaven værdig ei en Krands som hans,
Strøe, Urda! Bladene som Offergave
Blandt de halvvisnede paa Fædres Grave!

Sagen.

Om det Bergenſke Muſæum.

Det Bergenſke Muſæum, ſom for en ſtor Deel har været Anledning til Urdas Udgivelſe, vil ofte blive omtalt i dette Tidsſkrivt. Udgiverne have derfor anſeet det paſſende, ſtrax at gjøre Læſerne bekjendte med denne Stiftelſe, forſaavidt ſom ſaadant kan ſkee i en kortfattet Beretning om Muſæets Tilværelſe, Opkomſt og Tilſtand.

Det første Fremſtød til det Bergenſke Muſæums Oprettelſe ſkeede ved følgende Indbydelſe, ſom en af Urdas Udgivere, Stiftamtmand Chriſtie, udfærdigede den 25de April 1825:

"Uagtet Bergens Stift er rigt paa herlige Mommenter fra Oldtiden, haves der dog kun liden Oplysning om diſſe. Bautaſtene — Erindringer om Forfædres ſtore Bedrifter eller om berømte Mænd — henſtaae ukjendte, og Grav-Minder fra fjerne Old henligge ulæſte, ukorſtaaede og ringeagtede. Tid efter anden ſtøder Jorddyrkeren, medens han graver i Jordens Skjød, paa koſtelige Vaaben, Smykker, Huusgeraad, Mynter eller andre Reliqvier fra Fortiden; men han aner ikke at de kunne have nogen Værd, naar de ikke beſtaae af ædle Metaller. Han er derfor ligegyldig ved deres Behandling, og giver dem ofte til Priis for Ødelæggelſe og Glemſel. Mangfoldige, høiſt mærkelige, Levninger fra Oldtiden ere ſaaledes tabte i den forbigangne Tid. Andre have vel undgaaet at ødelægges, men de ere deels henſendte til Udlandet, deels beroende hos Perſoner, ſom maaſkee ikke forſtaae at benytte eller vurdere dem. Hvormeget derved er bleven tabt for Hiſtorien og Videnſkaberne i Almindelighed, lader ſig ikke beregne, men at Tabet er ſtort, kan neppe kaldes i Tvivl.

Ikke mindre rigt torde Bergens Stift vel være paa Fiske, Ese:Vexter, Planter, Mineralier, Petrefacter m. m., som enten ere ubekjendte, eller dog saa ufuldkommen bekjendte, at de burde nøiere undersøges. Der gives maaskee ogsaa hist og her i Stiftet Konstsager, som det var Umagen værd at see opbevarede og fremstillede for Efterverdenen.

Enkelte private Mænd have vel baade forhen og i de senere Tider anvendt en roesværdig Omsorg for at indhente Oplysninger om saadanne Monumenter, Naturalier og Konstsager, saavelsom for at gjøre Samlinger deraf; men Oplysningerne ere deels tabte, deels adspredte paa mange forskjellige Steder, og Samlingerne ere desværre for det meste blevne adsplittede ved Eiernes Død, saa at der inden kort Tid ei har været Spor af dem at finde. Det synes mig derfor gavnligt, at tænke paa en Forening imellem oplyste, for Videnskaberne og Konsterne i Almindelighed og for Historien i Særdeleshed nidkjære, samt for Norges Ære og Nationalitet omhyggelige Mænd, i det Hiemed, at tilveiebringe i Bergen en offentlig Samling, bestaaende af Mindesmærker fra Oldtiden, eller Oplysninger om og Tegninger af disse, saavelsom af Konstproducter, indenlandske Naturalier, m. m. Nytten af en saadan Samling lader sig ikke forud i det Hele beregne; men høist sandsynligt er det: at Samlingen vil kunne tjene til at udbrede Lys i den norske Historie, og at redde fra Undergang Minder om Fortiden: at lære nøiere at kjende en eller anden af de Skatte, som Klipperne, Jorden eller Havet indeslutte, og at give Anledning til, at Landets Indbyggere høste Fordele deraf: at udbrede Smag og Sands for Naturens Studium: at give Indenlandske og Fremmede, som besøge Bergen, Leilighed til, paa en let og behagelig Maade at gjøre sig bekjendte med nogle af de Mærkværdigheder, som Stiftet har at fremvise: og at lette Videnskabsmænd de besværlige, ofte lidet hensigtsvarende Reiser, de stundom foretage i Stiftets forskjellige Egne, samt anspore dem til andre, heldigere Resultater lovende, Reiser og Undersøgelser, m. v.

Tvende af Norges Stiftsstæder ere allerede i Besiddelse af saadanne Samlinger. Christiania har længe havt den Deichmanske Samling. Selskabet for Norges Vel og Universitetet, saavelsom Konst- og Tegneskolen har senere forskaffet den flere. Trondhjem besidder en Samling, det Kongl. norske Videnskabers Selskab tilhørende. At Bergen, som i mange andre Henseender ikke staaer tilbage for hine Stæder, heller ikke i denne maatte vige for dem, synes mig at være ønskeligt, ei alene for Bergenhuserne, men endog for hele Riget.

Jeg giver mig derfor den Ære herved offentligen at indbyde Fædrelandssindede Mænd, i og udenfor Bergens Stift, til at træde sammen i en Forening, hvis Hiemed skal være: at tilveiebringe i Bergen et Musæum af Oldsager og Konstsager, og et Naturaliekabinet af indenlandske Naturalier. Denne Samling skulde søges tilveiebragt, deels ved frivillige Gaver af dem, som maatte være eller komme i Besiddelse af Oldsager, Naturalier eller Konst-Producter, og være beseelede af saadan Aand, at de vilde skjænke dem til offentlig Brug, deels ved aarlige Pengebidrag af Foreningens Medlemmer til Indkjøb af Sager, som kunne være tjenlige for Samlingen og erholdes for Penge. Samlingen skulde staae under Bestyrelse og Tilsyn af en Direction i Ber-

gen, og til visse Tider, samt under visse Betingelser blive at see for Byens og Stiftets Indbyggere, saavelsom for Fremmede. Foreningen burde ligeledes igjennem Directionen sørge for, Tid efter anden at bekjendtgjøre ved Trykken de mærkværdigste Stykker, som indkomme i Samlingen, tilligemed Afhandlinger, Oplysninger og Forklaringer om disse, saavelsom Afrids deraf, forsaavidt saadanne maatte behøves.

Enhver, der tegner sig som Medlem af denne Forening, forpligter sig derved at betale aarligen, til Opnaaelse af Foreningens Hiemed, 1 Spd. Fra denne Forpligtelse undtages:

1. De, som paa engang give en bestemt Sum, i det ringste 25 Spd., til det nævnte Hiemed.
2. De, som skjænke Samlingen Oldsager, af udmærket Sjeldenhed, eller Naturalier eller Konst-Producter, som kunne anseés at være idetmindste af 25 Specieds. Værdie.
3. De, som udarbeide og tilstille Directionen saadanne Afhandlinger, som den anseer qvalificerede til at bekjendtgjøres ved Trykken.

Disse ere Grundtrækkene til en saadan Forening, som den, jeg ønskede at see istandbragt. Dersom Hoved-Idéen skulde vinde Bifald, og Foreningen komme i Stand, da kunne Medlemmerne selv nærmere bestemme og modificere Planen.

Jeg giver mig videre den Ære at indbyde Enhver, som maatte ynde Idéen om en saadan offentlig Samlings Oprettelse i Bergen, og tillige være i Besiddelse af Noget, der kunde tjene til Samlingens Istandbringelse, at skjænke dette dertil. Blandt de Ting, jeg har tænkt mig, som ønskelige i en saadan Samling, vil jeg her nævne følgende:

1. Oldsager, saasom: Vaaben og andre Instrumenter, Primstave, Huusgeraad, Smykker, Urner eller Afstøbninger &c. fra Oldtiden.
2. Gamle Pergament-Skjøder, Diplomer og Breve, Domme eller andre Rettergangs-Forhandlinger.
3. Tegninger og Beskrivelser af Bautastene, Ligstene eller andre deslige Ting fra Oldtiden.
4. Karter over mærkelige indenlandske Steder eller Ruiner.
5. Mineralier, Conchylier og Petrefacter.
6. Sjeldne Fiske og Dyr, enten udstoppede eller satte i Spiritus.
7. Insecter og udstoppede Fugle.
8. Planter og Søe-Vexter.
9. Mynter.
10. Konstproducter af Metal, Been, Træ, &c., saavelsom Malerier og Tegninger, der kunne anseés at have Værd.
11. Bøger, Manuscripter og Karter, som kunne være nyttige til Opnaaelse af Foreningens Hiemed.
12. Levninger af den catholske Cultus, saasom Røgelse- og Vievands-Kar, Crucifixer, Helgenbilleder &c.

Over Alt, hvad der saaledes maatte blive skjænket til Samlingen, skal der blive holdet en Protocol, hvori saavel Giwernes Navne, som Fortegnelser over de gjorte Gaver skulle ind-

føres. Denne Protocol skal, saasnart og saalænge Samlingen udstilles til Skue, ligge til Efterskrift for Enhver. Jeg har Haab om, ved Stifts-Directionens Bistand, at erholde et Locale til Samlingens hensigtsmæssige Opbevaring. De Gaver af Penge eller Andet, som nogen Velynder maatte give til det omhandlede Museum og Naturaliekabinet, skulle blive modtagne og opbevarede af mig, i Forening med DHrr. Biskop Neumann, Consul A. Konow, Overlærer Sagen, Apotheker Bull, Apotheker Monrad og Sproglærer Forwald*), hvilke, som Velynd ere af og Deeltagere i denne Forening, indtil videre, blive Bestyrere deraf.

Forsaavidt som Gaverne bestaae i Oldsager eller Naturalier, anmodes Giverne om, at være ulejlige med at opgive, hvor det Givne er fundet, eller hvorfra det siges at være kommet. Omendskjøndt jeg ikkun har tænkt mig Samlingen som bestaaende af indenlandske Sager, vil dog Bestyrelsen taknemmeligen modtage de udenlandske, som nogen Velynder maatte skjænke, da de kunne blive tjenlige som Midler til at skaffe Samlingen indenlandske Sager tilbyttede.

Jeg har nu udkastet Ideen. Det skulde være mig kjært, om den maatte vinde Landsmænds og Medborgeres Bifald og kraftige Understøttelse, hvortil jeg, i Haab om dens Gavnlighed, ønsker den paa det bedste anbefalet".

Foranstaaende Indbydelse blev modtagen med almindelig Velvillie. Allerede ved næste Maaneds Udgang havde omtrent 100 Personer antegnet sig som contribuerende Medlemmer. Mange interessante Gjenstande, af forskjellige Slags, vare ogsaa til samme Tid indsendte som Gaver til Musæet. Directionen bekjendtgjorde derfor d. 8de Juni 1825, at Indretningen var grundlagt. Efter Anmodning af de i Indbydelsen nævnte Directeurer indtraadte strax som Med-Directeur, Hr. Oberst O. E. Holck, der havde skjænket Musæet et betydeligt Antal af Diplomer og Oldsager, hvilke han i flere Aar havde indsamlet. Directionen for Bergens Realskole kom Musæets Direction velvilligen imøde ved at tilbyde og overlade denne, uden Godtgjørelse, et passende Locale til Opbevarelse af de ved Gaver indkommende Sager. Mængden og Forskjelligheden af disse gjorde det ikke mueligt for Directionen at faae dem ordnede og paa en passende Maade opstillede førend i Begyndelsen af Aaret 1826. I samme Aars Martii og April Maaneder bleve Samlingerne i flere Dage udstillede for dem, der havde contribueret til Musæets Oprettelse, saavelsom for deres Familier.

---

*) De to Sidstnævnte havde Bestyrelsen ikke længe den Lykke at beholde i sin Midte. De afgik ved Døden. I deres Sted traadte Toldcasserer Christie og Major Dahl ind i Directionen. Dysaa af Disse savnes den Sidstnævnte nu med Smerte. Han er nyligen død.

Saadanne Udſtillinger have ſiden aarligen fundet Sted. De contribuerende Medlemmers Antal er Tid efter anden tiltaget, og Gaver af forſkjellige Slags ere vedblevne at indkomme, ikke blot fra Bergens Stift, men fra hele Riget, ja endog fra fremmede Lande. Directionen har ogſaa ſøgt at ſætte ſig i Forbindelſe med Samlere paa adſkillige inden- og udenlandſke Steder, og derved have Muſæets Samlinger, for det meſte ved Bytning, erholdt en ikke ubetydelig Forøgelſe. I Aaret 1832 blev Muſæet ſaa lykkeligt, at kunne tælle blandt ſine Velgjørere, Hs. Majeſtæt Kongen, ſom, ledet af de i offentlige Tidender indførte Bekjendtgjørelſer om Muſæets Tilværelſe, naadigſt lod ſamme tilſtille endeel høiſt ſjeldne Naturalier, foruden adſkillige mærkelige Konſtſager og andre Gjenſtande. Muſæet har heller ikke ſavnet Biſtand fra det Offentliges Side, naar dets Beſtyrere have anholdt derom. Saaledes har Bergens Stifts-Direction i Aaret 1826 givet ſit Samtykke til, at Kirke-Eiere overlade til Muſæet ſaadanne, Kirkerne tilhørende, Antiqviteter, ſom ikke findes anførte i Fortegnelſerne over Kirkernes Inventarier, — en Tilladelſe, der har havt til Følge, at mange mærkelige Gjenſtande ere vundne for Muſæet.

Hans Majeſtæt Kongen har ogſaa, ved Reſolution af 6te Mai 1834, naadigſt beſtemt, at Muſæet, indtil videre, bevilges af Oplysningsvæſenets Fond en aarlig Underſtøttelſe af 100 Spdlr.

I Aaret 1832 vare Samlingerne allerede ſaaledes forøgede, at det Locale, ſom var Muſæet indrømmet i Realſkolens Bygning, ikke længere fandtes tilſtrækkeligt, naar de forſkjellige Gjenſtande, hvoraf Samlingerne beſtode, ſkulde være behørigen ordnede og opſtillede til Skue. Directionen kjøbte derfor til Muſæet en egen Bygning, ſom, foruden 7 rummelige Værelſer, har betydelige Grunde, og, omtrent i Midten af disſe, en iſoleret Beliggenhed, der gjør at Bygningen kan anſees at være betrygget mod Ildebrand, om en ſaadan ulykkeligviis ſkulde ramme den Deel af Byen, hvori Muſæet er beliggende. Til Betaling af en Deel af Kjøbeſummen er ved frivillige Gaver af Nogle blandt Muſæets Velyndere indkommet 1142 Spdlr. Fra Byens Side er der bleven viiſt Indretningen den Gunſt, at bemeldte Bygning fritages for at ſvare Communeſkatter eller Afgivter, ſaalænge den er Muſæets Eiendom og afbenyttes til Opbevaring af dets Samlinger.

I en General-Forſamling d. 1ſte Mai 1833 vedtoge Medlemmerne

af Foreningen om Musæets Oprettelse følgende Love for det Bergenske Musæum:

I.

Foreningens Formaal.

§. 1.

"Foreningens Hovedsiemeed er, at tilveiebringe og stadigen at forsge, under Navn af det Bergenske Musæum, en Samling af Oldsager, Kunstsager, Mynter og Naturalier, samt et især med Hensyn til dette Hovedsiemeed passende Forraad af videnskabelige Apparater.

§. 2.

Til Opnaaelsen af dette Hovedsiemeed vil Foreningen søge at faae som Gaver indsamler, og i enkelte Tilfælde sig tilforhandlet:

a) Levninger fra Oldtiden, saasom Bautastene, Runestene, Steenkors, Vaaben og andre Instrumenter, Urner eller Askekrukker, Primstave, Smykker, Huusgeraad, Ringe, Drikkehorn, m. m.

b) Levninger af den catholske Cultus, saasom gamle Altertavler, Crucifixer, Reliquier og Reliquieskrin, Helgenbilleder, Processionsstave, Processionsfaner, Røgelse- og Vievandskar, Dsbefunter, Dsbebækkener, gamle Liigstene m. m.

c) Gamle Pergamentsskjøder, Diplomer og Breve, Domme eller andre Rettergangs-Forhandlinger, gamle adelige Vaaben, Sigiller, især Byers og offentlige Stiftelsers, m. m.

d) Copier og Tegninger af gamle Inskriptioner paa offentlige Monumenter, saasom Runestene og Liigstene, paa Klippevægge og de foranførte Vaaben og Sigiller, m. m.

e) Tegninger og Beskrivelser af Bautastene, Gravhøie med deres Structur og hvad i dem maatte være fundet, Oldtidsbygninger og Ruiner, hellige Lunde og Kilder, samt Offersteder, Thingsteder, Kampkredse, m. m.

f) Karter over mærkelige og med Monumenter fra Oldtiden forsynede Steder, saasom Valpladse, m. m.

g) Konstproducter af Metal, Been, Træe, o. s. v., samt Malerier og Tegninger, der kunne ansees for at have Værd.

h) Mynter fra ældre og nyere Tider, eller Paster af saadanne.

i) Mineralier, Conchylier og Petrefacter.

k) Fiske, Orme og Insecter, enten udstoppede, tørrede eller satte i Spiritus; Fugle og pirsødede Dyr udstoppede, og Cranier, Tænder eller Been af mærkelige Dyr, samt Dyre- eller Fugleskind, præparerede til Udstopning.

l) Planter og Sæværter.

m) Modeller, Bøger, Manuscripter, Karter, Kobberstykker og Steentryk, som kunne være nyttige til Opnaaelsen af Foreningens Hovedsiemeed.

§. 3.

Disſe forenede Samlinger ſkulle opbevares, og efter deres ſærſkilte Classer opſtilles i den Muſæet tilhørende Bygning, paa hvis Tomter Steenmonumenter fra Oldtiden og Efterligninger af gamle Begravelseshøie, Offersteder, Thingsteder, Kampkredse, m. m., efterhaanden skulle vorde anbragte.

§. 4.

Som underordnet Hiemeed ligger det i Foreningens Plan, i et Tidsskrift at meddele Oplysninger og Forklaringer over Muſæets mærkeligſte Stykker, ledsagede, naar fornødent gjøres, med lithographiſke Afbildninger, samt at levere Afhandlinger af hiſtoriſk og archæologiſk Indhold, saafremt et saadant Tidsskrift kan vorde udgivet uden Tab for Muſæets Casse.

§. 5.

Ligesom der til Opnaaelsen af dette underordnede Hiemeed skal søges duelige og kyndige Mænd, som Medarbeidere, saaledes staaer Adgang aaben for Enhver i Almindelighed til at vorde, for Hovedhiemedets Opnaaelse, Medlem af Foreningen, med de Rettigheder og Forpligtelser, og paa den Maade, som herefter skal omtales.

II.

Foreningens Medlemmer, deres Inddeling, Pligter og Rettigheder.

§. 6.

Foreningen bestaaer af overordentlige, ordentlige og brevverlende Medlemmer.

§. 7.

Til overordentlige Medlemmer indbydes af Directionen saadanne Yndere, iſær af den nordiſke Oldgrandskning, der med Virken og Understøttelse maatte ville bidrage til at fremme Foreningens Formaal, men hvis Stilling dog ikke tør lade formode, at de ville personlig deeltage i Foreningens Forhandlinger og Arbeider. Disse bestemme ved Indtrædelsen, om de ville yde den lovbestemte aarlige Contingent eller ikke.

§. 8.

Som ordentligt Medlem af Foreningen staaer det Enhver i Almindelighed frit for at indtræde, naar han til den Ende tegner eller lader tegne sit Navn hos en af Directionens Medlemmer. Vil Den, som saaledes anteegner sig, aarligen bidrage til Foreningens Indtægtsfond mere end den lovbestemte Contingent, da opgiver han Saadant tillige.

§. 9.

Til brevverlende Medlemmer indbydes af Directionen Mænd udenfor Bergens Bye, der maatte anſees bequemme og villige til at meddele Directionen de Underretninger, den, med Hensyn til Foreningens Hiemeed, kunde forlange eller tiltrænge.

§. 10.

Den lovbestemte Contingent, hvilken tilsvares af Foreningens overordentlige og ordent

lige Medlemmer, og aarlig besørges indsendt til Foreningens Cassérer, eller hans Befuldmægtigede i Stiftsstæderne og Landdistricterne eller i Udlandet, er een Speciedaler.

§. 11.

Enhver, som ved sin Indtrædelse i Foreningen, maatte ville enten paa eengang erlægge 25 Spdlr., eller skjænke Musæet Oldsager, Naturalier, Mynter eller Konstproducter, m. m., af saadan Sjeldenhed, at Gaven, efter Directionens Skjøn, kan ansees i det mindste 25 Spdlr. værd, er ikke pligtig til i Eftertiden at erlægge nogen aarlig Contingent.

§. 12.

Den som til Musæet gjør en Gave, der, efter Directionens Skjøn, er under 25 Spdls. Værdie, men dog af saadan Beskaffenhed, at den af Directionen findes antagelig, har Adgang til den første Udstilling, som finder Sted, efterat Gaven er gjort.

§. 13.

Naar flere Givere i Forening med hinanden gjøre en Gave til Musæet, bestemmer Directionen, i Forhold til Gavens Værdie, hvormange af dem der kan desformedelst ansees berettigede til enten at indlemmes i Foreningen, eller til at erholde Indgangsbilletter til Musæets Udstillinger i det isbende Aar eller i det næstfølgende.

§. 14.

Erhvert Medlem har Ret til at deeltage i Foreningens aarlige Sammenkomst og der at gjøre Forslag og at afgive sin Stemme, samt der at vælge Directeurer, og Revisorer til Regnskabernes Eftersyn.

§. 15.

Erhvert Medlem har Ret til at erholde Indgangsbillet til Musæets aarlige Udstillinger, i Forhold til hans aarlige Bidrag, saaledes at Den, der bidrager aarlig 1 Spdlr., kan erholde 3 Indgangsbilletter, men for hver Spd., han aarligen bidrager over hiin lovbestemte Contingent, vil han endydermere kunne erholde 3 Indgangsbilletter, dog forudsat, at alle de, han maatte ønske at indføre, høre til hans eget Huus og Familie.

§. 16.

Naar et samlet Antal fra 10 til 15 af Medlemmerne ønsker at see Musæets Samlinger udenfor den almindelige Udstillingstid, hvilket bør skrivtlig forlanges, da vil Directionen efter sin Leilighed og nærmere Bestemmelse foranstalte Adgang dertil.

§. 17.

Udlaan af et Stykke i Musæets Samlinger kan i enkelte, dog kun sjeldne Tilfælde, af Directionen, efter skrivtlig Ansøgning, bevilges et indenbyes Medlem paa en bestemt Tid, mod Bevis og fornøden Sikkerhed for Tilbageleveresen.

§. 18.

Udmeldelser af Foreningen maae skee skrivtlig inden hvert Aars første April. Indlsber Udmeldelsen sildigere, da maa Contingenten for det næstfølgende Aar af Vedkommende erlægges.

III.

Foreningens Beſtyrelſe.

§. 19.

Foreningen beſtyres af en Direction, ſom ſkal beſtaae i det ringeſte af 6 Medlemmer.

§. 20.

Directeurer vælges af Foreningen, efter Forſlag af Directionen, ſom for hver ledig Plads foreſlaaer i det mindſte 2 Perſoner.

§. 21.

De valgte Directeurer kunne, naar de forlange det, efterat have fungeret i 3 paa hinanden følgende Aar, udtræde af Directionen, dog kunne ikke flere end 2 i eet Aar udtræde.

§. 22.

Directionen har at vaage over Foreningens Tarv i det Hele; at forvalte dens Eiendomme og Midler; at ordne dens Samlinger og ſørge for Sammes Vedligeholdelſe og Forøgelſe; efter Leilighed at forfatte og fortſætte Cataloger over Samlingernes forſkjellige Dele, og lade diſſe for Caſſens Regning trykke, til Afhændelſe for en faſtſat billig Betaling; at foranſtalte og være tilſtede ved de aarlige Udſtillinger; at anſkaffe af det Overſkud, ſom Foreningens Indtægter give, hvad der for Samlingerne kunde anſees ønſkeligt, eller hvad tjenligt maatte være for Foreningens Hiemmed; at bekjendtgjøre i Bergens Adreſſeblad hvad der ſkjænkes til Muſæet, og af hvem; at indlede og vedligeholde, ſaavidt mueligt, Brevvexling med andre lignende Samfund i eller uden for Riget, for ved diſſes Underſtøttelſe eller ved Tuſkning af Doubletter at ſkaffe Samlingerne ny Tilvext; at udgive heftevis, om ſaadant kan ſkee uden Pengetab, i Foreningens Navn, et Tidsſkrift, hvori, foruden dertil paſſende Afhandlinger, Muſæets mærkeligſte Stykker forklares og afbildes i Steentryk; forſaavidt Gaver gjøres under Betingelſer, der ikke ſtride mod diſſe Love eller Foreningens Hiemmed, at paaſee Betingelſerne overholdte; at ſammenkalde Foreningens Medlemmer til ordentlige eller overordentlige Møder, og der at aflægge Regnſkab for Beſtyrelſen.

§. 23.

Directionen holder Møder mellem ſig ſaa ofte den anſeer det fornødent, men ſamles ordentligviis ved hvert Qvartals Begyndelſe.

§. 24.

Directionen vælger af ſin egen Midte en Formand, en Viceformand, en Secretair og en Caſſerer.

§. 25.

Formanden paaligger det at ſammenkalde Directionen til ordentlige og overordentlige Møder; i Forening med Directionen at beramme den aarlige Generalforſamlings Afholdelſe; at modtage og aabne de til Foreningen eller dens Direction ankommende Breve, foredrage deres Indhold i Directions-Møderne, og paaſee at det Fornødne i Anledning af dem expederes, over-

eensstemmende med Directionens Beslutninger; at authorisere Foreningens Protocoller; at anvise eller paategne Regninger og Qvitteringer forinden de af Cassereren udbetales, efterat have foredraget Udgiften for Directionen til Sanction, og endelig at have jevnligt Tilsyn med Foreningens Eiendomme og Musæets Samlinger.

§. 26.

Vice-Formanden paaligger, i Formandens Forfald, Dennes Pligter.

§. 27.

Secretairens Pligter.

a) Han indfører i en med Foreningens Segl forsynet og af Formanden authoriseret Forhandlings-Protocol Efterretning om Alt, hvad der, Foreningen vedkommende, i hver Sammenkomst foretages.

b) Han conciperer, efter Directionens Bestemmelser, de afgaaende Breve, og besørger dem reenskrevne og til Underskrift forelagte.

c) Concepterne tilligemed de expederede ankomne Breve forvarer han, og fører Register over begge Dele.

d) Han fører et Register med nøiagtig Specification over alle Gaver, der maatte tilflyde Musæet, samt, under særskilt Conto, hvad der enten maatte være tilkjøbt for Cassens Regning, eller hvad der maatte være tilskudet mod givne eller tilkjøbte Sager.

e) Han holder en Fortegnelse over alle Givere, hvilken Fortegnelse bliver at ophænge til Eftersyn ved de aarlige Udstillinger.

f) Han indgiver aarligen inden Marts Maaneds Udgang til Cassereren, Afgangs- og Tilgangslister over Foreningens Medlemmer, med Bemærkning over hvor stort Bidrag Enhver yder.

g) Paa Møderne samler han Stemmer ved Voteringen.

h) Han besørger, efter Formandens Bestemmelse, i Bergens Adresseblad bekjendtgjort det Fornødne med Hensyn saavel til de aarlige Udstillinger, som til Foreningens Sammenkomster, og hvad der i samme bliver at foretage.

§. 28.

Cassererens Pligter.

a) Han fører en Cassebog, og indfører i den samtlige Indtægter og Udgifter, ved Dag og ved Nummere af de derhen hørende Bilage. Alle Regninger maae, for at kunne betales, være til Udbetaling paategnede af Formanden, eller i hans Forfald af Viceformanden.

b) Den aarlige Contingent besørger han af indenbyes Medlemmer indfordret ved Directionens Bud, men af Udenbyes ved Befuldmægtigede i Stiftsstæderne og Landdistricterne samt i Udlandet, og udsteder derfor de fornødne Qvitteringer.

c) Forsaavidt Foreningen maatte komme i Besiddelse af Fonds, Legater, Gaver i Penge, m. m., sørger han for, at disse enten sikkert deponeres eller gjøres frugtbringende, alt i Overeensstemmelse med Directionens Beslutninger. Over deslige Fonds, m. m., holder han særskilte Contoer.

d) Ligeledes giver han Foreningens Creditorer og Debitorer Contoer, der vise Gjeldens og Fordringens Størrelse, samt det Fornødne med Hensyn til Renterne.

e) Det aarlige Regnskab, som bliver ved hver Marts Maaneds Udgang af ham at forfatte, indleverer han til Directionen, for af denne at forelægges Generalforsamlingen, og derefter at afgives til Eftersyn af 2 Revisorer, som denne maatte vælge. Hvad Udsættelser disse gjøre, skulle af dem afgives inden 6 Uger, og af Cassereren besvares inden 4 Uger derefter. Antegnelserne og Besvarelserne skulle inden de næste 4 Uger afgjøres af 3 dertil udnævnte Decisorer, hvis Decision indsendes til Directionen, og af denne tilstilles Cassereren, samt derefter foredrages i næste Generalforsamling.

f) Han fører en Fortegnelse over Foreningens Medlemmer, efter de ham fra Secretairen tilstillede Afgangs- og Tilgangslister, hvilken Fortegnelse ligeledes bliver at ophænge til Eftersyn ved de aarlige Udstillinger.

g) Faaer han mere end 200 Spdlr. i Cassen paa eengang, da bestemmer Directionen hvorledes der med disse skal forholdes.

§. 29.

Ivrigt er den samtlige Direction berettiget til at indlemme i Foreningen hvem den vil; at indbyde overordentlige og brevvexlende Medlemmer; at uddele Indgangs-Billetter til de aarlige Udstillinger; at aabne Museet for Fremmede og for et samlet Antal af Foreningens Medlemmer, til overordentlige Tider; at antage en Opsynsmand ved Musæets tilkjøbte Gaard og et Bud for Directionen; samt at udlaane af Musæet, imod antagelig Sikkerhed, hvad der uden Tab eller Skade for samme maatte kunne udlaanes, ligesom og selv at tage Stykker af Samlingerne med sig hjem, til Undersøgelse, dog Alt i Overværelse af 2 Directeurer og med Antegnelse af Samme, foruden egen Tilstaaelse i en dertil i Directionens Forsamlingsværelse henlagt Laaneprotocol. Tilbageleverelsen af saadant Udlaan maa ligeledes skee i Overværelse af 2 Directeurer, der i Protocollen qvittere for samme.

§. 30.

Til Sikkerhed for Samlingerne, som skulle stadigen være under Laas og Lukke, meddeles enhver Directeur de behørige Nøgler, der ingensinde maa udlaanes udenfor Directionens Midte, men stedse gjemmes omhyggelig.

§. 31.

Troer noget Medlem af Foreningen sig bøiet til at paaanke Musæets Bestyrelse i det Hele, eller nogen enkelt Directeurs Forhold, da indgives saadan Anke skriftlig til Directionen, som da enten ved en Commission lader undersøge Klagens Grund, naar den gjælder enkelt Directeur, og derefter foredrager Sagen med den Angjældendes Erklæring og dens egen Indstilling, for en overordentlig Generalforsamling, eller, om Klagen gjælder hele Directionen, overgiver Sagen til Foreningens Undersøgelse og videre Behandling i et overordentligt Møde.

IV.

Foreningens Sammenkomster og de Forhandlinger der foretages.

§. 32.

Foreningen holder ordentligvis hvert Aar i April Maaned en Sammenkomst, under Navn af Generalforsamling, i sin for Musæets Samlinger tilkjøbte Bolig; men overordentlige Sammenkomster kunne af Directionen bestemmes, saa ofte denne anseer dem fornødne.

§. 33.

I de ordentlige Sammenkomster foredrages af Directionens Formand, eller, i hans Forfald, af Viceformanden, en Udsigt over Foreningens Tilstand, dens Medlemmers Antal og Musæets Tilvæxt i det løbende Aar; der fremlægges Regnskab for Cassen i den Tid, som siden seneste Generalforsamling er henrunden; der vælges udenfor Directionens Midte de bestemte 2 Revisorer og 3 Decisorer; der vælges, naar fornødent gjøres, nye Directions-Medlemmer; der fremsættes Forslag til Foreningens Bedste, og afgjøres (de i næste §. omhandlede Tilfælde undtagne) ved Stemmeflerhed, men om Stemmerne ere lige, da efter Formandens Mening.

§. 34.

Agter noget Foreningens Medlem at gjøre Forslag om Forandringer i eller Tillæg til Lovene, da maa Saadant være indleveret i det Mindste 3 Maaneder førend Generalforsamlingens Afholdelse til Directionen, som da forelægger Foreningens Medlemmer sin Betænkning derover til endelig Afgjørelse. Kommer Forslaget fra Directionen, da sammenkaldes en overordentlig Generalforsamling, som, i det mindste 3 Maaneder før det ordentlige Aarsmøde, udnævner en Committee af 6 Medlemmer udenfor Directionen, for at afgive sin Betænkning derover, til Afgjørelse i den ordentlige Generalforsamling. Men til deslige Forslags Antagelse udfordres to Trediedele Stemmer.

§. 35.

Stemmeret tilkommer alle ordentlige og overordentlige Medlemmer af Foreningen.

§. 36.

Ingen Beslutning maa tages, naar ikke Nogle af Foreningens Medlemmer udenfor Directionen ere tilstede.

V.

Foreningens Eiendomme, Musæets Samlinger og Udstillinger.

§. 37.

Foreningens Eiendomme bestaae i dens Gaard med tilliggende Grunde, i dens Fonds, og i de Samlinger, der udgjøre Musæet.

§. 38.

De Foreningens Gaard nu tilliggende Grunde maae ingensinde afhændes eller overlades til Bebyggelse af Andre, særskilt fra selve Bygningen.

§. 39.

Foreningens Gaard ſkal til alle Tider holdes i forſvarlig Stand, og dens tilliggende Grunde, forſaavidt de ei tiltrænges for Foreningens Hiemeed, aarvils bortforpagtes til den ſtørſte Fordeel for Foreningen.

§. 40.

Til Opſyn med Gaarden og Grundene antages en Mand, ſom foruden andre paſſende Emolumenter nyder fri Bolig i Gaardens Kjelderetage.

§. 41.

Muſæets Samlinger ere følgende:

a) Antiqvitets-Samlingen.
b) Naturalie-Samlingen.
c) Mynt-Samlingen.
d) Konſt-Samlingen.
e) Malerie- og Kobberſtik-Samlingen.
f) Diplom-Samlingen.
g) Bog-Samlingen.

§. 42.

Diſſe Samlinger udſtilles ordentligvis een Gang hvert Aar til Skue for Foreningens Medlemmer og et viſt Antal af deres Familie, i Forhold til den Contingent, de yde (ſee §. 15), efter Indgangsbilletter, der udſtedes af Directionen.

§. 43.

Til diſſe ordentlige Udſtillinger kunne ogſaa Perſoner udenfor Foreningen tilſtedes Adgang, under de Betingelſer og i de Tilfælde, ſom §§. 12, 13 og 15 beſtemme.

§. 44.

Foruden de ordentlige Udſtillinger kunne ogſaa overordentlige Udſtillinger efter §. 16 finde Sted for Foreningens Medlemmer.

§. 45.

Ogſaa Fremmede kan, efter Directionens Leilighed, gives Adgang til at ſee Muſæet; men det ſkal forelægges den Fremmede, om han vil yde til Muſæet en Gave, enten af Sjeldenheder eller i Penge, dog ikke mindre end een Specie, ſaafremt han er villig til at yde Noget. I dette Tilfælde anteegner han i en dertil indrettet Protocol ſit Navn, og hvad han har givet.

§. 46.

Under Udſtillingerne ligge Liſter over Giverne, og Protocol over Gaverne til Eftерſyn, (ſee §. 27, Littr. e).

§. 47.

Enhver, ſom tilſtedes Adgang til Udſtillingerne, forpligtes til at følge den Orden gjennem Muſæets Værelſer, ſom vedkommende Directeurer anviſe ham, og at afholde ſig fra al Ber-

elſe af Samlingernes Stykker, uden forſaavidt de af den forevisende Directeur overleveres ham til nærmere Eftersyn.

§. 48.

Paa Musæets Samlinger maae ingensinde Laan optages. Imidlertid hæfte de in subsidium for den oprindelige Gjeld, som paa 1ste og 2den Prioritet i Gaarden er optagen, indtil denne vorder afbetalt.

§. 49.

Skulde Musæet ved Gave eller ved Testament, eller paa anden Maade vorde uindskrænket Eier af Capitaler, da skulle disse, saalænge der hæfter Gjeld paa Eiendommen, anvendes til Gjeldens Afbetaling.

§. 50.

De Gaver eller Legater derimod, som betingede, eller med bestemte Vilkaar for deres Anvendelse, maatte vorde skjænkede til Musæet, skulle ubrødeligen anvendes efter deres Bestemmelse.

§. 51.

Af disse Samlinger kunne med Directionens Samtykke og mod tilbørlig Sikkerhed, dog kun i sjeldne Tilfælde, enkelte Stykker vorde udlaante. (See §. 17.)

§. 52.

Musæets Samlinger maae ingensinde afhændes eller bortgives eller deles mellem Foreningens Medlemmer; men skulde nogensinde det Tilfælde indtræffe, at Musæet, formedelst Savnet af Indtægter, ikke skulde af Foreningen kunne vedligeholdes, som en egen Indretning, da skal Foreningen, efter en Generalforsamlings Beslutning om, at Musæet ikke længer kan bestaae ved sig selv, ansees for at være opløst, og Musæet da, under dets nærværende Navn, afgives til Bergens lærde Skole, og staae under speciel Bestyrelse af dennes Forstanderskab og Overopsyn af Stiftsdirectionen, dog med uforkrænket Jagttagelse af Hovedprincipperne i disse Love, og med det specielle Vilkaar, at Samlingerne ikke maae forflyttes fra Bergens Bye.

Paa denne Bestemmelse ansøges underdanigst en særdeles Kongelig Confirmation".

Af foranstaaende Love, hvis 52de §. af Hs. Majestæt Kongen naadigst er bleven confirmeret den 6te Mai 1834, ville Læserne kunne see og kjende den Plan, som er lagt for Indretningen i det Hele, og hvilke forskjellige Slags Gjenstande man har ønsket at kunne optage i Samlingerne. Det staaer nu alene tilbage, at give en kort Oversigt over Beskaffenheden og Antallet af de Sager, som forvares i Musæet. Ifølge den Beretning, som i General-Forsamlingen den 30te April indeværende Aar blev fremlagt, bestode Musæets Samlinger af nedenstaaende Gjenstande:

Oldſager:

a)	Vaaben og andre, i Gravhøie fundne, Sager af Steen . . .	98	
b)	. . . . . af Jern . . .	236	
c)	. . . . . = Kobber og Meſſing .	49	
d)	Prydelſer og deslige, af Guld og Sølv	25	
e)	Urner og Gravlamper, af Steen, Leer, Meſſing og Jern foruden en Mængde Fragmenter.	38	
f)	Idoler, af Steen, Kobber, Meſſing og Træe	12	
g)	Reliqvie-Skriin	2	
h)	andre Sager, henhørende til den catholſke cultus	11	
i)	Drikkehorn	6	
k)	gamle Vaaben, og Dele af Vaaben, der ikke beſtemt vides at være fundne i Gravhøie	68	
l)	Runeſtene og andre Runemonumenter	6	
m)	Pergamentsbreve, circa	200	
n)	Primſtave	29	
o)	diverſe andre Oldſager	228	
			1008

Mynter og Medailler,

af Guld, Platina, Sølv og Kobber, circa 3100

Malerier:

a)	Byzantinſke	8	
b)	Oliemalerier	125	
			133

Haandtegninger:

a)	af Oldſager, circa	80	
b)	= Fiſke	43	
c)	= Blomſter og Inſecter	10	
d)	= andre forſkjellige Gjenſtande	6	
			139

Kobberſtykker og Steentryk:

a)	Kobberſtykker, circa	220	
b)	Steentryk	70	
			290
			4670

4670

Konst-Stykker og andre Sjeldenheder,
hvoriblandt 29 ethnographiske Sager, omtrent 137

Naturalier:

a)	Fiske og Insecter i Spiritus	235
b)	Fiske — , tørrede	89
c)	Søevæxter, tørrede	130
d)	Skeletter, og Dele af Skeletter	35
e)	Fugle, udstoppede	133
f)	Firefødde Dyr, udstoppede	30
g)	Skind af firefødde Dyr	44
h)	do. = Fugle	30
i)	Insecter	1054
k)	Planter, tørrede, circa	920
l)	Fugleæg, udblæste	260
m)	Conchylier, circa	300
n)	Petrefacter	227
o)	Mineralier, circa	820
		4307

Bøger og Karter:

a)	Bøger ..... 485 [1]	
b)	Karter 24	
c)	Manuskripter, paa Papiir 60	
d)	do., paa Palmeblade 2	
		571
		9705

Det er Urdas Udgivere kjert, at kunne slutte deres Beretning om det Bergenske Musæum med den Bemærkning, at Musæet stedse er i Tiltagende, og at Publicums Yndest og Velvillie for denne Indretning ikke alene vedbliver, men endog kjendeligen voxer.

[1]) Her angives kun de forskjellige Værkers, ikke Bindenes, Antal. Bogsamlingen bliver i Aar forøget med en betydelig Gave af Doubletter fra det Kongl. norske Videnskabers Selskab i Trondhjem.

Om en hos Almuesmænd paa Landet herskende Overtroe, som gjør at de ikke ville skille sig ved jordgravede Oldsager, og om en sjelden Antiquitet, som, formedelst saadan Overtroe, holdes skjult.

Jeg har tidt havt Leilighed til at erfare, at en af de Aarsager, som bevæge Almuesmænd paa Landet til at dølge de Oldsager, de have fundet i Gravhøje eller andensteds i Jorden, eller til at nægte at sælge eller bortgive samme, er den Overtroe, at de med deslige fundne Sager kunne helbrede syge Mennesker eller Creature, naar de bestryge disse dermed. De tiltroe ogsaa Oldsager af dette Slags Kraft til at lette og befordre frugtsommelige Qvinders Fødsel, naar man dermed stryger dem over Underlivet. Saaledes havde jeg engang megen Vanskelighed ved at faae fat i et jordgravet Sværd, fordi det næsten bestandig førtes om i Bøygden, for at hjelpe Koner i Barnsnød. En anden Gang holdt det meget haardt for mig, at faae overladt et Ploug-Jern, som var fundet i en Gravhøi, fordi det, som Finderen sagde, var saa godt at have, naar Creature bleve syge.

I de to anførte, saavelsom i flere, Tilfælde har den her omhandlede Overtroe kun gjort mig Erhvervelsen af Oldsager vanskelig. Jeg beklager derimod meget, at saadan Overtroe, ved en anden Leilighed, har gjort mig det hidindtil aldeles umueligt, at komme i Besiddelse af en Antiqvitet, som er af et høist sjeldent Slags. Denne er en Træ-Klubbe eller Kølle, som i Oldtiden skal have været brugt til at slaae udlevede Folk ihjel med. Paa en Excursion, som jeg i Aaret 1825 gjorde i det nordlige af Bergens Stift, fortalte en gammel Bonde mig, at der paa en Gaard, som vi reiste forbi, opbevaredes en saadan Træ-Klubbe, hvis Bestemmelse og Brug i Oldtiden fortælles at have været den, at slaae gamle Kjærlinger ihjel med. Han forsikkrede, at han ofte havde seet

Klubben og havt den i sine Hænder, samt beskrev mig den at være tyk i den ene Ende og ganske spids i den anden, samt brun af Ælde. For ikke at gaae glip af dette, efter min Formening sjeldne, Stykke talede jeg ikke noget derom til Besidderen, for hvem jeg var fremmed. Jeg har derimod siden ved Personer, som deels vare nøje kjendte med ham, og som deels maatte formodes at have megen Indflydelse paa ham, flere forskjellige Gange ladet gjøre Forsøg paa at vinde denne Træklubbe for det Bergenske Musæum; men de anvendte Bestræbelser have været frugtesløse, uagtet jeg er overbeviist om, at mine Befuldmægtigede med Nidkjerhed og Conduite have bestræbt sig paa at udføre den givne Commission. Det hedte snart, at man ikke vidste nogen Besked om der havde været en saadan Klubbe paa Gaarden, snart at den kanskee havde været der, men at man nu ikke kunde vide, hvor den var bleven af, og snart at den aldrig har existeret i de nu levende Beboeres Tid. En af mine Venner, som har gjort sig megen Umage i denne Sag, erklærer, at han af alt det, som han har hørt og erfaret, betræffende den eftersøgte Træklubbe, troer sig overbeviist om, at den endnu existerer, men at man anseer den som en Helligdom, tjenlig til at helbrede syge Mennesker og Dyr, og at den, i saadan Hensigt, bliver hemmeligen hentet og bragt hele Bøygden om.

Jeg har truffet Mænd, som, naar jeg har talt til dem om denne Sag, have anseet den bemeldte Klubbe og Fortællingen om dens Tilværelse og Bestemmelse som en Fabel, eller, med andre Ord, som have paastaaet, at man i Norge aldrig har havt den barbariske Skik, at ihjelslaae Mennesker, der vare saa gamle eller skrøbelige, at de ikke kunde erhverve noget til Livets Ophold, og derfor blot levede til Byrde for deres Paarørende. Det er denne Paastand, som jeg vil nærmere undersøge og drøfte.

Det maa forelsbigen anmærkes, at den her omhandlede Skik i Oldtiden har herskет hos mange Nationer, som have beboet fjernt bortliggende Lande. Saaledes berette Historieskriverne, at de Indianske Padeer, Beboerne paa den Indiske Øe Giavor, Æthiopierne, Massageterne, Scytherne o. fl. have brugt at dræbe deres gamle svage Forældre. [1]) De omvankende Zigeuner skulle ogsaa

[1]) Arnkiels cimbr. Heiden-Relig. T. III. p. 39—48. Keyslers ant. selectæ p. 148. Bartholini antiquitates p. 388. Herodotus Libr. II, IV. Schefferi notæ ad histor. de Gotrico et Rolfone p. 107, 108.

have havt denne Skik. Ligeledes har den existeret og til den sildigere Tid bevaret sig paa Sandwichsøerne [2]). Men det er ikke blot hos saa fjerne Folkefærd at den har herskет; ogsaa hos Wandaler, Heruler og Wender har den funden Sted. Ja man har endog Beretninger om en saadan Skik i det nordlige af Tydskland lige indtil det 13de og 14de Aarhundrede. To mærkelige Exempler derpaa fortælles af Keysler og Cranz; det ene, om en Landhauptmand Schulenburg, som levede i Aaret 1220, at han frelsede en gammel Mand, der siden blev Portner hos ham, fra at dræbes af sine Børn. Det andet om en Grevinde Mansveld, at hun i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, paa en Reise over Lüneburger Hede, reddede en Olding, der allerede var nær ved at blive slaaet ihjel af sin Søn, som, efter gammel Skik og Brug, ansaae sig berettiget dertil, og allerede havde begyndt at grave Graven, hvori den Gamle skulde ligge [3]). I Wagrien skal det ogsaa, efter J. Petersons Beretning [4]), have været en almindelig Skik, at Børn dræbte deres bedagede Forældre og andre Slægtninge, som ikke duede til Krig, eller Arbeide. Af Saxos Beretning i 8de Bog sees det ligeledes, at det under Kong Snies Regjering i Danmark en kort Tid var tilladt, formedelst Hungersnød, at dræbe gamle Folk og smaa Børn. Vistnok gaaer det ikke an af det Anførte at uddrage den Slutning, at fordi de benævnte og flere Nationer i Oldtiden have havt den Skik, at dræbe gamle og skrøbelige Folk, derfor har dette ogsaa været i Brug hos vore Forfædre; men det bliver dog alligevel sandsynligt, at denne Skik ogsaa har existeret hos dem, især naar man lægger Mærke til Herodots Beretning om at den herskede hos Scytherne, fra hvem vore Othinianske Forfædre nedstamme. Intet er nemlig rimeligere, end at de med Odin udvandrede Asiater have bragt med sig denne Skik, og at de og deres Efterkommere have anvendt den, saaofte de ansaae det tjenligt for sig. Men man behøver ikke i denne Sag at standse ved Formodninger. Historien opviser Data, som give den fornødne Vished.

I Islands Landnamabok, Mantissa, p. 381, berettes, at der i Harald Graafells og Hakon Jarls Dage var en svær Hungersnød paa Island, og

---

[2]) Der Freimüthige. 1833. No. 25. p. 98.

[3]) Keyslers ant. selectæ. p. 148. Kranzii lib. 7. Wandal. cap. 48. p. 175.

[4]) Chronik der Landen Holstein ꝛc. p. 17.

at man da lod dræbe Oldinger og andre, der vare uskikkede til Arbeide, samt lod dem styrte ud over steile Bjerge. Ligeledes seer man af Viga Skutus Saga [5]), at Hofgoden Liot i et stort Møde paa Island foreslog, at man, for at faae godt Veirligt, skulde gjøre det Løvte, at give Penge til Templet, udsætte Børn og dræbe Oldinge; hvilket Forslag dog faldt igjennem. Endvidere sees det af Olaf Tryggesens Saga [6]), at det paa et Møde i Island var besluttet, formedelst Hungersnød, at lade gamle Folk og alle dem, der ikke kunde arbeide for deres Brød, sulte ihjel; men at denne Beslutning dog ikke kom til Udførelse formedelst et snildt Raad af Arnor Kjerlingarnef, og paafølgende godt Veir, som skaffede Qvæget og derved Folkene Føde.

De Skikke, som Islænderne, der vare udvandrede Normænd, og tildeels stode under norsk Overherredømme, have havt, dem kunne vi ogsaa antage at have existeret i selve Moderlandet.

Det er fremdeles af Historien bekjendt, at Menneske-Offringer fandt Sted hos vore Forfædre lige til Indførelsen af den christelige Religion her i Landet. Man offrede vel især Forbrydere, Fanger og Trælle; men at ogsaa gamle og skrøbelige Folk udsaaes til Offere, derom har man et Vidnesbyrd i Olaf Tryggesens Historie. Da Bønderne i Trøndelagen vilde twinge denne Konge til at offre med dem til deres Guder, lod han holde Thing paa Hlade, og forkyndte der, at, saafremt han skulde offre til Afguderne, han da vilde gjøre en prægtig Menneskeoffring, og at han ikke, som forhen brugeligt, vilde offre Trælle og gamle Folk, men de gjæveste Mænd i Landet [7]).

Maaderne, hvorpaa de til Døden udseete Menneske-Offere bleve dræbte, vare forskjellige. Man styrtede dem ud over bratte Fjelde, eller druknede dem, eller hængte dem op i Træer, eller sønderbrød deres Ryg paa en Sten, brændte dem, eller aflivede dem paa andre Maader. At man med en Klubbe har slaaet dem ihjel, eller i det mindste i Besvimelse forinden man med Knive eller andre dertil lige Instrumenter stak dem ihjel og fik det til Offringen hørende Blod at flyde, er ikke usandsynligt. Klubben eller Køllen var et af Forfædrenes Stridsvaaben

---

[5]) Müllers Sagabibliothek, 1 D. p. 264.
[6]) 2 D. Cap. 226.
[7]) Bartholini antiqvitates p. 388.

lige til det 12te Aarhundrede [8]). Naar det hos Snorre hedder [9]), at Folket i Sverige, da det vilde offre Domalde, bar blodige Vaaben paa ham, er det ikke usandsynligt, at disse Vaaben have været Klubber, som den Tid brugelige. Det er ogsaa rimeligt, at de, som offredes til Thor — og dette var uden Tvivl Tilfældet med de fleste Menneske-Offere her i Landet, da denne Gud fornemmeligen dyrkedes sammesteds — bleve aflivede med samme Slags Vaaben, som tillagdes Thor selv, det er en Klubbe eller Hammer.

Det her Anførte maa være nok til at oplyse, at den barbariske Skik, at dræbe gamle og skrøbelige Folk enten for at skille sig af med dem, eller for at offre dem til Guderne, har existeret hos vore Forfædre. Barbarisk og grusom var vistnok denne Skik. Men naar man vil bedømme den som saadan, maae man dog ikke glemme at tage Hensyn paa den Aand og de Begreber, som herskede paa den Tid, da denne Skik var til. At døe af Alderdom eller af Sygdom, eller som Hagen Adelsteens djærve Kjæmpe Eigill Ullserk udtrykte sig, at døe paa Bænkehalmen [10]), ansaaes for en Skam. De, som saaledes afgik fra Verden, kunde heller ikke komme til Valhalla, men bleve henviste til Hel i Nistheim [11]). Derimod troede vore hedenske Forfædre, at de, som døede af Saar, eller paa en voldsom Maade, skulde faae Sæde hos Odin i Valhalla [12]). Derfor ønskede ei alene gamle Folk sig Døden, men de gave sig den undertiden selv, enten ved at styrte sig ud over bratte Fjelde fra de saa kaldte Ættestuper, eller ved at dræbe sig paa andre Maader [13]). I det mindste ristede de sig efter Odins Exempel med Geirsod, det er gave sig selv Saar med et Spyd, naar de mærkede, at Døden nærmede sig. Man finder ogsaa, at de bade deres Paarørende og Frænder om at berøve sig Livet. Hvor saadan Troe herskede, der maatte man vel beklage dem, som forgrebe sig paa deres udlevede og skrøbelige Forældre eller Slægtninge, og

---

[8]) Snorre. Oluf den Helliges Saga, Cap. 119. Sverres Saga, Cap. 37.
[9]) Ynglinga Saga, Cap. 18.
[10]) Snorre. Hagen den Godes Saga, Cap. 23.
[11]) Barthol. antiqu. p. 387.
[12]) Noregs konunga tal. Barthol. Antiqu. p. 317.
[13]) Barthol. Antiqu. p. 26, 27, 382, 383, 510. Verelii notæ ad hist. Gothrici & Rolfii. Cap. 2. p. 25. Sjöborgs Saml. för Nordens fornälskare, T. II. p. 111.

gave dem en Dødsmaade, som troedes at gjøre dem fuldkommen lykkelige efter dette Liv; men fra at fordømme dem bør man afholde sig.

Hvad den omhandlede Træklubbe betræffer, da kunde der gives en anden Grund til at kalde dens Tilværelse og Ægthed i Tvivl, den nemlig, at Materien, eller det Træe, hvoraf den bestaaer, vanskeligen kan antages at have conserveret sig i saa lang Tid, som den, der maae være forløben siden Klubben blev forfærdiget eller benyttet til den opgivne Brug. Vistnok synes det rimeligt, at Træet maatte have undergaaet Bedærvelse i de 900 à 1000 Aar, som udgjøre Klubbens Ælde, om den er ægte. Imidlertid viser Erfaring, at Træe i en fast utroelig lang Tid kan bevares fra Forraadnelse og Tilintetgjørelse. I mange Gravhøie har man fundet Bjelker, Planker, Brædder og flere saadanne Ting, som ikke have været forraadnede. Dette er, blandt andre, Tilfældet med Herlougs og Rollougs Høi i Rummedalen [14]) og med Thyre Dannebods Høi i Jylland [15]). Jeg nævner fortrinligen disse Høie, fordi det er bekjendt, at de Personer, som skulle være jordede deri, levede i det 9de og 10de Aarhundrede. Men det er ikke blot saadanne store Masser af Træe, man har fundet bevarede fra fjerne Old; ogsaa mindre og tilarbeidede Stykker ere fundne, og kunne tildeels endnu opvises. Saaledes fandt man i Aaret 1820, i Thyre Dannebods Høi i Jylland, et lidet udskaaret Stykke Træe, som endnu opbevares i det Kgl. danske Musæum for Oldsager [16]). Paa Gaarden Fladequal i Wosse Præstegjeld og Fogderie, søndre Bergenhuus Amt, blev i Aaret 1827 opgravet en Høi, hvori der inde i en Hellekiste blev funden 3 med Aske og brændte Been fyldte Urner, samt en Jern-Øxe med et Træeskaft, som var ganske heelt, og endnu haves i Behold i det Bergenske Musæum. Da dette Skaft fandtes imellem Grav-Urner og brændte Been, er det rimeligt, at det er nedlagt sammesteds i Brænd-Alderen, og at det altsaa har en høi Ælde. Ved Wulfen i det Brandenborgske er ligeledes, blandt Aske-Urner, i en Gravhøi i Aaret 1692 funden 2 smaa Spyd med Træeskafte.

Skulde Nogen paastaae, at det kun er i indelukkede Rum under Jor-

---

[14]) Suhms Historie af Danm., 2 D. Fortalen.
[15]) Antiqv. Annaler. 4 B. p. 78, sequ.
[16]) Antiqv. Annaler, 4 B. p. 97, 135.

den at Træe kan bevares saa længe fra Forraadnelse, men at det ikke i Huse kan modstaae Forraadnelsen i saa lang Tid, da vil jeg anføre et Par Exempler til Gjendrivelse af en saadan, desuden i sig selv ikke antagelig, Paastand. I Winje Kirke i Christiansands Stift har staaet 2 Træstave, som nu forvares i Musæet for Oldsager i Kjøbenhavn. Rune-Indskrivten paa den ene af disse viser, at den er fra Kong Sverres Tid, og altsaa imellem 6 à 700 Aar gammel [17]). Paa nogle gamle Brædder, som ere opslaaede paa Væggene i Ystads Kloster-Kirke i Sverige findes en Munke-Inskription fra Aaret 1267 [18]).

Jeg troer saaledes at have oplyst, at der ikke er noget historisk urigtigt, eller noget med vore Forfædres Characteer og Tænkemaade i Oldtiden uovereensstemmende, i at antage, at den her omhandlede Træklubbe, for mange Secler siden, har været brugt til at ihjelslaae gamle og skrøbelige Folk, enten fordi de vare deres Paarørende til Byrde, eller fordi de vare udseete som Offere til Guderne, og at det heller ikke er usandsynligt, at denne Klubbe, omendskjøndt den skal være gjort af Træe, kan være 1000 og flere Aar gammel. Klubbens Tilværelse og fordums Brug bestyrkes desuden, efter min Mening, ved det Sagn, som skal have existeret om den; thi det lader sig ellers ikke let forklare, hvorledes en simpel Almuesmand skulde være falden paa at tillægge Klubben en saadan, i Nordens ældgamle Skikke indgribende og ellers saare lidet bekjendt, Bestemmelse og Anvendelse, naar ikke noget Virkeligt laae til Grund derfor.

I Betragtning af det Anførte holder jeg for, at man medrette maa beklage, at den Overtroe, at Klubben skal have Kraft til at helbrede syge Mennesker og Dyr, eller til at lette Qvinder deres Barne-Fødsel, har gjort det umueligt for det Bergenske Musæum at komme i Besiddelse af en saa sjelden Antiqvitet. Den Overtroe, at jordgravede Oldsager have saadan Kraft, er iøvrigt ikke egen for Almuesmændene i Bergens Stift; den findes ogsaa paa andre Steder i Landet, maaskee over hele Riget. Paa nogle Steder i Aggershuus Stift skal det være brugeligt, at Folk, som blive syge, hænge en Metal-Ring, der er funden i Jorden, paa sig, i den Tanke, at de derved skulle blive helbredede. Bønderne paa flere Steder i samme Stift have ogsaa den Skik, at de, naar et af

[17]) Antiqv. Annal. 1 B. p. 247. sequ.
[18]) Sjöborgs Inledn. til kännedom af fäderneslandets ant. p. 160.

deres Creaturé faaer Skade, hænge en Nøgle eller en Ring, som er funden i Jorden, paa dem, for derved at faae dem friske igjen [19]).

En saadan Overtroe hos vore Landsmænd og Forfædre er meget gammel. Vi kunne spore den næsten saa langt oppe i Tiden som Historien rækker. Saaledes seer man af Thattr om Oluf Geirstadalf, at en vis Hrane, ifølge en Drøm, ved Svend Jarls Hjelp, aabnede Oluf Geirstadalfs Høi, tog Dennes Guldring, Sværd og Belte, ilede til Harald Grænskes Enke, der laae i Barnsnød, og lagde Beltet paa hende til Lindring, hvorefter hun fødte Oluf Haraldsen, som Hrane opfostrede [20]).

Ligesaa berettes det om Bragda Aulver, en Søn af Lehnsmanden Hakon i Fjordene, at hans Fostermoder, Hildur, gav ham et Sværd med Belte, som kunde hjelpe Qvinder i Barnsnød, og at han i Gardarige frelsede sit Liv ved at hjelpe Grev Rigards Broderkone til at forløses, blot ved Kraften af hans Belte [21]).

Er den bemeldte Overtroe hos den norske Almuesmand, saaledes som jeg har søgt at vise, nedarvet fra Forfædrene gjennem mange Seeler, har den fæstet saa dybe Rødder, og staaer den, eller ansees den af Bonden for at staae i nøie Forbindelse med en af de for ham vigtigste verdslige Gjenstande, hans eget og hans Creaturers Livs og Helbreds Vedligeholdelse, da maa Oldgrandskeren, naar den optræder mod ham som en Hindring for Opnaaelsen af hans priselige Hensigt, at bidrage til Oplysning af Fortidens Historie, bruge Klogskab og Conduite. Han vogte sig vel for at møde denne Overtroe med Spot og Bebreidelser! Disse ville kun fjerne ham fra hans antiqvariske Maal, og han vil ved dem ikke gjøre et eneste Skridt frem til at udrydde Overtroen. Med skaansom Overbærelse, som altid skyldes de Fordomme, der ere indsugede med Modersmelken, og med sindige, simple og fornuftige Forestillinger vil han maaskee udrette Noget til Opnaaelse af begge fornævnte Øiemed.

W. F. K. Christie.

---

19) Wilse. Syndebergs Beskr. p. 49. Topogr. Journal No. 17, pag. 10.
20) Müllers Sagabibl., 3 D. p. 289.
21) ibid. p. 468. 469.

Kong Valders Grav.

(Pl. III.)

"Valderøe — siger Strøm i sin Søndmørs Beskrivelse [1]) — er saa kaldet af en vis Konge, eller Næsekonge, ved Navn Valder, som skal ligge begraven i den store, og Østen paa Øen beliggende Høi, kaldet Kongshøi." Valdar er et gammelt Kongenavn, som oftere forekommer [2]); men om nogen Konge eller Høvding i Norge af dette Navn tale, saavidt jeg veed, Krønikerne aldeles intet. Langfedgatal og Flatøe-Bogen nævne ligesom det fundne Norge en Valdar, hiin Milde kaldet, som Søn af Kong Hroar, og Fader til Harald den Gamle; men da Denne ansees for at have været Konge i Skaane, og senere at have styret Danmark [3]), saa er der ingen Grund til at antage ham identisk med den Valder, hvis Aske den forommeldte Kongshøi har skjult, om han endog har været Ætling af den Norske Konge Hring [4]). Denne Valder være imidlertid, hvem han vil, saa har han været en stor og mægtig Høvding, som det Følgende skal vise, og hans Mausolee kan med al Føie antages at være reist langt tilbage i den graae Oldtid. At han har været en Søkonge, anty-der ikke blot Sagnet om ham, men det bevise endog de Levninger, der ere fundne i hans Grav.

---

[1]) 2. D. S. 81.

[2]) Saaledes hedder det i Hervors og Heidreks Saga, S. 118, at Ivar Vidfadme satte Kong Valdar over hele Danmark: I det fundne Norge, S. 15 og 18, omtales Kong Valdar hiin Milde i Danmark: I Hervors Saga, S. 100, nævnes i et Vers en Valdar, som raadede over Danmark: Ogsaa Schøning taler i sin Norges Historie, 1. D. S. 370 og 3. D. S. 443 og 444, om en Dansk Kong Valder.

[3]) jfr. Torfæi Series reg. dan. p. 93. 211. 314. 501. Suhm critisk Historie af Danmark, 3. B. S. 272 ff.

[4]) Rami Norvegia antiqua et ethnica, p. 15.

Det var i Aaret 1824, at jeg førstegang tog denne mærkelige Grav i Øiesyn. Jeg fandt den sammenlagt af uhyre svære Kampestene, der tydeligen saaes at være Ruldstene, opbaarne fra Stranden, thi paa de fleste af dem viste sig endnu de smaae hvide Søskjæl. Dengang opmaalte jeg dens Peripherie kun løselig, og fandt den at være 180 Alen. Jeg har siden ved nøiagtigere Opmaaling fundet den at være 200 Alen. Af dens Top var allerede fra ældre Tider af en heel Deel Stene, formodentlig i Tanke om at finde Roget der, borttagen; men end flere havde Høiens nuværende Eiermand, den flittige Jorddyrker, Lodsoldermand Rønneberg, senere borttaget, for at anvende dem til Gjærder og Huse. Saaledes syntes Høien nu ikke at være mere end 6 til 7 Alen i lodret Høide over Grundfladen, men kunde letteligen skjønnes at have ligget flere Alen høiere. Imidlertid var det grant at beregne, at man ikke ved denne Toppunctets Destruction kunde være kommen til det egentlige Gravkammer, som i denne Høi var at formode. Jeg anmodede derfor Eieren om Tilladelse til at lade Høien undersøge, og da han med megen Beredvilligheð lovede endog Selv at ville foranstalte det i saadan Henseende Fornødne, anbefalede jeg Gravens Aabning at foretages i en Retning fra Øst til Vest. Dette skede ogsaa efter længere Tids Forløb, og, da jeg i Aaret 1827 kom tilbage, fandt jeg Arbeidet udført, og modtog følgende Beretning:

Man havde anseet det for besværligt, at gaae i den foreskrevne Retning ind lige fra Foden af, men i dets Sted havde man udkastet Stenene fra Toppen af, og saaledes banet sig Vei lige ned til Bunden, der laae omtrent 7 Alen dybere end Høiens Udkant. Under dette Arbeide havde man stødt paa en lodret Muur paa den nordre Side, opsat for største Deel af flade Stene, og Arbeiderne vilde have bemærket, at der langs denne Muur har ligget Fodtrin af flade Stene, som Nedgang til Bunden fra Øst til Vest. Hulingen, som ved Stenenes Bortryddelse fremstod, begrændsedes paa den vestre Side af en lignende Muur, dog lagt, ei af flade, men af runde Stene. Da man var kommen til Høiens Bund i den omtalte Dybde, fandt man en stor flad Helle, og ovenpaa denne et udannet Stykke Træe, omtrent som et Stykke Brændeveed, een Alen langt, med sin Bark paa, heel ubeskadiget. Men under Hellen fandtes enkelte lange Træstykker af en fjerdedeel Tommes Tykkelse, bøiede som Sidebordene af en Baad, og med smaae Huller, 2 Tommer fra hinanden, i den øverste Rand, i

hvilke Huller endnu fandtes Trævler af Seilgarn, eller maaskee rettere, Svinebørster [5]), som har gaaet gjennem Hullerne [6]). Alt laae der, som knust af en svær Tyngde, og de baadformige Brudstykker havde en temmelig Fasthed, ihvorvel Træet igjennem Tidernes Løb var bleven noget mørt, og brunligt af Farve. Fremdeles fandtes i Nærheden heraf sønderknuste Levninger af Leerkrukker, deels af rødt brændt Leer, deels af glaserede med blaae Kanter, samt Kul af morknede Træstykker.

Saaledes lød Beretningen. Jeg tog alle disse Ting i Øiesyn, og samlede dem. Jeg overbeviiste mig om Virkeligheden af de opgivne Mure fra Øst til Vest og fra Nord til Syd; kun den omtalte Nedgang ad lagte Trappetrin kunde jeg ikke overbevise mig om, saasom Steenmassen nu laae uordentlig omdynget. Hine Mure foranledigede mig imidlertid til at troe, at der mellem dem og Høiens Yderrand kunde findes hvælvede Gravkammere. Jeg forfulgte denne Idee, og foretog Undersøgelsen med 20 Arbeidere, af hvilke jeg begyndte paa at lade Høien fra Sønden af bære ud, Steen for Steen, i en Afstand af 6 Alen fra dens Yderrand. Vi arbeidede saaledes troligen den hele Dag, dog uden at støde paa nogen Gavl til den formeente Gravhvælving, som jeg havde ventet at finde langs den vestre Muur. Vi havde baaret 18 Alen ud af Høien, og vare just nær ved at slutte vort Arbeide for den Dag, da vi med Eet stødte paa 2 Steenheller, liggende over hinanden, 4 Alen høit over Grundfladen; og da disse, efterat de over og omliggende Stene vare omhyggeligen bragte tilside, bleve løftede iveiret, stod der, i en Fordybning af Stene, liig et Fuglerede, omhyggelig belagt med Birkenæver og Moos, og heldende lidt mod Høiens Middelpunkt, en af Tiden fast fortæret Messingkjedel med Hadde, overhvælvet af en anden Messingkjedel, der var befæstet under den Førstes Bund, for at Intet af de hellige Levninger skulde kunne forspildes. Den

---

[5]) Stiftamtmand Christie formener, at det, som fyldte Hullerne, hellere maa anses for at være Dyreseener, og bemærker i Forbindelse dermed, at man i Oldtiden, ja selv i dens sildigere Periode, brugte Skibe eller Farteier, som, for at de skulde være lettere at roe, vare bundne sammen med Seener af Dyr, istedetfor at være klinkede med Søm. Lo saadanne Farteier lod Sigurd Slembedegn sig bygge i Finmarken, hvilke vare saa letroede, at intet andet Fartøi kunde indhente dem. S. Snorre, Sigurds, Inges og Eisteins Saga, Kap. 6.

[6]) S. Pl. III. Fig. 2. a. b. 3. a. b.

kjendtes strax meget tung, og da jeg følte, at dens Bund var løs og yderst tynd, lod jeg et Trækar hente for at sætte den i. Den blev øieblikkligen randsaget, og befunden fyldt til Randen med brændte Been og Aske. Men imellem disse Levninger fandtes tillige, foruden 2 Metalzirater, uvist til hvilken Bestemmelse, og et Stykke af en Trækam, en sammenrullet Stang af yderst fiint Guld, omtrent ½ Tomme tyk, og 22½ Tomme i Længde, om man vilde trække den ud. Den veiede paa Handelsvægt 11 Lod.

Jeg lod den følgende Dag Arbeidet fortsætte; men min Hypothese maatte jeg lade fare, thi Høien var en eneste Steendynge. Jeg lod ophøre med Arbeidet fra den søndre Kant, og lod derimod den af flade Stene i Øst og Vest opførte Muur nedbryde, og trængte dybt ind i den nordre Side, men ogsaa der — blot Steen, ingen Huulhed eller Hvælving. Imidlertid ledede disse Undersøgelser til et nøiere Bekjendtskab med Gravhøiens Structur, og til rimelige Formodninger om dens oprindelige Tilstand. Da jeg nemlig fra det Sted, hvor jeg begyndte Arbeidet, gik hele Veien tilbunds lige indtil det Indre, hvor Hellen med de baadformige Brudstykker under var funden i Høiens Middelpunkt, havde jeg Anledning til at bemærke, hvorledes denne uhyre Steendynge gjennem Aarhundrederne var sjunken. Den var sjunken 7 Alen dybt. Og anderledes kunde det heller ikke være, saasom den var lagt paa sumpig Grund. At man havde valgt saadan Grund, var nu vel, fordi ingen Steengrund var i Nærheden at finde, og fordi man, for at lette Arbeidet for Trællene, der skulde bære de svære Stene op fra Stranden, havde villet lægge den Stranden temmelig nær. At man imidlertid allerede da har henvendt sin Opmærksomhed paa Grundens Sumpighed, viser dette, at der allevegne i Bunden var lagt bedækte Steenrender, for at lede Vandet af og ud. Men disse Steenrender, som dengang løbe skraae igjennem Høien ned fra Middelpunktet, hældede nu naturligviis, formedelst Synkningen, alle indad mod Centret. Saa gjorde og, som for ommeldt, den i Høien fundne Gravurne.

Nu er min Mening om denne mærkelige Gravhøis oprindelige Tilstand, gjennem Gisningernes og Formodningernes Tusmørke, denne:

For en riig og mægtig Søkonge maa den i sin Tid være lagt. Sagnet kalder ham Valder, og føier til, at han skal være nedlagt i Høien i sit Langskib. En norsk Konge eller Høvding af hiint Navn findes ikke i Historien. Han

hører altsaa den fabelagtige eller uvisse Periode til, for hvilken Harald Haarfagers Regimente i Norge staaer som en Skillesteen imellem den graae Oldtid, og den lysere historiske Alder. Yngre end det ottende Aarhundred kan han altsaa rimeligviis ikke have været, men hellere maa hans Levetid sættes langt mere tilbage. Selv Gravens svære Stene og dens betydelige Synkning synes at vidne om en meget høi Alder. Med Vished lader sig imidlertid intet derom sige. Seer man hen til den omtalte nordre, af flade Stene lagte, Muur, der fandtes i en ret Vinkel overskaaren af en lignende, men af Rundstene lagt, mod Vesten i Høiens Indre, og tør man troe, hvad nu ikke længere kan kjendes, at lignende Mure have staaet i Syd og i Øst, imellem hvilke netop Hellen med de baadformige Brudstykker under fandtes paa Høiens Bund, 16 Alen under Høiens oprindelige Toppunkt, saa har man Grund til at antage, at et Gravkammer her har været hvælvet, enten for Helten ene, hvis Navn Høien bærer, eller og for Flere af hans Æt tillige. For dette Sidste synes Brudstykkerne af de forskjellige Slags Urner, der fandtes i Nærheden af Hellen, at tale; og torde man stole paa Sikkerheden af Arbeidernes Beretning om de lagte Trappetrin, der skulde føre ned til dette Gravkammer, saa vilde Formodningen om at en Familiebegravelse havde fundet Sted i denne Hvælving end ydermere bestyrkes. I sit Langskib skulde Valder her have været lagt. Vistnok fandtes intet Spor af et saadant Skib, som det hvori Eigil Ullsærk med hans Staldbrødre blev lagt [7]); men at der laae Noget til Grund for dette Sagn, der gjennem Aarhundreder har bevaret sig imellem Almuen, det vise de mærkelige Brudstykker af en Model til et Fartøi, om jeg saa maa kalde det, der fandtes under Hellen i Høiens Middelpunkt. Hvorledes dette Særsyn skal forklares, veed jeg ikke; thi jeg har ikke læst om noget Lignende. Vare disse Brudstykker fra første Færd af lagte saaledes umiddelbar under Hellen, som de nu fandtes at ligge? Eller have disse Brudstykker i sin Tid udgjort noget Heelt, en Model til et Fartøi, en Baad i det Smaae, eller nogetsomhelst Vikingssymbol, og ere tilfældigviis knuste under Hellen, der maaskee oprindelig har ved underlagte Stene været hævet over dem iveiret? Kunde man af de samlede Brudstykker faae noget Heelt sammensat, saa

---

7) See Snorre i Hakon den Godes Saga, Kap. 27.

skulde jeg ville antage det Sidste; men de ere for faa [a]) til at man deraf kan sammensætte noget Heelt. Kun dette er vist, at disse Brudstykker have i sin Tid været bearbeidede, og at de tydeligen pege hen til en Baad, et Skib, et Fartøi, og altsaa symbolisk kunne betegne, at en Viking, en Søhelt, var her nedlagt. I en af de sønderknuste Leerurner, hvoraf forskjellige Smaastykker fandtes i Nærheden af den omtalte Helle, maa hans Aske have hvilet. Men intet Sværd, intet Vaaben! Saadant kan maaskee have været der, og er bleven aldeles fortæret af Tiden. Endelig, hvad Betydning kan det udannede Stykke Veed, som fandtes liggende over Hellen, og synes saa friskt, have havt? Jeg kan kun spørge; jeg veed intet at svare.

Jeg har antaget, at et Gravkammer har her været hvælvet. Jeg antager ogsaa, at dette er i Tiden, alt ligesom Steendyngen sank i den sumpige Bund, styrtet ind, og derved Alt, hvad som fandtes i samme, bleven knust. Deraf kan man ogsaa, om man vil, forklare sig Synkningen eller Indsaldingen af Høiens Top.

Men nu reiser sig et nyt Spørgsmaal. Staaer Metalurnen med de brændte Been, og hvad der i Øvrigt fandtes i samme, i nogen Forbindelse med hiin Begravelseshvælving i Høiens Middelpunkt? Og ere disse to Begravelser samtidige? — At der i hiin midterste Begravelse har været Askekrukker, gjøre de fundne Brudstykker af saadanne høist sandsynligt; og jeg har derfor maattet antage, at Kong Valders Aske har hvilet i en af disse, i Nærheden nemlig af hvad der symbolisk betegnede hans Vilkaar i Livet. Jeg har endogsaa af de forskjellige Slags Askekrukker, som Brudstykkerne vise at have været satte dernede, troet at maatte antage, at det var en Gravhvælving for Flere, en Familiebegravelse, og at altsaa de Personers Aske, som hørte Valder nærmest til, er bleven der anviist sin Plads. Men er dette saa, da vedkommer ikke hiin Metalurne Kong Valder umiddelbar. Dens Stade fandtes endogsaa langt fra hiin midterste Begravelse. Jeg antager hele Høiens Gjennemsnit for at være omtrent 70 Alen. Middelpunktet, hvor Hellen med de baadformige Brudstykker

[a]) De ere i Tallet 6. Af de paa Pl. III. Fig. 2 og 3 afbildede, er No. 2 langt 21½ Tom. og bredt 2½ Tom., No. 3 langt 16½ Tom. og bredt 3 Tom. Blandt de øvrige findes nogle fra 5 til 9 Tom. lange og fra 2 til 3 Tom. brede.

under fandtes, maa altfaa være 35 Alen fra Høiens nederfte Yderrand. Men Metalurnen fandtes 18 Alen inde i Høien fra Yderranden af, følgelig endnu 17 Alen fra hiin midterfte Begravelfe. Den ftod temmelig overlig, thi den fandtes 4 Alen høit over Grundfladen. Den ftod paa et tørt Sted, hvilket Næveren og Mosfet, der omgav dens Bund, viifte. Havde noget Slags Vaaben været nedlagt ved den, faa maatte det fandfynligen have bevaret fig paa et faadant Sted temmelig ufordærvet. Men intet Vaaben fandtes ved eller i Nærheden af den. Dens Indhold vidnede tildeels om Rigdom, og Evne til at kjøbe fig en anfelig Plads ved Odins Bord, men fyntes iøvrigt mere at antyde en qvindelig end en mandlig Begravelfe. Metalziraterne, fom fandtes i Urnen, kunne lettelig henregnes til Prydelfer paa et Qvindebelte, og Trækammen forekommer mig at pege tydelig hen paa, at det var en Qvindes Levninger, fom her gjemtes. Altfaa, af denne Aarfag endog tør jeg ikke troe, at Kong Valders Aske forvares i denne Urne, men maa fremdeles mene, at den har ligget i Høiens Middelpunkt. Man kunde muligen falde paa, at Høien var i en fenere Tid udvidet, og at altfaa den fidftomtalte Begravelfe var i famme Forhold yngre end hiin i Høiens Midte. Men ogfaa mod denne Hypotheſe fynes Adfkilligt at tale. For det førfte kunde det under Gjennembrydningen af Høien, der fra den fondre Side af blev fortfat lige ind til dens Middelpunkt, ikke fpores, at nogen ældre Høi laae inden i en ydre Omgivelfe, hvilket vel paa Stenenes Farve og Moos og Lægning fkulde været at kjende. For det andet fandtes Høien tvers igjennem lagt af Stene af omtrent famme Størrelfe og med de famme Søftjæl paa. For det tredie fandtes de omtalte lukte Steenrender eller Huulveiter alle trukne lige ud til Høiens nærværende Yderrand. Jeg maa altfaa troe, at denne ftore Gravhøi har været lagt og fortfat under eet Arbeide, og følgelig i eet og famme Tidsold. Men et Arbeide af et faa betydeligt Omfang, og forbunden med faa megen Befværlighed, kunde lige faa lidet fammenblæfes i eet Øieblik, fom nogen af Ægyptens Pyramider. Maaneder og Aar *)

*) See Snorre i Harald Haarfagers Saga, Kap. 8, hvor det berettes, at de Rummedalfke Konger Herlaug og Hrolloug lode i 3 Aar arbeide paa deres Gravhøi, fom blev opført af Stene og Kalk og Tømmer.

kunne i Flertal være henrundne fra Høiens første Anlæg, som muligen kan være begyndt i Valders levende Live, og indtil dens Fuldendelse. I eller efter den Tid kan en mægtig Qvinde, der havde Fordring paa Indlemmelse i dette Mausolæe, muligen Valders egen Hustrue, være død, og, hvad enten fordi man ikke vilde aabne Gravkammeret, eller fordi man fandt det mere bequemt at sætte hendes Urne ind der, hvor man just nu arbeidede med Lægningen af den ufuldendte Høi — af hvilkensomhelst Aarsag kunne hendes Levninger være komne paa denne Plads. Endnu en anden Mulighed kan tænkes; men om den finder Medhold i Historien, det veed jeg ikke. Jeg har forhen bemærket, at Metalurnen stod temmelig øverlig. Den fandtes 4 Alen høit over den nu mod Centret formedelst Høiens betydelige Synkning stærkt skraaheldende Grundflade; og den stod tillige neppe mere end 3 Alen dybt under Høiens øvre Buelinie. Denne Urne staaer altsaa muligen ikke i mindste Forbindelse med Balder og hans Æt, og kan, i hvor gammel end dens Indhold viser den at være, let blive at henregne til et sildigere Old. At Den nemlig, til hvis Minde en Høi blev lagt, er, saavel i Brændalderen, som i Hougalderen, bleven begraven i Høiens Midte, synes Sagaerne at vise [10]). Men nu finder man ikke sjelden Gravurner lige ud i Høiens Yderrand [11]). Jeg sluttrer deraf, at disse ere i sildigere Tider blevne satte i Høien, enten af Ætlinger eller af Grundbesiddere, for at spare den Bekostning at opkaste en ny Høi. Er denne Slutning plausibel, saa kan det tænkes muligt, at Metalurnen i Balders Høi er nedsat i en sildigere Tid [12]), og at Stene ere til den Ende udtagne af Høien indtil den fornødne Dybde, og igjen, efter at Urnen var nedsat, paalagte — et Arbeide, der ikke var synderlig besværligt. Men er dette saa, da leder det atter til den Formodning, at i denne Høi, saavelsom i enhver anden, især af stort Omfang, kan man

---

10) Snorre i Harald Haarfagers Saga. Kap. 45.

11) Saaledes fandtes en stor Metalurne, som nu opbevares i det Bergenske Musæum, med en Guldbracteat paa Bunden, øverst i den ene Side af en Gravhøi i Fortuns Aaner i Lysters Præstegjeld.

12) Og dog maa denne føres langt tilbage; thi Guldstangen, som fandtes i Kjedelen, sees at være stødt, da den har en Indhuling i hver Ende, og synes følgelig at høre hjemme i et Tidsrum, da Mynt endnu ei havdes eller var gjængs, men saadanne Stænger af Guld og Sølv brugtes som Betalingsmiddel, og til den Ende sønderhuggedes og veiedes. Hvor meget ældre bliver, efter denne Hypothese, da Kong Valders Grav! — —

vente paa flere forskjellige Steder at finde forskjellige Begravelser, og det uden at gaae ret dybt under Høiens Buelinie. Til Styrke for denne Formodning kan det tjene, at paa Gaarden Urnæs i Sogn lod Eieren, Proprietair Bugge, for flere Aar siden en stor Høi udgrave, hvori mangfoldige Begravelser fandtes ved Siden af hinanden og i flere Etager over hinanden, hvilket og paa flere Steder skal være fundet [13]).

Jeg bekjender, at jeg af de fremsatte Hypotheser helst antager den sidste; og Resultatet af mine Undersøgelser vil altsaa blive dette:

1) Den saa kaldte Kongshøi, eller Valders Høi, paa Valdersøen i Søndmør, har været lagt i den graae Oldtid, høit op i Brændalderen.
2) Den er lagt af svære Hav-Kuldstene, hentede fra Stranden, og besatte med Søskjæl.
3) Ligesom dens Omkreds er funden at være 200 Alen, saaledes har dens Høide fra Bunden af og til dens Toppunkt oprindeligen været 16 Alen.
4) Under en Gravhvælving i dens Midte har Søkongen Valders Aske, og maaskee flere af hans Ætlingers, været forvaret, men under en Helle sammesteds, som Symbol paa hans Vikingsfærd, tillige en Model af et Fartøi.
5) Hiin Gravhvælving er indstyrtet, og derved ere saavel Askekrukkerne i Begravelsen, som og hiin Model bleven knust.
6) Høien er sjunken 7 Alen dybt i Jorden, hvorover de i samme lagte Afløbsrender, der oprindeligen have heldet fra Centret af ud mod Yderranden, nu ere befundne at helde fra Yderranden af ind mod Centret.
7) I ældigere Tider, dog endnu fra Brændalderen af, har denne Høi, henimod den sydlige Side, været aabnet fra oven af, og i Aabningen, 3 Alen under Høiens Buelinie, og 4 Alen over Grundfladen, har en Gravurne været nedsat, og Aabningen igjen lukket med Steen.
8) Denne Gravurne er en Messingkjedel, 6 Tommer høi og 12 Tommer i Gjennemsnit, forsynet med Hadde, og bedækket med en lignende omvendt Kjedel, der med Hager fandtes befæstet under dens Rand.

---

[13]) S. Mine Reisebemærkninger i Budstikken 1824. S 569.

9) Denne Urne er funden sat i en Forhuling, lig et Fuglerede, mellem Stenene, og dens Bund var omhyggeligen omviklet med Moos og Næver.

10) Den fandtes næsten til Randen fyldt med brændte Been og Aske, hvorimellem var lagt en Stang af Guld, sammenrullet, til omtrent 12 Lods Vægt, samt 2 Metalzirater og et Stykke af en Trækam.

11) Af dens Indhold, og da ingen Vaaben fandtes ved den, sluttes, at det har været en qvindelig Begravelse.

12) Denne Urne med dens Indhold, samt hvad der fandtes midt i Høien, under den indstyrtede Gravhvælving, forvares nu i det Bergenske Musæum.

Neumann.

Kort Underretning om et Fund af Mynter og Bracteater, som opbevares i det Bergenske Musæum, og som efter Tonjums Kirkes Fald i Leirdal ere fremkomne.

(Pl. I og II.)

I Aaret 1824 nedkastedes ved et voldsomt Vindstød Hovedkirken i Leirdals Præstegjeld, Indre-Sogns Provstie, Bergens Stift. Denne Kirke, Tonjums Kirke kaldet, var en af Stavværk opført Bygning, og som saadan kan den, som bekjendt, iblandt offentlige Træbygninger henføres til de ældste i Riget.

Efterat Materialierne vare bortførte fra Tomten, og denne ryddiggjort, fandt man flere Begravelser og Liig deri under Kirkens Gulv saa overlig i Jordfladen, at det blev anseet nødvendigt paa ny at begrave disse Liig og nedsætte dem dybere under Jordens Overflade. Til dette Øiemed blev een Grav opkastet, hvori man bestemte at nedsætte alle de Liig man fandt. Under Gravens Opkastelse og Ligenes Nedlæggelse fandt Arbeiderne smaae Stykker Blik, som de betragtede, og som Børn, der vare tilstede, begyndte at lege med. Sognepræsten paa Stedet, L. Daae, blev opmærksom herpaa, og samlede flere Exemplarer; og da det heldigviis traf sig saaledes, at Biskop Neumann, paa sin Visitatsreise i Sogns Provstie, til samme Tid ankom til Leirdal, bleve Exemplarer deraf ham forevist. Biskoppen, som strax kjendte, at disse Stykker vare Bracteater, opmuntrede Arbeiderne til med Flid og Forsigtighed at eftersøge Grunden, lovende dem at ville kjøbe saa mange deraf, som det blev dem mueligt at finde, for en bestemt Betaling. Det viste sig snart, at den belovede Betaling var tilfredsstillende for Arbeiderne; thi i de Par Dage Biskoppen opholdt sig i Præstegaarden, erholdt han omtrent 130 Stykker deraf, og senere ere nogle flere Stykker ved Sognepræst Daaes Medvirkning komne til, og af ham til Musæet

indsendte. End senere har Dennes Enke offereret en sammesteds funden Mynt af Hakon, Magnus Smeks Søn, og 7 Stykker Bracteater.

Efter hvad her er forudskikket, er det fornemmelig at tilskrive Hr. Biskoppens Nærværelse i Leirdals Præstegaard paa den Tid da Arbeidet med at skjule de i Jordens Overflade værende Kiig foregik, at denne Skat er undgaaet Tilintetgjørelsen. Det vilde sandsynligviis ellers have gaaet her, som i saa mange andre Tilfælde, at Ting af Værd, og sjeldent Værd, spoleres og forkommes, fordi Finderen ikke ahner deres Værdie, og derfor ubekymret henslænger dem eller overgiver dem til Børnespil. Det er ligeledes at formode, at Arbeiderne neppe vilde have anvendt denne sinde den omhyggelige Eftersøgning, som de anvendte, og som de ved den lovede Belønning bleve opmuntrede til at vise; og maaskee ikkun faa Exemplarer vilde være komne for Dagens Lys. Det turde ikke destomindre vel være Tilfældet, at et større Antal er gaaet tilbage i Jordens Skjød, end det, som er fremkommet, efterdi Graven for det meste var tilkastet inden Biskoppens Ankomst, hvorved ikkun det øverste Jordlag blev eftersøgt.

Antallet af de Stykker i dette Fund, som ere overleverede til Musæet, er: Mynter 14 Stykker, runde Bracteater 89 Stk., og kantede, fire- og ottekantede, 50 Stykker, samt endeel Brudstykker heel utydelige formedelst Err.

Det er saaledes et mærkeligt Fund for Musæet, ihvorvel ikke alle af dette Slags, der efter Kirkens Fald ere komne for Lyset, ere blevne det til Deel. Enkelte Stykker ere komne til andre Samlere af Sjeldenheder; saaledes skal Oberst Holck i Sogn have erholdt nogle, Proprietair Grewe paa Aarstvedt nogle, og Major Dahl i Bergen nogle Exemplarer. Nogle skulle endog være tilintetgjorte, da Findernes Mistænkelighed har forledet dem til at overgive dem til Smeltedigelen, for at erfare, om de ikke indeholdt noget Ædlere og af mere Værdie, end Størrelsen af den Betaling, Biskoppen gav dem for hvert Exemplar, hvilken Betaling forekom dem meget høi, naar de ikke vare af ædlere Materie, end Sølv. I det Antiqvaren har Grund til at beklage sig over slig Uvidenheds-Handling, maa det dog undskyldes en uoplyst Almuesmand, at han ikke opfatter Begrebet om det Værd, man tillægger Sjeldenheder.

Med Hensyn til Bestemmelsen af det Tidspunkt, naar denne Samling er bleven hensat eller nedlagt under Kirkens Gulv eller i dens Alters Fod, bliver det vanskeligt, at kunne afgive nogen bestemt Formening derom. De frem-

komne Exemplarer fandtes ikke samlede paa eet Sted, men paa den hele Strækning fra Alteret af ned forbi Prædikestolen; de fandtes ligeledes ikke liggende oven paa Jorden, men nede i derblandt Gruset og i Gravene efterat Ligene vare optagne. At ville deraf drage den Slutning, at de kunne være faldne ned igjennem Aabningerne i Gulvet mellem dets Bredder, som tabte af Menigheden, idet man har villet lægge sin Skjærv i Tavlerne, er vel alt for lidet sandsynligt. Rimeligere maa det vel ansees, at Samlingen eller Skatten er bleven nedlagt under Grundstenen eller Alteret ved Kirkens Opførelse. Den kunde maaskee ogsaa være henlagt for at sættes ud af Circulation. Holberg anfører i sin Danmarks og Norges Beskrivelse, Pag. 594, "at nogle Penge bleve kaldte rette og lovlige, Andre gangbare. At man af disse sidste har fundet saa stor Mængde nedgraven i Klostere af Munke eller andre Geistlige, tilskrives Sammes Gjerrighed, eftersom de vilde have den slette Mynt afskaffed og erholde deres Indkomster alle i gode Sølvpenge". Da der i denne Samling findes tvende Bracteater [1]) med det Valkendorphske Vaaben paa, som i danske Myntværk Pag. 130 No. 60. cfr. Tab. V No. 3. Chr. 2den. tillægges Erich Walkendorph, Erkebiskop i Trondhjem, og da der desuden findes flere Exemplarer, der synes at kunne henføres til den nærmest foregaaende Tidspunct, synes det rimeligt at antage, at denne Skat er bleven nedlagt eller skjult i Kong Christian den 2dens Tid eller kort derefter.

Vel findes der iblandt de fremkomne Mynter et Exemplar af Hertug Johan af Holsteens 2 Skilling lübsk, Aar 1620—1623; men Sandsynligheden for at Dette kan have undsluppet Nogen i Kirken, og være faldet ned imellem dens aabne Gulvfjele vil vel Ingen kunne nægte, ligesom der vel neppe vil kunne tilveiebringes nogen rimelig Formodning for at en saadan Skat skulde være bleven skjult eller nedlagt efter dette Tidspunct. Rimeligere derfor, at henføre dem til Christian den 2dens Tider.

Iblandt de 14 Stykker Mynter er:

1 af Edvard den første af Engeland, fra Canterbury.

2 af Erich Præstehader, saaledes som de findes afbildede i det danske Myntværk. Tab. 29. No. 28 og No. 30.

---

[1]) See Pl. II. No. 55 og 56.

1 af Hakon, Magnus Smeks Søn; sammesteds. Tab. 30. No. 49.
1 af Erich af Pommern; Tab. 26. No. 9.
1 af Hertug Johan af Holsteen; 2 Skill. lübsk.
1 fra Wismar, hvorpaa Stadens Vaaben. } Meklenborgske.
1 fra Güstrow. }
1 hvis Adv. en Løve i en Perlerand eller Cirkel.
Rev. en Krone i en Cirkel, og oven over Kronen tvende smaae Kors.
1 lignende Foregaaende, dog noget forskjellig.
1 hvis Adv. et kronet modvendt Hoved.
Rev. en Løve [a]).
Denne veier 14½ Ass og er af 2 lødigt Sølv. Den har nogen Lighed med de i danske Myntv. Tab. 28. No. 22 og 23 anførte Mynter, og som i Beskrivelsen dertil troes at være Hakons, Magnus Smeks Søns.
3 aldeles utydelige.

I Henseende til Bracteaterne vil deres Bestemmelse blive saa meget vanskeligere, som de Kilder vi have Adgang til at hente Oplysning af ere faa; thi de ere det Danske Mynt-Værk, Brenners Catalog og Sjøborg, forsaavidt nogle Faa angaaer; og endmere vanskelig er Bestemmelsen, fordi der i denne Green af Numismatiken hersker meget Mørke, da Rigtigheden af flere blandt dem, man har behaget at bestemme, er Tvivl underkastet. Det er troligt, at dette Fund kan give Anledning til mere Lys, og for at underkaste det Grandskeres nøiagtigere Bedømmelse, ere de tydeligste Exemplarer deriblandt bleven afstegnede. De følge herhos paa vedføiede Plader I og II numererede fra 1 til 72.

I Henseende til deres Gehalt, da er den meget ringe. Paa nogle faa nær, som synes at være af bedre Sølv, saasom No. 5, 31 og 32, der ere omtrentlig 12 lødige, ere de øvrige ikkun af 5 à 6 lødigt Sølv. Hvad Vægten anbelanger variere de fra 1½ til 17 Ass; saaledes er No. 4, 17 Ass: No. 33, 17 Ass: No. 65, 2½ Ass: No. 66, 1½ Ass: No. 67, 4½ Ass: No. 69, 1½ Ass: No. 70, 2½ Ass: No. 71, 10 Ass: No. 72, 8½ Ass. Sammenlig-

[a]) See Pl. II. No. 63.

ner man nogle af disse Bracteater med Prægene paa Mynter af Edvard 1ste af England, Erich Præstehader, og Hakon, Magnus Smeks Søn, til Exempel No. 11, 13, 15, 20, 23, 28, 36, 51, 52 og 54, da vil man finde temmelig megen Liighed med dem. Det turde desaarsag med Sandsynlighed kunne antages, at disse ere prægede omtrent ved Slutningen af det trettende indtil mod Udgangen af det fjortende Aarhundrede.

Af disse Bracteater ere No. 1, 2, 30, hvoraf 2 Exemplarer, 39 og 40, hvoraf 2 Exemplarer, 65 og 69 neppe Nordiske eller Skandinaviske. De ere af saa skjønt Præg, isærdeleshed No. 1, 2 og 69, som man ingensinde finder paa vore nordiske Mynter fra det tolvte til det fjortende Aarhundrede, til hvilken Periode de rimeligen maae henregnes.

No. 3, 6, 7, 8, hvoraf 3 Exemplarer, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 51, 52, 53, hvoraf 4 Exemplarer, og 54, forestille kronede Ansigter eller Hoveder modvendte, men af forskjelligt Udseende. Blandt disse har No. 34 megen Liighed med den hos Brenner anførte Bracteat, Tab. III. No. 1, tillagt Margrethe. cfr. Danske Mynt-Værk. Tab. 25. Dr. Margretha.

Af No. 4 ere 3 Exemplarer, skjønt ikke lige tydelige. Da Løven sees holdende Hellebarden, er der ingen Tvivl om, at den er Norsk. Den synes imidlertid meest at ligne de Løver, som findes prægede paa Chr. den 2dens Mynter. Disse Exemplarer ere ogsaa de blandt det hele Fund, som synes mindst forslidte eller brugte.

No. 5 er skjøn. Det er den Norske Løve med Hellebarden under Fødderne, staaende, og neden under en liden Cirkel eller et O. At kunne henføre denne Bracteat til Oluf den Hellige eller til Oluf Kyrre, vilde vist nok være meget interessant, hvis man kunde tilveiebringe nogen rimelig Formodning derfor. Den tilhører nok en meget nærmere Tidspunct. Af den Liighed, denne Bracteat har med Præget paa Kong Hans's norske Mynter, hvorpaa en aldeles lignende Løve i Form og Størrelse, staaende med Hellebarden under alle fire Fødder, og der neden under et O, — see D. Mv. Kong Hans, Tab. 4. No. 16 og 18 — er der al Grund til at tilegne ham denne Bracteat. Thi ihvorvel man i Almindelighed ikke kan slutte fra Liigheden af Præget paa Mynter,

naar man vil bestemme Bracteater, kan der dog i dette Tilfælde være saameget mindre Betænkelighed derved, som man ikke skal finde nogen Mynt, hverken før eller efter Kong Hans's Tid, hvorpaa den norske Løve, saaledes som her, findes afbildet. Den bør derfor sikkerlig tilegnes Kong Hans.

No. 9 er formodentlig Mechlenborgsk eller Pommersk. Den vingede Hest eller Grif, som sees paa denne, hører jo til Rostoks eller Greifsvalds Vaaben. Af denne er end et Exemplar, noget mere beskadiget.

No. 25, forestillende en Hægte indsluttet i en Malle, kunde vist nok synes snarere at have henhørt til en Prydelse, end at være en Bracteat; men Stykket er saaledes formet, og det skjønnes ikke at have været anderledes, da inter Tegn til Brud findes derpaa, og er af Materie aldeles lignende de øvrige, saa at der er al Sandsynlighed for, at antage det for en Huulpenge.

No. 29 forestiller en Løve, og endskjøndt der ikke sees Mærke til Helleberden, er den sikkerlig Norsk. I D. Mv. tillægges en, denne lignende Løve, Chr. 1ste; see s. St. Tab. 2. No. 12.

No. 31 og 32 turde maaskee være svenske, og være Afbildning af den Gothlandske Løve. De ere af fint Sølv. I D. Mv. findes, blandt uvisse Mynter under No. 49, 65 og 67, anført nogle lignende.

No. 45 og 46 ere Kroner, den ene med forsiret, og den anden med glat Kant. Af disse ere 14 Stykker. I D. Mv. Tab. 26, No. 25 og 26 ere twende nogenledes lignende disse, der tilegnes Erich af Pommern, hvem disse vel ogsaa maae tillægges.

No. 47 og 48 ere ligeledes Kroner, indbyrdes noget forskjellige.

No. 49 et kronet Munke-H med et O foran. I D. Mv. Tab. 5. No. 11, er en lignende, kun med den Forskjel, at O foran ikke findes derpaa, tillagt Kong Hans, hvem denne vel og maa tilegnes, da man finder Mynter af Kong Hans med et saadant O foran Het; see D. Mv. Tab. 4. No. 17.

No. 50 skal formeentlig forestille et Oxehoved. Paa Mynter fra Mechlenborg findes saadanne Hoveder, og rimeligt derfor, at antage denne for at være Mechlenborgsk, enten fra Staden Wismar eller Güstrow. I D. Mv., blandt uvisse Mynter, findes Lignende under No. 58 til 61, der formenes at være Mechlenborgske, efter Beskrivelsen dertil.

No. 55 og 56 indeholde Afbildning af det Walkendorphske Vaaben,

og ere forskjellige derved, at paa den første er en liden Cirkel paa hver Side af Skjoldet, og i hver Vinge i Skjoldet ere fire Fjere, da derimod paa den Anden Cirklerne ikke findes, og Vinge-Fjerene ikkun ere trende. Disse tillægges formeentlig medrette Erkebiskop Erich Walkendorph, af hvem vi have flere Mynter med det Walkendorphske Vaaben paa, og da der i D. Mv. under Chr. 2den, Tab. 5. No. 3, findes en Bracteat, som tillægges ham, er der saa meget mindre Betænkelighed ved at antage dette.

No. 57 er Olafs-Øxen i et Skjold. Denne er skjøn, og turde maaskee være at tillægge Kong Hans, af hvem man har Mynter med et lignende Skjoldemærke. See D. Mv. Tab. 4. No. 20.

No. 58 er et L i en Cirkel af Straaler. Hos Brenner findes, iblandt uvisse Mynter, en saadan anført, Tab. 8. No. 12, og i D. Mv., ligeledes blandt Uvisse, No. 249. Af denne er to Exemplarer.

No. 59 er et Munke-H. Den kunde maaskee tillægges Kong Hans; men da man paa Dennes Mynter stedse finder et saadant H med Krone oven over, hvilken mangler her, turde den maaskee hellere tillægges Hakon, Magnus Smeks Søn, paa hvis Mynt man finder et H uden Krone.

No. 60 er et S, og som det synes med Krone oven over. Brenner har et Lignende, Tab. 1. No. 2, som han tillægger Sverker. I D. Mv. Norske Mynter, Tab. 28. No. 21, er ligeledes et saadant anført, uden Angivelse af hvem præget.

No. 61. Et Munke-E i en Cirkel af Straaler.

No. 62. Et O i en Cirkel af Straaler, med en Prik i Midten. Af denne ere 3 Exemplarer, og desuden et Exemplar uden Prik i Midten, men i straalet Cirkel, og ligeledes et Exemplar uden Prik, men med glat Cirkel. Mynter med et saadant Mærke ere tillagte Dronning Margretha, og paastaaes at være slagne i Örebro. Men da Nogle nægte, at Dronning Margretha har ladet slaae Bracteater, er det uvist, om disse kunne tilegnes hende. Paa en Mynt af Kong Hans, D. Mv., Tab. 4. No. 20, findes et lignende Mærke; men da der oven over Samme er anbragt en Krone, som ikke findes paa disse, tør man vel heller ikke tilegne ham disse. Hvorvidt de kunne være at tillægge Erkebiskop Oluf Lunge, som, i Besiddelse af Rettighed til at lade præge Mynter, kan tænkes at have villet benytte de Fordele, som vare for-

bundne med at lade slaae Huulpenge eller Bracteater, kan vel som Formodning passere. Disse Exemplarer ere tillige blandt de bedst conserverede i dette Fund, hvilket kunde hentyde paa deres yngre Herkomst.

No. 63 og 64 ere twende Kroner vendte mod hinanden, men forenede ved en Forbinding, forskjellig paa hver af dem. Der er end videre i dette Fund 4 Exemplarer dobbelte Kroner, paa hvilke Forbindelses-Bjelkerne ere noget forskjellige. Hos Brenner findes, blandt Uvisse, Tab. 8. No. 25, Lignende, og i D. Mv., blandt Uvisse, No. 166 ligeledes, hvorhos, i Beskrivelsen dertil, anmærkes, at Brenner tillægger dem Kong Waldemar og Erkebiskop Birger.

No. 66 er en liden tynd Bracteat med et Hoved til Høire. Af den Liighed dette Hoved eller Ansigt har med unge Hakons Hoved paa hans Mynter, see D. Mv. Tab. 30. No. 47 og 49, turde det være rimeligt, at tillægge Kong Hakon, Magnus Smeks Søn, denne.

No. 67 og 70 ere, som det synes, Taarne eller Porte, med 3 Spire paa. Musæet har faaet tilforn et lignende Exemplar, som er anmærket at være fra Hamborg. Disse turde derfor være at ansee som Hamborgske.

No. 71. En Krone. I D. Mv. findes en Lignende at være tilegnet Erich af Pommern. See Tab. 26. No. 27.

No. 72. Et B. I D. Mv. findes, blandt uvisse danske Mynter, anført twende Lignende, No. 162 og 163, og; sammesteds, norske Mynter, Tab. 30. No. 3 og 4. Paa første Sted anføres i Beskrivelsen, at Sperling antager dem for at være slagne i Bergen i Norge.

No. 26 er en Ring, hvori 7 Kugler.

Ingen er villigere til at erkjende Ufuldkommenheden af dette ringe Arbeide, end Forfatteren deraf; men han har troet, det kunde gavne Videnskaben og interessere dens Dyrkere, at see en Bekjendtgjørelse af det i Aaret 1824 skeete Fund i Leirdal, og derfor fremkommer det. Vilde Numismatikens Grandskere værdige det Drøftelse, vil han anse sig lønnet.

Z.

Om en Steen-Ring, som tilhører det Bergenske Musæum; et Forsøg paa at oplyse og forklare denne og andre lignende Steen-Ringes oprindelige Bestemmelse.

(Pl. III.)

I det Bergenske Musæum opbevares en Steen-Ring, som for nogle Aar siden er funden i en Gravhøi paa Gaarden Rotland, der er beliggende paa Moster-Øen i Findaas Præstegjeld, Søndhordlehns Fogderie og Søndre Bergenhuus Amt.

Tegningen (Pl. III Fig. 1 a og b) oplyser nøiagtigen denne Steen-Rings Udseende. Den er 11 Tommer i Omkreds og 3½ Tomme i Gjennemsnit. Aabningen i Midten er udentil 1½ og indeni ½ Tomme viid. Gjennemsnittet af Ringens Tykkelse er 1½ Tomme. Materien, hvoraf Ringen bestaaer, er basaltartig. Saa simpel denne Steen-Ring end i sig selv er, bliver det dog ingen let Sag, at angive hvad Bestemmelse den i Oldtiden har havt. Jeg har troet det Umagen værd, derom at anstille en Undersøgelse, hvori jeg skal stræbe at vise, hvilke lignende Oldsager man har fundet, paa nogle andre Steder, og opbevarer i andre, mig bekjendte Samlinger, at anføre Antiquariernes Meninger om deslige Oldsagers oprindelige Bestemmelse, at tilkjendegive mine Grunde for, at den omhandlede Steenring ikke har havt nogen lignende Bestemmelse, og endeligen at fremsætte min egen motiverede Formening om, hvortil Steenringen i Oldtiden har været bestemt og benyttet.

Det er bekjendt, at Forfædrene lode deres Døde faae med sig i Gravene Ting, der havde henhørt til deres daglige Haandtering. Da Steenringen er funden paa en ved Havkanten beliggende Gaard, i et fiskerigt Distrikt, og

den ikke er uliig de Stene, som Nodte-Fiskerne pleie at have fastbundne paa deres saakaldte Fiske-Nødter (Vod, Va), for at faae disses nederste Deel, eller Grunden af samme, at synke til Bunds, frembyder sig strax den Tanke, at Ringen har været en saadan saakaldet Nodte-Steen, eller Grund-Steen.

Büsching har i det af ham i Aaret 1822 udgivne 3die Hæfte af heydnische Alterthümer Schlesiens, Tab. VIII No. 2 a, b, No. 3, a, b, leveret Tegninger af 2 Steenringe, som i Form og Størrelse meget ligne den Musæet i Bergen tilhørende. Af disse 2 Stene er den ene funden i et Dige ved Sulau, den anden i en Grav-Urne i Pschiederwiz. Udgiveren er uvis om deres Bestemmelse. Han gjetter, at de enten have været Knappe paa Commando-Stave, eller Køller, eller Stridshammere, eller brugte til Prydelse eller Udmærkelse, eller og Fiskegarns-Stene, hvilket sidste han anseer for det rimeligste. Han tilføier, at der i det Berlinske Kongelige Kunstkammer opbevares 2 lignende, hvilke ere af Leer.

I Beyträge zur vaterländischen Alterthumskunde, Leipzig 1826, 1ste Bind pag. 113, meldes, at der i Grøvhøie ved Schönewerde er fundet Kugler af brændt Leer, med Huller i, og Anmelderen tilføier, at disse Kugler sandsynligen i Fortiden have tjent til Ballast paa Fiskergarn, hvorhos han yttrer, at Fiskere formodentligen have faaet saadanne Ting med sig i Graven.

Jeg nægter vel ikke Muligheden af at Musæets Steenring kan have været en saadan Nodte-Steen; imidlertid antager jeg det ikke for rimeligt, og det af følgende Grunde:

1) Fordi den ikke er gjort af den Steenart, som sædvanligen til saadanne Stene bruges, nemlig Grydesteen, der let lader sig skjære og tildanne, men af en haardere Materie, paa hvis Tildannelse det ikke er antageligt, at Nogen har villet anvende saa betydeligt Arbeide som skeet er, naar det bemærkes, at den Brug, der skulde gjøres af Stenen, er høist ubetydelig, at andre, let tilveiebringelige, Stene dertil kunde benyttes, og at der blot til een Nodt hører en Mængde saadanne Stene.
2) Fordi Steenringen er alt for omhyggeligen udarbeidet, med ganske afrundede Ydersider og en jævn skraae Flade paa den indvendige Side.
3) Fordi Aabningen i Ringen er saa stor, at denne ikke engang hensigtsmæssigen kunde benyttes som Nodte-Steen, da den let kunde fæste sig

i andre, paa Bunden fremragende, Stene, Træerødder, Coraller eller deslige, og saaledes forhindre Rodtens rette Brug.

4) Fordi Steenringen er for let, da den ikkun veier $\frac{3}{4}$ Pd.

5) Fordi der ikke i Gravhøien blev fundet flere Stene af samme Slags, hvilket sandsynligen vilde have været Tilfældet, dersom Steenringen havde været en Rodte-Steen.

Om de øvrige, af Büsching nævnte, Bestemmelser, som de af ham omhandlede 2 Schlesiske Steenringe mueligen kunne have havt, vil jeg ikke anstille nogen nærmere Undersøgelse, deels fordi der i sig selv kun er liden Sandsynlighed for, at de have havt saadanne Bestemmelser, deels fordi Anmelderen har anseet det rimeligst, at de have været Fiskegarns-Stene.

Et andet Slags Redskab, med hvilket det Bergenske Musæums Steenring har nogen Liighed, findes stundom i Gravhøiene. Dette er den i Oldtiden til Spinding brugte simple Indretning af en Steenskive, med et Hul igjennem, til hvilken man bandt Enden af Hamp, Bast, Haar, Steen-Tave og deslige, som man vilde spinde til Traad eller Reeb, hvilket man gjorde ved at dreie Skiven om, hvorved Traaden ovenfor blev snoet og siden oplagt paa en Teen. Dette ufuldkomne Spinde-Redskab er ikke endnu gaaet aldeles af Brug hos Almuen i visse Land-Districter her i Stiftet. Man kalder det en **Rindel**, maaskee af det gamle norske **rindill**, et Bor, fordi det ligesom dette maa dreies om, naar det skal bruges. Paa Tydsk kaldes det **Würtel, Spindelstein, Spindelwirbel, Kunkel** og **Drehspindel**. En saadan Kunkel eller Drehspindel, som skal være opgraven paa Arminius-Bjerget, opbevares i det Kongelige Danske Musæum i Kjøbenhavn. Den findes anført under No. 480 i antiquariske Annalers 2det Bind, pag. 350. [1])

I de af Büsching udgivne heydniske Alterthümer Schlesiens, har man i 2det Hæfte, Tab. V. Fig. 2 a og b, en Afstegning af en saadan Steenring, der er noget mindre end den paa Mosterøen fundne. Büsching anseer den for at have været en Spindelsteen, der har været brugt for at give Haand-Tenen et stærkere Sving. Ligeledes har Dorow i hans Opferstätte und Grabhügel der Germanen ꝛc., beskrevet og leveret Tegning af en, i en Gravhøi i Skoven

---

[1]) Cfr. nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, 1 B. p. 435, 436, og Tab. IV No. 52, 53.

Geisheck, ved Wiesbaden funden, Leerkugle, med Hul igjennem, hvilken han anseer for at have været Skiven til en Haand-Teen (Spindelwirbel) [2]). En lignende af Serpentin anfører han senere, uden at angive dens formodede Bestemmelse [3]). Dette sidste er ogsaa Tilfældet med en i Sverige funden Steenskive af Talksteen, 1½ Tomme i Gjennemsnit, hvilken nævnes i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, 1 B. p. 235. En lignende, i en Gravhøi funden, paa Midten gjennemboret, Ring, af brændt Leer, anseer Wilhelmi, i hans Beschreibung der deutschen Todtenhügel bey Sinsheim, pag. 167, ligeledes for en Spindelsteen.

Af nordiska fornlemningar ved Liljegren, 2det Bind No. LXXXVI, sees ogsaa, at en rund Trisse, af Grydesteen, 4¼ Tommer i Diameter, og 1 Tomme tyk, er funden i Jorden ved Gøtha Canal-Gravning. Liljegren anseer den for at have henhørt til en Haandteen (slända). Han anfører, til Styrke for denne Mening: at man i Skandinavien, saavelsom i Tydskland, har fundet grov Traad eller Garn i de Gamles Grave: at man hos de gamle Preusser lagde Haandteen eller Spinderokken, som Kjønnets Prydelse, med Qvinderne paa Liigbaalet: at man i Aaret 1554 i Schleswig i en Grav fandt en Haandteen, samt at man i Tydskland og ligeledes i England har fundet flere Stene, liig den af ham beskrevne. [4])

Hvorvidt bemeldte, i Tydskland og Sverige fundne, Redskaber have tilhørt en Haandteen eller ei, vil jeg ikke indlade mig paa at bestride. Jeg vil kun, med Hensyn til den her omhandlede Steenring, anføre, at den, efter min Formening, neppe kan ansees for at have været anvendt til saadan Brug. Grundene for denne Mening ere:

1) At Steenringen er baade for liden og for let, om man antager, at den har været brugt som nedhængende, fastbunden i Traadens nederste Ende, især hvis Materien, som skulde spindes, var Bast, Haar eller Steentave og andre lignende Ting, da disse behøve at snoes eller twindes haardt og med nogen Magt.
2) At Aabningen i Midten af Ringen, i saa Tilfælde, maa ansees at

---

[2]) Opferstätte und Grabhügel der Germanen und Römer am Rhein, 1ste Abth. pag. 15, Tab. V. Fig. 5, a und b.
[3]) Ibidem, pag. 11, Tab. XVII. Fig. 4.
[4]) Efr. Arnkiels cimbrische Heyden-Begräbnisse, III Th. p. 168.

være urigtigen anbragt, og derhos alt for stor. Et lidet Hul, eller Øie, i den øverste Deel af en lignende Steen, eller Steen-Skive, vilde ei alene have været stort nok til at give Plads for Traaden, som skulde løbe derigjennem, men tillige have givet Stenen, eller Steen-Skiven selv, større Svingkraft.

3) At Ringen ligeledes er for liden og let, dersom man antager, at den har været benyttet som et horizontalt liggende Sving-Hjul omkring en Teen, at, i dette Tilfælde, Aabningen i Ringen er alt for stor, da Ringen, for at svinge Tenen desbedre rundt, maatte gribe tæt om denne, og at Ringens Sider indad mod Aabningen have en Dannelse, der ikke svarer til saadan Hensigt, eftersom de have en mod Aabningen fremstaaende spids Kant.

Det lod sig vel ogsaa tænke, at den omhandlede Steenring havde i Oldtiden været en Slynge- eller Baaben-Steen, (slaungu-stein, vapn-stein, vapngriot, flettugriot) indrettet til at bruges i Strid, for at kastes ind paa Fiendernes Rækker.

Arnkiel omtaler i hans cimbriſche Heyden-Begrabnisse, III Th. p. 306, en Kugle eller Ring, med Hul i, hvilken, efter Bircherods Mening, skal have været brugt som Slyngesteen. Dette, ligeledes i en Gravhøi fundne, Stykke, synes, efter den sammesteds under No. 9 leverede Afbildning, at have havt megen Liighed med vor Steenring.

Hos Sjöborg findes ligeledes, i Samlingar för Nordens Fornälskare, 3die Tome, pag. 164, omtalt og paa Pladen No. 53, under No. 169, afteg-net en Steenring, som i Størrelse og Udseende synes at ligne den, vort Museum eier, blot med den Forandring, at den paa Siderne er prydet med en i Stenen indhugget Figur af en Stjerne. Denne Steen, som forvares i Laboratorium chemicum i Upsala, og skal være funden i Uppland, ansees af Sjöborg for at have været en Slynge-Steen.

Efter mit Skjøn er den Steenring, Musæet eier, altfor liden og let til at dens Bestemmelse skulde have været at bruges som Slynge-Steen. Saadant stemmer i det mindste ikke overeens med de Begreber, vi ellers have om Forfædrenes Styrke og Kraft. En Steen som denne synes mere passende til

Legetøi for en Dreng, end til et Vaaben i en Kjæmpes Haand. Historien viser os desuden, at vore Forfædre i Træfninger, saavel til Søes som til Lands, brugte Kampestene (griot) til at kaste ind paa Fienderne [5]). Disse Kampestene, hvormed de undertiden forsynede sig paa Strandbredderne, kort førend Scestagene begyndte, ja under Striden [6]), have sandsynligviis været større Stene, af flere Punds Vægt, saadanne som endnu findes oplagte i Steen-Røiser paa Næssene, formodentligen i den Hensigt, at kunne benyttes ved saadanne Leiligheder, saavelsom til Ballast. Vel er det saa, at Slyngestene og Vaabenstene ikke altid brugtes som Vaaben mod Fiender, men undertiden som Forlystelses-Vaaben, til Vaaben-Leeg, hvilket man kan see af Kongespeilet, pag. 379 og 380; men det er dog i al Fald ikke rimeligt, at man har anvendt Flid eller Bekostning paa at tilhugge Stene til Slynge- eller Vaabenstene, da de, naar de brugtes mod Fiender, bleve aldeles bortkastede, og man, saavel i dette Tilfælde som i Vaaben-Leeg, ligesaa godt kunde betjene sig af raae Stene som af tilhugne.

Man har desuden, saavidt som mig er bekjendt, intet der vidner om, at der har været Huller anbragte i de Stene, man slyngede ud, og at Slyngeremme eller Strikker have været trukne derigjennem. Arnkiel betvivler saadant [7]), og det ikke uden Grund. Hvad man veed om Slyngernes Indretning stemmer heller ikke overeens dermed. Saavel Haand-Slyngen som Stav-Slyngen havde en Rem, som var forsynet med et Slags Pung eller Sæk, i hvilken Stenen blev lagt, og hvoraf den slyngedes ud. Stjæftefletten synes at have været et kløvet Træe, der omfattede eller greb over den Steen, som udkastedes ved dette Redskab [8]). Det er altsaa ikke rimeligt, at man har havt Huller igjennem visse, til Slyngekastning bestemte, Stene, og at man har slynget dem ud ved en Rem, eller Snor, der var trukket igjennem Hullet. Jeg antager saaledes heller ikke, at vor Steenring har været en Slyngesteen, saameget mindre, som det forekom-

---

[5]) Speculum regale. p. 380. 390. Sverres Saga, Cap. 88. Jomsvik. Saga, dansk Oversættelse, p. 25. o. fl.

[6]) Jomsvikinga Saga, 12te Afdel. om Magn. Sverres Saga, Cap. 88.

[7]) Cimbrische Heyden Begräbnisse. III Th. p. 308.

[8]) Specul. reg. p, 380, 389, 390. Jahns Udsigt over Nordens Krigsvæsen, p. 206—208.

mer mig rimeligt, at den, hvis dette havde været dens oprindelige Bestemmelse, vilde have faaet Dannelse som en Kugle *), og ikke som en Ring, da den, i førstmeldte Skikkelse, maa antages at have været langt hensigtsmæssigere, end i den sidste.

At Fruentimmerne i Oldtiden have benyttet sig af Stene til at hvæsse deres Synaale, er høist sandsynligt, da disse, hvad enten man tænker sig dem forarbeidede af Kobber eller af Jern, maae have været saa raat og plumpt tildannede, at de vist jævnligen behøvede at hvæsses, dersom deres Brug ikke skulde være alt for besværlig. Det Bergenske Musæum eier en, i en Gravhøi paa Voss funden, Kobbersynaal, og denne er i det mindste saa grov, at et Hvæsse-Redskab altid maa tænkes nær ved Haanden der, hvor den skulde bruges. Disse, til Synaales Slibning indrettede, Stene have derfor sandsynligen været i Brug hos Qvinderne i Oldtiden. Den bekjendte Present, som Kong Albrecht i Sverige giorde til Dronning Margaretha, synes at pege hen paa, at en Naalesteen har været et Requisit til de da levende Damers Toilette. Det lod sig vel tænke, at det Bergenske Musæums foran beskrevne Steenring har været en saadan Naalesteen. Dens Dannelse som Ring synes ikke upassende dertil. Ved at føre Naalen omkring paa Siderne af Ringens indvendige Aabning, vilde man kunne give Naalespidsen den behørige Afrunding, i det den tillige blev sleben; og dersom man vilde lade Naalen hvile, men derimod føre Stenen frem og tilbage paa Siderne og mod Spidsen af Naalen, da var det let at holde og føre Stenen, just fordi den er dannet som en Ring. Vil man fra det Udvortes af den colossale Naalesteen, som Dronning Margaretha fik til Foræring, og som endnu opbevares i Upsala Domkirke, slutte sig til Dannelsen af Damernes almindelige Naalestene, da er vist Figuren aldeles forskjellig fra vor Steenrings; men til at gjøre en saadan Slutning synes der ikke at være skjellig Grund, naar man betænker, at hiin Present blev given til Spot, eller af Foragt, og at man vel derfor ikke, ihensende til Formen af Gaven, har bunden sig til den, som var den sædvanlige for Naalestenene. Det er desuden ikke usandsyn-

*) I antiqv. Ann. 2det B. p. 337, og i nordisk Tidsskr. for Oldkyndigh. 1 B. p. 205, 436, nævnes saadanne Steenkugler med Hul i, det Kgl. Musæum i Khavn. tilhørende.

ligt, at Raalestenene, ligesom andre Hvæssestene, have havt forskjellig Dannelse. Jeg antager imidlertid ikke, at vor Steenring har været en Raalesteen, og det ei alene fordi Materien ikke synes at være bequem til en Hvæssesteen, men tillige fordi der ikke i den Gravhøi, hvori Stenen fandtes, saavidt som jeg har kunnet erfare, blev funden andre Sager, der synes at have tilhørt Fruentimmer, samt endelig, fordi der gives mange Grunde til at erkjende, at Steenringen har havt en langt anden Bestemmelse; og det er denne jeg nu vil gaae over til at omhandle.

Det er bekjendt, at vore Forfædre, ligesom de fleste andre Folkeslag, især de mindre cultiverede, havde særdeles Tiltroe til, og derfor benyttede sig af Amuleter. Ligesom Stene i den ældre, raaere Tid brugtes til Gude-Billeder, og bleve dyrkede som Guder, saaledes benyttede ogsaa vore Forfædre i Oldtiden sig af Stene til Amuleter. En saadan Amulet blev af dem kaldet deels lífsteinn, deels sigursteinn. Navnet lífsteinn kommer formodentligen af Ordet hlífa, som bemærker at beskytte, forsvare, og det vil da sige, en Steen, som havde Kraft til at beskytte og forsvare Eieren, eller Den, som bar den paa sig. Navnet sigursteinn kommer af sigur, Seier, og er ligefrem oversat Seiersteen, hvilket tyder hen paa, at Den, der bar Stenen hos sig, ved Stenens Kraft skulde vinde Seier i Striden. Af Wilkina-Saga (Peringskjolds Udgave, pag. 57) kan man tydeligen see, at Nordboerne i Oldtiden havde saadan Troe, thi deri bevittes: at Kongerne i fordum Tid brugte en Steen, der var af den Beskaffenhed, at Enhver, som bar den hos sig, fik Seier, og at slige Stene især bleve brugte af dem, der vare Krigere, eller havde store Vanskeligheder at overvinde, eller syntes at være mægtige Kjæmper. Sagaskriveren tilføier her, at han ikke vidste om sligt kom af selve Stenens Natur, eller af den Tiltroe, man havde til Stenen.

Det var ikke blot til Beskyttelse mod Farer i Almindelighed og til Seiers Erholdelse i Striden, at Forfædrene benyttede sig af saadanne Stene; ogsaa til Helbredelse for Sygdomme saavel hos Mennesker, som hos Creature, brugte man dem. En saadan Kraft blev, efter Forfædrenes Mening, meddeelt deslige Stene ved Troldoms Konster. Dette sees klarligen af Biskoppernes Thorlaks og Kettills ældre Islandske Kirkeret, som blev given i Aaret 1122, thi det forbydes udtrykkeligen i sammes 16de Capitel, der handler om Afgudsdyr-

kelse eller hedenske Offringer (blotskap), ved Trolddoms Konster at give Stene saadan Kraft, at de, naar de bandtes paa Mennesker eller Dyr, skulde helbrede dem for Sygdomme.

Den Upplandske Lov, af 1295, indeholder ogsaa Forbud imod at troe paa Stene.

Sagaerne meddele os desuden bestemte Underretninger om saadanne Lifstene eller Seierstene, og om Personer, der have brugt dem, saavelsom angaaende speielle Omstændigheder ihenseende til deres Brug. Saaledes beretter Wilkina-Saga, paa det ovenanførte Sted om Kong Nidungr, at han en Aften førend han skulde holde et Slag mindedes, at han havde lagt sin Seiersteen efter sig hjemme, og at han da, frygtende for at han skulde tabe Slaget, hvis han ikke fik Seierstenen til sig, udlovede sit halve Rige og sin Datter til Belønning for Den, som maatte være i Stand til at hente og bringe ham Seierstenen førend Solen oprandt næste Dag og Slaget begyndte.

Ogsaa paa et andet Sted, nemlig i det 96de Capitel (pag. 174) beretter Wilkina-Saga, at Sigurd Græker (Sigurdur Grecur), medens han sloges med Thettleif Danske, kom efter, at hans Seiersteen laae hjemme, og at han derfor underhandlede med Fienden. Denne Seiersteen skal siden efter Sigurds Datter have fralistet Faderen, og overleveret Thettleif, hvilket omstændeligen berettes i Sagaens 97de Capitel (pag. 177). Ligesaa fortælles det i Halfdan Eysteinssons Saga, Cap. 16, at han, efter at være bleven cureret for de svære Saar, han i en Træfning havde faaet, modtog af Riflings Kone, Arghyrna, en Steen-Amulet (Steinaskerfi), som hun bandt om hans Hals, og ved hvis Beskyttelse han siden undgik store Farer [10]).

Kan man end ikke fæste fuldkommen Tiltroe til de Beretninger, Wilkina-Saga og Halfdan Eysteinssons Saga give om historiske Tildragelser, saa er der dog ingen Grund til at kalde i Tvivl de Oplysninger, de indeholde om gamle Fordomme, Skikke og Vedtægter, altsaa heller ikke om den, at Krigere brugte at bære Seierstene hos sig. Det er desuden ikke blot disse Sagaer, der give Underretning om en saadan Skik hos Forfædrene. I Kormaks Saga

---

10) Fornaldar Sogur Nordrlanda, 3 B. p. 543 sequ.

indeholdes ogsaa Beretning om, at Kjæmpen Berse, med hvem Kormak holdt et Slag, som udførligen beskrives (Cap. 11—13), havde et skarpt Sværd, med hvilket der fulgte en Liisteen [11]). Ligeledes berettes det i Gange-Hrolfs Saga, at Hrolf tog Svien af sine Saar med en Liisteen, som han bar hos sig [12]), og at Kong Hreggvidr havde et Sværd, i hvis Hjalte der stod Liisteine, som kunde tage Edder og Svie af Saar [13]).

I Thorstein Vikingsons Saga, Cap. 16, fortælles ogsaa, at Bonden Grim, med hvem Thore Vikingsen havde Holmgang, for at vinde hans Datter Thora, ikke kunde overvindes formedelst en Seiersteen, som han havde staaende foran i sin Hjelm, men at han strax overgav sig, da Thore, efter Datterens Raad, havde revet Hjelmen af ham [14]). Personerne, som førte deslige Seiersteine, eller Liisteine, bare dem paa sig enten hængende i et Baand om Halsen eller i en Pung. Dette seer man saavel af det nysanførte Sted af Halfdan Eysteinsons Saga, som af Wilkina Saga (Cap. 97) hvori det berettes, at Sigurd Grækers Datter tog Seiersteinen ud af en Pung, hvori han havde lagt den om Aftenen i Forveien, strax efter at han var kommen hjem [15]), og af Kormaks Saga (Cap. 15), hvori der fortælles, at Berse bar den forhen omtalte Liisteen i en Pung, som han havde hængende om sin Hals. Af Eric Rauds Saga (Cap. 7), saavelsom af Vatsndæla Saga, og Halfred Vandrædaskalds Saga [16]) kan man ogsaa see, at det var Skik at bære hos sig Punge, hvori deslige Amuleter bleve forvarede. I andre Lande i Europa har man benyttet sig af lignende Amuleter, og til at bære dem paa sig have Kjæmperne, ligesom her i Norden, havt særskilte Punge. Montfaucon handler derom, og han har paa nogle af de Figurer, som høre til hans monumens de la monarchie française, f. Ex. T. I. Pl. X, den 4de Figur, Pl. XIX, 3die Figur, T. II. Pl. XII, 7de Figur, Pl. XIV, 1ste Figur, og Pl. XV, 6te Figur, givet Tegninger af deslige

---

11) Nordiska Fornlemningar af Liljegren, No. C. anteckningar, pag. VI.
12) Müllers Sagabibliothek, 2 B. p. 651. Gaungu Hrolfs Saga; Fornaldar sogur nordrlanda, 3 B. p. 307.
13) Gaungu Hrolfs Saga; ibid. p. 244.
14) Fornaldar Sogur Nordrlanda, 2 Bind, pag. 430.
15) Cfr. Müllers Sagabibl. 2 B. p. 201.
16) Müllers Sagabibl. 1 B. p. 147, og 3 B. p. 276.

Punge. At Seierstene ogsaa anbragtes i Hjelmen viser det ovenanførte Sted af Thorstein Vikingsons Saga. Det var saaledes en ikke ualmindelig Skik i Oldtiden, i vort Norden saavelsom andensteds, at Krigere brugte Amuleter af Steen, hvilke de bare hos sig, og at Krigere, saavelsom Andre, ligeledes havde Steen-Amuleter, der troedes at besidde saadan Kraft, at de ved dem kunde beskyttes mod Farer og helbredes for Sygdomme, samt at de endog dermed kunde curere syge Creature. Steen-Amuleter bleve imidlertid ikke udelukkende dertil brugte. Ogsaa andre Amuleter, af forskjellig Materie og af forskjellig Dannelse, bleve benyttede. Man kaldte derfor i Almindelighed saadanne Amuleter hlutur, eller lutur [17]). Ordet hlutr eller lutr har i det nordiske Oldsprog adskillige Bemærkelser. Iblandt andet betyder det en Ting i Almindelighed. Det forekommer mig antageligt, at, da der til Amuleter blev brugt Ting af ganske forskjellige Slags, Ordet hlutr eller lutr, der, som sagt, betyder en Ting i Almindelighed, passende er bleven afbenyttet til at betegne en Amulet, naar man ikke bestemt har villet tilkjendegive hvori Amuleten bestod. Jeg har nylig sagt, at man til Amuleter betjente sig af Ting, der vare af forskjellig Materie og af forskjellig Dannelse; dette vil jeg nærmere godtgjøre, og til den Ende skal jeg særskilt opregne endeel forskjellige Slags Amuleter, om hvilke historiske Beretninger ere mig bekjendte.

Jeg finder saaledes at vore nordiske Forfædre, og det ikke blot i den hedenske, men ogsaa i den christne Periode, have benyttet som Amuleter følgende Ting:

a) Gude-Billeder.

I Vatsndælæ Saga, Cap. 10, læses, at Kong Harald Haarfager gav Ingemund Jarl et Sølvbillede af Freyr, hvilket en af de i Slaget ved Hafursfjord faldne Hærførere havde baaret paa sig som en Amulet [18]). Islands Landnamabok, Part. III. Cap. II, pag. 187, nævner ogsaa en Amulet (lut) som tilhørte Ingemund Jarl, og bestod i et Freyrs-Billede af Sølv.

---

[17]) Bartholini Antiqu. p. 466. Isl. Landnamab. P. III. Cap. 2. p. 187 og Inder p. 495. Jomsvikinga Saga, Cap. 14.

[18]) Müllers Sagabibl. 1 B. p. 147.

Af Halfred Vandrædaskalldz Saga synes det at han har havt en Amulet med Thors Billede paa, omendskjøndt jeg anseer det rimeligere, at det Billede, han havde, eller rettere beskyldtes for, at have hos sig, var et Gudebillede, til hvilket han offrede, eller som han tilbad i Løndom [19]).

b) Menneske-Billeder.

Herpaa afgiver Jomsvikinga Saga Vidnesbyrd i 14de Capitel, hvori der berettes, at Hakon Jarl gav sin Skjald, Skjoldmøe-Einar, som siden blev kaldet Skaaleglam, 2 med Menneskebilleder udzirede Ting (hlutur), den ene af Sølv og den anden af Guld, hvilke, ifølge den over dem givne Beskrivelse, synes at have været Amuleter. Til dette Slags Amuleter kunne formeentligen de paa forskjellige Steder i Norge, Sverrig og Danmark fundne smaae drevne Guldplader, hvorpaa Menneske-Figurer ere anbragte, hvilke Plader i Sverige have faaet Navn af Guldgubber [20]), henregnes, især forsaavidt de ere forsynede med Øskener, hvorefter de have været brugte hængende [21]).

Det Bergenske Musæum har nylig faaet et, blandt flere Oldsager i en Gravhøi i Hardanger fundet, af Steen udhugget, Menneskebillede, et Brystbillede en profil, hvilket formeentligen har været en Amulet. Dette meget sjeldne Stykke skal blive afteegnet og nærmere beskrevet i næste Hefte af Urda.

c) Et Tørklæde med Christi Navn paa.

Et Exempel derpaa anføres i Olaf Trygvesons Saga, 2den Part, Cap. 200 (Rafns islandske Udgave p. 147) hvor det berettes, at Thorvald Tasalda, da Kong Olaf sendte ham ud til Bård digre paa Oplandene, udbad sig af Kongen en Ting, der skulde medføre Held og Lykke, samt at Kongen, efterat Thorvald allerede var afreist, vidste at spille denne i Hænderne en saadan Ting, som bestod i et Tørklæde, hvorpaa der stod Frelserens Navn. Hvad Thorvald her udbad sig kaldes i Originalen gipt (højere Lykke) og hámingia (Held); hvilket, efter min Mening, maa forklares om en heldbringende Ting, eller med andre Ord, om en Amulet.

---

19) ibid. 3 B. p. 276.

20) Sjøborgs Indledn. til kiennedom af fæderneslandets Antiqu. pag. 190.

21) Cfr. nord. Tidsskr. for Oldkynd. 1 B. p. 187.

d) Penge.

Gisle Surssons Saga viser os i dens 12te Capitel maaskee et Exempel derpaa, thi jeg tør ikke anse det for afgjort, at den konstige Penge, Gisle smeddede, og siden sendte sin Svoger Vestein, da dennes Liv stod i Fare, var en Amulet, da den snarere kun var et aftalt Tegn (jar-tekn), hvorved han vilde advare Svogeren om at han tragtedes efter Livet [22]). Guldbracteaterne, som jævnligen findes i Gravhøje saavel her i Riget som i Naboelandene og flere Steder, ere derimod vistnok for en Deel at henregne til dette Slags Amuleter; jeg siger for en Deel, thi at de ogsaa have været brugte som Smykker synes at være sat udenfor al Tvivl ved den mærkelige, hos Sjøborg [23]) aftegnede, ved Nøraas fundne Guldkjede, hvori 7 saadanne Bracteater ere anbragte, saavelsom ved det paa Farse Mark i Sjælland fundne prægtige Guldsmykke, hvori 6 mod hinanden satte Guldbracteater ere befæstede som 3 Medaillons [24]).

De langt sjeldnere forekommende Guldmynter og Guldkors, der ere omfattede med en Guldkant og forsynede med Øsken, ligesom Guldbracteaterne [25]), høre formeentligen ogsaa herhen. Af saadanne Guldmynter eier det Bergenske Museum 2 Exemplarer, som for faa Aar siden ere fundne i Gravhøie her i Stiftet, den ene i Hougs Præstegjeld i Nordhordlehn, den anden i Wiigs Præstegjeld i Sogn. Af de paa fornævnte Maade indfattede Guldkors eier vort Museum ligeledes 2 Exemplarer, begge fundne i Thelemarken. Ligesom de bemeldte Guld-Bracteater og Guldmynter tildeels kunne betragtes som Amuleter fra den hedenske Tid, saaledes ere de bemeldte Guldkors formodentligen Amuleter fra den christne Periode.

---

[22]) Müllers Sagabibl. 1 B. p. 169, 170. Cfr. Magn. Lagab. Gul. L. Inder, Ordet Jar-tekn.

[23]) Samlingar för Nordens fornälskare. T. II. p. 122, Pl. 53 & 54, Fig. 197.

[24]) Antiqv. Ann. 4de B. p. 595. Cfr. Ramus om Bracteaterne, Scand. Mus. 1808, 1 B. 1 H. pag. 144 sequ.; Ziervogel de re numaria &c. p. 34. Bartholini antiquit. Dan. libri tres, p. 460 sequ. Bircherod spec. antiquæ rei monetariæ Danor. p. 22 sequ. Antiqu. Ann. 3 D. p. 366. Scand. Litteraturselsk. Skr. 1810. p. 231 ꝛc.

[25]) Ant. Ann. 3 B. p. 372, 376. 4 B. p. 544. Nordisk Tidsskr. for Oldkyndigh. 1 B. p. 238. 2 B. p. 171.

Ved Oberneusalza og Grossjena i Thüringen har man i Aaret 1816 funden 2, som Mynter paa begge Sider prægede og med Øsken forsynede, Stykker Blye, paa hvilke forestilles Sol, Maane og morgenlandsk Skrivt. Disse ansees for at have været brugte som Amuleter [26]).

e) **Guldringe.**

Af Færeiinga Saga sees det, at Hakon Jarl skjænkede Sigmund Brestesen, da denne skulde reise tilbage til Færøerne for at hevne sin Faders Død, en Guldring, som Jarlen tog af Thorgerda Horgabruds Arm, og gav Sigmund til Amulet [27]).

Ligesaa berettes det i Gange Hrolfs Saga, at Hrolf af en Alfkone fik en Guldring, der satte ham i Stand til at overvinde enhver Besværlighed [28]).

f) **Ting af ubestemt Slags.**

Naar det i Olaf Tryggesens Saga berettes, at Kongen, da han sendte Hallfred Vandrædaskald ud, for at dræbe Thorleif den Vise (spaki), eller for at stikke dennes Øine ud, sagde til Hallfred, at han vilde give ham med paa Reisen Noget, der skulde medføre Held og Lykke (skal ek leggja til ferdar þessar með þer mina gipt og hámingia), da forekommer det mig antageligt, at denne gipt og hámingia har været en Ting, et Redskab, kort, en Amulet af et eller andet Slags, thi da Hallfred siden efter kom til Thorleif, overraskede ham, kastede ham ned og berøvede ham Synet, siger Thorleif: ikke er du ene om dette, thi Kongens Gave følger dig [29]).

Hos andre nordiske Folkeslag have Dyrebilleder været brugte som Amuleter. Saaledes kan man af Taciti Beretning i hans Germania, Cap. 45, see, at Æstyerne, som boede ved Østersøen, bare Billeder af Vildsviin, i den Tanke, at de derved skulde nyde Beskyttelse mod Farer [30]). I Egnen af Wettin ved Saalefloden, og ligeledes ved Sinsheim i det Badenske, har man i Gravhøie funden Menneske-Skeletter, og ved Halsen samt Kjæ-

---

[26]) 3ter Jahres Bericht des Thüringisch. Sachsischen Vereins ꝛc., p. 5, 6, 7 og Tab. I.
[27]) Müllers Sagabibl. 1 B. p. 179, 180.
[28]) Ibid. 2det B. p. 649.
[29]) Saga Olafs Konungs Tryggvasonar, Cap. 58, 60.
[30]) Cfr. Caylus T. II. pl. 92. No. 1 og 2.

vebenene af disse Tænder af unge Vildsviin (Frischlinge), alle gjennemborede ved Rod-Enderne; hvilket giver Anledning til at formode, at saadanne Tænder, optrukne paa Traade, have været brugte som Amuleter [31]). Nogle, i Gravhøiene ved Sinsheim fundne, smaa trekantede, pyramidalske blaae- og rødagtige Sandstene, ansees ogsaa af Wilhelmi for at have tjent til samme Brug [32]).

Jeg har saaledes i det Foregaaende søgt at samle og ordne endeel Materialier, som kunne sætte Læseren i Stand, eller i det mindste paa Spor, til at afgjøre, hvorvidt han bør ansee den af mig beskrevne Steen-Ring som en Nodte- eller Fiskegarns-Steen, en Haand-Teen, eller en Deel af denne, en Slynge-Steen, en Naale-Steen, eller en Amulet. Mig forekommer det høist antageligt, at det sidste er det rigtigste. Som Grunde, der bestemme min Mening derom, vil jeg endnu tilføie nogle Omstændigheder og Oplysninger, hvilke synes end yderligere at godtgjøre, at Steen-Ringens egentlige Bestemmelse har været, at tjene til en Amulet.

Der er hidindtil ikke, saavidt mig er bekjendt, af Antiquarierne bestemt bleven paaviist noget Steen-Redskab, som har havt saadan Bestemmelse. Jeg har oventil godtgjort, eller i det mindste bragt det til Sandsynlighed, at Steen-Amuleter, under Navn af Seierstene, Lifstene eller Lutter, have været i almindelig Brug i Oldtiden. Naar man lægger Mærke til Forfædrenes Omsorg for at medgive de Døde i Gravene saadanne Ting, som de satte Priis paa her i Livet, og at søge i Gravene at befrie de Døde for Overlast af Thusser eller Trolde, da er det ikke at tvivle paa, at jo Mange, hvis Been eller Aske eller døde Legemer ere nedlagte i Gravhøie, have faaet med sig sammesteds deslige Steen-Amuleter, der fremdeles efter Døden kunde tjene dem til Beskyttelse mod onde Aander. Man maae altsaa en eller anden Gang, blandt de i Gravhøiene fundne Sager, have stødt paa og opdaget deslige Steen-Amuleter. Formodninger herom ere vel af nogle Antiquarier fremsatte, men Ingen har, saavidt jeg

---

[31]) 2ter Jahresbericht des Thüringisch. Sachsischen Vereins für Erforschung des vaterländischen Alterthums, p. 12, cfr. §. 89. Wilhelmi's Beschreib. der Todtenhügel bey Einsheim. p. 167.

[32]) Ibid.

veed, bestemt erklæret sig i saa Henseende. Werlauf [33]) og Sjøborg [34]) have tilkjendegivet, at de i Gravhøiene forekommende Steen-Redskaber, som gives Navn af Tordenkiler, Offerknive og Slyngestene mueligen tildeels kunne have været Steen-Amuleter. Mod saa kyndige Oldgrandskeres Meninger bør jeg ikke hæve min svage Stemme, men beskeden Tvivl tør Enhver yttre, og denne har jeg forsaavidt Tordenkilerne og Offerknivene angaaer. Disse synes at have en saa afgjort Bestemmelse som Haand-Redskaber og Vaaben, at man ikke behøver at tillægge dem nogen anden, og allermindst een, hvortil deres Dannelse saa lidet svarer, eller synes at kunne forklares. Slyngestenene, det er at sige, de Stene, som af Forfædrene virkelig ere blevne brugte enten mod Fienden eller i Vaabenøvelse eller Leeg, kunne formeentligen heller ikke have været ansеete som, eller benyttede til Amuleter. Det forekommer i det mindste mig modsigende og uantageligt, at Stene, der enten aldeles bortkastedes — hvilket jo var Tilfældet med dem, der slyngedes ind paa Fienden — eller kastedes hen imod et vist Maal, paa hvilket de let kunde knuses eller beskadiges, skulde have været saadanne rare og dyrebare Stene, som de, der fik Navn af Seierstene eller Lifstene, hvis Besiddelse ansaaes for en stor Lykke. Forstaaer man derimod ved Slyngestene, saadanne Stene, som nogle Antiquarier have givet Navn af Slyngestene, eller med andre Ord, smaa portative Stene med Huller i, lignende den her omhandlede, da er det just min Mening at disse have været Amuleter, omendskjøndt jeg ikke anseer det for rigtigt, at man benævner dem som Slyngestene. Af disse Stenes Dannelse henter jeg Grunde for deres Bestemmelse til Amuleter. Seierstenene og Lifstenene bleve baarne af dem, som skulde have Beskyttelse af dem. De ovenanførte Steder af Thorlaks og Kettills Christenret og af Halfdan Eysteinssons Saga vise endog, at de bleve bundne paa Personerne, som bare dem, og det samme kan sluttes af det 15de Capitel i Kormaks Saga. Det er altsaa høist rimeligt, at der i Seierstenene og Lifstenene maae have været Huller, hvorigjennem der kunde trækkes Remmer eller Snorer, med hvilke de kunde bindes til eller paa dem, de skulde beskytte eller helbrede. Sjøborg antager ogsaa dette. Han siger udtrykkeligen: Dersom Stene med Huller skulde findes, maatte

---

33) Scand. Litteraturselskabs Skr. 1807, 1 H. p. 20.

34) Indledn. til Kiænedom ꝛc. p. 209; og Nomenklatur p. 37 og 104.

disse anseés for tjenlige til Seierstene [35]). Paa et andet Sted har han ogsaa henført en saadan, i det Kongl. Danske Musæum værende, Steen, enten til Slyngestene eller til Amuleter og Seierstene [36]). At man i Sverrige kalder de i Gravhøiene fundne smaa runde Steenskiver med Huller i, Åskehjul, d: Tordenhjul, synes ogsaa at vise, at man tillægger dem den Kraft, at kunne befrie Folk for Skade af Lynild [37]). Det forekommer mig derhos rimeligt, at smaa Stene, der have faaet Dannelse som Ringe, fremfor andre maae ansees for at have været Steen-Amuleter. Ringe ere nemlig, saaledes som jeg ovenfor har beviist med en anført Beretning af Færeiinga-Saga og Gange Hrolfs Saga, blevne brugte til Amuleter. Til yderligere Oplysning derom kan jeg endnu anføre følgende Data. I det Kongelige Danske Musæum opbevares en Guldring, paa hvilken der findes en Rune-Indskrivt, som af Finn Magnussen er læst saaledes: raed eg legda laga, hvilket han paa Latin har oversat: dirigo ego statutum fatorum, og i det Danske: jeg styrer Skjæbnens Beslutning [38]). At denne Guldring har været brugt som en Amulet, eller Talisman, synes, ifølge Indskrivten, ikke at kunne kaldes i Tvivl. Det samme synes at være Tilfældet med en, det Bergenske Musæum tilhørende, Guldring, paa hvis indvendige Side findes indskaaren de hellige 3 Kongers Navne: Jaspar, Melchior, Balthazar. Af sidstmeldte Slags Ringe findes der adskillige paa det Kongelige Kunstkammer i Kjøbenhavn [39]). Det Kongelige Musæum i Stockholm besidder ogsaa en Ring af dette Slags [40]). Jeg har ligeledes hos Etatsraad Brøndsted i Kjøbenhavn for nogle Aar siden seet en Guldring, paa hvilken der var anbragt en Indskrivt med fremmede, som det syntes angelsachsiske, Runer. Denne Guldring, som, efter Brøndsteds Sigende, af en Engelskmand skulde være kjøbt etsteds i Norge, og, saavidt han vidste, i Bergens Stift, har formodentligen ogsaa været en Amulet. Om Indskrivten paa samme Ring nogensteds er bleven offentliggjort og forklaret, er mig ubekjendt. Det fortjener i øvrigt at anmærkes,

---

35) Sjøborgs Nomenklatur. p. 104.
36) Sjøborgs Samlingar för Nordens fornälskare, T. III. p. 163. Pl. 28. fig. 86.
37) Cfr. nord. Tidsskr. for Oldkynd. 1 B. 1 H. p. 235.
38) Antiqu. Annaler, 4 B., 1 H. p. 198, 199.
39) Ibid. 3 B. p. 341.
40) Nordisk Tidsskrivt for Oldkyndighed, 1 B. 1 H. p. 236.

at Troen paa et Slags beskyttende og helbredende Kraft hos visse Slags Stene, og især hos visse Ringe, endnu ikke er forsvunden i Norden, hvilket synes at vise, hvor rodfæstet den har været i Oldtiden. Jeg har saaledes af en troeværdig Mand hørt fortælle, at Bønderne i den sydlige Deel af Sjælland undertiden binde Tordenstene paa deres Qvæg, for at sikkre samme mod Skade af Lynilden. I topographisk Journal No. 17, pag. 23, berettes ogsaa, at Bønderne i Edsberg Præstegjeld, i Smaalehnene, naar de blive syge, hænge en Metal-Ring, der er funden i Jorden, paa sig, for at blive helbredede, og at de bruge samme Skik ihenseende til Creature, som overfaldes af Sygdom. Ligeledes melder Wilse i hans Sydebergs Beskrivelse, pag. 49, at Bonden sammesteds, naar et Creatur faaer Skade, hænger en Nøgle eller en Ring, der er funden i Jorden, paa det, i den Tanke, at det derved skal blive frisk igjen.

Hvis det Bergenske Musæums Steen-Ring, saaledes som jeg antager, har været en Amulet, da er det ikke at undres over, at den er vel udarbeidet, og at den er tildannet af en nogenledes haard Steenart. En Seiersteen eller Kiffteen ansaaes som et sjeldent og kostbart Stykke, og paa Tildannelsen af et saadant var det vel Umagen værd at anvende Tid og Flid.

Jeg har forhen yttret, at den beskyttende og lægende Kraft, som Steen-Amuleterne ansaaes for at besidde, efter Forfædrenes Mening, blev dem tildeelt ved Trolddoms Konster. Jeg anseer det derfor ikke usandsynligt, at deslige Amuleter have været forsynede enten med almindelige, eller med Trold-Runer, hvilke sidste just bleve brugte i saadant Øiemeed. Den forhen omtalte, i det Kongelige Danske Musæum opbevarede, Guld-Ring, bærer tydeligen Præget deraf. Det synes heller ikke ubeføiet at slutte saadant, naar man seer hen til de forskjellige Navne, man gav Runerne, forsaavidt de bleve brugte i det anførte Øiemeed, saasom: Seiers Runer paa Sværd, Brynier, Belter ꝛc., fordi de skulde hjelpe til at erholde Seier, og Brændings-Runer paa Skibes Stavne og Roer, fordi de skulde bidrage til at Skibene skulde undgaae Skjær og Brændinger, m. m., hvorom man, blandt andre Steder, kan eftersee Volsunga-Saga, Cap. 29, og Wormii Literatura danica, p. 5, 32 sequ [41]). Der er imidlertid ikke Tegn

[41]) cfr. Edda. Brynhildar-quida, og Sigurdrifamal. Worms Breve, II Deel, pag. 1071. Brynjulfsens periculum runologicum, pag. 138, sequ.

til, at der paa Musæets Steenring har været anbragt Runer eller andre mystiske Tegn. Umueligt er det alligevel ikke, at saadanne i Fortiden kunne have været indgravede i Stenen, da denne paa Ydersiderne i Særdeleshed er temmelig forvittret.

Skulde Nogen imod min Paastand, at denne Steenring har været en Seiers- eller Lifsteen, indvende, at dette Slags Amuleter maatte findes i Gravhøiene langt oftere, end man hidindtil har erfaret, dersom deres Brug i Oldtiden havde været almindelig, da vil jeg gaae en saadan Indvending i Møde med følgende Besvarelse.

Omendskjøndt Sagaernes Beretninger om Steen-Amuleterne ikke gaae ud paa, at disses Brug har været ganske almindelig, men at de fornemmeligen brugtes af Konger og berømmelige Kjæmper, viser dette dog, at Antallet af saadanne Amuleter i Oldtiden ikke kan have været ringe, og at man altsaa med Grund maatte vente ikke saa sjeldent at støde paa dem i Gravhøiene. De af mig oventil anførte Exempler paa Fund af dette Slags ere vistnok faa. Jeg maae dog imidlertid bemærke, at jeg har søgt at bevise, at ikke blot Steen-Amuleter bleve brugte i Oldtiden, men at ogsaa Gude- og Menneske-Billeder, Mynter og Bracteater, Ringe af Metal og flere andre Slags Sager benyttedes til Amuleter. Lægger man nu Mærke til, hvormange saadanne Ting der ere fundne og jævnligen findes i Gravhøiene, og at adskillige af dem kunne anses for at have været Amuleter, da bliver Antallet af hvad man af saadanne har fundet langtfra ikke ringe. Jeg maae derhos anmærke, at omendskjøndt jeg har antaget, at det her omhandlede Slags Steenringe have været Amuleter, det dog ingenlunde er min Mening, at saadanne Steenringe have været de eneste Seier- eller Lifstene, som brugtes i Oldtiden. Jeg holder meget mere for, at ligesom Amuleter i Almindelighed have været mange forskjellige Slags, saaledes har der ogsaa været Forskjellighed ihensende til Formen af Steen-Amuleterne. De anførte Sagaer nævne heller intet om Seier- eller Lifstenenes Form; de melde kun, at Materien var Steen. Jeg har angivet mine Grunde for, at den ringformige Dannelse synes antagelig for deslige Amuleter. Deraf følger ikke, at andre Former skulde gjøre Stenene uskikkede til saadant Brug. Dette skal jeg nærmere søge at udvikle; men forinden jeg tager fat derpaa, vil jeg henlede Læserens Opmærksomhed paa, at Gravhøiene frembyde os mange andre ringformige Stene,

end de af mig forhen omtalte, og at en stor Deel af disse, efter min Mening, kunne anseés for at have været Amuleter.

I Grav-Urnerne findes der nemlig, som bekjendt, en Mængde større og mindre Ringe af Steen eller brændt Leer. Nogle af disse Ringe, fornemmeligen de, som ere gjorte af Steen, findes at være smukt arbeidede og prydede med Zirater, deels Circler, deels concentriske og andre Striber, som ere indskaarne i Stenen.

Af saadanne Stene eier det Bergenske Musæum 8, iblandt hvilke der er een, som har indskaarne Zirater. Det Kongelige Danske Musæum for Oldsager har mange deslige Steen- og Leer-Ringe, [42]) og i andre Musæer opbevares de ligeledes i Mængde. Danske Antiquarier kalde dem Steendopper og Steenskiver [43]).

Saavidt jeg har erfaret, er der endnu ikke givet nogen fyldestgjørende Oplysning om, hvortil disse Steen- og Leer-Ringe i Oldtiden have været bestemte. Jeg antager, at de for en stor Deel have været Steen-Amuleter, og at de større iblandt dem have været baarne enkelte i Baand om Halsen, de mindre samlede, ligeledes optrukne paa Baand [44]). Dette sidste slutter jeg deraf, at nogle af dem ere kjendeligen slidte paa Siderne, hvilket er Tilfældet med nogle af de det Bergenske Musæum tilhørende.

Blandt andre, i Gravhøiene forekommende, Stene gives der nogle, hvis Bestemmelse lige saa lidet af Antiquarierne findes oplyst eller angivet. Til disse henregner jeg de Steen-Øxer og Hammere, der ere saa smaa, at de umueligen kunne have været brugte som Vaaben. Det Bergenske Musæum eier kun een saadan. I andre Musæer finder man adskillige Exemplarer af dette Slags.

---

[42]) Antiquar. Annaler, 2 B., p. 337, 342; 4 B., p. 186, 218, 229, 263, 509, o. fl. St. Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed, 1 B., p. 185, o. fl. St.

[43]) Nord. Tidsskr. for Oldkynd., 1 B., p. 435, 436.

[44]) En af Urdas Udgivere, Overlærer Sagen, er af den Mening, at vore Forfædre, paa deres Pilegrims- eller Val-Farter, mueligen have baaret deslige Steen-Ringe paa sig, og at de senere ere vedblevne at bære dem som Amuleter. Ligesom de normanniske Pilegrime brugte smaa Pilegrims-Stave, et Spand lange, af Sølv og Guld, besatte med Ædelstene, hvilke de stak i Beltet, saaledes kunde de og, til Erindring om hine store Stene, som de for Vods Skyld slæbte med sig op ad Klipperne til Helgen-Capellerne, og som de hængte op i Træer eller Grotter, under hellige Løfter og Bønner, have baaret disse smaa Stene (Vods-Stene en mignature) som Amuleter. Cfr. Charles Macfarlane's Italien, og Jablonski's allgem. Lexic., p. 553.

Man har kaldt dem symboliske Øxer [45]) uden at det er nærmere udviklet, hvad dermed skal forstaaes. Meningen heraf er formodentligen den, at disse Øxer ikke have været benyttede af vore Forfædre hverken som Vaaben eller som andre Redskaber, men at de ere tildannede som Tegn paa Stridsøxer eller Hammere, for, istedetfor saadanne, at nedlægges i Gravene i samme Øiemed som de virkelige Vaaben [46]). Denne Mening kan mueligen være rigtig; jeg hylder den imidlertid ikke, men antager, at disse smaa Steen-Øxer og Hammere have været benyttede som Seiers- eller Lifstene af de Personer, i hvis Grave de findes, og at de ere nedlagte deri som kjere eller dyrebare Sager, de Afdøde have efterladt sig. Om de i Gravene fundne Øxer eller Hammere, som ere af Bernsteen, har jeg samme Mening. Jeg finder det saare rimeligt, at man tildannede Seiers- og Lifstenene som Øxer og Hammere. Øxen var et af Nordboernes meget brugte og yndede Vaaben, og Hammeren ligeledes. Den sidste var desuden Thors Vaaben, hvormed han stundom knuste Thusser, Jetter og Trolde, for hvilke man vel ikke troede sig sikker i Graven. Det er ogsaa falden mig ind, at adskillige af de Perler, som findes i Gravhøiene, forarbeidede af Berusteen, Glas, Steen, Leer og deslige, især de store skjønne Glas-Mosaik-Perler, og ligeledes utildannede Stykker Bernsteen, med Huller i, have været Amuleter [47]). Dette forekommer mig langt rimeligere, end at de, som man i Almindelighed antager, have været Qvindeprydelser; thi de findes som oftest blandt Sværde, Stridsøxer, Sporer, Pile, Baadesøm og deslige, som synes at give tilkjende, at de Personer, der have baaret dem, vare Mænd; ja man finder dem endog i Mængde paa Bataille-Pladser, f. Ex. paa Fjårås Bakke, imellem Tom og Lie ved Kongsbacka i Halland i Sverige, hvor der er omtrent 200 Bautastene [48]). Vil man end antage, at der i Bataillerne har været Skjoldmøer, og at disse have baaret de fundne Perler som Prydelser, saa torde dog denne Mening maaskee ikke engang holde stik, naar man seer hen til den store Mængde af Perler, som er funden paa saadanne Bataille-Pladser, og tillige tager i Betragtning at deslige Perler ogsaa findes i mange enkelte Gravhøie blandt Vaaben.

---

45) Antiqv. Annal., 3 B., p. 372, 406. Nord. Tidsskr. for Oldkynd. 1 B., p. 439.
46) Cfr. Scand. Museum 1802, 5te H., p. 34.
47) Cfr. Wilhelmi Beschreib. der Todtenhüg. bey Sinsheim, p. 116, 167.
48) Sjøborgs Samlingar. 1 T. pag. 105.

Et høist mærkeligt Stykke af dette Slags er den af Bernsteen ziirligen udarbeidede, i sammenknyttet Stilling fremstillede, Dyrefigur, som opbevares i Christiania Universitets Samling af Oldsager. Dette rare Stykke, der skal være fundet i en Gravhøi her i Riget, har formeentligen ligeledes været en Amulet. I Dyrets Mund er en Aabning, igjennem hvilken der formodentligen har været anbragt en Rem eller Snor, hvorefter det har været baaret. Denne sjeldne Oldsag fortjener en særskilt Undersøgelse. Mig maae det være nok, for Fuldstændigheds Skyld, at have nævnt den blandt Amuleterne.

Skulde man finde at der er nogen Grund i hvad jeg her har yttret, da vil man sikkerligen erkjende, at Antallet af de i Gravene fundne Amuleter af Stene, Metaller, Leer, Glas og deslige ikke er ringe, men at det tydeligen giver tilkiende, at Brugen af saadanne Amuleter i Oldtiden har været udbredt og almindelig.

Jeg har saaledes yttret min Mening, som, om den end ikke skulde ansees for at være ganske nye, dog angaaer en Sag, der, saavidt mig er bekjendt, hidindtil aldeles ikke er bleven nøiagtigen drøftet eller undersøgt. Jeg erkjender villigen, at jeg kan have feilet i meget, en Følge af at jeg mangler de fornødne Kundskaber, og at jeg derhos har savnet behørig Tid saavelsom de fornodne Hjelpemidler til Udarbeidelsen. Jeg har ikke destomindre troet at burde fremsætte min Mening, saa ufuldkommen den end maatte ansees for at være, overladende til kyndige Oldgrandskere at anstille nærmere Undersøgelser om denne Gjenstand, som, saavidt jeg skjønner, fortjener at tages i nærmere Overveielse.

W. F. K. Christie.

Vigerøen.

Blandt Søndmørs de mange og skjønne nordligere Øer udmærker sig den største blandt dem alle, Vigerøen, ogsaa Roaldsøen kaldet. Den er i Længde fra Sydvest til Nordost omtrent een Miil, men i Bredde fra Nordvest til Sydost omtrent en halv. Paa 3 lave Bjergforhøininger nær, og de Banker, som Sandflugten kan have dannet paa dens østlige Side, er den ganske flad. Den dominerende Jordart er Sand, dog findes ikke ubetydelige Strækninger af let Myrjord, der nu i udyrket Stand ligge som Overdrev, til usel Føde for Qvæget. Naar en bedre Landmandsaand engang vaagnet, og Kyndighed i Landmandsdont med den tiltager, da vil Vigerøen vorde et velsignet Land, da vil Rug- og Potatosavlen her ret florere, og de nu Sulteføde ydende Overdrev prange med Foder-Urter til Underholdning for en syvdobbelt Mængde Qvæg baade Sommer og Vinter. Denne Øe, som ogsaa Gidskøen, har en blid Dansk Charakter, og paa begge Steder, ligesom og paa Valderøen, høres, hvad ualmindeligt er i Bergens Stift at høre, Lærkerne.

Ligesom Gidskøen i historisk Henseende pranger med den navnkundige Gidske-Æt, saaledes pranger Vigerøen i samme Henseende med de berømmelige Blindheims-Mænd, der ansees som en Udgrening af hine. Paa hiin Øe forglemmes ikke Arnesønnernes Navn, men paa denne heller ikke Navnet Ragnvald Møre-Jarl, og Navnet Gange-Rolf; thi har end Pontanus, og Flere med ham, villet gjort disse Mænd til Danske Høvdinger, saa har Torfæus dog viist, at Historien var for stærk til at lade dette gjælde, og det vældige Sagn gjør det i høi Maade troligt, at paa Vigerøen havde Ragnvald sit Sæde, og at Gange-Rolf har færdedes der, og er endog formodentlig draget derfra ud,

da han med mægtige Hære landede i Neustrien, og gav Normandiet Hertuger, og England omsider Konger. Men Sagnet gik i Torfæus's Tid [1]), at det Værft, hvorfra Rolf havde ladet sine Skibe gaae ud, var i Søndmør at finde; og Sagnet havde Torfæus hørt af den dalevende Søndmørske Provst, Mag. Christoffer Hjermand, som var Præst til Borgund. Nu har Hjermand erklæret, at dette Skibsværft skulde findes i hans Præstegjeld, uden at nævne hvor; og Vigerøen ligger nu i Harams Præstegjeld. Men det er vist, at Vigerøen, der ikkun ved et smalt Sund er skilt fra Gidskøen, som hører til Borgund, har tilligemed Harams Sogn i Hjermands Tid hørt til dette Præstegjeld [2]). Og vilde man end antage, at Ragnvald, som Nogle mene, har boet paa Gidskøen, saa er det dog, mener Strøm, ikke urimeligt, at Rolf kan have havt sit Tilhold paa Vigerøen, som ligger saa meget nær derhos; og i alt Fald bliver det vist, at hverken Faderen eller Sønnen have været Danske Høvdinger, men ægte Normænd [3]).

Det Sted paa Vigerøen, hvor Strøm [4]) antager, at Rolfs Skibsværft har været, ligger ikke langt fra Roalds Kirke, paa Hens østlige Side, ad Sønden til. Det er en 100 Alen lang og omtrent 70 Alen bred Grøft i en Strækning fra Vesten, hvor den støder til en høi Sandbakke, og mod Østen, hvor en nu ved Sandflugt dannet Banke skiller den fra Søen. Grøftens Bund er flad og jevn, og dens Omrids ovalt. Hvad som især har foranlediget Strøm til den Slutning, i Forbindelse med Sagnet, at dette har været Rolfs Skibsværft, er, foruden Grøftens Dannelse, der ligner andre bekjendte Skibsværfter fra Oldtiden, dette, at i den høie Sandbakke, under hvilken Grøften ligger, har været jevnlig funden en Hob store Skibssøm, der ei synes egnede til Baade eller mindre Fartøier, men hellere til større Skibe. I Nærheden af dette Oldtidsværft ligger den saakaldte Kongshoug, vistnok en Fortids Begravelse, men som ikke er synderlig stor, og hvorom man ikke veed at fortælle Noget. Mærkelig er derimod Sletten, som nu udbreder sig mod Norden til lige henimod Kirken.

---

[1]) Torfæi hist. Norveg. P. 2. pag. 88—92.

[2]) Strøms Søndmørs Beskrivelse, 2. Part. 1. Kap.

[3]) Pontoppidan har i sine gesta et vestigia Danorum extra Daniam, Tom. I. Cap. 4. anført Pontanus's og Torfæus's ulige Meninger om denne Sag.

[4]) A. St. S. 40.

Den bestaaer af Sand, er temmelig stor, og, som Strøm fandt den i sin Tid, endnu fuld af runde og aflange og i forskjellige krumme Linier løbende Huller af forskjellig Omvidde og af ulige Dybhed. Hvorledes disse ere blevne til, derom har Ingen paa Stedet engang nogen Mening; og vil det vel ogsaa blive vanskeligt med Bestemthed at afgjøre. Den største af disse Fordybninger kan imidlertid maaskee forklares. Det er en rectangulair Udhuling, lignende en Fiskedam, 37 Alen lang, 22 Alen bred, og vel henved 3 Alen i lodret Dybde, med dosserede Sider. Tætudved Siden af denne Fordybning, mod Vesten, ligger i Retning fra Nord til Syd en Skibshøi, 60 Alen lang, og omtrent 5 Alen bred, med 2 Stavnholdere i den søndre, men ikkun 1 i den nordre Ende; thi den fjerde er borttagen. Denne Skibshøi er ligesom afdeelt paa Midten ved en oventil afrundet Skillesteen, saa at den søndre Afdeling bliver 28, men den nordre 32 Alen lang. At dette har været en Familiebgravelse er vel muligt, men ikke afgjort. Man kalder den Bornis Grav, uvist hvorfor. Ligger en berømt Qvinde af dette Navn — det er endnu gjængs paa Søndmør — maaskee der, og hendes Æt med hende? Denne Skibshøi har været randsaget i den søndre Stavn, men ei i den nordre; og Midten af den er urørt [5]). Ikke usandsynligt er det nu, at man i sin Tid, for at lægge denne Høi, har taget Sandet fra den omtalte tæthosliggende Fordybning; og saaledes er denne Gaade maaskee løst. At forklare, hvorledes de øvrige Fordybninger over den hele Slette ere blevne til, er vanskeligere, med mindre man, i Analogie med den sidstanførte Hypothese, torde antage, at man i Fordumstid har netop paa denne Sandslette gravet hist og her, saaofte en Gravhøi, af hvilke der i dette Strøg mod Vesten til findes mange, skulde lægges op; thi saa meget er vist, at de alle tilsammen ere lagte af Sand, og ingen af Steen. Arbeiderne have da maaskee adspredt

---

5) Jeg har tidligere med flere Archæologer antaget, at de saa kaldte Skibshøie vare Familiebegravelser, i hvilke Tid efter anden Afdøde efter Flere af samme Æt, saavelsom ogsaa Vaaben og Andet til deres Minde, blev nedlagt. Saaledes kan det vistnok ogsaa i adskillige af disse Høie være Tilfældet; men ikke i alle. Jeg har ved flere Eftergravninger i den sildigere Tid erfaret, at det, som skulde findes, maatte søges i Høiens Midte, og ikke nær Stavnene. I Almindelighed vil man finde, at de, som i Fortiden have randsaget Skibshøiene, have gravet i Midten. Netop i den Høi, vi tale om, er dette ikke Tilfældet. Jeg vil derfor søge Leilighed til at randsage dens Centrum, omtrent hvor Skillestenen staaer.

sig over Sletten, og gravet hver for sig, hvor det bedst faldt dem ind. Denne Gisning, maae staae derhen; den ligger i alt Fald nærmere end Strøms for al Sandsynlighed blottede, og af ham selv end ikke synderlig agtede, Hypothese [6]) om underjordiske Gange, som Aarsag til dette Phoenomen. Den største af de føromtalte mange Gravhøie her i Nærheden er den saa kaldte Buskhuushoug, vistnok et nyere Navn, og som Ingen vidste Oprindelsen til. Det gamle Sagn siger, at en Kong Roe, af hvem ogsaa Øen kaldes Roaldsøen, skal ligge her begraven. Det er en temmelig anseelig Høi, 136 Alen i Omkreds, lagt af bare Sand. Eieren har gravet et lodret dybt Hul ned i den, lige fra dens Top af, for deri at bevare sine Potatos, men under denne Gravning intet til Oldtiden hørende fundet. Den ligger lige udenfor Kirkemuren paa den nordre Side. Lidt nordligere end denne ligger en mindre Gravhøi, som Bønderne kalde Ertehougen, hvortil man neppe skulde faae Etymologien fat, naar man ikke vidste, at Sønd-møres Almue, ligesom og Almuen i Nordfjord, kaste i Udtalen ethvert Begyndelses-h bort, ligesom de derimod lægge det til, hvor et Ord begyndes med en Vocal eller en Diphtong. En Hest kalde de saaledes en Est, men en Aand kalde de en Haand. Altsaa: Ertehougen vil sige Herthohougen, en Gravhøi nemlig, i hvilken en Konge eller Høvding ved Navn Hertho [7]) menes at være begraven, ifølge et gammelt Vers, saa lydende:

Kongen Hertho
Hviler i Roe
Med sin Guldkoe
Nord for Kirken.

Kirken ligger paa en høi Bakke, og tager sig anseeligt ud. Udenfor Døren til dens Chor ligger som Fodtrin en gammel Altarbordplade af Steen med et firkantet Spunds i Midten. Man skulde troe, at denne havde i sin Tid ligget over Altarbordet i den ældre og nedbrudte Stavekirke, i hvis Sted den nærværende er opbygt; imidlertid passer den Marmorklap, som endnu bevares i Kirken, og som har hørt til et saadant Spunds, ikke i dette.

---

[6]) A. St. S. 41.

[7]) Navnet Hertho er ikke norsk; men det kan muligen være en Forvanskning af det gamle norske Navn: Herthjof.

En halv Miil herfra, paa Øens nordvestlige Pynt ligger det gamle navnkundige Blindheim, med fri Udsigt over Vesterhavet og de omliggende Øer, ret et Vikingesæde, hvorfra Alt kunde speides i en vild Afstand. Under Foden af det Fjeld, som her stikker frem, synes Tomtestene endnu at ligge i en Rad, som kunde hentyde paa en fordums Borg, hvad enten for Rognvald, eller for Rolf, eller for de senere berømte Blindheims-Mænd. At mægtige Høvdinger have boet her, og at en Borg har staaet netop paa den Tomt, hvor disse Stene endnu ligge, formodes med ikke liden Sandsynlighed af Følgende:

1.) Strax ved denne Tomt begynder en gammel steenlagt Vei, der i flere Krumninger løber lige ned til Stranden.

2.) Omkring ved denne Søvei, i den hele Strækning fra den omtalte Tomt og nedad mod Havet, findes endeel mærkelige Gravminder.

a) Det største af disse er en stor Gravhøi, lige ud for Tomten imod Norden, 165 Alen i Omkreds og omtrent 12 Alen i lodret Høide. Ved dens Fod sees

b) en Bautasteen, 2½ Alen høi, 1½ Alen bred og ½ Alen tyk, malerisk i sin Form og beklædt med tykt Lav og lichen geographicus.

c) Omtrent 300 Skridt fra denne, længere ud paa Næsset mod Nord, ligger en mindre Gravhøi, og

d) 63 Skridt herfra staaer en skraahældende Bautasteen, 3½ Alen høi, 15 Tom. bred og 8 Tom. tyk.

e) Ikke langt fra denne har ogsaa en Bautasteen staaet, men som nu er afbrækket ved Foden.

f) Lidt mod Østen fra dette Sted synes Grundvolden af en oval Gravhøi, 14 Alen lang og 6 Alen bred.

g) Tæt nede ved Stranden staaer en Bautasteen, 2 Alen 15 Tom. høi, 1 Alen 5 Tom. bred, og 4 Tom. tyk, spids opad, ligesom alle de andre; og endelig

h) ved Siden af denne ligger en Bautasteen nedfalden, 3 Alen 3 Tom. høi.

Mærkeligt er det, at ingen af disse Bautastene, undtagen den sidstnævnte, ere udhugne af det nærliggende Fjeld. De ere alle af en ganske anden Bjergart, af skjøn Granit nemlig, hvori Glimmeren og Qvartsen dominerer, men Felsspathen sees i mindre Qvantitet. De maae følgelig være hidførte fra et andet Sted.

3.) Endelig omtaler Strøm [8]) en steenlagt Veite, eller med Stene besat underjordisk Rende, hvorigjennem Vandet ledes fra en i en Sandbakke opværldende Springkilde, som medfører et ypperligt klart Vand. Kan denne Kanal henregnes til et Arbeide fra Oldtiden, da tjener den atter til Beviis for at Blindheim har i sin Tid været et Høvdingesæde.

Neumann.

---

[8]) N. St. S. 45.

Gulathinget.

Hvor har Gulathinget ſtaaet? er vel det første Spørgsmaal, denne Afhandlings Læſere ønſke beſvaret. De ældre Hiſtorikere og Geographer antage eenſtemmigen Øen eller rigtigere Halvøen Guløe ved Gaarden Floelie i Ytre-Sogn for det Sted, hvor det i Norges Oldtid ſaa navnkundige Gulathing er bleven holdt. Den første Udgiver af Gulathingsloven, Paus, omtaler en af høie Træer omgiven Kreds, hvor Dommerne ſkulde have ſiddet, og hvilken endnu ſkulde findes paa Guløe; men da hverken Blom eller Dahl eller Holck, ſom have ſkrevet om denne Sag, omtale hiin Kreds, eller i det Mindſte Levninger deraf, ſaa kunne vi med Føie antage, at det, ſom Paus fortæller og ſom grunder ſig paa den ucritiſke Ramus's Beretning, er ſom en Feiltagelſe at anſee. Amtmand Blom beſøgte paa ſine Reiſer ſom Matrikulerings-Commisſair Guløe, og fandt den at være: "et Skjær, en ubetydelig Holme, der kun beſtaaer af ujevn Klippegrund, og ingenlunde hverken tilbyder eller tillader Bequemmelighed for ſaadan en Forſamling, ſom den, Thingene lokkede ſammen", og deraf ſlutter Blom medrette, at Guløe ei kan gjøre Paaſtand paa den Ære, at have været det Sted, hvor Gulathinget har ſtaaet. Heri er jeg aldeles enig med Hr. Amtmanden, men kan ingenlunde dele med ham den Mening, at Gulathinget ſkulde have ſtaaet paa Gaarden Ouſen i Indre-Holmedal i Søndfjord. Ingen Saga beſtemmer nøie Stedet for Gulathinget, men at dette ikke er bleven holdt udenfor Nordhørdalands Grændſer, derfor vidner hele Hiſtorien. For at kunne ſige hvor i Nordhørdaland (Nordhordlehn), maae vi fremfor alt gjøre os bekjendt med Grændſerne af dette Fylke, iſær den imod Nord, og lykkeligviis er denne nøiagtigen angiven i en af de gamle Sagaer. Det midt imellem Skydsſtatio-

nerne Skerjehavn og Sognefæst liggende Forbjerg Dingenæs, fordum Thinganæs, hvor, efter Snorres Beretning, et Slag har staaet mellem Erik Blodøxes Søn Ragnfræd og Hakon Sigurdsen, angives som Grændse mellem Sogn og Nordhørdaland, saa at altsaa Gulens Skibrede hørte til det sidstnævnte Fylke og ei, som nu, til Sogn, hvormed det først i Aaret 1773 er bleven forenet. Navnet Thinganæs bør ei undgaae vor Opmærksomhed, thi det har uden al Tvivl Betydning. Det var det sidste betydelige Næs, hvilket de, som kom Norden ifra, omseilede, naar de nærmede sig Thingstedet. Ja paa Grændsen af Sogn og Hørdaland maa Gulathinget have staaet. Tvende Bestemmelser i Gulathingsloven gjøre nemlig efter min Mening Sagen uomtvistelig. Den første er den, at der paa den Tid naar Thinget blev holdt, i alle de andre Fylker, som hørte til Gulathingslaget, nogle Lensmænd skulde blive hjemme. Men for Sogn og Hørdaland, som de paa hvis Grændser Thinget stod, gjælder dette Lovbud ikke. Endvidere bestemmer Thingfarabalken, hvormange Penge til at bestride Reisens Omkostninger skulde udbetales til dem, som vare udnævnte til at fare til Things. Mindst fik naturligviis de, som havde korteste Vei, og derfor erholdt de fra Nordhørdaland kun 3 Øre Sølv; de fra Sogn fik 5, ligesaameget Sundhørdarne, og saa stiger det progressivt høiere i Forhold til Veiens Længde; de fra Søndsjord skulde have 6, fra Nordsjord 7, fra Søndmøer 10; de fra Rygiafylke norden Fjorden skulde tage 7 Øre til Reisepenge; sønden Fjorden 1 Mark Sølv; men naar der siges, at de fra Agdefylke skulde have 10 Øre Sølv, saa maa man antage, at det er en Skrivfeil, og at det bør hede: for dem fra Rygiafylke sønden Fjorden 10 Øre, for dem fra Agdefylke 1 Mark Sølv; ligesaameget skulde de saae, som kom fra Valders, Hallingdal og Sætre, hvorved vel Sætersdalen menes. Antage vi nu, paa Grund af disse Bestemmelser, at Gulathinget har staaet i Nordhørdaland ei langt fra dets nordlige Grændse, saa bliver Spørgsmaalet, hvor har da det egentlige rette Gulathing været? Omendskjøndt man, som sagt, før har antaget, at det gamle Gulathing har staaet paa Guløe, og omendskjøndt Omegnens Almue har denne Tradition, saa strider, efter Alles Vidnesbyrd, som have været der, Stedets naturlige Beskaffenhed dog altformeget mod hiin Paastand, og denne Holme kan ei længere komme i Betragtning. Men Navnet Thinganæs, hvorom vi før have talt, og den omtalte Tradition saavelsom ogsaa andre Folkesagn, som gaae iblandt de i Omegnen

boende Bønder, vise dog, at Thingstedet maa have været i Nærheden af Guløe, hvor den nu levende Slægt antager, at dens Forfædre fordum samledes. Kunde vi finde i Nærheden et Sted, som formedelst sin naturlige Beskaffenhed var skikket til at være Samlingsplads for en talrig Forsamling, som dannede et godt Landings- og Tilholdssted for Fartøier, som ogsaa i sit Navn henpegede paa Gaular, hvorved overhovedet, efter hvad Dahl har viist, ikke et enkelt Sted, men et heelt District betegnes, saa maatte dette og intet andet være det, hvor Gulathingsmændene fordum indfandt sig. Og alle disse Betingelser opfylder, alle disse Fordringer tilfredsstiller, efter Dahls og Holcks Vidnesbyrd, Evindvigs Præstegaard, 6 Mile norden for Bergen. Den ligger i en Bugt ved et smalt Sund, og danner et fortrinligt Landings- og Tilholdssted for Fartøier. Localet deromkring er stort nok til at kunne rumme en nok saa talrig Forsamling; den ligger i **Gulens Skibrede**; den Deel af Sognet, hvor Præstegaarden ligger, kalder Almuesmanden fortrinligviis Gulen, og de tvende Fjorde, som stikke ud fra Præstegaarden, føre Navn af Øster-Gulfjord og Nord-Gulfjord. Kommer til alt dette endnu historiske Mindesmærker, kaster man Øiet til de tvende ved Evindvigs Præstegaard staaende Steenkors, som formodentlig bleve opreiste istedetfor det gamle Afgudstempel, da hviden Christ havde fortrængt Thor og de andre Afguder; læse vi Provst Dahls Beretning, som fortæller, at nedenfor det ene af disse Kors fremvælder en meget klar Kilde, som Sagnet siger at have været en hellig Kilde, og at en Myr, som Dahl lod udtappe, befandtes at have været engang i Fortiden en Egelund, rimeligviis Offerlunden, hvis uhyre omhuggede Stammer endnu fandtes, saa er det vel ikke uden Føie, naar man siger: Provst Dahl har Ret, i det han paastaaer:

Gulathinget har været holdt ved og omkring Evindvigs Præstegaard.

Ere vi nu saaledes enige om Stedet, hvor Gulathinget har staaet, saa er det andet Spørgsmaal, vi ønske besvaret:

Hvad Tid har Gulathinget taget sin Begyndelse?

Betragtet som Alsheriarthing, naturligviis ei førend alle de Fylker, som søgte derhen, adløde een Hersker. Imedens Norge var delt i mange Smaastater, hvilke bleve regierede af saakaldte Konger, kunde vel Gulathinget allerede have været til som Fylkething for Hordaland; men det er ikke sandsynligt, at Hor-

dalands Bønder skulde have valgt til deres fælleds Thingsted et Sted, som var beliggende tæt ved Landets Grændse, og ikke omtrent i Midten af deres Fylke eller Rige. Førstegang vi finde Gulathinget omtalt i Historien, er, saavidt jeg veed, i Erik Blodøxes Tid, da den bekjendte Islænder Eigill stevnede i Aaret 957 Berg-Anundr paa Gaarden Ask, efter hvilken senerehen hele Øen, hvorpaa den ligger, er opkaldt, da dens ældre Navn er Fehnring, til Gulathinget, for der ved Lov og Dom at lade afgjøre en Proces angaaende en Arv efter Eigills Svigerfader, hvis hele Efterladenskab bemeldte Anundr havde bemægtiget sig, uden at ville give Eigill den Andeel, Denne troede at have Krav paa. Ingensteds finde vi fortalt, at Erik Blodøxe har stiftet Gulathinget; det var allerede til i hans Tid, kort efter at han var bleven Konge, og saaledes anseer jeg det for en afgjort Sag, at Harald Haarfager, denne ypperlige Konge, som, ved Mod og Klogskab og begunstiget af Lykken, gjorde det indtil hans Tid i mange Smaastater adsplittede Norge til et stort og mægtigt Rige, er Stifter af Gulathinget, hvorhen de paa Vestkysten af hans Rige liggende Fylker, i hvis Middelpunct Gaular omtrent var beliggende, skulde søge, raadslaae om Statens Anliggender, og lade deres Retssager afgjøre. Sagaskrivernes Taushed herom kan ikke indvendes imod denne min Paastand; thi Sagaerne beskrive næsten blot Haralds krigerske Bedrifter, og fortælle os kun lidet om denne i saa mange Henseender udmærkede Konges Indretninger og Anordninger angaaende Landets indre Administration. Før hans Tid kan Gulathinget, betragtet som Allherjarthing, ei have været til; strax efter hans Tid findes det omtalt, og det er af mange Grunde ikke sandsynligt, at Erik Blodøxe skulde være Stifter af samme; og saaledes bliver intet andet tilbage for os, end at antage, at Harald Haarfager har stiftet Gulathinget. De egentlige Historieskrivere, som Snorre, tie aldeles om Gulathinget før Hakon Adelsteens Periode; og havde Eigills Bedrifter ikke været saa mærkelige, at de vare blevne i Islændernes Erindring, indtil de omsider bleve optegnede, og var Eigill ikke tilfældigviis kommen i Proces med Berg-Anundr, saa vilde vi ingensteds finde Gulathinget omtalt før Hakon Adelsteens Tid, og denne Konge vilde da efter al Sandsynlighed være bleven anseet for Stifter af samme. Men takket være Forfatteren af Eigilssaga — af denne faae vi at vide, at Gulathinget allerede var til i Erik Blodøxes Tid, og at Stedet, hvor det blev holdt, var sønden for

Sognefjøen (saaledes kaldtes i ældre Tider Havbugten sønden for Sulegerne); thi der fortælles, at Eigill, efterat Thinget paa en meget uretfærdig Maade var blevven hævet, flygtede, for at undgaae den ham fiendtligsindede Konges og hans Gemalindes Hævngjerrighed, nord over Sognefjøen. Nord findes i alle Codices af Eigilssaga, og at ville erklære det med Nogle for en Skrivfeil istedetfor syd, kan neppe gaae an, og overalt taler Eigilssaga i det Hele taget imod den Mening, at Gulathingets rette Thingsted skulde have været Gaarden Ousen i Søndfjord.

Eigill har været to Gange paa Gulathinget. Da han andengang var der, regjerede allerede Hakon Adelsteen over Norge. Denne Konge, fortæller Krøniken, gjorde sig ogsaa fortjent af sit Rige som Lovgiver. Dette Udtryk bør dog ikke misforstaaes; thi i Norges Oldtid tilkom det egentlig ikke Kongerne at give Love, men det skeede af dem, som skulde iagttage disse, af den paa Thinget samlede Almue. Kongen kunde blot proponere Love og havde at paasee, at de gjeldende Lovbestemmelser bleve overholdte. At det var Statsborgerne, som egentlig gave Love; og at det stod til dem at ophøie Kongens Lovforslag, ved deres Antagelse paa Thinget, til virkelige Love, eller ogsaa at forkaste de Kongelige Propositioner, seer man ret tydeligt af Asbjørns Tale paa Frostethinget, hvor han, som Ordfører for de der forsamlede Bønder, talte saaledes til Kong Hakon Adelsteen: "Du vil, at vi skulle forkaste den Tro og den Gudsdyrkelse, som vore Forfædre bestandig have fulgt. Betænk, Konge, at vi ei have forskyldt saadant af dig; vi have ingensinde ladet det mangle paa Kjærlighed imod dig, og paa Hengivenhed; og vi have viist dig en stor Prøve derpaa, ved at overlade til dig vore Loves og Landrettens Indretning efter dit eget Tykke. Denne Lov, som du selv satte, som du gav os her paa Frostething, som vi alle eenstemmig vedtoge, ville vi samtlige her forsamlede Bønder fremdeles rette os efter: vi ville ogsaa dig og ingen anden have til Konge, saalænge du lever, aldenstund du vil holde Maade i at bruge din Myndighed, ei overtræde vore Love, og ei paalægge os andet, end hvad os nyttigt er, og hvad vi kunne efterkomme", o. s. v.

Denne Tale viser Rigtigheden af den af os før yttrede Paastand; den lærer os, at Hakon Adelsteen proponerede Love paa Frostethinget, og at Thrøn-

derne af Kjærlighed til Hakon havde sanctioneret dem, og derved givet dem forbindende Kraft.

Ved de Love, som Hakon proponerede, maae vi vist ikke tænke os enkelte faa Bestemmelser, men meget mere en fuldstændig samlet Lovbog, som indeholdt de hidindtil gjældende Lovbud, med de nødvendige Forbedringer og Tillæg. Vi tør antage, at Hakons Omsorg i saa Henseende ei blot strakte sig til Thrønderne, men til hele Riget, og at de af ham proponerede Love bleve antagne paa alle de store Thingsteder i Landet. Hvert Thinglaug havde i Fortiden sin egen Lov; de østlige Oplande havde alt siden Halfdan Svartes Tid Heidsivialoven; Thrønderne havde Frostethingsloven, og fik den, efter min Mening, ved Harald Haarfager, efterat denne havde lagt hele Thrøndelagen under sit Herredømme; de Provindser paa Østlandet, som ikke havde Heidsivialoven, havde vistnok ogsaa allerede paa Harald Haarfagers Tid faaet en egen Lov, om vi end ikke have Underretning derom, og Benævnelsen Borgathingslov kan ei være ældre end fra Olaf den Helliges Tid af, som har anlagt Sarpsborg. Landets sydvestlige Provindser fik, som vi ovenfor have antaget, paa Harald Haarfagers Tid, Gulathingsloven.

Naar der fortælles, at Hakon Adelsteen gav denne Lov, hvorved han betjente sig af Thorleif den Vises Kundskaber i Lovkyndigheden, saa kan dette ikke sige andet, end at Hakon lod samle, gjennemgaae, forandre og forbedre, hvor stigt behøvedes, de Love, efter hvilke man hidindtil havde dømt paa Gulathinget; at han fremlagde den nye Lovsamling for de der forsamlede Bønder, og at disse eenstemmigen vedtoge den. Vi have desværre ikke Hakons ægte oprindelige Gulathingslov, men den, som gaaer under hans Navn, og findes eftertrykt hos Paus, er udentvivl saa interpoleret, har faaet saa mange Forandringer, at man slet ikke kan vide, hvor meget deraf kan og bør tilskrives Hakon Adelsteen.

Om hans Gulathingslov saavelsom de andre Love, han lod samle, og hvilke, paa Thingsarabalken nær, nok vare eenslydende, er bleven forfattet skriftlig eller ikke, har hidindtil, saavidt jeg veed, været et ubesvaret Spørgsmaal. Vore Historieskrivere udtrykke sig enten meget ubestemt om denne Sag, eller benægte ligefrem hiint Spørgsmaal. Men af flere Grunde finder jeg det høist sandsynligt, [eller] rettere sagt anseer det for aldeles afgjort, at Hakons

Gulathingslov er bleven forfattet skriftligt. En høi Grad af Sandsynlighed maa gjælde os istedetfor Vished om en Sag, hvorom vi mangle sikkre historiske Documenter. Indtil hans Tid, det maa vi vel antage, vare de Love, hvorefter man rettede sig, ei skrevne, men bleve bevarede i Hukommelsen. Der fandtes altid enkelte Mænd, som lagde særdeles Vind paa at blive nøie bekjendt med Lovene, og Formaliteterne ved Rettergangen. Saadanne Personer vare de egentlige Lovkyndige, og Laugmænd eller Præsidenter i Retten. Som det lader, gik i visse Familier Lovkyndigheden ligesom i Arv fra Fader til Søn; saaledes var den Thorleif, som hjalp Hakon Adelsteen ved Udarbeidelsen af Gulathingsloven, vist nok en Descendent af den, som hjalp Halfdan den Svarte ved Heidsivialoven. Saadanne Mænd hædrede Samtid og Eftertid gjerne med Tilnavnet: den Viise; de vare en levende Lovbog, og gaves der end ikke mange Saadanne, saa var en temmelig Grad af Kundskab om de gjældende Love dog vist meget almindelig. Det var en absolut Nødvendighed for hine Tiders Statsborgere, at gjøre sig saa nøie som muligt bekjendt med Lovene og Rettergangen; Enhvers Interesse udkrævede og Enhver lagde Vind derpaa, allerede af den Grund, at det let kunde hænde, at han selv maatte sidde paa Dommerstolen; men Thingenes ofstere Besøg og den idelige Høren af Lovene, som desuden vare simplere, færre end vore Dages, maatte bidrage meget til at lære dem uformærkt udenad, og indprænge dem i Hukommelsen, som i de ældre Tider heller ikke blev betynget saa meget som nu. Jo mere Culturen steeg, desto mere indviklede bleve Statsborgernes indbyrdes Forhold, desto flere Bestemmelser og Anordninger bleve nødvendige, desto flere Love maatte blive givne, og desto vanskeligere blev det at erindre dem. Den norske Nation var paa Hakon Adelsteens Tid ei længer en uculiveret Nation; Handel, ja selv deres Vikingetog, havde cultiveret Normandens Sæder. I en saadan Culturtilstand, som Norge maatte have paa Hakon Adelsteens Tid, kunde de hidindtil gjældende Lovbestemmelser vist ikke være mere tilstrækkelige; dette følte, dette indsaae vel Kongen. Han var opdragen i England, hvor man allerede i længere Tid havde havt skrevne Love. Hans Fosterfader, Kong Athelstan, en Sønnesøn af den store Alfred, omtales som Lovgiver, og hans Exempel kunde ikke blive uden Virkning hos Hakon. Denne maatte desuden under sit lange Ophold i England have havt Leilighed til at lære at kjende saavel gode Loves høie Værd, som ogsaa det store Fortrin, skrevne Love

have for saadanne, som blot bevares i Hukommelsen. Han vilde forskaffe sine Nordmænd denne Velgjerning; og, om han end rimeligviis selv ikke kunde skrive, om end Skrivekunsten endnu ikke blev udøvet i Norge, som neppe blev Tilfældet før Christendommens Indførelse, saa vare dog vist de Præster og Munke, han lod komme til sig fra England, ei ukyndige i Skrivekunsten. Han kunde saameget lettere benytte sig af en af disse Klerker til at lade opskrive den Lovbog, han vilde fremlægge paa Thinget, da Skriveren kunde bruge sine gothiske, eller rettere sagt angelsaxiske Skrifttegn, og maatte have let for at lære det med det Angelsaxiske saa nær beslægtede norske Tungemaal, hvis Dialects-Forskjellighed og afvigende grammatikalske Bygning han ved et længere Ophold i Norge let kunde gjøre sig bekjendt med, og saaledes gjøre sig desbedre skikket til at føre de ham dicterede Love i Pennen.

Havde en senere Konge ladet forfatte de norske Love skriftligt, saa havde det været en saa mærkelig Begivenhed, at Historien vist ikke havde forbigaaet den med Taushed; men om ingen af de senere Regenter bliver det fortalt, ei om Gunhilds Sønner, ei om Hakon Jarl, ei om Olaf Trygvesøn, ei om Erik Jarl. Og nu siger Krøniken udtrykkeligt om Olaf den Hellige: Kongen lod stevne til sig de forstandigste Mænd i Landet, og lod oplæse for dem Hakon Adelsteens Lov, og efter at have taget fra eller lagt til hvad han syntes, saa lovede Bønderne at ville rette sig efter denne Lov. Oplæse lod han den for dem; den var altsaa skreven, og blev netop derfor kaldet **Hakon Adelsteens Lov**, ligetil Magnus Lagabæters Tid, **1274**, fordi Hakon var Den, som havde ladet opskrive de Love, som indtil hans Tid vare blevne anbetroede Hukommelsen. Efter alt dette anseer jeg det for næsten afgjort, at Hakon Adelsteens Gulathingslov er bleven forfattet skriftligt, og at man, naar man engang skulde være saa lykkelig at finde en Codex af Hakon Adelsteens ægte Lov, maaskee der vilde faae at læse: "ek hefir latit rita thessa bok".

Af de hidindtil anstillede Undersøgelser angaaende Gulathinget have vi nu faaet følgende Resultater: Evindvig er dets rette egentlige Thingsted, Harald Haarfager er dets Stifter, Hakon Adelsteen den af Norges Konger, som lod Gulathingsloven forfatte skriftligt. Fortsætte vi vore Granskninger om det, hvad Historien beretter om Gulathinget, videre, saa henledes vor Opmærksomhed først til en mærkelig Forsamling paa Gulathinget. Olaf Trygvesøn, som ved

falsk Religionsiver — en Feil, der ellers var Tidsalderens, hvilket man ikke maa glemme, naar man vil bedømme Oluf rigtigt — blev Tyran, kom omsider ogsaa til Hordaland 997. Om dets Beboere i Fremtiden skulde vedblive at dyrke Thor og de øvrige Afguder, eller i deres Sted tilbede hviden Christ, skulde nu blive afgjort paa Gulathinget. Da Olaf, ved at give Erling en Sønnesøns Søn af Hordekare, hvis Slægt dengang var den rigeste og mægtigste paa Hordaland, sin Søster til Ægte og Land i Forlehning, havde vundet Denne, og ved ham de øvrige Høvdinger for sin Plan, saa fordristede Ingen sig til at modsætte sig Kongens Begjæring, og alt Folket blev saaledes døbt og christnet. Ved denne Leilighed, formoder jeg, blev ogsaa det gamle Afgudstempel, som stod paa Gaulom nedrevet, Afgudsbillederne ødelagte, den hellige Lunds gamle ærværdige Egestammer omhuggede, og først et Steenkors reist, og siden en christelig Kirke opbygget og indviet, hvor et hedensk Tempel før havde staaet. Nogle Forandringer i Loven og ved Rettergangen, som Christendommen gjorde nødvendige, bleve vist ogsaa allerede da foretagne, men fik dog først Fasthed og Varighed under Olaf den Helliges Regjering. Hvad Denne forandrede og lagde til Hakon Adelsteens Lov — thi saaledes kaldte man den lige til Magnus Lagabæters Tid — var vel fornemmeligen Christendoms-Balken, og istedetfor de afskaffede hedenske Skikke, christelige. Tvekamp f. Ex. blev afskaffet, og Jernbyrd og andre Ordalier indførte. Maaden at aflægge Eed paa blev forandret, idet man nu lagde Haanden paa den hellige Bog, da man i Hedenoldet tog i den hellige Ring.

Eigillssagaen, denne saa ypperlige Kilde til Kundskab om Sæderne i det 10de Aarhundrede, leverer os adskillige høist interessante Data om, hvorledes det gik til i Hedenoldet paa Gulathinget.

Thingstedet var paa en vid Mark, og et stort Afgudstempel stod i Nærheden. I disse Templer paa de almindelige store Thingsteder bleve, som man kan see af andre Sagaer, høitidelige Offringer foranstaltede, førend Thinget blev sat, og naar det blev hævet.

I Templet aflagde ogsaa Dommerne, Parterne og Vidnerne, førend de gik indenfor Thingkredsen, den foreskrevne hellige Eed. Til den Ende laae paa Alteret en stor Metalring. Efterat denne var bleven overstænket med Of-

ferdyrenes Blod, tog Den, som skulde sværge Eden, Ringen i Haanden, og fremsagde høit og tydeligen følgende Formular: "Saasandt hjælpe mig Freyr og Niord og den almægtige As (Odin), som jeg saaledes skal søge denne Sag, eller forsvare mig i den, eller bære Vidne, eller affige Dom, som jeg veed rettest, sandest og meest efter Loven at være."

Naar denne Eed var aflagt, og Offringen endt, saa begave Dommerne, Parterne, og Vidnerne, og maaskee de Medsværgende (compurgatores), sig indenfor Thingkredsen. Denne var, efter Eigillssagaens Vidnesbyrd, paa Gaulom, som paa andre Steder, indhegnet med Hasselstænger, som man satte ned i Jorden i Kreds, og som vare sammenbundne med de hellige Snører (Vebaund). Indenfor Thingkredsen befandt Parterne og Vidnerne sig, og de 36 Dommere sadde der paa store Stene, som stode omkring i Kreds. Udenfor og rundt omkring Thingkredsen stod den forsamlede Mængde, og lyttede paa Forhandlingerne og Dommenes Affigelse. At Thingene bleve holdte under aaben Himmel har, efter min Formening, sin Grund, ikke i Religionen, som Nogle have antaget, men deri, at man manglede Bygninger, som kunde rumme den ved saadanne Leiligheder forsamlede store Menneskeskare.

Naar de hellige Snører, som omgave Thingkredsen, bleve overhuggede, saa havde det samme Virkning, som i det gamle Roma, naar der var Folkeforsamling og den paa Janiculum ophængte Fane blev nedreven. I saadant Tilfælde kunde nemlig for den Dag intet videre foretages, og derfor var det, at efter den trædske Gunhilds Foranstaltning hendes Broder eller Frænde Alf Askman overhuggede de hellige Snører, da Sagen, efterat den var plaideret, tog en gunstig Vending for Eigill, og man kunde forudsee, at Denne vilde vinde Processen. Alf Askman blev vel for sin Gjerning dømt til varg i veom, til fredløs Mand, men Gunhild havde dog opnaaet sin Hensigt.

Af Eigillssagaen see vi ogsaa, at i Hedenoldet Tvekamp var brugelig, for at afgjøre Retssager om Mit og Dit. Disse Tvekampe gik for sig paa Thingpladsen. Da Eigill var andengang paa Gulathinget, saa sad Hakon Adelsteen paa Thronen. Berg-Anundr paa Ask var imidlertid død, og Dennes Broder og Arving Atle var nu i Besiddelse af den Arv, Eigill gjorde Fordring paa, og han nægtede at udbetale den. Sagen skulde nu afgjøres ved Tvekamp, og Eigill nedlagde ei alene sin Contrapart, men satte sig og i Besiddelse af Dennes

hele Efterladenskab. Dette var nemlig i hine Dage Tilfældet, naar man havde dræbt sin Contrapart, og derpaa afhugget med et eneste Hug Hovedet paa en Offeroxe, som blev ledet hen til Kampplatsen; og saa gjorde Eigill. Saadanne Skikke, som grundede sig paa den høie Agtelse, i hvilken i den raaere Tidsalder personlig Tapperhed og legemlig Styrke stod, afskaffedes efterhaanden ved Christendommen. Denne slog egentlig først fra Olaf den Helliges Tid af dybe Rødder i Norge. Paa Olafs Tid hørte til Gulathingets Laugdømme: Hordaland, Sogn, Sønd- og Nordfjord og Søndmør; altsaa omtrent hele det nuværende Bergens Stift, desuden Rogaland eller det nuværende Stavangeramt, og Agdesiden eller Nedenæs, Lister og Mandal. Magnus Lagabæter udvidede dets Jurisdiction endnu mere, ved at lægge Valders, Hallingdal og Sætre, hvorved formodentlig Sætersdalen menes, under Gulathinget.

Antallet paa de Bønder, som fra de enkelte Fylker, som disses Repræsentanter, maatte møde paa Gulathinget, har ikke altid været det samme. Jo mere Tiden skrider fremad, desto ringere bliver Antallet; og denne Omstændighed beviser, hvormeget i Tidens Løb Statsborgernes Andeel i Statens Bestyrelse blev formindsket, og hvorledes de offentlige Thinge bleve mere og mere til det, hvad de nu ere, et efter Overøvrigheds Bestemmelse af Sorenskriveren og Fogden bestyret Møde. I de ældre Tider lignede de mere vort Storthing. Da vare de sande Rigsdage, paa hvilke alle for Staten, eller dog idetmindste for Laugdømmet, vigtige Gjenstande og Anliggender bleve forhandlede. En stor Menneskevrimmel indfandt sig altid der, deels Saadanne, som maatte være der, deels Saadanne, som af egen Drivt eller af Interesse for de Ting og de Retssager, som skulde forhandles og afgjøres, droge til Thingstedet. De dermed forbundne Offringer lokkede ogsaa en Deel Mennesker derhen, og man benyttede Leiligheden til at sælge og kjøbe og ombytte sine Varer. Gamle Venner fik Anledning til at see hverandre og leve nogen Tid sammen. De forskjellige Bygders Beboere bleve bekjendte med hverandre. Venskabspagt sluttedes, mangt et Giftermaal blev aftalt; — men ak! al den Herlighed forsvandt — blev lagt i Graven, da Kongernes Vælde tiltog, da Herredage traadte i de gamle Rigsdages Sted, hvor hver Odelsbonde havde Stemme; og Gulathinget blev tilsidst ikke andet end en Domstol, en høieste Ret, hvortil man fra den Kjendelse, som

var falden paa Fylkethinget, kunde appellere. Derved tabte naturligviis Bønderne mere og mere Lysten til at indfinde sig paa Thinget, da det ikke, som i vore Dage en Storthingsreise, var forbunden med pecuniære Fordele, og man ansaae det for en Velgjerning, at Antallet paa dem, som skulde møde, blev formindsket; man holdt det for en Lykke, at kunne blive hjemme. Paa Hakon Adelsteens Tid var det foreskrevne Antal af de mødende Bønder vist nok større end paa Olaf den Helliges Tid. Denne forordnede 102 fra Hordafylke, hans Søn Magnus den Gode kun 60, Magnus Lagabæter kun 40. Fra Rygiafylke mødte i Olaf den Helliges Tid 102, i Magnus den Godes 60, i Magnus Lagabæters 30. Da Denne regjerede, kom fra Firdafylke 20, under Magnus den Gode 50, og under Olaf den Hellige 80. Fra Sognefylke under Olaf 64, under Magnus den Gode 40, under Magnus Lagabæter 20. Fra Eydafylke (Agdesiden) under Olaf 27, under Magnus den Gode 20, under Magnus Lagabæter 12. Fra Sønmør paa Olafs Tid, saamange som vilde; under Magnus den Gode 16, under Magnus Lagabæter 12. Fra Valders skulde efter Magnus Lagabæters Bestemmelse møde 4, fra Hallingdal 2, fra Sætre 3.

Addere vi det sammen, saa faae vi for hele Laugdømmet i Olaf den Helliges Tid 375, foruden dem, som kom fra Sønmør; i Magnus den Godes Tid 246, og i Magnus Lagabæters Tid 143.

Ved Bestemmelsen af Antallet for de enkelte Fylker tog man formodentlig Hensyn deels til Folkemængden, deels til Veiens Længde fra Hjemstavnen til Thingstedet. Man søgte at indrette det saaledes, at fra de enkelte Fjerdinger eller Skibreder omtrent lige Mange maatte fare.

Enhver, som blev udnævnt til Gulathinget af Lehnsherren, Fogderne (Armen) eller Sysselmændene, maatte ikke uden skjellig Grund, saasom Sygdom og deslige, undslaae sig for at møde, og de, som uden gyldig Grund ikke vilde reise, maatte betale Bøder; og Ingen havde Lov at sende en Anden i sit Sted. De kongelige Embedsmænd skulde paa Midfastething enten selv, eller ved deres lovlige Ombudsmænd, have udnævnt saa Mange af hvert Fylke, som Loven bestemte — og de skulde udnævne dem, som de agtede at være de meest skjellige, og Saadanne, som havde Avlskarle (Forværksmen), og altsaa bedst kunde være hjemmefra.

De Kongelige Embedsmænd maatte ogsaa, naar de førstegang — ikke

mere siden — havde udnævnt Gulathingsmænd, der paa Thingstedet svarge følgende Eed: "Dertil lægger jeg Haand paa den hellige Bog, og det skyder jeg til Gud, at jeg haver nævnt til Gulathing de Mænd, som jeg efter min Samvittighed syntes at være de skjelligste, og at jeg ikke gjorde det for Gave. Og saaledes skal jeg altid nævne Mænd, saalænge jeg haver denne Bestilling".

De øvrige Bønder i Fylket vare forpligtede til at skaffe dem, som reiste til Gulathinget, Reiseproviant, hvilken Gaardesmændene, paa hvilke det blev reparteret, før Magnus Lagabæters Tid, leverede in natura, saasom Smør og Meel. Fra Magnus Lagabæters Tid af fik Gulathingsmændene, for at bestride Reisens Omkostninger, Penge, som skulde udbetales i Bjørgvin (Bergen) af Laugmanden eller Sysselmanden, eller Den, som forvarede Bymændenes Penge.

Foruden de deputerede Bønder maatte alle Kongelige Lehnsmænd i hele Laugdømmet, paa een eller to nær i hvert Fylke, som skulde blive tilbage for at vogte og forsvare Bøndernes Hjem imod Tyve og Røvere, ligeledes alle Kongelige Fogder (Armen) og tvende dertil af Biskoppen udnævnte Messepræster, eller, efter Magnus Lagabæters Lov, Biskoppens Fogder, møde paa Gulathinget. Messepræsterne, eller de senere i hines Sted udnævnte Biskoppelige Fogder, skulde nok paasee Biskoppens Tarv, ligesom de Kongelige Embedsmænd Kongens.

Da der i Magnus Lagabæters Lov ikke findes den Bestemmelse, at Messepræster skulde møde paa Thinget, saa drager jeg deraf den Slutning, at een eller flere Præster vare ansatte ved den i Nærheden af Thingstedet værende Kirke, som i den Tid, da Thinget stod, ei alene læste Messe, men ogsaa vare tilstede ved Eedernes Aflæggelse, Jernbyrd og andre Ordalier. De, som reiste til og fra Gulathinget, skulde efter Lovens Bydende holde Fred med hverandre, og Den, som paa Reisen dræbte en Anden, eller saarede ham saaledes, at han blev lemlæstet derved, skulde have forbrudt Gods og Fred, Land og Løsøre, og aldrig komme i Riget igjen. Den, som tilsøiede Nogen paa Reisen eller paa selve Thinget mindre Skade paa hans Legeme, skulde bøde 8 Øretug og 13 Mark. Alle Bøder for Manddrab og Fredsbrud skulde Kongen eie alene, men af al anden Mulct, som faldt paa Thinget, skulde Kongen faae Halvparten og Laugretsmændene den anden Halvdeel.

Før Magnus Lagabæters Tid skulde alle Thingmænd være samlede

paa det rette Thingsted, Thorsdagen i Paaskeugen; Magnus forandrede det til Botholfs-Missedaften, det er den 16de Juni. Enhver, som ikke indfandt sig indtil denne Dag, maatte betale Bøder, med mindre han havde havt lovligt Forfald, hvilket Laugmanden og Laugretsmændene skulde paakjende.

Naar nu Thinget skulde aabnes, saa bleve først Ederne aflagte, hvilket sandsynligviis skeede i Kirken. Enhver af de Kongelige Embedsmænd, som havde udnævnt Bønder til Thinget, maatte sværge den ovenanførte Eed. Ligeledes maatte vel ogsaa hver Laugmand, som skulde præsidere i Retten, lægge Haand paa den hellige Bog, og sværge, at han havde udnævnt til Laugretsmænd de Bønder, han efter sin bedste Overbeviisning ansaae for de skjelligste dertil, og at han ikke havde gjort det for Gave. Laugretsmændenes Antal var 3 Tylter eller 36; og man søgte at indrette det saaledes, at der fra ethvert Fylke blev valgt lige mange. Ogsaa enhver Laugretsmand maatte sværge, "at han skulde domme saaledes, som han syntes rettest for Gud, efter Loven og hans Samvittighed, og saaledes skulde han altid gjøre, naar han blev udnævnt i Laugretten", hvoraf man seer, at denne Eed blot eengang blev svoret.

Naar nu alle Ederne vare aflagte, lod Laugmanden opsætte de hellige Snører, hvormed Thingkredsen blev indhegnet, og det saa rummeligt, at Alle, som skulde sidde i Laugretten, Parterne og Vidnerne kunde faae Plads indenfor Thingkredsen. Tidlig om Morgenen, naar Solen stod i Øst, lod Laugmanden ringe med den største Klokke, med hvilken ikke ringedes til andet, saa længe Thinget varede; og det stod i saamange Dage, fra tidlig om Morgenen til Non's, det er Kl. 3 om Eftermiddagen, som Laugmanden med Laugretsmændenes Samtykke fandt det fornødent.

I høitidelig Procession begav man sig hver Morgen til Thingstedet, Laugmanden i Spidsen med Lovbogen i Haanden, og efterfulgt af Laugretsmændene. Foruden Dommerne og Parterne og Vidnerne maatte Ingen komme indenfor Thingkredsen. Naar Laugmanden og hans Meddommere havde taget Sæde, blev der paabuden Taushed, og Alle udenfor Thingkredsen maatte forholde sig stille og rolige.

Mad og Drikke var det forbuden at føre til Thingstedet. Baade Klageren og den Anklagede plaiderede i Almindelighed selv deres Sag. Advocater kjendte hiin Tidsalder ikke, men Enhver havde Lov til at give en af sine Ven-

nær Fuldmagt til at føre sin Sag paa Thinget. Naar Sagen var plaideret, saa blev Dommen afsagt efter Loven, og i Sager, hvor denne ikke bestemte Noget, efter den bedste Overbevisning, og saaledes som man troede at kunne forsvare det for Gud og sin Samvittighed. Vare Dommerne uenige, saa gjorde Laugmandens Votum Udslaget. Dommen stod ved Magt, med mindre man appellerede til selve Kongen, og Denne med de forstandigste Mænds Raad anderledes for Ret kjendte.

Foruden at der paa Gulathinget blev afsagt Dom i alle egentlige Retssager, som vare did lovligen indstevnede, saa blev der ogsaa givet nye Politieanordninger, eller gamle paa nyt indskjærpede; saa maatte f. Ex. hver Sysselmand lyse, at Ingen i Bygden maatte huse Landstrygere; han maatte bekjendtgjøre, hvormange Manddrabere vare blevne i hans Syssel i det sidste Aar, og give Underretning om deres Vært og Udseende, saa at de deslettere kunde kjendes og paagribes.

Laugmanden skulde ogsaa have med sig paa Gulathinget justerede Bismere, Vægter, Maal og Maalekar og Alen; og efter disse skulde enhver Sysselmand rette sine, og derefter igjen Bønderne deres.

Inden 3 Uger efterat Sysselmændene vare komne hjem, skulde de stevne Thing i deres Syssel, og bekjendtgjøre for Almuen, hvad der var bleven gjort paa sidste Gulathing, og især deleshed hvad Dom der var falden i de Folks Sager, som boede i deres Syssel.

Alle disse og flere Bestemmelser findes i Magnus Lagabæters Lovbog. Denne Konge nemlig foretog med Hakon Adelsteens Lov en nøiagtig Revision, hvilket skeede efter Anmodning af de forstandigste Mænd i Gulathings Laugdømme, om at deres Lovbog ikke maatte vorde ubeelagtig i de Forbedringer, som Kong Magnus havde foretaget med de fleste andre Lovbøger i Landet. Magnus opfyldte gjerne dette Ønske, og man overlod det til ham, at tage fra og lægge til, hvad han vilde. Han raadførte sig med de bedste Mænd i Landet, og da han, som han siger i Fortalen, ideligen havde gjennemseet Lovbogen, og havde gjort de Forandringer, som syntes at være nødvendige, saa reiste han selv til Gulathinget, og lod Lovene oplæse, hvilke af den der forsamlede Almue eenstemmigen bleve antagne, og saaledes sanctionerede. Dette skeede St. Hansdag 1274.

Magnus Lagabæters Gulathingslov blev den almindelige Lovbog for hele Riget, eller rettere sagt: de andre Lovbøger, saasom Frostethingsloven, Borgathingsloven o. s. v. ere aldeles ligelydende med Gulathingsloven, undtagen i det første Capitel af Thingfarabalken, hvor der tales om de Steder, hvor Thinget skulde holdes. Magnus Lagabæters Lov har staaet ved Magt ligeindtil 1687, da Christian 5te udgav sin Norske Lov; thi Christian 4des Lov, som udkom 1604, er for det meste aldeles overeensstemmende med Magnus Lagabæters Lov, saa at denne, som Falsen siger, ikke blev forandret, uden i Navnet.

Hvad Tid Gulathinget ophørte at blive holdt paa det gamle rette Thingsted, og fra hvilken Tid af Gulathinget blev holdt i Bergen, som man veed senere har været Tilfældet, er uden Tvivl det Spørgsmaal, som mine Læsere ønske besvaret i Slutningen af denne Afhandling; men da mine Granskninger angaaende denne Sag endnu ikke have ledet mig til noget tilfredsstillende Resultat, saa maa jeg for det første lade hiint Spørgsmaal være ubesvaret, men haaber snart at kunne meddele Urdas Læsere noget angaaende dette Punct.

Brömel.

Om to mærkelige ſmaa Stene, ſom ere fundne i en Gravhøi.

(Pl. III.)

I September Maaned 1832 lod jeg gjennemgrave og nøiagtigen underſøge en paa Gaarden Øſtbøe, ikke langt fra Sandejds Kirke paa Sandejde i Ryfylke Fogderie, værende Gravhøi. I denne foreſandtes intet Gravkammer, ei heller Been, Aſke eller Andet, ſom ſyntes at fortjene nogen Opmærkſomhed, naar jeg undtager de to ſmaa Stene, hvilke ere afbildede paa Pl. III. No. 4 og 5. Diſſe Stene laae ikke langt fra hinanden, omtrent midt i Høien henved 2 Alen under dens Overflade. Det viſer ſig ved første Øiekaſt, at diſſe Stene ere Brudſtykker, adſkilte fra andre Stene, med hvilke de tilforn have hængt ſammen og udgjort eet. I den største, No. 4, ſom er 4½ Tomme lang og ligeledes bred, ſamt 2½ Tomme tyk, ſees paa den ene Flad-Side 3 paralelt løbende Striber, eller Furer, 1½ Tomme brede og ½ Tomme dybe, dog ſaaledes at Dybheden efterhaanden tiltager fra ſelve Overfladen ved Stenens Yder-Ende henad mod Midten, eller den Ende, hvorfra det Manglende af Stenen er afbrudt. Paa den modſatte Flad-Side findes een Stribe, eller Fure, omtrent af ſamme Bredde, ſom de 3 øvrige, men ikke ſaa dyb, ſom diſſe.

Den mindre Steen, No. 5, der er 6 Tommer lang, 2½ Tomme bred og lige ſaa tyk, har paa Overſiden 2 paralelt løbende Furer, eller Fordybninger, af ſamme Bredde ſom de paa Stenen, No. 4, værende, men langtfra ikke ſaa dybe ſom diſſe, da Indhulingen neppe er mere end een Linie. Furerne i begge Stene ere blanke og glatte.

Diſſe Stene have, efter min Formening, været Slibeſtene, beſtemte og brugte til de mindre Steen-Meiſlers, Steen-Ringes, eller andre lignende Steen-Sagers Slibning. Ved nærmere Underſøgelſe og Prøve har jeg funden, at be-

meldte Stene ere tjenlige til Slibning saavel af Flint, som af anden Steen. Formen af de i Stenene værende Furer, som efterhaanden blive dybere og dybere henimod Midten, og som formodentligen paa de borteværende Dele af Stenene have havt modsvarende Dannelse henad til de modsatte Ender af Stenene, eller af Furerne, gjør ogsaa hiin Bestemmelse og Brug rimelig, thi ved længe og tidt at føre Steen-Redskaber frem og tilbage paa det samme Strøg af en Steen og paa den Maade at slibe dem, er det nødvendigt, at den Udhuling, som derved foraarsages i Slibestenen, maae faae en Dannelse eller Form, liig den ovenfor beskrevne, i det at Trykket bliver stærkere, og Slidningen følgeligen større, paa Midten end henimod Enderne af den Bane, hvorpaa Slibningen skeer. Den Jævnhed, Blankhed og Glathed, som spores i selve Fordybningerne, synes heller ikke at lade nogen Tvivl tilbage om at disse ere fremvirkede ved Slibning. Hertil kommer endnu, at de Fordybninger, som findes i andre Stene, om hvilke man med Vished tør antage at de have været Slibestene for Steenredskaber, f. Ex. de i det Kgl. Danske Musæum for Oldsager, og i nogle Samlinger i Sverige værende [1]), ere Fordybningerne i de her omhandlede Stene fuldkommen lige deri, at de ere dybest paa Midten, og aftage mod Banens Ender.

Det er Skade, at de fundne to Stene kun ere Fragmenter, og at de modsvarende eller tilhørende Brudstykker ikke vare at finde, ei heller noget Slags Steen-Redskab, som, ved at passe til Fordybningerne, kunde endmere godtgjøre Rigtigheden af min Formodning om, at Stenene have været Slibestene. De opbevares nu i det Bergenske Musæum. Ved at betragte dem sammesteds, maaskee ogsaa ved at læse min korte Beskrivelse, og at sammenholde denne med Tegningen, ville kyndige Oldgrandskere formodentligen ket kunne bedømme, hvorvidt jeg i denne Sag har taget Feil, eller ikke.

W. F. K. Christie.

---

[1]) Nordisk Tidsskrivt for Oldkyndighed, 1 B. 2 H., p. 423, og Tab. II. Fig. 1, 2. Nordiska fornlemningar, af Liljegren, No. C.

Om Helle-Ristninger og andre Indhugninger i Klipper, især i Bergens Stift.

(Pl. IV.)

Iblandt de Minder, Forfædrene fra den fjerne Oldtid have efterladt os, høre Ristninger eller Indhugninger af Figurer paa faste Klipper. Dersom saadanne Indhugninger, som man har troet, skulde være billedlige Fremstillinger af Tildragelser, der ere indtrufne i Nærheden af de Steder, hvor de findes, fortjene de Antiqvariernes Opmærksomhed. Om nogle saadanne Ristninger, som findes her i Riget, har man allerede oplysende Underretninger. Disse vil jeg i Forbigaaende blot korteligen berøre. Der gives derimod andre, som vel offentligen ere nævnte at skulle existere, men som, saavidt jeg veed, ikke ere blevne tydeligen fremstillede eller forklarede, og disse ere de paa nogle Klipper paa Atlesen, i Søndfjord, indhugne Skibsfigurer, hvilke jeg her vil forsøge paa at fremstille og beskrive.

De findes alle paa Gaarden Leervaag, der ligger paa den sydlige Side af Atlesen, i Askevolds Præstegjeld, nordre Bergenhuus Amt, midtveis imellem Wilnæs Kirke og Gjestgiverstedet Souesund. Efterat jeg af Biskop Neumann og Provst Dahl var bleven gjort opmærksom paa disse Figurer, hvilke Biskoppen har nævnt i sine Bemærkninger paa en Reise i Sogn og Søndfjord i Aaret 1823 [1]), fandt jeg Leilighed til i Aaret 1828 at undersøge og aftegne dem paa Stedet. Disse Indhugninger ere alle tilsammen Skibsfigurer. De forestil-

[1]) Budstikken, 1824, columnn. 584.

les paa Pl. IV. Figurerne 1—16 findes, i den Orden som Tegningen viser, ganske nær ved hinanden indhugne paa en heldende, eller skraae nedløbende Side af det faste Bjerg i Røstvigen, en liden Bugt, som ligger i den sydvestlige Deel af Gaardens Udmark udefter mod Wilnæs. No. 8, 13 og 14 ere utydelige og temmelig udslidte; alle de øvrige ere derimod ganske tydelige.

Figurerne 17—24 staae adspredte, uden nogen kjendelig Orden eller Sammenhæng, paa forskjellige Flader og Krumninger af den faste Klippe paa et Næs, som kaldes Vardenæsset, østenfor Røstvigen. Den tydeligste af disse sidste Figurer er No. 23, over hvilken der er indhugget i Klippen 2 Ringe, a og b. Denne Figur staaer særskilt paa den østlige Pyndt af Vardenæsset. No. 24 findes derimod temmelig langt fra de øvrige paa Siden af Bjerget, længere mod Vest.

At samtlige disse Figurer skulle forestille Skibe, eller Baade, synes ikke at kunne kaldes i Tvivl. Den eneste af dem, hvorom man kunde være i Uvished, er No. 18. Jeg anseer imidlertid denne Figur for at være en ufuldendt Fremstilling af et Skib, og antager, at Bunden, eller en Linie fra a til b, maaskee ogsaa nogle Stræger fra Bunden op til den ovenfor værende Linie mangle; thi naar denne Linie og bemeldte Stræger tilsættes, faaer Figuren temmelig Lighed med adskillige af de øvrige, f. Ex. No. 17, 21 og 23. Det synes ligeledes at Figurerne No. 19 og 20 ere ufuldendte. Mærkelig forekommer mig ogsaa den i Bag-Enden af Figuren No. 20 anbragte Kløft at være, da den mueligen kunde antyde, at man har havt Roer, eller Styrer, af denne Façon, eller med 2 udgaaende skraae Fløje, for desto hurtigere at kunne vende Fartøierne. Det er ogsaa mueligt, at denne Kløft skal antyde en saadan Spord eller Hale, som der fandtes paa Bagdelen af det Skib, Kong Olaf Tryggesen tog fra Raud i Nordlandene [2]). Paa nogle af disse Figurer, saasom No. 10 og 24, ere Masterne tydeligen at see. Næsten samtlige Skibsfigurer synes at vise, at man, saavel i Forstavnen som i Bagstavnen eller Løftingen, har havt Udbygninger, for at hindre Entringer. De paa nogle Figurer, f. Ex. No. 5 og 6, i Nærheden af Stavnen forekommende Forhøininger, have maaskee været

---

[2]) Snorre. Olaf Tryggesens Saga, Cap. 87.

de Opstandere (Skeidar-kylfir), som brugtes til at binde Anker- og Land-Tougene fast i [a]). Af Figurerne 6, 7, 8, 11 og 12 gives der ogsaa Grund til at antage, at der deels i Forstavnen deels i Løftingen har været store, særskilt udbyggede, Rum (kastali), hvori Stavnbueren og Løftingsmanden, eller den Høistbefalende, og de med dem til Stavnens eller Løftingens særskilte Forsvar udseete Mænd, have havt deres Pladse, og fra hvilke de have kastet Stene ind paa Fiendernes Skibe. Dette stemmer fuldkommen overeens med hvad Snorre Sturleson beretter i sin norske Historie, 1ste Deel p. 275 og 365, II. D. p. 370, 376 og 380, samt III. D. p. 268 i den danske Folio-Udgave. Ligeledes synes det at finde Medhold i de Forskrivter, som indeholdes i Kongespeilet, pag. 397 og 398, angaaende Skibes Forstandsning og Fortømring. De opstaaende krumme Forhøininger, som findes paa Midten af Figuren No. 12, og langt inde paa Figuren No. 24, skulle maaskee antyde Maskiner, ved hvilke man har kastet Stene, Bjelker, eller andre tunge Sager, ind paa de fiendtlige Skibe. Det samme turde være Tilfældet med de lange udstaaende krumme Hager, som findes deels i Forstavnen, deels i Bagstavnen, og deels i dem begge paa nogle af Figurerne, saasom No. 2, 3, 8, 11, 12, 17, 18 og 21. Adskillige af Skibsfigurerne synes at have havt Dæk, men nogle faa, saasom No. 2, 8, 10 og 15, blot at have været Baade, uden Dæk.

De opstaaende Stræger, som ikke rage op over Skibenes Dæk, synes at vise Sæsserne, eller Roerbænkene, og følgeligen det halve Antal af de til Skibene brugte Aarer. Forsaavidt som disse Stræger enten sees uden noget oventil værende Dæk, eller og rage op over dette, synes de at antyde Roerskarlene, eller Aarerne, paa hver Side af Fartøierne. Det ringeste Antal af Roerskarle, Sæsser eller Aarer, som saaledes sees paa nogen af Skibsfigurerne, er 6, og det høieste 24. Figuren No. 3 har vel kun 3 Roerskarle, men det kan af Fartøjets Størrelse tydeligen skjønnes, at der maa have været flere. Roerskarlenes og Aarernes Antal paa de her afbildede Skibe har saaledes været fra 12 til 48.

Det lader ikke til, at noget af disse Skibe har havt mere end eet Dæk, naar man undtager Figuren No. 18, som, i Betragtning af dens store Høide,

---

[a]) Cfr. Snorre. Olaf den helliges Saga, Cap. 48.

i Sammenligning med næsten alle de andre, og med Hensyn til de 2 Personer, der synes at staae paa Dækket, kunde formodes at ville have faaet 2 Dæk, dersom den var bleven ganske fuldført. At man ellers i Oldtiden stundom havde Todækkere, kan man, blandt andre Steder, see af Inge Baardsens Saga, Capitel 14. I Thams Göthiska Monumenter, Tab. XIII., finder man ogsaa Afbildning af nogle, paa et Bjerg i Sverige indhugne, Skibsfigurer, der synes at være Todækkere.

Figurernes Længde og Høide varierer, den første fra 13 til 39 Tommer, den sidste fra 5 til 20 Tommer.

Hvad de 2 Ringe, som findes indhugne lige ovenover Figur 23, skulle betyde, indseer jeg ikke, medmindre det skulde være en Hentydning til store Stene, som, ved en eller anden Leilighed, vare blevne kastede ud fra eller ind paa det Skib, som her forestilles. Lignende Ringe sees ved de Skibsfigurer, Tham paa det nysanførte Sted har fremstillet.

Der findes ikke Tegn til Bogspryd paa nogen af Skibsfigurerne. Deraf slutter jeg, at alle de Skibe, som her afbildes, have været Raaseilere.

Det er mig ikke bekjendt, at der andensteds i Norge er funden saadanne, i Klipperne indhugne, Skibsfigurer. I Sverige har man derimod fundet mange deslige, især i Skjærgaardene i Bohuslæn, i Blekingen og paa flere Steder [4]).

Hvad Tid, af hvem og i hvilken Hensigt de her omhandlede Skibsfigurer ved Stranden paa Gaarden Leervaag ere blevne indhuggede i Klipperne, vil neppe Nogen med Rimelighed kunne bestemme. Skibenes simple og tildeels besynderlige Former, i Forening med den Omstændighed, at nogle af Figurerne ere næsten udslidte af Klipperne, synes at gjøre det høist antageligt, at disse Indhugninger have en meget høi Alde. Dette bestyrkes ogsaa derved, at adskillige af de lignende Helleristninger i Bohuslæn for mere end 200 Aar siden

---

[4]) See Suhms Saml. til den danske Hist. 2 B. 3 H., p. 215, 216. Bring de nomarchia orientali Blekingiæ, p. 5. Sjöborgs Indledn. til Kiännedom af fädernesls. Ant., p. 172. Sjöborgs Nomenkl., p. 15, i Noten. Sjöborgs Saml. för Nordens fornälsk. I. p. 44—46. III. p. 149. Thams göth. monum. Tab. XII, XIII og XIV. Nordiska fornlemningar af Liljegren och Brunius. I. D. No. II.

ere opdagede, og allerede da anseete som Minder fra Oldtiden. Ligeledes kan saadanne Ristningers høie Ælde oplyses deraf, at lignende Skibsfigurer sees paa adskillige Runestene og andre Mindestene i Sverige, saasom de i Bautil under No. 25, 344, 380, 382 og 536 anførte, ligesom paa en Helle i det bekjendte Kivike-Monument i Skaane, og at man paa Overliggeren til et Gravkammer i en Gravhøi i Sjælland har fundet 3 saadanne Skibsfigurer, ligeledes indhugne i Steen [5]). Endelig synes det at tale for disse Figurers høie Ælde, at man paa de Hebridiske Øer har fundet gamle Ligstene, paa hvilke der forekomme Skibsfigurer, som, efter den Beskrivelse, Macculloch giver over dem [6]), have særdeles megen Ligheb med Skibsfigurerne paa Gaarden Leervaag. Af den Omstændighed, at Sæssernes eller Roerbænkenes Antal i de omhandlede Leervaagske Skibsfigurer ikke er stort, i det højeste 24, uagtet der i det Hele forestilles 24 forskjellige Skibe, kunde man maaskee ogsaa slutte, at Figurerne maae være indhuggede meget langt tilbage i Oldtiden, omendskjøndt man allerede tidligt finder omtalt Skibe paa 60, 40 og 35 Sæsser [7]).

Det er ikke usandsynligt, at Vikinger i Oldtiden have ristet disse Figurer i Klipperne enten for Tidsfordriv, eller til Erindring om, at de med deres Skibe have ligget i Havn ved Leervaag, mueligen ogsaa til Minde om en eller anden Træfning, som de have holdt enten i Nærheden, eller paa det Tog, hvorfra de senest vare hjemkomne [8]).

Biskop Neumann anseer disse Skibsfigurer for at være historiske Minder om det blodige Slag, der omtrent i Aaret 874 kostede Atle Jarl Livet i Stavenæsvaag, 2 Mile nordenfor Leervaag. Han støtter sin Mening paa Historiens Vidnesbyrd om at den saarede Jarl efter Slaget bragtes til Atlesøen; og han anseer det rimeligt, at de Overblevne af hans Mænd fulgte med ham derhen, samt at de have villet forevige den gjæve Høvdings og deres egen Bedrivt ved Afbildning af de i Slaget værende Skibe.

---

[5]) Nord. Tidsskr. for Oldk. 1 B. p. 181.

[6]) Discription of the western islands of Scotland. T. 1. p. 12, 13.

[7]) Snorre. Olaf den helliges Saga, Cap. 157. Harald Haardraades Saga, Cap. 61.

[8]) Cfr. Werlaufs Afhandl. om Nordboernes Skik at brænde og begrave de Døde i Skibe, ɔc. Antiqvar. Annaler, 4 B. p. 302. Sjöborgs Saml. för Nordens Fornälskare, T. I. p. 45, 46, T. III. p. 149, og Budstikken 1824. S. 581.

Et andet Slags Indhugninger findes paa det flade Bjerg i Nærheden af Moster Kirke, paa Mosterøen i Søndhordlehn, søndre Bergenhuus Amt, hvor flere, Spoer af Menneskefødder lignende, Huller sees, ligesom og endeel andre Huller, hvilke man har anseet for Spoer af Menneskehænder, Knogler, Albuer, ꝛc. [9]). Paa en flad Steenhelle, der nu staaer opreist paa Kirkegaarden, sees ogsaa et igjennem Stenen gaaende Hul, som ganske ligner Spoeret af en Menneskefod. Om de nærmest ved Kirken værende Spoer af sidste Slags hedder det hos Almuen deels at de ere Mærker af St. Olafs Fødder fra den Tid, han sprang ned fra Kirkens Tag, for at tugte en uvorren Bygmester [10]), deels at de ere Spoer af en Tyv, som havde været inde i Kirken og stjaalet dennes Ornamenter, men som, i det han sprang ned fra Kirketaget, blev staaende fast i Klippen, og saaledes greben tilligemed de ranede Sager. Lignende Spoer af Menneskefødder har man funden i Klipper paa andre Steder i Norge, saasom: paa Rumskogfjeldet i Rødenæs Præstegjeld, Smaalenenes Amt [11]), og paa Kronfjeldet i øvre Qvinisdal, Lister Fogderie, Lister og Mandals Amt, i Nærheden af en derværende St. Olafs Kilde. Spoer i Form af Hestehover har man ogsaa fundet paa Klipper adskillige Steder her i Landet, f. Ex. ved St. Olafs Kilde paa Krogskoven, i Ringeriget under Buskeruds Amt [12]), ved Framvarden, et Vand i Listers og Mandals Amt, og ved Øydne-Vandet, i Christiansands Stift [13]), samt ved Gaarden Devoll, i Romsdals Fogderie og Amt [14]).

I Sverige findes Indhugninger af Menneskefødder, Jættefjed kaldede, paa adskillige Steder, saasom: paa Thinghøien ved Valla Bye, i Bohus Læn, og paa Rysberget, i Gammaltorps Sogn i Blekingen [15]). Svenske Antiqvarier holde for, at deslige Jættefjed ved Søekysterne betyde Landstigninger, eller og at Nogen har moeret sig med at hugge saadanne Huller, enten for at vise

---

9) Peder Clausens Norges Beskr.
10) Neumanns Reise-Bemærkninger i Budstikken 1826.
11) Topogr. Journ. No. 17, p. 92.
12) ibid. No. 30, p. 138.
13) ibid. No. 13 og No. 17.
14) Schønings Reise, 2 D., p. 125.
15) Sjöborgs Nomenklatur, p. 15, i Noten. Sjöborgs Saml., T. III. p. 150. Thams göth. mon. Tab. VI. No. 2.

Maalet af sine egne Fødder, eller for at prale med en Jætte-lig Storhed [16]).

Det er ikke usandsynligt, at Jættespoerene ved Moster Kirke, — forsaavidt de ikke skulde befindes at være Naturens Værk, hvilket jeg, med Biskop Neumann [17]), anseer for det rimeligste — ere indhugne af Nogen, som er landet paa Øen, og som ved dem har villet forevige Mindet om sin Tilstedeværelse der. De lignende Jættespoer, som findes paa Fjelde og ved Fjeldvande paa andre Steder her i Riget, synes heller ikke, forsaavidt de maatte være hugne af Mennesker, at kunne have anden Betydning, end at minde om Personer, som have været sammesteds enten til Fods eller til Hest. At deslige Indhugninger, i saa Fald, have en høi Ælde, er ligeledes at formode. De gaae maaskee endog op til den Tid, da Kyndighed i at skrive ei var almindelig. Senere er det kommen i Brug, at forplante Mindet om sin Nærværelse paa et mærkeligt eller afsidesliggende Sted, ved at hugge sit Navn i Klipper eller Stene sammesteds. Paa et ved Drammen beliggende Fjeld, som kaldes Navnefjeldet, paa en Fjeldvæg nordenfor Frederiksstads Forstad [18]), ved Gammelgruben paa Kongsberg, ved Boens Fos, i Christiansands Stift, paa den saa kaldte Thingstuen eller Skrivar-Berget, ved Gaarden Berrig i Støerdalen, søndre Trondhjems Amt [19]), ved Trollhätten i Sverige, paa Mora-Stenar sammesteds, og paa mangfoldige andre Steder vil man finde Prøver af saadanne Minder.

W. F. A. Christie.

---

16) Nord. fornlemn. 1 B. No. II. Sjøborgs Saml., T. I. p. 46.
17) Budstikken, Bemærkninger paa en Reise i Nordhordlehn, Sondhordlehn, Hardanger og Voss, 1825.
18) Sjøborgs Saml., T. I., p. 47. T. II. Pl. 2.
19) Klüvers norske Mindesm., p. 50—53.

Gildestuen i Kingservig.

Geheime-Archivar Finn Magnusen har, af sine Forelæsninger over Ynglinga-Saga, i Sommeren 1829 udgivet et særskilt Brudstykke, under Titel: "Om de oldnordiske Gilders Oprindelse og Omdannelse m. m." Han bemærker her, at ligesom Christendommens første Lærere og Udbredere fulgte det Princip, at forlægge den nye Religions Fester til den Tid, da Hedningerne pleiede at komme sammen til offentlige Høitideligheder, som for dem havde religiøs Betydning, saaledes gik de 3 Odinianske store aarlige Offerfester, **Vetrarblót** [1]), **Julblót** [2]), og **Sigurblót** [3]), som holdtes mod Vinteren, i Vinteren og om Sommeren, over til christelige Høitider, af hvilke den første skulde lovmæssigen feires i det Seneste inden Allehelgensdag, den anden i Julen, og den tredie

---

[1]) Vetrarblót, Vinteroffer (for godt Aar og Fred), sattes efter den gamle Kalender paa forskjellige Maader til Slutningen af vor October eller til November Maaned. I Hedenoldet dyrkedes ved denne Offring Solguden Freyr i Mændenes, men Freya eller Frigga i Qvindernes Sammenkomster, saaledes disse Guddomme ansaaes for at være Frugtbarhedens Givere. Festen holdtes i eller ved det Tempel, som hørte Distriktet til, og det under den hierarkiske Høvdings eller Præstedrottens Forsæde og Bestyrelse. Til Gilderne, som ved saadanne Anledninger fandt Sted, pleiede rige Mænd at indbyde Gjæster.

[2]) Julblót, Offringen for Jordens Grøde, holdtes midtvinters, omtrent ved vor Julehøitid; og feiredes da Solguden Freyrs Fødselsfest, hvorved man symbolisk betegnede Solens første aarlige Tilbagekomst. Den feiredes af Thulenserne, siger Procopius, naar de fra de høie Fjelde først havde seet den tilbagevendende Sol. Mærkeligt nok er det, hvad Finn Magnusen, efter v. Bach, beretter, at denne selvsamme Fest holdes endnu etsteds midt i Christenheden, i Landsbyen St. Firmins nemlig, hvert Aar den 10de Febr., naar Solen første Gang efter 100 Dages Forløb viser sig atter. Da samles Indvaanerne, under Forsæde af den Ældste iblandt dem, paa en Fællesplads, Kl. 10 om Formiddagen, hver med en Æggekage, som Frugtbarhedens Symbol, i Haanden, den de "offre til Dagens Stjerne", men som de dog, naar Dandsen og Festligheden er endt, forsynligen tage hjem med sig igjen, og fortære i deres Familiekreds.

[3]) Sigurblót, Seieroffer, holdtes ved Sommerens Begyndelse, for at nedbede Seierguden Odins Gunst og Maade ved de tilstundende Ledingstog, eller og ved Landets Forsvar mod fremmede Fiender, hvis Anfald og Landgange meest maatte befrygtes i Sommertiden.

søgtes henflyttet til Paasken, men forlagdes dog i Norge og Island til første Sommerdag efter gammel Tidsregning, og i Danmark og Sverige til første Mai.

Disse hedensk-christelige Fester, ved hvilke man i Norge, efter Hakon Adelsteens Love, kom sammen paa et dertil bestemt Sted i Bygden, bleve kaldte Gilder (af gjalda ɔ: lægge et vist Bidrag til) eller Samburdarøl ɔ: Drikkelaug, bekostede ved Sammenskud. Enhver skulde nemlig til disse festlige Sammenkomster medbringe et til hans Formue svarende Bidrag af gode Fødevarer, og stærkt Øl blev til denne Leilighed i Almindelighed brygget; men, hvo som forsømte at bidrage dertil, straffedes med Bøder til Biskoppen, i Analogie, mener Finn Magnusen, med hvad som i Hedendommen fandt Sted, da saadanne Bøder for lige Forseelse erlagdes til Præstedrotten eller Tempelforstanderen. Vel bleve disse Gilder i det Norske Monarkies sidste urolige Tider forbudte ved Lov; men de skal dog have vedvaret, især for Julehøitiden, i enkelte Bygder, der ligge høit tilfjelds, f. Ex. Sætersdalen, lige indtil vore Dage [4]).

Disse Finn Magnusens Bemærkninger staae i en interessant Forbindelse med følgende historiske Efterretning [5]):

Ved Kingservigs Kirke i Hardanger, omtrent 180 Skridt vestenfor Kirken, mellem denne og Fjorden, sees endnu en stor Grøft efter en Kjelder, og Mærker af at en Stue har staaet over den. Kjeldergrøften er 20 Alen lang, og 20 Alen bred; og den store Stue, som har staaet over den, skal have været

[4]) Ogsaa paa Bornholm, siger Finn Magnusen, har man lige til dette Aarhundredes Begyndelse holdt dem vedlige, og har endnu Levninger deraf. Der ligger saaledes f. Ex. i Ruths-Sogn, og i Nærheden af Kirken, et Grundstykke, der fra Arildstid af er udlagt til Gildesbrug, kaldet "Gildesjord" eller "Gildesvold", hvor der i en liden Lund staaer en saa kaldet "Gildesgaard", nu bestaaende af en firkantet Plads, omtrent 22 Alen i Gjennemsnit, indhegnet med skjønne dobbelte Steengjærder, og forsynet med en Laage med Laas, hvortil Gildeforstanderen har Nøglen. Omkring ved Steengjærderne, inde i Gaarden, er der Græsbænke; og i det sydvestlige Hjørne et Steenbord, paa hvilket Gildeskjænkningen skeer ved de to store Folkeforsamlinger, som endnu holdes her to Gange om Aaret, under Navn af Gilder — det ene nemlig paa Mikkelsdag, det andet paa St. Hansdag. Til Omkostningerne ved disse Sammenkomster, som saaledes holdes under aaben Himmel, paa den ommeldte Plads, med stærk Drik og anden Lystighed, ere endnu henlagte Indtægter af adskillige Jorder. Ellers have de Bornholmske Gilder, hvis „Gildeskraa" eller Statuter dog vare blevne bekræftede og reviderede efter Reformationen, tabt det meste af deres gamle Indretning.

[5]) Meddeelt af Sognepræsten i Kingservig, Provst Niels Hertzberg.

kaldet Gildestuen. Nu fortælles, at i denne Stue forsamledes næsten hele Kingservigs Almue, Mænd og Qvinder, Unge og Gamle, eengang aarlig, som nok var ved Juletider, efterat de forud havde bestemt Tiden, og tillavet det, der skulde fortæres af Øll og Mad [6]). Naar de vare forsamlede, satte de Ældste sig ved Bordene, og samtalede, som sædvanligt da var, om deres Slægtsberegnelser og Fortællinger efter Forfædrene. De Unge stode imidlertid nede i Stuen, nærmere Døren, i største Stilhed, uden at tale; men de hørte med Opmærksomhed paa de Gamles Samtaler, for at lære Slægternes Beregnelser, og lægge paa Minde hvad som fortaltes om Fædrenes Bedrifter. Ungdommen viiste dengang saadan Ærbødighed imod de Gamle, at naar en Olding tiltalede en Ung, eller blot gik ham forbi, saa maatte den Unge tage Huen af for ham. En blandt Pigerne, den meest agtede nemlig, blev i disse Gilder udvalgt til at være den saakaldte Lysepige. Hun maatte staae øverst indenfor Bordet, og holde et Lys imellem hver Finger i begge Hænder; og naar hun trættedes, da maatte to andre af de agtbareste Piger stille sig ved hendes Side, og understøtte hendes Hænder. Denne Lysepigepost ansaaes saa hæderlig, at det af en Saadans Efterslægt blev opbevaret som et ærefuldt Minde, at N. N. af Familien N. N. havde været Lysepige.

Man veed endnu om en Qvinde i Kingservigs Præstegjeld, som saaledes har været Lysepige. Hun var en Søster af Bonden Engel (Ingild) Simonsen Ringøen, var født Aar 1658, og døde Aar 1738. Og seer man heraf, ihvorvel ingen Efterretning haves om, naar disse Gilder ophørte, at den ommeldte Gildestue har staaet ved Magt, og har været brugt, end i Slutningen af det syttende, og maaskee i Begyndelsen af det attende Aarhundred.

Neumann.

---

[6]) Af Skraaen for St. Olufs Gilde i Hardanger kan det ikke erfares, at Ungdommen oprindeligviis har havt Adgang til Gildet. Der nævnes blot Mand, Kone, Gjæst og Præsten. Men senere Tider kunne have indført hiin Skik. Heller ikke omtales der i Skraaen nogen Leverance af Madvarer. Kun hedder det etsteds, at Gildebrødrene skulde paa St. Olufs "sidste Dag" spise sammen et Maaltid, hvortil hver Mand skulde lægge en Hvid Penge, ligesom det ogsaa synes at have været bestemt, hvad hver Mand og Kone skulde levere til Gildet af Malt og Vox; dog sees ikke, at Bidragene egentlig skulde rettes efter Enhvers Formue. Paa flere Steder i Skraaen bestemmes der Bøder i Penge, og ligeledes i Øll, men ikke til hvem disse Bøder skulde hjemfalde.

Oushougen.

Naar man fra Gaarden Skeide i Ulfsteens Sogn gaaer over den saa kaldte Jernbrygge, og er kommen den ved Enden af Samme omstyrtede Bautasteen — eller maaskee Offeraltar [1]) — forbi, saa finder man, omtrent 130 Alen sydostlig for denne, i Bostemarken, en udgravet Ættehoug, kaldet, efter den Mand, som siges nedlagt i Samme, Bostehougen, 73 Alen i Omkreds. Omtrent 200 Alen fra denne, i sydlig Retning, ligger den store og prægtige Gravhøi, som under Navn af Oushougen skjuler en vistnok i sin Tid mægtig, skjøndt nu ubekjendt, Høvdings Levninger. Denne Houg er anlagt paa et Bjerg, der hæver sig fra Stranden af, og faaer derved et saa meget anseligere Udseende. Dens Fod, der tydeligen udmærker sig ved en Ring af svære Kampestene, holder 228 Alen i Omkreds, og fra denne Fod at regne kan Hougen nok ansees for, efter Klüwers Angivelse [2]), at være 16 Alen i lodret Høide til sin Top. Dens Form er conisk, mere spids mod Enden end sædvanlig; og, i hvorvel den er stærkt overfyldt med Jord, og saaledes nu bedækket med tyk Grønsvær, saa sees dog af de Gravninger, der i sin Tid ere foretagne i dens Top og i dens sydostlige Side, at den fra Bunden af er sammenlagt af meget store Stene. Særdeles mærkeligt ved denne Houg er dette, at i Fod-Ringen er en Aabning mod Norden, fra hvilken gaaer en henved 5 Alen bred steensat Vei, 30 Alen henad, og ved Enden af samme ligger paa begge Sider ligesom en Tomt af Grundstene, som Klüwer mener, til 2 Bygninger, men hvilke da skulle have været meget smaae. Hvilket Heelt disse Rudera kunne i sin Tid have udgjort,

[1]) S. mine Bemærkninger paa en Reise i Sondmør og Nordfjord 1824, i Budstikkens 6te Aargang, 1825. S. 584.

[2]) Klüwers Norske Mindesmærker, S. 131.

vil være vanskeligt at udfinde, men at de have udgjort noget Heelt, der har havt Betydning, det viser den steensatte Vei. Endnu er Dette mærkeligt, hvilket har undgaaet Klüwers Opmærksomhed, at fra disse Rudera af, 27 Alen henimod Østen, findes en steenlagt Kæmper-Ring, 32 Alen i Omkreds. Det lader sig vel tænke, at fra denne Kæmper-Ring er hiin store Gravhøi udgangen, at twende drabelige Kæmper have her med Sværdet afgjort deres Livs Skjebne, og at hiin Høi har reist sig over hvad her faldt. Ja, kunde de omtalte Rudera ansees som sønderbrudte Stykker af twende Bautastene ved Enden af den steensatte Vei — men det kunne de vanskelig —, eller kjendte man i Oldtidens Historie andre lignende steensatte Minder over berømte Mænd, saa kunde man vel ogsaa, uden alt for megen Dristighed i Conjecturen, tænke sig det muligt, at begge Kæmperne vare faldne i denne Strid, at Høien havde reist sig over Begges Levninger, og at den steensatte Vei fra Fod-Ringen førte hen til det dobbelte Monument, der skulde vidne for Efterverdenen om Begges Tapperhed og Begges Fald; og — saaledes var da Gaaden løst. Men Historien og Sagnet tier. — Betydningsfuld er imidlertid denne Gravhøi med dens Omgivelser; og er det saa, at den saa kaldte Jernbrygge, der egentlig skulde kaldes Jarlsbryggen, giver Anledning til at tænke sig de deiligt beliggende Gaarde Skeide og Ousnæs, som et Jarlesæde i Hedenold, hvorom dog Krønikerne intet melde, saa var der Grund til at antage, at den herlige Oushoug, et af Oldtidens stolteste Gravminder, ogsaa skjulte i sine Steendynger en Jarls — og maaskee da tillige hans Modkæmpers — Gravurne.

300 Alen sønden for Oushougen staaer paa samme Gaards Grund en simpel Bautasteen, 3 Alen lang, 2 Alen bred, og ½ Alen tyk. Den har vel neppe Noget med hiint Monument at gjøre.

Neumann.

Kirken paa Kind.

Yderst i den store Øegruppe af Skorpen, Kirteren og Batalden m. fl., ligger i Havmundingen Øen Kind imellem hensmrøede Skjær og Holme, der see ud som Ruiner af forfaldne Borge, golde Steenmasser, stikkende op af Dybet, uden mindste Spor af Vegetation. Kind selv, en meget høi Fjeldmasse, er grøn og riig paa Græsgange, men forresten skovløs.

Paa Øens nordlige Side ligger, tæt ved den gamle Præstegaard, den endnu ældre Kirke under et høit Fjeld, der truer med engang at knuse den, ligesom det allerede har for lang Tid siden ladet nogle forvitrede Brokker falde fra sig ned paa Kirkegaarden. Denne Kirke menes at være bygget af Oluf den Hellige, paa samme Tid, som det første Capel anlagdes paa Selløe oppe ved St. Synneves Hiller, til Erindring om de Begivenheder, som Historien melder om, i Anledning af Dennes og hendes Følges Ankomst til Norge i det 4de (?) Aarhundred (390) [1]). Det er en solid Qvadersteensbygning, omtrent 40 Alen lang, og 18 Alen bred, men 12 til 16 Alen høi, uden Spiir. Dens Døre mod Vesten og Norden, ligesom og Chorsdøren, ere anselige, hvælvede med runde Buer, og forsynede med Pilastre. Under Loftet inde i Kirkens Skib staae 4 Træpillere, med nogle ubetydelige, halv norske, halv latinske Inskriptioner, men som høre til et yngre Old, formodentlig fra det 17de Aarhundred; thi det ældste Aarstal, som findes paa dem, er 1621. Altertavlen er fra Christian den Fjerdes Tid. Men det Mærkeligste i Kirken er 3 Billeder, som i sin Tid maae have prydet Alteret. Det er 3 vel conserverede Qvindefigurer, alle med Kroner paa Hovedet. Den Ene holder i venstre Haand en opslagen Bog, og

[1]) S. Pontoppidans Annaler, I. S. 11 og 412.

afviſer med den høire Haand, ligeſom haanende, en Ridder eller en Konge, der ligger, ſom i overvunden Stilling, paa ſine Knæe under hendes høire Fod, og vender Hovedet, der bruſer af Haar og tykt Skjæg, ydmygt bedende op til hende. Den anden Figur holder en Kalk, og den tredie en Krukke, i Haanden. Dette ſynes at pege hen til Sagnet om de tre Søſtre, der paa den føromtalte Tid ſkulle være landede paa denne Øe; og den første Figur maa være Synneve ſelv, ſom ſiges at have flygtet fra ſin kongelige Fader i Irland, fordi han vilde paatvinge hende en Frier, hun ikke ſkjøttede om [2]). At Synneve ſiden kom til Selløe, og blev canoniſeret ſom Bergensium patrona, er bekjendt; men man veed ogſaa, at Nogle af Følget bleve paa Kind, hvor man endnu i det høie Fjeld, ligeover Kirken, ſeer de Huler, hvor de have opholdt ſig, lig dem paa Selløe, og hvor, efter Sagnet, mange Jertegn have viiſt ſig, der rimeligviis havde ſaa mange indbringende Valfarter til Følge, at en Kirke deraf kunde reiſe ſig [3]).

Altarbordet er af Stern, og midt i ſamme et Repoſitorium med Alabaſters Laag. I Kirken hænger et ſtort Epitaphium, i hvis Midte ſees et Portrait med denne Underſkrift: "Herunder hviler S. Her Abſolon Abſolonſen, barnfød i Bergen Anno 1559 d. 19. April, oc Capellan til Domkirken ſammeſteds i 7 Aar tid. Dereffter Sognepræſt til Gloppen i Nordfjor udi 47 Aar, Som døde her i Schorpen Anno 1638 i ſin Alder 87 Aar. Gud giffve hannem med alle Chriſten ein glædelig Opſtandelſe."

Neumann.

---

[2]) S. Pontoppidans Annaler I. S. 412, hvor Torfæus's Overſættelſe af Codex Flateyensis anføres.
[3]) S. mine Reiſebemærkninger i Budſtikken 1825, S. 568 ff.

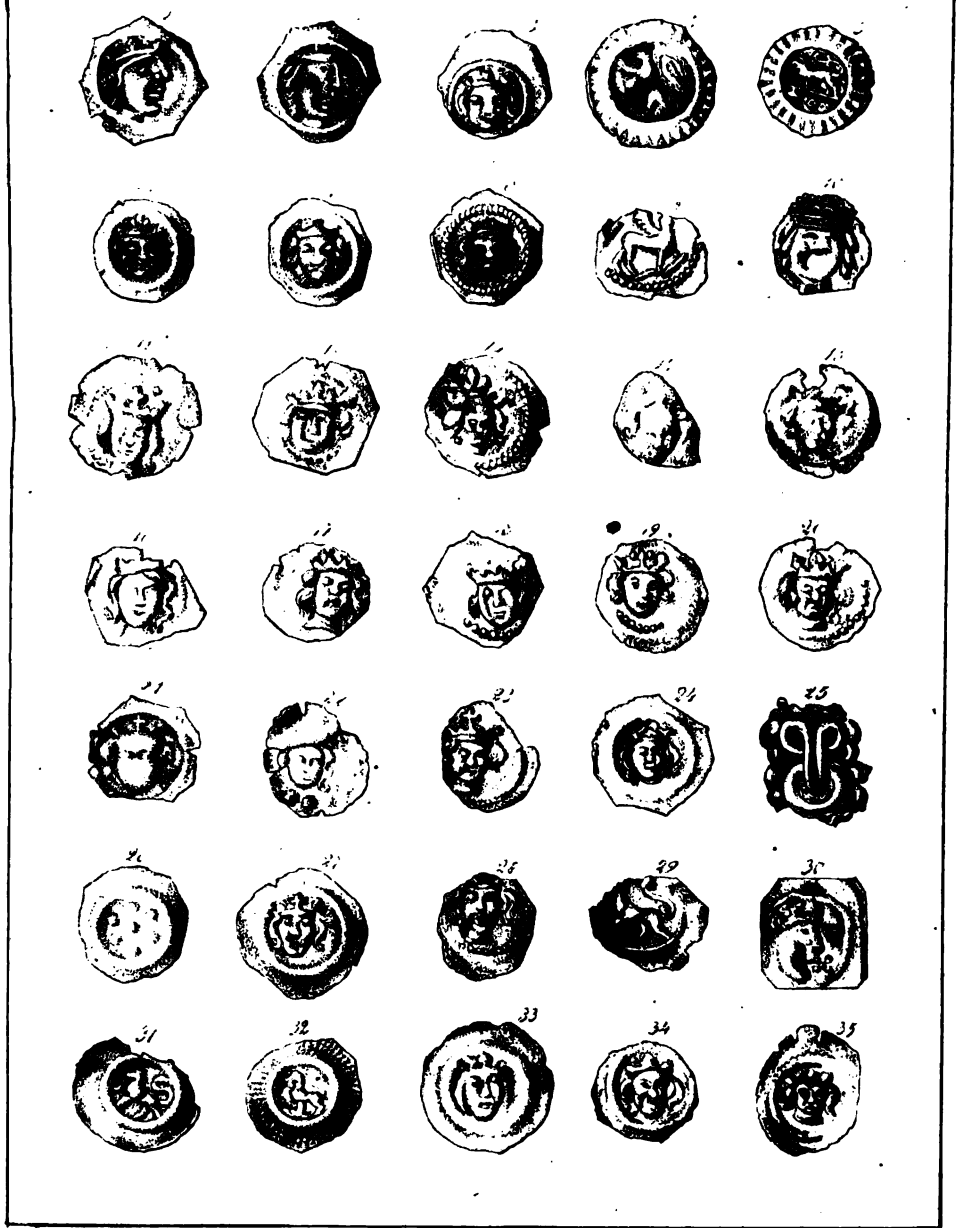

Lith. af Prahl i Bergen.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

Lith. af Prahl i Bergen.

Bergen.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

2a
2b
3

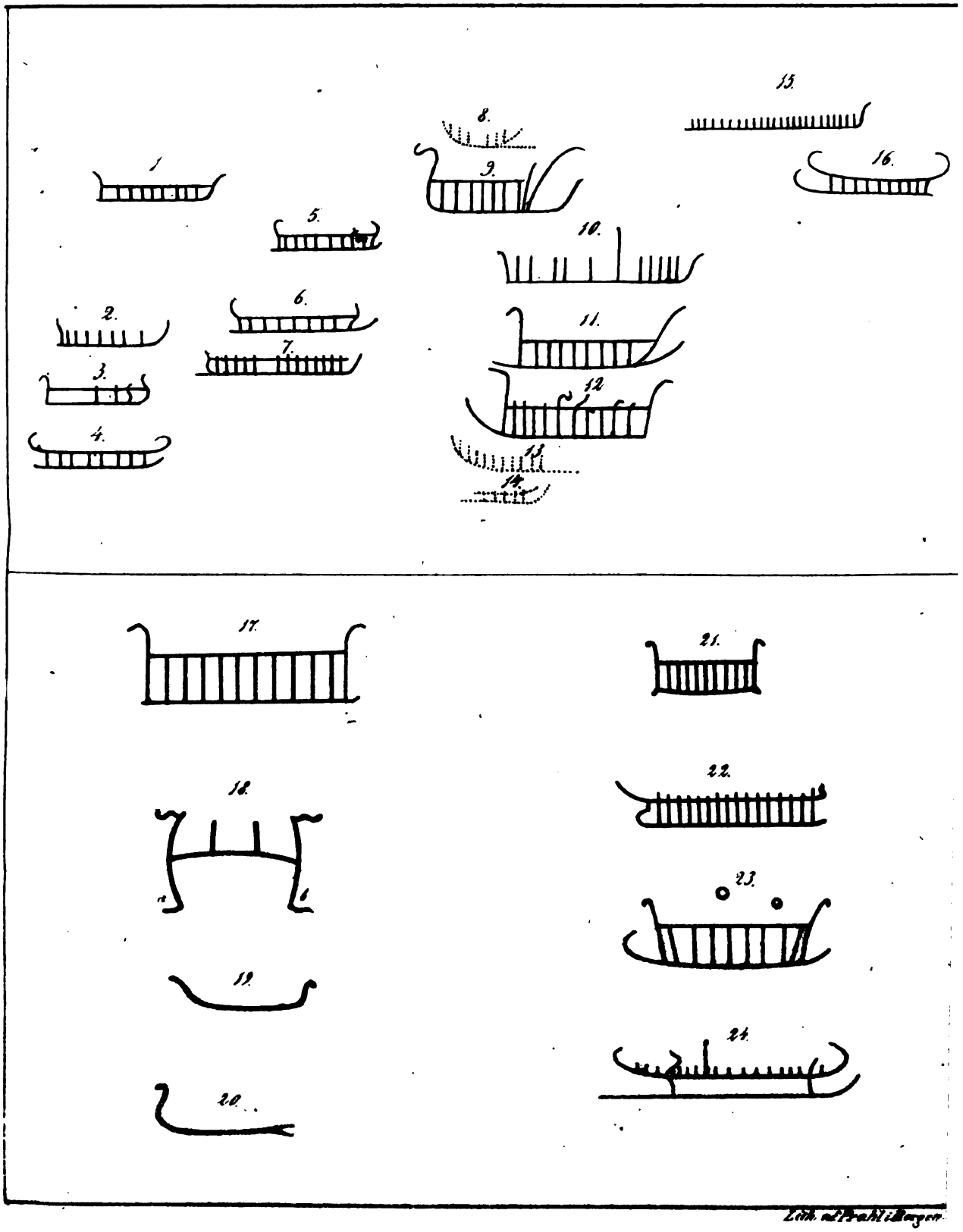

Lith. v. Prahl i Bergen

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

Fortsættelse
af
Fortegnelsen over Subscribenter paa
URDA,
et norsk antiqvarisk-historisk Tidsskrift.

I Bergen.

Grøgaard, Sognepræst.
Halvorsen, Samuel, Handelsbetjent.
Helland, H.
Holmboe, Rector.
Holtermann, N., Kjøbmand.
Johnsen, L., Amtsfuldmægtig.
Lampe, Pers. Capellan.
Martens, S., Bager.
Nagell, H., Consul.
Prahl, M., General-Consul.
Reimers, Pers. Capellan.
Rolland.
Schydtz, J., Amtmand.

I Aalesund.

Krogh, Sorenskriver.
Lund, Eiler, Contoirbetjent.
Øvre, Apotheker.

I Trondhjem.

Krogh, Harald.

I Søndre Bergenhuus Amt.

Dahl, N., Pers. Capellan.
Hammer, T., Overtoldbetjent.
Koren, L., Sognepræst til Fjeldberg.

I Nordre Bergenhuus Amt.

Endresen, Foged i Sogn.
Møller, Johan, Landhandler i Leirdal.

I Romsdals Amt.

Brun, Overtoldbet. i Woldsund.

I Nordre Trondhjems Amt.

Nannestad, C. S., Sorenskr.

I Stockholm.

Adlerbeth, J.
Bahr, J. F., Magister.
Ekdahl, N. J.
Geyer, E. G.
Geyer, C. F.
Hildebrand Bros, Em.
Lagerhjelm, P.
Liljegren, Joh. G.
Netzel, J. G.
Norman & Engstrøm (2 Expl.)
Ståle, N. W.
Westerstrand, P.
Wiborg, A.

I Upsala.

Upsala Bibliothek.
Thyselius, Mag. Docens.

I Lund.

Engestrøm, J. A.

I Ystad.

Bruzelius, M.

I Kjøbenhavn.

Det Kgl. Academie for de skjønne Kunster.
v. Dannemand, Frue.
Frieboe, Generalmajor og Kammerherre.
Garbrecht, Grosserer.
Høyrup, Selvpoy.
Koefod, Høiesterets-Assessor.
Magnussen, Etatsraad og Geheime-Archivarius.
v. Rantzau, Greve, Lieut. i Garden til Fods.
Rottbøll, Høiesterets-Assessor.
v. Schulenburg, Greve.
Stricker, Oberstlieutenant.

Om et Byzantinsk Malerie, som tilhører det Bergenske Musæum.

(Pl. V, VI.)

Et af de sjeldneste Stykker, som forvares i det Bergenske Musæum, og hvis Lige neppe kan fremvises i noget andet nordisk Musæum, er et Byzantinsk eller Tempera-Malerie, som forestiller det hellige Korses Bortførelse fra Templet i Jerusalem og dets Tilbagebringelse og Gjenopsættelse sammesteds.

Dette Malerie har fra umindelige Tider hængt i Nedstryens Kirke, et Anner til Indvigen i Nordfjord, under Nordre Bergenhuus Amt. Kirken er beliggende ikke langt fra Stryens-Vandet, i en af de inderste Fjelddale i Nordfjord, henimod Foden af Dovrefjelds vestlige Side, hvor der er Vei fra Nordfjord over Fjeldet til Guldbrandsdalen.

Amtmand Blom er den første, som vides at være bleven opmærksom paa dette rare Stykke, hvilket han, som Medlem af Hoved-Matriculerings-Commissionen, fandt Leilighed til at see i Aaret 1823 [1]). Om Stykkets Tilværelse og Mærkelighed underrettede han Biskop Neumann, som paa sin Visitats-Reise i næste Aar tog det i nærmere Øiesyn, og erholdt Kirkeværgernes Samtykke til at faae Stykket udlaant, for at der af samme kunde tages Copie for det Bergenske Musæum. En kort Anmeldelse om dette Stykke, tilligemed nogle Anmærkninger om sammes Indhold og muelige Oprindelse, bleve af Biskoppen indførte i hans Bemærkninger paa en Reise i Søndmøer og Nordfjord, Budstikken 1825. Adskillige Forsøg paa at erholde Maleriet til Eiendom for Musæet bleve senere gjorte, men forgjæves, indtil at det lykkedes daværende Amtmand,

[1]) Det Kongelige norske Videnskabers Selskabs Skrifter i 19de Aarhundrede, 2det B., 2 H., S. 169.

nu Stiftamtmand, Hagerup, paa hans Thingreise i Amtet i Aaret 1826, at formaae Almuen, som Eier af Kirken, til at skjænke Maleriet til Musæet, under den Betingelse, at Kirken, til Vederlag, erholdt et passende Oliemalerie, og at dens Forstandere meddeeltes Copie samt Oversættelse af de paa det byzantinske Malerie værende Indskrivter. Disse Betingelser bleve opfyldte, og Stykket har siden Aaret 1826 tilhørt Musæet, der tillige eier en skjøn, illumineret Aftegning deraf, hvilken det skylder Capitain Jacob G. Lund af det Søndfjordske Musketeer-Corps. Efter denne Copie, sammenlignet med det originale Malerie, er den Afbildning tagen, som forestilles paa Plade V, VI.

Maleriet er anbragt paa en stor aflang Plade af Træe, paa hvilken er fastnaglet en Træe-Ramme. Pladen er overtrukken med Lærred, som er krideret og forgyldt, og paa denne Guldgrund er Stykket malet med særdeles friske og vel vedligeholdte Farver. Det er 2½ Alen bredt og 1¼ Alen høit. Rammen er overtrukken og bemalet ligesom Stykket selv. Dette er, ved en temmelig bred, med smukke Arabesker udfyldt Stribe, afdeelt efter Bredden i 2 lige Dele, og hver af disse indehalder fire, fra hinanden indbyrdes adskilte, Feldt, Circler eller Medaillons, som i en rød Ring henimod den yderste Rand have hver sin Indskrivt med Munke-Bogstaver i det gamle norske Sprog, hvori den malede, af Omskrivten indcirklede, Begivenhed kortelig forklares. Indskrivterne i den nederste Afdeling ere, som Tegningen viser, blevne beskadigede saaledes, at deels hele Ord deels enkelte Bogstaver paa nogle Steder fattes. Beskadigelserne ere dog heldigviis ikke større, end at Meningen af hver Indskrivt klarligen kan forstaaes.

Det er ovenfor sagt, at Stykket fremstiller det hellige Kors's Bortførelse fra Templet i Jerusalem, og dets Tilbageførelse og Gjenopsættelse sammesteds. Det vil derfor ikke være af Vejen, førend Indskrivternes Indhold fremsættes og forklares, at anføre hvad Historien beretter om hiin Tildragelse.

Medens Keiserne Phocas og Heraklius i Begyndelsen af det 7de Aarhundrede sad paa den græske Keiserthrone, gjorde den Persiske Konge Cosroes den anden ideligen Indfald i de romerske Provindser. I den sidste af disse Keiseres Tid trængte han i Aaret 616 med en stor Hær ind i Palæstina, indtog Jerusalem, og førte derfra bort med sig en Mængde Fanger og store Skatte, iblandt hvilke fandtes det i Templet sammesteds værende hellige Kors, paa hvil-

ket Christus sagdes at have lidt Martyrdøden. Kiseren søgte at slutte Fred med ham paa billige Vilkaar, men Cosroes var ikke at formaae dertil, naar ikke Heraclius og hans Undersaatter vilde falde af fra den christelige Troe, hvorover han og hans Folk saare fortørredes. Keiseren samlede derfor under det christelige Banner saamange Stridsmænd, som han kunde, og førte en Krig, der, efter mange Aars Forløb, i Aaret 628 endtes med at Heraklius tog Jerusalem tilbage, og drev Perserkongen paa Flugten, forfulgte ham ind i hans eget Land, og fravristede ham det erobrede hellige Kors.

Om denne Tildragelse gives der mange og forskjellige Legender. En af disse beretter, at da St. Helena, Constantin den Stores Moder, havde opdaget det virkelige Christi Kors, tillod hun, at der blev taget forskjellige Stumper og Stykker af samme, hvilke bleve indfattede i Guld og prydede med Ædelstene, samt ombeelte paa forskjellige Steder i Europa, men den største og fornemste Deel af Korset lod hun overlevere til Patriarchen i Jerusalem, der skulde opbevare og beskytte samme. Han udstillede Korset for christne Tilbedere hvert Aars Paaske, indtil at Cosroes plyndrede Staden, paa den Tid Phocas regjerede, og førte hiin Reliquie bort med sig. Den næstpaafølgende Keiser, Heraclius, paaførte Cosroes Krig, slog ham, og sluttede med Cosroes's Søn en Freds-Tractat, hvorefter det hellige Kors udleveredes til Heraclius, som besluttede at føre det tilbage til Golgatha. Han iførte sig da sin keiserlige Dragt, og opfordrede sit talrige og prægtige Følge til ved dets Nærværelse at forskjønne denne høitidelige Handling. Men den stolte Keisers Bestræbelser fandtes at være forgjæves. Det hellige Træe forblev ubevægeligt, trodsende alle hans gjentagne Forsøg endog blot paa at løfte det fra Stedet. En Røst fra Himmelen lod sig da høre, og forklarede dette Mysterium i følgende Ord: Christus selv gjorde sit Indtog i Jerusalem paa et Aasen, ydmyg og sagtmodig, medens Du, Keiser, har søgt at krænke og besmitte det ved Frelserens Død indviede Kors, iført din brogede og verdslige Stadsdragt. Skamfuldhed og Undseelse overvældede den hele Forsamling, og Heraklius, vækket ved denne himmelsendte Mindelse, afkastede øieblikkelig sin keiserlige Dragt, hvorefter han, uden ringeste Vanskelighed, kunde løfte Korset op paa sine Skuldre, hvilket han da gjorde, og bragte det derpaa til det bestemte Sted. Ved denne miracnløse Mellemkomst blev Korsets Iden-

titet sat udenfor al Tvivl, og Korset blev derefter henbragt og opbevaret i de 12 Apostles store Kirke i Constantinopel [2]).

En noget forskjellig Legende vil findes at være fulgt i de Inskriptioner, som Maleriet selv indeholder. Disse Indskrivter begynde til venstre i den nederste Afdeling af Maleriet og gaae fra venstre til høire omkring de 4, i denne Afdeling værende, Medaillons, samt fortsættes derpaa ligeledes fra venstre til høire i den ventil værende Afdelings 4 Feldt. I denne Orden findes samtlige 8 Feldt anførte paa Plade V, VI. Jeg vil nu antyde hvad hver Medaillon fremstiller og oversætte hver Omskrivt særskilt.

1ste Medaillon.

Et Tempel, hvis Porte ere opbrudte og afkastede. I Porten en Konge i fuld Rustning, beskjæftiget med fra et Alter, som sees indenfor, at nedtage et Kors. Udenfor 3 Krigere, med opsadlede Heste og en tretunget Fane. Paa denne, saavelsom paa deres Skjolde, er malet et Dyr, lignende en Skrubtudse:

Randskrivt:

"Her byriar søgu ens helga cros so sem Kosdroa (hernemade?) [3]) han af Jos lande til S dz".

Her begynder Fortællingen om det hellige Kors, som Cosroes erobrede. Han (førte det) fra det hellige Land [4]) til Serkland [5]).

2den Medaillon.

En befæstet Stad, hvis Port er aaben. Ovenpaa Muren Qvinder, som med Tegn paa Forundring betragte nogle ankommende Ryttere, anførte af en Konge, der holder et stort Kors opreist foran sig paa Hesten. Han modtages i Borgporten af 2de Geistlige, som, forundrede, løfte Hænderne i Veiret. Til venstre af Kongen fører en Rytter den ovennævnte tretungede Fane.

---

[2]) J. Bradys clavis calendaria. London 1813, Vol. 2, S. 155, 156.

[3]) Dersom Ordet hernemade er rigtig læst, da synes det i Originalen at staae urigtigen istedetfor: hernam.

[4]) Det hellige Land kaldtes fordum hos os: Josala-land. Snorre Heimskr., Harald Haardraades Saga, Cap. 12. Sigurd Jorsalafars Saga, Cap. 10.

[5]) Ved Serkland forstode vore Forfædre i Almindelighed Saracenernes Land.

Randskrivt:

"Her kemr
k Landz med helgu crosse".

Her kommer (Kong Cosroes til Serk) land med det hellige Kors.'

3die Medaillon.

En Throne, hvorpaa en Konge sidder, holdende med høire Haand paa et ved hans Side opreist Kors, og læggende den venstre Haand paa Rigsæblet, der staaer paa hans venstre Knæe. Paa Thronhimmelen bagen om ham er Solen anbragt til høire, og Maanen til venstre. Fire, nedenfor Thronen staaende, Personer løfte Hoveder og Hænder med Forundring op imod Fyrsten og hans Omgivelser.

Randskrivt:

"Her siter Kos
(g) lerhimni sinum med cros Guds sol ok túngl
llass Gud".

Her sidder (Kong) Cosroes (under) sin Glashimmel med Guds Kors, Sol og Maane (som ere) Gud.

4de Medaillon.

En Broe, hvorpaa der staaer Krigere i Kamp. I Forgrunden gjennemborer en Konge, førende et Skjold med et Kors paa, en Fyrste, i hvis Skjold der er en Skrubtudse, og denne Fyrste synker ned. Til begge Sider af Broen Heste.

Randskrivt:

"Her sigrazt Eraklius á syni Kosdroa med Guds sturk ok en
(s) helga (cross á thessari) bru".

Her seirer Heraklius over Kosroes Søn med Guds og det hellige (Korses) Hjelp (paa denne) Broe.

5te Medaillon.

En Konge, førende et Skjold med Kors paa, hugger Hovedet af en anden Konge, der sidder paa en Throne, omgivet af de ved 3die Medaillon anførte Attributer, og med den høire Haand holdende paa, samt med den venstre pegende hen til Korset ved hans høire Side. Nedenfor Thronen holde Krigere

til Hest, anførte af en Konge. De have alle Korset til Skjoldemærke, og de synes, ved at slaae paa Skjoldene eller ved at opløfte deres Hænder, at yttre deres Glæde over hvad der foregaaer oppe paa Thronen.

Randskrivt:

"Her drepir Eraklius Keisare Rosdroa (Konung) ok heriar cros guds ok fer heim med".

Her dræber Keiser Heraklius (Kong) Cosroes, og erobrer Guds Kors, og drager hjem dermed.

6te Medaillon.

En befæstet Bye, paa hvis Muur 2 Engle sees, holdende et Kors imellem sig. Mod Staden rider i fuld Pomp en Konge, som fører et høit Kors foran sig paa Hesten. Hans Fanedrager bærer en tretunget Fane med Kors i, og har ligeledes Korsets Mærke paa Skjoldet. Hestene ere behængte med broderede Purpurtepper, og Rytternes Dragt og Rustning sees at være den prægtigste. Faneføreren standser og synes at gjøre Fyrsten opmærksom paa Noget, medens en, bagefter Kongen værende, Rytter med Haanden peger hen mod Staden, hvis Port ikke sees.

Randskrivt:

"Her kemr Eraklius til Josala borgar ok ser ekki port á saker prydi sinar."

Her kommer Heraklius til Jerusalems Stad, og seer ikke dens Port, formedelst sine Prydelser.

7de Medaillon.

En Konge, med Krone paa Hovedet, men forøvrigt iført simple Klæder, og barfodet, gaaer, ledsaget af et simpelt klædt Følge med blottede Hoveder og bare Fødder, henimod en befæstet Stad, hvis Port er aaben. Han bærer foran sig opreist et stort Kors. Ved Porten møde Prælater og andre Geistlige, som modtage Korset med Sang og Røgelse, medens Andre knæle ved Korset, tilbedende samme.

Randskrivt:

"Her fagnar allr lyðr til komo ens helga cros med motegongo ok alre tign."

Her glæder det hele Folk sig til det hellige Korses Ankomst, ved Imødegang og al Ærbødighedsbevisning.

8de Medaillon.

I Baggrunden sees et Alter under en Triumphbue. 2 Prælater, een ved hver Side af Alteret, ere i Færd med at opreise et Kors derpaa. Til venstre staae andre Geistlige, syngende, og til høire en Konge, med Krone, men ifort simple Klæder. Ved Alterets Fod sees to knælende og to, i Ligkister liggende, Personer, der alle, ligesom Kongen, holde Hænderne opløftede som til Bøn og Lovsang.

Randskrivt:

"Her er upp-settning ens helga cross fengo daudir men lif ok siukir heilsu."

Her er det hellige Korses Opsættelse. Døde fik Liv og Syge deres Helsen.

Jeg har ikke villet give mig af med i Texten at udfylde de større Aabninger, eller Huller, i Indskriverne — noget som vel nyppe med Sikkerhed vilde kunne skee — men der, hvor blot enkelte Bogstaver eller Ord fattes, og der ei kan være synderlig Tvivl om de Udeladte, har jeg tilføjet Texten disse i Parenthes. I Oversættelsen har jeg derimod, i begge Tilfælde, indskudt hvad der, efter selve Maleriets Udviis, synes mig rimeligt at maatte have været anbragt i Texten, uden at gjøre Fordring paa at have truffet det Rette.

Ifølge det Foranførte indeholder dette Malerie en kortfattet Legende om Korsets Ophøielse i Jerusalem. Forfatteren har ikke alene brugt Penselen til at male, men ogsaa Ord til at beskrive hvorledes alt gik til. Han stiller saaledes paa en dobbelt Maade Begivenhederne frem for Tilskuernes Øine. I 3 Feldt har han afteignet og beskrevet Perserkongens Bedrifter: hvorledes han bemægtiger sig Korset i Jerusalem, og bortfører samme derfra: hvorledes han fører Korset hjem til sin Residents, og hvorledes han indrømmer det Plads ved Siden af de Guddomme, han selv og hans Folk tilbad. I de næstfølgende 3 Feldt har han malet og beretter den græske Keisers berømmelige Daad, hvorledes han nemlig besejrer Kirke-Røverens Hær: hvorledes han overfalder og selv dræber Perserkongen samt fraviser ham det ranede Kors, og hvorledes han fører dette i Triumph tilbage til Jerusalem [a]). De sidste 2 Feldt har han anvendt

[a]) Dette er overeensstemmende med Rymbegla, III D. C. 21. §. 75.

til at fremstille saadanne Tildragelser, der satte det udenfor Tvivl, at det var det virkelige Christi Kors, som førtes tilbage og igjen opsattes paa Alteret i Jerusalems Tempel. Han lader derfor den til Jerusalem med Pomp og Pragt kommende Keiser Heraklius og hans Følge blive slagen med Blindhed, saa at de ikke kunne finde Indgangen til Staden, og han lader 2 Engle fra Stadens Muur paaminde Keiseren om, hvorledes Ydmyghed ved denne Leilighed passede sig bedre, end Hovmod og Pragt, og derefter viser han, hvorledes Keiseren, da han havde ydmyget sig, afført sig sine Prydelser, ifort sig simple Klæder, og barbenet samt omgiven af et simpelt Følge igjen optog Korset, nærmede sig Jerusalem og fandt dens Porte aabnede, samt Indbyggerne færdige at modtage det hellige Kors med Æresbeviisninger og Tilbedelse. Til Slutning lader han Korset, efterat det af Heraklius var afleveret til Geistligheden, med Høitidelighed opsættes paa Alteret igjen, og som et ubedrageligt Beviis paa det gjenvundne Korses Ægthed viser han, hvorledes der strax paa Stedet skede de Mirakler, at Døde stode op af Gravene, og Syge fik deres Helbred igjen.

Dette maae være nok for at vise, hvorledes jeg mener at Indskriverne og Maleriet kunne læses og forklares. Jeg indrømmer villigen, at der kan gives afvigende, maaskee mere grundede, Læsemaader og Forklaringer, og det skal være mig kjært at see Kyndigeres Meninger derom.

Hovedgjenstanden for dette Malerie, Korsets Ophøielse, er en meget gammel Fest, som, under Navn af exaltatio sanctæ crucis, blev høitideligholdt i den romerske Kirke, hvert Aars 14de September, paa hvilken Dag Korset troedes at være bleven bragt tilbage til Jerusalem [7]). Vore catholske Forfædre kaldte den crosse messa um haust, Korsmisse om Høsten, eller Crucis-Messe. Siden Reformationen er den bleven afskaffet i de nordlige Lande. I de catholske Stater høitideligholdes endnu denne Fest med megen Pragt. Hos os er ikkun Navnet Korsmisse i Almanakken og i Almuens Mund bleven tilbage.

Dette Malerie er upaatvivleligen et af den byzantinske Skoles Arbeider. Man kalder i Almindelighed deslige Stykker byzantinske, eller Tempera-Malerier, det første fordi de i de ældste Tider næsten udelukkende bleve malede i Byzants eller Constantinopel, det sidste af det Italienske tempera eller tempra,

[7]) Rymbegla. l. c.

Vandfarve. Efterat denne Konst i flere Aarhundreder saaledes havde været udøvet i Byzantz, blev den i det 13de Seculum overført til Italien og Nederlandene, hvor man forbedrede og udvidede den, det sidste ved at anvende Melk, Eggeblomme og Limstoffe til Farvernes Blanding, istedetfor Vand. I Colln have især udmærkede Mestere af denne Skole opholdt sig. En levende Colorit, og Brugen af Guldgrund er et almindeligt Kjendemærke paa Malerier af dette Slags. Paa dem alle, men især paa de ældre af dem, ere ogsaa Figurerne stive, med uproportionerede, og fornemmeligen lange, Lemmer. Efter Oliemaleriets almindelige Indførelse i det 15de Aarhundrede, ophørte efterhaanden Tempera-Maleriernes Forfærdigelse.

I en Beskrivelse over dette Malerie bør det ikke forbigaaes at omtale, hvor gammelt Maleriet vel kan være, eller paa hvilken Tid omtrent det maae være malet. Naar man anstiller saadan Undersøgelse om Malerier i Almindelighed, da har man sjelden andre Criterier at holde sig til, end de, som udgjøre Maleriernes indvortes Beskaffenheder, saasom Composition, Tegning, Holdning, Colorit m. m. Ved dette Malerie i Særdeleshed findes derimod tillige 2 andre vigtige og, saa at sige, næsten afgjørende, udvortes Kjendemærker, nemlig Sproget i Inscriptionerne, og de Bogstaver, hvormed disse ere skrevne, hvortil endnu kommer de Costumer, hvori de handlende Personer fremstilles. Sproget er det gamle Norske, eller senere saakaldte Islandske. Det er, saavidt jeg skjønner, temmelig reent og ublandet, saaledes omtrent som det forekommer i Kongespeilet og i Sagaerne indtil Slutningen af det 14de Aarhundrede. De Characterer, hvormed Inskriptionerne findes skrevne, ere Munkebogstaver af det Slags, som forekomme paa Ligstene og andre Monumenter fra det 12te og 13de Seculum. De fleste af disse Munkebogstaver ere enkelte, men nogle af dem ere sammensatte paa samme Maade, hvorpaa man i Middelalderen plejede at sammensætte forskjellige Runer. Saadanne sammensatte Bogstaver ere: i 1ste, 4de, 5te og 6te Medaillon, i 1ste og 2den, i 1ste, 5te, 6te og 7de, i 7de og i 8de Medaillon. Ligesom man først i den sildigere Rune-Periode finder sammensatte Runer at være blevne brugte, saaledes anseer jeg det rimeligt, at lignende Sammensætning af Munkebogstaver ikke har været i Brug førend i den senere Tid af den Periode, hvori dette Slags Munkebogstaver bleve benyttede. De handlende Personers militaire Costumer synes at være af det Slags,

som brugtes i Korstogenes Tid. Af de her anførte Grunde forekommer det mig sandsynligt, at dette Maleriе er forfærdiget i det 12te eller 13de, eller i al Fald som den sildigste Periode i det 11de Aarhundrede. Den ukunstlede Maade, hvorpaa Indskrifterne begynde, og den Simpelhed og Bestemthed, hvormed Fortællingerne i dem fortsættes, uden at de handlende Personer særskilt caracteriseres, er desuden saa overensstemmende med de ældre Sagaskriveres Maneer, at Maleriet ogsaa af disse Grunde maa ansees for snarere at være bleven til i en af de første af bemeldte Perioder, end i den sidste af dem.

I Forbindelse med Spørgsmaalet om Maleriets Ælde staae tvende andre, der endnu ere vanskeligere at opløse, nemlig: paa hvad Sted, eller i hvilket Land, Maleriet kan antages at være forfærdiget? og, forudsat at Stedet er udenlandsk, naar og ved hvem Maleriet er bleven bragt til Norge?

I en saadan Sag, hvori bestemte historiske Data fattes, kan der naturligvis ikke tænkes paa at anføre Beviis. Kun Formodninger kunne opstilles; og disse maae det overlades Enhver at antage eller forkaste, eftersom han finder dem stærkere eller svagere understøttede med rimelige Grunde. Biskop Neumann har, paa det formeente Sted i Budstikken, herom ytret, at Farverne, Tegningen, de let udslyngede og ziirlige Arabesker, og den Smag som det Hele røber, synes tydelig at vidne om, at Stykket ikke er af skandinavisk Herkomst, til samme Tid som Indskrifterne tilkjendegive, at det er et Foster af skandinavisk Aand. Imidlertid anseer han det ikke usandsynligt, at en reisende Normand eller Islænding, det være sig paa Vikingstog, paa en Pillegrimsvandring, i et Handels-Ærende eller vel endog i Krigstjeneste ved det byzantinske Hof, kan have ladet denne Tavle, efter sit Opgivende, og under sin Bestyrelse, paa Hjemreisen male i Italien, eller endog i Byzants, og derefter ført den med sig til Norden. Det er ogsaa mueligt, mener han, at en Kriger i Sigurd Jorsalafars Følge, eller en Pillegrim i det Tog, som Erling Skakke og Endrid Unge foretoge til Palæstina i Midten af det 12te Aarhundrede, kan paa Hjemreisen have ladet hiint Mindе, som et helligt Minde om Korsets tidlige Seier over de Vantroende, bearbeide; eller ogsaa, hvis man ikke turde lade Stykkets Alder stige saa høit op i Tiden, at en sildigere af Tyrkisk Fangenskab udløst, Islænding eller Normand kan have hjembragt og skjænket det til Kirken, som en tabula votiva, eller som et Takoffer til Himlen for sin Udfrielse.

Her har man allerede flere forskjellige Suppositioner om Stykkets Herkomst. Hvad mig angaaer, da tør jeg ikke, med Biskop Neumann, anse det som afgjort, at Stykket ikke er af scandinavisk Oprindelse. De Beretninger, vi fra de her omspurgte Tidsrum, ja endog fra den ældre Periode, have om prægtigen udgraverede, malede eller forgyldte, Skjolde og Hjelme, om zirligen udskaarne og med Guld belagte Drikkehorn, om skjønne Malerier, Tapetserier og Tepper i Værelserne, om udmærkede Billedhugger-Arbeider i Templerne og Husene saavelsom paa Skibene, om prægtfulde Liigkister, f. Ex. St. Olofs Skriin, og om skjønne, drevne Billeder af Sølv i fuld Leggemsstørrelse, synes at vise, at man ikke paa den Tid her i Landet savnede Folk, der besad baade Smag og Konstfærdighed [8]). Det samme synes at fremlyse af de Levninger, vi endnu have af de Ældres Sculptur-Arbeider i vore ældste Templer og i Kloster-Ruinerne, — saasom Lysekloosters og Munkholmens, hvor skjønne Bygnings-Zirater af Steen i de seenere Aar ere fundne — paa Ligstene fra det 13de og 14de Aarhundrede, og af de Sigiller, vi kjende fra de ældste Tider. Det er desuden bekjendt, at vore Forfædre i Oldtiden stundom prydede deres Værelser med almeen interessante historiske Malerier, og med Malerier saavelsom med Billedhugger-Arbeider, som fremstillede deres egne store Bedrifter [9]). Hvor denne Skik herskede, og Beskjæftigelse samt Opmuntring for Konstnere altsaa gaves, der kan man vel ei tvivle paa, at jo saadanne have dannet sig. Den udførlige Beskrivelse, som i Olaf den Helliges Saga, og i Flatøe-Bogen [10]) gives om de i Rauds eller Raudulfs prægtige Bygning i Østerdalen værende Malerier, synes ogsaa at vise, at her allerede den Tid sandtes Konstmalere. Ogsaa veed man, at de Geistlige eller Munkene, af hvilke sidste der i det 12te, 13de og 14de Seculum var en stor Overflodighed i Norge, fortrinligen lagde sig efter og beskjæftigede sig med Skjønskrivning og Tegning, hvoraf man har Prøver i Missaler, Plenarier og

---

8) Müllers Sagabibl. 1 B. S. 124. 2 B. S. 385—392. F. Magnussens Bidrag til nordisk Archæologie, S. 90—96, 99, 164—170. Snorre, Heimskringla. Har. Haarfs. Saga, Cap. 15, 19. Olaf den Helliges Saga, Capt. 45, 154. Magnus den Godes Saga, Cap. 11. Harald Haardraades Saga, Cap. 57.

9) Finn Magnussens Bidr. til nordisk Archæologie, S. 29, 26, 37, 97. Müllers Sagabibl. 2 D. S. 388.

10) F. Magnussens Bidr. til nordisk Archæologie, S. 38. Müllers Sagabibl. 2 B. S. 388, 3 B. S. 296, 297.

Codices. Poul Biskops Saga, S. 172, beretter, at Atle, Præst og Ammannensis hos Biskop Poul til Skalholt paa Island, i Aaret 1196 malede Loftet i et lidet Capel med Figurer, og det fortælles derhos, at Biskoppen prydede Kirken med de behørige Kors, Bøger eller Indskrivter, Billeder, Glasvinduer, m. m. I samme Bog tales ogsaa om kostelige Guldringe med Ædelstene, og mangfoldige andre Prydelser og Rariteter, der vare forfærdigede saavel i Island, som i Norge. Man behøver altsaa, efter min Formening, ikke at antage, at vort byzantinske Malerie maae være forfærdiget udenlands. Der gives desuden nogle særdeles Omstændigheder, som endog gjøre det sandsynligt, at Stykket er malet her i Riget. Jeg antager, at Maleriets oprindelige Bestemmelse har været, at tjene til Altertavle i en Kirke, eller at anbringes som en Hovedprydelse paa denne. Dette slutter jeg ikke blot deraf, at der i mange Kirker i de indre Districter i Bergens Stift, samt i de tilstødende høiere Fjelddale i Christiansands Stift, gives Malerier af samme Størrelse og Façon, og af samme Skoles Arbeider, hvilke, ifølge Sagnet, have været Altertavler i Kirkerne, men senere, efterat nye Altertavler bekostedes og opførtes, ere blevne anbragte som Plader paa Alterbordet, som Beklædning paa Alterfoden, eller paa anden Maade til Prydelse i Kirkerne, men tillige deraf, at der saavel paa det Stryenske som paa de flere andre Malerier af samme Slags, hvilke jeg har seet, findes paa Bagsiden Spoer af, at de have været fæstede til 2 opretstaaende Piller, der have staaet omtrent i saadan Afstand fra hinanden, som der nu er imellem de Opstandere eller Pillarer, der bære Altertavlerne i Lands-Kirkerne. Til bemeldte Piller have Malerierne været fæstede med Trænagler, der have gaaet igjennem Stykkerne selv. Paa det Stryenske Malerie findes disse Naglers Hoveder paa Maleriets Forside, saaledes at Hovederne ere overtrukne med Lærred og bemalede ligesom det øvrige af Pladen, hvoraf de udgjøre en integrerende Deel. Af saadanne Nagler er der 8, 4 henimod hver Ende af Pladen, den ene Nagle anbragt ovenover den anden i en lige Linie nedenfra og opad. Af disse Nagler ere kun de to øverste, een paa hver Ende, drevne ud da man løste Maleriet fra det Sted, hvorpaa det var fæstet. De øvrige 6 Nagler ere derimod affaugede efterat man havde løst de 2 øverste, og Hovederne staae altsaa endnu i Maleriet, uden at dette, paa de Puncter som bedække dem, er bleven beskadiget. Det synes deraf klart, at den Træetavle, hvorpaa Maleriet er anbragt, har været fastnaglet paa

Alter-Pillerne førend Maleriet blev til, og at dette er bleven malet paa Stedet, og saaledes ikke kan være sendt derhen andensteds fra. Skulde dette findes antageligt, da maae Konstneren have opholdt sig her i Riget og malet Stykket sammesteds. Hvem han har været kan neppe Nogen fortælle. Paul Biskop besøgte i Aaret 1196 Kong Sverre i Bergen. At hans Ammanuensis, Atle Præst, var med ham paa denne Tour, er sandsynligt, men deraf kan man vel ikke slutte, at Maleriet er fra hans Haand. Af den Omstændighed, at Stykket er funden i Red-Stryens Kirke, kan man nok heller ikke uddrage den Slutning, at det engang har været Altertavle sammesteds. Mig forekommer det desuden ikke rimeligt, at en saa ubetydelig Annex-Kirke, i et saa afsidesliggende District, fra først af skulde have faaet en saa kostelig og pragtfuld Altertavle. Langt rimeligere anseer jeg det derimod, at denne prægtige Altertavles oprindelige Bestemmelse har været, at pryde Kirken i det berømte og rige St. Synneves Kloster, eller St. Albani Kirke, begge paa Sælø, kort nordenfor Indløbet til Nordfjord, hvor Stiftets Biskop residerede førend Bispesædet blev forflyttet til Bergen, og at Tavlen er forfærdiget der paa Stedet af en af Klosterets Munke, samt at den siden, da Klosteret sløifedes, er bleven reddet, og af en Velynder af Kirken i Stryen foræret til denne som et kosteligt Stykke, der ved Hjelp af den engang saa høit ansete Helgeninde St. Synneve, Bergensium patrona, kunde haabes at give Kirken Held og Lykke. Men det meste af dette er dog kun Formodninger. Jeg indrømmer derfor gjerne Muligheden af, at Maleriet kan være et udenlandsk Arbeide, og at det kan være kommet hertil fra et af de Lande og ved en eller anden af de Leiligheder, Biskop Neumann har supponeret. Man har jo Efterretninger om, at udmærkede Konst-Stykker i Oldtiden ere blevne bestilte udenlands og hjemførte hertil. Beviis herpaa er den brillante, af Kobber og Sølv forfærdigede, overalt forgyldte og med Stene besatte Tavle, som Sigurd Jorsalafar lod gjøre i Grækenland, og som han forærede til Altertavle i Slotskirken i Konghelle [11]). Dette Exempel er saameget desto mærkeligere, som det angaaer et Konstarbeide, omtrent af det Slags, hvorom her handles. Det være nu som det vil ihensende til det Stryenske Maleries Oprindelse og Hidkomst, det er dog vist, at samme er et høist sjeldent Stykke, mærkværdigt ikke blot som et af de faa Oldtidens Konstværker, der have trodset Tiden, og undgaaet Fanatikeres ødelæggende Hæn-

11) Snorre, Sigurd Jorsalafars Saga, Cap. 40.

der, men tillige formedelst Tempelbuerne, og de forskjellige Dragter, Vaaben og Skjoldemærker, der kunne give Historie- og Oldgranskere Stof til Undersøgelser og interessante Bemærkninger, samt Konstnere en ønskelig Veiledning, og høist mærkeligt formedelst Inscriptionerne, der afgive et uimodsigeligt Bevis paa, at Stykket, i det mindste forsaavidt angaaer det Sprog, hvori Begivenhederne forklares, er af norsk Oprindelse. Jeg smiggrer mig derfor med det Haab, at Historiens, Antiquiteternes, Sprogets og Konstens Elskere og Dyrkere med Tilfredshed ville modtage den Afbildning, som Plade V, VI giver af dette interessante Stykke, og at den ufuldkomne Beskrivelse, hvormed jeg har ledsaget Afbildningerne, heller ikke vil være aldeles uvelkommen. At der, ved Sammenligning imellem Costumerne i Dragter, Vaaben, Ridetøi, m. m. paa dette Stykke og paa det i Domkirken i Bayeux i Normandiet forhen værende skjønne, antique Tapetserie, som Montfaucon har opbevaret for Efterverdenen ved Afbildninger og Beskrivelser i hans Monumens de la monarchie française, vil kunne uddrages interessante og lærerige Resultater for Videnskaberne saavelsom for Konsten, derom har jeg ingen Tvivl, men saadant maae jeg overlade og henstille til dem, der have den fornødne Kyndighed og de behørige Hjelpemidler dertil.

Foruden det her omhandlede Stykke eier det Bergenske Museum 7 andre byzantinske Malerier, omtrent af samme Størrelse, alle forestillende bibelske Gjenstande, nogle med Inscriptioner i det latinske Sprog, men de fleste uden al Indskrivt. Om disse Stykker vil Urda en anden Gang maaske finde Leilighed til at meddele sine Læsere nærmere Oplysninger.

W. F. K. Christie.

Om Norges Fiskerier i Fortiden.

Hvo kan nævne os den Mand, der har knyttet det første Næt, forfærdiget den første Angel? Hvem har opfunden den Konst, at lokke Fiskene i sit Garn, og fange dem paa sin Krog? Ved hvilken Kyst, og paa hvilken Strandbred har den Mand levet, Menneskeslægten har at takke for en saa vigtig Opfindelse? Disse Spørgsmaal kan Ingen besvare, og sandsynligviis er Fiskefangsten heller ikke opfunden af enkelt Mand, men Mange kunne tilegne sig Opfindelsen med lige Ret; ei hos et enkelt Folkeslag, men i de forskjelligste Lande paa vor Klode. Menneskene maatte snart overalt, hvor ikke Naturen af sig selv frembragte tilstrækkeligt Forraad paa de til Livets Ophold nødvendige Ting, føle sig drevne til at tænke paa Midler til at forøge Fødevarernes Masse; Selvopholdelsesdriften lærte Menneskene Jagt og Fuglefangst, Fædrift og Agerdyrkning, og de, som levede i Nærheden af fiskerige Indsøer, og Floder, paa Øer og Havets Kyster, opfandt Redskaber, tjenlige til at fange de mangfoldige spiselige Skabninger, hvem Alfader har anviist Vandets Element til Opholdssted. At bemægtige sig disse Væsener til Føde, er et Vink, Gud ikke forgjæves har givet Mennesket. I alle Verdensdele har man fulgt Naturens Opfordring dertil, og Fiskefangst drives paa Jishavets kolde Kyster ligesaavel som paa Sydsøens varme Øer. Ichthyophager (Fiskeædere) findes tidlig omtalte, thi fra Arilds Tid af har man lagt Vind paa at fange Havets Beboere. Fiskere og Baadførere udgjorde i det gamle Ægypten en særegen Kaste; længe før Josua erobrede Kanaan, efterstræbede Phoenicierne i deres oprindelige Sæder ved det røde Hav, dets Fiske; og efterat de vare komne til Middelhavets Kyster, have de vist ikke forsømt Fiskerierne, og vi kunne neppe drage i Tvivl, at hiint, ved sine mange Opfindelser saa udmærkede, Folkeslag ogsaa har opfundet lettere og bequemmere Maader ved Fiskenes Fangst. At de fra Phoenicien til Africas Nordkyst udvandrede Carthaginienſere have drevet Fiskerierne i det Store, derom vidner Historien, og vi tør med Foie antage, at de allerede have forstaaet den Konst at conservere Fisken i længere Tid til Spise for Mennesket. Det

samme gjælder ogsaa om de græske Colonier ved det sorte Hav, som derfra udførte nedsaltede Fiskevarer som Handelsartikel. At Italiens Strandbeboere have beskjæftiget sig med Fiskerie, fortælle Annalerne og det er bekjendt, hvilken Priis Romerne satte paa en lækker Fiskeret, og at de, for at tilfredsstille Ganen, lode lure paa Fiskene i næsten alle Have, og med uhyre Omkostninger anlagde Fiskedamme, for stedse at kunne have baade Saltvands- og Ferskvands-Fisk strax ved Haanden. Endeel af Frelserens Disciple fangede Fiske i det galilæiske Hav, førend Herren kaldte dem til at fange Mennesker [1]) — men det bliver Tid, at jeg gaaer over til denne min Afhandlings egentlige Emne.

Julius Cæsar i sine Memoirer om den galliske Krig fortæller: ubi Rhenus Oceano appropinquavit, in plures diffluit partes, multis ingentibusque insulis effectis, qvarum pars magna a feris barbarisque nationibus incolitur, ex qvibus sunt, qvi piscibus atque ovis avium vivere existimantur. — "Hvor Rhinstrømmen nærmer sig Havet, deler den sig i flere Arme, og der dannes mange store Øer, for en stor Deel beboede af vilde og barbariske Folkeslag, hvoriblandt der gives saadanne, som skulle leve af Fiske og Fugleæg".

Hvad der her siges om Indbyggerne af de Øer, som Rhinen i Julius Cæsars Tid, altsaa i det første Seculum før Chr., dannede i Zuydersøen og som ved Oceanets voldsomme Angreb senerehen ere blevne tilintetgjorte, saa at nu kun de mange Sandbanker og Grunde vise, hvor de engang have været, maa ogsaa antages om de Mennesker, som beboede Norges, især de lesheds nordlige Øer og Kyster. Havets Rigdomme gjorde disse beboelige; hvor Kornet ikke mere modnes finde ved Skaberens Godhed Menneskene rigeligen Føde i Søen, og saaledes byggedes Menneskeboliger, endogsaa udenfor Polarcirkelen, ligetil Europas nordligste Forbjerg. Ældgammelt maa Fiskeriet være i vort Norge, derom vidner dets physiske Beskaffenhed. I det Landet strækker sig indtil den 71° N. B. kunne Sydens kjælnere Frugter naturligviis ikke trives i dets nordligere Egne; kun i de sydligere frydes Øiet ved bølgende Kornagre, men i største Delen af Riget lægger dets physiske Beskaffenhed og Klimatet uovervindelige Hindringer i Veien for Agerdyrkningen, og derfor leve endnu flere Men-

[1]) Af Classikerne, især Plinii Hist. nat., Aristoteles, Aelian o. a. kunde jeg endnu anføre meget angaaende Fiskerierne hos de Gamle, men jeg frygter at trætte mine Læsere.

nesser i vort Norge af Fædrift, Skovhugst og Fiskerie, end af Jordbrug. I en langt høiere Grad maae dette naturligviis have været Tilfældet i den ældre Fortid. Naar Schøning og Andre antoge, at Agerdyrkningen i fordums Dage skal have været i en mere blomstrende Forfatning i Norge end i den nyere Tid, saa anseer jeg det for urigtigt, og skal ved en anden Leilighed gjøre Urdas Læsere bekjendt med mine Grunde derfor. Førend Saugmøllerne bleve indførte og Skovproducterne forædlede, og dette skedte som bekjendt først efterat gamle Norge havde tabt sin Selvstændighed, var ogsaa Skovdrift en i det Hele taget kun lidet indbringende Erhvervskilde for dets Indbyggere; fra en temmelig sildig Periode skrive sig vore Bjergværker og Jerngruber; det varede længe, førend Fjeldene aabnede de i deres Indre skjulte Skatte; længe, førend Hammerens Slag gjenlød i vore Jernværker; længe, førend Udlændingen kjøbte vort Jern og Kobber og vor Trælast; længe, førend Havets Producter bleve en vigtig Handelsartikel. Alligevel skedte dette, som vi senere skal vise, tidligere end alt det andet jeg har anført, om end Norges ældste Indbyggere sikkert ikke dreve Jordbrug. De vare kun Jægere og Fiskere, bleve saa Hyrder, og den Classe af Samfundet, som opkom seneſt, var Agerdyrkerne. Det tidligere Hedenolds Normand maatte søge at forskaffe sig og sin Familie Føde og Klæde ved at drage bevæbnet med Bue og Piil til Fjelds og til Skovs og jage paa Skier efter Elgen og den hurtige Reen, ved at vove en Dyst med Bjømen og Ulven: kort ved at føre Krig med Fjeldenes, Udmarkens og Skovenes fødegivende, peltsbeklædte og befjædrede Beboere, og ifald han boede ved Havets Kyst, eller i Nærheden af fiskerige Indsøer, Vande og Elve, efterstræbede han Kobben, Odderen og Bæveren, lokkede Fiskene i sit Garn og fangede dem paa sin Krog. Ethvert Lands naturlige Beskaffenhed gjør dets Indbyggere til det, som de ere. Norges Mænd, Beboere af et langt imod Nord liggende Bjerg- og Kyſtland, i hvis store Skov- og Fjeldstrækninger var Overflødighed paa mangeslags Vildt, hvis Have og Vande vrimlede af Fisk, maatte naturligviis blive dristige, haardføre Skyttere og Fiskere, tarvelige Hyrder, kjække Søemænd og tappre Vikinger. Hjemme kunde Nordmanden ikke samle Skatte. Gaarden og Fiskeriet gav ham kun Føde og Livets øvrige Fornødenheder; de til Pynt og til Livets Forskjønnelse henhørende Ting maatte han hente paa hiin Side af Havet; som Kjøbmand besøgte han

derfor fremmede Kyster, men endnu oftere som Viking. "Den Tappre hører Alt til; hvad man vinder ved Sværdet og Stridsøxen i blodig Dyst er retmæssig erhvervet Eiendom", var den Grundsætning, Hedenoldets og den første christelige Tids Normænd indprægede deres opvoxende Sønner. Til Lands kunde man ikke gjøre hine Grundsætninger gjældende; men paa tre Sider omringet af Havet, som desuden overalt skjærer sig dybt ind i Landet, maatte Normandens Hu staae til Søen, den maatte blive hans kjæreste Element. Han ploiede heller Havet end Jorden; aarligen forlod han sin Røgstue, drog ned til Stranden hen til sit Nøst, befalede sine Trælle at skyde Langskibet ud paa Søen, gik ombord paa sit svømmende Huus, seilede uden Compas og uden Søekort hen over Havets Bølger. Eiendomsretten var ham kun hellig hjemme i eget Land. I Søen ansaae han for Fiende hver Fremmed han mødte, angreb Vikingen, han følede sig voxen, plyndrede Kjøbmanden [2]), han traf paa sin ubanede Vei, eller i Havnen, gik i Land paa fremmed Kyst, for at gjæste den med Hærværk. Og Skjalden qvad om de Manddomsbedrifter, Søekonungen og hans raske, tappre Følgesvende havde udført paa deres Tog, og rige paa Berømmelse og Gods vendte de omsider tilbage til Arnen og fortalte i de lange Vinteraftener, medens Hornet gik rundt, og tidt blev fyldt af Møen, hverandre om deres Daad, og ofte bestege de deres Søehest alt igjen, og styrede den atter ud i det vilde Hav, førend Vinterstormene endnu havde holdt op at tude — dog jeg taber mit egentlige Æmne af Sigte; ei Vikingens, men den norske Fiskers Færd skulle vi beskue.

En utallig Mængde Øer, Holme, Klipper og Skjær ligge langs med den norske Kyst og værne for Landet; overalt skjære Fjorde, større og mindre, sig dybt ind i samme, og Havet danner mange Bugter og Viger. I Udstrækning søger Norges Kyst sin Mage; maaskee ogsaa paa de fleste Steder i Hæsligheed. Sydlændingen forskrækkes ved at see de golde klippefulde Kyster, ufrugtbare, skovløse Udøer. Lever der virkelig Folk paa disse Strandbredder? spørger han tvivlende, og hører med Forundring et bejaende Svar. Hvoraf da? Af Fiskerie. Havet erstatter, hvad Jorden nægter. Fiskeren lever her som oftest langt bedre, end Agerdyrkeren andetsteds. Alle Nationers gode Fader i Him-

[2]) Om end enkelte Vikinger skaanede Kjøbmanden, saa var det dog kun en Undtagelse fra Reglen.

len sender aarligen uhyre Sværme af Fisk, især af Torsk og Sild, til disse Kyster, og velsigner deres Beboere med sine Gaver. At Norges Indvaanere fra ældgammel Tid af have lagt Vind paa Fiskerie, synes som en Selvfølge at maatte antages, om man end ikke havde Hjemmel, historiske Beviser, derfor. Men disse mangle heller ikke. Et Bevis paa Fiskeriets Ælde i Norden er: at Asadyrkerne paakaldte Guden Niord ved Fiskerie, og ved deres Offergilder blev særskilt drukket Niords Bæger for godt Aar. Dette betyder gode Tider i Almindelighed, og i Fiskerens Mund vel især et rigt Fiskerie. I den ældre Edda findes et Qvad om Hymer (Hymis-quida); der fortælles, at Aserne engang vare til Gjæst hos Ægir, og at de beværtedes med Fisk. Strax efter reiser Thor til Hymer og roer med denne langtud paa Havet, for at fiske. Hymer trækker twende Hvale (i den yngre Edda kun flade Fiske), medens Thor snoer et vældigt Fiskesnøre i Bagstavnen, og da han derpaa kaster sin Angel ud, faaer han Midgardsormen til at bide paa Krogen, hvorpaa som Mading var befæstet et Oxehoved. I den yngre Edda findes ogsaa en Fortælling om Thors og Jætten Hymers Fiskerie, hvilken i det væsentlige stemmer overeens med Sangen i den ældre Edda. I det Guden løfter sin Hammer iveiret, for at knuse den glødende og sin Gift imod Thor udspyende Slange, skar den forskrækkede Hymer Thors Snor med sin Kniv over, hvorved Slangen blev løs og gik tilbunds. I et af de eddiske Digte, i Harbards Sang, fortæller Thor, at han havde spiist Sild, førend han forlod Hjemmet. Loke nævnes et Sted i Eddaerne som Forfærdiger af Fiskeredskaber. I det andet Qvad om Sigurd Fofnesbane fortælles, at man fangede en Lax i en Fos, og at et Garn blev kastet ud, for at fange en Gjedde. Af alt dette slutte vi med Foie, at Nordboen alt i den fjerne Oldtid har kjendt Angelens og Garnets Brug til Fiskerie. Hvad Norges Fiskerier isærdeleshed angaaer, saa ville vi ei møisommeligen opsøge de faa Data, som vi maaskee kunne finde fra den mythiske Tid; men jeg skal strax henlede mine Læseres Opmærksomhed til det, som den sikkre Historie beretter [3]).

[3]) For dog at anføre nogle Exempler fra den mythiske og halvhistoriske Tid, saa tales i Sagaerne om Kong Hjorleifs Fiskere. Denne Hjorleif skal have levet i 5te Sec., og skal have været Konge over Hordaland og Rogaland. Hos Torfæus, T. I. lib. VII. sect. III. c. 2. læses om en Dyrtid, som indtraf i Halogaland i det 8de Sec., saa at Indbyggerne meest maatte ernære sig

Nu omstunder er det saare sjeldent, at en eller anden Hval af den store grønlandske Art viser sig ved vore Kyster, hvorhen den da har forvildet sig. De Hvale, som nu besøge Norges Kyster, ere fornemmeligen den saakaldte Sildehval og Nordkaperen, saaledes af de Naturkyndige kaldet, fordi den i fordums Dage i stor Mængde opholdt sig ved Nordkap. Intetsteds paa vor Kyst drives nu Hvalfiskefangsten efter en ordentlig Plan og er derfor en kun lidet indbringende Erhvervskilde. I Nordlandene dræbes rigtignok aarligen endeel Hvale; men de færreste komme Menneskene til Nytte. Fiskerne sætte nemlig et Jernspyd eller en Harpun i Hvalen, naar den, forfølgende sit Bytte, trænger ind i Fjordene; men om den, efterat den er død, naar Koldbrand gaaer i det ham tilføiede Saar, skal føres ud i det store Hav eller drives etsteds op paa Stranden og blive Den til Deel, hvis Mærke det Spyd, som har givet Hvalen Banesaar, bærer, dette er afhængigt af Vinden. Alligevel blev dette Slags Fiskerie fordum meget drevet ved Tromsøe paa Vals- og Uls-Fjorden, omkring Carls-Øen og flere Steder, hvor Hvalen trængte i Mængde ind (cf. Bloms Reisebemærkninger). Jo længere tilbage i Tiden, destomere har dette uden al Tvivl været Tilfældet. Hvilken Mængde Hvalfiske i det niende Seculum maa have opholdt sig paa disse Kanter, viser den Beretning, Normanden Ottar, som levede i bemeldte Aarhundrede, har givet til den store engelske Konge Alfred, der opskrev det, som Ottar havde fortalt ham, i 1ste Cap. af den af ham paa angelsaxisk oversatte Orosius. Af dette i lingvistisk, geographisk og historisk Henseende saare interessante og vigtige Aktstykke vil jeg nu meddele mine Læsere, hvad der vedkommer denne Afhandlings Æmne. Ottar fortalte, "at han var En af de fornemste Mænd i Landet, og at han af alle Normænd var Den, som boede nordligst i Landet ved Vesterhavet." Uden al Tvivl har han havt den Forretning, at oppebære den saakaldte Finneskat af de til Norge skatskyldige Finlapper. Sin Bopæl maa han have havt i Senjen ved Finmarkens Grændser, imellem den 69de og 70de Bredegrad, og det er sandsynligt, at han, ligesom mange Andre af hans Landsmænd, har forladt sit Fædreneland og Hjemstavn, da Harald Haarfager blev Enevoldsherster over hele Norge, og nedværdigede dets frie Odelsmænd til Lei-

af Fisk. See fremdeles følgende Steder i Sagaerne, hvor der tales om Fiskefangst: Ketill Hængs Saga C. 1 og 2., Regner Lodbroks S. C. 4., Grim Lodinkinns S. C. 1 og 2., Halfs C. C. 7.

lændinger, idet han tvang dem til at betale ham Landskyld. Efter hvad Eigilssaga i 4de Cap. beretter, maatte endogsaa de fattigste Classer i Samfundet, Gaardvirkere, og de, som ene og alene ernærede sig af Jagt og Fiskerie, betale Harald Skat. I sit eget Land, det vil sige, i den Egn hvor han havde sin Bolig, berettede Ottar Alfred, var den bedste Hvalfangst; at Hvalerne vare i Almindelighed otte og syvogtyve Alen lange, undertiden femti Alen. I hvilken stor Mængde disse Kjæmpedyr fandtes i hine Dage ved vore nordlige Kyster, seer man deraf, at da Ottar engang var med paa Hvalfiskefangsten, fik de 60 Stykker inden tvende Dage. Af Ottars Beretning slutter jeg for det første: at Hvalen i hine Dage har været i langt større Mængde end nu ved Nordlandenes og Finmarkens Kyster; (Ottar fortæller, at tre Dages Seilads nordenfor hans Hjem var det yderste Sted, hvor Hvalfiskejægerne pleiede at indfinde sig.) for det andet: at man paa hine Steder har lagt meget Vind paa Hvalfangsten, som blev drevet meget mere methodisk end nuomstunder; at baade Nordmænd og Finlapper toge Deel deri, og at den rimeligviis skede med Harpuner og Liner; for det tredie: at efter den Beskrivelse Ottar giver om Hvalfiskenes Størrelse, den store grønlandske Hval dengang endnu fandtes paa vore idetmindste nordligste Kyster. Ingenlunde tør vi antage, at fordi saa store Hvale i Almindelighed ikke nu mere findes paa hine Kanter, Ottar i sin Beretning til Kong Alfred skulde have overdrevet Hvalernes Størrelse; thi dels antages af de Naturkyndige, at Hvalerne overalt nuomstunder ikke findes mere at være saa store som fordum, fordi Hvalfiskejægernes hyppige Efterstræbelser ikke mere unde dem Tid til at blive fuldvoxne, og dels er det en Kjendsgjerning, at Hvalen, for at være desto sikrere for Menneskenes Efterstræbelser, har flygtet mere og mere til det nordligste Ishav: at deres Antal endogsaa ved Grønland er blevet meget formindsket, og at den store Hval nu især har sit Ophold i det Polarhav, den dristige Capitain Ross har gjort os bekjendt med. Men ligesaalidt man, naar Hvalen engang har aldeles begivet sig bort fra det grønlandske Hav, vil kunne paastaae, at den aldrig har været der, ligesaalidet er det os tilladt at drage Ottars Beretning i Tvivl og at nægte, at den store Hval i fordums Dage har opholdt sig paa de nordligste Kyster af vort Land. At det 9de Seculums Nordmænd og Finlapper have lagt sig efter Hvalfiskefangsten, have vi seet; men hvorledes benyttede man den fangne Hval? At man allerede dengang skulde have

kogt Tran af dens Spæk, troer jeg neppe, ihvorvel det er høist sandsynligt, at man forstod at benytte Hvalfiskens Spæk, der saa godt som af sig selv opløser sig, og bliver Olie eller Tran, til Lysning, til at berede Dyrenes Huder, til at smøre Skindklæder o. s. v. Men Handelsvare har Tranen i hine Tider neppe været, og jeg formoder at man især bemægtigede sig Hvalen for Fiskebenets Skyld, og at desuden Kjødet, ligesom Grønlænderne endnu spise det med Begjærlighed, blev benyttet af den simple Almuesmand, Trælle og Huuskarle til Føde.

Hvalrossen findes nu ikke paa den norske Kyst, uden at en Enkelt yderst sjelden kan forvilde sig dertil fra Spitsbergen. "Fra Hammerfest udrustes Fiskere paa Hvalrosfangst til Spitsbergen og Bæreneiland, og denne Speculation medfører ofte god Fordeel", siger Blom i sine høist interessante og lærerige Reisebemærkninger. At Hvalrossen i det 9de Seculum endnu har været i Mængde i Øst-Finmarkens Hav, dette lære vi ogsaa af Ottars Beretning. Han foretog selv engang en Reise derhen for at fange Hvalrosser, paa hvis Tænder man dengang satte stor Priis, og hvoraf Ottar forærede nogle til Kong Alfred. Paa den omtalte Tour fandt Ottar, at Landet nordenfor hans Hjem var øde, undtagen at Lapper opholdt sig paa enkelte Steder for Jagtens Skyld om Vinteren, og om Sommeren ved Søen for at fiske. Kun Finlapper, levende af Fuglefangst, Jagt og Fiskerie, opholdt sig paa hele Kysten lige indtil Gandvigen eller det hvide Hav. Torfæus og Schøning have vist, at alle Lapper, lige indtil det hvide Havs vestlige Bredder, maatte anerkjende Normændenes Overherredømme og betale dem Skat. De Rigeste gave efter Ottars Beretning foruden Rensdyrhuder, Peltsværk, Fuglefjær og Fiskebeen, twende Skibstouge, hvert paa 60 Alen, det ene af Kobbeskind, det andet af Hvalfiskehud. Saaledes staaer rigtignok i Ottars Beretning; men jeg formoder, at det skal være Hvalroshud, da han paa et andet Sted kalder Hvalrossen Hval, og udtrykkeligen siger, at Hvalrosfernes Hud er meget god til Skibstoug. Kongespeilet nævner blandt de Varer, som udførtes fra Grønland, Reeb, som man udskjærer af de Fiske, som kaldes Hvalrosser (Rosmer), samt disse Fiskes Tænder. Desuden har jeg etsteds læst, jeg erindrer nu ikke hvor, at man endnu i Nordamerika pleier at forfærdige Seletøi og Tøiler af Hvalroshud. Den Sælhund, af hvis Skind Finlapperne forfærdigede Touge, har sandsynligviis været den store Art, som i Systemet har Navn af Phoca barbata, og som kaldes paa Tydsk Riemenrobbe, fordi Grønlæn-

derne endnu skjære Remmer af dens Skind. Af den sidst omtalte Deel af Ottars Beretning lære vi, at Finlapperne dreve Fiskefangst, brugte Kobbeveide og fangede Hvalrosser. Jeg antager, at de Lapper, som opholdt sig ved Havet og vare Fiskere, ei have valgt denne Næringsvei af Tilbøielighed, men tvungne dertil af Fattigdom. Endnu i vore Dage forlader Fjeldfinnen kun da sin nomadiske Levemaade og de ham saa kjære Bjerge, naar han ikke mere eier saa mange Rene, at han kan forskaffe sig og sin Familie Føde og Klæder — kun Nøden kan twinge Fjeldets Søn til at flytte ned til Søen og blive Søelap; men med Misundelse betragter han stedse sin lykkeligere Broder, som med sine Rener vanker omkring fra Fjeld til Fjeld. Om end Ottar ikke udtrykkelig fortæller, at han besøgte Biarmeland for at søge Afsætning for sine Varer, saa kunne vi dog med Føie antage dette, og da han en anden Gang seilede til Hadeby (det nuværende Slesvig), som dengang var et meget besøgt Handelssted, skedte det sikkert ogsaa for at bortbytte sine nordlandske og finmarkske Varer; og Fiskebeen og Hvalrostænder og Skibstouge af den ovenfor omtalte Art vare vist med deriblandt.

Som endnu den Dag idag har Fiskeriet uden al Tvivl altid været Finmarkens og Nordlandenes vigtigste Næringsgreen, og Vaage i Lofoden har bestandig været Hovedstedet for Vinterfiskeriet. Fra Begyndelsen af Februar Maaned indtil Slutningen af Marts i Almindelighed, søger den store Torskeart, som kaldes Skrei (asellus major vulgaris) i utallig Mængde Bankerne langsmed Lofodens Øer, for der at gyde sin Rogn. Havde den alvise Skaber ei meddeelt de Fiskearter, som Mennesket meest bruger til Spise, en saa uhyre Frugtbarhed, saa vilde Menneskenes Efterstræbelser for længe siden have tilintetgjort dem. Man vilde forbauses, naar man vidste, hvor mange Fiske kun ved Vaage allene ere fangede i Seelers Løb. Det omtalte Sted har, som sagt, altid været Fiskeriets Middelpunct i Nordlandene.

I Gulthorers Saga fortælles, at flere unge Islændere, som opholdt sig i Norge i Harald Haarfagers Tid, altsaa i den anden Halvdeel af det 9de og i Begyndelsen af det 10de Aarhundrede, droge til Halogaland for der at erhverve sig Penge ved Skreifiskerie. At dette skedte ved Vaage, antager jeg, om end dette Sted ikke udtrykkelig nævnes. Men dette skeer i Eigills Saga. Thorolf boede paa Gaarden Torjet (fordum Torgum eller Torgen) i Nordlandene, var

en meget riig Mand og havde af den navnkundige Harald Haarfager, som Belønning for sin Tapperhed i Slaget i Hafursfjorden, faaet Finneskatten i Forlehning. Men ræske Avindsmænd berøvede ham den Gunst, hvori han havde staaet hos Kong Harald, og Denne tog i vred Hu Gaarden Torjet og flere andre Eiendomme tilligemed Finneskatten fra ham. Thorolf flyttede derpaa til Sandnæs og sendte sine Trælle og Huuskarle i Skreiskiste til Vaage. Desuden lod han drive Sildefiskerie og Sælhundefangst. Han ladede derpaa et stort Fartøi med Skindvarer, Koe- og Oxehuder og Fisk, og sendte det til England, for at omtuske disse Varer imod andre Fornødenheder og Overdaadighedsartikler. Thorolfs øvrige Skjebne vedkommer ikke denne Afhandling; vi ville blot anmærke, at den paa ham meget forbittrede Kong Harald Haarfager omsider selv overfaldt ham paa hans Gaard Sandnæs, hvor han efter tapper Modstand fik sit Banesaar. Af det hidindtil Fortalte sees: at Nordlændingen alt i det 9de Seculum lagde meget Vind paa Fiskerie, og at Vaage allerede da var Hovedstedet for Vinterfisket; at Fisk ei blot brugtes til Husholdningen, men allerede var en Handelsartikel, og at England var dens Marked. Saaledes som Thorolf gjorde, gjorde vist mange Andre af Halogalands, det er Nordlandenes rige Odelsmænd, og sendte deres Trælle, Huuskarle og Leilændinge ud paa Fiskerie, deels for derved at skaffe Forraad i Staburet, deels for at sælge Fisken. Denne blev i hine Tider uden al Tvivl blot fanget ved Haandsnøre, hvilken simple Maade først senere hen blev fortrængt ved Linerne og Garnbruget, som nu har Overhaanden, men som først i den sidste Halvdeel af forrige Seculum blev indført i Nordlandene. Det samme Slags store fortinnede Jernkroge, man nu bruger, og som ere meget forskjellige fra dem, som bruges af andre europæiske Nationer, have rimeligviis været i Brug allerede i de ældste Tider, og have ikke forandret deres Form; men maaskee have de i de ældre Tider ikke været fortinnede.

Den Fisk, som af Thorolf blev sendt til England, var uden al Tvivl kun Stokfisk (Rundfisk); thi at virke Torsken til Klipfisk har i hine Dage formedelst Mangel paa Salt sikkert ikke været brugeligt. Hvad nu Stokfisken som Handelsvare angaaer, saa er jeg tilbøielig til at troe, at England i Slutningen af 9de og i Begyndelsen af 10de Seculum har været dens fornemste Marked; thi bemeldte Lands Indbyggere vare dengang aldeles christnede og den catholske Kirkes Fasten blev strængt overholdt. Til Irland og Skotland blev rimeligviis

ogsaa ført endeel Fiskevarer fra Norge, men ei til Middelhavets Havne; i Østersøen, hvis Kyster beboedes af lutter hedenske Folkeslag, fandt den ingen Afsætning, men maaskee i Saxland, d. e. det nordvestlige Tydskland, som var christnet allerede siden Carl den Stores Tid, og vi kunne derfor ikke aldeles uden Grund antage, at de mange Skibe fra Saxland, som efter Snorres Vidnesbyrd besøgte ideligen det allerede under Harald Haarfager berømte Handelssted Tønsberg, toge i Retourfragt endeel Fisk med sig, som førtes derhen fra Rigets nordlige Kanter. Thi, at ogsaa derfra mange Skibe kom til Tønsberg, bevidner Historien udtrykkeligt. Ogsaa fra Danmark besøgte mange Fartøier Tønsbergs Havn, og det er ikke usandsynligt, at ogsaa disse tilbyttede sig endeel Fiskevarer. Vare de Danske end endnu ikke Christne, saa kunde de dog let have faaet Smag paa Tørfisk og have brugt den til Føde; og desuden havde jo allerede i det 9de Sec. mange Danske antaget den christelige Troe. Det samme gjælder om Svenskene, som maaskee kjøbte deres Fornødenhed af hiin Artikel paa det store aarlige Marked i Skanør i Skåne, hvor, efter hvad Historien siger, ogsaa mange Svenske indfandt sig. Hvilken stor Handel de Norske dreve paa omtalte Sted seer man deraf, at der tales i Sagaerne om den store norske Kjøbmandsflaade, som seilede fra Skanørs Marked. At de reiste sammen, skedte, for desbedre at kunne forsvare sig imod Vikingernes Angreb. — Har Tranen allerede i 9de og 10de Seculum været en norsk Handelsvare? Jeg troer det, som jeg allerede ovenfor har sagt, ikke, men vilde dog ei kunne nægte det, ifald Müllers Beretning i Sagabibliotheket, at iblandt de Varer, Thorolf sendte til England, ogsaa var Tran, ikke skulde være en Feiltagelse. Dette bliver sandsynligt, fordi Suhm og Schøning, som dog ellers ere saa nøiagtige, ikke nævner Tran. Jeg beklager, at jeg ikke har den 1809 i Kjøbenhavn udkomne Eigils-Saga ved Haanden, for at afgjøre Sagen.

At Sildefiskeriet er ældgammelt i Norge bør antages, og ligesaa, at Sildens Tilgang til den norske Kyst bestandig har været periodisk. At Silden (rimeligviis Sommersilden) besøgte Nordlandene, have vi seet. I den tidligere Fortid brugte man ved Sildefangsten vist ikke Noddene (Noter), som nu komme mere og mere i Brug, men alene de almindelige Garn. Silden var i den hedenske Tid heller ikke nogen Handelsartikel, men fiskedes blot til Huusbrug, spi-

stes ferst, vindtørret, røget, ja efter al Sandsynlighed har man ogsaa allerede dengang kjendt den Konst at salte Silden ned, og har gjort Brug deraf til Husholdningen, men dette skedte da kun i smaae Qvantiteter og ikke i en saadan Grad, at Spegesilden kunde blive Udskibningsartikel. Dertil manglede man Salt — først i Hanseaternes Tid blev lüneburger, fransk og spansk Salt ført til Norge. Før brugte man i Almindelighed kun indenlandsk Salt, som blev tilvirket paa den Maade, at man kogede Saltvand saalænge indtil Vanddelene bortdampede og Saltdelene bleve tilbage. Alt i den mythiske Tid tales ofte om fattige Folk, som ernærede sig af Saltkogning; det er bekjendt, at Frithjof gav sig ud for en saadan Saltbrænder eller Saltkarl. Om en Islænder fortælles i Landnamabok, at han brugte en Deel af sine Træle til at koge Salt, og dette var sikkert ogsaa en af Trællenes Forretninger i Norge.

Et andet Beviis paa, at Silden søgte den nordlandske Kyst under Harald Haarfagers Regjering, findes i Landnamabok. Engang, da der var Dyrtid paa Halogaland, fik Indbyggerne der en kraftig Understøttelse derved, at Silden i stor Mængde strømmede til Kysten, hvilket Datidens Overtroe tilskrev en der boende Qvinde, ved Navn Thuridur, som skulde have bevirket det ved sine Troldomssange. Hun fik deraf Navnet Sundafyller, hvilket hun ogsaa beholdt, da hun senerehen var flyttet til Island. At saamange af dem, som, for ikke at blive Kong Haralds Træle, som deres Friheds-Aand kaldte det, forlode Norge, netop valgte Island til deres fremtidige Opholdssted, skedte fordi Rygtet beretted: "at der foruden de frodige Græsgange var godt Laxe- og andet Fiskerie til alle Aarstider, og at mange Hvaler dreve der paa Land. Heraf lære vi, at Islands Nybyggere bragte Konsten at fange Lax didhen med sig fra Norge. Om den bekjendte Skalagrim, en Søn af Quældulf, som ogsaa flyttede over til Island for Harald Haarfagers Skyld, beretter Eigilssaga, at han, medens han opholdt sig hos sin Fader i Nordfjord, ofte reiste i Isbaad med sine Huskarle ud paa Sildefiske.

Erik, Harald Haarfagers Søn, blev efter Faderen Overkonge i Norge. Han var gift med den berygtede Gunhild fra Halogaland, hvis Bekjendskab han havde gjort i Finmarken paa Tilbagereisen fra et Vikingetog til Biarmaland. Den Omstændighed, at i den Fingamme, hvori hun opholdt sig, fandtes Kobbeskind, er et nyt Beviis paa, at Finnerne have lagt Vind paa Sælhundefangsten.

At man paa den bergenſke Kyſt har drevet betydeligt Fiſkerie under Erik Blodøxe, kunne vi ſee deraf, at Sagaen beretter, at den bekjendte Islænder Eigill opholdt ſig en Stund paa et meget beſøgt Fiſkevær ved Kyſten, for at kunne indhente af Fiſkerne de Efterretninger, han ønſkede. Da Nogle af den fiſkende Almue havde berettet Berg-Aunund paa Gaarden Aſk, med hvem Eigill laae i Strid, at denne havde lettet Anker, og havde taget Courſen til Island, ſaa frygtede Berg-Aunund ikke nogen Fare, men den liſtige Eigill ſeilede tilbage, gik i Land paa Aſk, og tog en frygtelig Hævn.

Under Hakon Adelſteen, ſom regjerede fra 938 til 963, gave Indbyggerne i Jämteland og Helſingialand ſig under Norge. Der berettes, at Hakon bragte en ordnet Handelsforbindelſe i Stand imellem hine Provindſers Indvaanere og de Norſke paa denne Side af Kjølen, og vi kunne ſikkert antage, at Fiſkevarer vare een af de Artikler, ſom de Norſke ſolgte til Jämterne og Helſingialands Beboere.

Vi vide, at Hakon Adelſteen har gjort ſig fortjent ſom Lovgiver. Findes end mange ſenere Tilſætninger i den Gulathings-Lov, ſom bærer Hakon Adelſteens Navn, ſaa kunne vi dog antage, at de Beſtemmelſer, ſom findes i omtalte Lov, angaaende Fiſkerierne, ere givne af Hakon ſelv, ſom viſt ikke forſømte at værdige en for Norge ſaa vigtig Sag ſin Opmærkſomhed. I ſjortende Capitel gives der Anordninger angaaende Laxefiſkeriet. Vi ſee, at Laxefiſkeriet var en Privateiendom, hvorfor ogſaa Lovgiveren forbyder at gjærde ſaaledes, at Laxen forhindres at gaae opad Elven. Af tyvende Capitel lære vi, at man havde Sæleveiter, og at Sælhunden deels blev fanget med Garn, deels ogſaa ſkudt med Spyd. I Hvalretten beſtemmes, hvorledes man ſkal forholde ſig, naar man finder død Hval ude paa Søen eller dreven op paa Stranden; desuden er der Beſtemmelſer om Hvalfangſten, hvoraf man ſeer, at man baade ſkjød Hval med Piil ude paa Havet, eller i Fjordene, hvor den trængte ind, og at der gaves Viger, hvor man pleiede at drive Hvalen ind og ſtænge for den. Da Hvalen driver Silden til Kyſten, ſaa var det, "for ikke at ſpilde Guds Gaver", forbudet at ſkyde Hval i Sildefiſkeriet.

Efter Hakons Fald begyndte under Erik Blodøxes Sønner en ulykkelig Tid for Norge. I næſten al den Tid, de regjerede, fra 963 indtil 977, var

Misvæxt, og Fiskerierne sloge feil, af hvilken Aarsag ogsaa Nøden i Nordlandene især var meget stor. Norges berømteste Skjald Eyvind Skaldaspiller, som dengang boede paa sin Gaard i Helgeland, var nødt til at skille sig med et kostbart Stykke, som Islænderne havde foræret ham som et Taknemmeligheds-Bevis for en Sang, han havde digtet dem til Ære, og at kjøbe sig Husholdnings-Fornødenheder derfor. Om Vaaren hendte det, at et Sildestim gik til ved nogle af Udskjærene, hvorved Eivind skaffede sig endeel Levnetsmidler. Men da ogsaa disse vare fortærede, saa maatte han kjøbe paa nyt, hvad han behøvede til sin Husholdning, og tilsidst maatte han endogsaa give sine Pile (det vil vel sige: sin Bue og sit Pilekogger) bort for Sild [4]).

Denne sørgelige Tid holdt først op, da Hakon Jarl kom tilbage til Norge. Strax efter hans Ankomst 978, gav Jorden riig Afgrøde, og Silden gik til overalt paa Kysten.

Fra denne Tid af indtil Aaret 1000, da Olaf Trygvesøn faldt, finder jeg intet optegnet i Sagaerne angaaende Norges Fiskerier. Aaret 1000 synes at være et passende Afsnit, for at slutte denne Afhandlings første Deel. Har den fundet Urdas Læseres Bifald, saa er jeg belønnet for mit Arbeide, og skal maaskee snart levere Publicum Fortsættelsen af mine Granskninger om Norges Fiskerier i Fortiden.

Brømel.

---

*) Cfr. Snorres Harald Graafelds og Hakon Jarls Saga, Capitel 17 og 18.

Antiqvariſke Excurſioner i Sogn.

(Supplementer til mine Reiſebemærkninger 1823.)

(Pl. VII.)

Da jeg første Gang, i Aaret 1823, bereiſte Sogns Provſtier, samlede jeg de Bemærkninger, som frembøde ſig for mig, og man gav diſſe Plads i Budſtikkens 5te Aargang. Siden den Tid har jeg været paa de ſamme Steder 3, ja paa enkelte vel 4 Gange, og ſaaledes havt Anledning til at forviſſe mig om, at de Efterretninger, jeg første Gang meddeelte, vare aldeles paalidelige. Men foruden dette har det ogſaa hændet, at jeg ved ſenere Beſøg har ikke alene paa de ſamme Steder gjort nye Opdagelſer med Henſyn til Oldtidsminder, men ogſaa paa Steder, hvor jeg ikke tilforn havde været, fundet Mærkværdigheder i ſamme Henſeende, der muligen turde intereſſere Oldgrandſkeren mere eller mindre. Om Saadanne vil jeg herved og herefter, om Gud forlener mig Styrke til fremdeles at reiſe omkring i Stiftet, meddele de Efterretninger og Bemærkninger, ſom min Dagbog giver mig Anledning til; og ſaaledes beder jeg Læſeren vil antage de her meddeelte Efterretninger, ſom Supplementer til mine Reiſebemærkninger i Sogn i Aaret 1823. Jeg begynder med

Yttre-Sogn.

1.) **Evindvigs Præſtegjeld.** — I Brekke Annexkirke hænger i Choret et Altarſkab, liigt det, ſom det Bergenſke Muſæum har faaet fra Gravens Kirke i Hardanger, hvilket Strøm omtaler i Fortalen til Schnabels Beſkrivelſe over Hardanger, og ſom Prof. Dahl ſaa høiligen har roeſt. Paa Skabets Døre indvendig og udvendig ere Malerier anbragte, i den Byzantinſke Skoles Maneer, paa Kridgrund. Viſtnok ere diſſe Malerier — det er Helgenbilleder, de foreſtille — ikke ſaa ſkjønne, ſom de Gravenſke, men de ſynes at være ældre end diſſe, thi de ere mere kantede, meget lige den gamle Tydſke Skoles, og viſe kjen-

delig Overgangen fra Mosaiken til Maleriet. I Skabet findes et meget vel conserveret Madonnabilled med Christusbarnet paa Armen, luesorgyldt. Dette Altarskab har Kirkens Eier, Provst J. Daae, Sognepræst til Fanøe, lovet at give til det Bergenske Musæum.

Paa Kirkegaarden sammesteds findes 3 Liigstene af antik Form. Den ene af disse, nu sønderbrudt, har paa Ryggen et ophøiet Kors, med dobbelte Arme, den nedre Arm kortere end den øvre, omtrent saadant:

Den anden af disse Stene er prydet med Lister og en Forhøining langs Midten, og henhører iblandt de meget sjeldne. Den tredie er uden Forziringer. Alle tre ere de smallere i den nedre end i den øvre Ende, og have en Længde af 2 til 2½ Alen. Paa Kirkegaardsmuren staaer et Steenkors, omtrent 1½ Alen høit, og 1¼ Alen over Armene, med et Hul i Midten.

I Nærheden af Brekke Kirke ligger det gamle Høvdingesæde Hougland, hvor mange Gravhøie findes, af hvilke man har begyndt at udgrave en, som Provst Dahl har lovet at ville have Tilsyn med, og give nærmere Beretning om.

2.) **Ladvigs Præstegjeld.** — I Ladvigs Kirke, tilhørende Generaladjutant Holck, har i umindelige Tider staaet en catholsk Processionsfane, med St. Olafsbilledet paa begge Sider, skjøndt i ulige Stilling og Handling, et lige saa vel conserveret som sjeldent Stykke. En omstændelig Beskrivelse af den findes i Norske Videnskabers-Selskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede, 2det Binds 2det Hefte, S. 165, af Amtmand Blom.

Paa Ladvigs Kirkegaard staae 3 smaae, men vistnok meget gamle Steenkors, ligesom ogsaa der findes et Par gamle Liigstene fra Middelalderen, med Kors paa i ophævet Arbeide. Hine Steenkors, ligesom ogsaa St. Olafsfanen, har Kirkens Eier skjænket det Bergenste Musæum.

3.) **Viigs Præstegjeld.** — Hopperstads Kirke har oprindelig været en Stavekirke, med en Colonnade af 7 Søiler paa hver Side. Bag Alteret staaer en gammel Skriftestol, paa hvis Træfod har været indskaaret det hele Symbolum af Tredie Artikel, og Mag. Iffver Eriksen Legangers Navn med

Aarstallet 1661. Nu er meget deraf borte. Her bag hænger ogsaa hans Portrait, samt hans tvende Hustruers, den første en Blixencrone, den anden en Finde. Dette sidste Stykke er meget godt malet, og Originalen maa have været meget skjøn. Paa Kirkegaarden findes 4 antike Liigstene med spids afstumpet Ryg, af hvilke den ene er ikkun 1½ Alen lang, med et Kors i ophøiet Arbeide ovenpaa. Kuppelen over den gamle Døbefunt indeholder i sin Hvælhed 8 Medaillons, ligesom den Stryenske Tavle, med Malerier, mere eller mindre slette og stive, og omgivne med følgende Inscriptioner i Munkeskrift: 1.) Angelus Ave Maria. 2.) Nativitas Domini. 3.) Magi offerentes munera. 4.) Purificatio beatæ Mariæ. 5.) Angelus nuncians pastoribus. 6.) Pastores videntes stellam. 7.) Herodes occidens pueros. 8.) Maria fugiens in Egiptum. I Kunstnerværd, som i Alde, ere disse Malerier langt under den Stryenske Tavle.

Omkring Hofs eller Hove Kirke ligge paa en stor Slette over 20 større og mindre Gravhøie, af hvilke den største, nordenfor Kirken, kaldes Gues Høi, og i en nærliggende skal hans Hustrue være nedlagt. Hvem denne Gue kan have været, veed Ingen Besked om.

Af de 5 Skibshøie, jeg der fandt i Aaret 1830, lod jeg een grave heelt igjennem, uden dog at faae til Udbytte mere end nogle Stumper af Jern, samt nogle Kul, der fandtes saavel i Løftingen, som i Forstavnen. I Midten var den allerede tilforn undersøgt. Den var 40 Alen lang og 6 Alen bred [1]).

Jeg kan ikke undlade ved denne Leilighed at bemærke, hvorlunde det er heel synderligt, at man endnu kan træffe paa nogen Oldtidens Gravhøi, og i dem man aabner finde saa Meget, naar man veed, at det ikke blot efter Christendommens Indførelse i Norden blev Skik at randsage Gravhøie, for deri at finde formeentlige Skatte, men at man selv i Hedenold var gridsk paa dette Slags Ran, hvilket kan, blandt andre Beviser af Historien, sees af det gamle Digt "Rigsmål", som Geheime-Archivar Finn Magnusen regner til den hedenske Tidsalder, og i hvilket der læses, at man allerede den Tid har af steensatte Høie opgravet sølvrandede Skaaler [2]).

---

[1]) See Noten Side 69.

[2]) vid. Poëseos vetustissimæ Scandinavorum trifolium, continens Voluspá, Havamál et Rigsmál, illorum origines, cosmogoniam et theosophiam optime illustrantia, e codice bibliothecæ regiæ pergameno. Hafniæ 1828.

Paa Gaarden Brekke her i Præstegjeldet har jeg afvigte Aar taget en Gravhøi i Hiesyn, som var 100 Alen i Omkreds, men neppe 3 Alen i lodret Høide. I denne var da allerede fundet 3 Begravelser. I de to ældre, hvor nu Potatoskjeldere ere anbragte, skal man have fundet Levninger af Skeletter; men i den tredie, der i Aaret 1833 blev udgravet, kom man til en med flade Heller vel omsat, 5 Alen lang, 1½ Al. dyb og lige saa bred Grav, over hvilken hvilede 3 tykke flade Stene. I Gravkammeret fandtes 6 Leer-Urner, fyldte med Aske og brændte Been, omtrent saaledes stillede:

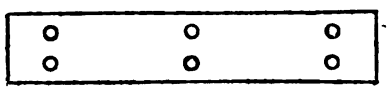

Nu er Graven næsten ødelagt. Jeg har stærk Formodning om, at denne Gravhøi er en Familiebegravelse fra Christendommens første Tider af, da man endnu vaklede i Valget af at lade sit afdøde Legeme lægge heelt ned i Graven, eller at lade det paa Fædrenes Viis brænde. Rimeligviis er her et fjerde Gravkammer at finde.

Paa et Loft i Arnefjords Kirke laae henslængt en kostelig Altartavle af den Byzantinske Skole. Den havde i sin Tid prydet Fleths Kirke, som i Aaret 1645 blev sløifet, og var bleven bragt til Arnefjords Kirke, der blev opbygt i hiins Sted; dog er den sandsynligviis ikke bleven nogensinde i denne Kirke hængt, efter sin Bestemmelse, op over Altaret. I 4 Feldt forestiller den forskjellige Mirakelscener efter Legenderne, i hvilke Himmeldronningens Underkraft viiste sig paa Syge, som ved den bleve helbredede. Denne Tavle blev af Capitain Daae, med Samtykke af Kirkens daværende Eier Hans Daae, nu Præst i Bergen, i Aaret 1826 skjænket til Bergens Musæum, og endnu samme Aar indsendt. Men af Mangel paa omhyggelig Indpakning og Forvaring underveis, havde Vandet trængt ind i Kassen, hvor den laae, og havde opløst den Kridgrund, paa hvilken Malerierne vare anbragte, i den Grad at næsten hele Stykket gik tilgrunde. Ved hastig anbragt Hjælp fik Professor Dahl, som dentid just var paa et Besøg her i Bergen, nogle Levninger af Tavlen reddet. Dahl ansaae dens Tab for meget betydeligt, formedelst disse Tavlers store Sjeldenhed.

En catholsk Processionsstok med en forgyldt Engel i Toppen, hvilken fandtes i Vaabenhuset i bemeldte Kirke, blev til samme Tid skjænket det Ber-

grenste Museum; men Engelen og hans Stav dækte Himmeldronningens Skjønhed, og lød uerstatteelig Brøst under Reisen til Bergen.

4.) Lærdals Præstegjeld. — I Aaret 1826 var jeg oppe paa det gamle Framnæs, nu Vangsnæs kaldet, hvor Torsteins Borg, den Tegner har skildret saa prægtig, maa omtrent have staaet. Skjøndt naturligviis intet Spor kan ventes, efter 14 til 15 Aarhundreders Forløb, synligt af hvad den Tid var, kan man dog med Frithjofssaga i Haanden temmelig sikkert orientere sig. Borgen maae have ligget paa den store Slette, nordvest for Vangnæs-Kirke, thi derfra kan man paa eengang see sydvestover ud i Sognefjorden, og Balestranden, hvor Baldurshage laae, og Syrstrand, hvor Bele residerede. Paa denne Slette ligger, blandt flere mindre Gravhøie, en temmelig stor, kaldet Ryhougen, 108 Skridt i Omkreds, fra hvilken tydelig kan sees til Syrstrand, hvor Kong Beles Grav formodentlig maa søges ved den store Bautasteen paa Husebye [3]). Om hiin Gravhøi skulde være Thorsteins, maa jeg, og vel enhver Anden, lade være usagt. Den berømte Landskabsmaler Fahlkranz har imidlertid leveret os skjønne Tegninger af disse fra Oldtiden af mærkværdige Egne.

Paa Gaarden Rjøs fandt en Bonde i Aaret 1830 i en Gravhøi Brudstykker af en gammel Jerngryde med Hadde i, sammenklinket af Jernplader. Foruden denne fandtes sammesteds endeel Jernstykker med Skaader (Slaaer) paa, som Laase paa Døre, et Bidsel med Ringe, og nogle Benestumper, Alt nu indlemmet i det Bergenske Museum. Urnen eller Gryden laae paa den vestre Side af Gravkammeret, men de øvrige Sager paa den nordre. Dette Gravkammer laae i Nord og Syd; men Hellekisten havde ingen Overligger, og i Samme fandtes intet uden Jord og Steen. Og dog kan denne Høi ikke have været tidligere undersøgt, thi Kulringen, som sphæroidisk omgav den, viiste intet Brud.

Indre-Sogn.

1.) Urlands Præstegjeld. — Under en Samtale med Generaladjutant Holck fik jeg i Aaret 1826 at vide, at der i Urland endnu findes Tomt og Spor af den ældste christne Kirke man der havde og benyttede, førend den nærværende Vangens Kirke blev opført. Det er Ryggia Kirke, hvilken skal have

[3]) S. Budstikken, Femte Aargang S. 400.

staaet endnu i det 14de Aarhundrede. Op over steile Bakker foretog jeg, ved min Ankomst til Urland samme Aar, fra Stranden af en besværlig Vandring til det Sted, hvor Kirken har ligget, og hvor dens Tomt endnu for en Deel lod sig tydelig tilsyne. Kirkens Længde nemlig kan af Fundamentets Levninger grant skjønnes at have været 30 Alen. Derimod er det ikke længer muligt at bestemme, hvad dens Bredde har været, saasom Grundstenene i den anden paralelløbende Længdeside, og for største Delen paa begge Tverside ere opgravne og bortførte. At Kirkegaarden har været usædvanlig stor, sees af den nu nedfaldne og i Gruus liggende Steenmuur. Men ingen Liigsteen er der mere at finde, og heller ikke er det at opspørge, hvor Saadanne ere blevne af. Jeg søgte efter dem i alle de Bygninger, som findes nede ved Stranden, og hvor Holck havde yttret Formodning om, at de kunde have været henlagte; men jeg søgte forgjæves. Da jeg senere var i Urland i Aaret 1830, saae jeg frodige Agre i Kirkens og Kirkegaardens Tomt.

Ved Stranden nedenunder hine Bakker ligge 3 Gravhøie, af hvilke een er forlængst siden udgraven, men de andre 2 umolesterede, uden forsaavidtsom man har plantet Potatos opad deres Yderside. Den ene af disse kaldes Amhjørnshougen; dog kunde Ingen sige mig, hvorfra den har faaet dette Navn. I den udgravede Høi skal have været funden en Urne og Vaaben; men hvor disse Oldtidslevninger ere blevne af, er ubekjendt. Senere derimod, i Aaret 1823 har man i en allerede udjevnet Høi fundet en Urne, hvoraf Amtmand Blom har leveret Tegning [4]).

Den store Gravhøi udenfor Præstegaarden med Bautastenen paa sin Top [5]), har man begyndt paa at ville udgrave; men da Arbeidet faldt noget besværligt, har man igjen ophørt dermed. Denne Høi er 200 Alen i Omfang. Den er lagt af bare Gruus, og i en usædvanlig skarp Vinkel.

At der paa denne, næsten ½ Miil lange Dalslette findes en stor Mængde Gravhøie, af hvilke nogle have været undersøgte, men andre igjen ligge hele og holdne, har jeg paa et andet Sted anmærket [6]). Blandt disse Sidste foretog jeg mig i Aaret 1830 at udgrave en, som holdt 130 Alen om sin Fod, og 6

[4]) S. Norske Videnskab. Selsk. Skrifter i det 19de Aarhundrede. 2 B. 2 Hefte.
[5]) S. Budstikken, Femte Aargang S. 408.
[6]) Sammesteds.

Alen i lodret Høide. Den ſyntes ingenſinde at have været rørt; og at den heller ikke havde været det, det viiſte tydeligt det Kullag, der omgav den, omtrent 2 Alen under dens øverſte Bue. Jeg lod paa eengang Gravningen begynde fra Foden af paa dens østre og veſtre Side, og fandt, at den var lagt af ſtore Kuldſtene og af Gruus. Hiſt og her i Høien fandtes Brudſtykker af Gravurner, forzirede med Border, af rødt og af ſort Leer, men hvis gamle Brud gav tilkjende, at de havde været i Stumper, førend Høien blev lagt, og vare da kaſtede ind i den. Det Samme maa have været Tilfældet med de Stykker af Been, ſom ogſaa fandtes der, thi de ſyntes ikke at have været i Ilden. Ogſaa 2 Glasperler, den ene rød, den anden blaa, bleve under Gravningen fundne, men de vare ſønderbrudte. I Centret paa Høiens Bund laae Gravkammeret i en Retning fra Nord til Syd, hvilket allerede ſynes at tale for Høiens Ælde. En eneſte, uformelig, ſvær Overligger, 3 Alen lang, og 1½ Alen bred, ſom kun ved Maſkiner lod ſig rokke af ſit Sted, bedækkede Graven. Ovenpaa denne Overligger fandtes hiſt og her nogle mindre flade Stene, og under enhver Saadan fandtes Levninger af Næver, der nu var næſten ganſke forraadnet. Da Overliggeren var veltet bort, ſaaes i Gravkammeret nogle enkelte flade Stene opſatte, men uden ſynderlig Omhyggelighed, til Sidevægge og for Gravens begge Ender. Gravkammeret var næſten fyldt med Jord. Hiſt og her ſaaes Levninger af Birkenæver, og Jorden deromkring ſyntes at have antaget en mørkere Farve; men, ſaa dybt der blev gravet, lige ned til Ourbunden, fandtes Intet, ſom kunde betegne, hvad der i ſin Tid var nedlagt. Endog Jordsmonnet udenfor Gravens begge Ender blev underſøgt, for at erfare, om ingen Urne var nedſat der, men forgjæves! Jeg maatte utilfredsſtillet forlade denne Gravhøi. Paa et andet Sted kommer jeg til at tale om lignende Underſøgelſer med lignende Udfald. Men, hvorledes ſkal Dette forklares? Tor man antage, at et med ſaa ſvære Bekoſtninger, eller i det Mindſte med ſaa ſtor Kraftanſtrængelſe, forbundet Arbeide, ſom det, der fordres til at lægge en ſaadan Gravhøi, ſkulde være foretaget, blot til Minde om en Perſon, og det endogſaa da, naar et ordentligt Gravkammer findes at være bygget paa Høiens Bund? Viſtnok kjende vi ikke de Principer tilfulde, efter hvilke vore Forfædre have reiſt hine Mauſolæer; men, at de ikke have været reiſte, uden at noget Dyrebart har været til ſamme Tid ned-

lagt i dem, det troer jeg indtil videre, og saaledes formener jeg, at hvor et Gravkammer findes tomt i en forresten umolesteret Gravhøi, der maa indtrængt Luft og Jordfyre have, under Sekters Løb, fortæret det Nedlagte.

Blandt de flere Høie paa Urlandsfletten ligger ogsaa en Skibshøi, 65 Alen lang og 9 Alen bred. Stavnholderne ere borte.

For at besøgtige Annex-Kirken paa Flom (Flamm) maatte jeg i Aaret 1834 foretage en Reise fra Urland didhen, ½ Miil over Vand og ½ Miil tilLands. Fra Gaarden Brekkes Strand gaaer Veien langs Flamselvens vestre Bred opad til Kirken, som ligger mellem steile Fjelde i en temmelig trang Dal, der dog bøier sig mod Vesten ½ Miil ind i Bygden, og gaaer ad Sværreskien til, i Runddalen paa Vors, men østefter fører, i en Strækning af 7 Mile, over Fjeldene til Aals Præstegjeld i Hallingdal. Denne Dal maa i gamle Dage have været temmelig befolket, og beboet tillige af mægtige Familier, som man kun slutte dertil fra de mange anseelige Gravminder, som her findes paa den vestenfor Elven liggende Slette. Her findes nemlig: 1.) en Skibshøi, 35 Alen lang og 12 Al. bred; 2.) en heel Deel andre, dels runde, dels langagtige Høie, af hvilke nogle have været opkastede, og hvori Urner og Sværd have været fundne; 3.) en rund Steensætning, omtrent 70 Al. i Omkreds, eller lidt over 20 Al. i Gjennemsnit; 4.) flere Minder af samme Slags; 5.) en Bautasteen, 4 Al. høi, 2½ Al. bred, og ½ Al. tyk; 6.) en smalere ditto, 3½ Al. høi og 1½ Al. bred; 7.) en mindre ditto, liggende halv overende, 3½ Al. høi og ½ Al. i Tykkelse og Bredde; 8.) en, aldeles nedfalden i Elvebrinken. Dens hele Længde er 5½ Al., men over Jorden synes den ikkun at have staaet 4½ Alen. Den er 2½ Al. bred; 9.) I selve Elven, der skjærer ind paa denne Side, og efterhaanden vil undergrave de saa endnu staaende Bautastene, findes 3 liggende; 10.) i Brohovedet ligge 5 Bautastene, af hvilke et Par ere 6 Al. lange og derover; 11.) nedenfor Broen findes atter en ditto liggende i Elvebredden; og endelig 12.) seer man paa den anden Side af Elven atter 4 liggende, dels hele, dels i Stykker. Disse Bautastene ere alle udhuggede af det i Nærheden liggende Glimmerskifer-Bjerg.

I umiddelbar Forbindelse med dette antiqvariske Feldt ligge Gaarden Frettems (Frettheims) Marker, hvor en betydelig stor, af Enerbuske overhvælvet Slette udbreder sig. Ogsaa her kneiser en Bautasteen, 4½ Al. høi, og 1½ Al.

i Tykkelse og Bredde, en firsidet Obelisk, afstumpet i Toppen, i Nærheden af hvilken man for flere Aar siden tilbage skal have opkastet en Grav, hvor et Armbeen af usædvanlig Længde fandtes, og foruden dette en Knibe eller Tang af af Metal, der lignede Sølv. Man veed ikke, hvor dette er bleven af. Endnu findes her en anden, dog mindre Bautasteen. Men, hvo tæller de Gravhøie alle, der skjule sig paa denne store Slette, under Enerlyngen? De ere saa lave, at de, overskyggede for største Delen af Enerbuskene, ikke letteligen kunne bemærkes. Men gjør man en Vandring gjennem Lyngen, da bliver man snart vaer, at dette er en malmindelig Gravplads. Skal man nu endelig antage, at dette Alt er Levninger efter en blodig Kamp? Historien eller Sagaerne melde Intet om noget Saadant i disse Egne, og da Sverrer drog denne Vei i Aaret 1178, da drog han den i Fred. Naar jeg nu tænker mig de flere større og mindre lignende, med flere eller færre Gravminder ligesom besaaede Sletter, som jeg har fundet i Bergens Stift, og det paa Steder, hvor der intet Sagn er hørt om Kamp eller Slag, saa paatvinger sig mig den Tanke, at de mindre ere at anser som Valpladse, end som fælleds Gravpladse for ethvert Distriet i Særdeleshed, hvorhen De, der ikke havde nogen særskilt Aarsag, hvorfor de heller vilde have deres Døde hvilagte paa Fædrenetomten, havde Lov til at føre de hellige Urner, og der at sætte dem i Høien, og der indvie dem til Roe, i Kraft af den Fred, som maatte være lyst over den hele Plads. Om jeg end intet Bestemt kunde anføre for denne Hypothese, saaledes ingen Beskeed om Hedenoldets Begravelsesprinciper er os levnet, saa vinder Hypothesen dog Styrke, naar man tager Hensyn til Gaardsnavnet, hvortil jeg har havt Anledning, ved at benytte mig af en gjennem en Række af mange Aar fortsat Samling af Stednavne og deres Etymologie, som en af mine Venner vilde maaskee have ladet komme for Lyset, om ikke Capt. Munthes og Registrator Petersens trykte Arbeider af samme Slags havde forekommet ham.

Frett betyder i det gamle Norske Sprog: Gudernes Raadspørgelse, et Orakel, et guddommeligt Gjensvar. At gánga til fretta við godin er at forespørge sig hos Guderne. Saadan Raadspørgsel skedte almindeligen ved Offringer i Offerhusene eller Templerne, hvorfor den tillige kaldtes Blótspá, Blotspán. Gaardsnavnet Frettem synes derfor at kunne udledes af frett og heimr, og at betyde en Gaard, hvor man pleier at søge Orakelsvar. Som en Følge

deraf maa man antage, at der paa en saadan Gaard har været et Hof, Gudehuus eller Afgudstempel, i Oldtiden [7]). En saadan Formodning bestyrkes, naar man paa Stedet finder Grav- og Offerhøie, Bautastene og andre Oldtids-Monumenter, da saadanne almindeligen fandt Sted ved de hedenske Templer. Foruden saadanne Tegn paa, at der paa Gaarden Frettem har staaet et Afgudstempel, i Nærheden af hvilket Folkets religiøse Følelser bød det helst at vælge sine Begravelser, har man endnu, af Bergens Capitels Skindbog, hvor Gaarden kaldes baade Frettheim og Frettæim, historiske Efterretninger om, at der paa denne Gaard indtil det 14de Aarhundred har staaet et Capel, sandsynligviis paa samme Sted, eller i Nærheden af den Tomt, hvor det hedenske Offerhuus stod, da de første Befordrere af den christelige Religion klogeligen lode Kirkerne opføre der, hvor Afgudstemplerne fordum stode.

Af saadanne Fælledsgravpladse har der maaskee været mange over hele Riget; men at de findes hyppigst i Bergens Stift kan for en stor Deel udledes deraf, at Agerdyrkningen har senere her end andensteds taget Jordsmonnet i Besiddelse. Den omtalte Gravslette paa Frettems Grund vil om faa Aar ingen Spor af Gravhøie have at fremvise, thi Eieren har ifinde at rydde den, og lade Agre reise sig over de gamle Graves Leie. At enkelte Samlinger af Gravminder paa et og andet Sted, især ved Kysterne, kunne være Levninger af Kamp i Vikingstogt, eller som Valpladse i en almindelig Feide, at ansee, det nægter jeg aldeles ikke.

2.) **Sogndals Præstegjeld.** — I Aaret 1826 saae jeg den mærkelige Runesteen paa Gaarden Stedje, som findes afbildet i Worms monumenta danica. Den har engang været lagt ind i en Bygningsmuur, men blev efter Sorenskriver Knagenhjelms Foranstaltning igjen tagen ud og sat paa sit Sted. Forklaring over den og en fra Worm afvigende Udtydning vil ved en anden Leilighed vorde Urdas Læsere meddeelt.

Af Bautestenene paa Norenæs staae nu ikkun 3 tilbage. Den høieste er 9½ Alen lang, 1½ Al. bred, og ½ Al. tyk, tilspidset i Enden. Omkring denne Steen findes en cirkelformig Steensætning, 90 Al. i Omkreds. Den

---

[7]) Jeg ledes herved til at troe, at den Mængde Gravhøie, der findes omkring Hofs Kirke i Vik, udgjør: en lignende Fælledsgravplads, og pege hen til et der i Oldtiden staaende Afgudstempel.

anden er 5½ Al. høi, 2½ Al. bred, og 4 Tom. tyk, tilspidset som den første. Den tredie er 5½ Al. høi, 1½ Al. bred, og 5 Tom. tyk, afrundet i Toppen. En Stump staaer igjen af den fjerde; og den femte er tagen bort af sit Sted, og ført op til en af Gaardene paa Nore. I Nærheden af disse Bautastene, om hvilke jeg nu — en anden Mening har jeg forhen havt — troer med Generaladjutant Holck, og med Amtmand Blom [8]), at de have intet med Sverres Seier ved Fimmereid at gjøre, men at de gaae langt høiere op i Tiden, ligger en meget stor Gravrøse, som i sin Tid har været undersøgt. Paa Gaarden Estestrand, østenfor Nore, staaer atter en Bautasteen, og en ditto paa Gaarden Slinde, vestenfor Nore. Her seer man og en malerisk gammel Birk, som holdes for hellig, og saaledes aldrig røres af nogen Øxe. Gaardens Beboere holde endnu, efter gammel Sæd, ved at overgyde dens Rod hver Juleaften med Øl. Professor Dahl har aftegnet denne Birk. Saaledes finder man ogsaa ligeoverfor, hiinsides Fjorden paa Gaarden Fimmereid, hvor fornemme Slægter have boet, og hvor mange Membraner i sin Tid skal have været opbevarede, en saakaldet hellig Esp, der med lige Ærbødighed holdes i Hævd. En mægtig gammel Fyrr, anseet med samme Agtelse, har jeg seet oppe i Sognedalen, ligeoverfor Gaarden Qvale. Det var interessant at undersøge Aarsagen til denne Fetischdyrkelse, der dog ikke kan gaae ret langt op i Tiden. Paa Gaarden Lomelde, ikke langt fra Nore, sees adskillige store Steenrøser ved Stranden.

Om den paa Gaarden Gurvinds Grund, tæt ved Sogndals Præstegaard, i Aaret 1829 fundne Jernurne, vil længerehen Beretning vorde afgiven. Denne Urne maa have gaaet meget høit op i Tiden. Man mener, at Sokne, om hvem der tales i Fundin Noregur, har boet paa Gurvind, eller paa Nabogaarden Qvale (Hval). Paa denne sidstnævnte Gaard, der dominerer hele Dalen, og nu beboes af 12 Bønder, har i Middelalderen staaet en mægtig Borg, og en Kirke, af hvilken endnu sees faste Mure af firkantede Stene, der findes hyppig i Omegnen [9]). Man har i Kirkegaarden fundet Cranier og Menneskebeen; og 2 Brudstykker af Marmorliigstene med Munkeskrift vises endnu,

---

[8]) Norske Vid. Selsk. Skrifter i det 19de Aarhundred 2. B. 2. Hefte. Bloms Hypothese om disse Stenes Reisning er ligesaa interessant som driftig.

[9]) S. Amtmand Blom paa anførte Sted.

løst liggende i en Muur. Kirkens Chor har været 6 Alen bredt. Muren ligger endnu fast. Mellem Bygningerne paa Qvale, der tilsammentagne udgjøre en liden Landsbye, findes en mærkelig gammel Stue af Furumalm, 7 Al. lang og 7 Al. bred = 49 □ Alen, og 3 Al. høi indvendig. Den er sammenlagt med en Præcision og en Omhyggelighed, som i vore Tider ikke findes Mage til, saavel udvendig, som indvendig, hvor Lafterne endog ere lagte i hverandre med smagfulde Forzieringer (S. Pl. 7. Fig. 1). Dørstolperne indvendig ere skjønt udhugne, men endnu skjønnere er det ydre Portal, af hvilket Maleren v. Buchan fra Bøhmen, der var med paa denne Excursion i Aaret 1830, gav mig paa Stedet en Tegning (Fig. 2.). Billedhuggerarbeidet her er endogsaa meget correkt, og fremstiller foruden de dekorerte Buer, paa hver Side af disse, Ridderne til Hest i Ringbrynje med Skjold og draget Sværd, som til en Dyst. Hver Bjelke ved Portalet er zirligt udhuggen med forskjellige Rosetter i Endespidserne (Fig. 3.). Indvendig have Væggene med Nord og Syd været malede. Paa den søndre Væg er kun lidet deraf endnu tilsyne, men paa den nordre sees tydelige Figurer. Ligeover Døren, der paa gammel Viis er meget lav, findes 2 Figurer med kronede Hoveder (Fig. 4.), og imellem dem en firkantet Tavle, der ligner et Skjold eller Vaaben i flere Felter, med Maane, Stjerner og Mere i (Fig. 5.). Jeg vil hellere ansee dette for et Phantasiestykke, end for et Skjoldemærke. En lignende Tavle findes længer hen mod Vesten (Fig. 6.). Af de flere Hoveder, foruden de nævnte, som findes paa denne Væg, have nogle Skjæg, og andre Moustacher [10]) (Fig. 7.). Den østre og den vestre Væg have ikke været bemalede.

Naar man seer dette Skulpturværk og disse paa Væggene malede Billeder, saa føres Tanken let hen paa Oldtidens gamle Skik, hvor Evne og Pragtlyst forenede sig til det Maal, at pryde sine Boliger paa lignende Maade. Man mindes derved den mægtige Olaf Hoskuldsen Paa's eller Paafugls Gildesal i Dalene i Island i det 10de Aarhundred, hvis konstige og selv i Farver lysende Billedhugger-Arbeider findes beskrevne af Skjalden Ulf Uggasøn i Digtet Husdrapa, som Geheime-Archivar Finn Magnusen har forklaret i hans

[10]) Moustacher eller Knebelsbarter er en aldgammel Ansigtsprydelse. Thor selv afbildedes med saadanne. S. F. Magnusens Bidrag til Nordisk Archæologie S. 137.

disquisitio de imaginibus in æde Olavi Pavonis Hiardalholtensi, Havniæ 1826 11), ligesom og en i det 11te Aarhundred berømt Islænder Thorkel Hauks Udskjæringer i Træe, paa Paneler og Borde i sin Baaning, af sine foregivne vidunderlige Heltebedrifter 12). Endnu i det 16de Aarhundred anfører Islænderen Arngrim Johnsen forskjellige Bygninger, hvis Løfte og Paneler vare bedækkede med udskaaret Arbeide, der forestillte Oldtidens historiske Begivenheder, og deriblandt af den bekjendte Thord Hreda, der levede i det 9de Aarhundred, Bygninger altsaa, som stode og vidnede om hans Kunst efter mere end 600 Aars Forløb. Ja, Minder om denne nordiske Billedhuggers Kunst anføres end senere, som endnu existerende, og det ikke blot fra det 18de Aarhundred af den lærde John Olafsen fra Grimsøe, men selv fra Aaret 1818 af Sysselmand John Espolin, der melder, at der endnu paa Island gives i meget gamle Huse adskilligt indvendigt Træarbeide, som tillægges Thord Hreda, Skulptur altsaa omtrent 900 Aar gammel. Hvad mere er, Finn Magnusen fortæller, at han selv har seet paa Gaarden Hof paa Island to Dørtavler med ophøiet Arbeide, som man mente havde været indfattede i et hedensk Tempel, der i sin Tid stod paa denne Gaard 13). Meget gammel kan altsaa Stuen paa Qvale være.

Paa den søndre og paa den vestre Væg i denne Stue er der 2 smaae firkantede Lyshuller eller Glugger, men uafgjort om disse have fra første Færd af været deri indhyggne, eller om Dette er skeet først sildigere, da man tog Stuen til et fra dens første Bestemmelse maaskee afvigende Brug. Mon ikke Lysningen oprindeligen har været indlagt fra Taget af? Mærkeligt er det, at man paa den søndre Væg seer Sporene af Flammer fra antændte Kjerter, der ere blevne holdte Væggen saa nær, at de have brændt ind i den. De ere spidse op imod Enden, som Lysflammer.

Jeg holder denne Stue for at have været en Sengebod i Borgens gyldne Tid, da fornemme Slægter beboede den. Blandt disse nævner man Slægten Oxefod, der blev til i Olaf Trygvesøns Tid, og hvis Navn har igjennem mundtlig Overleverelse bevaret sig blandt Gaardens Beboere. I senere Tider skal Gaarden have tilhørt, men ikke været beboet af, en Rigets Cantsler,

11) Jfr. F. Magnusens Bidrag til Nordisk Archæologie, S. 29. — 12) Sammesteds S. 99.
13) Sammesteds S. 102 ff.

jeg veed ikke hvem. Jeg maa tilføie, at hvad som synes heldigviis at borge for, at denne Stue vil fremdeles blive holdt i Hævd, er den Troe hos Folket, at et Væsen, som kaldes Gardvaarden ɔ: Gaardvægteren, og som viser sig under forskjellige Skikkelser, har her sit Tilhold. Mange Gravhøie omgive denne Gaard.

Høiere op i Dalen, paa Gaarden Eggum, som efter Opmaaling af Lector Holmboe, der ogsaa var med paa denne Excursion, ligger 1166 Fod over Havet, har ligeledes en Kirke staaet, og man viser en stor Steen, der menes at have ligget under Prædikestolen. Eggebjerget nedenunder er 1044 Fod over Vandspeilet. Herfra er Udsigten skjøn over Dalen.

3.) Hafsloe Præstegjeld. — Til dette Præstegjeld gjorde jeg atter Indtrædelsen i Aaret 1826 op igjennem de saakaldte Galder, en trinlagt brat Klev, fra Solværn af. Hernede saae jeg, ikke langt fra Stranden, en Steen opreist, af heel underlig Form, omtrent 3 Alen høi, sat, siger man, til Minde om en svær Hungersnød i Aaret 1695. Dette Aarstal findes udgravet paa dens ene Side. Paa den anden Side staaer Runen ᛦ, men som det synes sildigere udhuggen. Man faaer da kalde den Hungersteenen.

Ved Solværn Kirke fandt jeg den Bautasteen, som jeg i Aaret 1823 har omtalt i Anledning af Stenen paa Urnæs [14]). I Kirken selv findes en Byzantinsk Altartavle, en antik Lysekrone, og et Par gamle Vinduesmalerier fra Slutningen af det 17de Aarhundred. Iver Dapis kostelige Hammer paa Gaarden Vinjum fik jeg denne Gang at see. Den er nu beskreven af Amtmand Blom [15]). Det skjønne Malerie i Urnæs Kirke, som jeg i Aaret 1823 beundrede, fandt jeg i Aaret 1826 allerede meget beskadiget, af Mangel paa Tilsyn. Ogsaa i denne Kirke hænger en antik Lysekrone. Ragnvaldshøien, hørte jeg ved mit Besøg her i Aaret 1830, at man var iværd med at undersøge, men Resultatet deraf har ikke været mig meddeelt. Runesteensfragmentet, som blev fundet i Hafsloe Kirkegaardsmuur, blev mig samme Aar forevist. Nu er det indlemmet i det Bergenske Musæum.

4.) Lysters Præstegjeld. — I Sommeren 1830 tog Præsten Fleischer sig for at udgrave en af bare Ruldstene sammenlagt Gravhøi paa Enkesæ-

[14]) S. Budstikken, Femte Aargang S. 561.

[15]) Norske Vidensk. Selsk. Skrifter i det 19de Aarh. S. 157, hvor tillige Afbildning af Hammeren findes.

det Ovale, omtrent 100 Al. i Omfang, og 5 Al. i lodret Høide. Denne Høi, eller Røse, udmærkede sig ved en ziirlig Steensætning rundt om af smukke flade Stene. Den havde ikke forhen været aabnet. Paa Bunden i Høiens Midte fandtes Gravkammeret, liggende i Nordøst og Sydvest, omhyggeligen sat af flade Sidestene, og i Hjørnerne ligesom sammenkittet. Men — heller ikke i dette saa nøiagtigen construerede Gravkammer fandtes under Overliggerne andet end Emnastene og Sand, i hvor dykt man end grov. Endogsaa udenfor Gravkammeret randsagede man rundtomkring, men — der var intet at finde, uden nogle Potteskaar, meget tykke og af blaagraae Farve, hvilke imidlertid ikke have tjent til i denne Høi at bevare hellige Levninger, men syntes at have været i sønderbrudt Tilstand indkastede, da Høien i sin Tid blev lagt. Jeg stod her altsaa atter saa utilfredsstillet som ved Urlands Præstegaard, og veed ikke at forklare mig denne Anomalie, den jeg oftere kommer til at berøre.

Under mit Ophold i dette Præstegjeld omvaldte Sommer befogte jeg Forthuns Annexkirke, til hvilken Veien falder gjennem Forthunsdalen, som ligger i Bunden af Sognefjorden, ¼ Miil fra Dale-Præstegaard. Denne Dal strækker sig omtrent ¼ Miil op igjennem, og af denne Strækning udtage Gaarden Eides Marker en betydelig Deel. Fra denne Gaard seer man et Ferskvand ligge, i en Strækning af omtrent 2000 Alen, mellem Fjeldene ad Østen til, og paa Skrænteningen af disse Fjeldes sydlige Side løbe nogle Galder, der ere farlige nok at befare. I den nordøstlige Ende af Dalen sees et afstumpet conisk Snerfjeld, som man kalder Sanderaggen, langs hvilket Veien gaaer til Gudbrandsdalen. Naar man er kommen Galderne forbi, finder man tæt ved Veien et isoleret uhyre Fjeldstykke, der paa den sydlige Side danner en hvælvet Bue eller Hilder. Det kaldes Valbostenen (Valdborgstenen?) — hvorfor? kunde jeg ei faae at vide. Herovenfor løber Forthunselven i den ferske Sae. Mod Bunden af Dalen, hvor Kirken ligger, gaaer et Skaar op igjennem Fjeldet mod Sønden til Hurungerne, hvis lange pragtfulde Række begynder om Miil herfra. I Fjeldhorizonten over Kirken sees en uhyre Steen, der truer med Fald; og i Sybilles Spaadom, siger Folket, staaer, at denne Steen skal engang knuse Kirken og den underliggende Gaard.

I Kirkegjærdet ligger en Bautasteen, 6½ Al. lang, 1¼ Al. bred, og 1$\frac{1}{16}$ Al. tyk. I Kirken selv findes endeel Helgenbilleder. — Naar jeg nu her-

til sviet, at der i Dale Hovedkirke og i Aas Annexkirke findes Byzantinske Altartavler, mere og mindre mutilerede, samt i Dale Kirke et gammelt Døbefad, og at der sammesteds fra er kommen til det Bergenske Museum et Reliqvieskrin og en Lysestage, i Form af et Skib, med 3 Jernpigge i, saa vilde jeg for denne Gang ikke have flere Antiqviteter i Lyster at omtale, hvis jeg ikke troede at maatte sige nogle Ord om et af Træe udskaaret Billede, som blev fundet ind til Museet, og var fundet i Dale Kirke (S. Pl. 7. Fig. 8.). Billedet er 11½ Tom. høit, Fodstykket iberegnet af ½ Ts. Tykkelse. Dette Billede forestiller en — mener jeg — vinget Drage, med opreist stærkmanket Hals, og paa samme et kronet Menneskehoved. Dragens Fordeel og Bagdeel er bedækket med lange, deels nedhængende, deels krøllede Haar, og dens Beinge og Forlænd lige indtil Vingerne synes ligesom omgjordede. Dens lave Bagn vidne om Kraft, og dens Kløer ere stærke. Dens Hale slynger sig ind imellem Laarene, og muligt er det, at hvad som maatte synes at være en Vinge, er ikkun Enden af dens Hale, der hæver sig høit over Ryggen og der danner sig til en tyk og mod Spidsen stedse tykkere Kjødklump. Hovedet udgjør et stort Partie. Hagen er fremstaaende, Munden vid, Kinderne fyldige, Øinene særdeles store med stærke Bryn over, Haaret glat til begge Sider. Kronen omringer det hele Hoved.

Denne kronede Drage bringes jevnlig i Forbindelse med Olaf den Hellige. Hvor Olafsbilledet sees, enten afmalet eller udskaaret, der findes denne Nordiske Christendomshelt sædvanligen i imposant Stilling, trædende paa en Drage med kronet Menneskehoved, der, uden nogen Yttring af modstræbende Kraftanstrængelse ligger, som lænkebunden, under hans vældige Fod. Saaledes staaer Olaf afbildet paa flere Altartavler i dette Stifts Kirker. Saaledes staaer han paa den kostelige Processionsfane, som Generaladjutant Holck har bestemt for det Bergenske Museum. Ja, det bæres mig endog for, at jeg har seet ham i denne Stilling skulpturered selv i det sjeldne Altarskab, som forvares paa Gribsholm Slot i Sverige, med Øxen i sin høire Haand, og Dragen under sin venstre Fod.

Hvad betyder nu dette Dragebillede i Almindelighed? Og hvad maatte Betydningen af samme kunne i Særdeleshed antages for at være i den Stilling, hvori den findes efter foranførte Beskrivelse? Med faa Ord vil jeg yttre min Mening.

Fablerne om Trolden Skalle, der skal have hjulpet Olaf den Hellige til at faae Domkirken i Trondhjem reist, som og om Trolden Finn, der stod paa lige Maade den hellige Laurentius bi ved Domkirkens Bygning i Lund, med de flere Fabler af samme Art, hvis Rod man endogsaa vil søge i den gamle Eddalære [16]), dem kjender jeg alle. Men jeg er derfor ikke tilbøielig til at anse Dragen under Olafs Fod for at være Trolden Skalles Billede. Denne Figur har sikkert en høiere Betydning. Umiskjendelige ere nemlig Olaf den Helliges Fortjenester af Christendommens Udbredelse i Norge. Vel tør man lige saa lidet kalde ham Christlærens Apostel, som man tør tillægge Carl den Store dette Navn; men Olaf bidrog dog, som Carl, ved sin ofte voldsomme Iver, saa kraftigen til Hedenskabets Undertrykkelse, at uden ham vilde Hakon Adelsteens svagere, og selv Olaf Trygvesøns stærkere, Forsøg paa at faae Odinslæren udrydded, letteligen være blevne, om ikke frugtesløse, dog standsede eller forsinkede i deres Virkninger, og Folket, der neppe af Overbeviisning hyldede, men snarere af Frygt antog den nyere Lære, skulde muligen, ledet af Magnaterne, hvis Fordeel mindre bestod ved denne, end ved hiin, være faldet tilbage til deres Fædres Troe. At Christendommen omsider vandt fuldkommen Seier over Hedenskabet i Norge, kan man derfor billigen regne Olaf den Hellige til Fortjeneste. Ogsaa har dette til alle Tider været erkjendt; og med Grund har man derfor anseet den kronede Drage under Olafs Fod, som Symbol paa Hedenskabets Underkuelse i al sin Pragt og Herlighed ved Olaf den Hellige, der staffede Christlæren Herredømmet, de mange Hindringer uagtet, der syntes at optaarne sig mod dette Værk [17]). Saaledes have allerede for længst siden flere Svenske Lærde, saasom Stobæus, Sommelius og Enberg udtydet denne Digtning [18]); og man har saa meget mere Grund til at holde fast ved denne Udtydning, som Digtningen har allerede i Odinsoldet sit Forbillede. Det fortælles nemlig, at Carl den Store ødelagde i Nordalbingien (det nuværende Holsteenske) et Afgudstempel, hvori Afguden Hamoys, den Finn Magnusen forklarer identisk med Thor,

---

16) S. Schönings Throndhjems Domkirkes Beskrivelse Side 9. Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare, Tom. 2. Side 181 og 182.

17) S. Suhms Afhandl. "Hvorfor den christne Lære fortrængte Odins" i Skandinav. Museum 1. B. S. 56 ff.

18) Schöning og Sjöborg paa de anførte Steder.

Hammerguden, forestilles trædende paa en Drage, Symbolet nemlig paa den af ham overvundne Midgardsorm eller Verdensslange[19]). Men, hvor Dragen saaledes findes under Olafs Fod, der ligger den, ihvorvel med opreist Hoved, alletider i nedtrykt Stilling, som overvunden, med Benene under sig. I det Billede vi have for os derimod staaer Dragens hele Krop paa sine stærke Been opreist, som i Centaurskikkelse. Denne Forskjellighed i Fremstillingen giver mig Anledning til at troe, at Kunstneren — om man tør kalde ham saa — har efter en selvvalgt, mig imidlertid ubekjendt, Digtning, villet paa eengang, gjennem en blandet Composition, ved en, om jeg saa maa kalde det, sammensat Rune, antyde Christendommens Seier over Odinslæren, og derfor sat Olaf den Helliges Hoved paa Dragekroppen, som Tegn paa at denne Krop nu styredes og tæmmedes af en overlegnere Magt. Jeg bekjender mig at hælde til denne sidste Mening, saa meget mere, som jeg ikke tør antage, at man i en christelig Kirke havde villet fremstille Hedenskabets Symbol i nogen imposant Skikkelse, som bydende, fri og uafhængig. Er Hovedet derimod Christendommens Symbol, repræsenteret af St. Olaf, da er den hele Dragekrop afhængigt af dette.

Af et Hul i Billedets flade Bagside, og af et lignende oppe i Kronen, kan sluttes, at den hele Figur har været befæstet til en Altartavle, og tjent til at understøtte samme, maaskee i Forening med et modsvarende, som en Caryatide. Jeg har senere, i Aaret 1834, fundet tyende aldeles lignende Billeder, dog uden Krone paa Hovedet, anbragte over et Portal i Stiftets maaskee allerældste Stavekirke, den nemlig i Borgund, under Leirdal.

5.) **Leirdals Præstegjeld.** — Den fornævnte Borgunds Annexkirke, beliggende i en Dal, tæt under den store Landevei, i Nærheden af Vindhellen, er i sin Art og i sin Bygningsmaade saa mærkelig, at man maa glæde sig over, at den nu, omhyggelig istandsat, kan maaskee fremdeles trodse et halvt Sekels ødelæggende Indvirkning. Der er, saavidt jeg veed, ingen Kirke i Norge, med hvilken den i Henseende til Bygningsmaaden kan sammenlignes, uden med Hitterdals Kirke i Bradsbergs Amt, og tildeels med Vigørs Kirke i Hardanger, samt med Stedje Kirke i Sogn. Disse sidste have imidlertid kun lidet tilfælleds med Borgunds, og Vigør Kirke er yderst skrøbelig. Hitterdals Kirken, af hvilken jeg har en Tegning, og som nu ogsaa findes afbildet og beskreven i Sam-

[19]) Bidrag til Nordisk Archæologie, S. 138 ff.

linger til det Norske Folks Sprog og Historie 2. B. 3. Hefte, er vistnok større end Borgunds, som desværre er altfor liden, men hvad det Ydre angaaer i Zirlighed og Kunst, da staaer hiin, efter hvad jeg kan skjønne, tilbage for denne. Dens af gjennembrudt Snitsværk bestaaende Tagkjol med de mange phantastiske saakaldte Dragehoveder eller Fløie paa, dens i Træe skjønt udskaarne Gesimser, dens decorerede Portaler, dens i en Række af Buer fortløbende ydre Omgange, dens runde Chor, og fremfor Alt den deilige med Træspaaner i Skiferform belagte Kuppel, der hæver sig over dette, gjør den til et Vidunder af Middelaldrenes Smag. I det spade og zirlige Tagværk kunde ingen Klokker hænges; derfor er en egen Stuppel reist i nogen Afstand fra Kirken, omgiven af smagfulde i Træe udskaarne Gesimser, og der hænge 3 Klokker, af hvilke den ene bærer Omskriften: Stus Laurencius [20]).

Hvor ellers christelige Forsamlinger allerførst have været holdte i Leirdal, skal, efter Sagnet, være paa Gaarden Tønjum, tæt ved Kirken af samme Navn, i anden Etage ovenover en Hestestald. Paa denne Sal, eller Loft, som det her hedder, skal, siger man, Gudstjeneste have været holdt i Christendommens første Tider, førend en Kirke, efter St. Olafs Anordning, blev bygget. Dette Loft fandtes nedrevet, da jeg i Aaret 1816 spurgte derefter. Derimod staaer en gammel Røgstue tæthos, den ældste i Leirdal, hvis tvende prægtige Husdøre med Søiler, Capitæler og Sokler, saavelsom Stuens Spærretag, vidne om, at den i sin Tid har havt nogen Betydning. Udenfor Døren ere Zirater udskaarne i Væggen pilasterviis, og Arabesker i samme Stiil, som paa de gamle Stavekirker, f. Ex. i Urnæs og i Uldvig; og under Ringen tætved Laasen, indenfor i Døren, sees Forslidninger gjennem Sekler i det haarde Træe af Haandens Widtknogler. Meget gammel er vist denne Stue. Alle Spærrer ere glindsende sorte af Seklers Røg.

Om Bracteaterne, som ved Tønjums Kirkes Styrtning i Aaret 1824 kom tilsyne, er tilforn [21]) meldt. Som Fodtrin udenfor Døren til bemeldte Kirke har ligget en hvid Marmorsteen, 3 Al. lang, 1½ Al. bred og 3 Tom. tyk, fremstillende Billedet af en Mand med blottet Hoved i Toga, indridset efter

---

[20]) Hos Kraft (Topogr. Statist. Beskriv. over Norge 4. D. 3. Hefte) hedder det urigtigt: "Sanctus Aslakus eller Sanctus Nicolaus".

[21]) S. foran Side 87 ff.

en god Tegning i Stenen, men uden Indskrift — formodentlig en Prælat. Denne Steen er af Kirkens Eiere skjænket til det Bergenske Musæum, saavelsom en Jernring med Runeskrift, der har hængt i den gamle store Kirkedør, om hvilken der ved en anden Leilighed vil blive meldt.

Mellem Præstegaarden og Kirken ligger en lang Jordforhøining, fyldt med svære Stene, der efter Sagnet ere komne did ved et frygteligt Skreed, for umindelige Tider siden, fra et nærliggende Fjeld. Man kalder denne Jordforhøining Thinghougen; med hvad Føie, veed jeg ikke. Nogen ordentlig Steensætning er der intet Spor af. Gravhøie fra Hedenold findes der enkelte af i Leirdal, saasom paa Gaardene Rikkum (Righeim), Ehrie, Grøtte, Grønjum og Lysne (Liusne). De vigtigste ligge paa sidstnævnte Gaard, og det paa Sletten, gjennem hvilken Landeveien løber, fra Gaardens Huse af og indtil det skjønne Klippeportal, der aabner sig, hvor Veien begynder at hælde nedad. Ved Grinden her ligger en mægtig, med store Stene omsat Gravrøse, 80 Al. i Omfang, og over hele Sletten findes flere deslige af forskjellige Dimensioner, dog ingen saa stor som hiin, og heller ingen Bautastene. Enten har et Slag i Oldtiden fundet Sted her, eller og er dette en af de Fælledspladse, om hvilke jeg forhen har antaget, at Districtets Beboere i Hedenold have ført Levningerne af deres Døde hen, for at sætte dem i Høi.

Imellem mægtige Klippemure, men skjønne i deres Former og yppigen grønklædte, kom jeg i Aaret 1834, paa en Kirkevisitation, ind til Aardalstangen i Leirdals Præstegjeld. Fra Søen af gaaer ind imellem Fjeldene en stor og smuk Slette forbi Kirken, der ligger i Centret af Samme, lige til Aardalsvandet. I Forgrunden af denne Slette, nær ved Stranden, "seer man — heder det hos Kraft [22]) — Levninger af nogle Forskandsninger, bestaaende i en Jordvold langs Bugten, hvori nogle Udgangsaabninger ere anbragte". Dette forholder sig ikke saa. Disse formeente Forskandsninger ere intet andet end en eneste Skibshøi, 80 Alen lang, der formedelst en Fodsti, som er lagt over samme, findes nedtraadt omtrent paa Midten, og derfor seer ud, som om den udgjorde 2 i en fortløbende Række særskilte Høie. Den Fordybning, som saale-

[22]) Anf. St. Side 823. Jfr. Blooms Beretninger i Norske Videnskr. Selsk. Skrifter i det 19. Aarhundred, S. 154.

des er gjort, maa være den formeente Udgangsaabning; og flere end denne er der ikke. Høiens Bredde befandtes at være 6 Alen, og dens lodrette Høide 1½. Jeg lod den gjennembryde i Centret, lige ved hiin Fordybning, og fandt der 1 Alen under Jorden en i to Stykker sønderbrudt Jernurne, af det Slags, som er funden i Sogndal paa Gurvind og i Leganger paa Njøs [23]), af sammenklinkede Jernstykker, med flad Bund, omtrent 12 Tom. i Gjennemsnit. Urnen maa have været omtrent lige saa høi. Stykkerne laae nogle Tommer fra hinanden, og en Steen havde trængt sig ind i det ene Stykkes Huulhed. Jorden maa, formedelst Fodstien, der gik lige over dette Punct, være bleven trykt saa stærkt ovenpaa den, at Saadant har foraarsaget dens Sønderlemmelse. Aske fandtes ikke i den, eller hvor den laae, men i Nærheden fandtes en heel Rad af store Dyretænder, et heelt Kjævebeen, og flere Beenfragmenter, ikke af noget Menneske, men af et Dyr. Jeg har erfaret, at det er Levninger af et Hestehoved, Levninger altsaa af et den Afdøde kjært Dyr, der er gaaet i Graven med ham. Jeg lod Høien gjennembryde paa flere Steder; men intet mere var at finde. Ikke langt fra denne Skibshøi laae atter 4 andre, men cirkelrunde, Gravhøie, alle af 80 Alens Omfang, og 2 til 3 Alens lodrette Høide. Den ene af Disse er aldeles udgraven, og en Kjælder der opmuret. Hvad som i Samme blev fundet, et Sværd, et Par Stridsøxer m. m., er i sin Tid indleveret til det Bergenske Museum. De øvrige 3 vil Stedets Eier lade undersøge. Længerehen mod Østen findes en, nu til Potatosdyrkning anvendt, rund Gravhøi, omtrent 140 Al. i Omkreds, og ved Siden af den en Skibshøi, 100 Alen lang, 10 Al. bred. I en Afstand fra disse ligge atter twende runde og temmelig store Gravhøie. Hinsides Elven, paa Gaarden Herrøes Grund, staaer paa en høi Bakke en Bautasteen, 6 Al. høi og omtrent 1 Al. bred og tyk. En lignende, men kun 3 Al. høi og 15 Tom. bred paa alle 4 Sider, staaer østenfor Kirken. I denne findes, men med senere Haand, udhugget nogle latinske nyere Skrifttræk, og Aarstallet 1692, til Minde, siger man, om et her begaaet Mord.

Over det ½ Mile lange Aardalsvand foer jeg henover til de Tomter, hvor Aardals Kobberværk har i Fortiden været i Drift. Malmhouge findes her

[23]) S. foran, Side 137 og 143.

endnu, og man kan ſee adſkillige af Gruberne, der ligge meget høit oppe i Fjeldets bratte Side. En ſtor Slette udbreder ſig her lige indtil Gaarden Vee's vidtſtrakte Marker, hvor man i en Afſtand af ¾ Mil fra Aardalsvandet har en meget ſtor Lynghede for ſig, liig den, jeg tilforn har omtalt ved Gaarden Frettem i Urland, og, ſaavidt jeg kan ſkjønne, af ſamme Beſtemmelſe, ſom den jeg har tillagt hiin; thi ogſaa her leder Gaardsnavnet til Opmærkſomhed. Det gamle norſke Ord: Ve — ſaaledes ſkrives Gaarden i Kalvſkindsbogen — betyder nemlig: et helligt Sted, et Offerſted, et Friſted, en Forſamling, ſom holdes paa et indviet Sted. Et Sted, ſom bærer Navnet Ve, — og dette Navn bære flere Gaarde her i Stiftet — maa derfor anſees for i Oldtiden at have været et ſaadant helligt eller indviet Sted, hvor Offringer have været anſtillede [24]), eller hvor Afgudstempler have været byggede, og hvor Diſtrictets Beboere i religiøſe Øiemeed have forſamlet ſig. Findes der paa Stedet Offer-Thing- eller Gravhøie og andre Oldtidsmonumenter, da kan Navnets Etymologie ikke drages i Tvivl; thi ſaadanne Monumenter reiſtes jevnligen paa og ved de hellige Steder. Vel findes her ingen Bautaſtene; men hvor man gaaer paa denne Hede træder man paa Grave. At omgaae det hele Areal tillod Tiden mig ikke; men hvor min Vei faldt, ſtødte jeg ſnart paa runde Gravhøie, ſnart paa Skibshøie, og det i Mængde. Af disſe Sidſte fandt jeg 6 af en Længde fra 20 til 30 Alen, omtrent 6 Alen brede, men ſjelden over 4 Alen høie. Deres Structur afveeg fra den almindelige, jeg har ſeet i de øvrige Egne af Stiftet. Man finder dem nemlig hertillands ſædvanligen lagte i en Rectangel, med 2 Stavnholdere ved hver Ende. Disſe derimod fandtes dannede ſom en lang Ellipſe, aldeles tilſpidſede i begge Ender, og med en eneſte trekantet Steen ved Spidſen af begge Stavne, bred indad, men ſpids udad. De ligge i Øſt og Veſt, og ſee ſaaledes ud:

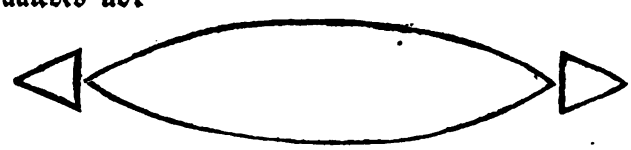

Af Sjöborg ſeer man, at ſaadanne ogſaa findes i Sverige [25]). De runde Grav-

24) Jfr. F. Magnuſens Bidrag til Nordiſk Archæologie, S. 51.
25) Samlingar för Nordens Fornälſkare 1. Tom. Sid. 81.

høie, jeg fandt, vare fra 80 til 90 Alen i Omfang, og lagte af Gruus. En af dem fandt jeg opgraven, og man kom, under Graavningen, hedder det, til en ſtor Helle i Bunden; men da Gruſet fra Høiens Overkant ſtyrtede ned over denne, afſtod man fra videre Underſøgning. Jeg beklagede, at jeg ikke havde Redſkaber vedhaanden til at fortsætte Underſøgningen. Man lovede imidlertid at ville lade en ſaadan anſtille. Med ſkjellig Grund kan det vel altſaa, af Gaardsnavnet Vee her, ligeſom af Gaardsnavnet Frettem i Urland, antages, at de mange Monumenter og Gravhøie paa Sletterne ſammeſteds ere opførte der, fordi Stederne anſaaes ſom hellige, og indviede til religiøſe Ceremonier.

Paa ſelve Gaarden Vee foreviſte man en Bordduug med en Art Brodering, ſom man paaſtod ſkulde være meget gammel, ligeſom og en Drikkeſkaal af Træe med Aarstallet 1594, og en Indſkrift paa, men hvis Sprog ikke ſyntes at ſtemme overeens med hiin Tidsalders. I en Ager ſammeſteds havde man fundet et Jernſkaft 4 Al. 11 Tom. langt, med en rund og bevægelig Skive paa Enden, 9 Tom. i Gjennemſnit, liig en Takke, ſom man ſteger Fladbrød eller Kager paa, og ſom jeg maa troe har oprindeligen været beſtemt til ſaadant Brug. Jeg fik den med mig til det Bergenſke Muſæum.

Efter denne Excurſion forlod jeg Aardal. Men hvor forſvandt ethvert ſmaaligt Billede af menneſkelig Storhed og Kjæmpekraft fra Nordens Oldtid af min Sjel, da jeg ude i Aardalsvigen blev i det Fjerne 3 Bautaſtene vaer, der først teede ſig iſolerede, men omſider faldt ſor Øiet ſammen i en eneſte uhyre Pyramide, mod hvilken Ægyptens vare at anſee ſom usselt Menneſkeværk. Denne Pyramide var ikke reiſt af Menneſkehænder, hine Bautaſtene vare ingen menneſkelig Stordaads Herolder: de ſtode der fra umindelige Tider af, reiſte og grundfæſtede af Naturens Kraft, for at vidne om den evige Almagt, der ſelv riſtede ſine Runer med blændende Sneeſkrift i Stenenes Riſter. Det var 3 ſkyhøie Fjeldkegler i Hurungernes vidunderlige Bjergkreds. Syv Mile ſtode de borte.

Neumann.

Anteignelser,
Bergen og Bergens Stift vedkommende.

1.
Hvorfor kaldtes fordum de Contoirſke eller Tydſke paa Bryggen Garper i Bergen?

Det er ikke ſaa mange Aar ſiden, at det jo endnu er i friſkt Minde, at de Tydſke paa Bryggen — ſaa hedder Broen og Stuerne (Handelscontoirerne) fra Torvet til Dræggen — bleve kaldte Garper; "men paa hvad Grund og Fundamente ſligt ſkeer, ſagde allerede gamle Edvardſen for mere end halvandet hundrede Aar ſiden, derom have ikke Alle een Mening. Peder Clauſen i ſin Norges Beſkrivelſe pag. 78 ſiger: Alle Tydſke kaldes Garper paa gammelt Norſk; Andre ville at det Ord Garp egentlig og i ſin første Bemærkelſe ſkal betyde Luus, og de Tydſke paa Contoiret paa den Tid for deres behændige, dog haarde Kjøbmandſkab med de Norſke, af dennem lignelſesviis tillagt; hvilket jeg da og lader ſtaae paa deres Anſvar, ſom ſligt foregive, og det ei heller anfører det loſlige contoirſke Compagnie til Deſpect i nogen Maade. Dog er viſt og kan ei nægtes, at de ikke altid have været de bedſte Brødre og ſaa fromme, ſom de nu ere. Hvis jeg noget herom ſkulde ſige, da ſinnes mig, at det Ord Garp, ita dici per contractionem & apocopen, euphoniæ ergo, qvasi Garpog i. e. famulus domesticus o: Huustjener eller Gaards-Dreng. Thi Gar ell. Gard betyder i vores Maal mange Huſe og Vaaninger, ſom ere byggede tilſammen og Pog en liden Dreng eller Tjener, om Flere: Garpar ell. Garpoger d. e. Gaardsdrenge eller Huustjenere, ſom de af Hanſeſtæderne ſig her havde efterladt." Milzau (i hans Presbyterologia p. 67) har ſamme Etymologie. Begges Mening om Ordets Oprindelſe er nok imidlertid urigtig. Garpr betyder paa Gammelnorſk: en brav, anſeelig Mand (vir fortis). See Landnamabok pag. 486, hvor det ſiges, at det per metathesin ogſaa hedder greppr. Efter Bjørn Haldorſen (i hans Lexicon) er garpr, vir magnæ auctoritatis o: en Mand af ſtor

Anseelse; maala-garpr (grandiloqvus) en stortalende, pralende, trættekjær Person — hvad vi med andre Ord kalde Storhanser eller Storkaxer. Dette passer paa de hanseatiske Tydskere i Bergen, og at Benævnelsen Garp, der endnu stundom høres her som et Foragts- eller Spotte-Ord, deraf har sin Oprindelse, synes at være udenfor al Tvivl. — Det var ikke blot i Bergen, at man i fordums Dage kaldte de Tydske, som bosatte sig i Landet, Garper; ogsaa i Sverrige var dette Tilfældet. Grev Gustav Bonde omtaler i hans Anmærkninger til Dalins Svearikes Historie et Par Bjerge i Sverrige, hvilke kaldes Garpaberget. "Garp, (siger han i Anmærkn. til 1ste Deels pag. 63) betyder paa gammelt Svensk en Kjæmpe, og i senere Tid, en Tydsker. Garpebjerget synes derfor at have faaet sit Navn deraf, at indkomne Fremmede i Førstningen bleve brugte til at arbeide der i Bjergværket."

2.

Om Garpe- eller Brygge-Hundene.

Disse saakaldte Garpehunde vare i de ældre Tider Contoirets Nattevægtere; allerede i Aaret 1240 siger Skuli Jarl til sin Trometer (Trompetblæser), som ikke blæste saa fast og høit, som han vilde, til hans Folks Opmuntring: "Bedre blæser Hvelpen (Hvalpen) paa Bryggen i Bergen for ingen Penge, end du gjør." "Disse Hunde, siger Edvardsen, er et usædvanlig stort Slags Hunde (af den engelske Dogge-Race) som om Dagen ligge stille og lade Folk gaae forbi, men om Natten ere som grusomme Løver og ikke tillstede nogen Fremmed at komme did frem." Denne Slags Nattevagt vedligeholdt sig til henimod vore Dage paa nogle enkelte Steder paa Bryggen.

3.

Hvoraf fik en Deel af Nordnæs Navnet Katten?

Paa Nordnæs stode i gamle Dage adskillige Klostre og Kirker, som i Tidens Strøm ere undergaaede, og hvoraf intet Spor blev tilbage. Siden blev

Nordnæshougen et Retterſted; og bleve der i det 16de og 17de Aarhundrede mange Misdædere halshuggede og ſteilede og iſær mange, arme Hexer brændte. Først i Aaret 1644 begyndte man at anlægge Skandſer og Volde med Kanoner rundtom ved Nordnæspynten, og efter denne Tid bleve Benævnelserne Nordnæshougen og Katten ſynonyme. Den Gang fik nemlig i Fortificationsſproget — jeg veed ikke om det endnu er Tilfældet — en oval eller rectangulær Jordvold med Kanoner, imellem to Flanker af et Bolværk, Navnet: Kat, paa Tydſk die Katze, paa Franſk Cavalier — og der have vi Oprindelſen til denne Benævnelſe, ſom endnu bruges den Dag i Dag om den nordligſte Deel af Nordnæshougen. I min Barndom boede derude en Voldſkytte, (en gammel tydſk Underofficier,) ſom almindelig kaldtes Kattemanden.

4.

Pratebom.

Bergen havde i Fortiden to ſaadanne Træer. Navnet tilkjendegiver Tidsalderen og Beſtemmelſen af disſe Træer. Det var nemlig i Bergens hanſeatiſke Periode, at de florerede. Det ene af dem ſtod ude paa Communen eller Slotspynten, det andet paa den nu ſaakaldte Halvkandebakke eller rettere hvor Corps de Garde nu er. Bedre Steder til at ſlaae en Prat af paa kunde neppe vælges, thi den videſte, livligſte og intereſſanteſte Udſigt aabnede ſig for begge Standpunkter. Slotspynten, forbi hvilken alle Fartøier fra Syd og Nord maae paſſere for at komme ind til Bergen; Kivet og Færſelen paa Vaagen; Driftigheden paa Strandſiden m. m. og Murebakken midt i Byen med Udſigt til Pudefjorden, Damsgaardsveien, Ovarven og desuden faſt over den hele Bye maatte kunne give Stof til megen Snak og Tale under disſe Træer, der af den Grund fik det plattydſke Navn: Praatebom. Omtrent 1640 [1]) ſtod endnu det ene Træ paa Communen omgivet af Bænke af Vegſteen, hvilke bleve vedligeholdte af de Tydſke paa Bryggen i Gaarden Leppen; det andet omtaler Edvardſen i

[1]) Ude paa Slotspynten ſtaaer endnu en gammel Ask, der efter adſkillige Kriterier torde være det ſelvſamme Praatebom, eller i det ringeſte en gammel Affødning af Samme.

Anledning af St. Olufs Kirke paa Bakken, hvilken han siger laae ved det nye Vægtertaarn ovenfor Muren hos det Sted, som fordum kaldtes Pratehom [2]).

At Træer i Oldtiden, ligesom nuomstunder, formedelst den kjølige Skygge om Sommeren, have været søgte Samlingspladse hele Jordkloden rundt, vilde det være heel latterligt ved Citater at belægge — kun vil jeg nævne at i Scotland hedder endnu et saadant Træe Trysting tree, af Verbet to tryst at mødes, komme sammen — det samme som Byens Træe i Danmark, under hvilket Gadestævne holdtes.

5.

Bjergmosse som Handelsvare.

I de sidste Decennier har der fra Bergen været udført en betydelig Deel Bjergmosse, — i somme Aar endog fra 160,000 til 200,000 Pund — især til Holland, hvor man forstaaer at præparere den til Farvestof, og hvorfra den som saadant sendes til Engelland. Denne Handelsartikel, som i meget lang Tid, af hvad Grund veed jeg ikke, var gaaen ud af Handelen, er dog meget gammel i Norge; thi allerede 1550 omtales den saaledes af den bekjendte Absalon Beyer: "Her faaer man ogsaa den Mosse, som fordum førtes af Norge og endnu daglig bruges, af hvilken Kongerne havde en Told, og man gjorde Purpur af, hvilket efter græsk Sprog kaldes Korch og paa Græsk hedder kokkos porphyrä". Dette Sidste er urigtigt, det er den Mosse, som hos Linnè hedder lichen tartareus.

6.

Om nogle Almindinger i Bergen.

I Aaret 1628 blev en kongl. Ingenieur Povel Buysen opsendt fra Kjøbenhavn til Bergen, for at udvise Gaderne og især at afdele Almindingerne. Samme Tid blev Nykirke-Almindingen først anlagt. Torv-Almindingen gik

[2]) I et Pergamentsbrev af 22 Mai 1618 nævnes Pratehommen som da tilværende.

fra Torvet til Raadhuset; Vaags-Almindingen, (en Benævnelse, som nuomstunder ikke mere kjendes) kaldtes det Stykke fra Triangelen opad forbi Strandgaden.

7.

Auta-Alminding.

Saaledes kaldtes 1276 i Kong Magnus Lagabæters Bergens Bylov den Alminding, som nu hedder Vetterlevs-Alminding. Den sidste Benævnelse fik Almindingen omtrent i Aaret 1641, efterat de to sydligste Handelsstuer paa Tydskebryggen, nemlig **Rothmandsgaarden** (d. e. Raadmændenes Gaard) og den Gaard, som hed **Wetterleven**, bleve sløifede og deres Grunde lagte til **Auta-Alminding**. Hvoraf den bar dette Navn veed jeg endnu ikke. Maaskee vil det sige det samme som **Aa-Alminding**, en Benævnelse, Almindingen siden fik, udentvivl af en Aa eller Elv, som endnu flyder ned fra Fjeldet, igjennem det nærliggende Flyndreborgsmug [3]).

8.

Bygningscommmission i Bergen 1641.

I Juni 1641 blev holdt Herredag i Bergen i Kong Christian den 4des Nærværelse. Kongen besaae de øde Tomter fra Muren til Bryggesporen, Domkirken o. s. v. efter Ildebranden Aaret iforveien, og anordnede en Bygningscommission, bestaaende af Christoph. Uhlfeldt, Christoph. Urne, Oluf Parsberg og Hans Lindenow. Da blev det, efter Tydskernes egen Begjering, vedtaget at Rothmandsgaarden (see foranstaaende Artik.) ei mere skulde blive opbygget, men Grunden lægges til Alminding, imod at Tydskerne betalte vedkommende Eiere en Sum Penge. Det murede Huus paa den nordre Side af Vetterlevs-Almindingen (nu tilhørende Consul Otzen) tilhørte den Tid Søren Sørensens Enke, og da hun i Skiftet efter sin Mand havde taget det for en

[3]) Da jeg i Aaret 1822 var Medlem af Commissionen for Gaders, offentlige Pladses o. s. v. Benævnelser, sagde jeg af et gammelt Skjøde i Smuget, ved lille Øvregade, sønden for denne Alminding, at Smuget fordum hedd Autasmuget.

stor Pengesum, beholdt hun det formedelst Vedkommendes Intercession, da alle de andre omkringstaaende Træhuse bleve nedrevne og Pladsen gjort til Alminding.

9.

Nicolai Kirke i Bergen.

I et Pergamentsbrev fra Magnus Smeks Regjerings 27de Aar, altsaa omtrent 1346, nævnes Sira Thorgilds Ivarson som Præst ved Nichulas Kirken i Bergen. Den har altsaa endnu den Tid staaet ved Magt. Dette Brev var skrevet paa Stueloftet i Guldskoen i Bjørgvin.

10.

Om Handelsstuen Skjelban paa Bryggen i Bergen.

Foruden Guldskoen, som nævnes i Pergament-Brevet af 1346 nævnes i et andet, dateret 1478, "Gaarden, som Skjeldan hedder, og ligger ved Bryggen i Mariæ Kirkesogn", maaskee den Samme, som Holberg kalder Skækken.

11.

Honarei.

"I det danske V. S. Skrifter 1ste Deel findes en Afhandling af Geheimeraad Carstens om det norske Vaaben. I et Segl, som omtales pag. 178, læses i Randen: S. Convivarium. Beati. Olavi. De Honarei (ell. som Langebek læste Nonarei v. Norarei). Carstens siger, at han ikke kan udfinde hvad Sted i Norge dette skal være. Seglet er det sidste i Ordenen under Brevet, (af 1344, hvormed Kjobstæderne og menige Almue i Norge samtykke, at Kong Magnus Smeks Søn Haagen skulde være Konge efter ham), og svarer saaledes til Hordelands Almue, som nævnes sidst i samme. Mueligt har den betjent sig af dette Segl i Mangel af et eget. Er det saa, da maa Stedet søges i Hordeland, eller nær derved."

Skulde det ikke være Onareim eller Underheim, et Anexsogn til Tysnæs Præstegjeld i Søndhordlehns Fogderie og søndre Bergenhuus Amt, saa meget mere, som man veed, at der var et Convivarium?

Mere om Onarheim [4]).

Af Falsens Norges Historie, 2den Deel pag. 368, sees, at der paa Onarheim har i Fortiden været holdt Gangdage-Thing [5]), og hvorhen Erling Skakke om Vaaren 1163 foregav, at ville reise, men forandrede Bestemmelsen, da han med sine Fartøier var lagt ud fra Bergen og drog pludselig til Trondhjem for at straffe Trønderne [6]). Dette Onarheim eller Underheim ligger, som forhen er anmærket, paa Tysnæsøen, fordum Jarlsøen kaldet, og har været adelig Sædegaard. Paa Gaarden staaer Kirken, og skal den Kirke, som stod der ved Reformationen, have været en af de største og anseligste i Stiftet. Adskillige mærkelige Personer have skrevet sig til Onarheim, eiet og deels beboet denne Gaard, saasom: Sigurd af Onarheim, Kongens Raad i Hagen Hagensens Tid; Thorer (Gyrdsen) af Onarheim nævnes 1326 og 1333; Anders (von Bergen) til Onarheim, tydsk Adelsmand, Norges Riges Raad 1489; Ragnilde Darre af Onarheim, gift med Peder Finne til Femmereide i Sogn; Jørgen Pedersen Stauer til Onarheim, Befalingsmand over Sundhordlehn (1540) og gift med Christopher Throndsen Rustungs Datter Margaretha; Bertel Lauritzen (Horbye) 1630; hans Enke, Fru Anna Mund; Axel Mouat og Ludvig Rosenkrantz. See Krafts Topographie 4de Deels 2det Hefte pag. 532, og Saml. til det Norske Folks Sprog og Historie, 1ste Bds. 1ste Hefte pag. 175.

12.

Ladegaarden ved Bergen.

I Bladet Budstikken for 1825 pag. 240 spørges: "Hvilken eller hvilke

---

[4]) Mig meddeelt af afdøde Major Dahl.

[5]) "Hvad paa Gangdagene haver været forrettet udi de papistiske Tider — hedder det hos Paus — viser en islandsk Kirkelov, kaldet Arne Biskops Christen-Ret, hvor der staaer: at man udi disse Dage skulde gaae om sin Boepæl og Gaard med Vievand, Kors og Vanholdelse."

[6]) See Ped. Clausens Udgave af Snorre. pag. 489.

Landeiendomme ved Bergen udgjør nu den pag. 220 (samme Blad) omhandlede Ladegaard?"

Svar:

Den endnu saakaldte Ladegaard paa Sandvigs-Veien, nylig tilhørende Klokker Vahl, men nu, efter hans Død, Hr. Otto Meyer. Efter de Documenter, som vare i Vahls Eie, blev Ladegaarden kjøbt til Slottet (Fæstningen) Bergenhuus af Commandanten Cicignon 1668, og igjen solgt til Private af Commandantens Søn, efter Skjøde, dateret Hamburg 1697.

13.

Om den sorte Død og andre pestagtige Sygdomme i Bergen.

Fra Aaret 1348 til 1350 grasserede i Bergen den saakaldte sorte Død. Sygdommen blev bragt did ved et engelsk Skib, som kom fra Smyrna. Hvor mange der i disse to Aar døde i Bergen, derom findes ingen Optegnelser; men Sagnet siger, at en stor Deel af Bergens Indvaanere tog Flugten fra Byen, blandt andre Steder til Justedalen, hvor da Sygdommen udbredte sig, og Dalens Beboere uddøde, paa et lidet Pigebarn nær, som man siden fandt i en aldeles vild Tilstand. Det var den bekjendte Pige, man kaldte Rypen [7]), som siden blev opdragen i Vaage Præstegjeld, og skal være Stammemoder til den vidtløftige Heibergske Slægt.

Det er mærkeligt, at endnu den Dag i Dag, efter henved 500 Aars Forløb, en stor Steen eller et Klippestykke, som ligger ved Indgangen til Justedalen, kaldes Brevsteinen, fordi Breve til og fra de did Henflygtede bleve lagte der, for siden derfra at afhentes.

250 Aar derefter grasserede, ifølge Hofnagels og Andres Antegnelser, atter Pest og andre pestartede Sygdomme i Bergen, nemlig:

---

[7]) Riupa var i ældre Tider et Fruentimmernavn. (See Landnamabok pag. 113, 115, 206, 219 og 351.) At den saakaldte Justedals-Rypen har hedt Riupa, er ikke usandsynligt.

i Aaret 1600 [8]). Da døde af Pest i Domkirke- og Korskirke-Sognet ..... 3000 Mennesker.
paa Tydskebryggen ..... 164 ——

Tilsammen 3164.

1618 døde i Domkirkesognet 2650.
i Korskirkesognet 1069.
paa Contoiret [9]) 278.
..... 3997.

1629 døde i Byen ..... 2638.
paa Contoiret [10]) 170.
..... 2808.

1637 døde i Bergen ..... 2500.

Tilsammen i disse 4 Aar 12,469 Mennesker.

14.

Bergen, tidligt bekjendt i Østerlandene, og omtalt af en arabisk Geograph.

Fortegnelsen — i den sidst udkomne Bergens Beskrivelse — over de Forfattere, som have omtalt Bergen, kunde have været forøget med den interessante Notits at den arabiske Geograph **Abderraschid Bakui**, der skrev ved Slutningen af det 14de eller Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, omtaler "Bardgjan; den beskrives som et Land høit oppe i Nord, hvor Dagen er 4 Timer og Natten 20." I Professor Rasmussens Afhandling de Orientis commercio cum Russia & Scandinavia medio ævo, Havniæ 1825, pag. 49, findes nemlig Ovenstaaende om Bergen. I den arabiske Forfatters Skrift kaldes Norge

[8]) I dette Aar døde i Trondhjem 1800 Mennesker.
[9]) I dette Aar saaes en Comet. Denne har ventelig, ligesom i vore Dage, givet Anledning til megen Frygt og Bævelse og mange lærde og ulærde Betænkninger.
[10]) Efter en anden Optegnelse blev fra Juni til Decbr. i dette Aar begravne af Domkirkens Sogn 2183, af Korskirkens 736, og af Nykirkens 169, samt fra Contoiret 87, tilsammen 3175.

Jura, og Fiskeriet sammesteds omtales. Mærkeligt er det at Bardgjan ligner Byens plattydske Navn Bargan.

15.

Blokhuse ved Bergen.

I ældre Tider vare adskillige af disse anbragte forskjellige Steder paa og omkring Bergens Vaag. Navnet Blokhuus har sin Oprindelse af det tydske Ord Block, som betyder et svært utilhugget eller grovt tilhugget Stykke Træe; — nedhuggede Træstammer føiede man sammen til et Bolværk eller en Flaade og paa disse byggede man Huus omplantet af Kanoner. Wachter i sit Glossarium oversætter Blokhuus med munimentum ligneum ex tignis & trabibus extructum. I Sydnæs var et Blokhuus anlagt 1646 og i Vaagen nærved Dræggen eller Bradbænken var et andet opført 1650, hvilket blev ødelagt ved en stærk Storm 1683. Et Blokhuus, som laae imellem Toldboden og Nordnæsphynten, nævnes i et aabent Brev, udstedt af Høvedsmanden paa Bergenhuus Henrich Tott, den 26de Septbr. 1645. Saadanne Blokhuse, hvoraf der vist var flere end de her opregnede, svare til den tildigere Tids Styk- eller Skyt-Pramme.

16.

Skibsbyggerie i Sydnæs ved Bergen.

I Aarene 1670 og 71 blev der bygget i Sydnæs 4 Orlogsskibe (saa kalder Edvardsen dem; formodentlig var det de saakaldte Defensionsskibe) paa 36 Stykker eller Kanoner, og af nogle hundrede Læsters Drægtighed; — disse vare tilligemed 4 Andre færdige til Kongens Tjeneste, naar behøvedes.

17.

Melderskin.

Saaledes kaldes et 4446 Fod høit Fjeld i Ovindherred, et Præste-

gjeld i Søndhordlehns Fogderi, søndre Bergenhuus Amt. Dette Fjelds Top er hele Aaret igjennem bedækket med Snee. Fjeldets Navn har udentvivl sin Oprindelse af Ordet Melder, som i Oldsproget betyder alt hvad der er stødt og knuset, især Meel, og Skin, som betyder Glands, Lysning; Fjeldets høie, sneedækte, altid lysende Top har altsaa givet det Navnet Melderskin eller Meelskinnet.

18.

Hedensk Overtroe.

Blandt de mange Levninger af hedensk Overtroe hos Almuen er ogsaa den, at man ei maa slaae varmt Vand paa Jorden. For flere Aar siden drak jeg Thee i en Have; Vertinden slog noget varmt Vand af en Skaal — og en af Tjenestepigerne udbrød: "Gud naade Dem, som slaaer varmt Vand paa Jorden!" Jeg forstod den Gang ikke saa ganske Meningen af dette lidenskabelige Udraab. Nu har Sagaerne lært mig, at intet var i Oldtiden smerteligere for Hougbuerne eller de Underjordiske (umbræ tumulorum), end naar varmt Vand siede ned i Gravhøiene eller de Underjordiskes Boliger. I Hungurvaka, Pag. 284, beklager en Hougtrold paa Island sig for sin Ven Rodran, at den christne Biskop havde slaaet Vievand paa Jorden: þviat þeir steyptu vellandi vatni yfir mitt herbergi, svo at börn min þola mikla kvöl of dropum þeim er inn renna um þekiuna, d. e.: thi de udgjøde kogende Vand over min Bolig, saa at mine Børn lide megen Smerte af Draaberne, som rinde ind gjennem Taget eller Loftet.

19.

Bryllups-Ceremonie i Bergens Stift.

Endnu den Dag i Dag er den Skik gjængs i Bergens Stift og paa flere Steder i Norge, at Bruden ledsages til Kirke af twende Mænd, stundom bevæbnede — nu sagtens blot til Glædskab — med Pistoler. Denne Skik har dog nok sin Oprindelse fra Oldtiden, da bevæbnede Mænd ledsagede Bruden

for at sikkre mod Bruderov; det hændte nemlig ikke sjelden, at en forsmaaet og afviist Frier forsøgte paa at gjøre sin Ret gjældende og at røve Bruden, selv paa Kirkeveien.

20.

Om Sølvskatten fra Bergens Lehn 1540.

Af et Brev, som findes i det danske Magazin 6te Deel, Pag. 38, skrevet i ovennævnte Aar af Casper (Jesper) Brochman til Kongen, sees hvad Sølvskatten fra Bergens Lehn beløb sig til. "Hochbaarne Første!" hedder det; "giffuer jeg Eders Naade underdanigen tilkjende, at nu udi disse Dage thaa kom thenne Breffuisere Nis Berndtsøn hid met Sølfskatten af Bergens Læen udi Norge fran Eders Naades Lensmand Tord Roed. Och beløber sig Summen paa samme Sølf, som han nu førde fram, til 11,320 Lot cølnisk Vegt. Saa er ther icke kommet udi thette Aar aff thene Skat saa meget Sølff af noget Læen udi Norge".

21.

Hvilket Sted er det, som i den norske Sou og andre gamle Documenter kaldes Notauw?

I Bergens Beskrivelse af Artilleriecapitain Foss og mig hedder det, Pag. 94: "Hvor længe før Sverres Tid de Tydske have begyndt at handle paa Bergen lader sig ikke afgjøre. I den saakaldte norske Soe tales om at Hanseaterne havde deres fierde udenlandske Kontoir først i Notauw paa Karmøen og at de siden af Frygt for Søerøvere forlagde det til Bergen o. s. v. Det er ellers mærkeligt at ingen videre Efterretning findes om dette Notauw" og kunde vi have lagt til, dersom vi dengang havde undersøgt det, at slet intet Sted findes der, som bærer dette Navn. Først en Tid efterat Bogen var udkommet, bleve vi gjorte opmærksomme paa, at Notauw ventelig skulde sige det samme som Nautøe (Rød- eller Qvæg-Øe, hvor Qvæget hensættes om Sommeren) en liden Øe ved Karmøen ved Indløbet til Bergens Led og hvortil Byens

Tolddistrict strakte sig; — Navnet er ved en Slags Metathesis bleven forvandlet fra Nautse til Notauv. Denne Mening finder Medhold i Expeditionssecretair Krafts Topographie, 4de B. Pag. 230. Foran i samme Bind, Pag. 202, hedder det om denne Øe: "den forekommer i Ingi Baardsens Saga, Cap. 18. Ifølge de Sine skal paa denne Øe være et høit, rundt Fjeld, kaldet Slottet, hvor man finder nogle Mure i Form som Volde rundt om, men forfaldne". — Maaskee ere disse forfaldne Mure Levninger af Fæstningsværker, som Hanseaterne den Tid opførte imod Sørøvernes Angreb.

22.

A l t o n a

kaldes og har maaskee i et Par Sekler en Søegaard i Bergen været kaldet; men det er ikke sjeldent, at de gamle Benævnelser paa Pladse, Gader og Smuge ere i Tidens Længde aldeles forvanskede og gjorte ukjendelige. Saaledes findes i gamle Documenter Altona fordum at være benævnet alten Au. Maaskee gik en Aae eller Bæk — hvoraf endnu findes Spor — ned fra Munkelivs-Kloster, igjennem det nuværende Kortspilsmug, til Søen, og fik af Tydskerne Navnet: Alten-Au, der etsteds findes anført som Grændsefkjel. Denne Benævnelse beholdt Stedet, da Huse bleve byggede paa begge Sider af Bækken eller Aaen, og med Tiden gik Altenau over til Altona, som Søegaarden endnu kaldes, og, før den sidste Ildebrand, ligeledes et Herberge i samme blev kaldet. — Mærkeligt nok, at Byen Altona (ved Hamburg) saaledes ogsaa i Tidens Løb har skiftet Navn fra sit oprindelige i Altenau.

23.

Fastelavns-Mandag i Bergen i forrige Tider.

Denne Dag var fordum en Glædskabsdag i Bergen. Om Morgenen tidligt besøgte den ene Ven den Anden (dog især de Yngere) med Fastelavnsriset i Haanden. Den, der kunde tage den Anden paa Sengen, eller, som det hedd, stupe ham, vandt derved en eller flere Heitevægger. Det plattydske

Ord steupen, som Wachter oversætter med virgis cædere, slaae med Riis, og Ordet Heitevægge — heiße Wecken — viser denne Skiks tydske Oprindelse.

Fastelavnsrisene, som nogle Dage før Festen bleve saldbudne rundtomkring i Gaderne, have efterhaanden aftaget i Smukhed, og i Aar saae jeg kun meget faa af dem. De vare fordum af Riisqviste, dyppede i Vox og med grønne Papiirblade, blandt hvilke vare Blomster af Silketøi og Fløiel og forgyldte Smaafugle af Dei. Om Eftermiddagen saaes hele Corporationer af Unge og Ældre at spille Langbold (her kaldet Parkebold) med Seltebret (Glagstok). Marken fra Lunggaarden til Kalfaret var især besøgt. Unge Kjøbmænd, Skippere, Styrmænd, Studerende, Haandværkere, Huusbonder (Handelsforvaltere paa Bryggen), Gesæller m. Fl. spillede der Bold til langt ud paa Aftenen. Nu er denne Fastelavns-Lystighed længst forsvunden fra de Ældres Cirkler, og kun blandt Smaabørn finder den endnu Sted.

24.

Sancte-Claes-Gods.

Ved Juletid saae man fordum, langt hyppigere end nu, hos alle Bagere i Bergen i Vinduerne opstillet og tilsals en Mængde af Dei og Sirup i Træformer dannede Figurer, belagte hist og her med Bog- eller Blad-Guld, et Slags Basrelief, forestillende bibelske Scener, især af Christi Fødsel og Barndomshistorie. Disse Figurer, som her kaldes Sancte-Claes-Gods, bleve tillige med andre Gotter eller Snop [11]) fremsatte, stundom i Børnenes Skoe, foran Sengen Julemorgen, som Gave — for de gode og lydige Børn, hedd det — fra en vis Sanct Claes. Men en saadan Helgen Claes har aldrig existeret — nei, det er en Forvanskning af Sanct Nicolaus, som ved hurtig Udtale blev til Sanct Niclas og hans Gaver og Goder til Sanct-Niclas Gods (Goods). Denne Nicolaus, som var Biskop i Lycien i Constantin den Stores Tid, blev ansæet for Børnenes Skytshelgen og desaarsag kaldet Episcopus puerorum, hans Navn findes i vor Almanak ved d. 6te December, og denne

11) Begge Benævnelser (den sidste hollandsk) ere i Bergen synonyme for Confect eller Bagværk.

Dag blev hann til Minde gjennem Secler feiret i de catholske Lande, og andre Julefestligheder, der stode i Forbindelse dermed, varede til d. 28de, Innocentes eller Børnedag.

25.

Haandværkere i Bergen 1241.

I Kong Hakon Hakonssons Tid (omtrent 1241) nævnes følgende Haandværkere i Bergen:

Brynjemestere.	Guldsmede.	Perlestikkere.	Skrædere.
Bødkere.	Kammemagere.	Sadelmagere.	Smede.
Dreiere.	Kobbersmede.	Sværdslibere.	Snedkere.
Feldtberedere.	Malere.	Skindere.	Sværdfægere.
Glarmestere.	Muurmestere.	Skomagere.	

I Kong Magnus Lagabæters Bergens Bylov af 1276 (Landværns-Balken 4de og Bye-Ordningen 6te Capitel) nævnes foruden disse ogsaa følgende Haandværkere og Næringsbrug, nemlig: Rebslagere (Bastare), Skjoldmagere, Harnisksmagere (Platomeistara), Væverе, Møllere, Øltappersker, Mjødsælgersker, Meelhandlere, Høkkere (Mätmängara), Klæde- og Lærredshandlere og andre Kramhandlere.

26.

Regneklæde i Bergen, maaskee af spansk Oprindelse.

De ældre blandt Bergens Indvaanere erindre endnu denne Dragt fra deres Barndom, thi nu sees den neppe mere. Den bestod i et firkantet Stykke sort Uldent- eller Silke-Stof, omtrent 5 Alen langt og 2 Alen bredt, som de ældre Fruentimmer indsvøbte sig i, fornemmelig i Regnveir; dog brugtes det ogsaa i godt Veir, ligesom Mandfolkenes Kapper, naar man skulde ud og ei havde Tid til eller vilde pynte sig. De mindre Formuende brugte Regneklæder af Uldstof, de rigere og fornemmere Damer havde dem af Silketøi, især af et Slags meget tykt og stærkt Taft, som kaldtes Gros de Tour eller Lystring.

Denne Dragt havde, blandt andre Fordele, ogsaa den, at den ei adspredede Andagten i Kirken ved, som nuomstunder, at hendrage den paa store stadselige Kapper, Hatte, Fræser o. s. v. Dragten kom udentvivl fra Spanien og Italien til Tydskland og derfra til Bergen. Mærkeligt er det, at den ei saaes i andre norske Byer, heller ikke i Dannemark. I en Bog, hvor man mindst skulde vente det, nemlig i Götzes Gedichte 1 D. p. 168, fandt jeg følgende herhen horende Notits: "Fallie ist ein schwarzes, langes und weites Tuch, welches das Frauenzimmer an vielen Orten z. B. zu Mannheim, über sich wirft und das Haupt und den größten Theil des Leibes, ausser den Augen, damit bedecht, wen es im Negligé Jemand besuchen, oder in die Kirche gehen, unterwegens aber doch von Niemand leichtlich erkannt seyn will."

27.

Om de 7 Fjelde, som omgive Bergen.

Bjørgvin eller Bjargvin (Bergens gamle Navn) har sandsynlig sin Oprindelse af Bjarg, Bjerg og vinda omsnoe, omringe, fordi Byen er omringet af Bjerge; — disse har man fra Arildstid antaget at være 7 i Tallet, og under Byens Vaaben, der forestiller en antik Fæstningsport, maaskee saadan som den var til Slottet Bergenhus i gamle Dage, er anbragt 7 Kugler, der skulle betyde disse Fjelde. Men hvilke disse Fjelde ere, derom have Meningerne været noget forskjellige. Edvardsen, for at tage den ældste Beskrivelse først, nævner følgende 7: nemlig 1) Rundemanden eller Blaamanden; 2) Fløifjeldet; 3) Alrikken, Oldrikken eller Uldrikken; 4) Solheimsfjeldet ell. Laugstokken (forvanskct til Løvstakken); 5) Damsfjeldet; 6) Lyderhorn, og 7) Askelandsfjeldet. Cancellieraad Fasting i sin Beskrivelse over Bergen, antager følgende: 1) Sadelen; 2) Rundemanden; 3) Fløifjeldet; 4) Alreken; 5) Solheimsfjeldet; 6) Damsfjeldet og 7) Lyderhorn.

Nu nogle Bemærkninger ved ethvert især af disse Fjelde.

1. Sadelen, (hvilket Navn Fjeldet havde i gamle Dage af en Kløft i Bjergaasen, der ligner en Ridesadel [12]), hedder nuomstunder **Sandvigsfjeldet**, og ligger nordostlig for Bergen. Det er et nogent og paa mange Steder mod Sandvigen fast ubestigeligt Fjeld, paa hvis nordre Side en Elv løber ned i store Sandvigen.

2. **Rundemanden**, saaledes kaldet enten efter Fjeldets rundlige Top eller af et stort Klippestykke, som findes deroppe, ligger noget nærmere Byen. Fra dette Fjeld løber en Elv (den i Kong Magni Bylov omtalte **Gunildsaae**) ned i lille Sandvigen. Benævnelsen Rundemanden er ikke saa gjængs, som Navnet **Blaamanden**, hvilket det skal have faaet af sin sorteblaae Farve; paa gammelt Norsk hedder nemlig, som bekjendt, en **Morian** — **Blaamadr**. Jeg skulde være tilbøielig til at troe at man i Tidens Løb har confunderet dette og det førnævnte Fjelds Navn, — at Sandvigsfjeldet nemlig i Fortiden har hedt Blaamand, thi dets Farve er mørk, Rundemandens derimod ikke. Det er ogsaa faldet mig ind at Sandvigsfjeldet kunde have faaet Navnet Blaamanden (Morianen) af en stor, sort Kjæmpefigur i siddende Stilling, som i Solskin ude paa Eftermiddagen sees der i Fjeldet og frembringes ved Skyggen deels af Fordybninger, deels ved udstaaende Kanter og Forhøininger sammesteds.

3. **Fløifjeldet**, som efter Pontoppidan er **600** Alen høit, er et fra Nysnævnte kun ved en liden flak Dal adskilt lavere Fjeld. Navnet har det af en der opreist Fløi eller Veirhane; bestaaende af 2 store Bjelker; Tverbjelken var fordum afstyndet som et Skibsaare. "De Tydske i Svendsgaarden har af Arildstid", siger Edvardsen, "været forpligtede til at holde den vedlige, og inden **24** Timers Forløb, under stor Straf pligtskyldige at opsætte den igjen, naar den af Storm blev nedslagen eller faldt ned af Alder, og det for den Aarsags Skyld, at de for længe siden, udi denne Gaard, havde i et af deres Spil roget et Menneske ihjel". **1669** lod Commandanten **Cicignon** anlægge en liden Skandse omkring Fløistangen — og da Fløien ikke vel kunde sees fra den yderste Deel

---

12) Der er egentlig to saadanne Kløfter eller Fordybninger i Bjergryggen, hvilke have Lighed med en Sadel.

af Byen formedelst det bagved liggende Fjeld, lod han sætte en anden Fløi til paa den høiere Fjeldtop og "derhos 12 Skandseknive, fortæller Edvardsen, hvilket gav en sær Anseelse for dem, som kom seilendes ind ad Byefjorden". To Konger af den oldenborgske Stamme have besteget dette Fjeld, nemlig Christian den 4de 1599, og Fredrik den 4de 1705. Holbergs Niels Klim har gjort dette Fjeld navnkundigt.

4. Alreken, sydost for Byen, har sit Navn, antager man, efter den ved Foden af samme liggende Gaard: Alreksstad, fordum et Kongesæde. Dette Fjeld, som er det høieste ved Bergen, thi Toppen, hvorpaa den østlige Varde staaer, er 2,086 norske Fod over Havfladen, kaldes nu Ulrikken eller Olrikken, hvilke Navne den har baaret i flere Aarhundreder; — den rigtige Benævnelse torde være Alriken, hvilket Navn og findes i de ældste Documenter. Hypothesen, anført i den sidste Bergens-Beskrivelse, om en Slags Handelsplads her i Nærheden længe for Olaf Kyrres Tid er ikke nye, men allerede antagen af Schønning; og den sildigere noget dristigere Mening om Oprindelsen til Navnet Alrikstad, nemlig at det var al eller hele Rigets vigtigste Stad, er ikke saa ganske at forkaste. Det er paa dette Fjeld, at de fleste Regnskyer tørne, — almindelig er dets Top indhyllet i en Skyehætte. Ligesom Fløifjeldet har havt den Ære at være besteget af 2 Konger, saaledes har dette Fjeld været besteget af Skjalden Joh. Nordahl Brun, som i en vakker Sang har beskrevet Udsigten derfra.

5. Solheimsfjeldet eller som det og kaldes Laugstakken, hvilket er forvansket til Løvstakken, ligger mod Syd. Dets høieste Punct blev ved Barometer-Observationer af Overlærer Bohr fundet at være 1517 Fod over Havfladen. Det skal have sit Navn af den Gaard Solheim, som ligger ved dets Fod, og fordum tilhørte Bispestolen, men ved Mageskifte for Gaarden Bukneberg, ved Stavanger- eller Bukke-Fjorden, kom i privat Eie. Men jeg troer at Gaarden kan have faaet Navn af Fjeldet, og dette igjen deraf at Solen lang Tid af Aaret gaaer heim (hjem) der. Navnet Laugstakken kan det have af en Gaard af samme Navn, som ligger paa hiin Side af Fjeldet, eller af Laugr (Lue), fordi ventelig ogsaa der Lue eller Vaerild brændte i gamle Dage.

6. Damsfjeldet længere mod Vest, adskilt fra Laugstakken ved en liden, trang Dal, skal have sit Navn af Gaarden Damsgaard ved Foden af Fjeldet. Denne Gaard hedd fordum Haasteinen, maaskee af en høi Klippe-

tind, som ligger i Baggrunden for Gaarden paa Veien til Selen, og som sees fra den ydre Deel af Byen, f. Ex. fra Klosteret, Fredriksbergsveien o. s. v.

7. Lyderhorn ligger ogsaa i Vest for Bergen. Fjeldet har en Høide af 1255 norske Fod; — dets Top sees langt ude i Havet; hanseatiske Sæfolk nævnede det i følgende gamle Riim:

Sigge, Olrich und Lûdderhorn
Sind to Bargen dei höchste Thorn.

I Kong Hakon Adelsteins Tid, omtrent 960, blev her, som paa flere Fjelde i Riget, til Signal i Krigstid, Bauner (Vætter eller Viter) opreiste. Siden i Aaret 1276 omtales det i Magnus Lagabøters Bergens Bylov, "at Bymændene ere pligtige (i Feidetid) at holde Vagtild paa Lyderhorn (à Logdarhorni) samt derhos et Vagthuus med Tag og fire Døre paa [13])." Endnu længere nede i Tiden heisede Vagten Flag for hvert Skib, som kom indseilende fra Havet eller ad Leden, hvorefter igien Skildvagten paa Bergenhuus Fæstning heisede sit Flag og saaledes kunde man i Byen ofte flere Dage i Forveien vide, hvormange Skibe der kunde ventes til Bergen. I Aaret 1666 lod Commandant Cicignon anlægge en liden Runddeel eller Skandse her, hvorover den ellers tørre Hofnagel udbryder: "o Dorheit!" Navnet Lyderhorn har man villet udlede af det Hollandske: het Leuchtthorn, men det er vel af norsk Oprindelse. Fjeldet hedd, som ovenfor er anmærket, i gamle Dage Logdarhorn, — Log, Logi betyder Lue — logandi horn det luende, brændende Horn — og da man nu veed at saa mangen Baun brændte der i fordums Tid, er det ikke usandsynligt at Fjeldet deraf har faaet sit Navn. Forvandlingen er ikke mere paafaldende end f. Ex. et Gaardenavn i Nærheden af Bergen, nemlig Melkeraaen, som paa Bondsk ell. gammelt Norsk endnu af Almuen kaldes Mjølkr-Aaen (Mælke-Aaen) af en hvidskummende Aae sammesteds, men af Byefolkene, der have antaget Mjølkraae for Mølkrog, saa pænt er bleven forvandlet til Meelkrogen.

Ved Foden af dette Fjeld ligger den i Sagaerne ofterе forekommende Gaard Grafdal.

---

[13]) See Ptof. Fougner-Lundbys Udgave af Bergens gamle Bylov, pag. 17.

De, som smelte Sandvigsfjeldet og Rundemanden sammen til eet Fjeld, faae af de opregnede kun 6 Fjelde, og antage som det 7de Mælands-Fjeldet paa Askøen (fordum Fehnring) som det, der slutter Bergens Fjeldmuur mod Nordvest.

L. Sæhen.

Beretninger om Fund af Oldsager i Norge, især i Bergens Stift.

(Pl. VII.)

I.

Gaardbruger Ole Espe i Kindservigs Præstegjeld, Hardanger Fogderie, søndre Bergenhus Amt, lod i Aaret 1834 en paa et Næs, Skjelnæs kaldet, beliggende Gravhøi opgrave og rydde, for at benytte den i Høien værende Jord til en Ager. Under Arbeidet fandt han i Høien et med Steenheller tildækket lidet Aflukke, eller Gravkammer, hvori følgende Sager stode hensatte:

1) en Askekrukke, af brændt Leer, hvilken var saa skjør, at den faldt i Stykker da man vilde optage den. 2) et af Grydesteen udskaaret Brystbillede af et Menneske en profil. Dette Billede laae ved Siden af Askekrukken. 3) en Piil af Jern. Den var hensmuldret i smaae Stykker. 4) en vævstyformet Steen, af det Slags, som man har kaldet Slyngestene, men som nok egentligen have været Stene, der, indsatte i et Haandfang, brugtes til at polere Rustninger, eller til at holde dem frie for Rust.

Af ovenmeldte Oldsager har Finderen skjænket det Bergenske Museum No. 2 og 4, samt Fragmenter af No. 1 og 3.

Brystbilledet No. 2 er 7½ Tommer langt, fra 2 til 2½ T. bredt og ½ T. tykt. Det findes aftegnet paa Plade VII. No. 12. Dannelsen er saa raae og ukonstlet, at Billedet maae antages at være forfærdiget i den hedenske Oldtid, hvilket ogsaa dets Leie ved Siden af en Grav-Urne, med Aske og brændte Been i,

synes at bekræfte. Jeg har forhen, S. 56, yttret, at dette Billede har været en Amulet. Til denne Mening, og til de foran, S. 52—56, anførte Grunde, som tale derfor, henholder jeg mig. Mueligt er det dog, at Billedet kan have været et Afgudsbillede, som Eieren har tilbedet, da det er bekjendt, at vore Forfædre stundom havde saadanne smaae Billeder, som de bare hos sig.

I Sverige har man i Jorden fundet et Par smaae Brystbilleder en face, af Metal, og i Holsteen skal man i en Hellekiste have fundet et lidet Menneskebillede af forgyldt Messing. Liljegreen, som nævner disse i nordiska fornlemningar No. XCII, gjør opmærksom paa, at man ei maae anse alle gamle Billeder, som opgraves, for at have tjent til religiøst Brug, og yttrer, at nogle af dem maaskee blot have været Legetøi. Som saadant har Graah betragtet 2 af Træe udskaarne Menneskebilleder, hvilke han fandt i Grave i Grønland, og som han har beskrevet i sin Reise, S. 101, samt aftegnet paa Pladen VIII. Den samme Bestemmelse tillægges dem i nordisk Tidsskrivt for Oldkynd., 2det B., S. 343.

I Universitetets Samlinger af Oldsager i Christiania opbevares en, den under No. 4 beskrevne liig, Poleer-Steen, som endnu er indlagt i og med Messingtraad fastbunden til det Haandfang af Træe, der fra Oldtiden af har omgivet Stenen.

II.

I Aaret 1832 lod Gaardbruger Bendix Sørensen Aareberg udjævne eller planere en liden Jordhøi imellem Alfarveien og hans Huse paa Gaarden Aareberg, der ligger i indre Holmedals Præstegjeld, Sondfjords Fogderie, nordre Bergenhuus Amt. Saasnart som han havde gravet under Muldlaget, fandt han at der i den faste Dyr nedenunder var to ovale Fordybninger eller Udhulinger, begge tildækkede og for en stor Deel fyldte med Kul og Aske. Efterat denne Bedækning og Fyld var optagen fandt han under samme følgende Sager:

i den 1ste Fordybning:

1) en Stridsøxe; 2) et kort tveegget Sværd; 3) en Spyds-Od, og 4) et lidet Redskab, noget lignende en Kniv.

i den 2den Fordybning:

1) et Sværd; 2) en Stridsøxe; 3) en Spyds-Od; 4) en Korn-Sigd, eller Segel; 5) en liden Kniv, og 6) Levninger af Bidsel-Ringe.

Samtlige disse Sager vare af Staal og Jern. Sværdene vare sammenbøiede. Da man tog dem op, faldt de, uagtet man behandlede dem vaersomt, i flere Stykker. Knoppen af det ene Sværd har været indlagt med Sølv. Begge de Fordybninger, hvori de fundne Gjenstande laae, vare af lige Størrelse, hver af dem 1½ Alen lang, ½ Alen bred og ½ Alen dyb. Distancen imellem dem var 1½ Alen. De Kul, som laae ovenover de fundne Sager, vare brændte af Løvtræer.

Finderen skjænkede samtlige bemeldte Oldsager til det Bergenske Musæum, og overleverede dem til Lehnsmand Nitter, der har indsendt dem til Musæet.

Det er, saavidt jeg veed, usædvanligt, at der i Gravhøiene findes saadanne, paa Bunden i den faste Our indgravede, Fordybninger, som de ovenanførte, istedetfor Gravkammere eller Hellekister. At de Sværd, som findes i Gravhøiene, ere sammenbøiede, er derimod ikke usædvanligt i Bergens Stift. Paa Gaarden Drivstuen i Opdals Præstegjeld, søndre Trondhjems Amt, er ogsaa fundet et, det norske Universitets Musæum nu tilhørende, krumt Sværd, ved hvis Side i Gravhøien laae den Steen, over hvilken det var bleven krumbøiet. Have maaskee De, som reiste Høiene, ved at sammenbøie de Jordedes Sværd, villet forhindre, at Nogen skulde bryde Høiene for at bemægtige sig og bruge disse kostelige Vaaben?

III.

Paa Gloppens Præstegaard i Nordfjord, nordre Bergenhuus Amt, findes adskillige større og mindre Gravhøie fra Oldtiden [1]). I tvende af disse, som ligge i Nærheden af Præstegaardens Huse, lod Candidatus theologiæ Ludvig Daae i Aaret 1833 foretage Gravning, hvorved følgende Sager bleve fundne:

Øverst oppe i den ene Høi, tæt under Grønsværen, laae 1) et Sværd og 2) to Jern-Kramper, hvis Bestemmelse ikke med Vished kan angives. Længere ned i samme Høi fandtes: 3) en Grav-Urne af Træe i Form af en Bøtte eller et Spand, beslaaet med Baand og endeel Zirater af Messing, og forsynet med en Hank af samme Materie. Urnen indeholdt: 4) endeel brændte Been, og 5) et lidet Stykke Guld, der er afhugget af en Ring; hvilket synes at vise,

[1]) See Neumanns Reisebemærkninger i Budstikken, syvende Aargang, Side 68.

at det i Oldtiden har været brugt istedetfor Penge. I det man vilde tage Urnen op, faldt den i Staver, da Bunden og de nederste Ender af nogle Stave vare forraadnede. Ved denne Leilighed brast ogsaa Beslaget i Stykker, saa at alene Hanken forblev heel. Af denne kan det sees, at Urnen har været 9 T. vid i Gjennemsnit, og Stavene vise, at den har været 7½ T. høi. Messingbaandenes Antal er 3, hvert 1½ T. bredt. Paa Urnens nederste Kant, ligesom ovenover og nedenfor hvert Baand, har været et smalt, uddulet eller ophøiet, ½ T. bredt, Messingbaand.

I en anden Høi, ikke langt fra den første, fandtes: 1) en Gravurne af Messing, 2) fire Fragmenter af en Jern-Hank, som hørte til Urnen, samt 3) nogle Stykker brændte Been. Urnens nederste Deel var saa fortæret, at Bunden faldt fra den i det man tog den op.

Finderen har skjænket det Bergenske Musæum samtlige de fundne Sager, som nu opbevares i Musæets Antiquitets-Samling.

Grav-Urner af Træe ansees som sjeldne Oldsager, henhørende til den hedenske Periode. I det Kongelige Kunst-Musæum i Kjøbenhavn forvares en heel Urne af dette Slags, funden paa Gaarden Seestad i Holdens Sogn i nedre Telemarken [2]). I det norske Universitets Samling af Oldsager findes Brudstykker af nogle saadanne Urner, saavelsom af de til samme hørende Messing-Beslag.

IV.

Ved den øverste Ende af Viigsvandet, i en af de høie Fjelddale, som høre til indre Holmedals Præstegjeld i Søndfjords Fogderie og nordre Bergenhuus Amt, ligger Gaarden Hellebust. Paa denne Gaard blev i Aaret 1832 et Stykke Mark ryddet og opgravet til Ager. Under Rydningen fandt Arbeiderne, ikke meget dybt under Jordens Overflade, følgende Sager: 1) et tveegget Sværd, 1 Alen 10 T. langt og 2 T. bredt; 2) et Spydblad, af 1 Alens Længde, og henved 3 Tommers Bredde; 3) en firkantet Spyd-Spids, 1 Alen og 7 T. lang; 4) to Øxer, belagte med tynde Sølvplader; 5) en Hammer; 6) fire Pilespidse, hvoraf de tre vare beskadigede; 7) en Celte; 8) en Korn-Sigd; 9) Fragmenter af en Skjold-Bukkel; 10) to Ringe og nogle Fragmenter af Mundbiddet til et Bidsel; hvilke Sager alle vare af Jern eller Staal. Des-

---

[2]) Nordisk Tidsskrivt for Oldkyndighed, 1. B. S. 196, 397.

uden fandtes: 11) en Brynestreen, 10½ T. lang, og 12) en liden tynd Skaal af Messing, 2½ T. i Gjennemsnit og 1 T. dyb. I Skaalens øverste Kant vare Huller anbragte, saaledes som paa Vægtskaale. Da man forhen i Gravhøie har fundet Skaal-Vægter [a]), er det ikke at tvivle paa, at jo forbemeldte Skaal har hørt til en Skaalvægt, omendskjøndt ingen Ballance, og kun een Skaal er kommen tilsyne ved Graavningen. Celtet af Jern høre til de sjeldnere Fund her i Riget. Den ovennævnte firkantede Spyd-Spids, No. 3, er mærkelig. Den ligner aldeles Spidsen af en Hellebard eller Partisan, men der vises ikke noget Spor af den paa Hellebarden værende gjennembrudte Øre, da den Tap, som er gaaet ind i Skaftet, udgjør den øverste Ende af Spydspidsen, og denne altsaa synes at have bestaaet blot af et langt, firkantet og mod Enden tilspidset, Jern.

Samtlige forbemeldte Sager ere af Stedets Sognepræst, Provst J. Nennord, skjænkede til Musæet, og han har, ved at indsende dem, tilkjøbt et Fragment af et, i en Ager paa Gaarden Næs, i samme Præstegjeld, fundet, Flintredskab, hvilket formodes at have været enten et Spydblad eller en Kniv.

V.

Bonden Herloug Øxendal, Leilænding paa den i Exingedalen, Evanger Kirkesogn, Wosse Præstegjeld og Nordhordlehns Fogderie, i søndre Bergenhuus Amt, beliggende Gaard Øxendal, fandt i Aaret 1816, under en stor Steen i en af Agrene paa Gaarden: 1) et stort tveegget Slagsværd, med en Messing-Knop ved Fæstet; 2) en Aske-Kjedel af Jern, fyldt med Aske og brændte Been; 3) to Spydblade; 4) en Stridsøxe; 5) en Knibtang, og 6) to Mundbid med Ringe til 2 Bidsler. Saavel omkring som iblandt disse Sager laae Trækul, deels knuste, deels i hele Stykker. Aske-Kjedelen gik itu, da Finderen vilde banke Rusten af den. Slagsværdet, Tangen og det ene Spyd havde ikke lidt meget af Rust, hvorfor Finderen fnedede sig andre Redskaber af dem. Øxen og det ene Bidsel fulgte han til Folk i Bøigden, hos hvem de senere forgjæves ere blevne efterspurgte. Det andet Spyd, Sværdknoppen og en Bidsel-Ring har han skjænket til Musæet, hvor de nu opbevares.

[a]) Antiqu. Annaler, 4. B. S. 404. Nord. Tidsskr. for Oldk. 1. B. S. 398, 403 og 404.

Aftekjedler af Jern ere fundne paa flere Steder i Bergens Stift. Musæet eier een saadan, der for det meste er heel, og Fragmenter af adskillige andre.

Herloug Ørendal har senere givet Musæet en trekantet fibula, eller Sølje, af Bronze eller af en Messing-blandet Composition. Denne Sølje er funden i den samme Ager. Dens Form ligner noget et Tre-Kløverblads. Hvert Blad er henved 1 T. bredt; i Gjennemsnit er hele Søljen 2 T. Paa Oversiden er den prydet med slyngede Slange-Figurer, der ere smukt og tydeligen indskaarne. Underſiden viser Levninger af en Torn, hvis ene Ende er bøiet ind og fæstet i en, Søljen paaloddet, Ring. For Tornens anden Ende er indrettet en Bøile, 1½ Tomme derfra.

Sjøborg har i sine Samlingar för Nordens fornälskare, T. II, Pl. 7. Fig. 23, afbildet en saadan Sølje, som han anseer for Laaget af en Urne (Side 124). I nordiska Fornlemningar No. LXXI beskrives og afbildes 2 saadanne, i Sverige fundne, Søljer; og det anmærkes der, at man paa en antik romersk Mynt, med Omskrift CRISPVS. NO. COSS. II. finder et saadant Smykke anbragt paa Brystet af en der fremstillet Figur. I det Kjøbenhavnske Oldsage-Musæum opbevares 3 lignende Søljer, hvilke i Nordisk Tidsskrivt for Oldkyndighed, 1. B. S. 232, anføres som sjeldne Stykker. En Guld-Sølje af lignende Dannelse er i Aaret 1834 funden paa Hoen ved Eger, blandt de mange kostelige Guldsager, som opgroves i en Myr sammesteds; og i det norske Universitets Musæum opbevares nogle Søljer, af lignende Form [4]).

VI.

Bøigden omkring Hopperstads og Hofs Kirker, i Viigs Præstegjeld, yttre Sogns Fogderie og nordre Bergenhuus Amt, er een af dem, som i Bergens Stift, paa lige Distance, fremviser det største Antal Gravhøje fra Oldtiden. Da der er Exerceerplads i Bøygden, og mange af Gravhøiene ligge paa eller tæt ved samme, have Soldaterne, som der forsamledes, Tid efter anden foretaget sig Gravninger, snart i den ene, snart i den anden af bemeldte Høje, fordetmeste i Toppene eller Midten af samme. Veifyld til de igjennem Bøigden løbende Veie er ogsaa stundom bleven hentet fra Gravhøiene. Paa disse Maa-

4) Holmboes descriptio ornamentorum in prædio Hoen anni 1834 mense Augusto repertorum, Pag. 5, og Tab. I. Fig. 6.

der ere mange Oldsager i denne Bøigd fundne, men, som man let begriber, tillige ødelagte, da Gravningerne ere skete uden Kyndighed, Orden eller Vaersomhed, og ofte enten for Tidsfordriv eller af Higen efter at finde Skatte. Bestod det Fundne af skinnende Metaller, blev det strax sønderbrudt, for at man skulde faae at vide, om Metallet var ædelt. De fleste andre Sager bleve ringeagtede, knuste, sammenbøjede eller bortkastede. Nogle af de fundne Sager ere tilfældigviis bevarede og frelsede fra Ødelæggelse. Som saadanne nævnes her:

A.) en Urne af grønt, slebet Glas, 5½ T. høi og 3½ T. viid i Gjennemsnit oventil. Efterat Urnen var funden, lykkedes det Corpschefen, Generaladjutant O. E. Holck, at faae fat i samme. Vel var den allerede bleven beskadiget, men dog ikke anderledes, end at den igjen kunde limes eller kittes sammen, hvilket Generaladjutanten foranstaltede. Han har senere skjænket den til Musæet.

Foruden Glas-Urnen fandtes i Højen 3 Spydblade af Jern — hvilke opbevares i Generaladjutant Holcks Samling. Højen er beliggende imellem 9 andre Høje, af samme Form og Størrelse, paa Randen af en Bakke, men den er trukken noget tilbage ud af den Linie, hvori de øvrige Høje ligge.

Grav-Urner af Glas høre til de sjeldne Fund, ei alene her i Riget, men ogsaa i de andre nordiske Lande. Den skjønne, med et Baand af Guld omgivne, Glas-Urne, som i Aaret 1672 fandtes i en Gravhøi ved Bremsnæs Kirke paa Nordmøer i Romsdals Amt [5]), forvares nu i det Kongelige Natural- og Konst-Musæum i Kjøbenhavn, og Antiquitets-Musæet sammesteds opbevarer 3 à 4, i Danmark fundne, Glas-Urner [6]). Universitetets Musæum i Christiania eier ligeledes en saadan Urne, som i Aaret 1834 er funden i en Gravhøi paa Gaarden Sætrang, i Nordrehougs Præstegjeld, Budskeruds Amt. Paa Øland, i Sverige, skal ogsaa en Glas-Urne være funden i en Gravhøi [7]).

B.) En Guldmynt, vægt. 1 Lod, 1 Qvint. 2½ Ørk., paa Randen omgiven af en snoet Ring, og forsynet med et Øsken (Plade VII. No. 14). Paa Aversen sees et smukt Brystbillede til Høire, og paa begge Sider af samme et Slags ukjendelige Characterer. Paa Reversen vises en nøgen Person til Hest,

---

[5]) Jacobæi museum regium, P. II. Sect. III. Tab. II. No. 16. — Bings Norges Beskr. p. 21, 167.

[6]) Antiqu. Ann. 2 B. p. 347, 411. 3 B. p. 407. — Nord. Tidsskr. for Oldkynd. 1 B. p. 177.

[7]) Sjøborgs Saml. for Nordens Fornlevninger. L. 2, p. 123. L. 3, p. 163.

og nogle Characterer af ovennævnte Slags. Dette sjeldne Stykke blev i September 1831 fundet i en Gravhøi paa Gaarden Hove, i Nærheden af Hofs Kirke, medens man var ifærd med at hente Veifyld fra Højen. Det laae under Kanten af en, paa flere Stene hvilende, Helle eller flad Steen, i Nærheden af en næsten fortæret Ræver-Krukke. Igjennem Øskenet var trukket en meget bedærvet Sølvkjæde, i hvis ene Ende der var en af en glat Sølvstræng, af Tykkelse som en grov Strikkepind, forfærdiget liden Ring, henved en halv Tomme i Gjennemsnit. Under Hellen fandtes ogsaa nogle Stykker af et sønderbrudt Sværd, af et Spyd og af en Leer-Urne, samt et Been. Levningerne af Kjæden og Ringen, tilligemed et lidet Stykke Sølv, hvis Dannelse ei vides, blev af Finderen opsmeltede. Guldmynten blev afhændet, og er siden kommen i Musæets Eie. De øvrige Sager, der ikke tilintetgjordes eller omdannedes, ere blevne Musæet forærede. Gravhøien bestod deels af Jord og Sand, deels af Stene. Den var liden, havde intet i Bygden bekjendt Navn, ligesom der heller ikke existerer noget Sagn om den. Nær ved samme Høi ligger en anden større Gravhøi, Guves Houg kaldet, i hvilken der, efter et Sagn, skal ligge begraven en Konge eller Kjæmpe, ved Navn Guve, der skal have boet paa Gaarden Hove [8]).

Antique Guldmynter, indfattede og forsynede med Øskener ligesom Guldbracteaterne, maae henregnes til de sjeldne Fund. Her i Riget vides ikke flere saadanne Mynter, indtil 1834, at være fundne, end den ovennævnte, og en anden Musæet tilhørende. (See nedentil under No. XII.) Blandt de kostbare Guldsager, som i Aaret 1834 opgroves af en Myr paa Gaarden Hoen ved Eger, findes derimod saadanne antique Mynter, indfattede og forsynede med Hemper, paa samme Maade som de, det Bergenske Museum tilhørende [9]). I Sverige ere nogle Stykker af samme Slags fundne [10]); ligeledes i Danmark [11]).

---

[8]) Guse er et gammelt norsk Mandsnavn. Det nævnes i Islands Landnamabok, S. 85, Note d, o. fl. St.

[9]) See Holmboes forannævnte Program, Tab. II.

[10]) Antiqu. Annal. 3 B. S. 372. — Nord. Tidsskr. for Oldk. 1 Bd. S. 283.

[11]) Antiqu. Annal. 4 B. S. 544. — Nord. Tidsskr. for Oldk. 2 Bd. S. 171.

C.) Endeel Vaaben og Smedde-Redskaber bleve i Aaret 1831 fundne i en liden Gravhøi i Nærheden af Skolehuset i Viig. De fundne Sager vare: 1) et Sværd, 28 T. langt fra Spidsen til Hjaltet, og 2 T. bredt. 2) en Spydsod, 20 T. lang. 3) en Stridsøxe. 4) to Bidsel-Ringe, med nogle Stykker af Mundbiddet. 5) en afbrukken Spade. 6) elleve større og mindre Baadesøm. 7) en Korn-Sigd. 8) to Skjoldbukler. 9) en Smedde-Tang. 10) en liden Amholt. 11) en Afhugger, med Tap, til at sætte i Amholten. 12) et Nagle-Jern. 13) et Dorkslag. 14) en Fiil. 15) en Hammer. 16) flere forskjellige Stykker Jern, hvis Bestemmelse ikke vides. Samtlige disse Sager laae i Højens østlige Side, omtrent 1½ Alen under Overfladen, imellem en Mængde runde Stene, uden at være indlagte i noget Gravkammer eller bedækkede af Steenheller. Det blev ikke bemærket, i hvilken indbyrdes Stilling de fundne Sager laae, men Sværdet og Spydet fandtes ganske nær liggende ved hinanden. Højen havde tilforn været opgravet i Midten, uden at det vides om andre Oldsager da ere fundne i den. Antallet og Beskaffenheden af de bemeldte Haandværks-Redskaber synes at vise, at der i Højens østlige Side har været begravet en Smed, eller i al Fald en Mand der, ligesom mange af vore nuværende Bønder, har været forfaren i Smedde-Haandværket. Det er iøvrigt bekjendt af Sagaerne, f. Ex. Eigills Saga, Cap. 38, at vore Forfædre i Oldtiden, naar de begrove en Mand, der havde været en dygtig Smed, nedlagde hans Smedde-Værktøi iblandt hans Vaaben og de flere Sager, han fik med sig i Graven.

Sognepræst Winsnæs til Viig har skjænket de nysanførte fundne Gjenstande, der alle ere af Jern eller Staal, til det Bergenske Museum, i hvis Samlinger de nu findes.

D.) Den øverste Rand af en Messing-Kjedel eller Urne med Hank. Denne blev i Aaret 1824 funden i en Gravhøi nær ved Hopperstad Kirke. Nogle løse Knoppe, af Messing, laae hos Kjedelen. Disse synes at have været anbragte som Zirater paa Randen. Ligeledes fandtes en af Rust fortæret Jernring, der har været anbragt omkring Kjedelens Rand. Disse Levninger opbevares i Generaladjutant Holcks Samling.

Messingkjedler forekomme ikke sjeldent som Urner i Gravhøiene i Bergens Stift. Foruden de to, som fandtes i den foran Side 27—36 be-

skrevne Kong Valders Grav, og den oventil under No. III. nævnte, der er funden i Gloppen, eier Musæet 4 saadanne Messingkjedler, og Fragmenter af nogle andre, alle fundne her i Stiftet. Materien, hvoraf de bestaae, synes at være Messing, blandet med Tin. Formen og Størrelsen er omtrent lige for dem alle. De ere runde, med opstaaende spidse Ører for Hankerne, tynde, lidt bredere neden end oventil, afdreiede og forsynede med flade Messing-Hanker. Høiden varierer imellem 4 og 8 Tommer, den indvendige Vidde imellem 7 og 11 Tommer. I det norske Universitets Samling af Oldsager findes Brudstykker af lignende Kjedler.

E.) I en Gravhøi paa Gaarden Sæbøe blev for endeel Aar siden fundet et Saxesværd, en Stridsøxe og nogle Levninger af et Bidsel. Sværdet forvares i Generaladjutant Holcks Samling. Hvor de øvrige Dele af dette Fund ere afblevne, vides ikke.

De her fra Litr. A—E anførte Fund vise tilstrækkeligen, at Viigsboigdens mange Gravhøie have indeholdt rare og interessante Gjenstande, og at Antiqvarierne have Grund til at beklage, at disse Høie, istedetfor at være hensigtsmæssigen og omhyggeligen undersøgte, ere blevne oprodede af Ukyndige. Nu og da foretage vel Oldgrandskere Eftergravninger i de halv ødelagte Høie, men Følgerne vise for det meste, at de raae Hænder, som overfoere disse Monumenter, kun have levnet lidet til Udbytte for Videnskaberne. Biskop Neumann lod saaledes, i Aaret 1830, en af de ved Hofs Kirke værende 5 Skibshøie, eller aflange Gravhøie, der allerede forhen var udgravet i Midten, undersøge i begge Ender. Høien var 40 Alen lang og 6 Alen bred. Stumper af Jern og endeel Kul fandtes vel, men ingen hele Stykker, ei heller mærkelige Levninger af saadanne Oldsager, som Gravhøiene ellers pleie at indeholde.

VII.

Paa den formedelst sine mægtige Beboere i Oldtiden bekjendte Øe, Tjøttøe, i Helgeland, blev i Aaret 1828 foretaget Gravning i nogle Gravhøie, som ligge i Udmarken paa Øens vestre Side. I flere af disse Høie fandtes intet Mærkværdigt, kun endeel Kul og nogle brændte Been. Een af Høiene indeholdt derimod saadanne Gjenstande, som fortjene Antiqvariernes Opmærksomhed. Da man ved Gravningen var kommen ind, omtrent i Midten af denne Høi, fandt man i samme: 1) et heelt Skelet af et Menneske, i siddende Stil-

ling, hældende forover og noget til den ene Side. Dette Skelet, som synes at vise en Person af lav Vext, faldt i Stykker, der tildeels hensmuldrede, da man berørte det. Der var intet indelukket Gravkammer i Høien, men det Sted, hvorpaa Skelettet fandtes siddende, var med Stene afmærket i Form af en Ligkiste. Sammesteds blev, ved Fødderne af Skelettet, fundet: 2) en rund, af Grydesteen udarbeidet, men i 5 Stykker knust, Skaal eller Urne, 6 T. høi og 9 T. vid ovenfil i Gjennemsnit. I Urnen laae: 3) en stor Terning af Hvalsbeen, samt 4) 10 smaae, halvrunde Dupper af Been, og ved Siden: 5) et forrustet Sværd. Det var tydeligen at see, at Urnen havde været i Ild kort førend den blev nedsat, da den var fuld af Sod paa Ydersiden. Om der var Aske i Urnen blev ikke bemærket. Terningen er langagtig firkantet. Paa de 4 længste, mod hinanden svarende, Sider ere Tallene 3, 4, 5 og 6 anbragte med smaae Circler udenom et i hver Cirkel værende Punct. De øvrige, til en Terning hørende, Tal 1 og 2 mangle, men for disse staaer Plads aaben paa de 2 modsvarende kortere Sider. Stedets Beboere kjende ikke noget særskilt Navn hverken paa bemeldte Gravhøi, ei heller paa den Tomt, hvor denne og de øvrige Høie ere beliggende.

Urnen, Sværdet og Terningen ere skjænkede til Musæet af Proprietair Brodtkorb til Tjøttøe, der mundtligen har meddeelt ovenanførte Oplysninger.

Fund af et heelt Skelet, og ved samme en Grav-Urne, i samme Høi og paa samme Sted i Gravhøien, synes at høre til de mærkelige. Skade at Oplysning om hvorvidt Urnen indeholdt Aske eller brændte Been, mangler! Naar Skeletter af Mennesker findes i norske Gravhøie, er det sædvanligt, at de ligge i horizontal Stilling, og i Steenkister eller Gravkammere. Det er derfor mærkeligt, at det ovenmeldte Skelet fandtes i en siddende Stilling, omgivet blot af Muld. Ifølge Sagaskriverens Beretninger brugte man i Oldtiden at give de Liig, som begroves, snart den ene snart den anden af bemeldte Stillinger. Det hedder som oftest at den Døde blev lagt (lagðr), men stundom ogsaa at han blev sat (settr) i Gravhøien. Den siddende Stilling synes dog især at have været brugt hvor der for den Døde indrettedes muret eller indbygget Gravkammer (steinþró) i Høien, eller hvor Skibshøvdinger begroves i deres Skibe. Den liggende Stilling synes derimod at have været den almindelige naar Lige-

ne nedgroves i Steenkister, eller i den blotte Jord [12]). Da man, ifølge det nys anførte, er berettiget til at antage, at ikkun Høvdinger eller mægtige Mænd erholdt siddende Stilling i Gravhøiene, er der Grund til at slutte, at den Person, hvis Been fandtes i Høien paa Tjøttøe, har været en ved sin Stand eller sine Bedrivter udmærket Mand [13]). Den Omstændighed, at der, istedetfor Gravkammer eller Kiste, i Høien var et med Steen afmærket Rum, i Form af en Kiste, indenfor hvilket den Afdøde var placeret i siddende Stilling, omgiven af Jord, og havende en Steenskaal ved sine Fødder, synes ogsaa mærkelig.

Urner af Steen findes ikke saa sjeldent i norske Gravhøie. Det Bergenske Musæum eier 6 og Musæet i Christiania nogle saadanne. I Sverige og Danmark ere dette Slags Urner meget usædvanlige. Det Kongelige Danske Oldsage-Musæum eiede i Aaret 1833 kun een Steen-Urne, funden paa Bornholm [14]).

Terninger af Been har man fundet i andre Gravhøie her i Riget. Af saadanne Terninger ere 2 Exemplarer, eet heelt og eet beskadiget, det Kongelige Danske Antiquitets-Musæum i Kjøbenhavn tilhørende. De ere beskrevne i Antiquariske Annaler, 4. D., S. 459, 460. En anden, ligeledes i Norge funden, Terning er beskreven af Major Klüwer, og sees afbildet i Nordiska fornlemningar, No. XCIII.

Paa det anførte Sted i Antiquariske Annaler er anmærket, at det af en Dissertation over nogle, i det sydlige Italien aabnede, Gravhøie sees, at lignende Terninger have været nedlagte i disse, der muligen kunne være fra Normannernes Tid. Universitetets Musæum i Christiania forvarer 4 lignende, i Gravhøie paa Hedemarken og Rommerige fundne, Terninger af Hvalros-Been.

Been-Dupperne ere af det Slags, som ofte forekommer i Gravhøiene, og ansees for at have været brugte i Pilekoggerne til at sætte Pil-Spidse fast i, for at de ikke skulle sløves.

---

[12]) Gaungu Hrolfs Saga, Capt. 3, 29 og 34. Hromund Gripsons Saga, Capt. 4. Ans Bogsveigis Saga, Capt. 6. Nialls Saga, Capt. 79.

[13]) Nye Seelænderne have den Skik, at hensætte udmærkede Personers Liig i siddende Stilling, uagtet de nedlægge Liig i Almindelighed i Kister. Excursions in new South Wales &c. by Breton. London 1834. S. 155.

[14]) Nord. Tidsskr. for Oldk. 1. B. S. 395.

Naar man saaledes seer hen til Stillingen af det i Høien paa Tjottøe fundne Skelet, det for Skelettet med Stene afmærkede Rum i Gravhøien, og Beskaffenheden af de øvrige, i Høien opgravede, Oldsager, da vil det formodentligen erkjendes, at dette Fund, i flere Henseender, fortjener Antiquariernes særdeles Opmærksomhed.

VIII.

Ved at opgrave Myr-Jord i en Myr paa Gaarden Grebstad, i Søkelvens Sogn, Ørskougs Præstegjeld, under Søndmørs Fogderie og Romsdals Amt, fandt Drengen Ole Augustinus Thomassen Grebstad i Aaret 1824, omtrent 1 Alen dybt under Jordens Overflade, 18 Stykker forskjellige Steen-Vaaben eller Redskaber, alle tilhugne og de fleste af Flint.

Finderen, som ikke anede, at de fundne Sager havde nogen særdeles Værd, eller kunde tjene til anden Brug, end at benyttes som Fyrstene, hvortil de fandtes meget vel skikkede, bortgav den største Deel af dem til Gaardens og Omegnens Beboere, af hvem de snart bleve forbrugte og ødelagte eller bortkastede. Da Rygte om dette Fund i næste Aars Høst tilfældigviis kom mig for Øre, fik jeg, ved Hjelp af daværende Sognepræst Jessen til Ørskoug, følgende Stykker af dette Fund opspurgte og afgivne til Musæet: 1) et Spydblad, 10 T. langt og 2 T. bredt. 2) en hjerteformig Piil, 5½ T. lang og 1½ T. bred. 3) et i Form af en Skee tilhugget, krumt Redskab, 5¼ T. langt, og paa Bladet 3 T. samt paa Skaftet 1½ T. bredt. Disse 3 Stykker ere af Flint. De øvrige fundne Sager skulle tildeels have været af samme Slags, men en Mand, som havde seet dem kort efterat de vare fundne, forsikrer, at der iblandt dem var et Redskab, af et meget sjeldent Slags. Efter hans Beskrivelse saae det ud som en Hellebard, eller Partisan, med to fra hinanden vendende Øxer, hvis Egge vare krumt slebne, med en fremstaaende mindre Øxe imellem begge de andre, og med et modvendt Bagstykke, der var udhulet i Enden, saaledes at et Skaft kunde indsættes deri.

Det hele Redskab, der skal have været gjort af en grønlig Steenart, skal have seet omtrent saaledes ud:

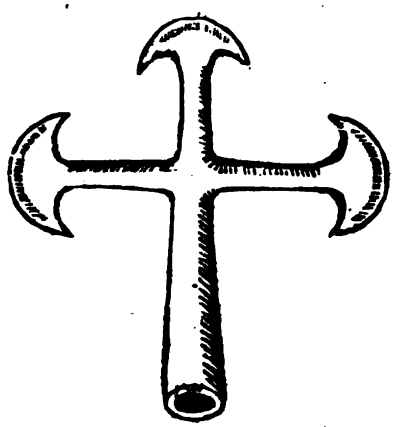

Oldsager af Flint findes hyppigen i Sverige, Danmark, Tydskland, England og flere nordlige Lande, ei alene i Gravhøie men ogsaa i Tørvemoser og andensteds under Jordens Overflade. I Norge regnes derimod Fund af Flintsager til de sjeldnere. Det er derfor høiligen at beklage, at de Flinte-Redskaber, som fandtes paa Grebstad for den største Deel ere forkomne. Det er vanskeligt at gjette, eller at have nogen Mening om, i hvad Hensigt, eller ved hvilken Anledning de bemeldte Steen-Sager ere nedlagte paa det Sted, hvor de fandtes. At de ikke tilfældigviis ere forvarede sammesteds, synes rimeligt, da man, som nys anført, i flere andre Lande har fundet lignende Steensager i Tørvemoser, og det ikke blot enkelte Stykker, men, ligesom paa Grebstad, mange og forskjellige Stykker samlede paa eet Sted. Naar en Mængde Flinte-Redskaber saaledes ere fundne samlede, har man, efter Stedets Beskaffenhed, gjettet sig til den Anledning, hvori de sammesteds ere blevne nedlagte, og saaledes sluttet, at, naar Stedet var en Gravhøi eller flad Mark, en Steenhugger eller Fabrikant af slige Redskaber har været begraven der, eller havt sit Værksted sammesteds, og naar et Offeralter er fundet i Nærheden, at Flinteredskaberne have været brugte ved Afguds-Offringerne [15]).

[15]) Sjøborgs Nomenclatur, p. 99. Nordiska fornlemningar XII og XLII.

Da det er høist antageligt, at der i Oldtiden har været Vande, Indsøer eller Kjær paa de Steder, hvor Tørvemoser nu findes, turde det være mueligt, at saadanne Steensager, saavelsom alle de andre kostelige Oldsager, man jævnligen opdager i Tørvemoserne, i Oldtiden ere bragte ud i Baade og nedsænkede i Søerne eller Kjærene, for ikke at falde i Fienders Hænder, eller af andre Aarsager, og for at skjules indtil at de da overhængende Farer eller andre Omstændigheder, som foraarsagede Nedsænkelsen, vare forbi, da man har haabet at kunne søge dem op igjen. At de sædvanligen findes flere Alen nede i Tørvemoserne, er ikke til Hinder for Rigtigheden af denne Hypothese, da saadant lader sig let forklare af den Maade, hvorpaa Tørvemoser blive til og voxe.

Den hjerteformige Piil, No. 2, er noget større end de Pile af samme Slags, som man har fundet i Danmark, hvilke, ifølge Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed, 1 B. p. 431, kun ere fra 1 til 3 T. lange.

Redskabet No. 3 er af et ganske eget Slags, og der er, saavidt jeg veed, ingensteds fundet noget lignende, eller til dette svarende Stykke. Dannelsen synes at vise, at det har været bestemt at tilslibes til en Skee; men det er ligesaa rimeligt, at det kan have havt en anden ubekjendt Bestemmelse.

Det foran aftegnede, en Hellebard lignende, Steen-Redskab vilde, om det var bleven opbevaret, have været en høist mærkelig Sjeldenhed. Da dets Tilværelse kun grunder sig paa en enkelt Mands Beretning, anseer jeg det tilstrækkeligt, blot at have nævnt hans Fortælling derom og hans Beskrivelse derover, ved hvilken det maae beroe indtil at Tiden viser, om noget lignende Stykke skulde findes andensteds, hvilket ikke turde være umueligt, da man allerede har fundet en Hellebard af Steen, med Øre til begge Sider og Hul i Midten, hvilken Sjøborg har beskrevet i Samlingar för Nordens Fornåtskare, T. II. S. 194 og afteqnet Pl. 43 og 44, Fig. 144. Et Steenredskab, der synes at ligne det sidste, omtales ogsaa i Tidsskr. for Nord. Oldk., 1 H. pag. 433, under Navn af en Hammer, med udbuget Eg og Bane, og det findes aftegnet sammesteds paa Tab. IV. Fig. 41.

Hvad enten den førstmeldte Steen-Hellebard virkelig er bleven funden, eller ikke, synes dog de saa Stykker, som ere komne for Lyset blandt dem, der fandtes paa Grebstad, at vise, at dette Fund har været et af de meget mærkelige her i Riget.

IX.

Paa Gaarden **Gurvin**, som ligger i Nærheden af Sogndals Præstegaard i Indre Sogns Fogderie og Nordre Bergenhuus Amt, blev i Aaret **1829**, i Renen af en Ager, fundet en Kjedel af Jern, **10** Tommer høi og oventil **12½** Tommer, men ned imod Bunden **6** Tommer vid i Gjennemsnit, samt forsynet med **2** Øren til en Hank, hvilken dog ikke fandtes. Denne Kjedel er hverken støbt ei heller hamret, men sammennaglet af smaae udhamrede Jernstykker, fra **3** til **4** Tommer i Længde og Bredde, dog er der oventil en **2** Tomm. bred Kant af et heelt udhamret Stykke, som gaaer rundt om hele Kjedelen. Fra denne Kant begynder Klinkningen, som fortsættes nedefter til Bunden paa den Maade, at det ene Stykke stedse er tilklinket udenpaa det andet. I Kjedelen syntes at være en Blanding af Aske og Jord, men ellers fandtes intet i den. Kjedelen er af Finderen, ved Provst P. Aabel, skjænket til det Bergenske Musæum.

Aske-Urner eller andre Kar af saadan Sammensætning vides ikke tilforn at være fundne andensteds [16]). Det er sandsynligt, at denne Kjedel maa være af en meget høi Alder. Rimeligvis er den forarbeidet i den Tid, da man først nylig her i Landet havde lært at kjende Jernet og dets Brug, thi ellers vilde man neppe saaledes have flikket et saa stort Kar sammen af saa smaae Stykker. Senere er Musæet kommen i Besiddelse af **2** Fragmenter af **2** andre Jernkjedler, omtrent af samme Størrelse, det ene forsynet med en heel Jernhank, hvilke begge ere sammennaglede paa lige Maade af smaae flade Jernstykker. Det ene af disse er fundet paa Gaarden **Njøs** i Lægangers Præstegjeld, Sogns Fogderie og nordre Bergenhuus Amt, det andet paa **Aardals-Tangen** i samme Fogderie og Amt.

Den Omstændighed, at man saaledes i flere Bøigder her i Riget har forarbeidet Kjedler paa ovenmeldte Maade, synes at bestyrke den ovenanførte Mening om deslige Kjedlers høie Ælde.

---

[16]) For nylig har jeg erfaret, at der i det norske Universitets Samling af Oldsager skal opbevares Brudstykker af en saadan Jernkjedel, fundne i en Gravhøi paa Gaarden Nordgaard, i Sparboen, nordre Trondhjems Amt.

X.

I Kindservigs Præstegjeld i Hardanger under søndre Bergenhuus Amt, ikke langt fra Ullensvangs Præstegaard, ligger den store og smukke Gaard Oppedal, bekjendt af det Munkekloster, som i Middelalderen fandtes sammesteds, og hvoraf en muret Kjelder endnu er tilbage.

Paa denne Gaard har der været adskillige større og mindre Oldtids-Gravhøie, hvori der saavel af Gaardens Beboere som af Andre til forskjellige Tider er anstillet Gravninger, for at komme i Besiddelse af Skatte eller Oldsager [17]). Af de Gjenstande, som ere fundne i disse Gravhøie, har det Bergenske Museum erholdt følgende: 1) en liden støbt Hest af Bronze, i staaende Stilling, 2¼ T. lang, og 2 T. høi op til Ørene, men 1 T. 1 Linie til Lændet. Den er udvendigen ziret med 15 smaae Cirkler, i hvis Midte er et Punct, 3 paa hver Side af Halsen, 3 paa Ryggen og 3 paa hver af Hestens Sider. 2) en Stridsøxe af Bazalt, 3½ T. lang, 2 T. bred og 2 T. tyk. 3) en baadformet Stridsøxe eller Hellebard, af Granit, 7¼ T. lang og 2 T. i Gjennemsnit. Den ene Ende af dette Redskab er spids som en Klinkhammer, og den anden er fladsleben som en Øxe. Hullet til Skaftet er ikke færdigt, men kun paabegyndt og fortsat til ½ Tommes Dybde. Det er ¾ T. bredt. 4) en Pilespids af Jern.

Hesten, No. 1, har formodentligen været en Idol. Den ligner meget den i Sjøborgs Samlingar för Nordens Forndlskare, T. 1. Pl. 35, Fig. 98 aftegnede. I Danmark og paa Island har man fundet adskillige saadanne. Det Bergenske Museum eier 2 andre lignende Kobberheste, som ogsaa ere fundne i Norge.

Øxen, No. 2, ligner dem, der ere aftegnede i Jahns Udsigt over Nordens Krigsvæsen, Tab. 1. No. 7, og i Nordisk Tidsskrivt for Oldkyndighed, 1 B. 2 H., Tab. III., No. 35.

Stridsøxen, No. 3, er især mærkelig fordi den viser, hvorledes saadanne Redskaber i Oldtiden ere blevne boerede. Maaden har ikke været saa simpel og ukonstlet, som Jahn mener i nysanførte Værk, pag. 189. Da Hullet ikke

---

[17]) Cfr. Schnabels Beskr. over Hardanger, S. 44. Miltows Presbyterologia, P. 50. Budstikken 1825, S. 391.

er fladt, ei heller spidst i Bunden, men der tvertimod i Midten af Hullet findes en ophøiet Knop, og der rundt om denne er jævnt nedslebet en overalt 1½ Linie bred Fordybning, er det klart at see, at Boeringen er skeet med et Cylinder- eller Centrum-Boer. Paa anden Maade maa derimod Hullet være boret i den lille Steenhammer, som omtales i Nordisk Tidsskr. for Oldkyndighed, 2 B. S. 257, da det beskrives at være tragtformig fra begge Sider.

En Steenøxe med ufuldendt, paa førstmeldte Maade arbeidet, Hul er funden i Tortuna Sogn i Westmanland i Sverige, og er bleven afteegnet og beskreven af Liljegren i Nordiska Fornlemningar No. LXII, hvor det anmærkes, at hemeldte Øxe, saavidt man veed, er den eneste halvboerede, som kan fremvises. Musæets ovenbeskrevne Stridsøxe afviger i Formen fra denne og de liggende, som ere afteegnede i Nordisk Tidsskr. for Oldkyndighed 1 B. 2 H. Tab. IV., No. 38, 39 og 40. Den er maaskee det eneste Exemplar, som kjendes af en Steenøxe, med Reb, eller Spids, som ligner de senere Jernhammeres [18]). Det sees altsaa heraf, at denne Steenøxe er et meget sjeldent og mærkværdigt Stykke.

Pilespidsen, No. 4, har, med en Tange, som er i dens bagerste Ende, været inddrevet i et Træe- eller Beenskaft. Den ligner iøvrigt flere af dem, man har baade i det Bergenske og i andre Musæer.

XI.

Medens Brødrene Lars Johannesen og Peder Johannesen nedre Strømshoug, af Raade Sogn i Mosse Fogderie og Smaalehnenes Amt, vare beskjæftigede med at rydde et Stykke Mark paa Gaarden nedre Strømshoug, for at oparbeide samme til Pløieland, stødte de paa en noget under Jordfladen liggende Steen, der var saa stor, at de ikke kunde bryde den op fra dens Leie. De besluttede derfor at skyde den i Stykker, hvilket skeede ved Hjælp af 3 Miner. Da de havde ført den saaledes sønderskudte Steen bort, fandt de, den 25 November 1826, i den løse Muld, hvorpaa Stenen havde hvilet, 14 Guldmynter, af 2 forskjellige Præg, 12 Stykker af det ene og 2 af det andet. Finderne anmeldte Fundet for Øvrigheden, efter hvis Indberetning derom Regjeringen afkjøbte Finderne samtlige de fundne Mynter for Guldets Værd. To af be-

[18]) I Musæet i Christiania skal være en, i Osterdalen funden, Steen-Øxe, af lignende Form.

nævnte Mynter, een af hvert Slags, ere af det Kongelige Finants- Handels- og Told-Departement blevne overladte til een af det Bergenske Museums Vedvarere, som har skjænket dem til Museet. Den ene af disse Mynter har paa Adversen et Christus-Billede i siddende Stilling, med en Bog i Haanden, og i Randen følgende Omskrivt: IHS XPS REX REGNANTIUM o: Jesus Christus Kongernes Konge. Paa Reversen sees 2 i Harnisk klædte Mænds Brystbilleder, holdende paa et dobbelt Kors, og i Randen saadan Omskrivt; ROMAN' ET XPISTOFO' AUGGS' o: Romanus og Christophorus, Keisere. Efter denne Omskrivt følge nogle utydelige græske Taltegn.

Den anden Guldmynt har paa Adversen et Brystbillede af Christus, med samme Omskrivt som paa den førstnævnte. Reversen forestiller 2 harniskede Mænd, med et Kors og Omskriften: CONSTANT. ET ROMAN. AUGG. o: Constantin og Romanus, Keisere.

Disse Mynter ere altsaa slagne af de græske Keisere Romanus og Christophorus, samt Constantinus og Romanus, der regjærede imellem 919 og 959. De veie tilsammen 2 Qvint. 27 Aß. Det hele Fund af 14 saadanne Mynter antages at have veiet omtrent 4 Lod 46 Aß.

Om der var noget Gravsted under den Steen, som bedækkede disse Mynter, vides ikke, men det er høist rimeligt. En af vore Forfædre, som har tjent blandt Væringerne hos en græsk Keiser i Constantinopel, eller som har været med i Korstogene, har muligen bragt Pengene hjem med sig derfra, og senere faaet dem med sig i Graven.

XII.

I Aaret 1827 foretoge nogle unge Mennesker sig Opgravning i en Hedenolds Gravhøi paa Gaarden Mide-Mjelde, beliggende i Haugs Præstegjeld, Mjelde Skibrede, Nordhordlehns Fogderie og søndre Bergenhuus Amt. De opdagede i Høien en Hellekiste, hvori der laae endeel fiin Muld, og i denne fandtes en Guldmynt, der var forsynet med en Hempe, eller et Øsken, og indfattet i en Rand paa samme Maade, som Guldbracteaterne pleie at være (Pl. VII. No. 15). Det vides ikke med Vished, om der i Høien fandtes andre Oldsager, men der siges, at Fragmenter af en Urne, med Aske i, skal være fundne sammesteds.

Paa Adversen af denne Mynt sees Brystbilledet af en Mand, hvis Hoved vender til Venstre, med et Slags Turban paa Hovedet, og til begge Sider endeel uforstaaelige Caracterer, hvoriblandt nogle ligne græske Bogstaver. Reversen fremviser en Person til Hest, holdende en Kugle i den ene Haand, og nedenunder sees nogle lignende Caracterer. Øskenet er noget fladtrykt, hvilket formodes at være skeet efterat Mynten var funden. I det danske Myntværk, Tab. I. No. 14, findes aftegnet en Bracteat med et Brystbillede, som er temmelig liigt det paa bemeldte Guldmynt forekommende. Denne Bracteat tilskrives en af de første græske Keisere. See Beskrivelsen No. 14. Præget og Caractererne paa den omhandlede Guldmynt ligner ogsaa i meget dem, der forekomme paa den oventil under No. VI. Litr. B. beskrevne Guldmynt, saavelsom paa de sammesteds nævnte, der ere fundne i Sverige og i Danmark, hvilke henføres til Keiser Theodosius den stores Tid. Det er derfor ikke usandsynligt, at den saavelsom den anden Musæet tilhørende lignende Mynt er præget af en barbarisk Fyrste, som i bemeldte Keisers Tid har hersket i et af de det græske Keiserdømme tilgrændsende Riger, og at Mynterne ere førte op til Norden af tilbagevendende Væringer eller Korsfarer, hvem man har ladet dem følge i Graven, enten som Amuleter, eller som Minder om deres berømmelige Tog.

Mynten, som veier 310 Aß, tilhører nu det Bergenske Musæum.

XIII.

Ved Stranden i den inderste Deel af Sogne-Fjorden, i Forthuns Sogn, Lysters Præstegjeld, indre Sogns Fogderie og nordre Bergenhuus Amt, ligger en Gaard Houge kaldet. En Bonde ved Navn Thomas Thorsen, som boer paa denne Gaard, bemærkede for en halv Snees Aar siden, at en flad Steen stak ud af Siden paa en blandt de mange runde Gravhøie, som findes paa Gaarden. Han tog deraf Anledning til at undersøge denne Deel af Høien, og fandt strax under Stenen, der var en flad Helle, en Malmkjedel, af 12 Tommers Diameter og 8 Tommers Høide, med Messing-Hank. Kjedelen var fyldt med Aske og brændte Been, iblandt hvilke der laae en liden Guld-Bracteat. I Kjedelens Bund var indridset en stjerneformig Figur, omkring hvilken der ligeledes var indridset flere Ringe, den ene udenom den anden. Lignende Ringe saaes ogsaa paa Kjedelens udvendige Sider. Bracteaten er tynd, lidt større end en Otteskilling, og veier 46 Aß.

Figurerne paa denne Bracteat ere de paa Guldbracteaterne hyppigen forekommende: et Menneske-Hoved, med Hjelm paa, og tæt nedenunder dette, et firfødet Dyr, med Horn og Skjæg, samt til høire af Hjelmen og ligeledes over Dyrets Hoved 3 smaae Circler, der ere sammenføiede i en Trekant. I øvrigt er Bracteaten forsynet med en Hempe eller et Øsken, og med en ophøiet Ring udenom Randen. Den ligner saaledes meget den i det danske Myntværk under No. 6 afregnede, saavelsom den i Nordisk Tidsskr. for Oldkynd., 2. B. 2. H. S. 262 beskrevne, og den maae, ligesom Guldbracteaterne i Almindelighed, ansees for at have været brugt hængende i en Kjæde, eller i et Baand, enten som Amulet, eller til Prydelse. Kjedelen er baade af Façon og Størrelse lig dem, der fandtes i Kong Walders Gravhøi paa Sønmøer [19]) og i Høien paa Gloppens Præstegaard [20]).

Saavel Kjedelen, som Bracteaten blev af Finderen overladt til nu afdøde Sognepræst i Lyster, Provst Quale, der har skjænket dem til det Bergenske Museum.

XIV.

I en Gravhøi, som jeg i Aaret 1825 lod udgrave paa Gaarden Fladequal, i Hosanger Skibrede, Nordhordlehns Fogderie og søndre Bergenhuus Amt, blev der fundet et firesidet, foran tilspidset, Stykke Jern, hvis bagerste Ende, der ligeledes er spids, synes at være dannet til at indbrives i et Skaft. Dette Redskab er 7¼ Tom. langt, og paa det bredeste ¾ Tom. i Gjennemsnit. Ved Siden af samme laae en Jern-Ring og et Klink-Søm. Flere Levninger af Oldsager fandtes ikke i Høien. Jeg formoder, at ovenmeldte Redskab er en Pile-Spids, og at den hos samme fundne Jern-Ring med Klink-Sømmet har tjent til at fæste Pile-Spidsen til et Træeskaft.

Af de i det Kongelige danske Museum i Kjøbenhavn opbevarede Sager ere de i antiquariske Annaler, 4. B., S. 191, under No. 481 anførte 5 Stykker, som det synes, lignende Vaaben, med en firesidet, glat Spids.

XV.

I Aarene mellem 1770 og 1790 skal Major Tordenskjold, ved at undersøge en af de mange Steen-Røiser eller Kjæmpe-Grave, som gives paa

19) Urda, 1. B., S. 29.

20) See foran under No. III.

Gaarden Frey, i Lingvolds Præstegjeld, Nordmøres Fogderie og Romsdals Amt, have fundet et lidet Sigil, af Sølv, hvori er stukket en Rose, med Omskrivt: CAPITULUM NIDRO. AD CAUSAS. Dette Sigil stemmer overeens med det, som endnu bruges af Dom-Capitulet i Trondhjem, paa det nær, at Rosen i samme er simplere, og at der i dette staaer fuldt ud NIDROSIÆ, ikke, som i hiint, NIDRO. Sigillet tilhører nu det Bergenske Museum, der har faaet samme af Major Tordenskjolds Enke, senere Frue Blom, som har medbragt ovennævnte Beretning om Stedet, hvor Sigillet fandtes. De til Omskriften brugte Bogstaver tyde ikke hen paa, at Sigillet har nogen særdeles høi Alder. De ere almindelige latinske Bogstaver. Dette, i Forening med selve Sigillets Bestemmelse, synes derfor at vise, at det ei kan være fundet i en hedensk Gravhøi, men at det snarere maae være fundet paa eller ved Kirkegaarden paa Frey. Det er bekjendt, at man i Fortiden havde megen Omsorg for, at en Afdøds Sigil ikke skulde komme til at blive misbrugt, og at man, i saadant Øiemeed, enten lod det sønderbryde, eller og begrave tilligemed den Afdøde — en Forsigtighed, som var saare nødvendig paa den Tid, da Documenter ei bleve underskrevne, men blot forsynede med Udstedernes og andre Tilstedeværendes Segl. Det er derfor ikke usandsynligt, at det omhandlede Sigil, der kan have været i en Canniks Besiddelse, er bleven anseet for at have været hans eget Segl, og at det altsaa er bleven begravet tilligemed hans Liig. At saadanne Begravelser af Sigiller have funden Sted i ældre Tider viser, blandt andet, et i dansk Magazins 1ste B., S. 19, anført Thingsvidne, af 1477, om at et, en afdød Kone tilhørende, Segl af Huusbonden var bleven kastet ned i Graven, efterat hendes Liig var bleven nedsat deri. Det Bergenske Museum eier desuden et andet, i en Gravhøi paa Møen i Danmark fundet, Segl; og Sigiller forekomme ikke sjeldent iblandt andre Oldsager i Gravhøiene.

Det er vist, at Canniker af Trondhjems Domcapitul ofte have opholdt sig, ja boet, i den Egn, hvori Sigillet fandtes, da Quærnæs Kald i ældre Tider har været et af de saakaldte Cannike-Gjeld, som skifteviis bleve betjente af Cannikerne selv, og som i Aaret 1620 kom fra Capitulet [21]). Gaarden Frey

[21]) Schønings Trondhjems Domkirkes Beskrivelse, S. 233 og 294.

ligger vel ikke i Quernæs Præstegjeld, men der er ikke mere end ½ Miil fra Quernæs Præstegaard til Frey. Det er altsaa ikke usandsynligt, at Frodøe Sogn i ældre Tider kan have hørt til Quernæs Præstegjeld, eller at en Canvik, som bestyrede Præstegjeldet, kan have bort paa den skjønne Gaard Frey, eller i al Fald ladet sig begrave sammesteds. Mueligt var det ogsaa, at en Canvik har ladet en hedensk Gravhøi paa Frey aabne, selv deeret der tilstede, og paa Stedet taget det omhandlede Sigil.

I Trondhjems Domcapitels gamle Copiebog paa Pergament, eller i de andre Capitulet vedkommende Pergamentsbreve, som efter Schønings Vidnesbyrd [22]) findes blandt A. Magnæi Manuskripter paa Universitets-Bibliotheket i Kjøbenhavn, maaskee ogsaa i de endnu ved Domcapitulet værende gamle Protocoller og Copiebøger, kunde man mueligen finde Noget til Oplysning om Domcapitulets Segl i Fortiden, hvoraf Slutninger med Hensyn til det her omhandlede skulde kunne udledes.

W. F. A. Christie.

Antiqvariske Efterretninger angaaende Fund paa Bergenhuus Fæstning 1831—33.

(Pl. VII.)

Ved en i Aaret 1831 paabegyndt Reparation paa Bergenhuus Fæstnings østre Revetement, hvoraf endeel tilforn var faldet ned, og som fra Grunden af igjen skulde opføres, og senere, bleve følgende Sager fundne:

[22]) Schønings Trondhjems Domkirkes Beskrivelse, S. 229.

1.) To smaae Kander af Tin; den ene 4¼ Tomme høi og, hvor den er bredest, 2¼ Tomme i Diameter, forsynet med Laag; den anden 3¼ Tomme høi og 2 Tommer i Diameter ved største Vidde, uden Laag. Hvortil man i Fortiden har brugt disse Kander er vel tvivlsomt; men usandsynligt er det ikke, at de have været benyttede til religieus Brug; hvilken Formodning bestyrkes derved, at der omtrent paa dette Sted i Fortiden har staaet flere Kirker. I Bunden paa den mindre Kande uden Laag er paa Bundens indre Side nedlagt et Stempel i Tin eller Blye, som er fastloddet til den, og ligner et Sigil. Det er omgivet af en Perlerand, og, ved fire Pile eller Sceptere, der til Midten støde sammen i en Rose, inddeelt i fire Afdelinger. I hver af disse Afdelinger fremstilles et Menneskehoved, med Issen vendt mod Randen og Hagen mod Centrum, og om det ene Hoved er Glorie. Paa Bagsiden af Kanden er en liden Aabning, uvist om den tilfældigviis er kommet der, eller den med Forsæt er anbragt. I sidste Fald kan Aabningen have tjent til at Lyset derigjennem skulde trænge ind i Kanden, for at man igjennem den større Aabning oventil kunde besee Stemplet eller Sigillet. Dette Stempel, der tilligemed Kanden og en Forziring under Tuden findes aftegnet paa Pl. VII. No. 9, 10 og 11, er meget for ziirligt, og dertil for konstigen anbragt, til at man skulde antage det for et Mærke, Kandens Forarbeider havde anbragt for at characterisere sit Arbeide.

Det skulde være interessant, om man herved skulde komme efter en Maade, Forfædrene have benyttet sig af, til hemmeligen at meddele Den, som i vigtige Ærender sendtes bort, Aftryk af det Sigill, som var nødvendigt for ham, for at bevise sin Sendelse, eller med andre Ord, at slige Kander, med skjulte Stempler, have været brugte som Jarteikn.

2.) En Guldmynt af Pfalsgreve Ludvig af Bajern, omtrent Aar 1215. Dens Indskrift er: Adv. LUDWIC'⁎ C'⁎ P' ✠ R'⁎ DVX*B. En staaende Figur i Kappe med draget, opretholdt Sværd. Rev. ✠ MONETA ⁎ NOVA ⁎ AVREA ⁎ BAV ⁎ Det bajerske Vaaben. Indskriften er: Ludovicus comes palatinatus Rheni dux Bavariæ. (See Köhlers Duc. Kab. No. 2045.)

Den blev funden af Capit. B. Hoff, iblandt noget Jord, som fra Reparationsstedet var bragt op til Sverresborg, for deri at plante Træer.

3.) En liden Sølvmynt, funden 1832 paa samme Sted som foregaaende, iblandt den derhen bragte Jord. Den er desværre heel utydelig, men af

Størrelſe og Udſeende har den Lighed med Erich Præſtehaders Mynt fra Bergen; Danſke M. V., Tab. 29, No. 30. Dens Adv.: Et kronet modvendt Hoved, med lange, nedhængende Lokker, og Omſkrift: (ERIC) REX ✠ (NOR)VEG. Rev. et Kors med en Roſe i hver Vinkel. Omſkrift: + M(ONETA) (T)UNS (BERG).

Den kunde ſaaledes være denne Konges Mynt fra Tønsberg, og hvis Formodningen om dens Indſkrift ſkulde findes antagelig, er den hidtil ubeſkreven og rar.

4.) En liden tyk Sølvmynt, forſlidt paa Kandterne, eller klippet, hvis Adv. er en Krone, og Revers 3 Lilier, uden Omſkrift. Af et lignende, men bedre, Exemplar, ſom Muſæet har faaet i 1832 hos en Ubenævnt, ſees forbemeldte Figurer tydeligere. I Overkrigscommisſair Mohrs Myntſamling i Bergen opbevares et lignende Exemplar i Guld.

5.) En Utrechts Guldgylden af Rudolph, Greve af Diepholtz, fra 1433 til 1455. Adv. SANCTS ME RTIN' EPIS'. Et Hoftebillede, med Biſkopsſtav i Venſtre. Rev.: + MON'⁂RODLP'⁂EPISC'⁂TRAIET. I Midten et Vaaben, læderet. (See Köhlers Duc. Kabinet. No. 1666.)

6.) Hertug Arnold af Gelderns Guldmynt, fra 1423 til 1471. Adv.: Fem i Kors opſtillede Vaaben. Omſkrift: + DVX. ARNOLD'. GEL. Z· IVL· Z· COMIS· Z. Rev. St. Johannes den Døber, ſtaaende med et Scepter i venſtre Haand, og Glorie om Hovedet. Omſkrift: ·+ S· IOHANNES + BABTISTA· (See Køhlers Duc. Kab. No. 1903.)

Af diſſe Sager ere de under de fire første Nummere anførte ſkjænkede til Muſæet; de tvende ſidſte derimod kjøbte.

Z.

Gjenpart af et Pergamentsbrev, som Provst P. Aabel, medens han var Sognepræst til Sogndal i indre Sogn, skjænkede det Bergenske Musæum.

Universis Christi fidelibus presens scriptum cernentibus Gisbertus Dei gratia Episcopus bergensis salutem in domino sempiternam. Cum vota Christi fidelium ad divini cultus amplificationem sunt piis exhortationibus ac indulgentiarum excitanda favore. Nos de omnipotentis Dei misercordia et beatorum apostolorum ejus Petri & Pauli meritis confidentes. Omnibus vere penitentibus et confessis qui capellam beati Albani martyris (defuncti) vera devocione in festivitatibus infra scriptis videlicet in die nativitatis Domini circumcisionis e morte resurrectionis ascensionis et pentecostes in quatuor festivitatibus beate Marie virginis, in festo sancti Michaelis, in festo Olavi regis & martyris, in festo sancti Albani equitis, in festo Thome episcopi & martyris in festo omnium sanctorum invocatione & manu adjutrice predicte capelle devote & venerabiliter visitaverint viginti dies de injunctis sibi penitentiis misericorditer in domino relaxamus. Datum Bergis pridie (beati Julii) anno Domini M. C. C. C. quinquagesimo secundo.

Af Ovenstaaende sees, at Documentet er et Afladsbrev, som Biskop Gisbert i Bergen i Aaret 1352 har udstædt til dem, der gjorde Gaver til St. Albani Kirke, formodentligen den, som laae ved St. Synneve Kloster paa Sælöe i Nordfjord. Brevet er paa nogle Steder uthydeligt. De i () indsatte Ord ere saadanne, om hvis rigtige Læsning jeg har Tvivl. Seglet er borte.

W. F. A. Christie.

Gave til Musæet.

Ved Skrivelse af 9de Mai 1835 har Lector ved det norske Universitet R. Keiser, med collegii academici Samtykke, tilsendt Directionen for det Bergenske Musæum, til Afbenyttelse i Urda, en af ham forfattet raisonneret Catalog over Universitetets Samling af nordiske Oldsager, ledsaget af Tegninger over forskjellige Gjenstande i Samlingen, og derhos en systematisk Catalog over den hele Samling. Forsynede med disse høist interessante Bidrag see alsaa Urdas Udgivere sig i Stand til, i det Følgende at meddele sine Læsere Oplysninger om en Mængde særdeles mærkelige, det Norske Universitet tilhørende, Oldsager, og om flere betydelige Fund, som i de senere Aar ere gjorte.

SVB:SAGITTA:GAUDENS:
REGINA:AROS:FUNDO:DEO:DIR:
ANLAF:OR:SYLVAR:HAIL
SV:
ARMR:SIGRAZ:ORKLIVS:
M:SVNI:ROSDROA:ODD:GVDS:
SVORD:

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

Fortsættelse

af

Fortegnelsen over Subscribenter paa

URDA,

et norsk antiqvarisk-historisk Tidsskrift.

I Christiania.

Gude, Bureauchef.

I Arendal.

Smith, Sø- og Landkrigscommissair.

I Christiansand.

von der Lippe, Stiftsprovst.

I Flekkefiord.

Garmann, Sorenskriver.

I Stavanger.

Bachmann, Cand. theolog.

I Bergen.

Fietzentz, Politimester.
Smit, P. M., Stud. jur.

I Aalesund.

Sødring, Niels, Kjøbmand.

Stavanger Amt.

Løberg, Sognepræst til Vigedal.

Nordre Bergenhuus Amt.

Cammermeyer, J. S., Sognepræst til Indvigen.
Daae, C., Sognepræst til Jølster.
Egeberg, A. S., resid. Capell. til Indvigen.
Frimann, P. H., Proprietair.
Friis, S. H., Sognepræst til Førde.
Friis, Henr. D. E., Handelsmand i Nøgsund.
Heiberg, Hans C. M., Student.
Hvoslef, Foged i Sønd- og Nordfiord.
Lind, Procurator.
Lund, Gabriel J., Sognepræst til Davigen.
Magelsen, H. G., Pers. Capellan i Indvigen.
Martens, M. B., Handelsmand i Nøstedal.
Uchermann, Cand. theol.

Nordlands Amt.

Brager, P. M., Sognepræst til Lenvigen.
Senjens litteraire Forening.

Finmarkens Amt.

Schanche, Joh. G., Handelsmand i Tanen.
Holst, Joh. Fr., Sognepræst til Wadsøe og Wardøe.

I Kjøbenhavn.

Rafn, Professor.

I Fyen.

Sehested til Broholm.

I Aarhuus.

Aarhuus Stifts Bibliothek.
Aarhuus Cathedralskole.
Bull, N. B., Etatsraad og Toldinspecteur.
Edsberg, Pastor.
Engelsted, Cancellieraad og Raadmand.
Fleischer, H., Justitsraad og Borgemester.
Fleischer, E., Overlærer.
Fleischer, F. D., Kammerraad og Kjøbmand.
Nielsen, J., Procurator.

I Altona.

Sieveking, Kjøbmand.

I Dresden.

Klem, Dr. og Kgl. Bibliothecar, 2 Expl.

Bjerg-Hulerne i Bergens Stift.

Blandt de geologiske ofte uforklarlige Natur-Undere spille Bjerghulerne en betydelig og mærkværdig Rolle. Deres Beliggenhed, deres Form, deres Størrelse, deres Forbindelse med andre Naturphænomener, kort, Alt hvad som kan henregnes til deres Oprindelse og den Tilstand, i hvilken vi finde dem, er det for Naturforskeren, han maa søge det paa Ildveien eller paa Vandveien, ofte lige saa vanskeligt at finde den sande Aarsag til, som det er vanskeligt for Historikeren siden at faae efterforsket, om Mennesker nogensinde have giort nogen Anvendelse af disse Naturens Lønkammere, og om de i saa Fald have forandret eller udvidet Noget af Naturens Værk.

Fra de Cyclopiske Værksteder af under Jorden, gjennem hvis Hulinger et Flammehav udstrømmer af Ætnas og Vesuvs og Heklas og Kamschatkabjergets og samtlige 200 Vulkaners Mundinger, indtil den milelange Hule i Kentucky, hvor Architekten staaer forbauset over Naturens Herres Overmagt, og hører Herrens Stemme: "Hvor var du, da jeg lagde Jordens Grundvold? Siig mig det, er du saa klog! Veed du, hvo der satte dens Maal, eller hvo der udstrakte Snoren over den, eller hvorpaa dens Piller ere nedsænkte, eller hvo der lagde dens Hjørnesteen?" (Hjob. 38.) — fra hine, siger jeg, hvis Struktur og Charakteer intet dødeligt Væsen udenfor Salamander-Slægten vil kunne opdage, og til denne, hvor Vandreren kan tryg anstille sine Betragtninger under himmelhøie Hvælv, der uden en eneste Støttepille bedække Flader af 8 Morgen Lands Qvadratindhold, afgive de Bjerghuler, man kjender her paa Jorden, en saadan Mangfoldighed af forskjellige Charakterer, at man sættes ind i en Trylleverden, naar man hører om dem, og man skulde ikke troe, at de vare til i Virkelighedens Rige, naar ikke Saadant var af sindige og dybtgrandskende Øienvidner blevet stadfæstet.

Jeg vil ikke tale om Baumanns- og om Bielsteins-Hulerne paa Harz, hiin med 6, denne med 11 Afdelinger, gjennem en Strækning af 6 til 700 Fod. Vistnok ere de mærkelige, og Stalaktit-Samlingen, som findes i dem, giver et herligt Skue. Hulerne paa Gibraltar og de i Sevennerbjergene skal have meget tilfælleds med dem. Men, hvilke Æmner for det driftigste Phantasiespil maatte man ikke finde, ved at træde ind i den glimrende Hule paa Øen Antiparos, hvor man i et Fladerum af 122,400 Qvadratfod, og under et Hvælv af 180 Fods Høide, kan vandre om i en tilsyneladende forstenet idyllisk Verden, hvor Marmoret, ved det synderligste Naturspil, har antaget Former af Blomster og Træer, og synes at flyde i Bække, hvor man i Hulens Forgreninger synes at see Gestalter af Dyr indenfor de glat afslebne Marmor- og Porphyr-Vægge, og hvor man træder paa Chrystaller af de forskjelligste Farver! — En Lighed med denne skal Chrystalhulen ved Bradwell i Derby-Shire have. Vel er den ikke fuldt saa pompøs, men dens Chrystallisationer, dens phantastiske Gestalter og dens herlige Pillergange, afvinge dog Sjelen Forestillingen om et Trylle-Pallads. Den er, foruden sine Sidegange, i een Flugt 2000 Fod lang. Atter noget Fælleds med hine har Magdalenehulen, en Miil fra Adelsberg i Krain. Den udmærker sig ved en, i forskjellige Haller fordeelt, uhyre Mængde af Piller, hvide som Snee, og halv gjennemsigtige. Og hvad Afbildninger i Steen af vegetabiliske og animaliske Substantser angaaer, da skal Grotten ved Valori fortjene megen Opmærksomhed.

Af en anden Charakteer ere de forskjellige Jishuler. Saaledes hjender man i Frankrige, i en Skov, 5 franske Mile fra Besançon, en Hule, der ligger 900 Fod under Jorden, ved Indgangen 60 Fod bred og 80 Fod høi, men inden i 135 Fod bred og 168 Fod lang, af ægrund Skikkelse. Paa dens Bund ligger Jis, 40 Fod tyk. En lignende har man ved Vezoul i Franche Comté, hvis nedhængende Jistapper skulle give et underfuldt Syn, og hvor Isen smelter hver Vinter; og i Grotten ved Douse i samme Provinds skulle de meest phantastiske Figurer af Mennesker, Dyr og Træer være at see, Alt af Jis. Til samme Slags Huler maa man endelig regne den ved Szelitze i Øvre-Ungarn. Dens Indgang udgjør et Portal, 160 Fod høit og 48 Fod bredt. Dybere ind er Hulen 300 Fod høi og 150 Fod bred. I Hundedagene overtrækkes dens Hvælv med Jis i de besynderligste Former. Om Vinteren er den luun.

Atter af en anden Charakteer er Pikhulen eller Djævlehulen, nær ved Caſtelton i Derbyſhire, hvis Portal er 120 Fod bredt og 42 Fod høit, imellem lodrette Fjelde paa begge Sider af 300 Fods Høide. Hvad der iſær udmærker denne Hule er, at man, ved at gjennemvandre dens Løb, der ſtrækker ſig 2250 Fod ind til Bunden, maa i Baade overfare 2 Vande, af hvilket det ene er 40 Fod langt, og 2 à 3 Fod dybt. Henimod Enden har den i ſit Hvælv en uhyre klokkeformig Huling.

Hvad Undere Baſaltformationen kan frembringe, det har Naturforſkeren Faujas de St. Fond, af hvem vi have Beſkrivelſen over den ſidſtnævnte Hule, og Joſeph Banks viiſt os i Beſkrivelſen over den herlige Fingalshule paa Øen Staffa, hvis gigantiſke, 117 Fod høie, Piller danne en Række af 374 Fod. "Hvad er, ſiger Joſeph Banks, alle af Menneſkehænder byggede Domer og Palladſer, i Sammenligning med Staffa? Intet Andet end Modeller og Børneleger! Efterligninger, ſaa ſmaalige, ſom Menneſkeværk altid viſer ſig at være, i Sammenligning med Naturens Værker. Hvor er nu Architektens Roes? Regelmæsſighed var hidindtil det Eneſte, hvori han indbildte ſig at overgaae ſin Læremeſterinde, Naturen; og her ſee vi den herſke i den høieſte Fuldendelſe, i Aarhundreder ubeſkreven og ubekjendt! Er dette ikke den Skole, i hvilken man oprindelig lærte Konſten? Og hvad har den hele græſke Skole lagt til? En Kapitæl til Prydelſe for Naturſøilerne, af hvilke den ikke formaaede at udføre Andet end Modeller; og for at faae denne Kapitæl iſtand, maatte den tage ſin Tilflugt til Akanthusbuſken. Hvor rigelig belønner Naturen dem, ſom hige efter Kundſkab om dens Underværker!" — —

Hundehulen mellem Neapel og Puzzuoli vil jeg ikke nævne, fordi den er ſaa almindelig bekjendt, allerede fra Plinius's Tider, og desuden ikkun mærkelig af den giftige Dunſt, der ſvæver over dens Bund. Hellere vil jeg gjøre opmærkſom paa Knokkelhulen ved Gaylenreuth, i Nærheden af Baireuth, ſom i en Række af Afdelingee, underſtøttede af Piller, og i flere Etager, indeſlutter en uhyre Maſſe af Dyrebeen. Af Væggene, af Bunden, af Pillerne ſtikke Tænder og Kjævebeen frem gjennem Drypſteens-Cruſten, og Dynger af de ſamme, tilligemed Stykker af Rygrade og Hoftebeen m. m. findes i alle Afdelinger, undtagen i den allerinderſte, der kun er 6 Fod lang og 8 Fod bred og 8 Fod høi.

Hvad Instinkt har vel drevet de kjødædende Dyr i sin Tid til at søge hen til dette fælleds Beenhuus, for der at døe?! — —

Men jeg vender tilbage til den første Hule, jeg nævnede i denne Indledning, til Hulen i Kentucky i Amerika, den mærkeligste af alle Jordens Huler, saavidt hidindtil bekjendt er. Dr. N. Ward har i Aaret 1816 givet en fuldstændig og interessant Beskrivelse over sine Vandringer og Undersøgelser der. Den ligger i Provindsen Warren, og, vel at mærke, i et vel couperet men ikke bjergigt Terrain. Man farer ned i den, paa Bjergmands Vis, gjennem en Grube, 40 Fod dyb, og 120 Fod i Omfang, paa hvis Bund en skjøn Kilde fremvælder. Gjennem en Gang, omtrent 20 til 30 Fod bred, og fra 20 til 60 Fod høi, i forskjellige Afdelinger, kommer man, efter at have vandret dernede 6 engelske Mil, til en uhyre Plads, som man har kaldt Hovedstaden. Denne Plads holder et Fladeindhold af over 8 Morgen Land, hvilken i en Høide af 100 Fod bedækkes af et eneste Klippehvælv, som ingen Pille understøtter, og som selv det stærke Jordskjælv, der i Aaret 1802 fandt Sted i disse Egne, ikke formaaede at nedstyrte eller bringe af Lave. Fra denne Hovedplads gaae i 5 forskjellige Retninger rummelige Sidegange ud, der føre til mindre saa kaldte Stæder, af hvilke 2 holde 6 og 1 holder 4 Morgen Land, alle overdækkede af et eneste støttefrit Hvælv. I den ene af disse styrter en Bæk med klart og herligt Vand, i en Høide af 30 Fod, ud af Væggen, men forsvinder i en Hast mellem Steengruset paa Bunden. Paa en anden af de store Pladse hæver sig en brat Høi 180 Fod i Veiret. Paa en tredie, den fjerneste af disse saakaldte Stæder, sees over det uhyre Areal en Mængde Dynger af Salpeterjord opkastet paa den ene, og optaarnede Hobe af sønderbrudte Kalkstene paa den anden Side, et Arbeide, der aabenbarligen peger hen til menneskelig Dont. Allevegne findes her Søiler af Kalksteenspath og phantastiske Figurer af Drypsteen, som ved Fakkelskinnet glimre i de herligste Farver. Ved 19 Timers anstrenget Marsch fik Ward trængt 10 eng. Mile ind i denne uhyre Hule, men troer, ikke endda at have seet den heel. At den grønne Flod, en flere hundrede eng. Mile seilbar Elv, strømmer hen over 3 af denne Hules Afdelinger, er almindeligen antaget. En kostelig, med mange Prydelser og Juveler forsynet Mumie fandt Ward paa sin Vei hernede, og erholdt den til Foræring. Nu opbevares denne Mumie paa Musæet i Washington.

Denne noget omstændelige Indledning, der er et Uddrag af Englænderen Charles Christopher Clarkes paa Tydsk, under Titel af: Die hundert Wunder der Welt und der drey Naturreiche, oversatte Værk, af hvilket det andet Oplag er udkommet i Ilmenau 1824, haabes undskyldt. Jeg ansaae det ikke blot passende, at sætte dette Uddrag i Spidsen af de Beretninger, jeg agter nu at meddele om de Bjerghuler, der findes i Bergens Stift, men fornødent tillige, for at anstille en og anden Sammenligning, der, om end Maalestokken bliver mindre, lader sig gjøre mellem disse og hine, og hvoraf Lys lader sig hente til at opklare en og anden Omstændighed, der uoplyst kunde lede til Tvivl og til unødige Modsigelser [1]).

---

[1]) Længe efter at dette var skrevet, og i Foreningens Sammenkomster forelæst, er jeg af "The Hamburg Reporter" bleven gjort bekjendt med tvende i den seneste Tid i England opdagede mærkelige Huler, hvis Beskrivelse i al Korthed torde maaskee, i Forbindelse med den ovenfor givne Oversigt, interessere de Læsere, der ikke af det anførte Blad kjende den fuldstændigere Beretning derom.

1.) Under 16de Aug. 1823 fortælles i the Hamburg Reporter, at der mellem Byerne Caher og Michelstown i en Kalkgrube, tilhørende Lord Kingston, opdagedes en saare mærkelig Hule. I en Afstand af 20 Fod fra Overfladen viiste sig en Aabning i Bjerget, men saa snever, at kun een Person kunde trænge sig igjennem den. Den førte omtrent 50 Fod fremad, men gik da i saa styrtende Retning 20 Fod nedad, at en Stige maatte anvendes. Nu kom man til en Forhalle, 300 Yards ɔ: 900 Fod i Længde, 40 Fod i Bredde og mellem 30 og 40 Fod i Høide. Ved Enden af denne aabnede sig en prægtig Hule, hvis Omfang angives for 1 engelsk Mill ɔ: 5280 Fod, og hvis Hvælv hvilede paa omtrent 150 Chrystalstøtter, 30 til 40 Fod høie, og fra 1 til 8 Fod i Diameter. I Midten af Hulen saaes et chrystalliseret Petrefact, lignende et Bord, omtrent 7 Fod i Længde og 2 i Bredde, med vidunderlige Chrystal-Candelabrer (formodentlig Drypsteens-Formationer) ovenpaa. Lige over for Indgangen til denne Hule kom man ind i en lavere af samme Slags, omtrent ½ engelsk Mill i Omfang, understøttet som hiin af Piller, og øverst phantastisk decoreret. Atter steeg man gjennem en Aabning, 8 Trin iveiret, herfra ind i en prægtig Hal, i hvis Midte hængte, fra Hvælvet af, et Petrefact, liig en Hestekrop, igjennem hvilken, 15 Fod fra Hulens Bund, en Strøm af det klareste Vand udgjød sig, der, efter forskjellige Slyngninger, forsvandt med lydelig Brummen i Hallens Yderste. Fra denne samme Hal kom man fremdeles, igjennem en Aabning paa høire Side, nedad 10 eller 12 Trin, ind i en lang Hule, der angives for at holde halvanden engelsk Mill i Omfang, og fandtes, som de førstomtalte, at hvile paa herlige Piller, og at være, som hine, vidunderlig smykket. Her saae man et huult chrystalliseret Petrefact, liig en Tromme, der, naar man slog paa den, gav en Lyd fra sig, som varede flere Minuter. Endelig gik der, gjennem en Kløft, Vei herfra til den sidste Afdeling i dette underjordiske Under-Cabinet. Det var en Hule, uden Piller og uden Pynt, men mærkelig derved, at en dyb og lynsnar Elv styrter sig midtigjennem den, og forsvinder.

2.) Under 17. Decbr. 1833 fortælles i det samme Blad, at i Nash-Bjergene ved Presteign i Radnorshire er paa Greven af Oxfords Territorium opdaget en Hule, paa en Høide af nogle hundrede Fod over Sletten. Nedgangen til den er ikke over 30 Fod. Den angives for 300 Fod i Om-

Jeg begynder saaledes Nordenfjelds i Bergens Stift, og gaaer efterhaanden frem mod Sønden. Naar jeg faaer beskrevet Hulerne, vil jeg slutte med deres Kritik.

I.

Hulerne i Sondmør.

1) Dolsteens-Hulen i Sandøe-Annex under Herrøe Præstegjeld, er vel forhen beskreven deels af Torfæus [2]), deels af Pontoppidan [3]), deels af Strøm [4]); men hvad Torfæus har berettet om den, er i Grunden lidet oplysende, og hvad Pontoppidan fortæller, er nedskrevet efter Andres temmelig løse Beretning. Kun paa Strøms Vidnesbyrd kan man her med Sikkerhed bygge; men ham er det gaaet, som Flere, han er ikke kommen tilende med Hulens Undersøgelse, da næsten uoverstigelige Vanskeligheder satte sig derimod. Jeg var der i Aaret 1827, og anstillede saa mange Undersøgelser, som det var mig muligt, men ogsaa jeg maatte lade Meget, der var utilgjængeligt, uundersøgt.

Fra Strandbredden af maa man, imellem Stene og Klippestykker, arbeide sig opad en meget steil Høide, vel 2 til 300 Skridt, for at komme til Hulens Munding, der ligger i Nordost og neppe bemærkes, førend man er deroppe, eller nær derved. Som en Forhalle hvælve sig to paa hver Side fremspringende Fjeldstykker til en gothisk Spidsbue, vel 130 Fod høi, men i Bredden 44 Fod. Den indenfor liggende egentlige Indgang er liden, i Høide om-

---

fang, og 30 Fod under Hvælvet, med en uendelig Mængde Piller (Stalactiter), af hvilke nogle ere 6 Fod i Omkreds ovve under Hvælvet, og staae som omvendte Kegler paa Hulens Bund.

Senere har jeg i Bladet "Dagen, No. 154 for Aaret 1834" fundet følgende interessante Beretning: "Ved Reutlingen i det Würtembergske har en Skolelærer gjort en mærkelig Opdagelse ved Hjælp af sin Snustobaksdaase. I det han opgrov nogle Rødder faldt hans Daase ned i et Hul. Han arbeidede efter, og fandt Indgangen til en stor Hule af 515 Fod i Længde, 24 til 32 Fod i Høide, med 6 Kammere og en Række af mærkværdige Dryppsteens-Formationer. Men det Interessanteste i Hulen ere Levninger af gamle Krukker, 2 Kamme, nogle Ringe, mange Been, som maae have tilhørt deels Mennesker af usædvanlig Størrelse, deels Dyr, som ingen Jæger mere kjender. Man veed ikke, om Hulen har været Bolig for gamle Tydskere, eller et Tilflugtssted i Krig, eller en Røverkule, eller Sædet for en hemmelig Ret."

2) Hist. Norv. P. 3. pag. 489. 3) Norges Nat. Hist. 1. Part, S. 76.

4) Beskriv. over Sondmør, 2. Part, S. 447, ff. Jfr. Budstikken, Sjette Aargang, 1825, S. 532; og Krafts Top. Stat. Beskriv. over Norge, 5te Deel, S. 132.

trent 7 og i Bredde 10 Fod. Et Fjeldstykke ligger løst over den; og skulde dette glide ned, imedens man var inde i Hulen, da var der, efter al Sandsynlighed, ingen Redning meer at tænke paa. Man var og blev da i Graven.

Med Fakler og Lys begyndte jeg min Vandring, thi kun sparsomt falder Dagen ind, desuden var det allerede seent paa Aftenen imellem Kl. 10 og 11, skjøndt i en lys Midsommersnat, den 15. Juni. Naar man træder ind, og svinger Faklerne, kan man ræddes ved det uhyre Gab, der nu aabner sig, og den mørke Afgrund, der sænker sig nedad i en Vinkel af 60 til 70 Grader. Hulen udvider sig alt mere og mere indtil omtrent 40 Fod, men dens Høide, som ved Indgangen er heller ikke over 40 Fod, tiltager i et modsat Forhold; den stiger i stedse divergerende Linier fra det Øverste til det Nederste, thi Hvælvet gaaer bestandig opad, og Bunden bestandig nedad. At hele Herøe Kirke med Spiir og Alt kunde staae inden i denne Huling, som de af Pontoppidan omtalte Præster berettede ham, er vist nok. De Dryppsteens-Druser, der hænge oppe under Hvælvet, og som vilde knuse den Nedenundergaaende, om de løsnedes, kan man tilsidst ikke mere øine. Hulens Vægge ere aldeles glatte, som vare de ciselerede. Den østre har af det nedtrængende Vand antaget en sort Farve; den vestre derimod er overtrukken med lichen farinaceus, og seer hvidagtig ud. Hulens Bund er belagt med tusendaarige Lag af Faaremøg, hvilke henimod det Inderste af Hulen ere, formedelst en Sprække i Fjeldet, hvorigjennem Vandet trænger ned, meget klæbrige. Dette, tilligemed Nedgangens Brathed, gjør Vandringen heel besværlig; og løfter man, i det man skal begynde denne, sine Øine iveiret og seer ved Fakkelskinnet de frygtelige Dryppsteens-Druser under Hvælvets Spidsbue, og hører man de løse Stene af og til styrte ned fra Hvælvet og fra Væggene, og tænker man paa den skjebnesvangre løse Steen ved Hulens Indgang, der gjælder Liv eller Død, saa stemmes Sjelen ved denne Nedfart til Alvor.

Understøttet af to Mand og med Maalesnoren i min Haand havde jeg imidlertid, med Tillid til Gud, taget Veien fat. Da jeg var kommen omtrent 100 Fod ned i Hulen, kunde jeg ikke længere øine Hvælvets Spids; men det sænker sig atter mod Sønden, og paa 200 Fods Afstand fra Indgangen sees det temmelig lavt, og her endes den første Afdeling. Nu begynder en besværlig Fremtrængen under og Opklavren over idel Klippestykker gjennem de endeløse Labyrinther, der gaae ind i Fjeldets Indvolde. Jeg trængte mig saaledes frem, i en

Retning mod Veſten, til et Sted, hvor en regulair Fjeldcubus i Størrelſe og Form lignende et Altar, laae lige i Veien, og levnede blot en ſmal Aabning ved hver Side til videre Fremtrængen. Til dette Sted var der fra Indgangen af 224 Fod. Længer gik jeg og mit Selſkab ikke; men min Tjener og et Par raſke Karle af Skydſen beſluttede at trænge videre frem. De trængte ogſaa 126 Fod dybere ind igjennem Hulens Bøininger i Syd, men, ſom de ſagde, med yderſte Anſtrengelſe for at komme over de nedſtyrtede Fjeldſtykker, dog uden at have fundet nogen Ende paa Hulen. Hvor langt den gaaer, veed vel Ingen; thi neppe har Nogen fulgt dens hele Løb, ihvorvel Saadant kan antages for at være muligt, aldenſtund Flere forenede ſig til fælleds Hjælp, og vare forſynede med Reeb og Stiger og Fakler, og Gangen under eller over de nedſtyrtede Fjeldſtykker ikke nogenſteds blev for ſnever. Efter et gammelt Sagn troer Almuen endnu, at gjennem denne Hule er en Løngang under Havet til Skotland. Jeg er imidlertid vis paa, at hverken det Sted, hvor jeg endte min Vandring, eller det Sted, hvor mine Folk naaede hen, laae ſaa dybt ſom Havets Overflade; og naar derhos Præſterne hos Pontoppidan indbildte ſig at høre Havsbølgerne ved Siden af ſig, om ikke over deres Hoveder, hvilket Fleiſcher i ſin Naturhiſtorie har gientaget, ſaa maa denne Vildfarelſe udledes deraf, at der er uendelig lydt i denne Hule. Da mine Folk havde fjernet ſig ſaa langt, ſom ovenmeldt, fra det Sted, hvor jeg var, gave de et Signal, og jeg hørte hver Lyd og hvert Ord de talede ſaa grant, ſom havde blot en Mellemvæg adſkilt os; og havde det ſtormet til ſamme Tid paa Havet, ſaa vilde Bølgernes Slag ſikkerlig gjennem Hulens Indgang og dens forſkjellige Bøininger have naaet til mit Øre.

2.) Rønſtadhulen, hvis maleriſke Portal vi nyligen have, efter Reuſch's Tegning, ſeet lithographeret, ligger paa den ſydveſtlige Side af Lepsøen i Haram Præſtegjeld [5]). Ikke langt fra dens Munding falder Jordsmonnet brat nedad mod den ſteenrige Strand i Veſt, hvor Havet bruſer vildt. Denne Munding er impoſant. Den udgjør et triangulært Portal, faſt ſom en gothiſk Bue, omtrent 70 Fod i Bredden, men vel 100 Fod i Høiden. Dens Sider, der efter Farven ſee baſaltagtige ud, ſkjøndt Fjeldet beſtaaer af Gneis, ſænke ſig heel nedad

[5]) Denne Hule findes allerede beſkreven i mine Reiſebemærkninger i Budſtikken, Sjette Aarg. S. 594 og 595.

i den triangulaire Form, som Gavlen af et Huus, mod hinanden, og danne, især formedelst deres sorte Farve, et herligt Perspektiv. Man stiger fra Mundingen af ned i Hulen, i en Vinkel af 30 til 40 Grader, og kommer efter 20 Skridt omtrent til Bunden af den. Denne Bund, paa hvilken Dagens fulde Lys falder ind gjennem det store Portal, udgjør en Flade, guul at see til, saasom den er overdækket med tusindaarige Lag af Faaremøg, med hvilke en heel Bygd kunde opgjødes. Nu staaer man i en stor og herlig Hal, midt inde i et udhulet Fjeld, der hvælver sig over Ens Hoved. Denne Forhal er 84 Fod i Længde, og forrest ved Nedgangen omtrent 60 Fod bred; men denne Bredde indknibes efterhaanden, alt som man kommer dybere ind, indtil 24 Fod i Hallens Inderste. Her begynder imidlertid en ny Afdeling. Forhallens Bund laae horizontal; Midthallens, om jeg saa maa kalde den, gaaer i en jævn Skraaning opadbakke, stedse paa det samme Stratum af Faaremøg, i en Strækning af 128 Fod, og løber imod Enden ægformig sammen. Fra Bunden af i denne Hal og op under Hvælvet er Høiden i Almindelighed ikke over 14 til 16 Fod; men i Hvælvets Midte gaaer en huul klokkeformig Kegle op igjennem Fjeldet, meget vidt i sin Aabning og vel 30 Fod høi under sin Spids. Nu er der atter inden for denne Afdeling en mindre Hule, til hvilken man kun igjennem en meget smever Aabning, og i krybende Stilling, kan trænge ind. Den er cirkelrund, og 20 Fod i Tversnit. Der er bælmørkt derinde. Rønstadhulens hele Længde gjennem alle 3 Afdelinger, og det i een Flugt, er altsaa fra Mundingen af 272 Fod.

Med Hensyn til den hule Kegle i Midthallen har denne Hule nogen Liighed med den forømtalte Pikhule i Derbyshire.

Hulens Vægge ere flinthaarde, og overtrukne med lichen farinaceus. En utrolig Mængde Navne findes strevne der med Krid.

Da jeg atter gik ud igjennem den forreste Hal, opdagede jeg i Siderne af den, nede ved Bunden, en Mængde smaae Udhulinger, som Jettegryder; og 60 Fod omtrent ovenover Bunden byggede Svalerne Reder i lignende Smaahuller i Hallens indre Vægge. Tyder dette hen paa Neptunisk eller paa Vulkanisk Oprindelse? — —

Denne Hule undersøgte jeg d. 29. Juni 1824.

3.) Skjongshulen, saa kaldet efter Gaarden Skjong, under hvis Enemærker den hører, ligger paa den vestre Side af Valdersøen, i Borgunds Præste-

gjeld. Allerede langt fra viser den sit Gab, i Form af en Rhomboide. Ikke uden Besværlighed gaaer man fra Søen af, over den steenbehaglede Strand, op til Foden af det Fjeld, hvori den ligger; og fra Foden af op til Hulens Indgang er en steil, over og mellem Fjeldbrokker løbende Vei af henved 400 Fods Længde. Over Indgangen hvælver sig en Bue, hvis Runding mellem Fjeldvæggene udgjør omtrent 120 Fod, men i lodret Høide holder Buen vel 150 Fod. Sidevæggen mod Norden stikker længere frem end den imod Sønden. Bjergarten er Gneis, hvis Bestanddele ligge i særskilte Lag, saa at det Hele faaer Udseende af Baand-Jaspis. Gjennem denne Portik gaaer man 110 Fod opad en skraaliggende Plan, og kommer da først til den egentlige Hules yderste Hal, som i Mundingen er 30 til 40 Fod bred, men i fortløbende Længde 124 Fod, stedse med en mægbelagt Skraaning opad. Dette Rum udgjør en høi Hvælving, hvis Vægge rundt omkring ere ligesom afslebne. Ved første Øiekast synes Hulen her at lukke sig; men nede ved Bunden af Hvælvingens østre Sænkning findes alligevel 2 Aabninger tæt ved hinanden, gjennem hvilke man, skjøndt med megen Besværlighed, kan trænge sig ind i en ny, men alt Lys berøvet, Afdeling, som kun ved Hjælp af Fakler kan besigtiges. Ogsaa denne Afdeling er høihvælvet, og dens Længde er 120 Fod. Skjongshulen er saaledes, fra det Yderste af dens Portik at regne, og til dens inderste Afdelings Bund, 354 Fod lang i een Flugt.

Denne Hule undersøgte jeg i Aaret 1827 d. 21. Junii.

4.) Drønnøe-Hulerne ere allerede bemærkede af Strøm i hans Søndmøre Beskrivelse [6]), hvor hans Ord ere disse:

"Drønnøe er en ganske liden Øe, beliggende (i Vatne Annex under Borgunds Præstegjeld) Vesten for Mien, fra hvilken den adskilles ved et Sund, kaldet Drønnesund. Øen har et maadelig høit Fjeld, og paa Fjeldets nordre Side to saakaldte Haldere, eller horizontal indgaaende Bjerghuler, af hvilken den ene skal, efter Beretning, være saa dyb, at den næsten ganske gjennemborer det hele Fjeld. Dette skal især kunne sluttes deraf, at, naar man vil gaae allerlængst ind i Bjerghulen, og der blive staaende stille, skal man tydelig kunne høre, hver Gang Opsidderen, som boer paa søndre Side af Øen, lukker sin Stuedør op eller til."

---

[6]) 2. Part. Sid. 124.

Den ene af disse Huler er beliggende i Nordre Ende af Fjeldet, den anden i den vestlige Fjeldside. Vi ville begynde med

a.) Den i Nordre Ende af Fjeldet.

Førend man passerer Indgangen til den egentlige Hule, falder Veien til den, gjennem to lodrette, 12 Fod fra hinanden opstaaende Fjeldvægge, 150 Fod høie, der formedelst deres anseelige Høide og perpendikulaire Stilling frembyde et meget majestætisk Udseende. Disse Fjeldvægge række 50 Fod dybt ind i Fjeldet; og nu staaer man ved Indgangen til selve Hulen. En, formodentlig fra Fjeldtoppen nedstyrtet, Steen danner her et meget snevert Pas, som tjener til Opgang i Hulen, og er saa knapt, at man meget besværligt, og kun ved at krybe, kan arbeide sig igjennem det. Ovenover denne Steen staaer Hulens Munding ellers i Forbindelse med den Bjergkløft, som dannes af forbemeldte Fjeldsider, mellem hvilke desuden Dagslyset falder ind i Hulen, hvis Aabning her er 10 Fod i Bredde og 12 Fod i Høide; men kommer man 40 Fod dybere ind i Fjeldet, saa stiger Høiden til 30 Fod, hvorefter den gradviis aftager lige til den inderste Bund, hvor den blot naaer til 5 Fod. Denne Hule, der har en skraa Helding til høire, og gaaer i Sydost slangeformig og horizontal igjennem Fjeldet, er i Længde, fra Opgangen af, 150 Fod, hvorefter man støder paa en nedstyrtet Steen, der danner en Forhøining af 4 Fod, og fra hvilken man endnu kan trænge 60 Fod dybt ind i Fjeldet, men sidenefter er der, formedelst Passagens Sneverhed, ufremkommeligt. Hulen er saaledes, forsaavidt den kan passeres, 210 Fod lang; dens mindste Bredde er i Midten, hvor den er saa knap, at et Menneske netop rummelig kan trænge sig igjennem. Dens Høide over Vandfladen er omtrent 130 Fod, og dens Afstand fra Søen 500 Skridt.

Vi komme nu til den anden Hule

b.) i den vestlige Fjeldside.

Denne Hule ligger 300 Skridt fra Stranden, og omtrent 100 Fod over Havfladen. Den er 10 Fod bred, og ved Indgangen omtrent 80 Fod høi. Dens Vægge staae lodrette. Naar man kommer 40 Fod dybt ind i den, saa falder Høiden til omtrent det Halve, og Hulen faaer her en tragtformig Skikkelse, som vedvarer med gradviis aftagende Høide lige til Bunden. Fra denne til Hulens Aabning er 160 Fod. Den vender mod Nordvest, og gaaer i lige Linie horizontalt igjennem Fjeldet.

Disse Huler har jeg ikke selv seet eller undersøgt, men Hr. Prokurator Hagerup paa Gidskøe, hvem foranførte vist paalidelige Beretning skyldes, har efter min Anmodning anstillet Undersøgelsen derom i Efteraaret 1831. Han slutter sin Beretning med følgende Anmærkning:

"Med Hensyn til den Mærkværdighed ved een af disse Huler, som Strøm anfører, at den nemlig gaaer saa dybt, at den næsten gjennemborer det hele Fjeld, m. m., da kunde dette ikke med Vished skjønnes at være Tilfældet, saa meget mindre, som selv den dybeste af disse neppe udgjør en Trediepart af Fjeldets Diameter. Imidlertid er det dog temmelig vist, at den nordre Hule er dybere end den lader sig undersøge; og da Fjeldet her er smalest, og Hulen desuden ligger i en Stilling, hvorved den kommer i Vinkel med Beboerens Huse paa hiin Side af Fjeldet, saa er det ikke aldeles usandsynligt, at Bunden af denne Hule maaskee staaer i Forbindelse med en snever Kanal, der gjennemborer Fjeldet, og hvorigjennem Lyden forplanter sig til Hulen, og at saaledes hiin Efterretning kan være grundet paa mere end en blot fabelagtig Tradition".

6.) Limurshulen i Stordalens Annex under Strandens Præstegjeld er en af de interessanteste Huler, jeg kjender, ihvorvel ikke i Naturens store Stiil; men man skulde vel af de Materialier, som den frembyder, kunne faae bragt et ganske antageligt Trylle-Eventyr tilveie, og selv min simple Beretning om den vilde maaskee klinge som et Eventyr, dersom jeg ikke paa den ene Side torde antage, at Læseren, igjennem min Indledning til disse Beskrivelser, var allerede gjort fortrolig med de vidunderlige Phoenomener, der stundom vise sig i Jordens Huler, og jeg ikke paa den anden Side havde til Troesbestyrkelse en Authoritet for mig, hvis Gyldighed man vil med Agtelse erkjende. Det er Biskop Pontoppidans. Han har selv undersøgt Hulen, og hans Beskrivelse derover [7]) er i det Væsentlige saa overeensstemmende med hvad jeg fandt, da jeg besøgte den, at jeg tør vidne for ham, ligesom han vidner for mig.

Fra en steil Bred, hvor Fjeldsiden, overtaaet med mægtige Kampestene, Limursuren saa kaldet, løber op i en Vinkel af 70 Grader, maa man søge op til denne Hule. Et lidet Vandløb fosser ned imellem disse Stene, paa hvilke

---

[7]) Norges Nat. Hist. 1. Deel S. 77. Jfr. Budstikken, Sjette Aarg. S. 601 ff. hvor jeg tilforn har beskrevet den.

det gjælder om at kunne ſpringe eller hæve ſig fra den ene til den anden, eller at kunne klavre op og ned over dem alle, og holde ſig faſt ved fremſtaaende Buſke og Træer. Denne Gang, ſom ſaaledes gaaer henimod 400 Fod iveiret, er yderſt beſværlig. Men har man, efter Vandløbets Anviisning, naaet halvveis op, ſaa ſeer man allerede Indgangen til Hulen, igjennem hvilken Vandet ſtrømmer ud. Denne Indgang er et firkantet Portal, 8 Fod i Høide og 6 Fod i Bredde, med en noget ſkraaliggende Overbjelke. Nu træder man ind igjennem det rindende Vand, og befinder ſig i — et Trylle-Pallads! Et Hvælv af Guld overdækker Hallen. I dens tvende Sidevægge ſees ſtore Nicher, ſom det ſynes indhugne i den haarde Gneis, for der maaſkee at anviſe de Billeder et Sted, hvis Guddom man ſandt Dyrkelſen værd. Lige for Indgangen, i Veſt, understøttes Guldhvælvet af 4 Marmorſøiler, hvilende paa høie Piedeſtaler, og bedækkede med Kapitæler af en ubekjendt Orden. Mellem disſe Søiler, i et Rum af 10 til 12 Fod hvælver ſig i et regulairt Buefnit en Broe af Steen, 1½ Alen høieſt over Hallens Bund, under hvilken Najaden, hvis Grotte denne pragtfulde Forhal maa være, udgyder fra de indre Lønkamre af ſine Skaaler. Over Brobuen hæver ſig et Portal, 10 til 12 Fod i Bredde, men ikke høit i ſin Rundning; og gjennem dette Portal og over Brobuen gaaer Veien til de indre Helligdomme.

Man maa nu af denne Skildring ſkjære ſaa meget bort, ſom man vil, ſaa bliver dog Dette tilbage: Hvælvet i denne Forhalle, der er 20 Fod bred og 6 Fod lang, er overtrukket med Svovelkies, der glimrer ſom det rene Guld. Med Nicherne i Hallens Sidevægge har det ſin Rigtighed; de ere temmelig regulairt dannede. Marmorſøilerne, hvis Kapitæler udgjøre fremſpringende Liſter med Fordybninger, ſom en Hvulkiil, ſtaae der ogſaa, paa Fodſtykker af Gneis; og, ihvorvel Oryktognoſter have villet afvriſte mig Rigtigheden af denne Bemærkning, og paaſtaae, at Gneis og Marmor ikke findes ſamlede, ſaa har jeg ikke alene Pontoppidans Vidnesbyrd for mig, der ſaae med ſamme Øine ſom jeg, men jeg appellerer end ydermere til Hulen paa Antiparos, hvor Marmoret ſlutter ſig umiddelbart til Graniten. Kan dette finde Sted, ſaa veed jeg ikke, hvorfor Marmoret ſkulde ſkye Gneiſen, der er en med Graniten ſaa nær beſlægtet Bjergart. Brobuen, under hvilken Vandet ſtrømmer frem, med ſit Portal over, findes ligeledes, ſom jeg har beſkrevet det, i Hallens Fond. Og her begynder den egent-

lige Hule. Over denne Brobue nemlig, der er 3 Tommer tyk, og under hiint Portal, gaaer man, skjøndt i høiet Stilling, omtrent 60 Fod lige i Øst, men finder Brobuen brusten, naar man kommer et Stykke ind, hvilket synes ikke at have været Tilfældet i Pontoppidans Tid. Nu tager Hulen en anden Retning mere imod Nord. Vel bliver den her høiere, men Dagslyset, som gjennem Mundingen faldt ind i den, saalænge den løb i Vest og Øst, taber sig nu efterhaanden, og forsvinder omsider saa ganske, at man overlades til et fuldkomment Belmørke, hvis man ikke er forsynet med Lys eller Fakler. Dette Sidste havde jeg ikke belavet mig paa, og kunde derfor ikke trænge dybt ind. En af Skydsfolkene fortalte imidlertid, at han havde ved en Leilighed forfulgt Hulens Løb indtil 240 Fod fra Indgangen, uden dog at være kommen til dens Ende. Værdt var det vel, at anstille dybere Undersøgelser af denne Hule, hvorved man tillige kunde muligen faae opdaget Oprindelsen til det gjennem Hulen strømmende Vand, der formodentlig, hvorom jeg længerehen skal tale, har givet selve Hulen sin Oprindelse. I Almindelighed troer man, at det kommer fra et over Hulen i en Høide af 6 til 800 Fod paa Fjeldets Ryg liggende Ferskvand, der skal være ½ Miil i Omfang. Hvor Vandet fra denne Søe har gjennem Fjeldets Sprækker aabnet sig Gang ned til Hulen, der maa Hulens Ende og sandsynligviis findes.

Denne Hule undersøgte jeg i Aaret 1824 d. 6. Julii.

Jeg veed, at der skal i Søndmør endnu findes et Par Bjerghuler, som maaskee vare nogen Opmærksomhed værd; men de Efterretninger, jeg af Vedkommende har æsket om dem, ere endnu ikke komne mig tilhænde. At jeg intet melder om Emlemshulen i Borgnnds Præstegjeld, hvilken dog Strøm [8]) synes at ville give et Slags Celebritet, i det han taler om Trappetrin, som gaae op til den, og om dens høie Hvælving, kommer deraf, at jeg, ved at tage den selv i Øiesyn i Aaret 1824, fandt den ingen Opmærksomhed værd. Den maa heller kaldes et Hul, end en Hule. Man har af dette Hul i fordums Tid brudt noget Veegsteen ud, og det til en ubetydelig Dybde. Jeg har anført det Fornødne om denne Sag i mine trykte Reisebemærkninger [9]). Heller ikke kan jeg mellem Bjerghulerne regne Amdamshulen i Ørskoug, hvilken ogsaa Strøm om-

---

[8]) Søndmørs Beskrivelse 2 Part. Sid. 76.

[9]) Budstikken, 6te Aargang, S. 600.

taler [10]), saaſom den ligger ikke inde i noget Fjeld, men dybt i den flade Mark, og er dannet af flere mod hinanden heldende uhyre Stene eller Klippeſtykker, af hvilke den øverſte Deel eller Ryggen er ikkun at ſee, og mellem hvilke der findes lange underjordiſke Løngange, ſom man ſtiger ned i ovenfra gjennem viſſe Huller, der tilfældigviis ere opkomne i den tynde Jordſkorpe, ſom har dannet ſig over de ſammenſtødende Steenblokke. Selv har jeg ikke gjort mig bekjendt med denne Hule, men jeg formoder af Beſkrivelſen, at den har nogen Lighed med en Hule i Hardanger, ſom jeg længerehen ſkal omtale.

II.

Hulerne i Nordfjord.

Et eget Slags Huler, om man tør kalde dem ſaa, ere de, ſom findes i Nordfjord. Jeg kjender kun tvende ſaadanne, og det af en ſæregen Natur, nemlig:

1.) **St. Synneves Hiller paa Selløe.** Høit oppe i Fjeldet, ved hvis Fod de herlige Ruiner af St. Synneves, eller rettere St. Albani, Kloſter endnu prange, ſees nogle vidtſtrakte horizontale Gab, der gaae ind i forſkjellige Retninger mod Øſt og Nord. Selv i Mundingen ere diſſe Gab ikke meget vide, og Hulden tager mere og mere af, jo dybere man trænger ind, ſaaſom Fjeldtaget ſænker ſig derinde alt mere og mere. Dog have de oprindeligen havt en ſtørre lodret Høide; men denne er igjennem Seklernes Løb formindſket derved, at alt Qvæg, ſom gik paa denne Kant af Øen, iſær Gedder og Faar, ſøgte gjerne om Natten eller under et Uveirs Udbrud ind under diſſe Hiller, og efterlode der Urenlighed, ſom efterhaanden voxte til høie Lag, hvilket er Tilfældet ved de fleſte Huler. Denne Omſtændighed gjør det vanſkeligt at trænge ind til Hillernes Bund. Den øſtre af diſſe er imidlertid, ſiger man, den dybeſte, og ſkal gaae 20 Alen ind i Fjeldet. At Meget har i ſin Tid været anvendt paa diſſe Hiller, og paa deres Omgivelſer, er let at begribe; thi her var det, at den hellige Synneve og hendes Følge fandt Tilflugt og Frelſe, da Hedningerne fnyſede vildt

[10]) Anf. St. Sid. 182.

omkring dem. Legenden fortæller, at Fjeldet, bevæget over deres Nød, lukkede sig over dem — en uhyre Sarkophag! — men det maa have hævet sig iveiret igjen, da Faren omsider i Christendommens Morgenrøde syntes afvendt, saasom det lykkedes Olaf Trygvesøn og hans Stalbroder, Biskop Sigurd, her at finde Synneves Legeme heelt og holdent, tilligemed de øvrige Helgenes, efter Legendens Udtryk, sødtduftende Been. Lige ved Mundingen og i Forbindelse med disse Hiller blev derfor det allerældste Kapel ved Olafs Omsorg indrettet og helliget St. Synneve. Senere byggedes hende lidt neden for dette Allerhelligste en rummeligere Kirke, 21½ Alen lang, i hvis Chor hendes Skriin bevaredes, indtil det af Magnus Erlingsøn blev i Aaret 1170 flyttet til Bergen, hvor det, som Christkirkens ypperste Klenodie, spillede i lang Tid en vigtig Rolle, indtil det med Eet — ubegribeligt nok! — forsvinder af Historien. Neden for Tomten af denne Kirke springe 2 Terrasser frem i en Længde af 28 Alen, horizontal anlagte og opfyldte i det bratte Fjeld, med en Muur paa Forsiden af 14 Alens Høide og 24 Alens Bredde, paa hvilke formodentlig et Kloster har staaet, i Forbindelse med Kirken, og det, efter min Formening, allerede før den Tid, da St. Albani Kloster, der ligger paa Sletten, blev bygget; thi uden denne Opmærksomhed vilde St. Synneves hellige Skriin, der bevaredes i Kirkens Chor, eller maaskee i det ældste Kapel, som gik ind under Hillerne selv, have været slet bevogtet. At dette formeentlige ældre Kloster tilligemed hiin ældre Kirke og selv hiint ældste Kapel, kan være bleven forladt, efterat Albani Kloster var bygget, hvor St. Synneves Helligdomme muligen kunne være henbragte, og have staaet, indtil de bleve flyttede til Bergen, anseer jeg ikke urimeligt at være.

At Entréen til en saa stor Helligdom som St. Synneves Skriin maatte ansees for, og til Hillerne selv, som fromme Pillegrimme med andægtigt Sind i omtrent 200 Aar besøgte, maatte svare til Stedets Rye, kan man forestille sig. Derfor undres man ikke over endnu at finde en pompøs Trappe at føre didop, lagt af 24 smukt udhugne, ½ Alen brede og 2 Alen lange Steentrin. Denne Trappe er næsten fra det nederste Trin af bedækket af det overhængende Fjeld, som her danner en Hvælving, der udbreder sig alt mere og mere, som man kommer høiere op; og til det øverste Trin støder en Muur, som gaaer et Stykke hen mod Syd, men siden i en ret Vinkel 30 Alen henad mod Øst, lige til den Hule under Fjeldhvælvingen, hvor St. Synneves hellige Liig fandtes uforkrænket. Denne

Munr har i sin Tid formodentlig gaaet lige op under Fjeldhvælvingen, og tjent til at støtte den. Nu gaaer den ikke op under. Fjeldhvælvingen har indenfor Muren, siger Klüwer [11]), været malet, og forsynet med endeel smaae Jernstifter, som han mener, til at hænge Lamper paa. Jeg har ved et senere Besøg i Hillerne i Aaret 1827 undersøgt, hvorvidt dette skulde have undgaaet min Opmærksomhed ved det første Besøg i Aaret 1824; men jeg har ikke været istand til at finde, hvad Klüwer fandt. Kun dette saae jeg, at Muren var fuld af Navne, tegnede med Rødkride. [12])

2.) **Sinnerhillerne.** Saaledes kaldes en Fjeldhvælving, nordenfor Gaarden Eide i Gloppens Præstegjeld, 180 Al. lang, under en Bue af Fjeldet, der rager omtrent 8 à 10 Alen udover, og danner et fuldkomment Tag. Sit Navn kunde denne Fjeldhvælving muligen have faaet af det Tydske Ord: Sinter, hvormed man betegner enhver steenagtig og chrystalliniſt Afsætning af Vand, og i saa Maade svarede den ogsaa til sit Navn, thi Hvælvingen er hyppig overtrukken med en Cruste af Drypsteen. Men rimeligere henter man dens Benævnelse af Ordet: Sinner ɔ: Hammerslagg, Smedeskjel, saasom man finder her tydelige Spor af Smeltning, skjøndt uvist, hvad Metal man der kan have søgt eller fundet; thi hvad man i Fjeldvæggen synes at see, er intet andet end Lag af Glimmer og forvittret Felsspath, samt enkelte Stykker af Straalsteen; og hvorledes nogen Bjergmandssyssel kan være bleven anviist Plads heroppe, hvor man ad en yderst besværlig og farlig Vei maa kravle op til en Høide af henved 1000 Fod over den underliggende Dal, er næsten ubegribeligt. Man lønnes imidlertid for sin Møie med den steile Opstigen til disse Hiller rigelig ved den herlige Udsigt, man der nyder udover hele Omegnen og den vildtbrusende Eidsfos og ad det stolte Nydalshorn til.

Endelig vil jeg til Fjeldhulingerne i Nordfiord have henregnet

3.) **Jutulsgrotten.** I Dalen nedenunder de førnævnte Sinnerhiller, ligger en deilig hvælvet Fjeldgrotte af dette Navn, med næsten polerede Vægge, 18 Alen i Dybde og Bredde, og 12 Alen høi under Hvælvet, der ligesom un-

---

[11]) Norske Mindesmærker, S. 135.

[12]) Jfr. mine i Budstikkens 6te Aarg. S. 567—577 indførte Reisebemærkninger, af hvilke meget er her udskrevet.

derstøttes af et ubyre 12 Alen høit Fjeldstykke, som ligner en Bautasteen, og er i Roden 5½ Alen bredt. Dette Fjeldstykke, der i heldende Stilling staaer midt i Grottens Portal, kaldes Jutulen.

III.

Hulerne i Sondfjord.

Heller ikke i dette District er der nogen Overflod paa Bjerghuler. Jeg vil nævne dem, jeg veed af at sige.

1.) Hillerne paa Øen Kind. Af Sagnet om St. Synneve veed man, at hun og hendes Følge kom i 3 Skibe til Selløe og Kind, men om deres Skjebne, som landede paa Kind, tier forresten baade Krøniken og Sagnet. Nu maa man imidlertid antage, at det under Beboernes Forfølgelse er gaaet den Afdeling, som landede paa Kind, taaleligere end den, som landede paa Selløe, og at man af Hines Beretninger har faaet at vide, at den fra Irland flygtede Prindsesse hedte Synneve; thi de, som landede paa Selløe, kom ingensinde til Orde, men flygtede strax til Hillerne, der venligen lukkede sig over dem. Om noget Lignende omsider er vederfaret den Kindske Afdeling veed man ikke; men dette er vist, at i det Fjeld paa Kind, under hvilket Kirken nu staaer, er der ligedanne Hiller, som paa Selløe, og at Flygtningerne have under dem søgt Beskyttelse, er høist rimeligt. Martyrdøden, uvist hvilken, maae ogsaa Nogle af dem i det Mindste have lidt, thi uden dette vilde der neppe sammesteds være seet saa mange Jertegn, som Oddur Munk forsikrer at der har fundet Sted [13]). I Hillerne selv har jeg ikke været, men deres Beliggenhed oppe i Fjeldet har jeg seet fra Kirkegaarden af. [14])

2.) Hulen paa Lammethun. Naar man fra Sønden af kommer gjennem Gabet ved Korssund, der i sin Tid aabnede sig for Olaf den Hellige, saa ligger i Nærheden deraf paa venstre Side Øen Lammethun. Efter at have gjennemvandret en lang Strækning af Myrer og Bjerge kommer man paa Øens

---

[13]) vid. Langebeks Script. rer. danic. T. IV. p. I.

[14]) S. min foranstaaende Notiz Sid. 103 om Kirken paa Kind.

nordvestlige Side til et temmelig høit Fjeld, der allerede fra Søsiden af i lang Vidde udmærker sig ved sin flade tiskrlaagdannede Ryg. Fra Foden af dette Fjeld stiger man ad en temmelig brat og besværlig Vei paa den vestlige Side 2 à 300 Skridt opad, og man er da ved et veldannet Portal, omtrent 10 Alen bredt og 3 Alen høit. Det er den yderste Munding af en Hule, der nu sænker sig i en Vinkel af 30 Grader. Ethvert Trin gaaer over løse slibrige Stene, som, bedækkede af et vaadt klæbrigt Moos, skinne med herlig smaragdgrøn Farve i phosphorisk Lys, og gjennem alle Revner i Mundingens Hvælv sier Vand ned i dette Klippe-Portal. Indenfor denne yderste Munding møder en ny herlig Bue, bekrandset med frisk Vegetation af grønt liveligt Moos og andre Planter. Siden ophører al Vegetation. Hulen udvider sig nu alt mere og mere; og er man kommen 30 Alen nedover den slibrige Skraaning, saa ligger der et lidet Vand for Øiet, alvorligt, mørkt og stille, saa stort imidlertid, at man med en liden Baad, en Færing eller en Ege f. Ex., kunde i samme gjøre smaae Evolutioner. Her ved Vandspeilet er Hulen henved 30 Alen bred, og Længden af Vandet selv, saavidt man kan øine eller ahne det, thi i dets Inderste er Bælmørke, ligeledes henved 30 Alen; til den Længde fik jeg i det Mindste mit Lod kastet. Dybden af Vandet er 6 til 7 Fod. Jeg har smagt Vandet; det er sødt og godt og friskt, som det er klart og reent. Man seer ikke, hvor Tilløbet eller Afløbet er, men man hører i det Indre tunge Draaber falde i Vandet, ligesom man ogsaa maa tænke sig Vand strømme fra Hulens Munding af nedover til dens Bund. Herlig hvælver Hulen sig hernede, skjøndt ikke i regelmæssige Buer. Bjergarten er Gneis [15]). Man kan med denne mærkelige Hule sammenligne den i Indledningen foromtalte Pikhule, eller Djævlehulen ved Castelton i Derbyshire, der i en større Skala fremviser omtrent de samme Phænomener; ligesom ogsaa den, som Graah fandt paa Øen Akkia i Grønland. De have meget tilfælleds med hinanden. [16])

---

[15]) Jfr. mine Reisebemærkninger i Budstikkens femte Aargang 1824, S. 582, og sjette Aargang S. 560 og 561.

[16]) G. Graahs Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland i Aarene 1828—31, Sid. 40 og 41.

IV.

Hulerne i Nordhordlehn.

Om disse kan jeg, forsaavidt de gives, fortælle allermindst, uagtet de nærmest omgive mig, og det af den Aarsag, at jeg ikke har været istand til at erholde sikkre Efterretninger om hvorvidt de tilhobe virkelig existere, og følgelig endnu mindre om deres Beskaffenhed i dette Tilfælde. Saaledes er der sagt, at der paa Askøen skulde være een eller to Huler, men Andre, som jeg har spurgt derom, veed intet af disse at sige. Jeg maa altsaa lade den Sag staae indtil videre derhen. Hulen derimod i Fløifjeldet ved Bergen, som af Nils Klims underjordiske Reise har faaet Celebritet over hele Verden, er virkelig til, om end ikke aldeles saadan, som Holberg har beskrevet den; thi, saavidt jeg veed, gaaer man horizontal ind i den igjennem en yderst snever Aabning, der vedbliver at være trang, saa langt man kan følge den, hvilket gjøres vanskeligt, deels formedelst Nedstyrtninger, og deels formedelst Qvalm af mephitisk Luft. Nogle af Kathedralskolens Discipler skal engang have vovet dette Forsøg, men ikke kunnet trænge langt ind. At denne Hule skulde gaae igjennem hele Fjeldet sydefter og have en Udgang ved Svartediget, kan ikke ansees for andet end en fabelagtig Gisning, der har saa meget mindre Grund, som en saadan Udgang har aldrig været funden i den bemeldte Trakt; men skulde noget Saadant være, da vilde det, ved Siden af Hulens horizontale Entrée ikkun bevise, at man paa den Vei ikke kan gjøre nogen perpendiculair Fart ned til Planeten Nazar, eller nogen anden Klode omkring den underjordiske Soel. Det nærmeste Land, man i hiint Soelsystem kunde gjennem en Skraaning naae hen til, maatte, som Kartet viser, blive Qvama, der saaledes maa ligge omtrent lige under Svartediget.

Under Navn af Pilatushulen skal i Gulfjeldet findes et Hul, men som ikke er større end en almindelig hvælvet Kjelder. Hvad der har givet dette Hul hiint Navn, har jeg ikke kunnet faae Oplysning om.

V.

Hulerne i Sondhordlehn.

Af Saadanne kjender jeg kun to, blandt hvilke den ene endog ikke, uden i uegentlig Forstand, kan kaldes en Bjerghule og disse ere:

1.) **Hulen ved Gaarden Warge i Ous Præstegjeld.** Da Kirken i Fanse — eller rettere: Phane — skulde opbygges, formodentlig i det 14de Aarhundred, saae man sig om efter en til ziirlige Qvaderstenes Tilhugning og til andre Kirke-Ornamenters Forfærdigelse bequem Bjergart, og man fandt da i et Bjerg under Gaarden Varge i Ousſogn en fiin og blød Veegsteen, til Hensigten saa meget tjenligere, som Bjerget, der indsluttede samme, laae tæt ved Søebredden, hvorfra Udskibning og Transport let kunde finde Sted. Saaledes blev dette Bjerg, tæt over Vandspeilet, udhulet i en Strækning af omtrent 40 Alen, saalænge der var Veegsteen rigelig at finde. Den Hule, eller rettere Huling, som derved kom frem, er i Mundingen 6 Alen bred, og 3 Alen høi under Buespidsen, men indeni stiger dens Høide indtil henved 14 Alen. Mundingen bestaaer af et tykt Lag af reen Glimmerskifer, men indenfor begynder Veegstenen at vise sig, i hvilken endnu tydelig sees Huggene fra den Tid af, at Hulen blev bearbeidet. Inderst i Bunden findes Felsspath. I Veegsteensmuren viser sig Svovelkies chrystalliseret, og en Mængde smaae Druser, som have dannet sig, efterat Veegstenen her for Sekler siden blev udkilet. Nu bruges Hulen til et Baadenøst [17]).

2.) **Rivaashulen i Etne.** Naar man fra Etne Præstegaard seiler ud igjennem Pollen, saa har man paa høire Side et høit Fjeld mod Nord. I dette Fjeld, der stikker temmelig bredt ned i Søen, sees et Stykke op Mundingen af en Hule. Denne Munding er meget trang, og saa er Hulen ogsaa. Gjennem flere Krumninger høier den sig omtrent 24 Alen ind i Fjeldet, og er i Grunden ikke mærkelig.

VI.

I Hardanger

findes, saavidt mig bekjendt, kun en eneste Hule, og det ingen Bjerghule, men en underjordisk Hule, med en svag af Jord og Buske dannet Forhøining paa sin Ryg, af samme Art, kan jeg tænke, som den jeg forhen har bemærket at være

[17]) Jfr. mine Reisebemærkninger i Budstikkens syvende Aargang 1826, S. 383.

af Strøm omtalt paa Gaarden Andam i Hestdougs Præstegjeld paa Søndmør. Nede i en Dal under Gaarden Fixe ligger den, og kaldes Dysten (Dysen?). Den har 2 Aabninger, en mod Øst og en mod Vest. Igjennem hiin, som den største, gaaer man sædvanligviis ind i den; men det er en besværlig Gang ned over og imellem de store Klippestykker, der ligge for dens Munding. Naar man er kommen ned i Hulen, synes den at lukke sig. Der er ganske mørkt derinde, undtagen ved den omtalte Munding, hvor man skimter nogle Dagsstraaler, som falde paa det vaade grønne Moos, hvormed Indgangen ved Siderne er bevoxen, og i dens vestligste Ende, hvor Lyset falder, men skjævt, ind af et snevert Hul, dog uden at række langt. Har man været en Tidlang derinde, og vendt sig bort fra det Dagslys, som falder ind af Hulens østlige Munding, saa opklares Gjenstandene rundtom, som af en svag Dæmring, og man seer Hulens Hvælving under Taget, og dens Vægge, og de kolossale Steenblokke paa dens Bund. Jeg lod imidlertid, da jeg d. 16de Juli 1825 var der, Lygter hente, og ved Hjælp af de tændte Lys fik jeg Alt seet nøie, og turde nu kravle hensover de hid og did som ved en voldsom Revolution henslængte Fjeldbrokker. Midt i Hulen fandt jeg en Revne i dens Tag, gjennem hvilken Dagen brød ind, men i skjev Retning; og jeg kom endelig til dens vestlige Ende, hvor Dagslys atter var at skimte, og her krøb jeg, men besværligen nok, eller rettere sagt skjød mig opad og ud af det trange Hul, som her fører til Oververdenen. Hulen er lidt over 20 Alen lang, 7½ Alen under Hvælvingen, og lige saa bred. Temperaturen i den kunde jeg af Mangel paa Thermometer ikke bestemme, men den er yderst kold. [18])

Om end ikke til egentlige Huler henhørende, bør jeg dog endelig, førend jeg slutter min Afhandling over dette Æmne i Bergens Stift, nævne følgende:

Blandt Fjeldene i Fixesundet, der gaaer 1 Miil dybt ind i Nordvest, ligger eet, som kaldes Saltkjedelen. Høit oppe i dette viser sig en herlig hvælvet Grotte af 10 Alens Høide, 6 Alens Dybde og Bredde, med aldeles glatte afrundede Vægge. Almuen benævner den med et stygt Navn efter en Jettequinde.

Af et interessant Stykke i Tidsskriftet Hermoders 6te Hefte, No. 19, betitlet: "Naturmærkværdigheder i Ousedalen i Hardanger", kjender man de tvende

[18]) S. mine Reisebemærkninger i Budstikkens syvende Aargang S. 381 og 382, hvor denne Hule er allerede beskreven.

mærkelige Huller i det ved Gaarden Ouse i Uldvigs Sogn, Gravens Præstegjeld, liggende Fjeld, Koldehullet og Varmehullet benævnte. Det er i Grunden ingen synderlig store Fordybninger, og derfor i geologisk Henseende mindre mærkelige end i physisk. [19])

Om flere Huler i Bergens Stift veed jeg ikke at fortælle. I Sogn og paa Vors findes, saavidt mig er bekjendt, ingen.

Saa let, som det nu har været mig at give en Beskrivelse over førnævnte Huler, saasom jeg har været paa Stederne selv, og i enkelte Tilfælde har indhentet paalidelige Efterretninger om dem, saa vanskeligt vil det blive mig, det føler jeg, at give over disse Huler den belovede Kritik. At give denne i physisk og geologisk Henseende, dertil mangler jeg de fornødne Kundskaber, og veed blot dette, at der mellem de Naturlærde har været megen Strid, om saadanne Revolutioner, ved hvilke Hulerne kunne være blevne til i den Form de nu eie, kunne skyldes Ilden eller Vandet, og at denne Strid endnu neppe er afgjort. Non nostrum est, tantas componere lites. At give Kritiken i antiqvarisk Henseende, dertil har jeg atter for liden Læsning i Sagaerne, som maae regnes for denne Sags ypperste Kilder, og Snorre har kun levnet mig lidet til Veiledning, det jeg imidlertid skal paa sit Sted anføre. Om særskilte Afhandlinger ere skrevne over dette Æmne, er mig ubekjendt. Imidlertid vil jeg dog henpege paa hvad jeg mener kunde være Undersøgelse værdt, og saa sige om det Øvrige, hvad Historien, om end i sparsom Maade, kan lede mig til.

At de fleste og største Bjerghuler findes i Stiftets nordre Deel forudsætter, mener jeg, at de heftigere Revolutioner have der fortrinligere fundet Sted. Uden Revolutioner kan jeg nemlig ikke tænke mig en Hules Tilbliven. [20]) Mas-

---

[19]) Sammesteds S. 398.

[20]) Det falder af sig selv, at jeg her har blot de naturlige, ikke de konstige Huler for Øie. Disse Sidste vise tydeligen nok, ved deres Regularitet, ved deres Anordning, ja stundom ved der anbragte Konstværker, at de ere Produktet af Menneskekræfter, der ofte have endog i uhyre Masser arbeidet i det Dybe, ikke mindre underfuldt, end de Kræfter, der i stigende Retning førte de høie Pyramider op paa Ægyptens og paa Mexikos Sletter, om hvilke Sidste vi nylig af Architekten Nebel have faaet noiagtig Underretning. Blandt de konstige Huler vil jeg, blot som de vigtigste, nævne:

serne, saavel i de primitive, som i Overgangs- og Fløtsbjergene, maae have væltet sig fra Vesten til Østen, eller fra Østen til Vesten, alt som man vil, de maae dog have dannet compakte Legemer, i hvilke ingen Huulhed kan tænkes, uden i

---

1.) Labyrinthen ved Møris i Over-Ægypten, i sin kolossale Vidde nedgraven for den halve Deel i Jorden, og for den anden halve Deel opført over Jorden, indsluttede, efter Herodots Vidnesbyrd, 3000 Sale. Af disse skulle endnu 150 være tilgjængelige.

2.) Labyrinten paa Kreta, bygt efter hiint Mønster, synes allerede i Plinius's Tider at have været forstyrret. Imidlertid beretter en af de nyeste Reisende, Prokesch, os, at han nylig har vandret i dens underjordiske Irgange.

3.) Paa den lille Øe, Elephantis, i Nærheden af Bombay, findes en Hule, der er 90 Fod lang og 78 Fod bred, og har flere mindre Huler til Siderne. Disse ere indhugne i Klipperne, have store tilhugne Pillarer, og en Mængde i selve Fjeldmassen, som haut rélief hugne, næsten fritstaaende, Figurer.

4.) Paa Øen Salsette, i Staden Ambola, 7 engelske Mile fra Tennah, findes ligeledes en firkantet, i Fjeld indhugget Hule, 80 Fod i Qvadrat, med flere mindre Huler ved Siderne, samt med udhugne Pillarer og Figurer. I Midten af den største Hule staaer et stort Steen-Altar.

5.) Paa Øen Kanara, omtrent 10 engelske Mile fra Tennah, nordenfor Ambola, findes en Mængde smaae, i Klipperne indhugne, Huler med Pillarer og Figurer. I en af disse Huler sees udhuggen i Gentoo-Sproget en lang Indskrift, der indeholder Velsignelser over dem, som indfinde sig der til Gudstjeneste, hvoraf man maa slutte, at disse Huler tilhobe have været bestemte til og brugte som Templer.

Disse Huler ere beskrevne i den engelske Archæologie, Vol. VII, af Vm. Hunter, i hans account of some artificial caverns in the neighbourhood of Bombay, S. 286—302, og af Capt. Pyke, sammesteds S. 323—332, hvortil høre Pladerne XXI—XXVII, paa hvilke findes Tegninger af Hulen paa Elephantis og af de i Samme værende Billeder; og S. Letheuillier har sammesteds, S. 333—336, nærmere beskrevet Hulen paa Salsete, om hvilken han gjør den Beregning, at der behøvedes ikke mindre end 40,000 Mand til i 40 Aar at udhugge og tildanne den.

6.) Den forommeldte Capt. Pyke beretter, sammesteds S. 326 og 327, efter Job Ludolphus i hans history of Æthiopia, at Negus Lalibala, som herskede over Æthiopien i det trettende Aarhundred, lod hugge Tempelhuler ind i Fjeldene, og at han dertil forskaffede sig Steenarbeidere fra Ægypten. Han siger ogsaa, at hvor man i saadanne Templer vilde have Pillarer, der bleve disse dannede i selve Klippemassen.

7.) Leon de Laborde, hvis pragtfulde voyage de l'Arabie petrée er udkommen i Paris 1830 til 1834, fortæller, at imellem Ruinerne af den gamle prægtige Nabatæiske Kongestad Petra — et Sidestykke til Palmyra og Baalbek — fandt han Levninger af pragtfulde, i Klipperne udhuggede Gravhuler, af ældgamle, med Frontons og andre architektoniske Dekorationer i en nyere Tid forsynede Klippeboliger, af Templer m. m., hvis archæologiske Interesse forhøies derved, at man kan skjelne en langt ældre, ægyptisk eller indisk Tidsalder i disse Klippehulers oprindelige Skikkelse fra den sildigere Stiil i de architektoniske Dekorationer.

8.) Endelig kan man, om man vil, til de konstige Huler regne Katakomberne i Ægypten, ved Rom, og i Montmartre ved Paris.

det Tilfælde, at Masserne stormede paa hinanden i modsat Retning, hvilket da Fjeldenes Lag maatte kunne vise. Hvor nu ikke Vandet kan antages at have foraarsaget Udhulingen i Bjergenes Kjerne, der kunne Vulkanisterne tilegne sig Seieren, og saaledes mener jeg tilvisse, at Tilfældet har været f. Ex. med Dolsteens- og med Ronstadhulerne. Mundingen af den sidste seer i det mindste meget vulkanisk ud. Derimod vidner Limurshulen aabenbare for Neptunisterne, hvilket Pontoppidan forklarer [21]), og Strøm [22]) bekræfter. Vistnok er det: gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo; men naar man tænker paa hvad Tid der nødvendigen maa kræves, førend Dryppet kan faae bragt en saadan Udhuling tilveie, og førend Vandstrømmene kunde faae dannet Limurshulens Richer og Hvælv, saa finder man let, at Neptunisternes System kan endnu mindre bestaae med den Mosaiske Tidsregning, end Vulkanisternes. Selv Dyrekredsen i Denderah kan ikke opløse denne Gaade! —

Om Konsten har lagt noget til Naturens Værk i Hulernes Dannelse, som den nu findes, er vanskeligt at sige, da ingen kjendelige Spor deraf ere at see. Ja, der findes endog ikkun svage kjendelige Spor af nogen disse Hulers Afbenyttelse, Spor, mener jeg, af Menneskers Ophold eller Tilhold i samme, som man stundom finder i Røverborgene i Tydskland, og som jeg der selv har seet i Kuhstalls Klipperuiner i det deilige saakaldte Sachsiske Schweiz. Om end intet andet Spor maatte kunne være at finde, saa turde dog, synes mig, nogen Levning af Røgsod, som Vidne om menneskelige Væseners Tilhold i disse Bjerghaller, paa et eller andet Sted i Hulerne, enten under Hvælvet eller paa Sidevæggene, være at see; thi Arnens Lue maatte da til forskjellige Tider have brændt derinde. Men forgjæves har jeg eftersøgt dette i de omtalte Bergenske Bjerghuler. Ligesom det imidlertid ikke er usandsynligt, at Norges allerældste raae Indbyggere kunne, som Troglodyter, have fundet sig vel i disse Naturens for dem fyrstelige Haller, og at de hen i Tiden, adsplittede af de fra Sønden og Osten fremtrængende Folkeslag, have trukket sig tilbage til Bjerghulerne igjen [23]), og der holdt Dug og Disk, saaledes anseer jeg det udenfor al Tvivl, at de Hu-

[21]) Norges naturl. Hist. 1. Part. S. 77. [22]) Sondmørs Beskriv. 2. Part. S. 226.
[23]) N. M. Petersens Haandbog i den gammel-nordiske Geografi, 1834. Første Deel, S. 204.

ler, der ligge nærved Søen, have fra Tid til anden været besøgte og benyttede, som temporairt Tilholdssted af Søfarende og Vikinger, ja som Gjemmesteder for Skatte og røvet Gods, hvortil deres indre Form, der endog muligen kan skylde Menneskehænder Roget, gjorde dem ofte særdeles tjenlige. Man behøver til den Ende blot at lægge Mærke til Beskrivelsen over Dolsteenshulen, over Ronslad- og Skjongshulerne. De endeløse Krumninger og fast utilgjængelige Smuthuller i den første, og de inderste mørke Hvælvinger i de tvende andre Huler, der endog maae have været rummeligere, forend Hulerne bleve Tilholdssteder for blot Qvæg, hvis Exkrementer have fyldt deres Bund til flere Fods Høide, og saaledes rimeligviis skjule meget af deres oprindelige Struktur, og maaskee dølge meget, som kunde tjene til videre Oplysning, gjorde Hulerne, som sagt, særdeles tjenlige for den forommeldte Hensigt. I Bremsnæs-Hulen paa Nordmør skal der endog, efter en Vens Meddelelse til mig derom, være fundet paa Bunden af samme, slukte Brande og en Mængde Been [24]), der vidner om, at Mennesker have her havt Tilhold. Og nu vover jeg at gaae lige ind i Historien, for at gjøre det Ovensagte til mere end blot Formodning.

At der paa Maltha og paa Minorka findes Bjerghuler, som i ældre Tider have tjent til Boliger for Mennesker, kan man læse i Armstrongs Minorka, S. 223. Og flere saadanne Exempler kunne vel fremvises fra fremmede Lande; men jeg vil nu holde mig til Fædrelandets Historie.

Saaledes fortælles der nu rigtig nok i Brandkrossa-Thattr (en Saga fra det tiende Aarhundred), at en Mand paa Island, ved Navn Grim, af Sorg over en brandgunlstribet Qxe, som han havde mistet, foretog en Reise til Throndhjem, og kom ved den Leilighed tilfældigviis til Geitersklippen, hvor han fandt en Familie boende i en Hule, og der tillige sin savnede Qxe. Men Ulykken er, at P. E. Müller [25]) med kritiske Grunde gjør dette til et Eventyr, og paastaaer ovenikjøbet, at man aldrig har havt Exempel paa, at Nordmænd i Harald Haarfagers Tid og derefter boede i Klippehuler, uden det maaskee var en enkelt Rømningsmand, og selv en Saadan tømrede sig hellere et Huus i Skoven. Imid-

---

[24]) Dette Sidste fortæller ogsaa Kraft om Huuslie-Hulen, med Tillæg, at der findes Menneskebeen. S. Krafts Top. Stat. Beskriv. over Norge, 5. Deel, S. 283.

[25]) Sagabibliothek 1. D. S. 296—298.

lertid fortæller Snorre [26]), at Sigurd Slemmedegn, som levede i det tolvte Aarhundred, opholdt sig en Vinter over med 20 Mand i en Bjerghule i Finmarken, og hængte et Klæde for Gabet af Hulen, saa at man ikke kunde see dem fra Strandbredden. Allerede heraf seer man, at Bjerghulerne, især naar de laae ved Kysten, ansaaes for tjenlige i Nødsfald til at være temporaire Opholdssteder, og brugtes dertil.

Der gaaer fremdeles en Fortælling om en Jotun, ved Navn Bruse, som skal have levet i Slutningen af det tiende Aarhundred, og opholdt sig med sin Moder, en Troldqvinde, i en Hule paa Mørene. Ytre-Sandøe nævnes Stedet, hvor Hulen var; men Schöning er ikke enig med sig selv, om derved skal forstaaes en af de Romsdalske Øer af dette Navn, i Nærheden af Stat, eller om det, skjøndt mod Benævnelsen, skal være Aversøen paa Nordmør [27]). I første Tilfælde blev det da Dolsteenshulen, men i sidste Bremsnæs- eller og Huusliehulen. Sagen kan forsaavidt være ligegyldig, som der af det Forhensagte allerede er beviist, at Mennesker maae have havt Tilhold i begge de sidstnævnte Huler, og det skal i det Følgende vorde beviist, at det Samme maa have været Tilfældet med Dolsteenshulen, paa hvilken jeg for min Deel desuden antager, at Sagnet om Bruse passer heel vel. Denne Bruse vare alle Mennesker i Almindelighed rædde for; og Asbjørn Prude, en djærv og forvoven Yngling, var betimelig advaret om, ikke at give sig i Kast med ham. Men netop Dette opildnede Asbjørns Mod. Een Gang lod han sig ved sin Ven Orms Overtalelser afholde fra at søge Bruse op, men en anden Gang fik Lysten til dette Eventyr saadan Magt med ham, at han med et Skib, bemandet med 24 Mand, lagde til Sandøe, for at gjæste den vidtberygtede Jotun i hans Hule. Forsøget faldt ilde ud. En stor Skygge, hedder det, bedækkede Indgangen til Hulen, saa at da Asbjørn var i Begreb med at søge denne, blev han overrumplet af Bruse, der kastede ham til Jorden, skar Bugen op paa ham, bandt hans Tarme fast til en Jernstolpe, og drev ham rundt omkring denne, indtil alle Tarmene vare udtrukne. Under denne grusomme Behandling skal Asbjørn, ligesom Reg-

[26]) I Sigurds, Ingaes og Eisteins Historie, Kap. 6.

[27]) Norges Historie, 3. Deel, S. 432 ff. Jfr. Norsk Penning-Magazin, 2den Aarg. 1835, S. 267 ff.

ner Lodbrog fordum i Ormegaarden, havde qvædet sin Dødssang [28]), og opgav saa Aanden.

At dette heel vel passer paa Dolsteenshulen, har jeg sagt, fordi der netop ved Indgangen til denne hænger en naturlig Portik udover Fjelden, som kaster en stærk Skygge fra sig, og i denne var det at Asbjørn forvildede sig. Asbjørns Drab blev siden hævnet, hedder det; og da fortælles tillige, at Orm tog med sig af Hulen tvende Kister fulde af Guld og Sølv foruden meget andet Gods. Ogsaa dette turde bestyrke den Formodning, at Sagnet gjælder Dolsteenshulen, om hvilken der i sildigere Tider gik med Hensyn til dens Skatte megen Ry, som følgende Fortælling skal bevise.

Orkneyinga-Saga [29]) beretter, at i Begyndelsen af det tolvte Aarhundred boede paa Agde en Høvding, ved Navn Kolr. Han havde en gjæv Søn, som hedte Kal, og som siden blev af Sigurd Jorsalafar forlehnet med den Deel af Orkenserne, hvorover den myrdede Magnus Erlandsen, som siden blev kanoniseret, havde hersket. Med Jarleværdigheden fik han ogsaa Navnet Rognvald. Han færdedes meget paa Bergen. En Sommer foer han nordefter til Trondhjem i Handelsanliggender, og havde mange Kjøbmænd med sig. Da han kom til Sandøe, var Vinden stik imod, og der kom en Lyst paa Kal og paa hans Følgesvende, at gaae ind i Dolsteenshulen, hvorom Rygtet gik fra ældre Tider af, at der skulde findes store Skatte [30]). Men, som det tillige hedte, at Spøgelser rugede over disse, saa hørte der Mod til dette Foretagende. Kjøbmændene bleve derfor betænksomme udenfor; men Kal og en Træl, ved Navn Havard, ginge frygtløse ind. Nede i Hulen kom de til et Kjær, og da der maatte vades over, saa bandt de et Reeb imellem sig, for ei at skilles ad, og lode Faklerne vise dem Vei. Endelig kom de over Kjærret, men Stanken var saa fæl, og Luften saa mephitisk, at de neppe kunde holde det ud, og Faklerne vare nærved at slukkes. Da nu Kal ikke vilde gaae, eller ikke kunde komme, længere, saa reiste han og Havard, hedder det, en Mindesteen [31]), og Kal qvad:

---

28) Sangen findes i Olaf Trygvesons Saga, 3. Deel, S. 191 ff. (Oldnordiske Sagaer, Kbhvn. 1827.)

29) Hafniæ 1780, S. 155 ff.

30) Torfæus Hist. Norv. P. 3. S. 489.

31) Skulde denne Mindesteen maaskee være den, hvor jeg og mit Selskab i Aaret 1827 standsede under Hulens Undersøgelse? S. Sid. 208.

Her hefi ec hafann reistan
Hardgediodom varda,
Dolls i dockum helli,
Draugs, leita ec sva bauga,
ecki veit hve yta
unnskidha ferr sidhan
langa braut oc liota
leidh yfer vatnit breida [32]).

D. e.

Her Stenen jeg har reist
Den Dristige til en Varde
I Trold Dolls mørke Hule
Saa efter Guld jeg leder.
Ei veed jeg, hvem der siden
Vil have Mod at reise
Den lange Stie og fæle Vei
Henover dette brede Vand.

Skatte fandt de ikke. Kal og Havard kom lykkelig op af Hulen igjen til deres Kammerader, og saa fore de, staaer der, tilbage til Bergen.

Samler man nu dette, og maaskee flere Exempler, dem jeg ikke kjender, som kunde hentes af Sagaerne og af Historien, saa bliver det mere end sandsynligt, at Flygtninger, Vikinger og Sørøvere have benyttet sig af saadanne ved Havet beliggende Huler, til enten der at boe — i det mindste for en Tid — eller i alt Fald der at gjemme det plyndrede Gods.

Neumann.

---

[32]) Bartholin anfører antiquit. dan. lib. 3. Cap. 2, S. 276 og 277, ogsaa dette Qvad, men med nogle Variationer, saa det synes, han har udskrevet det af en anden Codex.

Catalog

over

det Norske Universitets Samling af Nordiske Oldsager i Christiania.

No.

1—2 Et Harniſt af Jern. 1) Bryſt-Pladen; 2) Ryg-Pladen, af almindelig Form, neppe ældre end høiſt fra det 16de Aarhundrede.

3 En Hjelm af Jern. Nakke-Skjermen med Ledde; af Kind-Skjermen den ene borte; foran en Skrue til at befæſte Viziret med; fra ſamme Tid ſom foregaaende Stykke.

4 En Hjelm; næſten ganſke af ſamme Form ſom foregaaende No. og uden-tvivl fra ſamme Tid.

5 En Armſkinne af Jern; den nedre Deel fra Albuen af; Haandbedæk-ningen af Læder, belagt med fiint ſammenſatte Staalringe; Jernpla-den, der har bedækket den ydre Deel af Armen, er ziret med forgyldte Striber; fra ſamme Tidsalder, ſom foregaaende Stykker.

6 En Kaarde af uſædvanlig Dannelſe; egentlig kun Spidſen af et Korsge-vær, paa hvilken er ſat Kaarde-Haandfang; neppe ældre end fra 18de Aarhundrede.

7 En Ryttер-Pallaſk; rimeligviis fra ſamme Tidsalder.

8 En Hjelm af Jern; af meget gammeldags Form (omtrent ſvarende til den i Jahns Værk Tab. IV. No. 4, afbildede); den egentlige Hoved-bedækning, der omtrent er 6 Tom. høi, beſtaaer af en korsformet Jern-Plade; Aabningerne mellem Korſets Arme ere udfyldte med indvendig paaklinede tyndere Jern-Plader; i Korſets Midte, over Iſen, er en liden Bule; rundt om den nedre Rand løber en udvendig paanaglet Skjerm af Brede omtrent 2½ Tom. Den er funden i Jorden paa Eger

No.

og er rimeligviis fra den hedenske eller Begyndelsen af den christelige Tidsalder; store Stykker af den ere fortærede af Rust.

9 **Brudstykke** af den øvre Rand af et **Mæsing-Kar**; Aabningen 6½ Tom. i Gjennemsnit; Karret har været tyndt, videre foroven end forneden, og havt Hank som en Gryde; den øverste Rand udadbøiet; fundet i Jorden paa Eger; om paa samme Sted som foregaaende No. vides ikke; skal fuldkommen ligne Kar, der i Bergens Stift ere fundne i hedenske Gravhøie og formodes at have henhørt til Offer-Redskaberne.

10 **En Primstav**; af oval Form med Haandfang; Ovalen 15 Tom. lang, 9 Tom. bred, Haandfanget over 5 Tom. langt; Dagmærkerne affatte med Strøger langs den ydre Rand af begge Hovedfladerne; Ugemærkerne ligeledes med Strøger i Side-Randen; Festmærkerne indenfor Dagmærkerne; paa Haandfanget er udskaaret "Niels 1600".

11 **En Øxe** af Steen (Hornblende), 5 Tom. lang, 2 Tom. bred og 2½ Tom. tyk ved Skaft-Hullet; Banen afrundet (aldeles som Fig. 35. Tab. III i Nord. Tidsskrift for Oldkynd. 1 B. 2 H.); funden 1780 i en stor Jordhøi omtrent 90 Skridt i Omkreds og 8 Alen høi, i Wemmendløv Sogn, Jerrestads Herred, Christianstads Lehn i Skaane. Høien kaldtes Arpæ-Høi, og deri fandtes foruden nærværende Øxe en Deel Stykker af forraadnede Menneskebeen.

12 **Et Øxeblad** af Jern; 6 Tom. langt, 3 Tom. bredt for Eggen; 1 Tom. foran Skafthullet; Banen firekantet, 1½ Tom. bred, 1 Tom. lang.

13 **Brudstykke** af et **Sværd** af Jern; Hæftet og et Stykke af Klingen; det øverste af Hjaltet er borte; det tilbageværende af Hæftet 5 Tom. langt, hvoraf Haandfanget 3½ Tom; Pareer-Pladen 4 Tom. lang, 3 Tom. bred, noget nedadbøiet paa Siderne; Klingen bredest 1½ Tom., tveegget med Fordybning langs Midten.

14 a) **Et Knivsblad** af Jern; meget beskadiget af Rust; Formen som Bladet af en Tollekniv; 5 Tom. langt.

b) **Brudstykke** af et andet Jern-Redskab.

15 a) **En Dolk**; Bladet af Jern, firesidet, 6 Tom. langt, meget beskadiget af Rust; Haandfanget af Been, 3 Tom. langt, firesidet med afstumpede Hjørner.

No.

15 b) En Pile-Od; af Jern, 3 T. lang; den egentlige Od firesidig, ganske afbuttet, noget tykkere i den ydre Ende; af Skaftet, der har gaaet ind i Jernet og været af Træe, er endnu et Stykke tilbage.

c) En Pile-Od; af Jern, 2½ T. lang; Odden firegget og spids, dog noget rund mod Spidsen; Skaftet har gaaet ind i Jernet.

d) En Pile-Od; af Jern; af Beskaffenhed som den foregaaende, kun noget smalere og spidsere; Længden 2½ T.

16 En Spyd-Od; af Jern, meget forrustet; selve Bladet, som det nu er, 9½ T. langt, og har, som det synes, havt tilbagegaaende Spidser eller Agnorer (altsaa et Krogspyd, Krokaspiot); Fordybningen for Skaftet (Falurinn) 5½ T. lang, med Huller for 6 tvertigjennem gaaende Nagler.

17 Et Bidsel-Mundbid; af Jern, 6½ T. langt med enkelt Led; hver af Sideringene 1½ T. i Gjennemsnit; i hver af Ringene paa den ydre Side to Jernbeslag, der have henhørt til Lædertøiet.

18 Et Par Spænder; af Bronce; Formen oval ophøiet, Længden 4 T., største Brede 2½ T., største Dybde 7 Linier; inde i Hulingen har været en Naal af Jern, omtrent indrettet som Formen paa Nutidens Brystnaale; et lidet Stykke er endnu tilbage i den ene Spænde; udvendig en forziret, gjennembrudt Plade fastnaglet paa selve Spænden, hvis glatpolerede Overflade har kunnet skimtes gjennem Aabningerne paa Dækpladen. Spænderne have udentvivl været brugte som Brystspænder til at sammenhæfte Kappen med.

19 Et lidet Stykke af en Ring-Brynie; Staalringene fine, aabne og simpelt sammenbøiede.

20 En Nøgel, af sædvanlig Form.

21 En liden Tobaks-Pibe af Kobber.

No. 10—21 ere deels fundne deels samlede af Professor Høegh og i sin Tid skjænkede til Selskabet for Norges Vel, dets Antiquitets-Musæum; der findes ingen videre Oplysning om, hverken hvor, eller under hvilke Omstændigheder disse Sager ere fundne.

22 a) Et Spyd-Blad; af Jern, af et mindre Spyd, rimelig af et Kaste-Spyd; Længde 6 T.; har været indbrevet i Skaftet; meget forrustet.

No.

22 b) Et Do., halvfortæret af Rust; Form og Størrelse synes at have været den samme som ved Litr. a.

c) Et Jldstaal; omtrent af samme Form som de nu brugelige; Længde 2½ T., største Brede 1 T.

23 Et Spyd-Blad, af Jern; den hele Længde 16 T., største Brede 2 T., det egentlige Blad 9 T.; Indhulingen for Skaftet (Falurinn) 7 T. langt; Aabningen i Gjennemsnidt 9 Lin., liniedannede, inddrevne Zirater og Huller for to, tvertigjennem gaaende, Nagler; Stykket i det Hele vel bevaret; paa flere Steder Spor af Politur.

24 Et Øxe-Blad; af Jern, 5½ T. langt; for Eggen 3 T., foran Skaft-Hullet knap 1 T. bredt; Banen ¾ T. lang, 1 T. bred.

No. 22—24 ere fundne i Aaret 1810 ved Udgravningen af en liden Jord-Haug ved Gaarden Riise i Opdal i Trondhjems Stift. Her skal, ifølge Sagnet, Kong Harald Haarfager have leveret Trønderne det første Slag, i hvilket en Mængde Mennesker skulle være faldne.

25 Et Sværd-Hefte, med et lidet Stykke af Klingen; det hele Heftes Længde 6 T.; det egentlige Haandfangs omtrent 3 T.; Hjaltet eller Knappen, der er af Jern, har, som det synes, været ziret med Sølv; Haandfanget har været af Jern inderst, bedækket med Træ og yderst omviklet med Sølvtraad; ellers afbrudt og meget beskadiget af Rust.

26 a) Et Øxe-Blad, af Jern; 5 T. langt; for Eggen 4 T.; foran Skafthullet knap 1 T. bredt; Banen firekantet, 1½ T. bred, ¾ T. lang; Bladets nederste Hjørne skraa afbuttet.

b) Bladet af en Tværøxe, af Jern; Længden 5½ T., for Eggen 2½ T.

27 a) Et Spyd-Blad, af Jern; selve Bladet 9 T. langt; største Brede 1½ T.; Indhulingen for Skaftet 4½ T. lang.

b) Brudstykke af et Ditto; Stykkets hele Længde 10 T.

28 En Kniv af Jern; Bladets Længde 8 T.; største Brede 9 Lin.; Jern-Tangen, om hvilken Skaftet har siddet, 4 T. lang; selve Beklædningen aldeles borte; 3 af Naglerne, hvormed den har været fæstet, staae tilbage.

No.

29 En Tang, af Jern; Længden 10 T.; Breden af hvert Been ½ T., Benenes yderste Ender nedadbøiede.

30 En Spore, af Jern; Formen meget gammeldags; en liden skarp, rund Pig istedetfor Stjerne; Sidebøilerne spæde; yderst paa dem Aabninger for Spænderemmen; Længde 5 T.

31 En Hængelaas, af Jern; Formen gammeldags; Nøgle-Hullet i den ene Ende; Længde 2 T.; Brede ligeledes 2 T.; Tykkelse ved Nøglehullet 1 T.; Nøglen maae have havt en ganske egen Form.

32 En Lænke af et Bidsel, af Jern, meget tung.

33 En Nøgel, af Jern; Formen almindelig.

34 a) En Pile-Od, af Jern, treegget, 4½ T. lang, paa det bredeste ½ T.; indrettet til at fæstes i Skaftet.

b) En liden Krog, af Jern, 4 T. lang; uvist til hvad Brug.

No. 25—34 er Alt fundet i Jorden paa Gaarden Hovindsholm paa Helge-Øen i Mjøsen; om paa samme eller forskjellige Steder vides ikke; No. 25 og 30 ere sikkert fra en temmelig gammel Tid, rimeligviis fra Hedenskabet.

35 Et Sværd, af Jern; hele Længden 1 Alen 11 T.; Klingen tveegget, 1 Al. 4½ T. lang, 2 T. paa det bredeste med en Fordybning langs ad Midten paa begge Sider; Hæftet 6½ T. langt; deraf selve Haandfanget lidt over 3½ T.; uden Zirater. Fundet tilligemed brændte Sager i en Gravhøi ved Gaarden Hoff i Hurum Sogn.

36 Et Par Sporer, af Kobber; stærkt forgyldte, med udprikkede Zirater paa den ydre Side, samt smaae Kugler paafæstede; Længde vel 4 T., hvoraf Hælbøilen 3 T. Sporerne sees at have haft Hjul eller Stjerner, men disse ere borte. Fundne i Jorden ved ovennævnte Gaard Hoff, dog ikke i nogen Gravhøi; maaskee fra den catholske Middelalder.

37 En Aniv, af Jern; 14 T. lang; Bladet 10 T. langt, dets største Brede 1½ T., skarpt blot til den ene Side, spids Od; Haandfanget 4 T. langt; kun den flade Jerntange er tilbage; Beklædningen er borte; hvor Haandfanget og Bladet støder sammen er et lidet Beslag af Kobber, fæstet ved en tvertigjennem gaaende Jern-Nagle. Funden ved

No.

forbemeldte Gaard Hoff i en Gravhøi, hvor der fandtes Spor af brændte Ting; den laae omtrent 1 Alen høiere op i Høien end de brændte Been og Kullene.

38 a) Et Bidsel-Mundbid, af Jern; Længde 9 T.; dobbelt Led; Side-Ringene 2½ T. i Gjennemsnidt.

b) To Klinknagler, af Jern, rimeligviis af en Baad.

39 a) Et Anivblad, af Jern; selve Bladet næsten 3 T. langt; Tangen, om hvilken Skaftet har siddet, henimod 5 T.; Formen som de endnu brugelige Tolleknive.

b) Et lidet Jern-Redskab, 3 T. langt, største Brede 3 Lin., største Tykkelse knap 1 Lin., firkantet; i den ene Ende gandske spidst, i den anden forsynet med et Øie; maaskee et Slags Naal?

No. 38 og 39 ere, ligesom 35 og 37, fundne i Gravhøie fra hedensk Tid ved Gaarden Hoff i Hurum.

40 En Ring af Bronce, 7½ T. i Gjennemsnidt; af et Slags vredet Arbeide og vel forarbeidet; indrettet til at spænde op og i ved en simpel Bøining; tyndest ved Spændingen, tykkest omtrent ½ T. paa den modsatte Side; forresten særdeles vel conserveret og overalt overtrukken med ædel Rust; rimeligviis et Slags Hovedsmykke. Funden 1799 i Jorden under en Mængde Stene, paa Gaarden Bigsund i Rygge Sogn.

41 En Øxe, af Steen; for Eggen 1¾ T.; 5 T. lang, største Tykkelse tvert over Hullet 2½ T.; Hullet nærmere Bagsiden; Banen noget tilspidset og firkantet; Eggen forstødt; Formen i det Hele afrundet, uden skarpe Kanter; nærmer sig noget den i Nordisk Tidsskrivt for Oldkyndighed, 1 B. 2 H. Tab. IV. Fig. 44, men er mindre godt arbeidet.

42 a) En Steen-Kile, af Flint; Længde 5½ T.; Brede for Eggen 2 T.; største Tykkelse 1 T., uden ordentlig Bane; grovt arbeidet.

b) En Ditto; den øverste Deel afbrudt; Brede for Eggen 2¼ T.; Eggen noget rundet, Slibningen fiin.

43 a) Brudstykke af en Smalmeisel, af Flint; det hele Stykke 2¼ T. langt, firkantet, smalere i den ene Ende end i den anden.

No.

43 b) En Smalmeiſel, af Flint; Længde 6 T.; for Eggen 7 Lin.; ſtørſte Brede 9 Lin.; ſtørſte Tykkelſe 7 Lin.; ſiirkantet; ſtint ſleben mod Eggen; uden ordentlig Bane; afbrudt i 2 Stykker; aldeles lignende den i Nord. Tidsſkr. for Oldk. 1 B. 2 H. Tab. III, Fig. 13, afbildede. No. 41 til 43 ere fundne i Gravhøie paa Fyen i Danmark.

44 En Primſtav; flad og fireſidet med Haandfang; Længden i det Hele 1 Al. 9 T., Breden 1½ T. Paa Haandfanget ere udſkaarne nogle Bomærker og Bogſtaver; Mærkerne for Dagene ere ſimple Indſnidt. Staven har været ſønderbrudt, men er ſammenſat med Træ-Stifter.

45 En Primſtav; langagtig, flad, og forſynet med Haandfang; mod Enden noget tilſpidſet; Længden i det Hele 1 Al. 11 T.; ſtørſte Brede 1½ T.; ſexſidet; Mærkerne for Feſterne paa de ſtørſte flade Sider; Mærkerne for Dagene, der kun ere betegnede med ſimple Indſnidt, paa den ſkraae Sideflade, og Mærkerne for Ugerne, der ligeledes ere betegnede med indſkaarne Linier, paa den lige Sideflade; paa Knappen af Haandfanget Bogſtaverne O A?

46 En Primſtav; flad, fireſidet, mod Enden afrundet, forſynet med Haandfang; Længde 1 Al. 7½ T.; ſtørſte Brede 2 T.; Indſnidt paa den ene Sideflade, der ſynes antyde, at Staven tillige har tjent ſom Alen; forøvrigt Indretningen omtrent ſom ved No. 44.

47 En Primſtav; oval, med et lidet rundt Haandfang; ſtørſte Længde, Haandfanget iberegnet, 15½ T., ſtørſte Brede 4½ T.; Feſt- og Dag-Mærkerne — de ſidſte ſimple Indſnidt — paa Fladen; Uge-Mærkerne paa Yder-Siden; Aarstal 1616 indſkaaret.

48 En Primſtav; flad, fireſidet, mod Enden afrundet, forſynet med et lidet, rundt, gjennemboret Haandfang; Længde 23 T., Brede neppe 1½ T. Indretningen forøvrigt ſom ved No. 44; kun med den Forſkjel, at Dagmærkerne — der beſtaae i ſimple Indſnidt — ere anbragte paa Siderne; Ugemærkerne derimod paa ſelve Fladerne, ovenfor Feſtmærkerne og adſkilte fra disſe ved en Linie; Udſkjæringerne i det Hele rene; Aarstal 1677.

Primſtavene No. 44—48 have alle været opbevarede paa Ringeriget,

No.

paa forskjellige Gaarde. Med Hensyn til Fest-Mærkerne stemme de ikke med hinanden.

49 En liden Menneske-Figur, af Bronce; Længde 3¾ T.; Figuren er, som det lader, nøgen, om Livet et Belte, der foran danner en stor Knude; den høire Fod noget fremtrædende; begge Arme afbrudte til Halvdelen; den høire er hævet i Veiret, den venstre halv nedsjunken; Ansigtet med tykke og lange Knebelsbarter samt kort men bredt Skjæg; Haaret afklippet i Nakken; paa Hovedet en flad Hue; Billedet er, paa de afbrudte Arme nær, vel vedligeholdt og overdraget med ædel Rust; fra Isen af og ned mellem Benene er et boret Hul; Billedet er fundet i Aaret 1840 under nogle Stene i Jorden paa Gaarden Skougstads Grund paa Ringerige, da den nye Kongevei til Hadeland blev anlagt. Det findes afbildet i Sjøborgs Samlingar för Nordens Fornälskare, 1 T. 35, Fig. 96 og 97, og antages af bemeldte Forfatter (l. c. S. 130) for at være et Odins Billede. Rimeligere bliver det dog vel, hvis man ivrigt antager det for et Afgudsbillede, at gjøre det til en Thor.

50 Fem malede Glasruder; Formen oval; Længde 5½ T., Brede 4 T.; Tegningerne, der ere net udførte med sort, bestaae i billedlige Fremstillinger af Maanederne, een Maaned paa hver Rude; Aarstallet 1651 findes paa tvende af dem; den ene er brudt i 2 Stykker. Disse Ruder have siddet i Vinduer paa Gaarden Halsteenrud i Nordrehougs Præstegjeld paa Ringerige. De synes at være af Nederlandsk Arbeide.

51 Et lidet Krud- eller Snus-Horn, af Rensdyrhorn, 3¾ T. høit med Messing-Bund; paa Siden udskaaret to dandsende Figurer, og nedenunder Aarstallet 1544.

52 En Snus-Budik, af Valbirk; Aarstallet 1672 i Bunden; Beslag og Prop mangle.

53 Nogle smaae Glasstykker, af gunlagtig Farve; skulle være fundne i en Gravhøi.

54 En Stridshammer, af Jern; Længden i det Hele 20¾ T.; Haandfanget, der er omgivet af Træ og har en Jernknop i Enden, 4½ T.; selve

No.

Hammeren næsten 2 T., med flad ottekantet Plade, 1½ T. i Gjennemsnidt; den bagudgaaende, noget nedadkrummede Pig 4½ T. lang; Paareerpladen af Jern af gjennembrudt Arbeide, fremstillende kronede Hoveder, indflyngede mellem Løvværk; Skaftet rundt og af heelt Jern. Hvor dette Stykke er fundet vides ikke.

55 En Steen-Øxe; Længden 4 T.; Brede for Eggen 1½ T., ved Hullet 1 T.; største Tykkelse 1½ T.; Banen afrundet; Formen som No. 11. Hvor den er funden vides ikke.

56 Et Spyd-Blad, af Jern; meget beskadiget af Rust; Længden af hvad der nu er tilbage, er 9 T.; fundet i en Steen-Røs i Veldre Annex til Ringsager Præstegjeld paa Hedemarken.

57 Et Slags Trindse, af Jern med tvende Hjul; funden paa Gaarden Ulvildsrud i Ringsager Præstegjeld, i Jorden under en Steendynge.

58 Et Bæger, af Træ med Stet og rundt Fodstykke; Højden i det Hele 11 T.; Dybden af det egentlige Bæger 5 T.; Viden ved Randen omtrent 6 T. i Gjennemsnidt, i Bugen noget større; Fodstykket henved 7 T. i Gjennemsnidt. Bægeret er dreiet og har været ziret med Malning, som dog nu for det meste er bortslidt. Under Fodstykket er udskaaret nogle Bomærker og Aarstallet 1559. Bægeret skal have været brugt som Kalk ved Communionen i Ringsager Kirke.

59 Et Christus-Billede, af Træ, 20 T. langt; Levning af et Crucifix, meget beskadiget og af saare maadeligt Arbeide; har staaet i Brottom Annexkirke til Ringsager.

60 Et Par Spænder, af Bronce, af samme Slags som No. 18; svale og stærkt opbøiede; Længde 4 T., Brede 2 T.; enkelt Plade; udvendig zirede med et Slags Drage-Figurer, samt paaloddede Knopper, 9 paa hver Spænde; indvendig paa begge Spænder tydelige Spor efter Naalen, der lader til at have været af Jern; funden i en Gravhøi i Rommedal Sogn paa Hedemarken.

61 Et Røgelse-Kar, af Kobber, fra den catholske Middelalder; Højde 7½ T., men Foden er afbrukket ligesom og Lænkerne og Hanken i Laaget; Laaget er af gjennembrudt Arbeide og af den paa saadanne Kar almin-

No.

delige Taarn-Form; har været opbevaret i en Kirke paa Falster i Danmark.

62 En Halskjæde, af Sølv, med ihængende Sølv-Kors; Kjæden er 32 T. i Vidde og dannes af et Slags i hinanden gaaende Sløifer af tynde, flade Sølvbaand; Korset er 3½ T. langt og 3 T. bredt; hver af de 4 Ender danner en trebladet Rosette; i Midten Christus paa Korset; i hver af Ende-Rosetterne en firebladet Zirat med en flyvende Ørn i Midten — Alt i Filegrans Arbeide; i Korsets tvende Sidearme samt i dets nederste Ende ere Sølvkroge anbragte, hvori hænge Løv af tyndt Sølv; paa Korsets Bagside i Midten er et indridset Christus-Hoved; i Ende-Rosetterne indridsede Baandslyngninger med Strøger og Bogstaver, blandt hvilke sidste maa mærkes, i den øverste Rosette Ā V; Korset er hult, og har, skjøndt det nu paa Bagsiden er sammenlodet, sienſynligen engang været indrettet til at aabnes fra denne Side og følgelig, efter al Sandsynlighed, tjent til Gjemmested for Helgenlevninger; det har over det Hele været forgyldt, dog stærkest paa Forsiden; det hænger i en Sølvkrog, hvilken med den modsatte Ende tillige holder Kjæden sammen, i det den danner Leddet mellem 2de Hemper, hvis øvre Dele udgjøre flade, trebladede Rosetter, af drevet, perlet Arbeide.

63 En Halskjæde, af Sølv, med ihængende Kors; Kjæden er nu for Tiden omtrent 34 T. i Vidde, men udentvivl mangler et lidet Stykke; den er dannet af kunstig sammenflettede Sølvtraade og udgjør i det Hele en rund Sølv-Snor af omtrent 2 Liniers Gjennemsnidt. Snorens Sammenhæftning dannes ved 2 Hemper i Form af et Slags Ormehoveder, gribende om hver sin Ende af den Krog, i hvilken Korset hænger; den ene af disse Hemper er borte. Korset har aldeles samme Form som ved foregaaende No.; Længden 3 T., Breden 2¼ T.; paa Forsiden i Midten Christus paa Korset; i hver af Ende-Rosetterne en af de 4 Evangelisters Symbol; alle disse Figurer have været forgyldte og ere i ophøiet massivt Arbeide; paa Bagsiden, i Midten, en Rosette omgiven af en Kreds (Rosetten har været forgyldt), paa Ar-

No.

mene udgraveret Løvværk; Korset er huult, med Spor efter Lukkelse paa Bagsiden.

At Smykkerne No. 62 og 63 ere fra den catholske Middelalder er høist rimeligt; om de have været Smykker henhørende til fornemme catholske Geistliges Embeds-Ornat, eller Brudesmykker af det Slags, som endnu paa sine Steder i Norge bruges blandt Bønderne, lader sig ikke afgjøre. Begge Stykker have, før deres Indlemmelse i Antiquitets-Musæet, været gjennem længere Tid opbevarede i en privat Families Eie i Drammen, uden at man veed hvorledes eller hvorfra de til denne ere komne.

64 En Primstav; flad, firesidet, for Enden afrundet, af Form omtrent som No. 44, med Haandfang lignende No. 45; paa Hovedfladerne Fest- og Dag-Mærkerne, hvilke sidste ere blotte Indsnidt; paa Sidefladerne Uge-Mærkerne, ligeledes indstaarne Streger; Længde 1 Al. 13 T., Brede 1¼ Tom.

65 En Primstav; flad, sexsidet, forsynet med Haandfang; Form og Indretning aldeles som ved No. 45; Længde 1 Al. 8 T., største Brede 1¼ T.; i den ene lige Sideflade er indslaaet 5 Kobber-Nagler i Quarteers Afstand fra hinanden; Staven har altsaa tillige tjent som Alenmaal; har været opbevaret paa Ringerige.

66 En Strids-Øxe; Bladet af Jern; 7 T. langt, 6¾ T. for Eggen, 2 T. paa det Smaleste nærmest foran Skafthullet; Banen flad; Skaftet af Træe, i det Hele 1 Alen 13 T. op til Bladet, ovalt, tykkest og lidt tilbagebøiet øverst ved Bladet; i den nedre Ende forsynet med Dopskoe og Pig; en fastnaglet Jern-Spong ligger langs Forsiden saavelsom Bagsiden; Overenderne af disse Spænger strække sig gjennem Skafthullet og have nærmest nedenfor Bladet, ligesom ogsaa nærmest ovenfor samme, en skarp udgaaende Kant med et Hul, hvori en Jernring; Forlængelsen af den bagerste Spong ovenfor Bladet er afbrudt; største Delen af Skaftet er omviklet i Spiralform af et Jern-Baand, der løber udenover de 2de omtalte Jern-Spænger; af dette Jernbaand er adskilligt borte; Bladet er paa begge Sider zieret med indgravede

No.

Snirkel-Zirater; paa den ene Side findes mellem disse Bogstaverne: E+ E+ S+, og paa den anden Side paralelt med Skaftet, med mindre Bogstaver, fordeelt i tre Linier: ELING EVIND SON, samt omtrent midt paa Bladet et indhamret Mærke C. Øxen har været opbevaret i Næs Sogn i Hallingdalen.

67 En Primstav; firesidet; 1 Al. 4½ T. lang, 2 T. bred, med Haandfang, afrundet for Enden; Indretningen omtrent som No. 44, kun at de tvende brede Flader ere noget ophøiede langs ad Midten, hvilken Ophøining skiller mellem Dag-Mærkerne, der ikkun ere Streger, og Festmærkerne; har været opbevaret i Næs Sogn i Hallingdalen.

68 En Primstav; oval, uden Haandfang, temmelig spids mod Enderne og med en liden Zirat i hver af disse; Længde 13 T., Brede 4½ T.; Indretningen iøvrigt omtrent som ved No. 47; har været opbevaret i Næs Sogn i Hallingdal. 1666.

69 En Primstav; oval, 12½ T. lang, 5½ T. bred; aldeles som No. 47 i Form og Indretning, kun at den ganske mangler Haandfang, samt iøvrigt er uden Zirat for Enderne; har været brudt i 2de Stykker, men er sammenhæftet ved Hjelp af Jernkramper; — ligeledes fra Hallingdal.

70 En Dolk med Balg; begge Dele af Jern; Dolkens Blad 8½ T. langt, bredest 1 T.; tveegget, med spids Od; ophøiet paa Midten, med en dyb Rand langsefter; Heftet i det Hele 4 T., selve Haandfanget 2½ T.; inderst Jern, beklædt med Træ, der igjen er omviklet med Messingtraad, af hvilken Omvikling imidlertid meget er borte; i øverste Ende en kugleformet, figureret Jern-Knap, med en øverst paanaglet Sølv-Rosette. Pareer-Bøilen, der er af Jern, danner 6 nedadkrummede Grene, hver endende i en kugleformet, figureret Knap, paa hvis yderste Ende en tynd Sølv-Rosette er naglet; Balgen rundagtig, heel, undtagen paa Forsiden, hvor 3 gjennemborede Zirater findes; øverst i Balgen en Krampe, for at fæste den ved Beltet. Denne Dolk er i sin Tid indsendt til Selskabet for Norges Vel fra Arendal; hvorfra

No.

den oprindelig er kommen, eller hvor den har været opbevaret, vides ikke.

71 En Primstav; flad, firesidet, forsynet med Haandfang, for Enden temmelig tvært afskaaren; Længde 1 Al. 7½ T., Brede 2 T.; Form og Indretning aldeles som No. 44, kun Haandfanget noget simplere.

72 En Primstav; oval, med rundt, gjennemboret Haandfang; Længde 13½ T., Brede 5 T.; Form og Indretning ganske som ved No. 47. Denne Primstav, ligesom og den under foregaaende No. beskrevne, har været opbevaret i Sigdals Præstegjeld.

73 En lille Sax, forestillende en Tyrkisk Ryttер til Hest med Sværd. Legetøi.

74 En Steen-Øxe (af Porphyr?); Længde 8½ T., Brede 2½ T. ved Hullet, 2 T. for Eggen; største Tykkelse tvert over Hullet 4½ T.; rund Bane; Formen næsten aldeles lig No. 11; funden i Maridals-Vandet i Aggers Præstegjeld.

75 En liden Robber-Kugle; huul, gjennemboret, omtrent 1 T. i Gjennemsnidt; udvendig stærkt forgyldt og ziret med indridsede, hinanden skjærende Striber; i Overskjæringspuncterne indridsede Stjerner; midt efter, i samme Retning som Gjennemboringen, er et Belte, i hvilket Dyrkredsens Tegn ere indridsede; Ridsningen er i det Hele temmelig regelmæssig. Dette Stykke skal være funden i en Høi ved Gaarden Gjølstad i Rakkestad Sogn.??

76 En stor Dyre-Tand, (en Elgs-Tand), 2½ T. lang; skal være funden i en Høi i Østerdalen.

77 En Steen-Øxe; Længde 8 T., Brede for Eggen 2 T., ved Skafthullet 3 T.; største Tykkelse tvert over Skafthullet 3 T.; Banen afrundet; Formen i det Hele som ved No. 11.

78 En Steen-Øxe; Længde 9 T., Brede for Eggen omtrent 2 T., ligesaa ved Skafthullet; største Tykkelse tvert over Skafthullet 3½ T.; af samme Slags som foregaaende No., kun at Banen er mindre afrundet og Formen i det Hele fladere.

No. 77 og 78 fundne paa Tveten i Modum.

No.

79 Et Stykke af en Ringbrynie, af Jern; Ringene temmelig grove, flade og hver for sig sammennittede; funden paa Holtefjeld i Eger.

80 En Tavle af Kobber i Træ-Ramme; i det Hele 14 T. lang og 12 T. bred; selve Kobberpladen omtrent 8 T. lang og 6 T. bred, paa Forsiden smukt forgyldt; indridset en Ridder i fuld Rustning, knælende for et Crusifix; foran Ridderen ligger hans Hjelm, Staalhandsker og Sværd; over hans Hoved et Vaabenskjold; nederst paa Pladen Indskriften "Her liger begrafut erlig. och velbørdig. mand. Erick Gertsøn, som hendøde thend 20 Marti. anno 1593. hvis siel Gud ver naadig. Denne Plade har hængt i Sørum Kirke, Nedre Rommeriges Fogderie.

81 En Steen-Øxe; Længde 7 T., Brede for Eggen ligesom og ved Skaftshullet 1½ T.; Tykkelse tvert over Skafthullet 2½ T.; Banen afrundet fra Siderne af; funden i Nitteelven under Gaarden Døhli i Hakedalen.

82 En Messing-Skee; med Spoer tilbage af Forsølving; hele Længden 7 T.; Skaftet 4½ T.; i Enden en Knap, formet som en Blomster-Knup; Bladet rundt; indvendig oppe ved Skaftet et Slags Stempel. Hvor den er funden vides ikke.

83 Et Drikkehorn; den hele Længde, i ret Linie, 1 Al. 7 T.; Aabningens Vidde i Gjennemsnidt 5 T. Hornet er temmelig krumt, uden Fødder; i dets spidse Ende et hult Messing-Beslag 5 T. langt, endende i en rund, ligeledes huul Knap; om denne øvre Rand et Messing-Beslag 3 T. bredt, videre oventil end nede ved Hornet; midt foran paa Beslaget er afbildet en paa en Throne siddende kronet Konge, med Stridsøxe i høire og Rigsæble i venstre Haand, hvilket Billede maaskee skal forestille St. Olaf; rundt om Beslaget findes, med Middelalderens almindelige latinske Bogstaver, Indskriften "Jaspar, Melchior, Balthazar," de tvende første Navne adskilte fra hinanden ved et tagget Løvblad, de tvende sidste ved et langagtigt Punct; begge Beslag, baade det øvre og nedre, ere stærkt forgyldte; i selve Hornet, oppe ved Rand-

No.

Beslaget, findes en ei ubetydelig Revne. Dette store Drikkehorn har været opbevaret paa Gaarden Nisse i Gransherreds Annex til Hjerdals Præstegjeld, paa hvilken Gaard det meget længe skal have været. Efter Sagnet skal det have været brugt i Gjestebuder og ved Brylluper, at tømmes i eet Drag af hver enkelt Gjest; skvalpede noget af Øllet i det, naar den Drikkende tog det fra Munden, saa maatte han tømme det paa nye. Sprækken, som findes i det, skal være foraarsaget derved, at en Gjest engang slog en anden med Hornet i Hovedet. Dette Horn skal ellers længer tilbage i Tiden have været langt større end det nu er, da man formedelst Hornets Beskadigelse har været nødt til at afskjære noget af dets øverste Rand og flytte Beslaget ned. Størrelsen er imidlertid endnu betydelig. Gaarden Nisse, paa hvilken Hornet har været opbevaret, skal i ældre Tider, efter Sagnet, have været et Sæde for mægtige Høvdinger og Tingsted for Hjerdals og Tinds Præstegjeld. Blandt Beboerne skal især en Lehnsmand ved Navn Thorgrim have udmærket sig. Han, hedder det, havde klokkesatte Skjæker for sin Kirkeslæde, det vil sige: havde ranglende Beslag paa Skjækerne; og Præsten gik aldrig til Kirke, før han saae Thorgrim paa den saakaldte Næsbroe, der dengang laae over Tind-Elv, men nu er forstyrret paa nogle af Steenkarrene nær. Thorgrim skal være bleven 126 Aar gammel og skal i sin sidste Levetid have deelt Gaarden, som dengang kaldtes Store Næs, mellem sine Sønner i de 4 Parter, hvori den endnu er deelt.

84 En Hjelm, af Jern; Størrelse og Form aldeles som No. 8; nærværende Stykke er imidlertid bedre vedligeholdt, skjøndt det, efter Udseendet at dømme, maa have ligget i Jorden; det har i længere Tid været opbevaret i Skibtvedt Sogn, men hvor det er fundet vides ikke.

85 En Spore, af Jern; i det Hele 19 T. lang; Stangen 13½ T.; Hjulet eller Stjernen, der har været otteoddet og i det Hele er af spædt Arbeide, har mellem sine yderste Spidser en Længde af 4½ T.; Aabningen for Hælen ikke meget stor; Spor sees af straalobende Stribe-Zirater.

86 En Spore, af Jern; i det Hele 8½ T. lang; Hjulet en seroddet Stjerne;

No.

Spore-Spænden er endnu tilstede og Sporen i det Hele vel conserveret; i Formen intet særeget.

87 En Spore, af Jern; Størrelse og Form ganske som foregaaende No., kun at Hjul-Stjernen er tioddet.

88 a) Et lidet, stjerneformet Hjul, af Jern; uvist hvortil brugt.

b) Et Pile-Od, af Jern; i det Hele 3 T. lang; flad, tvægget; bestemt til at stikkes ind i Skaftet.

No. 85—88 ere fundne i Brandvold Annex til Grue Sogn, deels ved Søen Nueren, deels i Jorden paa Gaarden Nord.

89 En Spore, af Jern; i det Hele 7½ T. lang; af spædt Arbeide og meget forrustet; Hjulet har rimeligviis havt Takker, hvilke dog nu ere forsvundne.

90 En Spore, af Jern; Længde i det Hele 7½ T.; Stangen lidt bøiet; Hjulet en firoddet Stjerne; et Stykke af Spænden er endnu tilbage; Spor efter Stribezirater; Formen forresten som No. 86.

No. 89 og 90 ere fundne i en Høi paa Gaarden Fjøsner i Brandvold Annex, Grue Præstegjeld.

91 En Primstav; flad, firesidet, afrundet for Enden og med Haandfang; Længde 1 Al. 10 T.; Brede ikke fuldt 1½ T.; Indretningen omtrent som No. 67 og 44; har været opbevaret i Opstad Annex til Strøm Præstegjeld.

92 a) Et Par Spænder, af Bronce; af samme Slags som No. 18; Formen oval, ophøiet; Længde 4 T., Brede 2½ T.; hver Spænde er dannet af en enkelt temmelig tynd Plade, paa hvis ophøiede Side findes Ruder, dannede af dobbelte, noget krumme Linier, og i hver Rude et Slags Drage-Figur; alle disse Zirater ere i ophøiet Arbeide; ved Liniernes Overskjæring findes Spor til at Knopper have været paanaglede; paa den indre Side er Spor efter Raal og Bøile. Fundet i en gammel Gravhøi paa Gaarden Morstad i Grans Sogn paa Hadeland.

b) En Nøgel, af Jern; Længde 3½ T., Skjæret 1½ T.; Formen omtrent som paa de nu brugelige; skal være funden i samme Gravhøi som Litt. a.

No.

93 Et Bidsel-Mundbid, af Jern; Længden i det Hele 13 T.; det egentlige Mundbid, hvis Længde er 7 T., dannes af 2 firkantede sammenledede Jernstænger, hvis ydre Ender ere udhamrede til flade Kroge eller Ringe, der igjen gribe ind i 2de større Side-Ringe, hver i det Hele af 4½ T. Giennemsnidt, med Aabning af 2½ T. Gjennemsnidt og paa den indre Side med en udgaaende Rand rundt om Aabningen. Dette Stykke skal være fundet paa Gaarden Hvinden i Gran Sogn paa Hadeland i en Gravhøi fra hedensk Tid. Paa Bunden af denne Gravhøi — hedder det — fandtes en flad Steenhelle, omsat paa Siderne med løse, dog tæt lagte Stene omtrent til 3¼ Al. Høide, ovenpaa hvilken Steenlægning et Steenlaag hvilede. I dette Gravkammer fandtes Aske og brændte Beenstumper, men forresten, paa ovenbeskrevne Stykke nær, intet af Betydenhed.

94 En Lyseſax, af Messing; af gammeldags Form, med mange Figurer i ophøiet Arbeide; paa Laaget et Bryststillede, hvis Dragt peger hen til det 16de Aarhundrede; — dette Stykke er fundet i Gruset af en gammel Bygningstomt paa Gaarden Melbostad paa Hadeland.

95 En Primstav; cirkelrund; Gjennemsnidt i det Hele 9 T., af den indre Aabning 3½ T.; uden Haandfang; med en ophøiet Rand baade paa den ydre og paa den indre Side; paa denne Rand paa den ydre Side findes Dag-Mærkerne, der bestaae i simple Indsnidt, ligesom og Uge-Mærkerne, der ere indskaarne i den ydre Skraakant af Randen. Festmærkerne ere indskaarne paa de flade Sider, og paa den ene af disse findes ligeledes indskaaret: ANNO MDL; hvor denne Primstav har været opbevaret vides ikke.

96 En Primstav; oval med et lidet Haandfang; Længde 17½ T., største Brede 4½ T.; Dagmærkerne og Ugemærkerne betegnede ved Indsnidt paa den ydre smalere Side; hvor den har været opbevaret vides ikke.

97 En Steenskaal, af Klebersteen; Aabningen 9½ T. i Gjennemsnidt; Dybde 3½ T., i Siderne oppe imod Randen 3 smaae Huller, af hvilke de 2de lige over for hinanden rimeligviis have tjent til Befæstningen af en tvert over gaaende Hank eller Hadde; Bollen er udhugget, paa den

No.

ydre Side fort, ligesom om den havde været i Ilden; fundden i Jorden i Laurdal Præstegjeld tilligemed Levninger af en Øxe og et Sværd.

98 En Kande med Laag, af Valbirk; Høide 8½ T.; Aabningen i Gjennemsnidt 6 T.; Laaget ophøiet, fæstet ved Hanken og ligesom den øvrige Kande ziret med smaa Knapper af Elphenbeen; Fødderne ere fire liggende Løver; Kanden har indvendig været overtrukken med Harpix; har været opbevaret paa en Bondegaard i Laurdal Præstegjeld.

99 a) En Bue; af det almindelige simple Slags Laas-Buer; Skaftet af Træe, 1 Al. 14 T. langt; selve Buen af Jern 1 Alen mellem Enderne; Snoren af Hampetraad; Løbet indlagt med Been; Laasen, der har været af samme Materie, er borte; nedenfor paa Skaftet en paanaglet Been-Zirat. See Jahn, Tab. II. Fig. 3. 4. 7.

b) Det tilhørende Spændeinstrument, af Jern; 14 T. langt.

100 En Primstav, oval, med Haandfang; Længde 15½ T., største Brede 7 T.; Indretningen lignende No. 47; har været opbevaret paa Gaarden Tandberg paa Ringerige.

101 En Stridsøxe; Bladet af Jern; 6 T. for Eggen, det nedre Hjørne afbuttet, Længde 6½ T., Brede foran Skaftet 2 T.; Banen flad; Skaftet af Træ, i det Hele 1 Al. 11 T. op til Bladet; ovalt, tykkest og noget tilbagebøiet øverst ved Bladet; omviklet med Jernbaand og forsynet med Pig i Enden; Stykket i det Hele, paa enkelte Egenheder ved Bladet nær, ligner i høi Grad No. 66; har været opbevaret paa Gaarden Hallingby paa Ringerige.

102 En Strids-Øxe; Bladet af Jern; 5½ T. langt; for Eggen næsten 7 T.; det nederste Hjørne afstumpet; mindste Brede nærmest foran Skafthullet 1½ T.; Bladets Form ganske lignende foregaaende No., men uden indgravede Zirater; Skaftet af Træ, ovalt, 1 Al. 7 T. langt op til Bladet, ganske uden Omvikling eller Beslag, har heller ikke nogen Pig i Enden og er ubetydelig bøiet; Øxen har været opbevaret paa Gaarden Kjekstad i Røgen Sogn.

103 En Bue; af det simple Slags Laasbuer ligesom No. 99; Buen af Staal 1 Al. mellem Enderne; Skaftet af Træ, 1 Al. 5 T. langt; Laasen,

No.

der har været af Been, er borte; Løbet er indlagt med Been, men ogsaa heraf er en Deel afbrukket; Snoren er borte; har været opbevaret paa Ringerige.

104 Et Sølv-Bæger, indvendig samt om Randen og Foden udvendig forgyldt; 5½ T. høit; Aabningen 4 T. i Gjennemsnidt; Bunden, der er omgiven med en skarp fremstaaende Kant, er omtrent 3 T. i Gjennemsnidt; Bægeret har forøvrigt 10 Sider og i hver Side, oppe mod Randen, er indsattet en svensk Daler Sølvermynt (af Kobber) fra Aarene 1715—1719; udvendig paa hver Side er indgravet et Vers paa Norsk, sigtende til den symbolske Figur, som Mynten paa samme Side fremstiller; indvendig i Bunden er indgravet et Vaabenskjold, hvori en Hund; rundt om findes indgravet Ordene: jeder steure Sind und wort. Sol es nicht gereüen Dort; under Skjoldet Aarstallet 1725; Bægeret har været opbevaret i en Familie paa Frederikshald.

105 En Hjelm, af Jern; Dybde omtrent 8½ T.; største Vidde i Gjennemsnidt 7½ T.; Indretningen noget lignende No. 8; men Skjærmen rundt omkring ikke mere end en knap Tomme bred og meget tyk; Hjelmen har lidt noget ved Rust, og har Udseende af at have ligget i Jorden; den har været opbevaret i Ringsager Sogn paa Hedemarken.

106 En liden Form, af Bronce; omtrent 1 T. dyb, og 1½ T. viid i Gjennemsnidt ved Aaabningen; i Bunden mindre; ligner Loddet til en Skaalevægt; skal være funden dybt i Jorden paa Ringsager Præstegaard.

107 En Primstav; firesidet; 1 Al. 6 T. lang, 2½ T. bred, uden Haandfang, men afrundet i den øvre Ende og forsynet med et Hul; forresten Indretningen som ved No. 44; har været opbevaret paa Gaarden Eisland i Tjollands Anner til Øvre Quinnisdals Præstegjeld.

(Fortsættes.)

Udkast
til Jagtens og Fiskeriets Historie paa den scandinaviske Halvøe.

Uddraget af Professor S. Nilsons Scandinaviske Fauna, det nye omarbeidede Oplag af 1835, Indledningen §. 8, og oversat af W. F. A. Christie.

(Pl. VIII.)

Udgiverne have troet at burde meddele Tidsskriftets Læsere Oversættelse af dette Udkast, ikke blot formedelst Originalens indvortes Værd, men tillige fordi den indeholdes i et Værk, hvori man ikke skulde vente at finde en antiquarisk Afhandling, og endelig fordi Værket selv antages at være lidet bekjendt og ei heller let at erholde for Mange blandt Læserne i Norges Land-Districter.

Jagtens Beskaffenhed beroer paa Jagtredskabernes, og disse paa det Dannelses-Trin, hvorpaa det Folk, som forfærdiger og anvender dem, staaer. Man kan fra de sidste slutte sig til den første. Paa den scandinaviske Halvøe er Jagten ældre end Historien; den er Aarsbarn med Landets første Befolkning og taber sig i den graaeste Oldtid, af hvis morke, utydelige Billeder Skyggelys fremglimte.

De eneste Minder fra Jagtens og Fiskeriets ældste scandinaviske Tidsalder, hvilke have modstaaet Aartusinders Forstyrrelser, og ere komne os for Øinene, ere nogle adspredte, af Jorden og Vandet opsøgte, Jagt- og Fiske-Redskaber. Men disse, skjøndt de ere fragmentariske, tale tildeels tydeligere, end Helte-Sagaerne; thi de ere ikke Digte, ei blandede med Fantasiens Fostere, men reent prosaiske Billeder af Hverdagslivet fra den Tid og det Folk, de have tilhørt. Vi ville forsøge, fra disse Redskabers Beskaffenheder, at lede os frem til deres Anvendelses-Maade, og saaledes at trække Grundlinierne for Jagtens og Fiskeriets ældste Historie paa vor Halvøe. Dog først ville vi erindre:

Jagtens Historie paa den scandinaviske Halvøe bør, efter Jagtredskabernes Beskaffenhed, deles i to store Tidsrum. Det første strækker sig fra Jagtens første Begyndelse i Landet til Krudets Opfindelse og Skydegeværets Anvendelse som Jagtvaaben, det sidste fra nysnævnte Epoke indtil nærværende Tid. I det første af disse Tidsrum bestode de fornemste Jagtredskaber til Lands af Spydet, Landsen, Pilen og Buen, til Vands af Harpunen, Landsen og Kastepilen [1]), hvilke for den største Deel, i det sidste, efterhaanden bleve fortrængte af Skydegeværet.

Det første af disse Tidsrum kan passeligst deles i to Perioder, af hvilke den første gaaer fra Jagtens Begyndelse til den Tidspunkt, da man begyndte at anvende Metaller til Jagtredskaber; den sidste fra nysnævnte Epoke til Skydegeværets Anvendelse paa Jagten. Det andet Tidsrum kan deles i fire Perioder, efter det fornemste Jagtvaabens, Skydegeværets, ulige Beskaffenhed. Isærdeleshed bestemmes Epokerne efter den ulige Paatændelsesmaade, ved hvilken Antændelsen skeer ulige hastigt, og hvorved Jægeren saaledes har Affyrdnings-Momentet ulige i sin Magt: 1) Paatændelse med Lunte; 2) ved Hjul-Laas med Flint; 3) Fjærlaas med Flint; 4) Fjærlaas med Knaldpulver (Percussionslaas).

Forinden jeg forsøger paa at forklare de adspredte Fragmenter til Jagtens og Fiskeriets ældste Historie paa Halvøen, troer jeg at burde anføre nogle Satser, som jeg formoder at være almindeligen antagne. Disse ere i Korthed følgende: Hvad enten man hylder den Mening, at Menneskeslægten begyndte sin Tilværelse paa den største Høide af menneskelig Adel og Viisdom, eller paa det laveste Trin af dyrisk Raahed og Vildhed, saa maae man dog tilstaae, at hvert enkelt Folkeslag har begyndt sin Historie i en mere udannet Tilstand, og har lidt efter lidt udviklet sig af denne til en ædlere. Ethvert Folkeslag har unægteligen havt tre, eller i det mindste to Stadier at gjennemgaae, indtil at dets

---

[1]) Hunden har i alle Tider og hos alle Folk været anvendt til Jagt. I Riks Saga, som hører til det her omspurgte Tidsrum, men til en langt yngre Tidspunkt, end den, hvormed vi her skulle begynde, berettes, at den unge Adelsmand (Jarl) som svede sig ikke blot i Krigens men ogsaa i Jagtens Sysler, snoede Buestræng, bøiede Bue, kastede Spyd, skaftede Pile, kastede Landser, reed Heste, hidsede Hunde, m. m. — Geyer. Sven Rikes Håsder. I. S. 493.

egentlige selskabelige Dannelse er indtraadt: Den Vildes, Nomadens, og Agerbrugerens.

1) Den Vilde kjender neppe til andre, end dyriske Behov, og han søger blot for Øieblikket at tilfredsstille dem. At stille Dagens Hunger: i fornøbent Fald at skjule Kroppen mod Luftens Anfægtelser: at tilfredsstille sin Forplantelsesdrift, og instinktmæssig at sørge for sin Afkom — deri bestaaer al hans Omsorg, og alle hans Nydelser. Han tænker og handler blot for den Dag som er, ei for den, som kommer. I denne Tilstand er Mennesket uvilkaarligen Jæger og Fisker; ifærdeleshed under Himmelstrøg, hvor Frugter og Bær i den største Deel af Aaret savnes. Den Vilde har der kun eet Valg: han maae jage og fiske — eller omkomme. Naar det gjælder paa, har Mennesket hos sig selv store Hjelpemidler. Den Vilde finder overalt Materialier til Redskaber for Jagt og Fiskerie, og Nøden lærer ham at tildanne og anvende dem. Lidt efter lidt vækker Erfaringen Eftertanke. Hungeren er en besværlig Gjest, og denne indfinder sig uvilkaarligen, naar det paa en eller anden Dag ikke lykkes ham at fælde et Stykke Vildt. Han fatter derfor den kloge Tanke, at spare Dagens Overflod til den kommende Tid; han fatter den endnu større, at opføde den spæde Kalv af Koen eller Rensdyret, som han paa Jagten har fældet; han samler flere og flere, og skaffer sig efterhaanden en Hjord: han bliver:

2) Nomade, det vil sige: omvankende Hyrde; men fortsætter imidlertid sin forrige Levemaade, at jage og fiske. Efterhaanden bliver han blot Hyrde; han lever da alene af hvad Hjorden kaster af sig. Lidt efter lidt trættes han af den omvankende Levemaade; han tager sig fast Bopæl; han bygger Skjul til sin Hjord, og samler Foder til den i Lader; han afbrænder et Stykke Skov, og i Asken saaer han Korn. Hans første Ager er en Braate og hans første Plov en Hakke. Paa denne Maade bliver Nomaden efterhaanden

3) Agerbruger, og træder ind i en mere bestemt selskabelig Tilstand.

Paa den scandinaviske Halvøe findes for nærværende Tid ingen Folkestamme, som endnu staaer i det første Stadium. Lapperne ere for lang Tid siden indtraadte i det andet, og gaae lidt efter lidt ind i det tredie, hvori Landets øvrige Folkestammer ikke blot nu befinde sig, men sandsynligen have befundet sig i hele den Tid, de have boet i Landet. Jeg skal længere hen søge at fremlægge Beviis for denne Mening.

Den første Periode af Jagtens Historie paa den scandinaviske Halvøe er saaledes den, som gaaer foran Metallernes Forarbeidelse og Anvendelse til Jagt- og Fiske-Redskaber. Man kan, uden ringeste Frygt for Misgreb, antage som vist, at et Folk, der ei forstaaer at forarbeide og anvende Metal til Værktøi, det være sig til Haandarbeider, Jagt, Fiskerie eller andet Næringsbrug, befinder sig paa det laveste Trin af menneskelig Dannelse, og bestaaer af **Vilde** i den Bemærkelse, hvori dette Ord sædvanligen tages. Ligeledes kan man antage for afgjort, at et Folk, som forstaaer at bearbeide Metal, ikke gjør sine Jagt- og Fiskeredskaber af Steen [2]). De Fiske- og Jagtredskaber af Steen og Been, hvilke vi finde i Jorden eller i Vandet i den søndre eller midterste Deel af Scandinavien, henvise saaledes tydeligen til en Tid, hvori Landets Indvaanere vare **Vilde**. Den Periode, hvoraf vi først skulle forsøge en Tegning, indbefatter altsaa de **Vildes Jagt og Fiskerie paa den scandinaviske Halvøe.** Til denne Periode høre følgende, allerede fundne, Jagt- og Fiskeredskaber [3]).

Angel af Flint, Fig. 1, 2. Den holder i Længde, fra Midten af Stilkens Ende til Buen af Krogen, omtrent 1 Tomme 5 Linier, og i Bredde fra Yderside af Stilken til Krogens Yderside omtrent 1 T. 4 Linier. Den er gjort af almindelig Skaansk Flint, først ved Kløvning ved Hjelp af et Slag, og siden ved Tilpikning [4]). Den er oventil tyk, afstumpet, og nedenfor Tyk-Enden forsynet med en, skjøndt kun lidet bemærkelig, Indknibning eller Hals, for at binde Snøret fast; nedentil er den tyndere og især eleshed paa Siderne tilspidset, for at den desto lettere skal trænge ind i Fiskens Kjød. Spidsen er sammentrykt-tilspidset, dog nu ikke særdeles skarp. Denne Angel er funden i Jorden ved Lomma, nær ved Stranden af Øresund [5]). At den er bleven anvendt til Saltvands-

---

[2]) Flere Reisebeskrivere, som omtale Nordamerikas og Australiens Vilde, bevidne, at disse til Jagtredskaber og Værktøi bruge Stenflisер, Benspidse o. s. v., men at de med Begjærlighed hos Europæerne tilbytte sig Øxer, Knive, Jernstumper til Pilespidse, m. m., samt at de, naar de have erholdt saadanne, strax bortkaste sine mindre tjenlige Vaaben.

[3]) At flere Slags skulle findes, derom er ingen Tvivl.

[4]) Hvorledes begge disse Haandgreb skee, er lettere at vise end at beskrive. At en lang Øvelse troligvis lige fra Barndommen udfordres til at danne en Flintekniv, slig en som en af de smukkere Dolke, kan ikke paatvivles; men Den, der, som Jæger, har øvet sig i at hugge sig Bosse-Flinter, veed at man ved Øvelse og Haandelag kan give denne Steenart adskillige arbitraire Former.

[5]) Derfra fik man den for flere Aar siden, hvorefter den henlagdes i Academiets antiquariske Musæum i Lund, hvor den nu forvares.

Fiſkerie er ſaaledes ingen Tvivl underkaſtet. Sammenligne vi nu dens Størrelſe med Mund-Aabningen hos de Slugfiſke, ſom forekomme i de Vande, ved hvis Strand den blev funden, ſaa kunne vi med temmelig Sikkerhed beſtemme, til hvilken Fiſke-Art den fornemmeligen har været anvendt. Til Flyndrer, Villinger og Aal er den altfor grov; til **Sund-Torſken** (gadus Callarias. Lin.) ſynes den fuldkommen paſſende, og denne fiſkes endnu paa Angel, ſaavel der, ſom i den ſøndre Deel af Øſterſøen og i Bohuslehns Skjærgaard. Saaledes have Landets Urbeboere ved Skaanes Strandbredder fiſket (og rimeligſt Torſk) med **Angel af Flinteſteen** [6]).

Men til dette Fiſkerie, ſom blot kan drives paa Dybet, i ſtørre eller mindre Afſtand fra Strandbredderne, udfordres Baad, ſaafremt man ei vil antage, at de Vilde kun have drevet Fiſkeriet om Vinteren, i Vaager paa Iſen, hvilket dog kun ſynes lidt troligt. At ethvert Spoer af Fiſkebaade fra diſſe fjerne Tider maae være forſvundet, indſeer man let; men der fattes ei Anledning til den Gisning, at de beſtode af udhulede Træeſtammer, Egeſtokke, Trug [7]), og vi finde virkeligen endog juſt ſaadanne Redſkaber af Flint og anden Steen, med hvilke ſlige udhulede Baade kunne have været forfærdigede. Hertil høre iſær **Øxen, Skarvøxen, Hugge-Jernet og Huulmeiſelen** [8]).

Øxen, Fig. 3, 4. Dette Redſkab forekommer i Mængde af ulige Størrelſe og forarbeidet med ulige Omhyggelighed. De fleſte ere af Flint, nogle af Trap. Den, jeg har ladet afſtegne, er blandt de middelmaadige; den holder 6½ Tomme i Længde, 2½ T. i Bredde, og 1 T. 3 Lin. i ſtørſte Tykkelſe. Man træffer ofte dem, ſom ere langt ſtørre, og andre, ſom ere mindre. Nogle ere overalt ſlebne, andre blot paa de bredere Sider, og andre aldeles ikke. Man

---

[6]) Grønlænderen fiſker endnu ſtundom med Angel af Been, og Lappen fiſker undertiden med Krog af en Ener-Green (Leem Lapmarkens Beſkr. S. 388).

Forfatterens Anmærkning.

De Vilde paa Sydhavs-Øerne betjene ſig af Angler, der ere gjorte af Been. En ſaadan Angel opbevares i det Bergenſke Muſæum. Overſætterens Anmærkning.

[7]) Piroguer. Saadanne udhulede Baade benyttes af den Vilde i alle de Trakter, hvor han finder Træeſtammer, ſom ere tykke nok for at kunne udhules dertil.

[8]) Med hvilke ſimple Redſkaber Grønlænderne og andre vilde Folkeſlag forſtaae at forfærdige ſine Baade, Huſe, Vaaben, m. m., derom underrettes vi af Alle, ſom have opholdt ſig iblandt dem. Jævnfør exempelviis Graahs Reiſe, S. 31. Egede. Cranz, m. fl.

kun antages som afgjort, at de faste ikke ere blevne færdige uden blot tilhugne. Eggen er ganske skarp, skjøndt temmelig tyk og noget rundagtig sleben, hvorved den just er tjenligst til at hugge i Træe. Var den tyndere, skulde den let springe isønder. Hele Øxens Form viser klarligen, at den har været forsynet med Skaft. Dette har bestaaet i en Green eller et andet Træstykke, i hvis hovede Ende man har indsat Øxens øvre Deel, a, b, og fastbundet den med Karshaand, af Remme, Tarmesnore, o. dl. Dette Redskab har været ganske brugbart som almindelig Øxe, og det skulde endnu i Nødsfald kunne benyttes [9]).

Skarv-Øxen, Fig. 5. Denne har formodentligen været forsynet med Skaft paa samme Maade som den foregaaende; men Eggen har her været vendt paa tvers mod Skaftet, og dens concave Side mod Haandtaget. Det afregnede Exemplar er af Trap; men jeg har endog adskillige af Flint, med mere eller mindre bøiet Eg.

Huggejernet [10]), Fig. 6. Dette har sandsynligen været forsynet med et kort Træskaft paa dets øvre ujævne Deel a, b, og man har da anvendt det ved at slaae derpaa med en Klubbe, ligesom man nu bruger Huggejernet.

Hulmeiselen er lig den næst foregaaende, men Eggen er concav paa den ene og conver paa den anden Side.

Klubben, eller Klub-Øxen, Fig. 7. Denne er altid af Trap, som har det Fortrin for Flinten, at være meget tung.

Med disse Redskaber kunne Baadstokke hugges og udhules, Tømmer hugges til Hytter, Veed til Brændsel, o. s. v. Andre Fiskeredskaber, end Angelen, sandtes uden Tvivl ligeledes, men vi kjende dem ikke. Chaukerne, som boede paa Kysten imellem Ems og Elben, fangede Fisk med Garn af Siv, naar Vandet faldt (Plin. Hist. nat. XVI). Noget lignende Slags Garn havde sandsynligen ligeledes vore ældste Kystbeboere i Norden, men hvorledes det har været, er os ubekjendt.

---

9) Jeg har seet en næsten aldeles ligedan Steenøxe, af Heliotrop, fra nogen af Sydhavsøerne (om jeg ikke mishusker mig) og skjæftet paa den angivne Maade. Naar Grønlænderen faaer en Jern-Kile, skal han skjæfte den paa samme Maade, og anvende den som Øxe.

10) Benævnelsen er ei aldeles rigtig, da Redskabet er af Steen, ei af Jern; men det er baade i Form og Brug svarende mod det, vi kalde Huggejern. Det kunde ogsaa kaldes Meisel.

F. A.

Paa Norsk kalder man dette Redskab Beitel. O. A.

At de her omhandlede Vilde have brugt Baad, have vi, i Anledning deraf at de have fisket Torsk med Angel, fundet i det mindste ganske sandsynligt. Nu overbevises vi fuldkommen derom ved et af deres Jagtvaaben, som blot har kunnet bruges paa Vandet, og som derfor nødvendigen forudsætter Baad: dette Jagtvaaben er: Kastepilen eller Fuglpilen, Fig. 10—13. Denne bestaaer af et Been, af 8—9 Tommers Længde og ½ T. Tykkelse, næsten rundt, mod begge Ender aftagende, spids, og langs begge Sider, eller blot langs den ene, forsynet med en dybt indskaaren Rende, hvori fine hvasse Flintesplinter ere fæstede med Beeg. Flintesplinterne, der ere af samme Beskaffenhed, og huggede paa samme Maade som Flintespaanerne, men meget mindre, staae altid lidt længere ud ved den bagerste end ved den forreste Ende (Fig. 11) [11]), og stundom er denne Stilling endnu mere kjendelig (Fig. 12). Den forreste Ende er tilspidset, og paa en af dem, jeg har for mig, som blot har Splinter paa den ene Side (Fig. 10), er Spidsen gjort i Form af en liden Landse-Spids, saa at hele Benet forestiller i smaat en Landse med sit lange Skaft [12]). Den bagerste Ende er ligeledes tilspidset og har tydeligen været indsat i Træskaft. Paa en af Beenstiletterne (Fig. 13) sidder endnu tilbage det Beeg, hvormed den har været indkittet i Skaftet, indtil over 1 Tomme fra Spidsen [13]).

Dette mærkværdige Redskab har en altfor haandgribelig Lighed med Grønlændernes Fuglpiil, til at dets Anvendelse skulde kunne betvivles.

Grønlændernes Fuglpiil (Nuguit, Fig. 8, 9) bestaaer af et 8—9 Tommer langt, rundt, til begge Ender aftagende, spids Been eller Jern. Nu bruges den meest af Jern, og er forsynet paa den ene Side med en liden Hage (Fig. 8); tilforn brugtes den af Been af Reenshorn, og var da i Enden dannet som en Landsespids (Fig. 9).

Dette Been eller Jern sidder indfæstet i et 2½ Alen langt Træskaft (a, b), som bagentil endes med en Knap, eller anden Zirat, f. Ex. en Reen-

---

[11]) Jevnfør Tab. III, Fig. 33 i Nordisk Tidsskrift.

[12]) Endog dette er et Bevis for den Mening, jeg har, at de Redskaber, jeg anseer for Landsespidser, have været forsynede med lange Skaft.

[13]) Hr. Provst Hofverberg har af sin righoldige Samling laant mig adskillige af de her beskrevne og aftegnede Jagtredskaber, hvorfor jeg anseer det for en kjær Pligt offentligen at yde ham min oprigtige Tak.

Fod. Fra Midten af Skaftet udgaae stumdom, i straae Retning fremad, 3 andre Been med Hager paa den indre Side; men øvede Pilekastere benytte ikke disse. Fuglpilen kastes, ved Hjelp af Kastebrædret, af fri Haand paa Fuglen, som ligger paa Vandet, og træffer sædvanligen, paa 50 til 60 Skridt, den Punkt, paa hvilken der sigtedes. Grønlænderen begynder allerede som Barn at øve sig i at kaste Fuglpilen. Den kastes i Bue og med saadan Hurtighed, at den hviner i Luften, og den nedskyder altid paa Pletten. Paa Edderfuglen gjennembores sædvanligen Hovedet. Den kan alene anvendes paa Vandet, og skulde strax sønderbrydes eller paa anden Maade fordærves, dersom den kastedes paa Landet.

Sammenligne vi nu hermed de Beenspidse, jeg her har ladet aftegne, kunne vi vel ikke et Øieblik betvivle, at de jo udgjøre et og samme Slags Vaaben, og have været anvendte paa en og samme Maade.

Et andet Jagtvaaben, som blot har kunnet anvendes paa Vandet, er Harpunen. Man kan vel neppe betvivle at det Flinteredskab, som jeg her har ladet aftegne (Fig. 14), er en Harpun [14]). Den korte, smale Stift, hvori Harpun-Linen har været fæstet, og som har været hæftet ved Harpunskaftet, har upaatvivleligen været fastbundet i de Skaar, som findes paa Siderne. Denne Harpun har meget godt kunnet bruges til Jagt paa Sælhunde, og en sagkyndig Mand har forsikret mig, at den endnu skulde kunne bruges dertil [15]). Lignende

---

[14]) At Grønlændere eller andre Nord-Amerikas Vilde endog i senere Tider have benyttet Steen til Harpuner, seer man af et Citat hos A. Stobæus (i hans dissertat. de cerauniis betulisque lapidib. Pag. 46), hvor der, efter en dansk Forfatter, anføres, at der i Spækket paa en Sælhund, som blev dræbt ved Island, blev fundet en Pilespids af sort Steen, i hvis bredeste Deel saaes et lidet Hul, hvori man har fæstet det fine Snore af Hvalfiskebeen, eller den Rem af Sælhundskind, som Grønlænderne bruge og hvormed de kunne drage det trufne Dyr til sig. Vore Vilde have ei forstaaet at bore Hul i Flinten; ikke i et eneste Redskab af denne Steenart findes Hul, men i dets Sted seer man her et Skaar paa begge Sider.

[15]) Det her omhandlede Flinteredskab kan ligeledes have været en Lyster eller Ljoster (Isl. liostr.). Dette Redskab, som nu bestaaer af enten en Jern-Kam, hvis Tænder have udad til Siderne staaende Hager, eller af en med Hager til begge Sider forsynet Jernspids, der er indbreven i Enden af en lang, tynd Træstang, bruges endnu i Norge af Nordmænd og af Lapper, som Fiskeredskab til at stikke Lar, Aal, Flynder og anden Fisk. Man bruger det ofte i Baad, men til Larefiskerie især benyttes Lysteren i Elve tillige fra Land. Fiskeren gaaer langs Elvebredden, og naar han seer en Lar staae ude i Elven, udkaster han Lysteren i en Bue, og forstaaer at kaste den saa accurat, at han paa 30 til 40 Alens Afstand sjelden forfeiler sit Maal. I Stangen er fæstet en fiin Snor,

Harpuner seer man afstegnede paa Pladen til Side 58 i Egedes Grønlands Perlustration. Den her afstegnede er funden i Jorden ved Lomma, i Nærheden af Stranden ved Øresund.

Mod de Søedyr (Sælhunde, Hvalrosse, Hvale), som ere blevne harpunerede, bruges altid Landsen til at give dem Banesaaret. Grønlænderen benytter endnu større og mindre Landser, de større til Hvalen og Hvalrossen, de mindre til Sælhunden, o. s. v. Iblandt de gamle Flinteredskaber, vi finde i Kyst-Tracterne af det sydlige og vestlige Sverige, er Landsen et af de almindeligste. Den forekommer af meget ulige Størrelse, hvoraf man tydeligen seer, at den er bleven anvendt til Jagt paa ulige Dyr. Jeg har ladet afstegne 3 saadanne i Figurerne 15, 16 og 17. Paa den længste, smale (Fig. 15), holder Bladet 6¾ T. i Længde og 1½ T. i Brede; paa den største, af almindelig Landseform (Fig. 16), holder Bladet 5¾ T. i Længde og 2 T. i Brede; og paa den mindste (Fig. 17) er Bladet knap 2 T. langt og 1 T. bredt. At disse have været fæstede i lange Træskafte er utvivlsomt, og det synes mig rimeligt, at de alene have været benyttede til Jagt paa Vandet, ligesom Grønlændernes Landser; thi paa Landet skulde disse skrøbelige Vaaben snart sønderbrydes. Den lille Landse (Fig. 17) er baade i Form og Størrelse fuldkommen lig dem, som Grønlænderne endnu bruge til Sælhundejagt; de større ligne Grønlændernes Hval-Landser [16]).

Et andet Redskab, som vel egentligen ei er bleven benyttet til paa Jagten at dræbe Byttet, men snarere for siden efter at sønderlemme det, er:

Kniven eller Skjærekniven, Fig. 18. Denne Kniv, med skarp Eg paa den ene Side og bred, afpikket, krum Ryg paa den anden, ligner temmelig en saakaldet Hollænder-Kniv. Den er 6¾ T. lang og omtrent 1¼ T. bred. Jeg eier i min Samling 2, som ere fundne i det søndre Skaane, nær ved Østersøens

---

som han holder opbunden i den ene Haand, og som han lader løbe ud, i det Lysteren kastes. Med denne Snor drager han Lysteren og tillige den af samme gjennemborede Lax til sig. I Leirdal i Bergens Stift fanges en Mængde Lax paa denne Maade. Lapperne kalde dette Redskab liwster; Svenskerne, som ogsaa bruge det, ljuster. O. Anm.

16) I Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, 1 B. T. III, Fig. 18, 19, 20, findes 3 ulige Landseformer afstegnede.

Kyst; og i den Grav, som aabnedes paa Arvalla Hede 1805, fandtes 3, hvilke ere aftegnede i Göthеb. Vetenſk. och Vitterh. Samh. N. Handl. 1 Deel, Tab. Fig. cdc—fgh—ikl. At de have været forsynede med Træskaft kan ei betvivles. Grønlænderne lade sig endnu gjøre slige Kniве (savek) af Jern, men i Egedes Tid [17]) vare de af Been, og paa gamle Gravsteder i Grønland skulle de, efter mundtlige Beretninger, findes af Steen, fuldkommen lige dem, som træffes hos os. De kaldes af de Danske paa Grønland Flændse-Knive, og benyttes til at sønderskjære den fangede Sælhund, eller til at skjære Spækket og Kjødet af Hvalen [18]). Alle Steenknive (Fig. 18) have Eggen tilskjærpet paa høire Side. Man jævnføre ligeledes de ovenciterede Figurer i Göthеb. Wet. och Witt. Handl. Steenknivene ere saaledes blevne benyttede til at skjære fra, ikke imod den Person, som har brugt dem. Efterat jeg havde gjort denne Jagttagelse, fik jeg af en paalidelig Mand, som længe havde opholdt sig paa Grønland, den Oplysning, hvilken (jeg kan ikke nægte det) overraskede mig, at Grønlænderen aldrig bruger Tælgekniven, saaledes som Europæeren, til at tælge imod sig, ved at sætte det Emne, han tilskjærer, mod Brystet (f. Ex. mod et Brædt, som ved en Rem er fastbundet der); men at han altid paa frie Haand skjærer fra sig, som oftest ved at lægge Emnet paa Knæet [19]). Naar Grønlænderen faaer en nye Kniv, det være sig en Foldekniv eller en Tælgekniv, tilskjærper han den strax paa høire Side. Denne Egenhed er mærkvær-

---

17) Hans Egede: Grønlands Perlustration, Pladen til Side 58. Baade den siddende og gaaende Grønlænder holder i Haanden en saadan Harpun, som vi ovenfor have omtalt, og paa den øverste Ende af Harpunstangen er sæstet en Beenkniv, af samme Form, som den, vi her have beskrevet. Ivrigt have vi Underretning herom ved mundtlige Meddelelser og Tegninger, som ere gjorte af Personer, der længe have opholdt sig i Grønland.

18) Grønlænderne have ellers en anden Kniv, som de kalde Olomek, og som de blandt andet bruge naar de skrabe Haarene af Sælhundeskindene, m. m. Et saadant Redskab anseer jeg det for at have været, som aftegnes her, Fig. 19, og i Nordisk Tidsskrift, 1. Tab. III. Fig. 23—26. Dette Redskab er stedse af Flint, og findes ikke sjelden.

19) Tælgekniven, hvis Brug i Norge er saa almindelig, benyttes der omtrent paa samme Maade. Den er skraasleben fra begge Sider, saa at man med den kan skjære baade til og fra sig; men det sidste er det almindeligste. Emnet føres da som oftest med den ene Haand frem og tilbage mod Kniven, som holdes fast nede ved det modsatte Knæe. Kun naar Emnet er meget kort, saa at det ikke let kan holdes fast med Haanden, eller naar Rund- eller Tvær-Snit skulle skee, pleier man at sætte Emnet mod Brystet, og at skjære til sig. O. Anm.

dig. Jeg kjender ikke Lappens Skik i dette Tilfælde, og der findes ingen her, ſom kan oplyſe mig derom.

Jagt efter Landdyr ſynes meeſt at have været udført med Piil og Bue. Buen og Piil-Skaftet, der have været af Træe, ere forlængſt henſmuldrede; men Piil-Spidſen, ſom har været af Steen, har vedligeholdt ſig, og træffes af meget ulige Form og Størrelſe. Jeg har her ladet aftegne 4 Piil-Spidſe (Fig. 20—23), af hvilke den ene (Fig. 22) er af Quarts, de andre af Flint [20]). Paa hvad Maade diſſe ere blevne brugte til Jagten, er ikke tvivlſomt. I forrige Seculum ſkjød endnu Grønlænderen vilde Reensdyr med Bue og Piil, hvilken ſidſte var forſynet med en Spids af Been eller Jern [21]). Buen var af Træe og 3 Alen lang. Den var allerede henlagt da Cranz ſkrev ſin Hiſtorie von Grønland [22]). Endogſaa Lapperne, førend de bleve Nomader, og medens de endnu ſom Vilde vankede omkring over Bjerge og igjennem Skove efter vilde Reensdyr, brugte Pile med Spidſe af Been [23]). Saadanne Pile bruges endnu af Eskimoerne til Reensdyrs-Jagt [24]).

Dolken eller Jagtkniven (Fig. 24) [25]) har klarligen været beſtemt til at ſtikke, ei til at ſkjære med. Den er ligeſom Landſen, Harpunen og Pilen, aldrig ſleben, blot tilhuggen og tilpikket. Den findes af meget ulige Størrelſe; Bladet af den ſtørſte, jeg har ſeet, holder 15 T. i Længde og 2½ T. i Brede. De fleſte ere langt mindre. Den bares ſandſynligen i en Læder-Skede, fæſtet med en Rem om den Vildes Underliv, ligeſom Lappen endnu bærer ſin Kniv [26]).

De Redſkaber, ſom vi kjende, forudſætte andre, ſom formedelſt Tiden ere fortabte. Vi kunne være ligeſaa ſikkre paa at der gaves Baade, med Tilbehør, Landſe-Skafte, Buer, Bueſtrænge, Piil-Skafte, m. m., ſom om vi ſaae

---

[20]) I Nordiſk Tidsſkrift, p. d. a. St., ere ved Fig. 29, 30, 31 og 32, adſkillige Piil-Spidſe af Flint aftegnede.

[21]) Egede, p. d. a. St. S. 56. [22]) Cranz, 1 B. S. 194.

[23]) Tacit. Germ. XLVI. [24]) Franklins Reiſe.

[25]) I Nordiſk Tidsſkrift, Fig. 21, er en ſaadan aftegnet.

[26]) Leems Lapm. S. 82, Tab. 4, Fig. 6; Tab. 6.
Paa ſamme Maade bære Bønderne i Norge endnu deres Tælgeknive. O. Anm.

dem for vore Øine. Men disse forudsætte nødvendigen skarpe, med Eg forsynede, Redskaber, og af disse finde vi to Slags, nemlig med sleben og med slagen eller hugget Eg. Den Eg, som var bestemt til at indbrives i Træet ved Hug, eller ved et Slag med en Klubbe, og som saaledes burde være tyk rundagtigen tilskjærpet, for ei at brydes, slebes altid, f. Ex. Øxen, Hul-Øxen, (Skarv-Øxen, Klamp-Øxen), Meiselen, Hulmeiselen. Men den Eg, som var bestemt til at skjære med, og saaledes burde være tynd, kunde ikke slibes; dertil er Flinten for sprød. En saadan kunde kun frembringes paa den Maade, at Flinten, ved Slag, kløvedes i hvaskantede Splinter. Paa saadan Maade er Kniven (Fig. 18) tildannet, og saaledes ere tillige de hvaseggede Flintespaane (Fig. 25) tilhugne, hvilke man sædvanligen træffer der, hvor slebne Redskaber findes [27]). Naar man skjæfter en af disse Flintespaane, har man strax et skarpt, med Eg forsynet, Redskab; og man kan formode, at den Vilde har betjent sig af dem og af Kniven (Fig. 18) som saadanne.

Efterat jeg har omtalt Jagtredskaberne, bør jeg ligeledes nævne de Dyre-Arter, som bevisligen fandtes i og ved det sydlige Sverige paa den Tid, da disse Jagt-Vaaben benyttedes. I Havet fandtes Sælhunde, Hvale og sandsynligen Hvalrosse; i de sumpige Skove gik Elsdyr, Reensdyr, Hjorte [28]), Bævere, Vildsviin, Bison-Øxer og Ur-Øxer. Been af alle disse Land-Dyre-Arter findes i de samme gamle Tørvemoser, hvor Flinteredskaber ei sjelden træffes; og man har endog fundet Been af eet af dem i en Gravhøi, tilligemed fornævnte Steen-Vaaben [29]).

Paa hvad Maade man i bemeldte fjerne Tider drev Jagten efter disse Dyr, derom kan man, ved Hjelp af de tilbageblevne Jagt-Vaaben, gjøre sig nogenlunde Begreb. Pilen og Buen var, som allerede anført, det fornemste

---

[27]) Nordisk Tidsskrift, Tab. 3, Fig. 28. Den Steen, hvoraf de sloges (Fig. 27), er nu ei længere sjelden i Samlingerne.

[28]) Man maae ei forundre sig over, at Hjorten fandtes sammen med Reensdyret. Hjorten findes endnu paa Fjelde i Sogn i Bergens Stift, og paa Otteroen ovenfor Trondhjem.

Forf. Anm.

Ikke alene til Fjelds i Sogn, men ogsaa i Nordfjord, Sondfjord, Nord- og Sondhordlehn, og paa store skovklædte Øer, saasom Osteroen, Askøen og Storøen, m. fl. i Søndre Bergenhuus Amt, findes Hjorte endnu at opholde sig. O. Anm.

[29]) Idunna IX. S. 296.

Jagtvaaben til Lands. Rimeligen fangedes de større drøvtyggende Dyr: Elgen, Vildoxerne og Renen, ligesom senere, i Grave, og dræbtes der med Steenklubber eller Trælandser [80]). Jagthund blev udentvivl brugt, thi Hunden fandtes beviisligen ligeledes hos de her omspurgte Vilde. Men Kystbeboerne synes især at have drevet Jagt og Fiskerie paa Søen. Med Kastepilen (Fig. 10, 11) dræbtes Svømmefugle; med Harpunen (Fig. 14) og Landsen (Fig. 17) Sælhunde; med Landsen (Fig. 15, 16) større Søedyr, saasom Hvalrosse eller Hvale — rimeligen begge Slags.

Vi skulle nu foretage os i Korthed at besvare det Spørgsmaal: **paa hvad Sted i Scandinavien har det Folk boet, som har brugt disse Redskaber?** At de Vilde, hvis Levemaade vi her, ifølge deres tiloversblevne Redskaber, have søgt at fremstille, have beboet Kyststrækningerne af det sydlige Sverige, derom er ingen Tvivl; thi i disse Districter ligge deres Redskaber i Mængde — og i større Mængde, end man hidindtil har formodet. Men man tager rimeligviis feil, om man indskrænker deres Opholdssted til de Districter, hvor bemeldte Flinteredskaber i største Antal forekomme. I disse Districter, og alene i dem (paa den scandinaviske Halvøe), findes Flinten oprindeligen, da det yngre Led af Krid-Formationen, hvori bemeldte Steenart frembringes, ikkun her forekommer.

De Redskaber, som den Vilde her forarbeidede af Flint, maatte han i andre Districter af Landet, om han fandtes der, have arbeidet af andre haarde Emner: Træe, Been, ø. s. v. [81]), hvilke maaskee ikke saa godt som Flinten have modstaaet Tidens Ødelæggelser. Den Vilde benyttede sig, her saavelsom andensteds, af de Materialier, der kunde erholdes i det District, hvori han boede. Om han end havde været udspredt over det hele Land, skulde saaledes Flinteredskaberne alligevel være sjeldne i alle andre Districter, end i den Deel af Skaane, hvor Flinten frembringes. De ere imidlertid ligeledes fundne paa andre, vidt

---

[80]) Vildoxen fangedes i Germanien i Grave. Cæs. de bello Gal. VI. 28. Elgen fangedes fordum i Herjedalen paa samme Maade (Scand. Fauna. 1 D. S. 281) og i vilde Fjeld-Districter i det vestlige Norge, paa Steder hvor ingen Jord findes til at grave Grave i, dannedes saadanne af raae opstablede Stene, for deri at fange Vild-Renen. Man seer endnu Spoer efter dem. De kaldes Dyre-Gaarde.

[81]) Rigtigheden af dette Hensyn beviises endog deraf, at man i de Districter af Skaane, hvori ingen Flint findes, træffer bemeldte Steenøxer og Hugge-Jern meest eller alene af Trap, f. Ex. i Trakten ved Ifvesjon.

adskilte Steder i Scandinavien. I Bohuuslehn, saavel paa Øerne som paa det faste Land, ere ofte Landseespidser blevne fundne [32]). Jeg eier en saadan, der er funden paa Orust. I Westergotland ere de ofte og paa flere Steder fundne [33]), og lige op ved Hardanger-Fjorden i Norge, paa Gaarden Agas Eiendele, fandtes for 10—12 Aar siden en Flintekile, som jeg saae der 1826 [34]). I Blekingen har man paa flere Steder fundet Flinteredskaber, af hvilke adskillige forvares i det academiske Antiquitets-Museum i Lund [35]).

Saaledes kunne vi med Sikkerhed antage, at den vilde Folkestamme, vi have omtalt, har beboet Blekingen, Skaane, Halland, Westergotland, Bohuslehn og det vestlige Norge — kanskee endog de indre og mellemste Dele af Landet.

Lokalet, eller de Steder, hvorpaa Steenredskaberne almindeligen findes, ere: Imo Gravhøie, d. v. s. gamle Begravelsespladse. Der ligge de ved Siden af Skeletter af de Mennesker, som de have tilhørt, og der have de ligget fra den Tid, de seneste benyttedes. En mærkværdig Beskrivelse, tilligemed Figurer, over en saadan Gravhøi paa Arvalla Hede, med Skeletter af Mænd, Qvinder og Børn, forekommer i Götheb. Wet. och Witterh. Samh. Handl. 5te St., Side 83, samt i de samme Handlingar för 1808, S. 87, af Capitain Lindgren. Over en anden saadan Gravhøi, som af Provst M. Bruzelius er bleven aabnet ved Quistofta, findes Beskrivelse indført i Idunna IX. S. 285. Paa mangfoldige andre Steder har man i Gravhøie fundet Steenredskaber, ved Siden af Menneske-Skeletter. Man twinges herved atter til at erindre sig Grøn-

---

[32]) Ved Uddevalla. Götheb. Wet. och Witt. S. N. Handl., I. P. 91.

[33]) Idunna VIII. S. 111. Götheb. Wett. och Witt. S. Handl. p. d. a. St.

[34]) Flinteredskaber af forskjellige Slags, saasom: Pile, Knive, Meisler, Spyds-Odde, m. m., og Øxer saavelsom Hammere af andre Steenarter findes jævnligen i Gravhøie, i Tørvemoser, og paa andre Steder i Jorden, næsten i ethvert af de større Districter i Norge. Universitetets Antiquitets-Samling i Christiania har saadanne Steensager fra søndre Throndhiems, søndre Bergenhuus, Stavanger, Bradsbergs, Laurvigs, Budskeruds, Christians, Hedemarkens, Aggershuus og Smaalehnenes Amter. I det Bergenske Museum opbevares deslige Steenredskaber, fundne i Nordlandenes, Romsdals, nordre og søndre Bergenhuus, og Nedenæs Amter. Det Kongl. norske Videnskabers-Selskab i Throndhjem skal i sin Samling have endeel saadanne Redskaber, fundne paa forskjellige Steder i Throndhjems Stift. O. Anm.

[35]) I Idunna VIII. S. 168, omtales, at en Flinte-Øxe og en Steenhammer ere blevne fundne i Ångermanland. Jeg lader det staae uafgjort, paa hvad Maade disse ere komne dertil.

lænderne og deres Begravelsesmaade. H. Egede [36]) og Cranz [37]) yttre sig derom saaledes: "Graven gjøre de gjerne paa et afsidesliggende Sted paa en Forhøining af Stene ——. Liget bedækkes med nogle Græstørv, og derpaa lægges store, brede Stene. Ved Siden af Graven lægge de den Afdødes Kajak, Pile og dagligen benyttede Værktøi — enten for ikke at erindres om deres Savn ved Synet af den Hedenfarnes Efterladenskaber, eller for at han i den anden Verden skal kunne bruge sit Værktøi til sin Opholdelse".

I det Følgende skulle vi see, at en Grønlændernes aldeles lignende Begravelsesmaade har fundet Sted hos Sveriges Urindvaanere. Vi kunne saaledes ei forundre os over at Redskaber, som have været anvendte til daglig Brug, findes i vore gamle Gravhøie; og dette Leie antyder aldeles ikke at de have været Symboler af religiøse Sætninger, eller Redskaber, henhørende til den religiøse Cultus.

II^do. Endeel Strenredskaber findes ved Pløining paa Agre; disse ere komne fra Gravhøie, som ved Jorddyrkningen ere blevne ødelagte.

III^tio. Endeel findes hændelsesviis i Søer, udtørrede Elve, Bække, o. s. v. Men det allerstørste Antal findes:

IV^to. ved Tørveskjæring paa Bunden af vore gamle Tørvemoser — og denne Omstændighed fortiener megen Opmærksomhed.

At Tørvemoserne fordum have været Damme, Floder, Søer og andre aabne Vande, seer man let, naar man nøiagtigen undersøger dem. Bemeldte Redskaber ere saaledes upaatvivleligen blevne udkastede i Vande der hvor man har truffet dem. Denne Vandalisme er ligesaa sikkerligen bleven forøvet af det Folk, som fordrev eller undertvang Landets ældste Indfødte. Raae Folkeslag søge i Almindelighed i Bund og Grund at ødelægge ethvert Minde om det Folk, som de have beseiret. Den blinde Religionsiver, i Forening med Politikken, forsøger Ødelæggelses-Raseriet, og byder, som Samvittighedspligt at rense Landet for hvert Spoer af de Vantroe. Efterat disse Redskaber i Aartusinder have været bedækkede af en 4—5 Alen dyb Tørveseng, som Tiden har dannet, bringes de imidlertid nu efterhaanden for Lyset, og blive Formaal for vore Gisninger og vor Forskning [38]).

[36]) P. d. a. St. S. 82.
[37]) P. d. a. St. S. 300.
[38]) I hvilken Mængde de i det Virkelige maatte gives, beviser isærdeleshed Hr. Provst Hofverbergs

Det staaer saaledes nu tilbage at besvare to Spørgsmaal: til hvilken Folkestamme hørte disse Vilde? og hvilken Tid boede de her? Det første af disse Spørgsmaal vilde have været let at besvare, dersom man omhyggeligere havde kunnet optage og bevare de Fund, man i flere Tilfælde har gjort. Man har nemlig (som allerede anført) paa flere Steder fundet de her beskrevne Steenredskaber i Forening med Skeletter af Mennesker, hvilke upaatvivleligen ere blevne nedlagte i Jorden paa samme Tid som hine. Disse Skeletter, især deres Cranier, skulde ufeilbarligen have kunnet oplyse, hvorvidt de have tilhørt den Kaukasiske eller den Mongoliske Menneskerace, og, i sidste Fald, om de have tilhørt den Kalmukkisk-Mongoliske (været Hunner) eller den Hyperboreiske Stamme [39]). Man har dog ikke, saavidt mig er bekjendt, bragt i Forvaring eet eneste heelt Cranium fra Gravhøiene [40]). Men paa det zoologiske Musæum i Lund forvares et Cranium, der er fundet for 12—14 Aar siden i en gammel Tørvemose i Skaane, paa 3—4 Alens Dybde, og i saadanne findes saavel Steenvaaben, som Been af Reens- og Elsdyr. Dette Cranium tilhører kjendeligen en Mand af hyperboreisk Race, hvis Kjendemærker det endnu tydeligere har, end et Cranium af en Lap, hvilket forvares i det samme Musæum. Men omendskjøndt man ikke har opbevaret de Skeletter, man har fundet i Gravene, har man dog om deres Leie og øvrige Forhold gjort Anteg-

---

meget betydelige Samling, som i en Tid af 12—15 Aar er bleven til, for det meste af Fund, der ere gjorte paa omtrent een Quadratmiils Udstrækning. Denne Mængde vilde ligeledes være et Beviis, om endnu noget behovedes, for at de have været Redskaber, som samtlige Indvaanere have anvendt til daglig Brug. Af deres Leie i Gravhøie og Moser forklares den Omstændighed, at Sagaerne vide Lidet eller Intet at fortælle om dem. Paa forstnævnte Steder vare de beskyttede af Tordom, og paa de sidstmeldte af Skovene, der gjorde Tørveskjæring undværlig. Sandsynligen vare de mindre bekjendte for de hedenske Gother og Sveer, end for os. Jorddyrkningen og Skovmangelen har aabnet disse historiske Archiver.

[39]) Til denne sidstnævnte høre de nordlige Polar-Folk i Asien, Amerika og Europa: Samojeder, Tunguser, Ostiaker, Jakuter, Lapper, Kamtschadaler, Eskimoer, Grønlændere, m. fl. De ere smaae, eller middelmaadige, svage; have i Særdeleshed smaae Hænder og Fødder, stort, rundt Hoved, kort, bredt Ansigt, lav Pande og udstaaende Kindbeen. Munden er bred, Øinene brungule, aldrig blaae eller graae, Haaret stavet, sort; Skægget tyndt, Huden mørk. De ere fredelige og feige, men livlige og behændige. Som Ideefattige have de faa og dunkle Religionsbegreber.

[40]) Derimod har man forvaret brændte Leerkrukker, som bevise, at de Vilde kogte Kjødet førend de spiste det. Et Folk, som forstaaer at brænde Leer til Kar, forstaaer ogsaa at koge.

nelser, som fortjene Opmærksomhed. — Hos Missionairen Cranz (p. d. a. St.) forekommer om Grønlændernes Begravelsesmaade følgende: "Naar en Grønlænder kjæmper med Døden, paaklæde de ham hans bedste Klæder, og bøie hans Been (die Füsse) under Hofterne, formodentligen for at kunne gjøre Graven kortere". Just i denne Stilling, med Benene bøiede under Hofterne, vare Ligene indsatte i den foranførte Gravhøi paa Arvalla Hede [41]). Hensigten dermed at Grønlænderne bøiede den Døendes Been, paa den anførte Maade, var sandsynligen ikke, som Cranz mener, for at kunne gjøre Graven kortere, men oprindeligen for i Graven, hvor han troedes at fortsætte sin Virksomhed, at give den Afdøde samme Stilling, som han, medens han levede, havde i sin Boelig. Grønlænderen sidder i sin Hytte nedbøiet, med Hælene under Sædet og med Laarene skrævende, ganske i samme Stilling, som den, Skeletterne havde i Graven paa Arvalla Hede. (Jævnfør Fig. 3, det mellemste Skelet) [42]).

Videre beretter Cranz (Side 301): "Ved et Barns Grav lægge de et Hundehoved, paa det at Hundens Sjæl, som finder frem overalt, kan vise det umyndige Barn Veien til Sjælenes Land". I den ovennævnte Grav ved Quistofta fandtes Been af en Hund, ved Siden af Børnebeen. Iduna IX. S. 296.

Man skulde, efter alt dette, neppe kunne tvivle paa, at Sveriges ældste Kyst-Beboere have været det samme Folk, med samme Sæder, Levemaade og Religionsbegreber, som Grønlænderne, og staaet paa samme Dannelsestrin som de [43]).

Det andet Spørgsmaal: paa hvilken Tid disse Hyperboreiske Vilde boede i Sverige? skal formodentligen aldrig kunne bestemt besvares. Det forholder sig i denne Henseende som oftest med de Folkestammer, af hvilke et Land har været beboet, ligesom med Formationerne i dets Bjerge: kun deres relative,

---

[41]) Götheb. Wet. och Witterh. Samh. Handl. (1806) Tab. Fig. 3, 4.

[42]) De Odinske Kjæmper sattes jo ridende paa deres Heste i Høien, og altsaa ligeledes i samme Stilling, hvori de virkede i deres Livstid.

[43]) De i bemeldte tvende Grave fundne Bernsteens-Sager have upaatvivleligen været Qvindesmykker, som skulde bæres om Halsen. Lysten til at pryde sig udvikles tidligt hos Kjønnet, betragtet individuelt saavelsom nationsviis. Smykker om Halsen bære ligeledes Grønlænderinderne. Egede 47. Cranz 275.

aldrig deres absolute Alder kan af Forskeren bestemmes. Den Tid, paa hvilken den boreale Menneskestamme havde det sydlige Sverige i Besiddelse, ligger langt bagenfor al egentlig Historie. Denne omtaler den ikke; kun dunkle Sagn synes at hentyde derpaa.

Ifølge hvad vi troe os i Stand til med nogenledes Sandsynlighed at slutte fra Indholden af de ældste og tilforladeligste Antegnelser, vi kjende angaaende vort Lands Aarbøger, sammenholdte med dunkle Sagn blandt Almuen, ere hovedsageligen fire Folk, med mere eller mindre ulige Sæder og Gudsdyrkelse, paa ulige Tider indkomne og have fortrængt, eller underkuet, eller fredeligen blandet sig med Landets forhenværende Indbyggere. De to sidste af disse Folk have upaatvivleligen været af caukasisk Race og germanisk Stamme, blonde med guldgult eller rødligt Haar og hvid Hud. Af de to første har det ene ganske vist været af hyperboreisk Stamme, dværgagtigt og mørkt af Farve; det andet var et storvoxet, tappert Folk, og sandsynligen en Sidegreen af caukasisk Race. Den sidst indflyttede Folkehob bestod af de saa kaldte Æser eller Sveer, med Odinsk Gudsdyrkelse, og disse maae være indkomne i det Aarhundrede, som nærmest gik foran den christelige Tidsregning. Hvorfra de flyttede hertil, veed man ikke, — kanskee fra det sydlige Tydskland. Men de synes, uden Strid og Blodsudgydelse, at have faaet nedsætte sig her i Norden hos gamle Stammeforvandte, Gotherne, som de berettes at have overgaaet i Trolddoms Konster og Synets Forblindelser [44]). Det Sande er alligevel, at de ikke fik nedsætte sig i den sydlige Deel af Landet, som sandsynligen da, ligesom endnu, var den frugtbareste og meest dyrkede. Ovenfor de tykke Skove Kolmården og Tiveden fik Æserne nedsætte sig, som det synes paa Vilkaar, at de skulde være en Formuur imellem Gotherne, hvilke nu syntes især at have sysselsat sig med fredelige Idrætter, og deres Arvefiender Jotunerne, et finsk Folk, som Gotherne maae have fortrængt lige nordenfor de bemeldte Skovstrækninger. At Gotherne, som beboede den scandinaviske Halvøes sydlige og vestlige Dele, i den her omspurgte Tidspunct, ikke kunde befinde sig paa et meget lavt Dannelsestrin, bevises iblandt andet deraf, at Pytheas, som omtrent 300 Aar iforveien omtaler

---

**) Ynglinga Saga. 5. Skal udentvivl betyde den Tids Konster og Videnskaber.

dem, veed at fortælle, at de allerede da beskjæftigede sig med Agerbrug og Bieavling, indhøstede og tærskede Kornet i store Huus, og forstode at brygge Mjød [45]).

Gotherne, selv en germanisk Stamme af caukasisk Race, hvis øverste Gud synes at have været Thor, vare ogsaa engang indvandrede; men vi vide ikke hvad Tid dette er skeet. At det imidlertid har tildraget sig længe før Pytheas's Tid, kan man vel anseе for vist. Ved denne Indvandring synes de at have truffet for sig Indvaanere af en ganske anden Stamme og Religion, end deres egen. Disse bestode fornemmeligen af et storvoxet Folk, kaldet Jotuner, (Jætter) og ved Siden af disse synes Landets Bjergstrækninger at have været befolkede af et mindre Folkeslag, kaldet Dværge, Bjergtrolde, Trolde. Mod begge disse Folk førte Gotherne blodige Krige, sloge eller undertvang en Deel, og fortrængte de Fleste bort til nordligere Districter. Jotunerne dyrkede Jumala, ligesom alle finske Folk; Gotherne dyrkede Auka-Thor. Thor kaldes derfor af hedenske Skjalde: "Omstyrteren af den gammel-jotiske Guds Altere; Fjeldgudens Beseirer; Fjeldulvenes, Bjergfolkets, Klippens Sønners, Jotunernes Banemand". De sige at han har nedslaaet Jordhulernes Konges Folk og Finnernes Høvdinger paa Fjeldene [46]); hvilket alt paa almindelig Prosa ei synes at kunne betyde andet, end at det Folk, som dyrkede Thor (Gotherne) beseirede og udryddede Jotunerne og Dværgene. At Striden har været langvarig og haard, kan man slutte deraf, at Mindet derom, hvor dunkelt og forvirret det end er, endnu lever hos Folket i det søndre og mellemste Sverige [47]). Denne Strid endtes saaledes, at Jotu-

---

[45]) Pytheas's Beretning om den Deel af Thule, hvor Agerbrug og Bieavling dreves, har upaatvivleligen Hensyn til det sydlige og vestlige Sverige. I Norges vestlige Districter findes ingen Bier, og Kornavlingen er uden Tvivl ældre i det sydlige Sverige, end i Norge.

[46]) Geyer, Svea Rikes Häfd. 1. S. 274. Sv. Folks Hist. I. S. 110, 9.

[47]) Tordenen kaldes endnu Thordøn i hele det sydlige Sverige; og i Herjedalen har jeg hørt Almuen kalde Lynilden Thorells. Som Barn hørte jeg ofte gamle Mænd sige, naar det tordnede, at Thor agede paa sin Vogn i Skyerne og forfulgte og slog Jætter og Trolde med Lynilden. Var Skraldet vedvarende, hedte det: "nu har han det travlt med at jage Troldene". For Hundrede Aar siden var det et almindeligt Ordsprog, at: "om der ei var Torden, maatte Verden forgaae af Trolde". (Kil. Stobæi dissert. de Gerauniis &c. P. 64. jævnfør Leem Lapm. 506). I min Barndom hørte jeg derimod ofte gamle Folk yttre: nu tordner det langt mindre end forhen; thi de fleste Trolde ere allerede ødelagte. Naar det tordnede stærkt, og Høstfolket overfaldtes af Regn-Skurer, vovede Fruentimmerne ikke at skjule deres Hoveder med Skjørtefligen

nærne bleve fortrængte, og fordrevne af Landets sydlige Deel, hvilken Gotherne, som forhen anført, skulle have havt inde ved de saakaldte Æsers Ankomst, lige til Kolmårdens og Tivedens store Skovstrækninger, ovenfor hvilke Jotunerne synes at have boet. Dog maae de have vedblevet at holde sig i skovrige Districter endog i det Sydligere af Landet, f. Ex. paa Finveden i Smaaland [48]). Imidlertid har man ingen Anledning til at antage, at Jotunerne nogensinde i Sverige have været Vilde; idetmindste synes de allerede ved den her omspurgte Tidspunct (ved Sveernes Hidkomst) at have været Agerbrugere. Thi antager man en historisk Odin, torde man ei reent ud kunne nægte Sagaen om Gefions Sendelse al Troeværdighed, omendskjøndt den er indhyllet i latterlige Fabler. Adskiller man disse fra Oldtidens poetiske Prydelser, bliver den rene Prosa tilbage, at Gefion fik Land af Gylfe [49]) og Ørne at pløie det med af Jotunerne [50]). Skjalden Thiodolfer, som ved Harald Haarfagers Hof besang Kongens Æt, quad ligeledes om Eigil Tunnadolgis Død, og gav den Tyr, som stangede

---

(som ellers i Regnvejr) af Frygt for at Troldene skulde gjemme sig deri; thi Troldene, som frygtede Thor, troedes at søge Gjemsel hos Mennesket, Thors Ven og Yndling. Naar de gjemte sig skeede det under Forvandling, sædvanligen i Form af Traad-Nøster. Dette hedenske Sagn er endog bleven christnet: Flere paastode, at Gud (ikke Thor) slyngede Lynilden, og at de Trolde, som han fældte, vare de onde Engle, som omtales i Bibelen. Forf. Anm.

Paa adskillige Steder i Norge kalde Bønderne Torden Thor-slaat, Thors Dands eller Musik, og Thor-døn, Thors Bragen. O. Anm.

48) Endog i Norges Bjergegne synes Jotunerne længe at have været tilbageblevne. Kong Harald Haarfager forelskede sig i Jotunen Svåses Datter, som boede ikke langt fra Tofte (paa Dovrefjeld). Paa en Reise i Norge berettede en Skydsbonde mig, at der i den Side-Dal, som vi foere forbi, fordum havde boet en Jotun. Forf. Anm.

De mange, næsten overalt i Norge almindelige, Sagn om Jotuner, Jutuller eller Riser synes ogsaa at vidne herom. Mærkeligt er især Sagnet om Gurri Kunnan, hvilket findes i Fayes norske Sagn, S. 10—12. Det hedder ligeledes i Norge, at Verden vilde forgaae af Trolde, dersom Tordenen ei slog ned efter dem. ibid. S. 19. O. Anm.

49) Nemlig Sjælland. "Den guldrige Gylfe" eiede saaledes endog denne Ø.

50) "Da hun kom til Gylfe, gav han hende et Ploieland. Siden reiste hun til Jotunheim og avlede "der fire Sønner med en Jætte; dem forvandlede hun i Oxeham, satte dem for Plougen og trak "Landet ud i Havet, vesterud ligefor Odinsø; og er det nu kaldet Sjælland; det bebyggede hun "siden". Konungasagor af Sturleson. Sth. Uppl., S. 9. Man skulde let falde paa den Tanke, at Skjalden (thi Snorros Beretning hviler sienspnligen paa ældre Skjalde-Digte) har villet antyde, at Gefion, ved venskabeligt Forhold til Jotunerne, har forskaffet sig Plougdragere. Jævnfør Edda Sæmundar. 1. P. 159. Ægis Drecka; Geyer Svea Rikes H. I. S. 257.

Eigil ihjel, det spottende Epithet: "Jotuns Øk" [51]), hvilket ei kan betyde andet, end at Jotunerne, ligesom endnu for en stor Deel Smaalændingerne, brugte Øxne til Arbeidsdyr (til Kjørseler eller som Lastdragere), hvortil de øvrige Indvaanere da, ligesom nu, maae have brugt Heste. Øxne omtales paa mange Steder i Sagaerne hos Jætterne.

Saaledes er der ingen Formodning forhaanden om at de Steenredskaber, vi her have beskrevet, og som ufeilbarligen have tilhørt en vild, Jagt og Fiskerie drivende, Folkestamme, have været de agerbrugende eller med Fædrivt bestjæftigede Jotuners Værktøi. Men Jotunerne selv, dette storvoxne, stærke Folk, kunne umueligen have været det svenske Nordens Urindvaanere. Ogsaa de ere indvandrede, og have fortrængt eller underkuet en anden Folkestamme, som maaskee meest har boet i Grotter, i Jordhøie, i Bjerghuler, været smaae af Vext og svage, men livlige, hændige og kloge. Denne oprindelige nordiske Folkestamme kaldes i Sagaerne: **Dværge, Bjergtrolde, Trolde.** Men i Sagaerne ligesom i Historien ere disse twende, upaatvivleligen forskjellige, **Folk, Jætter og Dværge**, sammenblandede. Aarsagen maae være den, at omendskjøndt de længe have været fiendtlige mod hinanden, ere de dog blevne Venner i den fælles Nød, for at de, saameget de formaaede, kunde modstaae de indvandrede og indtrængende germaniske Folkestammer, hvilke behandlede dem begge som Fiender [52]). Men at **Dværgene** (Urindvaanerne) forhen have havt Strid med de indtrængende **Jotuner** er ikke at betvivle, omendskjøndt disse Træfninger ikke synes at have været lige og aabne, thi paa den ene Side træder den overlegne knusende Styrke frem, og paa den anden seer man bange Svaghed og krybende List. Just saadan var ligeledes Striden imellem Normændene og Skrællingerne paa Østbygden i Grønland [53]). Det torde maaskee i denne Henseende fortjene nogen Opmærksomhed, at der blandt Almuen i det sydlige og mellemste Sverige endnu findes dunkle Sagn om en Strid imellem et lidet dværgagtigt Folk og Jætter. Det er altid en listig Dværg, eller en underfundig Dreng, som er kommen i Hænderne paa en stærk men enfoldig Jætte, der har i Sinde at

---

[51]) Sturles. Ynglinga. Saga XXX.

[52]) Thor behandler i Sagaerne Jætter og Dværge lige ubarmhjertigt, hvor han finder dem. Men Jætterne gjøre dog stundom Modstand, hvilket Dværgene ei formaae.

[53]) Reise til Østkysten af Grønland af M. A. Graah, S. 45, 46.

opfluge ham, men som han altid forstaaer ved List at narre og at undstye [54]). Skulde man ei kunne formode, at der i disse Sagn er en dunkel Antydning af de smaavoxne, svage, hyperboreiske Urindvaaneres (Dværgenes) Strid med de storvoxne Jotuner (Jætterne) paa den Tid, disse trængte ind i Landet? Antages dette, da synes det ogsaa at være klart, at de Steenvaaben, vi have beskrevet, have tilhørt just dette smaavoxne, hændige Folk, som Jotunerne traf for sig i Sverige. Alt synes at tale for denne Mening, endog den mærkværdige Omstændighed, at Haandfangene paa alle de Flintedolke, jeg har seet, ere alt for korte til at omfattes af en almindelig Mandshaand; de holde ikke mere end $2\frac{1}{2}$ — $2\frac{3}{4}$ Tommer [55]) og ere saaledes gjorte til mindre Hænder, end Jotunernes, Gothernes eller Sveernes. Endog de meest storvoxne Grønlændere siges at have Hænder som Børn og Drenge [56]).

Vi vende os nu fra Sagnene, om hvilke vi ikke nøiagtigen vide hvormeget der i dem er Sandhed eller Digt, tilbage til Virkeligheden — de Redskaber, vi have for os. Vi anse det for at være temmelig bestemt lagt for Dagen: 1) at Steenredskaberne af Flint, og de øvrige som tilligemed dem forekomme i vore gamle Gravhøie, Tørvemoser, o. s. v., have tilhørt et vildt, med Jagt og Fiskerie beskjæftiget, Folkeslag, samt udgjort Værktøi til deres daglige Haandtering; 2) at dette Folkeslag har hørt til den hyperboreiske Stamme, og 3) at dette ved det sydlige Sveriges Kyster har ført en Levemaade, aldeles lig de nuværende Grønlænderes.

Hvor lang Tid der er forløben siden dette Folk boede her, kan ikke bestemmes; men Tiden kan sandsynligen ansættes til omtrent 3000 Aar [57]).

---

[54]) Disse Sagn, synes mig, faae nogen Mærkværdighed ei blot derved, at de ligeledes findes i Lapland, men isærdeleshed derved, at Lapperne sige, at det har været Mennesket (saaledes dem selv) der har havt Strid med Jætter. Næsten saadanne Stallo-Sagn, som de, Lästadius beretter fra Lapland (Fortsättn. af Journ. S. 462 og 468), har jeg som Barn hørt i stor Mængde i Skaane. Jætten kaldes i lappiske Sagn, Stallo eller Jatton (S. 468), hvilket sidste unegtelig en er det samme som Jotun.

[55]) Jeg kjender blot en eneste Undtagelse blandt en stor Mængde, som jeg har maalt.

[56]) Ifølge Opgivende af Personer, som længe have opholdt sig iblandt dem.

[57]) Det i Nartusinder Stationaire, som herved rober sig hos Grønlænderne, er i psychologisk Henseende i høi Grad mærkværdigt.

Det er mig ikke ubekjendt, at man paa en heel anden Maade har søgt at forklare Betydningen af disse Steensager. Man har sagt, at de have været Strids-Vaaben (Stridsøxer) og Offer-Redskaber (Offerknive). Jeg kan ikke tilstræde denne Mening. Visseligen kunne de fleste Jagtvaaben og adskillige Husholdnings-Redskaber i Nødsfald anvendes til Stridsvaaben [58]). Naar Fienden trænger ind i et Land og Folket reiser sig i Masse, gribes der strax til Jagtbøssen, hvor den findes, og hvor den savnes blive Øxen, Leen og Høetyven de eneste Vaaben. Paa samme Maade anvendte udentvivl Dværgene sine Steenpile og Steenøxer mod Jotunerne; men de vare ikke oprindeligen bestemte til Krigsvaaben, blot til Jagt; thi Jagten er ældre end Krigen. Og hvortil nyttede Fiskekrogen, Meiselen, Harpunen, Kastepilen, de tynde, skjøre Flintelandser, eller de

---

[58]) De samme Gravhøie og Torvemoser, som have opbevaret for os Oldtidens Steen-Redskaber, give os undertiden Beviis i Hænde for, at disse Redskaber af Landets ældre Beboere, i det mindste i enkelte Tilfælde, have været brugte som Stridsvaaben, hvormed de have angrebet, eller forsvaret sig imod, sine Fiender. Herom vidne følgende Omstændigheder. Klüwer beretter i hans norske Mindesmærker, S. 109, at der, i en af de Gravhøie som sees ved Elvene Orkla's og Ya's Forening, under Gaardene Vollan, Handrevet og Bratbouft i Quikne, er fundet et Beenrad, i hvis Bryst en Steenpiil stod fast.

I Antiquariske Annalers 2det B., S. 342, anføres, som No. 278 iblandt endeel Oldsager, Professor Vedel Simonsen i Aarene 1807 til 1814 har indsamlet for det Kongelige antiquariske Museum i Kjøbenhavn, en Steenkile, som for 50 Aar siden var opgravet af en Torvemose, og da sad indbrevet til Midten i en menneskelig Pandeskal, der længe var fast omkring samme, indtil den Tid efter anden opløste sig og smuldrede bort.

I samme Skrivts 4de Bind, S. 503, findes ogsaa anført en, i samme Museum under No. MCCCLVI opbevaret, Steenkniv, med fladt Haandtag, 12½ T. lang, hvilken i en Gruusgrav ved Selsøe Hovedgaard i Odds Herred i Sjælland er funden indslaaet i en Pandeskal.

Naar hertil kommer enkelte gamle Sagaers, f. Ex. Ørvar-Odds Sagas, Beretning, Cap. 25 og 29, om at en udmærket Helt med Held har brugt Steenpile saavel paa Jagt, som i Krig, og ligeledes Saxos Fortælling i Cap. 8, confereret med Suhms Historie, om at Skaaningerne i det 5te Seculum tilvandt deres Konge Jarmerik en stor Seier, fordi de forstode at kaste med skarpe Flintestene, da synes dette end mere at godtgjøre, at adskillige af Oldtidens Steenredskaber have været brugte som Vaaben, ei alene paa Jagt, men ogsaa i Krig.

Ivrigt kan bemeldte Sagas Beretning om at Ørvar-Odd fik de af ham brugte Steenpile hos en Mand af lav Vært, i Forening med Odds Yttring, at han ikke behøvede at bære saa simple Vaaben som Steenpile med sig, tjene til Bestyrkelse af Forfatterens Mening, at Steenredskaberne fra først af have været Dværgene tilhørende; hvilken Mening ogsaa er den herskende hos den skotske og engelske Almue, der kalder de i Jorden fundne Sypd og Pile af Flint elf-arrows (Alvpile). See Sebaldi prodromus hist. nat. Scotiæ, P. II, libr. IV, Cap. 7, og archæologia Brit., P. II, S. 119. O. Anm.

smaae Pile i Krig? En Mand, som til daglig Brug betjener sig af Redskaber, der ere af Steen, maae altid tænkes at være en Vild, og en saadan Mand er uvilkaarligen og først og fremst Jæger og Fisker.

At man har anseet Jagtkniven (Fig. 24) for Offerkniv maae komme deraf, at flere gamle Folkeslag, ved Offringer og andre religieuse Handlinger, have benyttet Knive af Flintesteen. Da Mosis Hustrue Zipora omskar sin Søn, skeede det med en Steen [59]), og da Josva paa nye indførte det under Omvandringen i Ørkenen i Forglemmelse komne Omskjærelses-Sacrament, betjente han sig dertil af samme Slags Redskab, som tilforn havde været brugt ved samme Operation, nemlig Steenkniven [60]). Da Horatierne og Curiatierne ved Enekamp skulde afgjøre Roms og Albas Skiæbne, anstillede Præsten (Fetialis) et Offer, og stak Offerdyret med en Flinteknív [61]), o. s. v. Men alt dette beviser ingenlunde, at alle Flinteknive have været Offerknive eller andre Redskaber til religieust Brug; det beviser blot (i det mindste i sidste Tilfælde), at denne religieuse Ceremonie har været ældgammel, og at den er opstaaet i en Tid, da Brugen af Metaller endnu var ubekjendt. Af alle Sædvaner ere de religieuse mindst underkastede Tidens Omvexlinger. Der er Sagen i sig selv og Formen paa det inderligste forenede. At den hyperboreiske Stamme har været særdeles hengiven til Krig eller Offringer, har man desuden ingen Anledning til at formode; det er Asiens Folkeslag, som meest udmærke sig ved deslige Idrætter.

Thors Hammer, Miølner, er bleven vidt og bredt bekjendt; og det er ikke usandsynligt, at Gotherne have brugt Stridshammere af Metal. Saadanne fandt den danske Konge Magnus Nielsen i et (gothisk?) Thors-Tempel [62]) paa en Ø i Sverige, og førte dem som Trophæer til Danmark [63]). Ingen

---

[59]) 2 Mos. B. 4 C. 25 V. [60]) Josva B. 5 C. 2 V.

[61]) Porcum saxo silice percussit, Liv. hist. I. Cap. XXIV.

[62]) Thor synes stedse at have vedligeholdt sig som den fornemste Gud i det Gothiske Rige, hvor den Odinske Lære aldrig rigtigen skal have rodfæstet sig (Jævnfør Geyers Sv. Rik. Häfder, S. 28). Gotheren erindrer sig endnu Thor, som Tordenens Gud, men om Odin veed han blot, at han har været Jæger. Odins Jagt omtales i min scandinaviske Fauna I. S. 40, i Noten; og i det sydlige Skaane ved Trelleborg, Cimbritshamn, m. fl. St., var, for ikke mange Aar siden, endnu den Skik i Brug, at man, naar man afmeiede Kornet, levnede et lidet Hjørne til Foder for Odins Hest. Nogle sige: Nimrods Hest.

[63]) Saxo. Hist. Lib. XIII. P. 213. 20. Saxos Mening, at bemeldte Metal-Hammere vare blevne

af de Steenſager, jeg har beſkrevet, har været en ſaadan Stridshammer. At Steenøxerne (Fig. 3) ere blevne kaldte Tordenkiler eller Tordenſtene, har ſin Grund i den Fordom, at de ere ſtyrtede ned fra Skyerne med Lynilden (Thorelden), da man ei kunde begribe hvorfra de ellers ſkulde være komne. Man kalder ogſaa andre ualmindelige Steenformer Tordenſtene, ſ. Ex. Echinitter — og da Lynilden har Kraft til at kløve, har man ofte tænkt ſig den ſom en Kile.

Saaledes har jeg her anteegnet, hvad vi hidindtil vide om de ældſte Indvaaneres Fiſkerie og Jagt paa den ſcandinaviſke Halvøe. I min ſcandinaviſke Fauna omtaler jeg nogle flere Jagt- og Fangſt-Redſkaber, ſom bleve brugte førend Skydegeværet blev bekjendt og antaget ſom Jagtvaaben.

Nogle hiſtoriſke Bemærkninger

om Norges tidligere Indvaanere, Dets ſandſynlige Folkemængde førend den ſorte Peſt, m. v., alt forfattet med ſpecielt Hensyn til Ladvigs Præſtegjeld i Sogns Fogderie.

Saalænge det ſaare interesſante Spørgsmaal: naar fik Norge ſine førſte Indbyggere, og af hvilke Folkeſlag vare de? forbliver ubeſvaret for det hele Lands Vedkommende, ſynes det forgjeves, for nogen enkelt Deel, at ville trænge ind i dette Hiſtoriens Mørke, hvilket vore ſkarpſindigſte og meeſt critiſke Hiſtorikere have efterladt ſig ubelyſt. Men uagtet man indſeer: at Spørgsmaale af den Art ſtedſe ville blive kun ufuldſtændigen beſvarede, har dog dette Emne

lagte i Thors-Templet ſom et Symbol af Tordenkilen og Tordenens Brag, ſynes ikke at være den rigtige. Sandſynligere er det, at de have været Thorsbilledets Attributer. Thor kunde vel ei dyrkes uden ſom bevabnet.

for Historiens Elskere saameget interessant hos sig, at man vanskelig kan opgive Haabet om: mueligen at kunne frembringe et Glimt af Lys forsaavidt det sidstnævnte Spørgsmaal angaaer, hvorimod det vel med Grund tør antages: at det Første stedse vil blive ubesvaret.

Den Mening, eller Formodning: at Finner eller Lapper have været Norges første Indvaanere, finder megen Sandsynlighed, om just ikke egentlig Beviis, for sig, ligesaavelsom den Paastand: at Finnerne, uagtet hidkomne fra Asien eller af asiatisk Oprindelse, ere af senere, mere cultiverede, asiatiske Folkeslag blevne fortrængte til Landets ublidere Egne, hvor vi endnu finde dem i nomadisk Tilstand. Man tør, in Casu, mindre afbenytte de enkelte Sagn blandt Almuen i flere Bygder om Finneboliger, Finnestuer ɔc., end støtte sig til nogle af vore Stedsnavne, der synes at være af finsk Oprindelse. Kunde man nutidigen i vore Egne paavise Spoer af det finske eller lappiske Sprog [1]), saa vilde

---

[1]) Saadanne Spoer vil man formodentligen finde ved at sammenligne nedenstaaende Ord af de bergenhusiske Mundarter med de hosfølgende lappiske:

		Lappisk.			Lappisk.
avla	forhverve	ablet	jænte, gjente	Pige	tjenta
alda	Bølge	alboh	jæster	Gjær, Gang	jæst
au, aud	øde, tom, frie for	aubes	jeite	Ydre paa Træe	tjæitso
baara	Bølge	paro	Kagge	Dunk, Otting	Kagga
bikkje	Hund	pittjo	Kippa	Knipps	Kippo
boll	Krop	boll	Kjelke	en liden Slæde	tjælk
bisna	glose	pisnastet	Kraagda	Meslinger	Kræddo
don	Sager af forskjellige Slags	don	Knusk	Fyrsvamp	nusk
dønn	Dron	dudn	Lej, Leid	Vei, Leed	laido
feig	som snart skal dø	faiges	lyse	Tran	likse
fejen	glad	fegen	lyta	maae, nødes til	liwtet
fjæra	Strand, Strandbred	fjærwa	lomeldor	Lemen (mus lemmus)	luomelk
fors, foss	Vandfald	fuorss	maag	Svoger	mak
gjære	et indhegnet Stykke Jord	gærde, garde	malskje	Forvirring	malske
			me	vi	mije
grøsa	udtyde, forklare	krejnet	mossebrim	Myseost	misaribme
hæra	Skuldre	hardo	niste	Reisekost, Proviant	neste
haug	Høi	hauge	næpa	Roe	næpo
			omagje	en umyndig, et Barn	omaagu

dog dette ikke en rimelig Formodning om: at hint Folkeslag — nu saa fjernt herfra — engang har staaet i nærmere Berørelse med vor Egn, saameget mere, som det oldnordiske Sprog ikke synes at have noget egentlig Beslægtskab med det Finske, og der heller ikke ligger nogen Urimelighed i den Formodning: at Stedsnavne af finsk Oprindelse kunne have beholdt deres Benævnelser — mere eller mindre forvandskede — efterat Landet fik Indvaanere af andet Sprog og anden Folkerace. Herpaa have vi jo Exempler i andre Lande, f. Ex. Normandiet. Vi maae imidlertid oprigtig tilstaae: at vor Kundskab om det finske eller lappiske Sprog er i en alt for høi Grad indskrænket, til, at vi med vedbørlig Sagkyndighed kunne skjelne mellem Ord af finsk og oldnordisk Oprindelse; men det kan jo dog aldrig fortryde Læserne af disse Linier, at høre vor Mening i en Sag, hvor der ikke vel kan findes Anledning til Partiskhed, der vistnok ofte har gjort

---

		Lappisk.
orre	Urhane	hurre
pold	Arm af en Fjord	puodo
qwærsild	Høste hos Heste	quersates, Høste.
reje	Redskab	reido
rauta	brøle	rautotet
rømme	suur Flode	rudma
raaka	træffe, møde	raaket
raust	godgjørende, generous	raasad
Sejd, sejde	Sej (en Fisk)	saide
Selje	Seljepiil	salja
Sau	Faar	sauds
skant	Monster	skant
skræppa	skryde	skræppet
slarw	en Svaldrer, Snakker	slarw
slatter	Sneeslud	slatte
slubs	vaad Snee	slibdse
Smala	Faar	smala
staur	Stør, Stage	staura

		Lappisk.
sopp	Svamp	Swapp
simla	Hind, Reen-Koe	sæmel
tæppa	tilstoppe, tætte	tæppet
tryg, trug	en Vidie-fletning til at binde paa Fødderne for at kunne gaae i dyb Snee	trauka
vad, va	Vadested	wade
waak	Aabning i Jis	wako
vøla, vøle	Overflod, Mængde	wallje
varg	Ulv	varg
vott	Vante	wats
veja, veida	jage, fælde	weidet
væps	Gjedehams	wepses
vinn	Markarbeide	widno
ævne	Emne	æbn
æren	Ærende	ærdn
æmse	forskjellig, afvexlende	omasse

Af lignende Ord i de Bergenhusiske og andre norske Mundarter kunde jeg anføre henved et Tusinde, som jeg har optegnet; men de anførte Exempler maae være nok paa dette Sted, til at bestyrke den af Forfatteren yttrede Formodning. C.

meget skarpsindige Forfattere blinde. Vi ville derfor angive de faa Stedsnavne, som endnu findes her i Egnen, og som, efter hvad Sagkyndige have yttret og os tildeels er bekjendt, ei usandsynlig ere af finsk eller lappisk Oprindelse. Saaledes findes i Ladvigs Sogn en Arm af den store Sognefjord, kaldet i Almuesproget Ikefjorden, men i Matrikulen Eikefjord [2]), ligesom den øverst i Fjorden liggende store Gaard Eiken — hvor dog ingen Eeg findes — udtales af Almuen Iken, eller Ikin, i et gammelt Dokument Ikum. At afgjøre om Fjorden har faaet Navn af Gaarden, eller omvendt, synes til Hiemedet at være liggyldigt; men vigtigere er det: at Ordet synes at være af finsk Oprindelse, og skal betyde et lavvandet, eller grundt Sted. Anvendt i den Betydning, saavel paa Fjordens Indløb eller Forbindelse med den meget dybe Sognefjord, som paa dens øverste Strandbredder, svarer Navnet til Localiteten. Fjordens Navn i vort Sprog bliver da Grundefjord. Fra Fjorden skjærer sig temmelig brede ubeboede Dale op imellem den brede Bjerg-Ryg, som adskiller Sogns Fogderie fra Nordhordelands. Paa disse Fjelde sees ofte Hjorte i Flokke, ligesom Egnen i det hele synes skikket for Nomadelivet, og giver grundet Formodning om: at en nomadisk Folkestamme, førend Agriculturen kjendtes i Landet, her kan have havt sit Opholdssted. Sammenholder man dette Steds-Navn Ikin med et andet norsk Substantiv, nemlig: Eka eller Ika, et lavbundet Fartøi, hvilket man afbenytter ved Vand- og Elvebredder, hvor Vandet i Almindelighed staaer lavt og Adgangene ei ere skikkede for dybe Fartøier, saa fremkommer her en Liighed, som henpeger paa en fælles Oprindelse, men, saavidt os bekjendt, ikke kan udledes af det oldnordiske Sprog. Nogle andre Stedsnavne, især Gaardsnavne, synes at røbe en høi Alder og tidlig Tilværelse som Bopæle, saasom: Thorvund — saaledes nævnes en her beliggende stor, smuk Gaard af Almuen — Sitje eller Sitjum, Tveit, Thune, Jetland, Førde, Alværn, Ladvig, Wammeraak m. fl. [3]). Skulde det forholde sig saaledes som nogle af vore Old-

---

[2]) I et Bergens Museum tilhørende Pergamentsbrev, af 14de Novbr. 1655, angaaende Gaarden Østerbøe, kaldes ogsaa Fjorden Eickefjord. C.

[3]) Naar jeg som et Bevis for denne Egns tidlige Bebyggelse har angivet nogle Gaardes Navne, saasom Thorvund, Thune, Førde, Alværn, Ladvig ꝛc., saa har jeg derved ingenlunde villet paastaae, at disse Navne ere af finsk eller lappisk Oprindelse, thi de kunne vistnok alle udledes af det ældre eller ældste norske Sprog. Derimod kjender jeg intet oldnordisk Ord, af hvilket man med Sand-

grandskere have yttret, nemlig: at Ordet und, skjøndt ogsaa bekjendt i det oldnordiske Sprog, skal være af lappisk eller finsk Oprindelse, og betyde en Kilde eller et Kildevæld, da vilde af Thorvund fremkomme Thorskilde, et Navn passende for Thors Dyrkere eller Tilbedere. Af end ældre eller i det mindste lige saa gammel Oprindelse, er Jetland eller Jetteland. Jette og Jote ere vel i Oldtidens Sprog det samme, og betegner sandsynlig, ligesom Riser og Ludser, m. m., de gamle Folkeslag, som Gotherne forefandt ved deres Indvandring her i Landet. Benævnte Gaard ligger i den saakaldte Høianger-Fjord (et Navn, som endog høit op i Tiden findes omtalt i Historien), der ogsaa er omgivet af meget høie Fjelde, og i hvis øverste Bugt udgyder sig en stor Elv, altsaa skikket til Fædrivt og Fiskerie.

Navnet Fitia findes flere Steder; men dets Etymologie har man neppe hidtil kunnet med Sikkerhed udfinde, og saaledes er der Formodning for dets høie Ælde. Mon det ikke er af finsk Oprindelse [4])? Den Mening, Forfatteren af disse Linier har hørt yttre, nemlig: at Ordet Fittie skulde betyde en Fiskeplads, eller tilkjendegive et Sted, som laae bequemt for Fiskerie, vinder forsaavidt nogen Styrke derved: at de saa Steder, vi kjende af dette Navn — der

---

synlighed kan udlede Gaardsnavnet Fitja, ei heller Tveit. Vel gives der endnu i det islandske Sprog et verbum fitja, d. e. at lægge i Folder; men der indsees ikke at dette Ord kan have foranlediget Gaardsnavnet af samme Benævnelse. Det er heller ikke ubekjendt, at Nogle have antaget Tveit for at være det samme som Teig; men jeg kjender ingen Grund for denne Mening. Snarere skulde jeg troe at Ordet nu udtales urigtigt, og at det maaskee oprindeligen har været Tvæ-it (?); i saa Fald lod det sig formeentlig anvende paa et Stykke Jord eller Skov, som enten ved et Vandfald, Elvedrag, Fordybning eller andre Naturgjenstande var deelt eller klovet, hvilket just er Tilfældet med 4 Gaarde, af Navnet Tveit, som nøie ere mig bekjendte. Om det forholder sig saaledes med de flere af dette Navn her i Stiftet, har jeg ikke havt Anledning at undersøge.

4) Gaardsnavnet Fitje, fitja, fitjum eller fitjom (fithejm), paa nogle Steder: Feedt, Fædde, Fætje, Fidje, udledes formeentligen rettest af det gamle norske Ord fit, som betyder en flad og feed Engstrækning. Dets Betydning er da, en Gaard, der har fladtliggende, fede Græsmarker, hvilket ogsaa er Tilfældet med de mig bekjendte Gaarde af disse Navne. Ordet fit findes endnu som Tillægsord i Enden paa adskillige sammensatte Gaardsnavne i Bergens Stift, saasom Eike-fit, Wa-fit og Aa-fit, hvis respective Betydning er, en af fladtliggende fede Græsmarker bestaaende Gaard, der har Løv-Skov, ligger ved et Badested, eller ved en Elv. Gaardsnavne, sammensatte paa saadan Maade, ere meget gamle. I Asmund Kappabanes Saga og hos Snorre nævnes et Sted, kaldet Agna-fit, i Sverige.

C.

ogsaa udtales Fedje — ligge alle ved Søen og ved Udløbet af større Elve. Vort Fittie eller Fitje ligger især bequemt for Fiskerie, nemlig ved en Bugt af Sognefjorden, og ved Udløbet af en stor fiskerig Elv, der vel i Fortiden kan have lokket Fiskere til sig. Gaarden Thune ligger nær ved Fitje. Navnet tilhører vel det ældre norske Sprog, og udtrykker egentlig den Deel af en beboet Gaard eller Plads, hvor Husene staae. Da den her omhandlede Gaard intet andet Tillægsord har end Øvre og Nedre, saa synes ogsaa dette at vidne om dens høie Alder som Bolig. Af alle vore Gaardsnavne er maaskee Tveit et af de ældste, og hvis egentlige Betydning er os ubekjendt. Det findes i de fleste Bygder her i Landet, ligesom ogsaa i Danmark og Holsteen; men om det, saaledes som i den senere Tid har været yttret, er af angelsaxisk Oprindelse, og kan udledes af Ordet tvitan eller thvitan — at skjære itu — eller af det plattydske Tvede — — en Sidevei — forekommer os tvivlsomt. Vi antage heller, at det er et Ord af finsk Herkomst, og et os ubekjendt Appellativum, der vel kan have sin Egendommelighed fra Situation eller Beliggenhed. Man finder meget ofte dette Ord tilføiet et Mandsnavn, saasom: Gundetvedt, Saxetvedt, Klovtvedt, Haraldstvedt, og lige saa ofte et andet Appellativum, saasom: Solstvedt, Aastvedt, Hustvedt, Helletvedt, Vattetvedt o. fl., ja endog med et Adjectiv foran, saasom: Langetvedt. At dette Ord kun nu findes som Stedsnavn, og at det, saavidt os bekjendt, ikke findes blandt de Islandske Appellativer, skjøndt det, som ovenanført, maae henhøre til denne Classe, synes at tale for dets høie Alder.

En lille Bugt i Ladvigs Sogn, der ofte afbenyttes som Havn, kaldes Rymalle-Krogen — upaatvivlelig et finsk Navn, der skal betyde en Vraa eller Krog.

Uden at opregne flere Stedsnavne, der synes at have hentet deres Tilblivelse deels af det finske [5]) deels af det oldnordiske Sprog, lede dog disse Be-

[5]) Som Gaardsnavne, hvis Oprindelse skyldes det lappiske Sprog, kunde man mueligen anse følgende, i Bergens Stift forekommende: Alværn, af all, alla, høi, og wuordne, Horn — en figurlig Benævnelse af et spids Fjeld — Alvær, af all, alla, høi, og ware, Bjerg, eller wera, wæra, Bakke — Solvorn, af soloi, Fjeld, og wuordne, Horn — Walle, Walhammer, Walvatne, Wallervig, af walle, nogne Fjeldrygge, hvor Fjeldene endes, og de tilføiede Ord, hammer, vatn, wiik — Sulen, en Samling af Øer (fordum Solundar-eyar) i yttre Sogn, af soloi, Fjeld, eller af suolo (finsk salo og suolo) en Ø, og suoloi, fuld af Øer.

C.

mærkninger til den sandsynlige Mening: at denne Egn meget tidlig har havt Indvaanere med faste Boliger, og at der intet usandsynligt ligger i den Paastand: at det finske eller lappiske Folkeslag engang har omvanket imellem vore Fjelde, ventelig saa høit op i Tiden, at de ikke have været indskrænkede af Eiendomsretten, hvilken vistnok senere har sat Grændse for dette nomadiske Folk. Skulde man kunne sætte nogen Tillid til det som den bekjendte Pytheas har berettet om Thule, der dog rimelig maae have været en Deel af Norge, nemlig: at han der — omtrent 300 Aar før Christi Fødsel — fandt Indbyggere, der dreve Agerdyrkning, tærskede Korn i Lader, havde Drikke af Honning, ɔc., saa maae Norges første Befolknings-Periode stige meget høit op; thi hvor lang Tid hørte der vel ikke til inden man gik over fra den nomadiske Tilstand til Agriculturen, og inden denne kunde naae til det Trin, paa hvilket Pytheas fandt den? Der er neppe nogen Grund til den Formodning: at disse, Havet nærmere liggende, Egne skulle senere have modtaget deres Befolkning end den indre Deel af Landet. Et nomadisk Folkeslag maatte fornemmelig søge Egne, som vare bequemt situerede for Fædrivt og det mindre Fiskeri; og da dette District just er af saadan Beskaffenhed, saa maae det fornemmelig have lokket hint finske eller lappiske Folkeslag til sig. Man maae naturligviis ikke extendere Begrebet om Fiskerie — henført til den her paapegede Periode — videre, end til de Angjeldendes simpleste Husholdningskrav. Vi tænke os saaledes disse Egnes første Indvaanere blottede for alle Fiskeredskaber, og kun til Fiskeriet at anvende det samme Redskab eller dette noget lignende, som de afbenyttede til Selvforsvar saavel imod Fiender som vilde Dyr. Dette Redskab var Landsen eller Spydet. Noget Lignende bruges jo endnu til vort Elvefiskerie, nemlig den saakaldte Lyster, dog hine langtfra ikke som denne forsynet med Jernspidser; nei, sandsynlig det blotte tilspidsede Træe, eller i det allerhøieste: Enden besat med en Stump tilspidset Flint eller anden haard Steen. Med et saadant Instrument i vore Hænder vilde vi neppe gjøre megen Lykke; men vi behøve blot at erindre os, hvad der om den senere Tids vilde Folkeslag er bekjendt, nemlig deres næsten utrolige Færdighed i at bruge saavel Kaste- som Langspydet, og vi komme da uden Vanskelighed til den Overbeviisning, at det simpleste Spyd, i hine Naturmenneskers Hænder, vilde være farligere for den i Elvene staaende Lax og Ørret, end vore senere indførte Garn ɔc.

Med nogen Sandsynlighed at udfinde naar Agerdyrkningen i Norge er først indført, skulde vistnok interessere Enhver, som finder Fornøielse i at tænke over Gjenstande af den Natur; men hvor blottede staae vi ikke for ethvert Middel, der kan sætte os paa følgbart Spor? Vi have vistnok ingen Grund til at nægte hvad Pytheas har berettet, men dermed er Sagen ikke oplyst, og vi vedblive at famle i Mørket indtil vi blive bekjendte med den ældre Gulethingslov, der giver os uimodsigelige Beviser paa: at Agriculturen, da denne Lov blev kundgjort, stod i disse Egne paa et meget høit Trin. Førend vi indlade os i nøiere Undersøgelser, og vove at anstille Sammenligninger mellem Datid og Nutid, vove vi at gjøre den Anmærkning: at de Bestemmelser, som findes i hiin Lov, og fra hvilke egentlig skulle hentes Beviser for Landets Agerdyrknings-Tilstand, sikkerlig ere meget ældre, end Hakon Adelsteens Regjering. Denne Konge har sandsynlig kun samlet de af Folket for lang Tid tilbage indførte Vedtægter, passende til de Egne, for hvilke Gulethingsloven var gjeldende. Det var desuden ingenlunde Kongen, men selve Folket, som gav Lovene; herom vidne adskillige Bestemmelser. Der findes især en Clausul i Utgardar-Balken, som viser: At Atle — sandsynlig den Miove — allerede tidligere end Hakon havde offentlig for Folket kundgjort endeel Bestemmelser om Ledingsvæsenet, m. m. Der findes saaledes langtfra ingen Grund til at anse de Lovbestemmelser, der omtale Landvæsenet, som tilblevne i Hakons Tid, og det vilde altsaa være en urigtig eller ugrundet Formodning om man antog: at først under ham, eller kort forud, havde Agriculturen i Gulethingslaget naaet den Høide, som fremkaldte Nødvendigheden af disse Bestemmelser. Nei! visselig længe før Hakons Dage havde Agerdyrkning og Jordcultur i det Hele naaet den Høide, som fremlyser af hans Love.

Vil man nu sammenligne den Tids Jordcultur med Nutidens, da maae vi tilstaae: vi finde den paa et beundringsværdigt høit Trin; thi foruden at disse gamle Love vise en stor Omhyggelighed for ikke at beskadige Ager og Enge, saa omtales der ogsaa Vinterrug saavel paa Bøemark som Udmark, Angelika-Haver (Hvannagarder) m. m. De to sidstnævnte Jorddyrkningsgrene ere her nu ubekjendte; thi de enkelte Gaardbrugere udenfor Bondestanden, som i den senere Tid endog med Held have dyrket Vintersæd, ere en Undtagelse fra Regelen. See vi hen til disse sikre Data, og tillige tage under Overveielse de

meget udstrakte Næringsveie, saavel paa Land som Vand, der i hine gamle Love omtales, saa ere vi berettigede til den Slutning: at et meget langt Tidsrum maae være hengaaet inden et saa høit Standpunkt kunde naaes. Ja, tør man derhos antage: at Vintersæd har i Gulethingslaget været nogenledes almindelig — hvilket dog synes troeligt naar Sagen kunde blive Gjenstand for Lovene — saa kunde man endog fristes til den Formodning: at disse Egnes Jordcultur har for 900 à 1000 Aar siden, i visse Dele staaet over Nutidens. Sandsynlig har den bekjendte Pest, Sortedøden kaldet, som indtraf 1349—50, saavel heri, som i mange andre Henseender svækket Norges Kraft, og standset dets Virksomhed og Cultur. Pytheas har saaledes sandsynlig ikke sagt andet om Landets Culturgrad, end det, som vore ældre Lovbestemmelser synes at bekræfte; men hvormange Hundrede Aar maatte der vel ikke hengaae inden et saa nordlig beliggende Land, der desuden havde, efter sine locale Beskaffenheder, at kjæmpe med utallige Hindringer, kunde komme saavidt som denne gamle Autor beretter? Det er os ikke bekjendt paa hvilke Grunde man bygger den Formodning: at Sverig er begyndt at blive beboet p. p. 800 Aar før Christi Fødsel. Saa høit turde da vel Norge ogsaa udstrække sin Befolknings-Periode; thi Romade-Livet har jo hos alle Folkeslag forudgaaet Agerdyrkningen og visselig forudgaaet den i meget lange Intervaller.

Et Emne af lige Interesse med det Ovenomhandlede er Sammenligning mellem Folkemængden nu og i Fortiden; men med Føie spørges: hvor vil man søge Kilderne til en saadan Sammenligning? og hvor langt tilbage i Tiden bør man gaae for at finde en nogenledes sikker Basis? Da her ikke kan bygges paa egentlige Folkeoptællinger, der, saavidt bekjendt, ei have i Fortiden fundet Sted, da Ledingsmandtallerne vel neppe dertil kunne henregnes, og deres egentlige Resultater desuden ere os ubekjendte, saa er der vel neppe levnet os andet, end Bevæbnings-Systemet, det man maae antage, har da som nu nogenledes været lempet efter Folkemængden, saa ulige disse Indretninger for øvrigt kan have været i de forskjellige Tidsaldere. Vi tye da atter til Hakon Adelsteens Gulethingslov, og finde: at Sognefylket var pligtigt (efter Folkets egen Vedtagelse) at udrede 16 Krigsskibe af den Classe, man da benævnede 25 Sesser, d. e. et Fartøi med 25 Roerbænke. Vi have vel ingen fuldstændig Kundskab

om disse Fartøiers Størrelse og Indretning, thi derom er os kun levnet saare ufuldkomne Efterretninger; men det er let at indsee: at uagtet en 25 Sesser langtfra ikke hørte til de største af den Tids Krigsskibe, saa maae den dog i det mindste i Længde meget have overgaaet de største Jagter, vi nu kjende, ligesom vi vide: at paa hver Roerbænk sad 2 Mand, altsaa alene 50 Roerfolk. Lægges til dette Antal, Styrmand, Kok, Haasættere og de Folk, som skulde værge Stavnen, Lyftingen og Krabberummet (maaskee rigtigere: Krake-Rummet) saa kan dog vel Besætningen paa et saadant Fartøi ingenlunde have været mindre, end 80 Mand. Skibsbesætningen udgjør da alene for Sogn 1280 Mand, ja sandsynlig endog mere. Sammenholde vi dette Bevæbningssystem med Militair-Inddelingen i Sogn, da den norske Armee var paa det største, saa finde vi, at Sogn dengang stillede p. p. 600 Soldater og ligesaamange Landværne, altsaa 1200 Mand.

At Skibredernes Krigsfartøier bleve besatte med det saakaldte Ledingsmandskab, det er det Mandskab som var pligtig at lade sig bruge til Landets Værn, det erfare vi af Lovene; men hvor stor Deel Skibsbesætningen udgjorde af den fulde Leding — hvis Maximum var hver 7de Person i Familierne — derom tie Lovene. Kun synes det utvivlbart: at Skibenes Besætning ei i saa høi Grad har trykket eller skadet Landbruget, eller foraarsaget et større Savn for dette, end om samtlige Soldater og Landværne — paa den Tid Sogn stillede omtrent 1200 Saadanne — skulle paa længere Tid have været kaldte fra deres Hjem; thi i saa Fald vilde sikkerlig Byrden blevet meget følelig, da der blandt begge Classer, og fornemmelig blandt Landværnet, stedse fandtes et betydeligt Antal Gaardmænd. Gulethingsloven bruger i dette Tilfælde Udtrykke, der næsten sætte det udenfor al Tvivl, at man ikke absolut behøvede at afbenytte Bønder med Jorde, for at tilveiebringe Skibsmandskabet. Disse og flere Omstændigheder synes at henpege paa en Folkemængde og et Tarv for Landbruget, der meget nær synes at nærme sig Nutidens. Vil man under disse Sammenligninger alene tage Hensyn til Ladvigs Skibrede, som det største i Sogn, og som sandsynlig maae have havt samme Grændser i Fortiden, som nu, da det er det yderste af de Sognske Skibreder paa det faste Land, og har endnu den gamle Fylkes-Grændse Dingenæsset (Dynienes) til Endemærke, saa bliver Resultatet meget nær det Samme; thi Skibredet havde i de senere Tider, og førend Ar-

mens Reduction til 12000 Mand, p. p. 50 Soldater og et ubestemt Antal Landværn, der vel i det Høieste var omtrent 40. Dette Antal stemmer nogenlebes overeens med den ældre Skibsbesætning, og altsaa fremkommer heller ikke herigjennem nogen Grund til at antage en mindre Folkemængde paa den Tid, Gulethingsloven blev forfattet, end den, vi nu have.

En anden Gjenstand, naar det gjelder om at sammenligne denne Egns ældre og nyere Productions-Masse af Korn, Høe ɔc., er vel værd vor Opmærksomhed, nemlig: de ældre Ladebygninger. At her af disse gives Mange, som have samme Størrelse og Form, som de have havt førend den sorte Pest herjede Landet, tør man saameget sikkrere antage, da man om enkelte Gaarde med Vished veed, at de efter Pesten ikke bleve lagte øde eller ubeboede, og at altsaa deres Ladebygninger, hvad Størrelsen angaaer, sandsynlig ere uforandrede, endskjøndt Tage og Beklædning ofte kan have været fornyet. Tømmerets Beskaffenhed og colossalske Størrelse vise ofte tydelig nok, at disse Bygninger ere af høi Alde, og at saadant Tømmer aldeles ikke nu var at finde inden dette District. De ældre Stuebygninger vise os, at Forfædrene ei yndede større Huse, end Nødvendigheden fremkaldte, og saaledes troe vi os berettigede til den Formodning: at de ikke have opført større Lader, end de til nødvendig Opbevaring af deres Høe og Korn behøvede. Imidlertid ere disse Lader tilstrækkelige til, efter flere Hundrede Aars Forløb, at opbevare den samme Gaards Avling, naar ikke, som ofte er Tilfældet, Gaarden senere er deelt, hvorved saavel Bequemmelighed, som en større Production, kan have bevirket Forandringer. Overalt maae man vel vogte sig for: at sætte Districternes nuværende Production høit over Fortidens; thi vi savne jo i en alt for høi Grad specielle Efterretninger om de store Ødelæggelser, hiin sørgelige Landeplage, den sorte Død, anrettede i Norge, til at kunne danne os noget fuldstændigt Begreb om det Standpunct, Jordproductionen og deraf flydende Folkemængde have indtaget, førend denne Sørgescene indtraf. Vi vide vel: at hele Bygdelag bleve liggende øde, og ligge saaledes endnu; men vi vide mindre: hvormange forhen beboede Gaarde, Pladse ɔc. der nu enten skjules af Kratskov og Lyng, eller tjene til Stølsmarker. Vi ville kun, for at lede Opmærksomheden hen til denne interessante Gjenstand, sige, hvad vi med Vished og af i Hænde havende Documenter vide om denne Sag,

forsaavidt Ladvigs Præstegjeld angaaer, og kunne saaledes opgive: at af de fem Gaarde, som dengang laae og endnu ligge nærmest Ladvigs Kirke, nemlig: Ladvig, Fusklethun, Quam, øvre og nedre Værholm, bleve efter Pesten de fire førstnævnte liggende øde; og hvad endmere maae tjene til afgjørende Beviis for: at Omegnen maae have været i et nogenledes lignende Forhold afkræftet, er den Omstændighed: at samtlige benævnte Gaarde bleve ubeboede indtil Slutningen af 16de Aarhundrede. Fusklethun d. e. den nuværende Ladvigs Præstegaard, en af de største, bedste og bequemmeste i Sognet, blev først igjen optagen eller bebygget efter at man ved en i Aaret 1594 afholdt Forretning havde — som det hedder i Documentet — fundet: "Husetofter paa fornævnte Platz, baade Stuethoft, Lahetoft "og andre flere Husetofter, som en bygget Gaard tilhører, hvilche nokſom udvi- "ser och tilkiendegiver at thet haver været en bygged Gaard i gammel thidt" o. s. v. Kunde nu en saadan Gaard, som nuværende Ladvigs Præstegaard, ligge øde i næsten Halvtrediehundrede Aar, hvor sandsynligt er det ikke da: at Andre, mindre bequemme og af mindre Betydenhed, ere forvandlede til Udmark, uden at man engang veed hverken deres Navn ellet Beliggenhed. Traditionen giver endnu Navnet paa en saadan Gaard, eller beboet Sted, i Ladvigs Sogn, neml.: Bergulvs-Lien. Den ligger paa Ladvigsdalen i Gaarden Søestrands Udmark. Forøvrigt er det ei med nogen Sikkerhed bekjendt, om Pest eller andre Aarsager have foranlediget, at den er bleven forladt, men meget længe maae den saaledes have henligget, da næsten alt dens Omgivende, paa en lille Plet nær, er overgroet med Lyng og Krat, og saagodt som intet synligt Spor af Huustomter findes.

Ofte har det vel været yttret: at Norges Folkemængde var større før Pesten, end den nu er (?). Denne Paastand er det vel vanskeligt, om ei umuligt, at bevise, og den kan ialfald, som det synes os, ikke gjelde for Kjøbstæderne, hvis Antal og Folkemængde — i det Hele — sandsynlig ingensinde har været saa stor som nu. Hvad in specie denne Egn — Ladvigs Præstegjeld — angaaer, da kunne vi ikke med nogen Overbeviisning antage: at Folkemængden nogensinde her har været større, end den nu er, skjøndt vi derhos ei vove Benægtelsen af, at den i Norges meest blomstrende Periode, førend den sorte Pest eller Digre-Døden indtraf, kan temmelig have nærmet sig til den Højde, den nu har. Nær-

ringsveiene vare vel omtrent de samme som nu, men Levemaaden tarveligere, og med Undtagelse af Kartoffelavlingen (der dog for endeel gaaer fremad paa Kornavlingens Bekostning) vide vi ikke at opregne nogen væsentlig Forbedring i Productionerne; i det mindste ere disse Forbedringer neppe større, end at de omtrent kunne svare til den mindre tarvelige Huusholdningsførelse.

Det bør ei forbigaaes med Hensyn til Gaardenes Antal i denne Egn, nu og før Pesten 1349—50, at der i det bekjendte gamle Document, kaldet Bjørgvins Kálfskindsbog, findes nogle Gaarde benævnte, som man nu ikke vedkjender sig; mueligen dog, at Feilskrivning og Sprogforvandskninger dertil ere Aarsag. Vi ville her benævne disse Gaarde forsaavidt det skjønnes at de have ligget inden dette Præstegjelds Grændser, nemlig: Saghones — kan maaskee have været Gaarden Sognes, der dog ikke nu tilhører noget beneficeret Gods — Brydinsauadahl, skal maaskee læses Brydinsauadahl. Denne Gaard eller dette Navn kjendes aldeles ikke. Haugi! Ingen Gaard af dette Navn findes i Ladvigs Præstegjeld, med mindre herved skulde være meent Gaarden Birkehoug, der dog, saavidt vides, aldrig har været beneficeret hverken Kirke eller Præst, og desuden neppe er saa gammel, at den for mere end 500 Aar siden var skyldsat.

For dem, der mueligen kunne drage i Tvivl: at disse Egne, førend den sorte Død, have havt Indvaanere af synderlig Formue eller Anseelse, ville vi anføre hvad der findes i et gammelt Document fra 1323, som nu opbevares i den arnæmagnæanske Samling i Kjøbenhavn, og af hvilket os er meddeelt en Afskrivt. Documentet er egentlig en bevidnet Fortegnelse og Værdie over det Jordegods og Løsøre, som en Philipus Erlandsen og Kone Ingebor Ellendsdatter, da boende paa Gaarden Ousland i Kirkebøe Sogn (hvilken Gaard i Documentet kaldes Odinslanda) gav deres Datter Margrethe under hendes Brylup med en Arnalder Josteinssyni. De tilstedeværende Personer, som have hængt deres Sigiller under Gavebrevet, have været: Arne Ormssyn, Ivar Logmadr, Erlender, Præbendar i Christkirken i Bjørgwin, Colbein, Præst i Wiig, Ivar Bork, Thorbjørn Broder hans, Ogmundar Ellentzson og Svein Bardarson. Brevet er især derved mærkeligt, at det giver Kundskab om de kostbare Dragter, som de mere Formuende den Tid have afbenyttet. Vi ville derfor her opregne Løsøret, uden at tilføie den hosfatte Værdie.

Benævnelſe i Documenter.	Overſættelſe.
2 Bede og 2 teſlinx Høgendi	d. e. 2 Sengedyner og 2 Hovedpuder af teſlinx — et nu ubekjendt Tøi.
6 Blegjor	d. e. 6 Lagener.
Eit Abreitzl — Salum	d. e. Et Sengetæppe af Salum — et koſtbart Tøi.
Grøn Møttul med Gramſkinnum . .	d. e. En grøn Overkjortel med graae Skind.
Halvlit Kyrtill og Kaprun	En Kjole af forſkjellige Farver med Hætte dertil.
raudr Kyrtill	En rød Kjole.
halfſkallaz møttul mit Gramſkinnum	En Overkjole af Halvſkarlagen med graae Skind.
ſkallaz møttul mit huita Skinnum . .	Skarlagens Overkjole med hvide Skind.
blaat menget møttul ok Kaprun mit huita ſkinnum ok Kyrtill mit lodum	En med blaat blandet Kappe — eller Overkjole — og Hætte med hvide Skind og en Kjole med loddent Skind.
Skallaz møttul ok Kaprun bode mit huitum ſkinnum	En Skarlagens Overkjole — eller Kappe — og Hætte med hvide Skind.
eit Stykki af ſilkiſkautum	Et Stykke af et Silke-Hovedtøi.
item Gulneſke, er ſtendr eyri	Maa vel være en Guld-Eſke af en Øres Vægt.
ein ſylgia gyldt mit viravirki	En forgyldt Sylgie med drevet eller puklet Arbeide.
ein pſaltare	En Pſalmebog.
2 paldynir og palklædi 12 Alun . .	2 Bænkedyner og Bænkeklæde 12 Alen langt.
ein Spira er ſtendr ertogh æ 13 Aura	En Stage, ſom veier, o. ſ. v.
ein ſylgia — gylt — er ſtendr 3 Aura	En forgyldt Sylgie, ſom veier, o. ſ. v.
eit Fingergull er ſtendr ærtogh	En Guldring, ſom veier, o. ſ. v.
it. 4 fingergull ſ. 10 Aura	item 4 Guldringe for 10 Aura eller Ører.

Foruden Ovenstaaende blev Arnaldr given to Mark Guld, og Margrethe fik endvidere i Hjemmegave 57½ Mamataboel Jorder, der, om man kun vil regne eet Mamataboel til 18 Mk. Smørskyld (i nogle af Landets Egne har det vel været det dobbelte), dog bliver 14 Løber Jordegods.

Vi vide vel ikke med Vished om vor rige Adelsmand ogsaa har eiet Losnegaard og Gods, men høist sandsynligt er det; thi han har eiet Gaardene Hovland og Hellem (Helheim), i Hyllestad Sogn af Askevolds Præstegjeld, og disse Gaarde have tilhørt Losnegodset, hvilket kan erfares af Iver v. Ahnens Skjøde paa dette Gods til Nils Knag d. d. 28de Junii 1710. Ei mindre Sandsynlighed har det: at fornævnte Philippus Erlandsen har været Fader til den Erland Philippusen, som har været Fehirde d. e. Skatmester hos Kongen fra 1370 til 89, Høvedsmand eller Lehnsherre paa Bergenhuus 1389, og Gulethings-Laugmand til 1405 eller maaskee til 1406; thi denne Erland eller Erlænder har eiet Losnegaard og Gods, ligesom man af et andet gammelt Document erfarer: at Dennes Datter, Sigrid Erlændsdatter, har været gift med Hakon Sjugurdsen til Slinde i Sogndahl, der skal have været en Sønnesøn af Prindsesse Agnes og Hakthor Jonsen, altsaa et Sødskendebarn til den bekjendte Hakon Jonsen. Den Yppighed, som ovenstaaende Fortegnelse viser at have fundet Sted i Henseende til kostbare Klædedragter, m. m., synes at vise os disse Egnes Tilstand, førend den sorte Død, fra en mere glimrende Side, end Mængden forestiller sig, saa meget mere, som det vel maae tages i Betragtning: at Angjeldende boede i en Afkrog af Landet; thi hans Gaard Odinsland — nu Ousland — ligger meget afsides; men Forfatningen saavel her som andre Steder i Norge var, førend hiin store Ødelæggelse traf Landet, ganske anderledes, end den blev senere, og der var da flere ansete Familier i enhver Egn. Saaledes har nok Philippus Erlandsen havt en anden Adelsmand, ved Navn Ivar Bork [6]) (der saavidt af et noget yngre Document kan skjønnes, har boet paa den nærved Odinsland liggende store Gaard Bjordahl) til Naboe, og dennes

[6]) I den Afskrivt af det bekjendte Bjørgvins Kalvskind, som jeg er i Besiddelse af, findes Navnet Ivar Bork saa utydelig skrevet, at det maaskee ligesaavel kan læses: Einar Bork. Jeg har imidlertid ikke kunnet komme til Kundskab om, at nogen Mand af sidstmeldte Navn har boet eller opholdt sig i ytre Sogn.

Broder Thorbjørn har sandsynlig ogsaa boet i denne Egn tilligemed flere anseete Familier, hvis Minde hiin Landeplage har udslettet.

Sluttelig bør jeg, med Hensyn til de locale Specialiteter disse Bemærkninger berøre, tilføie: at de, tilligemed flere af samme Art, vare bestemte til at følge en Beskrivelse over Ladvigs Præstegjeld, som dets Sogneselskab har havt under Arbeide; men da det er uvist om saadan Beskrivelse naaer den Fuldstændighed, at den kan offentliggjøres, saa har Undertegnede troet at Ovenstaaende kunde interessere Enkelte af Urdas Læsere.

Alværn, den 30te November 1835.

Holck.

Efterretning om en i Ullensakers Præstegjeld i Høsten 1833 undersøgt Gravhøi.

I Efterhøsten 1833 udgrov jeg, for det meste egenhændigt, en efter al Rimelighed oldgammel Begravelses-Haug paa Gaarden Garder i Ullensakers Præstegjeld, lige paa Grændsen af Nabo-Præstegjeldet Ranneſtad, begge paa øvre Romeriket i Akershuus Amt.

Denne Gravhaug, som ligger strax vestenfor Gaarden og lige i Kanten af den Vei, som fra Gardermoens Exerceerplads fører til Ranneſtads Kirke, og som allerede af Veiarbeidere var betydeligen udgravet paa dens nordlige Side — befandtes opkastet paa en jævn Flade, bestaaende af en blaagraa med Leer blandet Sand. Af dette, Stedet selv tilhørende Material, saaes den her omtalte Haug, til omtrent dens halve Høide, at være dannet, og det sandsynligen ved en af de mange Diluvial-Omformninger, af hvilke denne Egn, ligesom visse Strøg af Smaalehnene, bærer saa hyppige og paafaldende Spor. Ovenpaa denne — som det saaledes forekom mig — naturligt dannede og oprindelige

Haug var oplæsset en nye Forhøining af omtrent 2—3 Alens lodret Høide, saa at den hele Haug hævede sig vel omtrent en 5—6 Alen over Grundfladen. Dette nye Lag, eller denne Paahobning, bestod af en ret fiin gul Lersand, af hvilken jeg dog ikke i nærmeste Omkreds fandt noget Spor, og som derfor maa antages fra et fjernere liggende Sted at være bragt derhen i den udtrykkelige Hensigt af samme at danne Begravelses-Haugen. Toppen af denne, som havde en noget langagtig Form, var paa Midten temmelig fordybet (ikke indsjunken) og viste tydelige Spor efter en tidligere Gravning, ved hvilken Hoved-Begravelsesstedet venteligen var blevet udtømt, da der nu intet Mere var at finde.

Efter denne foregaaende Undersøgelse besluttede jeg mig til paa den østlige Side af Haugen at forsøge, om ikke der skulde findes en særskilt Begravelse, da Erfaring lærer at deslige Hauge ofte tjente til Begravelses-Sted for en heel Slægt, eller i det mindste dog for flere Lemmer af den. Efterat have, stedse arbeidende lodret ovenfra og nedad mod Grunden, udgravet den østlige Side af Haugen, stødte jeg netop paa Grændsen af den graalige og den gule Sand, paa enkelte Spor af Been, Kul og Aske. Jeg ophørte derfor med Bruget af Spade og Grev (Hakke), og begyndte med Hænderne noget ovenfra at arbeide mig ind i den gule Sandmasse; hvorefter jeg, da jeg havde dannet en noget indadgaaende Huling, snart stødte paa et fast Legeme, som laae i Overfladen af den graae Sand og paa Bunden af den af mig i den gule Sandmasse dannede Udhuling. Denne udvidede sig nu ovenfra og til Siderne med Spaden saameget, at jeg med Lethed og Omsigtighed kunde behandle hvad der paa Bunden af min Udhuling maatte findes, hvorpaa jeg atter med Hænderne fortfor med at grave rundt omkring og nedenunder den faste Masse saalænge indtil jeg fik denne som en sammenhængende, med Sand aldeles bedækket Klump løsnet ud fra dens Leie. Da Skatten saaledes var løftet, bragte jeg den ud paa den flade Mark nedenunder Haugen, hvor jeg siden lidt efter lidt bortrydde det vedhængende Sand og løsnede de ved en tyk Rust saa at sige sammenlimede enkelte Dele fra hinanden. Indholdet af den fundne Klump befandtes da at være følgende:

Paa et sammenbøiet Sax-sværd vare de her nævnte Baaben, Redskaber o. s. v. oplagte, og det deels langskibs, deels tvertover og krydsvis, og vare

de formedelst Forrustningen saa sammensintrede, at de, al anvendt Forsigtighed uanseet, og uagtet ethvert enkelt Stykke strax særskilt blev henlagt under Bedækning af den fugtige Grundsand, for at forebygge Luftens alt for pludselige og for alle deslige metalliske jordgravne Gjenstande i første Øieblik saa destruerende Paavirkning, — alligevel ikke kunde bevares ganske saa hele eller fuldstændige, som jeg ved Udskilningen af alle enkelte Stykker havde den Fornøielse at see dem.

Hvad der foruden Sarsværdet fandtes var:

2) en lang Spydodd, som formodentligen ved Forrustningen var bleven noget krumbøiet. Denne laae langs med og ved Siden af Sværdet.

3) En anden saadan Odd, ligeledes bestemt til at stikkes udenpaa et Træskaft, og venteligen Jernet enten til en Kesia (et Kastespyd) eller maaskee ogsaa til en Skjækte (skeptiflettur). Den er forsynet med et Agnor (lat. hamus t. Widerhaken).

4) En Øx; efter dens Skikkelse rimeligere en simpel Haandøxe, saadan som den endnu bruges til Tæljning og andet dagligt Brug, end en Stridsøx, hvortil den baade er forliden og mangler den for saadan Anvendelse sædvanlige Dannelse, nemlig et brødt og tyndt Blad. Den laae paa Midten af Sværdet og langskibs.

5) En Sax (Skjære) af den sædvanlige gamle Skikkelse, aldeles lig vore nu brugelige Sousaxe. Den var ved Optagelsen næsten ganske heel, men den egentlige Skjære, eller Kjæfterne, bortsmuldrede tildeels under Udveiringen, og Resten gik siden under Transporten forloren, uagtet al den Forsigtighed som ved samme blev anvendt.

6) Et Skedjern, til at udhule Bladet paa Træ-Skeder med. Det var ligeledes ved Optagelsen næsten ganske fuldstændigt, det vil sige: havde sin fulde hele Krumning i Bladet.

7) En Tæljekniv, ganske af vore nu brugelige Tælje- eller Spikke-Knives Form.

8) En Fiil, fiirkantet og noget smalere fremad mod Spidsen. Omendskjøndt der ogsaa nu viser sig kjendelige Spor af Fiilhugningen (Graden), saa var Saadant dog langt fuldkomnere tilsyne ved Optagningen end nu.

9) Et Par Sporer, ligesom saamange af Oldtidens Redskaber af dette Slags udmærkede ved Lidenheden af den Bøile, som er bestemt til at omfatte Hæ-

len. Ogsaa disse vare langt fuldstændigere i Findings-Momentet end nu. De laae ved Siden af hinanden tværsover Sværdet.

19—19) Tolv Pilespidser, hvoraf tvende gik istykker under Udviklingen af den sammenhængende Masse, hvori de befandtes.

20, 21) Tvende Stykker Jern, eller vel rettere Staal, af hvilke det ene — mindre — ganske tydeligen sees at have været et i et Træskaft indsatter Jernstaal; det andet maaskee det samme, eller nesten rimeligere et lidet Skavjern.

22, 23) Et Par Hager (Haker) bestemte til med Spiger igjennem det paa deres flade Bagende værende Hul at slaaes op paa en Væg, og fortil forsynede med en krumbøiet Spids, som desværre under Udviklingen og Veiringen af disse Smaating gik tabt, — og paa hvilke de Tæppener — Tapeter — under Tagrøstningen ophængtes, med hvilke vore Forfædre tjældede eller tapetserede deres Haller eller Stadsestuer (s. v. v.). Disse nu svage Levninger ere forsaavidt mærkelige, som de, saavidt jeg veed eller nu mindes, ere de første af det Slags, der hidtil ete fundne hos os eller maaskee i hele Norden.

24) Mundbidet til et Bidsel (norsk Bidsel eller Bingsel). De tilhørende Dele af samme vare ved Fundet tilstede, saa de vengang vanuede et fuldstændigt Heelt, men Resten er under en senere Flytning bleven borte.

25—27) Tvende Ringe, af hvilke den ene endnu har hvshængende et dobbelt Jern, som synes at have hørt til Bidsels-Beslaget, da formodentlig Læderremmen har været befæstet i de tvende sammenbøiede flade Jernstener, i hvilke ogsaa endnu sees ei alene Huller, men Cristerne selv, hvormed Læderet i disse har været indnittet.

28) En Spænde, som maaskee har tilhørt Bug- eller Sadelgjorden.

29) Havet eller Hanken af et fortæret Kobberkar, en Kjedel, hvoraf enkelte Levninger endnu ved Udgravningen opdagedes i endeel Lameller af Spanskgrønt.

30, 31) Levninger af et Par Utensilia, af hvilke det første kanskee kan have været den ene Halvdeel af et Slags Pincet, det andet en liden Fiil, grov Syl eller deslige.

32, 33) Ringe, der synes at have hørt til et Sæletøi eller andet lignende Hesteredskab.

34) Et Par fra Ligets Forbrænding overblevne Stykker Menneskebeen.

Desuden fandtes der endeel Jernstumper, hvilke ei vel kunne henføres til nogen bestemt Gjenstand, med Undtagelse dog af nogle tynde, krumbøiede Jernplade-Stykker, der rimeligviis have hørt til en Hjelm, Stormhue, eller deslige.

Endnu en anden Ting fandtes midt imellem de opregnede Jernsager, som det gjør mig meget ondt senere at have mistet. Det var et lidet Bryne eller en Hvedsestreen, i den ene Ende forsynet med et gjennemdrillet Hul, for ved en deri anbragt Skindrem, at kunne bæres hængende ved Beltet, til dagligt Brug for Tæliekniven. Det bar meget tydelige Spor af hyppigt Brug, og var af den Steenart, hvoraf vore nu sædvanlige grovere Brýner ogsaa ere. Det blev — jeg veed ikke hvorledes — borte for mig kort efter min Hjemkomst.

Af twende Mynter — af Størrelse som en af vore gamle Sølv-Tostillinger — var den ene ved Udgravningen tilsyneladende heel og saae ret hvid og vakker ud, dog uden synligt Præg, men faldt ved første Berøvelse sammen til et spanskgrønt-farvet Smulder. Af den anden Mynt saaes der kun enkelte usammenhængende, men dog tydelige Levninger. Disse Mynter laae imellem den Sammenblanding af Kul, Aske og Beenstumper, som i en halv-eggeformig Conkavitet dannede den Seng, hvorpaa Sværdet og det Øvrige hvilede.

Alle Omstændigheder synes paa det bestemteste at godtgjøre, at denne Begravelse skriver sig fra Vikingetiden, og at saaledes dens Alder vel tør gaae op til 10—1100 Aar.

Den hele Omegn er opfyldt med Gravhøie, hvoriblandt flere, som f. Ex. Raknahaugen paa Gaarden Hovind i Ullensaker, ere høist mærkværdige. Falder Tid og Leilighed dertil, saa skal jeg fremdeles undersøge nogle af dem, og da meddele nærmere Underretning om hvad jeg maatte træffe paa.

Christiania den 18de October 1835.

Gr. J. Lundh.

Beskrivelse over Mynter, tilhørende det Bergenske Musæum.

Det Bergenske Musæum erholdt i Aaret 1832 af en blandt dets udmærkede Velyndere en Gave, som, foruden Andet, bestod af et ikke ringe Antal orientalske og andre Mynter, hvilke han paa sine Reiser i Asien og Europa havde fundet Leilighed til at indsamle. Disse Mynter har Hr. Professor C. A. Holmboe i Christiania havt den Godhed at undersøge og beskrive. Med hans Tilladelse ville Urdas Udgivere Tid efter anden meddele Læserne disse Beskrivelser, saavelsom Tegninger af de mærkeligste blandt Mynterne.

A. Fem arabisk-persiske (?) Mynter.
(Pl. IX.)

Disse Mynter (Pl. IX. No. 1—5), som indbyrdes have meget tilfælleds, fremstille paa den ene Side et Brystbillede i Profil med Hovedsmykke (Tiara); ved Siderne (paa den ene kun paa een Side) Indskrifter; en Stjerne paa hver Side af Hovedsmykket, paa tvende tillige en Halvmaane ved Forsiden; alt dette omgivet af een eller to Cirkler, udenfor hvilke der ligeover Brystbilledet er anbragt en Forziring, lignende en Dusk, nedenunder og paa hver Side en Stjerne i en Halvmaanes Concavitet. Reverserne ere ikke saa ganske lige paa dem alle: de tre (No. 1, 2 og 5) have i Midten et Altar, hvorfra opstiger en Flamme; ved Siderne staae tvende Mænd; ved disses ydre Sider ere Indskrifter anbragte, og ved Flammen er paa den ene Side en Stjerne, paa den anden en Halvmaane; alt omgivet af en Cirkel med en glat Rand udenom, der paa den ene atter omgives af en Cirkel. Reverserne paa de øvrige to (No. 3 og 4) have ligeledes Altere med to Mænd ved Siderne, men ingen Indskrifter, og istedetfor Flamme, er over Altaret anbragt et Kors; alt omgivet af tre Cirkler, udenom hvilke der ere i lige Afstand fra hverandre fire Halvmaaner, hver med en Stjerne i sin Concavitet.

Dette Slags Mynter er hidindtil lidet bekjendt, og, saavidt vides, endnu ikke tilstrækkeligen oplyst. De ligne meget Sassanidernes (det persiske Dy-

nastie, som regjerede fra 226 til 641 efter Chr.) Mynter, hvoraf flere findes afbildede og for første Gang forklarede i Mémoires sur diverses antiquités de la Perse — par Silvestre de Sacy — Paris 1793, 4to. Disse have nemlig forstørstedelen paa Adv. Brystbillede med Tiara, omgivet af Indskriften: "Ormusd's Dyrker, den udmærkede Sapor (eller en anden Konges Navn), Konge over Kongerne i Iran (Persien), af Gudernes Slægt"; og paa Rev. et Alter, hvorfra opstiger en Flamme, og ved hvis Sider staae tvende Mænd; ved de ydre Sider af disse Indskrifter: "Den guddommelige Sapor (eller et andet Navn)". Ved Sammenligning finder man dog, at de Mynter, hvorom Talen er her, i enkelte Ting afvige fra Sassanidernes, deels ved den brede Rand udenom Præget, deels i Altarets Form og de hosstaaende Personers Stilling, deels i mindre væsentlige Stykker.

Efterat forhen enkelte Formodninger om disse Mynters Oprindelse havde været yttrede af Forskjellige, som dog kun kjendte lignende Exemplarer i Kobber, har nuværende Statsraad Frœhn i St. Petersburg i "Jahresverhandlungen der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst, 2ter B. Mitau 1822. 4to" i en Afhandling, betitlet: "Die Chosroen Münzen der frühern Arabischen Khalifen: eine Ehrenrettung des Arabers Makrisi", søgt at godtgjøre, at disse Mynter, af hvilke een findes afbildet paa Titelbladet af ovennævnte Værk, ere af de første Khalifer, som beherskede Persien, fra Omar indtil Abd-el-Melik (641 til 695 eft. Chr.), en Efterligning af Sassanidernes Mynter. Den arabiske Historieskriver Makrisi beretter nemlig, at Omar, da han havde erobret Persien, lod prœge Mynt, som lignede Chosroernes i Form, men at han paa nogle af dem lod sætte sit Navn, og paa andre Strophер af Koranen, saaledes: "Priset være Gud! Mohamed er Guds Apostel; der er ingen Gud uden Gud alene". Han tilføier, at Omars Efterfølgere lode prœge lignende Mynter, indtil Abd-el-Melik i Aaret 76 (695 eft. Chr.) lod prœge reen arabiske Mynter [1]). Et Par af de Mynter, Frœhn omtaler, indeholde ogsaa paa den brede ydre Rand saadanne Indskrifter. Frœhn troer, i ovennævnte Afhandling, ogsaa at kunne læse forskjellige Navne i arabisk Skrift ved Siderne af Brystbilledet; men Baron Silvestre de Sacy yttrer i Journal Asiatique Tom. II. P. 257 sqv. nogen Tvivl om

[1]) Forhen brugte Araberne persiske Sølvmynter og græske Guldmynter.

Rigtigheden deraf, og anseer det muligt, at det skal være Pehlevi-Skrift, ligesom ogsaa Frehn antager, at Indskrifterne paa Reversen ere Pehlevi-Skrift, udført af arabiske Stempelskjærere, som ei kjendte Sproget og derfor lettelig have kunnet forvandske Bogstaverne. Frehn taler i Journal Asiat. Tom. IV. Pag. 331 sqv. til Gjenmæle, og erklærer, at han er bleven bestyrket i sin Mening om at Indskrifterne paa Adv. ere arabiske ved at erholde mange flere saadanne Mynter, som i 1822 bleve fundne blandt 1300 Stk. arabiske Mynter i Gouvernementet Mohilew, og meddeler en tydeligere Afbildning af den i det Kurl. Selsk. Skrifter, 2den Deel, forhen meddelte Mynt [2]). Han har ogsaa siden (1826) i sin Recensio numor. muhem. optaget 18 Stykker saadanne Mynter blandt Omajadernes, hvorhos han dog yttrer sig uvis, om ei nogle af dem kunde være ældre, henhørende til de første Khalifer af Mohammeds Familie. Senere har han dog frafaldt denne Paastand, og, ifølge en Artikel i Blätter für Münzkunde, Hannoversche numismatische Zeitung, 1835, No. 21 u. 22 [3]), i et Værk, betitlet: "Die Münzen der Chane von Ulus Dschutschi's, oder von der goldenen Horde, &c., Petersburg 1832. 4to" (et Værk, som jeg ikke har havt Anledning til at see), erklæret dem for Mynter af de smaae Parserfyrster, der først, som Sassanidernes Statholdere, under Titel af Jepehhed, bestyrede Kystlandene ved det kaspiske Hav, og siden, efter Sassaniderrigets Undergang, endnu længe herskede uafhængige i de samme Lande.

At de fem Mynter, som have været mig forelagte til Undersøgelse, høre til det ovennævnte Slags er vist; men saalænge Europas første Orientalister ei ere enige om, i hvad Sprog Indskrifterne ere affattede, drister jeg mig ikke til at yttre nogen Formodning om, hvad der staaer paa dem. Det vilde udentvivl bidrage meget til nøiere Oplysning om dette Slags Mynter, om de gjennem Afbildninger bleve forelagte Publicum.

---

[2]) De hos Niebuhr i hans Beschreibung von Arabien Tab. XI og XII, No. 17—23, afbildede Mynter af lignende Beskaffenhed nævnes ikke i denne Strid.

[3]) En Anmeldelse af: "Lettre à M. le chevalier P. O. Brönsted sur quelques médailles cufiques, &c., par J. C. Lindberg. avec XII. planches. Copenhague, 1830. 4to", hvori paa Tab. II. No. 8—11, ere afbildede 2 hele og 2 Brudstykker af det Slags Mynter, hvorom her ertales.

B. Sex parthiske Mynter.
(Pl. IX.)

De sex Mynter, der findes aftegnede paa Plade IX, No. 6—11, ere prægede af Arsaciderne, som herskede i Parthien fra 256 f. Chr. til 226 eft. Chr.

6. Βασιλεως Βασιλεων Μεγαλου Αρσακου Επιφανους.

En Parther siddende paa en Stol med en Bue i Haanden.

7. Βασιλεως Βασιλεων Μεγαλου Ευεργετου Δικαιου....

. . . . . Typ. som No. 6.

8. Βασιλεως Βασιλεων (Αρ)σακου.....Δικαιου Επιφανους.

. . . . . Typ. som No. 6.

9. .....Βασιλεω(ν).....Δικαιου (Επι)φανους.....

Typ. som No. 6.

Paa No. 10 og 11 kan jeg ikke læse noget af Indskriften.

Adversen er med smaae Forandringer lige paa dem alle, nemlig et Hoved med Skjæg og Diadem, der dog paa No. 6 ligner den persiske Tiara.

No. 10 er mærkelig ved en Stjerne foran Panden paa Adversens Hoved, og en særegen Prydelse i Nakken, ligesom den ogsaa paa Rev. har en Stjerne bag ved den siddende Parther.

No. 11 er saa barbarisk formet, at den forekommer mig suspect.

Hvilken af Arsaciderne man bør tillægge hver enkelt af disse Mynter, er meget vanskeligt at bedømme. Man sammenligne: "Vaillant — Arsacidarum imperium, sive regum Parthorum historia ad fidem numismatum adcommodata. Parisiis 1725, 4to". "Pellerin — Recueil de Medailles de Rois. Paris 1762, 4to. Pag. 131 sq. og Pl. XV." og "Eckhel — Doctrina Numorum Veterum." Vol. III. Pag. 523 sq.

Afbildninger af saadanne Mynter findes ogsaa i Niebuhrs Beschreibung von Arabien, Tab. XII. No. 24—31.

Christiania den 22de Septbr. 1835.

C. Holmboe.

(Fortsættes.)

Efterretninger om Fund af Oldsager.

(Pl. IX.)

Huusmand Greger Gundersen Pladsen under Gaarden Simmonnæs i Hitterdals Præstegjeld, Bratsbergs Amt, fandt i Aaret 1828, ved at pløie Agerland, 7 Guld Bracteater eller Amuleter, der ere forsynede med Øskener. Fem af disse ere af det Slags, som hyppigen ere fundne i Jorden, og hvoraf Lignende findes aftegnede i danske Myntværk under Afsnittet "Uvisse Mynter" fra No. 1 til 27. De tvende andre derimod, hvori et Kors i en forziret Rand, ere blandt de sjeldnere, og turde maaskee hentyde paa, at man, efter Christendommens Indførelse i Norden, har benyttet sig af deslige Amuleter [1]). De findes alle aftegnede paa Plade IX under No. 12—18, og opbevares i det bergenske Musæum.

I samme Aar fandt Gaardmand Knud Olsen Bakkerhun, af Vosse Præstegjeld under søndre Bergenhuus Amt, ved at rydbiggjøre en gammel Florstomt — Fæhuustomt — 1½ Alen nede i Jorden ved Siden af en Steenhelle, der var 4 Alen lang, 1½ Alen bred og 8 Tommer tyk:

a) 10 forskjellige store Sølvringe, sammensnoede, nogle af trende Traade eller Stænger, andre af tvende Stænger, saaledes at de paa Midten ere tykkere, men aftage mod Enderne, der ved konstige Bøininger om hinanden ere sammenføiede. De have formodentlig været afbenyttede enten til Armringe eller til Haarprydelser.

b) To smaae Perler, af Sølv med Forziringer paa.

c) En Kjede af Sølvtraad, sammenflettet, men afbrudt paa flere Steder.

[1]) See foran Side 57.

Ni af disse Ringe tilligemed Sølvet af den Tiende, der imidlertid var bleven omsmeltet, samt de øvrige Sager ere, ved Capitain Blydts Opmærksomhed for Musæet i Bergen, blevne indsendte til samme, der med nogle Procent over Værdien har kjøbt dem af Finderen.

I Nærheden af Flekkefjord i Christiansands Stift er Tid efter anden ved Gravning fremkommet af Jordens Skjød følgende Sager:

A. Paa Gaarden Tjorsvaag, omtrent ½ Mil fra Flekkefjord, blev opkastet en stor Steenrøs, ei langt fra Strandbredden, hvori fandtes et Gravkammer i Retning fra Øst til Vest, 12 Fod langt, 6 Fod bredt, indsluttet med flade Stene. Det var fyldt med smaae Kampestene, ovenover Større; i Bunden Grus og Trækul, hvorimellem fandtes:

1) To smaae Guld-Fingerringe af raat Arbeide, blot en Guldstang, udhamret og sammenbøiet, uden Sammenlodning, Afslibning eller Politur.

2) Brudstykker af et Sværd, der tydelig kan skjønnes at have været 6 Fod langt.

3) Et lidet Stykke Kobber, som formeentlig har været anbragt paa Sværdet eller dets Balg.

4) En stor ægformig Steen af Granit, omtrent 9 Tommer lang og 7 Tommer bred. I Stranden ude ved Havet, hvor dets Bølger bryde voldsomt ind paa Landet, finder man ofte lignende Stene, der, ved Bølgernes Bryden mod Stranden, tildannes og afslibes. Det er imidlertid troligt, at denne har været benyttet til Værge eller til anden Brug, da den laae tæt ved Ringene og Sværdet, og neppe tilfældigviis er nedkastet blandt de smaae fleerkantede Stene, hvormed Gravkammeret var fyldt. I en Gravhøi, ved Sinsheim, i Storhertugdømmet Baden, blev i Aaret 1827 funden en stor, af Søen rundsleben, Steen, og lignende ere fundne i Gravhøie i Samland. Wilhelmi, som har givet Underretning derom i hans Beschreibung der deutschen Todtenhügel bey Sinsheim, Side 22, Noten a, formoder, at der har knyttet sig nogen from Overtroe til saadanne, i Gravene nedlagte, Stene. Mon ikke den i Biskop Neumanns Supplementer til hans antiqvariske Beretninger paa hans Visitatsreiser nævnte Kuldsteen, som fandtes i og ved en Kjedel paa Aardals-Tangen, er en Steen af samme Slags?

B. Paa Gaarden Onstad, ½ Miil fra Flekkefjord, blev fundet i en liden Jordhøi, ikke langt fra Fjorden, 1) et langt Sværd; 2) tvende Spyd; 3) en Øxe; 4) Jernstet til et Bidsel; 5) en særdeles mærkelig Steen af Glimmer (Pl. IX. No. 19, a og b.) Den er omtrent 5 Tommer lang, 3 Tommer bred i Tykkenden, og spidser af omtrent i Form som et Æg. Langs Stenen er indhugget i den tvende Striber, omtrent ½ Tomme dybe og brede, som gaae rundt om den, hvorved den inddeles i five lige Afdelinger. Ligeledes er en Stribe indhugget rundt om Stenen efter Tykkelsen af den, hvilken overskjærer de tvende andre Striber i rette Vinkler. Stenen er derved inddeelt i otte Afdelinger. Det er tvivlsomt, hvortil denne Steen kan have været anvendt, om til Slynge-Steen, eller til anden Brug. Det ansees ikke usandsynligt, at den kan have været et Vægt-Lod til en Bismer, eller Stang-Vægt. Hos Romerne og Grækerne havde man jo i de ældste Tider Vægtlodder af Steen. Med Musæets ovennævnte Steenlod kunde confereres det i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, 1ste Bind, 2det Hæfte, Side 406, aftegnede og i antiquariske Annaler, 4 B., Side 387, beskrevne, paa Bornholm fundne, Jern-Vægtlod, som i det Udvortes har adskilligt tilfælles med Musæets. Det norske Universitet eier 2 lignende Stykker, det ene af Jernmalm og det andet af Steen. See Fortegnelsen No. 449 og No. 450.

C. Paa Øiesandsodden, 1½ Miil fra Flekkefjord, ved Qvinelvens Udløb i Fjorden, fandtes et Gravsted, opført af flade Stene paa Siderne. Det var fyldt med Jord, hvorimellem kun fandtes tvende Stene med Hul i, brændt Jord og Trækul.

D. Paa Gaarden Øvreøie i Qvinnesdal, i Nærheden af Øiesandsodden, blev en kegleformig Jordhøi, omtrent 10 Fod høi og 20 Fod i Diameter ved Grunden, udgravet og Jorden af den bortført. I den sydlige Deel af Høien, ved Jordens Overflade, fandtes det egentlige Gravkammer i en Retning fra Syd mod Nord, omtrent 6 Fod langt, 2½ Fod bredt og 2 Fod høit. Side- og Dækstenene vare flade, og passede nøiagtigen til hverandre; Bunden var som broelagt af smaae runde Stene. For at gjøre Gravkammeret tæt vare Dækstenene belagte med Næver, og derovenpaa atter igjen med flade Stene, i den Hensigt at lede det nedtrængende Vand udenfor Kammeret. Ved at aabne dette udstrømmede en afskyelig Lugt derfra saaledes at Graveren for en Tid var

syg deraf, og Gravstedet lugtede i flere Dage derefter. I den sydlige Kant af Gravkammeret stode:

1) 7 Urner eller Leerkrukker. I den ene af disse var en flydende Materie. Om dette Fluidum har været i Urnen fra den Tid, den er bleven hensat i Gravkammeret, er vistnok tvivlsomt; dog synes det næsten umueligt, at det har kunnet trænge sig ind i denne, saa omhyggeligen byggede, Grav. I en anden af Urnerne fandtes et Røste Uldtraad tilligemed et Stykke Røgelse. Alle Urnerne vare hele den Tid Graven blev aabnet, men de tre af dem ere nu brudte.

2) Ved Siden af disse Urner stode trende Træfade, hvorpaa laae en Træ-Slev. Af disse er kun et lidet Stykke fremkommet, men hvoraf man dog kan see, at Fadene have været dreiede.

3) Ved Siden deraf laae indsvøbt i et Stykke uldent Tøi endeel Sager af Metal og Sølv. Disse vare tvende Fibulaer af Metal, og Brudstykker af en tredie, samt Brudstykker af Sølv af en liden rund Plade med en Forhøining i Midten, hvorigjennem et Hul, som synes at vise, at det har været fæstet til en anden Gjenstand ved en Ritnagle.

I den nordlige Deel af Gravkammeret laae paa den eneste flade Steen, som fandtes i Bunden, endeel i hinanden indflettede Menneske-Haar. Levninger af Been fandtes ikke, men derimod noget Jord eller Støv, som var skjult af en ikke ubetydelig Deel Næver. Ligeledes fandtes tvende Stumper Toug, sammensnoede af Hestehaar, omtrent af en Tommes Tykkelse i Omkreds.

Samtlige disse Sager, paa den ene Guldring nær, som Finderen ikke vilde skille sig ved, ere skjænkede til det Bergenske Museum af Consul Behr i Flekkefjord, hvem Indberetningen ogsaa skyldes.

Foruden de Sager, som ere anmeldte at være fundne i den, Side 182 omhandlede Gravhøi paa Gaarden Hove ved Hoffs Kirke, Viigs Præstegjeld i ytre Sogn, blev endvidere i Aaret 1831 fundet: 1) tre smaae Stykker af et Saxesværd. 2) To Stykker af en Sax, aldeles i Form som de endnu blandt Almuen brugelige Sauesaxe. 3) To Brudstykker af en Skjoldbukkel, eller mueligen af en Askekrukke, af Jern. 4) Fire Brudstykker af et Spyd, og 5) et

Brudstykke, som det synes, af Sølv, af en cirkelformet Figur, der formeentlig har været anbragt som Zirat paa en anden Gjenstand.

Ved under Veiarbeidet i Høsten 1832 at tage Stene af en temmelig stor og regelmæssig Høi nedenfor Gaarden Tyrren, i Wiigs Præstegjeld, ytre Sogns Fogderie under Nordre Bergenhuus Amt, stødte man i Høiens østre Kant, omtrent ½ Alen under Jordsladen, paa en regelmæssig Aabning af en Cubikalens Størrelse, hvis Vægge bestode af flade Steenheller. I denne Aabning fandtes følgende Sager;

a) Tre Stykker og en Nitnagle af Bronce eller Messing. Det ene Stykke synes at have været en Ring, paa den ydre Kant afrundet og paa den indre hul eller indadbøiet, hvortil der paa hver Side har været lagt en Plade af Messing, hvilke Plader med Nitnagler, rundt omkring Ringen, tvertigjennem Pladerne og Ringen, have været sammenføiede saaledes, at Nitnaglerne have dannet en Forziring som Perler rundt om Kanten. Dette Stykke er omtrent 2 Tommer i Diameter. Det andet Stykke er en afbrudt Bøile med et Hul i den Ende af samme, som endnu er heel, hvorigjennem den ved en Nagle har været fæstet til en anden Gjenstand. Denne Bøile danner en Bue af omtrent 1½ Tommes Diameter. Det tredie Stykke er fladt, sammenbøiet som det synes af en Plade, og har været ved Nitnagler klinket eller fæstet til en tynd Gjenstand, til Exempel en Læderrem. Paa den modsatte Side af Nitnaglerne sees den ene halve Deel af en Gjænge. Samtlige tre Stykker, der maaskee have tilhørt en og samme Gjenstand, kunne mueligen have været brugte til Fæste for en Læderrem eller et Liv-Bælte. Saadanne Livbælteremme bruges endnu overalt i Norge af Bønderne.

b) To smaae Stykker af Been, der have udgjort eet, men dog ere Brudstykker af et større Stykke, som maae have været bue- eller cirkelformet, og ere forsynede med Forziringer paa begge Sider. Stykkerne ere ikkun af omtrent ½ Tommes Størrelse.

c) Et Brudstykke af en Asketrukke af brændt Leer.

d) En stor Mængde Brudstykker af Messing, ganske smaae, tilligemed mange Nitnagler; uvist om de ere Dele af et Skjold, eller af en Asketjedel.

e) Endeel brændte Been.

f) En liden rund men flad Steen, omtrent 2 Tommer i Diameter, lignende de smaae runde Stene, man finder ved Elvebredderne, men paa hvis Sider findes tydelige Spoer af at den har været brugt til Brynesteen eller Hvæssesteen.

g) Følgende Sager af Jern: 1) fire Brudstykker af et Saxesværd. 2) Brudstykker af en bred Landsespids eller et Spyd, paa hvis Sider har været en ophøiet Kant. 3) En heel Spydsod, der bagerst hvor Spidsen ender og Læggen af Spydet, i hvilken Skafthullet er, begynder, er splittet til begge Sider; formeentlig et Hagespyd. 4) Brudstykker af en Sax, lignende de Saxe, som Bønderne endnu bruge til at klippe Ulden af Faarene med. 5) Endeel mindre Brudstykker, uvist hvortil de have henhørt; desuden endeel fin Muld.

I samme Høi fandtes, omtrent 2 Alen længere henimod dens fendre Kant, ½ Alen under Jorden, en Aabning af 1 Alens Længde og ½ Alens Høide og Bredde, hvis Vægge bestode deels af Steenheller og deels af Kampestene. Længden af Aabningen gik fra Øst mod Vest, og deri laae: a) Brudstykker af en Leerurne. b) En Jern Skjoldbukkel, beskadiget. c) Levninger af en Askekjedel af Messing og endeel brændte Been. d) Et sammenbøiet Sværd. e) Et stort og bredt Spydblad med en ophøiet skarp Kant paa Midten af begge Siderne. f) Endeel sammenbøiede Jernplader og Jernstykker, der have været nittede tilsammen, og som, efterat de have været sammenbøiede, synes at have været i Ilden. g) En Jernknap, der enten har tjent til Zirat paa en Skjoldbukkel, eller ogsaa kan have været Knap paa en Bannerstage.

Om denne Høi verserer intet Sagn, ligesom den eiheller bærer andet Navn, end Hæsjevolds-Hougen, formodentlig af at man der i den senere Tid har opstillet Hæsjer til Høets Tørring.

Samtlige disse Sager ere skjænkede til Musæet af Lieutenant M. Fasting, der har meddeelt de her anførte Oplysninger om det Fundne.

3.

Rokkestene i Norge.

At der i Norge gives Rokkestene, det vil sige, store, isolerede, collosalske Klippestykker, der ved Konst ere saaledes lagte, at de, ved et sagte Tryk udenfra, kunne bevæges i visse Retninger frem og tilbage, uden at de tabe Ligevægten, er tilforn bekjendt. I Bings Norges Beskrivelse, S. 659, 660, og i Krafts topographisk statistiske Beskrivelse over Norge, 4de D., S. 249, nævnes Rokkestenen ved Stavanger, og i sidstmeldte Værks 4de D., S. 675, omtales en Rokkesteen paa Gaarden Sæverhagen, rettere Hage, paa Storsen, i Søndhordlehn. Man har imidlertid antaget, at der her til Lands, ja endog i hele Norden, kun gaves faa Monumenter af dette Slags. Münter [1]) og Finn Magnussen [2]) sige, at enkelte Rokkestene findes i Norge og Sverige, men at de ingensteds i Norden forekomme saa hyppige, som paa Bornholm, hvor 3 saadanne ere opdagede. Det vil derfor sandsynligen ikke være Antiqviteternes Elskere uinteressant endog blot foreløbigen at erfare, at dette Slags Oldtidsminder, der ansees for at være celtiske, i stor Mængde findes i Norge. Jeg har nemlig, ved Undersøgelse paa forskjellige Steder i nordre og søndre Bergenhuus Amter, fundet mere end 60 saadanne Rokkestene, deels enkelt liggende, deels samlede i betydeligt Antal, fra 8 til nogle og tredive i en liden Omkreds. Sognepræst Esbendrup til Modum, i Aggershuus Stift, har ogsaa fortalt mig, at der paa et Fjeld i Nærheden af Modums Præstegaard skal ligge over 80 Rokkestene, i Forening med andre mærkelige Stenmonumenter. Om de Bergenhusiske Rokkestene agter jeg i Urda at meddele nærmere Oplysninger naar jeg har tilendebragt de paabegyndte Undersøgelser; om de Modumske haaber jeg ogsaa at kunne levere nogen nærmere Underretning, hvis jeg er saa heldig at faae den Bistand, jeg i denne Henseende har Grund til at vente.

W. F. A. Christie.

---

[1]) Antiquariske Annaler, 3 B., S. 22.

[2]) Bidrag til nordisk Archæologie, S. 74, 75.

I dette Tidsskrift, Side 40, 9de Linie ovenfra, omtales en Mynt, som findes aftegnet paa Pladen II. No. 68, og Side 41, No. 5, en Bracteat, som er aftegnet paa Pladen I. No. 5. Mynten er sandsynligviis af samme Slags, som de i danske Myntværk, T. 28, No. 22 og 23, aftegnede. Den findes ligeledes omtalt i Nye Samlinger af det Kongelige danske Videnskabers Selskabs Skrifter i en Afhandling af Geheimeraad Carstens om det norske Vaabens Opkomst og Forandring, Side 191, og findes aftegnet paa Pladen I til samme Afhandling, No. 1 og 2, hvor Forfatteren yttrer: "at de, om de ikke ere af Kong Sverre, dog neppe ere yngre end Kong Inge Baardsøn". Bracteaten findes ligeledes omtalt samme Sted, Side 193, og er aftegnet paa ommeldte Plade No. 9. Forfatteren yttrer om denne Bracteat, at den efter Langebeks Tanker gjerne kan være slagen i Norge af Kong Hans eller hans Fader Christian den 1ste.

Denne Bemærkning fremsættes herved til yderligere Oplysning om den paa ovenmeldte Steder i Urda omhandlede Mynt og Bracteat.

Z.

Som Tillæg til hvad der foran, S. 22 og 23, er yttret for at bestyrke den Mening, at man i Oldtiden med Træeklubber har ihjelslaaet gamle og skrøbelige Mennesker, for at skille sig af med dem eller for at offre dem til Guderne, anføres her, at Professor Geijer i det svenske Folks Historie, 1. D. S. 115, beretter, at naar nogen blev sengeliggende og skrøbelig af Alder, Slægtningene da, ifølge indenlandske Sagn, forsamlede sig og sloge Personen ihjel med en Klubbe, og at en saadan saa kaldet Ættreklubbe, med Tradition om dens fortids Brug, længe fandtes og maaskee endnu findes paa Gaarden Trullerum i nordre Vi Sogn og Ydre Herred i Østergothland.

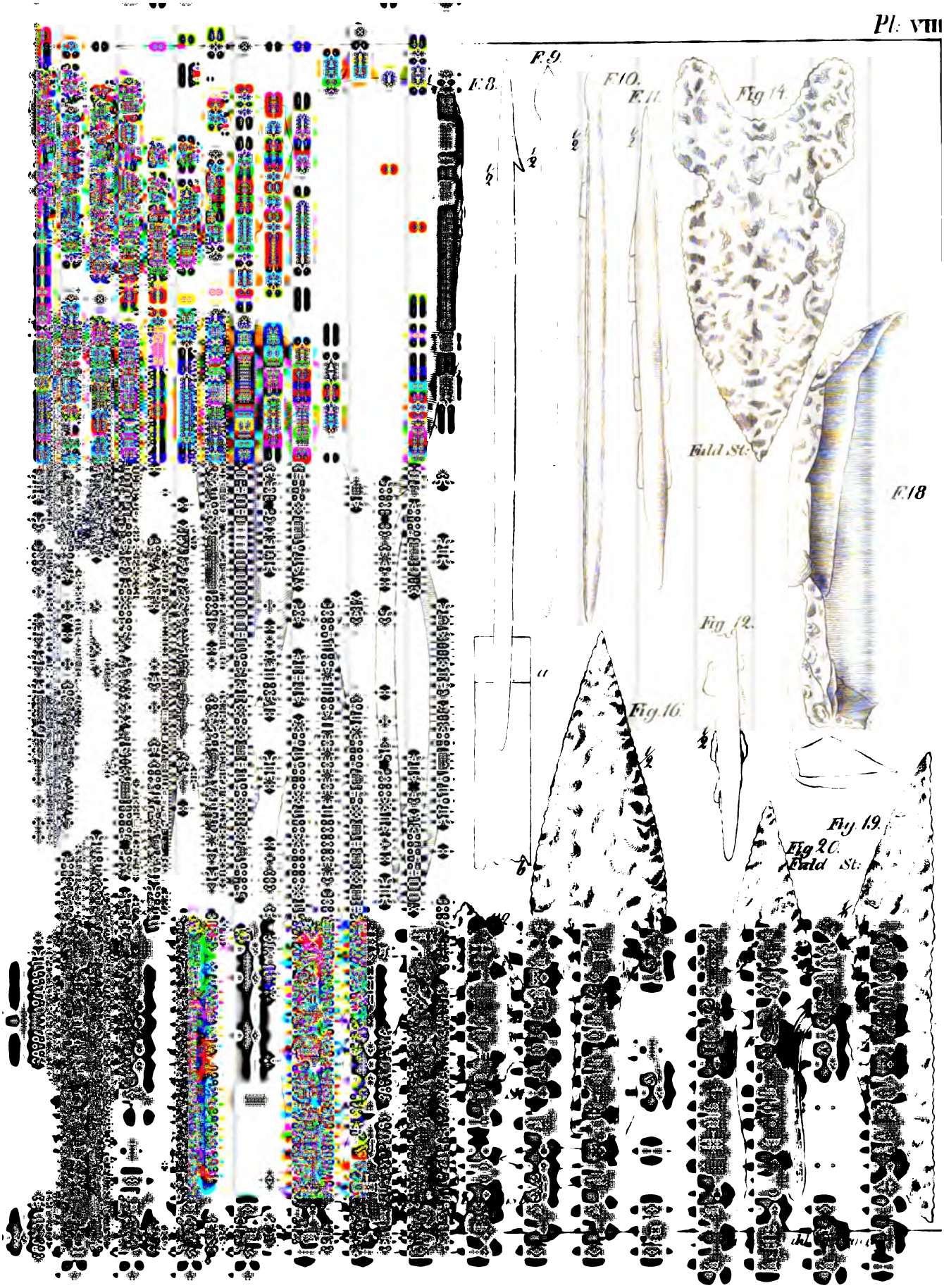
Fig 8.
Fig 9.
Fig 10.
Fig 11.
Fig 14.
Fold St.
Fig 18
Fig 12.
Fig 16.
Fig 19.
Fig 20.
Fold St.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

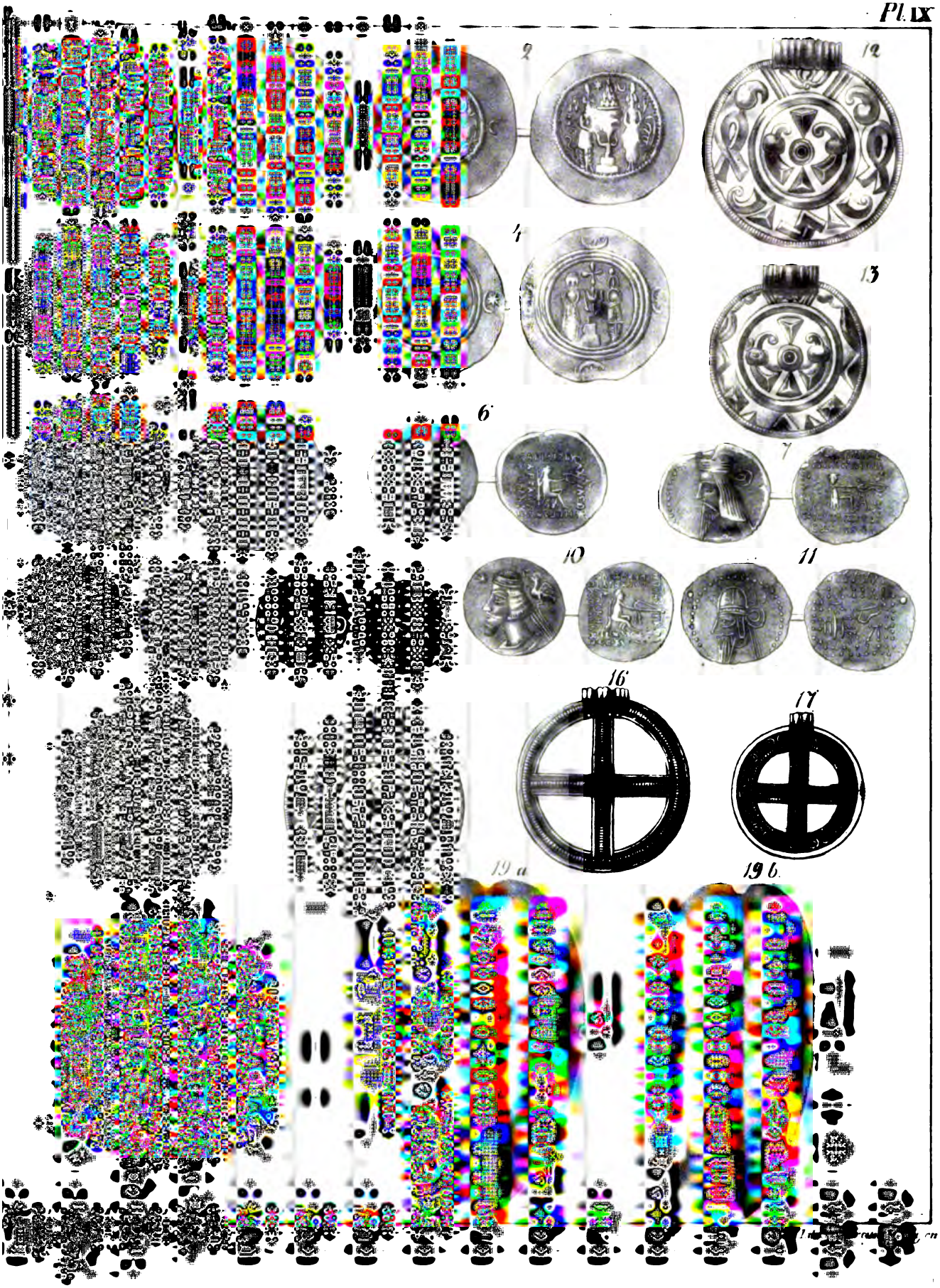
9
12
4
13
6
7
10
11
16
17
19 a
19 b

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

Fortsættelse
af
Fortegnelsen over Subscribenter paa
FRIA.
et norsk antiqvarisk-historisk Tidsskrift.

I Christiania.

Berg, Justitiarius.
Hjort, Brigadelæge.
Hviids, Factor, Enke.
Keilhau, Professor.
Moe, B., Student.
Sverdrup, Professor.

I Arendal.

Foss, H. C.

I Mandal.

Kraft, Sorenskriver.

I Christians Amt.

Taulow, Sorenskriver.

I Søndre Bergenhuus Amt.

Willumsen, B. O., Handelsmand i Buck van Raae.

I Nordlands Amt.

Steen, M. F., Sognepræst til Bodøe.

I Kiøbenhavn.

Gyldendahlske Boghandling.

I Bilbao.

Bohmann, Kiøbmand.

Asareligionen i Norge.

Hovedstribenten om Asernes Indvandring i Norden, hvor deres Anfører Odin skal have stiftet den Religion, som var den herskende før Christendommens Indførelse, er, som bekjendt, Islænderen Snorre Sturleson. Efter en Fortale begynder han sit uskatterlige Værk om de norske Kongers Historie, i Almindelighed Heimskringla kaldet, med Ynglingasagaen, der maa betragtes som en Indledning til Hovedværket, for at vise sine Heltes Nedstammelse fra den ynglingske Gudeslægt. Spørge vi, hvorfra Snorre har taget disse sine Beretninger om hine ældgamle Konger og om et Tidsrum af omtrent 9 Aarhundreder, som vare henløbne, førend Harald Haarfager traadte paa Skuepladsen, saa anfører han selv som sin Hovedkilde et Qvæde (Ynglingatall kaldet), digtet af Thiodolf den Vise, en af Harald Haarfagers Skjalde. Desuden tilføier Snorre, at han har forsøget Thiodolfs Angivelser med det, som kyndige Mænd havde beretet ham, hvilket Udtryk synes at tilkjendegive, at hine Beretninger ere blevne meddeelte ham mundtlig. Saameget er vist, at alt det, som fortælles i Ynglingasagaens første 13 Capitler skyldes absolut en anden Kilde end Thiodolfs Ynglingatall, da dette opregnede Harald Haarfagers Ahner kun fra Fiølnir af, den første af Ynglingerne i Sverrig. Da Snorres Beretning om Odin og dennes og de øvrige Asers Indvandring i Norden og de derpaa følgende Tildragelser bærer et aldeles historisk Præg, saa har denne Omstændighed, forenet med Snorres Auctoritet som Historiker, givet Anledning til, at Odin og Aserne ere blevne ansede for virkelige historiske Personer; men blot ved at sammenligne Eddaernes Beretninger med dem i Ynglingasagaen maa den nøiagtige Historiegransker nødvendigviis blive Skeptiker om Odins og de øvrige Asers historiske Existence og

den Tanke paatvinger sig, at Alt det, vi læse om Odin i Ynglingasagaen, ikke er Andet end en historisk Fortolkning og Bearbeidelse af de ældgamle Myther. Allerede have nogle Historikere bebreidet Snorre, at han har gjort sig skyldig i den Brøde, at have forplantet paa Historiens Mark, hvad der hører Mythologien til. Men hvor sandsynligt det end synes at være, at Snorre, som havde et saare nøiagtigt Bekjendtskab til de gamle Myther, hvorpaa den af ham redigerede yngre Edda er et skjønt Beviis, ved at philosophere og commentere over de mythiske Sagn, som christelig Historieskriver let kunde falde paa, at forklare hine Myther historisk og at fremsætte Resultatet af sin Granskning som historisk Sandhed, saa er der paa den anden Side dog endnu større Sandsynlighed for, at Snorre ei har været den Første, som har udtolket Mytherne historisk. Idet han iførte dem historisk Klædebon, fulgte han en Anskuelse, som var den almindelig herskende, ei blot i hans Dage (han levede fra 1170 indtil 1241), men ogsaa længe før ham. Thi at betragte Mytherne fra et historisk Synspunkt begyndte vistnok med Christendommens Forkyndelse i de nordiske Lande. Jesu Christi Lære indprægnede Gemytterne Troen paa den eneste sande usynlige Gud; i de Menneskers Øine, der bleve omvendte til Christendommen, kunde de tilforn dyrkede Guder og Gudinder ikke være andet end falske Guddomme. Men Troen paa Odin og Thor og de øvrige Asaguder havde været den herskende i mange Sekleers Tid; de gamle Religionsbegreber lode sig ei saa let udslette af Hukommelsen, om man end ei længere troede derpaa; Ugedagenes, Maaneders, Festers, Stæders og Menneskers, ja Urters og Planters Navne tilbagekaldte ideligen de gamle Guders Minde; til Trods for Præsternes og Munkenes Bestræbelser, forat bringe dem i Forglemmelse, havde saa mangt et Sagn fra Hedendommen af vedligeholdt sig og vedblev at fortælles; saa mangen en gammel Stik var fra de hedenske Forfædre nedarvet til de senere christelige Slægter; den ældre Poesie var paa det nøieste forenet med den gamle Gudelære og en Mængde mythologiske Udtryk og Billeder forekom i de fra Fortiden nedarvede Sange og det varede længe, førend de senere christelige Skjalde kunde rive sig løs fra den Stik, at bruge poetiske Billeder og Talemaader, som vare hentede fra den gamle Mythologie; de herskende Kongeslægter og de med dem beslægtede Familier sagdes, ifølge ældgammel Folketroe, at nedstamme fra selve Guderne — betænke vi alt dette og mere saadant, saa ville vi kunne indsee, hvor vanskeligt det maa have

været, at fortrænge den gamle Gudelære. Kunde man bringe det saavidt, at de gamle Guder kom i Foragt, saa havde man uden Tvivl fundet det bedste Middel til at bane Christendommen Indgang i Gemytterne og at forhindre Tilbagefald til Hedenskabet fra den ved Voldsomheder paatvungne Christendom. Derfor arbeidede vistnok allerede Hakon Adelsteen paa at svække i sine Venners og Omgivelsers Gemytter Agtelsen for de gamle Guder — i en langt høiere Grad stræbede til samme Maal Olaf Tryggvesen og Olaf den Hellige og de Geistlige, som disse despotiske Omvendere kaldte ind i Norges Land. Men hvilket bedre Middel til at bringe de gamle Guder i Miscredit og Foragt kunde der vel gives, end ideligen at udskrige dem for blotte Mennesker, der ved List og Troldomskonster havde tilsneget sig guddommelig Anseelse og Dyrkelse? Og omsider lykkedes det virkelig de Geistliges Bestræbelser, at gjøre den Mening almindelig herskende, at Asaguderne ei havde været Andet end jordiske Mennesker, slue Bedragere, ja at indgyde Menigmand Afskye for dem, som onde Væsener. Naar altsaa christelige Skjalde og Sagaskrivere fremstille Nordens gamle Guder som blotte Mennesker, saa fulgte de deri blot den almindelige Folketroe, som var bleven mere og mere herskende siden Christendommens Indførelse. Vi finde omtalte Anskuelse i Almindelighed hos alle Sagaskriverne, vi finde den i Fortalen til den yngre Edda; vi finde den i de gamle Slægtregistere; vi finde den hos Saxo Grammaticus, som fremsætter mangen en gammel Religionsmythe i Form af en historisk Begivenhed; vi finde den endelig hos Heimskringlaens Bearbeider.

Sammenligne vi Eddaerne med Ynglingasagaens Beretning om Aserne, som verdslige Fyrster og Asgudernes Ypperstepræster, saa paatrænger os sig som sagt den Tanke, at hiin Beretning ikke er Andet, end en historisk Fortolkning af de eddiske Mythes.

I Eddaerne fremtræder Odin og hans tolv Drotnar eller Diar bestandig i deres sande Natur, nemlig som Guder; i Ynglingasagaen derimod skildres de kun som jordiske Fyrster og Præster.

Ved Aser (egentlig Æsir) forstaaes her et Folkeslag, og de dette repræsenterende Høvdinger betegnes især med hiint Navn, men i Eddaerne forekomme Aserne kun som den gamle ved Christendommen fortrængte Religions ypperste Guder. Middelalderens Historikere have berøvet dem deres guddommelige Anseelse, og gjort dem til menneskelige Væsener; Navnet Aser ledede

deres Tanke hen paa Asien; i denne Verdensdeel, hvorfra jo desuden, efter gamle Traditioner, de nordisk-gothiske Folkeslag vare komne, maatte Aserne oprindeligt have levet; at Ynglingasagaen anviser dem en geographisk bestemt Egn, og lader dem boe østenfor Donfloden, som, efter de ældste Geographers Mening, adskiller Europa fra Asien, har sin Grund rimeligviis i et gammelt Folkesagn, efter hvilket Nordboernes Forfædre havde boet i de navngivne Egne. Asaheim eller Asaland benævnes i Ynglingasagaen Asernes jordiske, ved Donflodens østlige Bredder beliggende Rige; men i Eddaerne forstaaes ved Asernes Land det samme som Godheim, Gudernes Land, Stjernehimmelen, som de himmelske Guders Opholdssted. Dette kaldes ogsaa Asgard, og deraf har Ynglingasagaen taget Anledning at gjøre Asgard til Hovedstaden i Asaland. Himmelens øverste Gud, Odin, er i Sagaen Asarigets Beherster, og den eddiske Gudelæres 12 høie Guder ere i Sagaen de, som tilligemed Odin bestyrede Riget, de ypperste Præster, og Landets høieste Dommere. Alt, hvad Ynglingasagaen fortæller om Mennesket Odin finde vi igjen i Eddaerne om den høieste Gud, saa at de mythiske Sange og Sagn vise sig tydeligen som den Kilde, af hvilken hine Beretninger ere øste. Ifølge den gamle Kosmogonie skabte Odin og hans Brødre, Ve og Vilir, vor Verden og Menneskene; Ve og Velir forekomme ogsaa i Ynglingasagaen, men vi faae kun lidet at vide om dem, og det paa Grund dera at de nævnes kun saare sjelden i Eddaerne. I et eddisk Digt, som fører Navn af Lokes Ordstrid, læse vi, at Loke overøser Aser og Asynier med Skjældsord og Bebreidelser, og taler blandt andet saaledes til Frigga: "Tie stille, mandlysten har Du stedse været, siden Vilir og Ve Du begge tog i dit Favn". Det er klart at see, at vi i Ynglingasagaen ikke læse andet end en historisk Udtolkning af de nys anførte Strophер, naar den beretter: "Da Odin engang havde været længe borte fra sit Rige, og Aserne omsider begyndte at mistvivle om hans Tilbagekomst, saa toge Odins Brødre hans Hustru, Frigga, fælleds til Ægte". At Sagaen lader Odin (om hvis lange Reiser Eddaerne ellers ogsaa tale) efter sin Tilbagekomst tage Frigga tilbage, kommer vist nok deraf, at hun i Eddaerne siden stedse nævnes som Odins Gemalinde.

Vanerne, som efter Gudelæren vare Skyluftens Guder (Vanaheims Beherskere) fremstiller vor Saga (C. 4.) som en til Asafolket grændsende Nation. Den lader dem føre Krig sammen, og omsider slutte Forlig og Fred. Heri gjen-

hjende vi Eddaernes cosmogoniske Kamp imellem Asernes og Skyluftens Guddomme, og det derpaa fulgte Forlig. At Niord blev sendt som Gidsel til Guderne (Aserne) forekommer ogsaa i Lokes Ordstrid. Paa andre eddiske Steder fortælles, at Freyr var født i Vanaheim, og en Søn af Niord; Freya nævnes som dennes Datter. At Hænir, ligeledes oprindeligt et mythisk Væsen, blev givet Vanerne til Gidsel af Aserne, er ligeledes overensstemmende med Eddaerne. Disse berette nogensteds, at Hænir blev anseet som den dummeste iblandt Guderne; som enfoldig skildres han ogsaa i Ynglingasagaen. At Mimir, den anden af Asernes Gidsler, bestrives i Ynglingasagaen som overordentlig viis, har atter sin Grund i Eddadigtenes Beretning om det mythiske Væsen, som bærer hiint Navn. Viisdommen skjules i Mimers Kilde, og hans Hoved, som taler Viisdomsord, og fremfører sande Sagn, raadspørges af Odin, s. 1ste Quad i Sigurdrifas Sang. De nærmere Omstændigheder, som fortælles i Ynglingasagaens 4de Cap., at Vanerne halshuggede Mimir, og sendte hans Hoved til Aserne, hvorpaa Odin indbalsamerede det, og bevirkede ved Troldomssange at det talte med ham, findes, saavidt mig bekjendt, ikke i Eddaerne, og grunder sig derfor rimeligviis paa et mythisk Digt, som er gaaet tabt for os.

Naar Ynglingasagaen fortæller at Niord har været gift med sin Søster, saa gjenkjende vi let i Lokes Ordstrid, hvori denne bebreider Niord, at han havde avlet en Søn med sin egen Søster, Kilden til hiin Beretning.

At Ynglingasagaen har forvandlet de mythiske Fortællinger om Guden Odins store Egenskaber til historiske Beretninger om den jordiske Konge Odin, dette kan neppe betvivles, da alt, hvad Ynglingasagaen fortæller i andet Kap. om Odin, kun er en nærmere Forklaring over Odins mythologiske Navne: Hærfører, Seierfader, og over Eddaernes Beretning, at Odin gav sine Dyrkere Manddom i Kampen, og Seier, og Søfarerne Bør.

Alt, hvad der fortælles i vor Sagaes 6 og 7 Kap. om Odins Idrætter grunder sig aabenbart paa det, hvad der berettes i den ældre Edda i det Digt, som fører Navn af Odins Runesang.

Hvad der berettes om Odins tvende Navne er oprindeligt en digterisk Allegorie. Det samme er ogsaa Tilfældet med hans Skib, Skibladner.

Hidindtil have vi kunnet vise, af hvilken Kilde Ynglingasagaen har øst sine Beretninger om Odin; vi have kunnet gjenkjende de eddiske Mythe, men

iførte historisk Dragt. Da Eddaerne skildre Odin kun som Gud, saa har Ynglingasagaens Bearbeider naturligviis ikke kunnet tage sin Beretning om Odins Udvandring fra Asien af Eddaerne; men maa have havt en anden Kilde, eller ogsaa har Snorre fremsat en Paastand, som Christendommens Forkyndere havde søgt at gjøre gjældende, for at bestyrke den Mening, at Asaguderne blot havde været Mennesker, som et historisk Factum. Vi læse: af Frygt for de romerske Høvdinger, som den Gang droge omkring i Verden og underkastede sig alle Folkeslag, satte Odin sine Brødre Vilir og Ve over Asgard. Han selv forlod sit Rige med alle sine Diar og mange andre Folk; de droge igjennem Gardarige (Rusland) til Saxland (det nordøstlige Tydskland), hvor Odin indtog store Landskaber, til hvis Forsvar han efterlod en Deel af sine Sønner. Derpaa drog han til Danmark og opholdt sig nogen Tid paa Fyen, paa det Sted, som siden efter blev kaldet Odinsey (Odense). Gefion blev af Odin sendt over Sundet, for at opsøge Lande. Da han fik Underretning om, at der i Sverrig hos Gylfe vare frugtbare Landskaber, drog han didhen og sluttede med den svenske Høvding, som indsaae, at han ikke kunde modstaae Aserne, et Forlig, hvorved Gylfe rimeligviis overlod sit Land til Odin. Denne tog Sæde ved Mælarsøens Strandbredder og byggede i gamle Sigtuna et meget stort Tempel og offrede efter Asernes Viis. Til Enhver af Templets Forstandere gav han en Gaard til Bolig. Niord boede i Noatun, Frei i Upsala, Thor i Thrudvang, Baldur paa Breidablik, Heimdall paa Himmelsberg (Himinbjørg). Odin indførte i Sverrig de Love, som før havde været gjældende blandt Aserne, som og den Skik at brænde de Døde, opkaste Gravhøie over de Brændtes Aske og Been og at reise Bautastene over udmærkede Mænd. Han indførte tre store aarlige Offerfeste, og for at kunne bestride de med Offringerne forbundne Udgifter, og til at forsvare Landet mod fiendtlige Angreb maatte alle, som boede i Sverrig, betale ham Kopskat. Da Odin mærkede, at hans Endeligt nærmede sig, lod han sig mærke med Geirsodd d: stikke med Spydsod og sagde, at han nu skulde reise til Gudheim og der modtage alle sværdslagne Mænd. Odins Lig blev brændt efter hans Død paa et prægtfuldt Baal. Arving til hans høieste præstelige og verdslige Magt blev Niord; gode Tider oplevede de Svenske, medens denne regjerede, og man troede, at han raadede for Aarsvæxt og Velstand. Efter ham blev hans Søn Frey Drot over de Svenske, som ogsaa under ham levede lykkelige Dage. Han forflyttede Residents-

for fra Sigtuna til Upsala, hvor han byggede et meget stort Offerhuus. Han var gift med Gerde, Gymes Datter; med hende avlede han en Søn Fiolnir, som dog ikke stor efter Faderens Død fik Herredømmet, men fulgte først efter Freya, den eneste af alle Aser og Asynier, som den Gang endnu levede. Freya havde været gift med Odr og fødte ham tvende Døttre, Hnoss og Gerseme. Efter Freyas Død fik, som ovenfor sagt, Fiolnir den høieste verdslige og præstelige Magt i Sverrig.

Jeg har ikke villet afbryde den Beretning, Ynglingasagaen giver os om Odins Udvandring og Boesættelse i Sverrig. Altsammen bærer et historisk Præg og Læseren bliver ved den første flygtige Gjennemlæsning neppe fristet til at antage det for Andet, end for virkelig historisk Sandhed. Men har man først fattet nogen Mistillid til Snorres Beretning om Odin, medens denne skal have været i Asien; er den Idee først bleven levende, at vi i Ynglingasagaen læse Mythologie istedenfor Historie, saa vil den Tanke lettelig opstaae, at ogsaa Beretningen om Odins og de øvrige Asers Udvandring fra de østen for Don beliggende Landstrækninger og deres Indvandring i Norden, mangler Hjemmel og historisk Fundament, at det kun er en lærd Gisning af Snorre eller hvem ellers; en sindrig Hypothes, hvorledes det er gaaet til, at Aserne, hvis Dyrkelse jo før Christendommens Indførelse var herskende i de nordlige Lande, ere komne hidhen. Og denne Mening bestyrkes derved, at den gamle Mythologie tydeligen skimrer igjennem i de tilsyneladende historiske Efterretninger, vi læse i Ynglingasagaen om Aserne i Norden, hvilket vi nu nøiere skal vise. Sagaskriveren anfører som Grund, hvorfor Odin forlod Asariget (at han lader Odins Brødre blive tilbage der, skeer uden Tvivl fordi Mytherne ei mere omtale dem og Historikeren altsaa ikke havde noget at berette om dem), Frygt for Romernes Vaaben, uden at Tiden, da hiin Udvandring skal have gaaet for sig, nøiere bestemmes. Men efter Fortalen til den yngre Edda skeede det, da Pompeius førte sine lykkelige Krige mod den pontiske Konge Mithridates og dennes Bundsforvandte. Efter Historiens Vidnesbyrd trængte nu Pompeius ikke længer frem, end til Phasis-Floden. Faren for Odin var altsaa ikke saa overhængende; men lad end være, at man ei vilde finde det usandsynligt, at Frygten for den seierrige romerske Feldtherre kunde have bevæget en saa mægtig og tapper Konge, som Odin skal have været, til at forlade med næsten den hele hans Scepter adlydende

Nation, sit Rige, saa vare Romerne neppe blevne uvidende derom, og deres Skribentere vilde vist ikke have undladt at omtale en for den romerske Nationalforfængelighed, med Hensyn til krigersk Berømmelse saa smigrende Tildragelse. Men saavidt jeg veed, findes hverken hos nogen Historieskriver eller Digter nogen Beretning derom, ja, ikke engang den mindste Hentydning derpaa. Og allerede denne Omstændighed alene maa opvække Tvivl og gjøre det endnu mere sandsynligt, at de nordiske Historieskrivere blot have angivet Frygt for Romernes Vaaben som Grund for Asernes Udvandring, fordi den forekom dem, at være den rimeligste, der kunde have foranlediget hiin Tildragelse, som skal have gaaet for sig paa den Tid, da Pompeius førte sine Krige mod Mithridates. Islænderne bestemme ikke den Tid, da Odin indtraf i Sverrig; men nyere Historikere antage i Almindelighed 70 f. Ch. Om Odin paa den angivne Tid, efterat være flygtet for Pompeius bort fra Don-Flodens østre Bredder, draget igjennem Rusland, derpaa langs Østersøen igjennem Saxland, som han først maatte undertvinge, og altsaa fandt Modstand og behøvede Tid til den fuldkomne Undertvingelse og til at ordne de erobrede Landes Bestyrelse, efterat han var dragen op til Danmark, havde opholdt sig der, indtil den udsendte Gefion var kommen tilbage — om Odin, siger jeg, efter alt dette, paa den angivne Tid har kunnet fæste Sæde ved Mælaren, ville vi lade staae ved sit Værd og ikke anstille nogen videre Kritik derover. At Sagaen ikke lader Odin komme ligetil Sverrig over den botniske Havbugt, men igjennem Gardarige først til Saxland og Danmark, har uden Tvivl sin Grund deri, at man derved vilde forklare, hvorledes det var gaaet til, at Odins Religion var bleven herskende i hine Lande. Navnet Odinsøe, hvor der sandsynligviis har været et stort Odins Tempel, har givet Anledning til, at Sagaen lader Odin opholde sig en Tid lang der. Fra nu af viser sig i Odins Historie det mythiske Grundlag igjen tydeligere. Gefion (et bekjendt mythisk Væsen) sendtes til Sverrig til Gylfe. Begyndelsen af den yngre Edda fortæller om en Gylfe, for hvem i Asgard den eddiske Trefoldighed blev aabenbaret. Gylfe er i det gamle Skjaldeqvad en Benævnelse paa en Konge i Almindelighed; men i Ynglingasagaen bliver det til et Nomen proprium paa den Konge i Sverrig, som overlod et Stykke Land til Odin. Alle de udmærkede Egenskaber, som Ynglingasagaen tilskriver Odin, maa han, efter Sammenhængen at slutte, have lagt for Dagen i Sverrig, da de først omtales efter hans Ankomst

der; men vi have allerede seet, at de samme Egenskaber tilskrives i den eddiske Runesang Guden Odin. Fordi Sigtuna har været Hovedsædet i Sverrige for den odinske Kultus, lader Sagaskriveren ham tage Sæde der, og af ham opføre et stort Offerhuus, hvis Forstandere de 12 Diar (sienspnligt Eddaens 12 høie Guder) bleve. De Himmelslotte, som efter Eddalæren hine Guder beboede i det himmelske Asgard, maae nu, efter det historiske System, Ynglingasagaens Forfatter havde dannet sig, blive Gaarde i Sverrige, hvilke paa Upsala nær, som nævnes, fordi det senerehen har været Hovedsæde for Asareligionen, aldrig have existeret der; thi hvor i Sverrige skulde vi vel søge Noatun, Niords Sæde, hvor Thrudvang, Thors Bolig, hvor Breidablik, Baldurs Gaard, hvor Himmelsberg, (Himinbjørg) hvor Heimdall skal have boet? I en forklarende Note til et Skjaldeqvad (see Cap. 9) vil Ynglingasagaens Forfatter eller Samler lære os, at man har kaldt det europæiske Svithiod (Sverrige) Mannheim og det asiatiske Godheim, men Eddaerne forstaae under dette Navn blot Gudernes Opholdssted, og under hiint den af Menneskene beboede Klode.

Fordi i Asareligionens ældste Tid Mennesker, som ei fandt en blodig Død, lode sig mærke med Geirsodd, for at kunne komme til Valhalla, hvor, efter deres Troe, blot sværdslagne Mænd bleve modtagne, lader Ynglingasagaen Odin selv give det første Exempel paa hiin Skik, og lader den Døende sige, at han i Godheim vilde modtage alle sværdslagne Mænd. Fordi, tilligemed Asareligionen her i Norden, den Skik var bleven indført, at brænde de Døde, opkaste Gravhøie, og reise Bautastene, maa Odin selv have indført alt dette; ligeledes skal han have anordnet de tre store Offerfeste, og da fra ældgamle Tider af Skat var bleven betalt af Svenskerne til det store Hovedtempels Vedligeholdelse og til at bestride Omkostningerne ved Offringerne og de store Feste, saa maatte Odin selv have paalagt hiin Skat. Fordi af de øvrige Asaguddomme, Niord, Frey og Freya, havde nydt meest Dyrkelse i Sverrig, kunde det, efter Ynglingasagaens historiske Anskuelse, ikke være anderledes, end at de havde været Sverrigs Beherskere efter Odin. Næsten Altsammen hvad der fortælles om dem er aabenbart taget af de eddiske Mythor. Efter disse raadede Niord for Aarsvæxt og Velstand, derfor lader vor Saga Svenskerne nyde Lykssalighed og frugtbare Tider under hans Regjering. Efter Eddaen er Frey den blideste

blandt Guderne — som mild og god og yndet af Alle skildres han i Gagaen. Gerde, Gymers Datter, omtales i det mythiske Digt, Skirners Reise, som Freys skjønne Elskede; i Ynglingasagaen nævnes hun som Freys Dronning; i Eddaen nævnes Odr som Freyas Ægtemand; den samme Gemal tilskriver Ynglingasagaen hende, og deres tvende Døttre, Hnohs og Gerseme, nævnes der som her. Fiølnir, Freys Søn, med hvem den ynglingske Kongeæt i Sverrig tager sin Begyndelse, og som ifølge Ynglingasagaens 14 Cap. blev Drot over de Svenske efter Freyas Død, er den første, som, ihvorvel han endnu kaldes Gudeson, viser sig i reen menneskelig Skikkelse, fordi Mythologien ikke gjorde Fordring paa ham, og om hvilken man derfor kan antage, at han virkelig hører Historien til. Hvad Odin, Niord, Frey og Freya derimod angaaer, saa kunne de efter det Resultat, hvortil mine Grandskninger have ledet mig og jeg vilde ønske mine Læsere med, ei betragtes som historiske Personer. Templer have været reiste for dem, deres Billedstøtter have været opstillede i Asien og Europa; mange Nationer i begge Verdensdele have dyrket dem som deres Guder med Offringer og Fester; men aldrig har den Odin, som Ynglingasagaen fortæller om, og som er aldeles identisk med Eddaernes Odin, nogensinde været en verdslig Herster hverken paa hiin Side af Tanais (Don) eller i Saxland og over de gothiske Folkestammer i de nordiske Riger. Da Eddaerne vise sig saa tydeligt som den Kilde, hvoraf Ynglingasagaen har øst sine til Historie forvandlede Beretninger om Odin, saa hører han sikkert kun Mythologien til, og ligesaalidet som Jupiter nogensinde har været verdslig Herster paa Øen Creta, hvortil en græsk Forfatter vil gjøre ham, ligesaalidet har Odin nogensinde været de Svenskes Drot. Hvilken Skarpsindighed og Lærdom man end har anvendt for at hjemle ham Plads som historisk Person, deels ved at beraabe sig paa den gamle nordiske Lære om Sjælsvandringen, og at fremstille ham som en formeentlig incarneret Gyddom, som en Dalai-Lama for de Nationer, som dyrkede ham, deels ved at antage, at Odin og hans Medpræster have givet sig de ældre Guders Navne, bør han dog forvises af Historiens Enemærker. At man har følt Vanskeligheden af at anvise ham Plads her, viser ogsaa den Omstændighed, at nyere Historikere have seet sig nødt til at antage tre ja endogsaa flere Odiner. Men neppe har nogen af disse levet iblandt os Mennesker. Odin var et Navn paa den høieste Gud, som endnu kaldes saaledes af flere asiatiske Folkeslag. Indernes Buddha betegner, efter flere Lærdes

nyere Undersøgelser, det samme Væsen som Odin. Vidtudstrakt har hans Dyrkelse været, og længe førend han ved Kogleries og Troldomskonster skal have tilsneget sig guddommelig Dyrkelse, er han bleven dyrket af de germanistgothiske Stammer udenfor og i Europa; men kun Mythologiens Odin, ikke den historiske. Eller skulde man virkelig for Alvor antage, at vore Forfædre ei skulle have havt andre Guddomme end forgudede Mennesker, at Dødelige her i vort Norden allerede i levende Live skulde have nydt guddommelig Dyrkelse, og er det sandsynligt, at de indvandrede Asiater, som opførte Sigtunas og Upsalas Templer, og forestode som Præster Offringerne efter Asernes Viis, skulde have dyrket sig selv?

Den, som forkaster Odins historiske Existence, kan heller ikke længere anse ham for Stifter af Asareligionen, ei engang for den, som bragte denne Religions Troesmeninger og Ceremonier til vore nordiske Lande. Ihvorvel han ikke har opbygget Templet i Sigtuna, saa har dog unægteligt fra ældgamle Tider af hiint Sted været et Hovedsæde for den odinske Cultus indtil Gudehuset i Upsala blev Asadyrkernes fornemste, rigeste, meest pragtfulde Tempel. Fra Sverrige af er Asareligionen efter al Sandsynlighed kommen til Norge; men paa hvad Maade og paa hvilken Tid — det veed Ingen. Ifald Sæming, som skal have herskет i Throndelagen og udgives for en Søn af Odin (Andre kalde ham en Søn af Yngve-Frey), virkelig havde været en historisk Person, saa maatte han vel anses for den, som har indført Odins Religion her i Norge. Men omendskjøndt smigrende Skjalde og Forfattere af Slægtregistere nævne ham som Hakon Jarls Stamfader, saa er han sikkert ogsaa kun en mythisk Person, ligesaavel som Skade, hans Moder, der, førend hun blev gift med Odin, havde været Niords Hustrue, kun er et eddisk Væsen. Sæming, som ikke har existeret, kan altsaa ikke have indført Asadyrkelsen i Norge. Ei fra Dovrefjeldets nordre Side af har den udbredt sig over Landet, men ad hvilke andre Veie den er kommen hid, om fra Gotland af over Gøthaelven og Svinesundet til Vigen, eller over Kjølen, derom mangle vi al Efterretning og kunne med Vished blot antage, at Asareligionen er kommen til Norge fra Sverrige af med derfra udvandrede gothiske Stammer. At en ældre Religion har herskет før Asadyrkelsen, deraf vise sig mangfoldige Spor; og naar vi først have taget fat paa at skildre de norske Asadyrkeres Troesmeninger og deres udvortes Gudsdyrkelse, ville vi ofte finde Anledning til at paapege Levninger af en ældre Cultus.

Hovedkilden for Asamythologien er, som bekjendt, begge Eddaerne. I disse have vi den gamle Asareligions Troesmeninger, dog ingenlunde et consequent ordnet Religionssystem; vi bør ikke betragte Eddaerne som Asalærens positive Religionsbog og ei stille dem i eens Classe med Bibelen, Koranen eller Zendaveste. Vi kunne ikke hente af Eddaerne nogen fuldstændig Kundskab om Asareligionen, da langtfra ikke alle Myther ere opbevarede. Deraf, at der findes i Eddalæren fra hinanden afvigende Myther see vi, at der i Hedenold ingen fuldkommen Overeensstemmelse i de religiøse Meninger har fundet Sted, og at det var Samlerne og Bearbeiderne blot om at gjøre ved Hjælp af Bogstavskriften at bringe til Efterverdenen Forfædrenes religiøse Meninger, som indeholdtes i de gamle Sange og Sagn, der mundtligen vare blevne overleverede fra Slægt til Slægt. Ei bør vi indbilde os, at en eneste Mand har forfattet alle hine mythiske Digte i den ældre Edda; nei — der er kanskee ligesaa mange Forfattere som Sagn, og de ere digtede i saare forskjellige Tider. De ældste Digtere have i Almindelighed ogsaa været Nationernes Religionslærere, som ved deres Sange førerede og uddannede den store Masses raaere Religionsmeninger. I Almindelighed fremsatte Digterne i deres Sange ei deres individuelle Phantasies Fostre; men de holdt sig til et givet Stof og iførte det kun poetisk Klædebon. Ved Digterne fik Folkene, først en uddannet Mythologie; hvad de havde sjunget om Gudernes, Verdens og Menneskenes Ophav, om Gudernes Bedrifter, deres Forhold til hinanden indbyrdes og til Menneskene, deres Attributer, Egenskaber og Slikkelse, blev efterhaanden almindelig Folketroe, dannede sig paa en Maade til et positivt Religionssystem. Saaledes gik det i Grækenland med Homers og Hesiods Theogonie og Kosmogonie (for ei at tale om de ældre Digtere); saaledes gik det med hine gamle os ubekjendte Eddadigteres religiøse Sange. Hovedideerne i dem har vist været almindelig Folketroe; men de renere Ideer, de philosophiske Anskuelser af Mytherne, som Digterne ofte røbe, bleve skjulte for den store Masse, og hvad der ofte blot skulde have været poetisk Billede, en Allegorie, blev af Mængden tidt taget efter Bogstaven, og mythiske Væsner opkom i Folkets Troe, som oprindeligt ikke havde været Andet end digteriske Personificationer. Overalt bør man vogte sig for, at antage Alt, hvad vi finde i Eddaerne, for almindelig Folketroe.

Asien (sandsynligviis de kaukasiske Egne) er Asamythologiens Hjemstavn i sammes Grundideer, og den asiatiske Oprindelse skinner heel ofte igjennem. At Asareligionen først paa sin lange Vandring fra hine Egne til Skandinavien, og siden ved at blive forplantet under den nordlige Himmel, har lidt Forandringer, bør vel antages. Mangen en Troeslære og Religionsskik blev vel modificeret efter de nordiske Landes Klima og Nordboernes Beskjæftigelser; og en ældre Religion, som fortrængtes af Asareligionen, kunde heller neppe blive uden Indflydelse paa samme. Hvad Tid vore eddiske Sange ere blevne digtede, hvem der har været den første, der har sjunget dem, hvor deres Forfattere have levet, Alt dette kan ei besvares; men da hine Sange ere blevne fundne paa Island, da denne Øe først er bleven beboet i Harald Haarfagers Tid, da der ikke er hengaaet noget langt Tidsrum indtil Christendommen blev indført paa Island, da vi have fuldstændige Efterretninger om Islands Historie fra dets Bebyggelse af, da ingen Islænder omtales som Forfatter af hine gamle mythiske Digte, og det heller ikke er sandsynligt at de kunde være saa unge, at Islændere skulde have forfattet dem, saa kan der neppe være nogen Tvivl om, at de fra Norge til Island udvandrede Nordmænd have bragt dem didhen med sig, og at de ere forfattede i Norge, som i de ældre Tider har været rigt paa Skjalde.

(Fortsættes.)

Om et mærkeligt Birketræe paa Gaarden Slinde, i Sogn.

Ved den nordlige Strandbred af Sogndals-Fjorden i indre Sogn ligger Gaarden indre Slinde, der beboes af 2 Opsiddere. I denne Gaards Udmark, ikke langt fra Bøegjerdet, sees en af Kampestene opført rund Houg Hydneshougen (Hjørnehøjen) kaldet, paa hvis Top kneiser et stort, gammelt og udmærket smukt Birketræe. Denne Birk har fra umindelige Tider af været anseet som hellig, og betragtes endnu som saadan. Gaardens Beboere forsikre, at der aldrig er kommen Quast (skarpt Instrument) paa Træet, det vil sige, at det aldrig har været stybet, stævnet eller beskaaret. Der siges ogsaa, at Gaardens Beboere, fra gammel Tid af, have havt og endnu skulle have den Skik, at gyde hver en Kande godt Øl paa Træets Rødder hver Juleaften, hvilket de nuværende Beboere dog benægte.

Af det her anførte skulde man troe, at der blandt vore Forfædre, ligesom hos mange andre Folkeslag, i Oldtiden har været Træedyrkere, eller Mennesker, som have ydet Træer og Lunde Tilbedelse eller en hellig Dyrkelse, og at det Ovenmeldte, betræffende Birken paa Slindehougen, er en Levning deraf. Til at antage dette kunde man saameget lettere ledes, som man veed, at en anden dermed beslægtet Dyrkelse, Litholatrien eller Steendyrkelsen, ikke har været fremmed for vore Forfædre, og at der lige indtil vore Tider er funden og findes Spor af samme i vort Fødeland [1]).

For, saavidt som mueligt, at komme paa Spoer efter, hvorvidt den Helligheid, man saaledes tillægger ovenmeldte Birk, kan betragtes som en Levning af Træ-Dyrkelsen fra Oldtiden, eller maae anfees for at have sin Grund i andre Omstændigheder, har jeg søgt at erholde Oplysning om der gives Sagn eller Fortælling angaaende Træets Helligheid eller den Houg, paa hvis Spidse det staaer. Af en gammel Kaar-Mand paa Gaarden fik jeg i Aaret 1827, ved en paalidelig Commissionair, den Underretning, at der, ifølge et gammelt Sagn, skal ligge nedgravet i Hydneshougen: en Tolvkjedel-Ring, hvilket, efter hans For-

[1]) Hagen Adelsteens Guleth. Lov, Christ. B. C. 23. Christni Saga, S. 2. Lunds Beskrivelse over Thelemarken, S. 235. Willes Beskrivelse over Sillejord, S. 46.

klaring, skulde være 12 Kobberskjeder, den ene lagt indeni den anden, ligeledes et Pengestriin, og at der ved samme skal ligge en Hviid-Orm. Han tilføjede, at Beboerne havde havt og endnu havde den Troe, at der vilde paakomme enten dem selv eller deres Creature en Ulykke, dersom de benyttede eller paa nogen Maade beskadigede Træet. Man sagde mig derhos, da jeg selv i samme Aar besaae Stedet, at Træet paa Hydneshougen er et Grændse-Skjel, hvori Mærkerne for flere Gaardebrug løbe sammen.

Af forbemeldte Sagn viser det sig, at man anseer den Høi, hvorpaa Træet staaer, for at være en Gravhøi, og at man troer, at deri er nedlagt Skatte, som bevogtes af en Orm eller Drage. Denne Troe kan vistnok have bidraget noget til at Højen er bleven skaanet for Overlast, og at Træet paa dens Top er bleven staaende; men den kan dog ikke betragtes som den fornemste eller eneste Grund til, at Træet og dets Grene i saa lang Tid har henstaaet urørt, thi der gives mangfoldige Høje, om hvilke lignende Sagn haves, men hvis Indre dog ikke er bleven befriet for Berørelse af Skattegraveres undersøgende Hænder. Endnu mindre kan den ansees som Grund til den Skik, man tillægger Gaardens Beboere, at offre Øl paa Træets Rødder ved Juletider. At vore Forfædre, saaledes som Dorow yttrer sig om de ældre Svenske og Tydskere [2]), have troet, at en Deel af de Hedenfarnes Liv var faret ind i de paa Gravhøiene plantede Træer, og at derfor hine Folk ansaae det utilladeligt, at skjære endog blot en Green af saadanne Træer, tør jeg ikke antage, da jeg ingensteds finder Spoer til denne eller en lignende Troe i Norden. Af den Omstændighed, at Hydneshougen, hvorpaa Træet staaer, er et Grændseskjæl imellem flere Gaardebrug, lader Træets Hellighed sig heller ikke tilstrækkeligen forklare; thi omendskjøndt Træet, der staaer i det fælles Endepunct af de til hinanden stødende Gaardebrug, ikke kan siges at være nogen af Medejernes særskilte Ejendom, som han har Ret

[2]) "Die Grabhügel würden für heilig gehalten, und man pflanzte Bäume auf dieselben, damit die "Verstorbenen kühl ruhen könnten. Auch glaubte man, dass ein Theil vom Leben der Abgeschie-"denen sich in den Baum hineinziehe, weshalb es die Schweden und mehrere teutsche Völker-"stämme für unerlaubt hielten, von gewissen Bäumen auch nur ein Aestchen abzuschneiden. Aus "eben diesem Grunde mag die Hain- und Baumverehrung bei den Longobarden, Franken, u. s. w., "ihren Ursprung haben. Pabst Gregor gebot der Brunhilde keine Baumverehrer in ihrem Reiche "zu dulden." Dorow. Opferstätte und Grabhügel der Germanen am Rhein; zweite Abtheilung. S. 90, 91.

til at benytte, saa kunde der dog ikke være noget imod, at samtlige Medejere forenede sig om fælles at benytte Træet, enten ved at stryve dets Grene eller ved at fælde det. Træet kan heller ikke, med Hensyn til Grændsefæstjellet, ansees for at være af nogen særdeles Vigtighed; thi ligesom Hougen, paa hvilken det staaer, maae være af langt højere Ælde end Træet, og altsaa maae have været Grændsefæstjel længe førend Træet blev til, saaledes maae ogsaa Hougen ansees for at være af større Varighed end Træet, og at kunne vedblive at være Mærkefæstjel længe efterat Træet — hvor helligt det endog holdtes — er forgaaet. Træets Helligheed maae altsaa have en dybere Grund; og denne mener jeg man kan søge i Nordens ældste Mythologie, i vore Stammefædres Meninger, Skikke og Religion. Af Edda veed man, at Nordens Guder havde et helligt Træe, Asken Ygdrasil, ved hvilken de ofte forsamledes. Den var opvoxet med dem, og den skulde vare saalænge Verden stod. Den maatte ikke beskadiges hverken ved Ild eller Jern. Under dens Rødder laae Slangen Nidhøgg, med en Sværm af andre Slanger, ligesom Hvid-Ormen, ifølge ovenmeldte Sagn, menes at hvile under Rødderne af Birken paa Hydneshougen. Under Ygdrasil var Mimers Brønd, Viisdommens Kilde. Af denne øste Nornerne Vand, som de gjøde over Træets Rødder, for at det ikke skulde visne og raadne. Efter denne Typus have Nordens ældre Beboere udvalgt sig visse enkelte Træer, hvilke de have tillagt en særdeles Helligheed, ja endog en særdeles Dyrkelse, og ved hvilke de have holdt offentlige, verdslige saavelsom hellige, Sammenkomster. Mange andre, i forskjellige Verdensstrøg boende, Folkeslag, Indianere, Perser, Græker, o. fl., om hvis Forbindelse med eller Forhold til vore nordiske Stammefædre vi mangle tilstrækkelig Kundskab, have ligeledes havt deres hellige Træer, under hvis Rødder Dragger eller Orme tildeels ogsaa troedes at have Tilhold.

Hvad enten man antager Celter eller Lapper for at have været den scandinaviske Halvøes ældste Beboere, saa finder man dog Træedyrkelsen at have været antaget hos disse. At Druiderne, de Ypperste blandt Celterne, forsamlede Folket ved hellige Træer, og forrettede Religionsøvelser sammesteds, er almindelig bekjendt. Om Lapperne siger Peder Clausen i hans Norges Beskrivelse, S. 151, at de have deres Afguder staaende paa vild Mark, somme en stor Steen, somme et stort Grantræe, ꝛc. Det er ogsaa bekjendt, at Lapperne endnu den Dag i

Dag er dyrke et opreist staaende Træe som Gud [3]). I Gotlandsloven, Cap. 4. forbydes al Afgudsdyrkelse i Lunde; ligeledes i Helsingelovene Kirkeb. 1. Man har desuden historiske Efterretninger om enkelte hellige Træer, som i de ældre, ja endog indtil de seuere Tider, ere fundne at have været til paa eller ved den scandinaviske Halvøe. Man veed saaledes, at der i Nærheden af Templet i gamle Upsala stod et helligt Træe, som altid var grønt [4]). Om den Helligheд, Svenskerne tillagde Træerne i de hellige Lunde udtrykker den svenske Riimkrønike sig saaledes: "The trodde hwar quist ther heligh war" [5]). Paa et Sted, der hedder Bahrebjerg, paa Øen Gulland, skal der, ifølge Strelows Beretning [6]), have staaet et helligt Asketræe, Bahre-Asken kaldet, hvilket ligeledes var grønt saavel om Vinteren som om Sommeren. Dette Træe blev i Aaret 1452 flyttet derfra hen til Visborg Slot, hvor det blev omplantet. Da Træet derefter døede bort, satte man i dets Sted paa Bahrebjerget et stort Egekors, til hvilket Almuen i Mængde kom sammen, ligesom forhen til Træet, og gjorde Offringer.

I Ske Sogn i Bohuslän i Sverige skal der, efter Kalms Fortælling [7]), endnu i Aaret 1742 have staaet et Egetræe, der i forrige Tider holdtes meget helligt, og ved Fordom var beskyttet mod al Beskadigelse, da Almuen troede, at hvis man ved Egen plukkede blot en enkelt Green eller Spaan, og kastede denne paa Ilden, da vilde Ilden, Veden, Spaanerne og alt hvad man havde paa Skorstenen strax blive kastet ud paa Gulvet.

Ogsaa i nærliggende nordiske Lande har man havt lignende hellige Træer. Saaledes stod der fordum i Dithmarsken, i Landsbyen Süder-Heidstedt, et, det hele Aar igjennem grønt, Træe, der var omgivet med en Grav, ansaaes som helligt og dyrkedes [8]). Ved Geismar i Hessen stod fordum en til Thor indviet Eeg, som Tydsklands Apostel, den hellige Bonifacius, i Aaret 724 øde-

---

[3]) Kilbal om Finners og Lappers hedenske Religion: Scand. Litter. Selsts Skr. 1807. S. 467.
[4]) Nyerups Wörterbuch der nordischen Mythologie S. 182.
[5]) Den gamla och korta Rym-Krönikan. Hadorphs Udg. S. 2.
[6]) Cronica Gothilandorum, pag. 215.
[7]) Kalms västgötha och Bohuslandska resa. S. 105.
[8]) Boltens Dithmarsische Geschichte. S. 269.

lagde [9]). Stettinerne dyrkede i Oldtiden et stort Nøddetræe, hvilket efter Zickermanns Beretning [10]) endnu i de senere Tider har været at see i selve Staden. Ved Oldenburg i Vagrien havde Venderne fordum en hellig Eeg, ved hvilken Gudstjeneste forrettedes, og Rettergang blev holdet [11]). I Ermes i Liefland stod lige til Foraaret 1836 et kolossalt fiirstammet Æbletræe, der af Bønderne betragtedes som Boelig for deres Huusgud. Da det i Mai Maaned s. A. foranstaltedes nedhugget, fandt man under en stor Steenhob ved dets Rødder en Mængde sammesteds nedlagte Smaating, hvoriblandt Mynter, og derhos to friske Hønseæg, som Eieren, efter Sædvane, havde offret til Huusguden sidste St. Jørgens Nat [12]).

Om hellige Træer (Druiden-Bäume) paa flere Steder i Tydskland har man adskillige bestemte Underretninger [13]). At saadanne hellige Træer ikke alene have været til, men at de endog have været meget almindelige, seer man iøvrigt tydeligst af de Forbud, som ere givne imod deres Dyrkelse [14]). Keiser Carl den Store forbød i sine Capitularier de nyeligen christnede Sachser, under høi Pengestraf, at tilbede eller at offre til Træer efter hedensk Skik. Samme Keiser lod, i Aaret 793, i Frankfurt holde et Concilium, der foreskrev, at man, ihensseende til hellige Træers og Lundes Udryddelse, skulde følge de canoniske Forskrivter, iblandt hvilke her kan anmærkes det i Nantes afholdte Conciliums 20de Canon, som paalægger Biskopperne og deres Medhjelpere at lade afhugge og opbrænde de til Djævelen indviede Træer, som Folket tilbeder og holder i saadan Agt, at det ikke tillader sig at hugge en Green eller et Skud af dem. Det i Arles, Aar 452, holdte Concilium havde ligeledes, under svær Straf, paalagt Biskopperne at udrydde Træer, Stene og andre saadanne Ting, som Folket tilbad. I Tydskland blev det derhos i det 10de Aarhundrede Biskopperne paa-

---

[9]) Keyslers antiquit. select. p. 66.

[10]) C. Zickermanns historische Nachrichten von den alten Einwohnern in Pommern.

[11]) Arnkiels cimbrische Heiden-Religion, I., S. 173.

[12]) Den Constitutionelle, No. 159, for 1836.

[13]) F. Ex. i Mayers ein Paar Worte über ein Paar Druidenbäume. Falkensteins Nordgauische Alterthümer. 1 Th., S. 167. Lindemanns Geschichte der Meinungen älterer und neuerer Völker. S. 167. Keyslers antiquitates selectæ p. 60. Scholtz Kirchengesch. des Herzogthums Holstein. S. 29, 46, ɔc.

[14]) Keyslers ant. sel., Cap. IV. §. 10. Mayer, ein Paar Worte über ein Paar Druidenbäume, S. 6. ɔc.

lagt, paa deres Visitatser at anstille Undersøgelser, om Nogen tilbad eller offrede til Træer; ligesom man og, iblandt de Spørgsmaal, som i Fasten fremsattes til de Bodfærdige, havde eet, om de vidste sig frie for at have forrettet Bønner eller Offringer ved Træer? Paverne udgave strænge Forbud imod Træedyrkelse eller Offringer ved Træer, og Gregorius den 9de lod i Aaret 1228 paa adskillige Steder give Befalinger om at udrydde og tilintetgjøre de gamle Offersteder.

I Engeland, hvor den Druidiske Lære engang var saa almindelig, havde man naturligviis ogsaa i lang Tid hellige Træer. Knud den Store forbød deres Dyrkelse sammesteds [15]).

At der i Norge, ligesaavelsom i de øvrige nordiske Lande, har existeret saadanne hellige Træer, kan vel ikke kaldes i Tvivl. Schøning siger om Rigets ældste Beboere, Joterne, "at de dyrkede deres Guder, uden Templer eller Billeder, paa den frie aabne Mark, hvor de, under Træer eller Lunde, oprettede dem Altere og bragte dem Offere. De ansaae, af samme Aarsag, Lunde og Træer, Bjerge, Klipper og Stene, Søer og Vande for hellige, ꝛc." [16]). Nogen positiv Beretning om enkelte saadanne Træer, som i Oldtiden have staaet paa visse bestemte Steder her i Riget, er mig rigtignok ikke bekjendt; men omendskjøndt Sagaerne ere tause om denne Materie, synes dog Stedsnavnene paa mange Steder i Riget at bære Vidnesbyrd derom. Iblandt det store Antal af norske Gaarde, som have faaet Navne efter Træer, Ask, Birk, Eeg, Gran o. fl., gives der sandsynligen adskillige, der ere blevne opkaldte efter hellige Lunde eller Træer, som have staaet sammesteds. Til saadanne synes man med størst Føje at kunne henføre de Gaarde, paa hvilke Kirker endnu findes; thi det er en bekjendt Sag, at man, ved indtrufne Forandringer i Gudsdyrkelsen, almindeligen har sørget for, at de nye Templer eller Bedehuse ere blevne opførte paa eller i Nærheden af de Steder, hvor Gudsdyrkelsen tilforn har været forrettet, og hvor Folket har været vant til at forsamles til Gudspaakaldelse, Offringer og deslige. Som Exempler paa saadanne Gaarde vil jeg her nævne: **Askevold** (askvollr) i nordre Bergenhuus, **Asker** (Askheim, Askum) i Agers, **Askim** (Astheim) i Smaalehnenes og **Askøe** i Stavanger Amt. Det nær ved Bergen beliggende, i Fortiden meget

[15]) Rothe, om Druiderne, deres Væsen og Lære. S. 93.
[16]) Schøning, Norges Historie, 2 D., S. 338.

bekjendte, Konge- og Høvdinge-Sæde, Ask, efter hvilket Øen, hvorpaa det ligger, som forhen hedte Fehnring, senere er kaldet Askøen, kan formeentligen ogsaa regnes herhen. Videre anføres som Exempler: Birkeland (Birkiland) i søndre Bergenhuus, Birke, i Agershuus, Birkenes (Birkines) i Nedenæs, og Birkrim i Stavanger Amt; Eger (Eykheim, á Aikium) i Budskeruds, og Ekne i søndre Trondhjems Amt; Gran, i Christians, og Graven (Gronvin, maaskee rettere Granvin) i søndre Bergenhuus Amt. Herhen høre ogsaa de efter Lunde opkaldte Gaarde, paa hvilke Kirker endnu findes. Saadanne Gaarde, Lunde kaldede, har man i Budskeruds, Bradsbergs og Stavanger Amter. Paa Gaarden Lunde, i Bøgstad Sogn, i Søndfjord, nordre Bergenhuus Amt, har ogsaa, efter Bergens Kalvskindsbog, været en Kirke (Lundar Kirkia). Disse Gaardes Navne udledes rimeligen af det gamle norske Lundr, en Lund. Mærkelige i denne Henseende ere især de Gaardsnavne, som begynde eller endes med ve, og derhos ere tagne af Træers Navne, Lunde eller Skove. I det gamle Norske betyder ve, som bekjendt, en Helligdom, et Offersted, et fredhelligt Sted. Man finder dette Ord sat i Begyndelsen af Stedsnavne, saasom Ve-aa, Ved-se (veey), og tillagt i Enden, f. Ex. Hove (hofve), Helleve. Et saadant mærkeligt Gaardsnavn er Mørkve. Af dette Navn gives der en Gaard paa Voss i søndre Bergenhuus Amt, og ligeledes i Aggershuus Stift. Dette Navn maae udledes af det gamle Norske mørk, Skov, og det ovenanførte ve. Det betyder altsaa en hellig Skov. I Huldasaga nævnes en Mørkved Skov [17]), hvilken hellige Skov ligeledes omtales i Hervørs og Heidreks Saga, Cap. 16, 17 og 18. Paa de her exempelviis anførte norske Gaarde, hvorpaa Kirker endnu findes, og paa mange af de flere norske Gaarde, som ere opkaldte efter Træer, er det sandsynligt, at hellige Lunde eller Træer have existeret i Fortiden. Ekkrem, et Gaardsnavn som ikke sjelden forekommer i Trondhjems Stift, synes ogsaa at pege hen til hellige Egetræer, der have staaet sammesteds. Af dette Navn gives der i Thingvold Præstegjeld paa Nordmør i Romsdals Amt 3 ved Siden af hinanden liggende Gaarde, den ene kaldet Ekkrem, den anden Tve-Ekkrem og den tredie Tre-Ekkrem. Paa dem alle findes Egetræer, som vore frodigen, og paa den sidstnævnte Gaard skal der, efter et Sagn, have staaet

[17]) Müllers Sagabibliothek, 1 D., S. 364.

3 udmærket store Egetræer i Nærheden af Husene. Disse ere nu af Alde udøde, men Skud spire dog endnu frem af Rødderne. Dette Gaardsnavn Tre-Ekkrem, som, efter gamle Beboeres Fortælling, tilforn skal have været Tre-Eger, betyder ligefrem "de tre Eges Hjem", det samme som Tydskernes Dreieneichen, hvor man antager at Druidiske Træer have staaet. Hvorfor Mindet om deslige hellige Lunde og Træer i Norge nu er saa dunkelt og ubestemt, kan man let begribe. Træerne selv, om de end vare blevne staaende urørte som andre Træer i Almindelighed, maatte dog i de 8 à 9 Hundrede Aar, som ere forløbne siden de i Hedenskabets Tid holdtes hellige, forlængst have været henvisnede, fortørrede og forraadnede. Men der er ingen Grund til at antage, at de christne Reformatorer her i Riget mere end andensteds have skaanet slige Levninger af den hedenske Troe. Det er høist sandsynligt, at de Konger, som befordrede den christne Læres Indførelse i Norge, have hjendt de Bud, Paverne saavelsom verdslige Fyrster til forskjellige Tider havde udgivet om hellige Træers Tilintetgjørelse i andre Lande, og at de have troet at tjene den store Sag, for hvilken de ivrede, ved at gaae frem paa samme Maade. Om Oluf Trygvesen og Oluf den hellige, disse den christne Troes ivrige Forfægtere her i Riget, veed man, at de ikke gik lempeligt frem, men at de brugte Vold og Magt, hvor Forestillinger intet udrettede, opbrændte Gudehusene, nedbrøde og omstyrtede Idolerne og Offerstederne som fandtes paa aaben Mark [18]). Intet Under altsaa, at de hellige Lunde og Træer, ja endog Mindet om dem, efterhaanden ere forsvundne. Men Normændenes Vedhængen ved gamle Fordomme og Skikke er ikke ubekjendt. Man har, som forhen anmærket, seet, at enkelte Personer, i affides liggende Districter, næsten lige indtil vore Dage ere vedblevne med at dyrke Steenbilleder i Smug. Paa samme Maade have Andre vel ogsaa hemmeligen liftet sig til at holde hellige Træer i Agt og Ære. Et saadant er vistnok Birken paa Slinde. Ikke langt derfra, paa Gaarden Fimmereide, i Sogndals Præstegjeld, hvor der, efter Bergens Capitels Skindbog, har staaet et Capel, skal ligeledes findes en Esp, og paa Gaarden Quale i samme Præstegjeld, hvor der ogsaa fordum har været Kirke, et Fyrretræe, som paa samme Maade holdes i Anseelse og Hævd. Noget længere ude i Sognefjorden, paa Gaarden Bale i Legangers

[18]) Finn Magnussens Bidrag til nord. Archæol, S. 82.

Præstegjeld, sees endnu Levningerne af en Ask, Bale-Asken kaldet, der har været af usædvanlig Størrelse, og ligeledes anseet som hellig. Paa Gaarden Bergem, i Thingvolds Præstegjeld paa Nordmør, ikke langt fra de oventil nævnte Gaarde Ekkrem, staaer ogsaa en meget gammel Birk, der holdes hellig, og har den besynderlige Egenskab, at dens Blade fra den Tid, de skyde frem, den hele Sommer igjennem ere gule, men derimod om Høsten blive grønne, og beholde denne Farve lige indtil de falde af. Gaardens Beboere troe, at der vilde paakomme dem en Ulykke, dersom de beskadigede denne Birk, og de fortælle et Sagn om, at en Dreng, som, uagtet det givne Forbud mod at røre Træet, var stiget op i samme, faldt ned og døde af Faldet.

Af det foranførte seer man ivrigt, at de nordiske Folk ikke fortrinsviis have udvalgt sig Træer af noget vist enkelt Slags til den omhandlede Brug. Løvtræer saavelsom Naaletræer have dertil været benyttede. Man har havt hellige Træer af Ask, Eeg, Gran, Birk, Hassel, Fyr, Older (Elle) [19]) ɔc. De ved Templet i Upsala samt Heidstedt i Dithmarsken fordum værende hellige Træer, hvilke, som noget ualmindeligt og ellers ubekjendt, meldes at skulle have været grønne det hele Aar igjennem [20]), have formodentligen været Steenege. Af Gran eller Fyr var i det mindste det upsalske Træe vist ikke, thi hine Træesorter vare sikkerligen der i Landet saa almindeligen bekjendte, at man ikke havde anseet det som nogen Sjeldenhed, at de vare grønne baade Vinter og Sommer. Men ikke blot vilde Træer antoges som hellige; ogsaa Frugttræer have været udseete dertil. Mayer beretter, at der i Rüdertshofen i Bayern endnu staaer et helligt Pæretræe [21]). Æbletræet i Ermes i Liefland er oventil nævnt. Et andet Beviis for, at Frugttræer ogsaa have været i de hellige Træers Antal, kan hentes af den Forpligtelse, som en Flekkes Beboere i Tydskland efter Christendommens Indførelse gave fra sig, naar det blev dem tilladt, at beholde et der staaende helligt Træe, nemlig, at de ikke længere vilde anseе det som helligt eller yde det nogen Slags Dyrkelse, men at de kun vilde beholde det for at føre sig Frugterne til Nytte, eller at vederqvæge sig i Skyggen [22]).

---

[19]) Arnkiels cimbr. Heidenrelig., 1ster Th., S. 179.

[20]) Magnussen, om Eddalæren og dens Oprindelse, 2 B. S. 148.

[21]) Ein Paar Worte über ein Paar Druidenhäume. S. 21.

[22]) J. G. Keysslers neueste Reisen durch Deutschland ɔc. S. 1378. Noten.

Hvad angaaer den Skik, man har tillagt Gaarden Slindes Beboere, at gyde Øll paa den hellige Birks Rødder hver Jule-Aften, da synes samme heller ikke at være uden Forbindelse med den oldnordiske Troe og Gudelære. Det er oventil anført, at Nornerne af Mimers Brønd øste Vand, som de gjøde over Træet Ygdrasils Rødder, for at det ikke skulde visne og raadne. Af Oluf Tryggvesons Saga (Skalholter-Udgaven P. II. C. 18) seer man, at det har været en gammel Sædvane her i Landet, at offre Øll til Thor og Odin.

Det her Anførte maae være tilstrækkeligt til at motivere og understøtte den af mig fremsatte Mening, at den Hellighed, som vore endnu levende Landsmænd tillægge Birken paa Slinde, saavelsom de oventil berørte lignende Træer paa Fimmereide, Quale og Bergem, har sin Grund i Nordens ældste Mythologie og i vore nordiske Stammefædres religieuse Skikke og Meninger. Jeg vil kun til Slutning anmærke, at andre, endnu her i Riget vedvarende, Skikke af lignende Slags rimeligviis ere Skud af den samme Rod, Levninger af den samme Stamme. Saadanne Skikke ere: den næsten overalt i Riget almindelige, at anbringe Juletræer, af Fyr eller Gran, i Gaards-Tunerne paa Landet og i Haugerne eller paa Gaardspladsene i Kjøbstæderne, ligesom den, at opreise May-Træer til Sommerfestens Høitideligholdelse. Den hos Bergens Indvaanere indtil sildigere Tider vedligeholdte Skik, dagligen at samles ved visse store Træer, Pratebomme kaldede [23]), for at tale om offentlige saavelsom private Anliggender, hører nok ogsaa herhen.

Birken paa Slinde synes derfor ikke at være Oldgrandskernes Opmærksomhed uværdig. Det var ønskeligt, at den Tegning, vor berømte Landsmand, Professor Dahl, har taget af dette skjønne Træe [24]) maatte blive offentlig bekjendt.

W. F. A. Christie.

---

[23]) See foran S. 158 og 159.
[24]) See foran S. 143.

Om Huus-Laugmands-Embedet i Bergen.

I et Pergamentsbrev af 7de Septbr. 1653, hvilket Muſæet ejer, have Udſtederne (Borgemeſter og Raad i Bergen) faſtſat: at derſom Mægler Hinrich Willshuſen vil ſælge Bygningerne paa den Grund i Skoeſtrædet, hvilken de, ved Brevet, bøxle ham paa Livstid, da ſkulle Bygningerne "først bydes Huus-Laugmanden tilkjøbs paa Borgemeſter og Raads Vegne. Vil han ikke for et billigt Værd kjøbe, da ſælge til hvo dennem lyſter."

Den Huus-Laugmand, hvorom her tales, var en af Raadets Medlemmer, ſom havde det Ombud, eller Embede, at paatale alle Raadets Rettigheder, og at føre Regnſkab over Raadets Indkomſter, tilſee og paſſe paa de Bøger, Inventarier og Breve, ſom vare Raadhuſet tilhørende, m. v. Hans Ombud varede i eet Aar, og det gik ſkifteviis om. Han havde, tilligemed een af Borgemeſterne, Nøglen til Stadens Seigl. Dette kan ſees af den Skraa, ſom Borgemeſtere og Raad i Bergen, i Septbr. 1598, vedtoge angaaende den Ordning, ſom ſkulde holdes af dem og deres Efterkommere i Raadet.

Benævnelſen Hus-Laugmand kommer af Huus, ſom ſpeciatim bemærkede Raadhuſet, og af Laugmand, hvilket her vel ſkal betyde Laugets d: Raadets, Ombudsmand. Det hele Navn viſer da, at Perſonen var Raadhus-Laugets (Magiſtratens) Ombudsmand. At Huus og Huſet ſpeciel bemærkede: Raadhuſet, kan man tydeligen ſee ſaavel af fornævnte Skraa, ſom af andre Anordninger. Enhver Raadmand maatte gjøre Eed paa, at han ſkulde holde alt det, ſom Dannemænd i Raadet før hannem gjort haver inden Huſet d: i Raadſtue-Forſamlingen. Raadſtue-Protokollen kaldes i Indledningen til Skraaen ſaavelſom i Slutningen: vor gamle Huus-Bog; Eden, ſom Raadmændene aflagde, kaldes: Huus-Eed; og ved Huſe-Stævne forſtaaes nok enten Thing, ſom holdes paa Raadhuſet, eller ethvert tilſagt Møde paa Raadhuſet. Ihenſeende til den af Magiſtraten betingede Forkjøbs-Ret, anmærkes, at det i fordum Tid var Lov i Bergen, at Den, ſom for Armod eller Fattigdom vilde ſælge ſit Huus, ſkulde være pligtig at ſælge det enten til Kongen eller til ſin næſte Naboe, efter den Værd, Huſet vurderedes for. Denne Forpligtelſe afſkaffede Kong C. 3., ved Anordning af 7de Martii 1558 (Paus p. 329) forſaavidt Naboens Forkjøbsret angik; men han reſerverede dog ſig og Efterkommere deres Forkjøbsret.

Mynter fra Middelalderen, fundne ved Egersund.

(Pl. X. XI. XII. XIII.)

En betydelig Tilvæxt har Kundskaben om de Mynter, som vare i Omløb i Norden i det 10de og 11te Aarhundrede, erholdt ved et Fund af omtrent 1500 Stykker Sølvmynter fra den Tidsalder paa Gaarden Aarstads Grund i Nærheden af Ladepladsen Egersund.

Medens nemlig Eieren af Gaarden Aarstad, Ole Sivertsen Aaberg, i Februar Maaned 1836 var beskjæftiget med at oprydde en med Stene opfyldt Mark (en Steen-Urd), fandt han under en stor Steen (omtrent $2\frac{1}{2}$ Alen lang og 1 Alen tyk), hvoraf blot en liden Kant viiste sig over Jordens Overflade, beliggende i Skraaningen af en Bakke, omtrent 1300 Stykker gamle Mynter, et Smykke og nogle Sølvstykker, samt Fragmenter af Mynter og Smykker, — alt af Sølv. Ved fortsat Oprydning fandt han i Nærheden flere Stykker af lignende Beskaffenhed, saa at det hele Fund bestod af omtrent 1500 Stykker Mynter foruden Brudstykker og andre Sølvsager, tilsammen af en Vægt, stor 146 Lod 3 Qvintin.

Da der i Fundet ikke af nogen Myntsort findes et saa stort Antal, som af Knud den Stores, og det tillige nedenfor (Bemærkning ved Knuds Mynt No. 381) vil blive bragt, om ei til Visheb, saa dog til høi Grad af Sandsynlighed, at den hele Skat er nedlagt, hvor den fandtes, henimod Slutningen af Knuds Regjering: bringes man uvilkaarligen til at tænke paa Snorros Beretning om Knuds Sendebud til Norge for at kjøbe Venskab (Heimskringla - ed. Schönning II Deel 171 Cap. Side 284); og Stedet hvor de fandtes, minder om Knuds Ophold i nogen Tid i Egersund (Eikundasund) i Aaret 1028 (Heimskringla II Deel 180 Cap. Side 295, sammenl. med Saxon Chronicle, Side 205. Ifølge Falsens Norges Historie 1ste Deel Side 364 i Aaret 1029), hvor den mægtige Høvding Erling Skjalgson, som kort efter faldt i et Slag mod Olaf den Hellige, kom til ham og opfriskede Venskabet. Pengene, som paa den Tid maae have været anseede for en betydelig Summa, have derfor rimeligviis tilhørt et mægtig Mand blandt Knuds Venner i denne Egn af Landet.

En Beskrivelse over dette Fund, som udeelt er bleven kjøbt af det Norske Universitet, er Gjenstanden for nærværende Afhandling.

Med Hensyn til Beskaffenheden af de fundne Mynter, da bestaae de hovedsa-

geligen af engelske (især af Æthelred og Knud) og tydske (især Keisermynter), hvortil komme nogle faa böhmiske, franske, svenske, en dansk og Fragmenter af kufiske, næsten alle fra 10de og Begyndelsen af 11te Aarhundrede, nogle faa ældre.

At der blandt den hele Masse ikke findes en eneste norsk Mynt, er mærkeligt. Mynt var nemlig præget i Norge før denne Tid. Men deels have vel de ældste norske Mynter været prægede i ringe Antal; man kjender nemlig hidtil af saadanne ældre Mynter kun eet Exemplar af en Mynt, som med Rimelighed tillægges Hakon Adelsteen og eet nu tabt Exemplar af en Mynt, som tillægges Olaf Tryggvesøn (Cfr. Om nogle gamle Mynter o. s. v. ved Professor Rasmus, i Det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter 21de Bind Side 275 flg.); — deels kan ogsaa den før fremsatte Formodning om Pengesummens Eiermand forklare, hvorfor ei norske Mynter ere deriblandt, ligesom omvendt Formodningen herved vinder Styrke.

Fundets Vigtighed bestaaer deels i den Mængde forhen ukjendte Mynter, som herved ere komne for Dagens Lys, deels i den Anledning, det frembyder til rigtigere at bestemme mange forhen kjendte, men urigtigen bestemte, hvilket især gjælder Keisermynterne. — Det herhen hørende er anmærket ved de respective Mynter. Jeg har sammenlignet hver enkelt Mynt med de Værker, som have været til min Disposition, og anført, hvor de forhen bekjendte omtales. Mynter, hvorved ingen Henvisning findes, kunne, maaskee paa faa Undtagelser nær, ansees som forhen ubekjendte.

Førend jeg gaaer over til Opregnelsen af Mynterne, maa jeg endnu bemærke, at der i en stor Mængde af dem, maaskee i de fleeste, findes talrige Ridser af omtrent en Linies Længde med fremragende Kant, som om de kunne være skaarne med Odden af en Kniv. Da en saa stor Mængde er behandlet paa denne Maade, og der i enkelte Mynter forekommer 10 à 20 saadanne Ridser, kunne de neppe være tilfældige, men maae ansees at have nogen bestemt Hensigt, hvorom jeg ikke vover nogen Gisning, men anmærker kun denne Omstændighed, for derpaa at henlede Antiqvarers Opmærksomhed.

Paa de hosføiede Plader ere nogle faa Mynter afbildede, som jeg vilde have udeladt, saafremt jeg havde erholdt Sotz's Værk førend Pladerne vare paabegyndte af Lithographen. Ogsaa indkom fra Finderen omtrent 150 Mynter efterat dette Arbeide var saavidt avanceret, at Forandring deri ei kunde foretages; der gives saaledes et Par bedre Exemplarer end de afbildede og ligeledes et Par mærkelige, som havde fortjent Plads paa Pladerne, om dertil havde været Anledning.

For at bidrage noget til nøiagtigere Kundskab om Vægten af Middelalderens Mynter, har jeg veiet adskillige og anmærket deres Vægt i Ås eller Æs, af hvilke

8192 udgjøre 1 Pd. Sølvvægts-Pundet forholder sig til Handelsvægts-Pundet som 123,144½ til 131,072.

Da flere Værker ville blive citerede, meddeles her en alphabetisk Fortegnelse over saadanne, for senere at kunne være kortere i Citationerne:

Le Blanc — Traité historique des monnoyes de France. — Amsterdam 1692. 4to.

Beskrivelse over Danske Mynter og Medailler i den Kongelige Samling. Kjøbenhavn 1791. 1 Vol. fol. og 1 Vol. fol. med Kobbere, samt et Tillæg 1794. fol.

P. E. Beyschlag — Versuch einer Münzgeschichte Augsburgs in dem Mittelalter — Stutgart und Tübingen 1835. 8vo.

E. Brenner — Thesaurus Numorum Sveo-Gothicorum. Holmiæ 1731 4to.

A. Fountaine — Numismata Anglo-Saxonica et Anglo-Danica. Oxoniæ 1705. Fol. — i G. Hickesii Thesauri Lingvarum Vett. Septentrionalium Parte IIItia.

C. J. Götz — Deutschlands Kayser-Münzen des Mittel-Alters. Dresden 1827. 4to.

Groschen-Cabinet, neueröfnetes (von J. F. Joachim) — Leipzig 1749—1769. 13 Fächer. 8vo.

B. E. Hildebrand — Numismata Anglo-Saxonica Musei Acad. Lundensis. Lundæ 1829. 8vo.

Keder — Numorum in Hibernia cusorum indagatio. Lipsiæ 1708. 4to.

J. Mader — Kritische Beyträge zur Münzkunde des Mittelalters — Prag 1803. (Hans øvrige Værker haves ikke her.)

R. Ruding — Annals of the coinage of Britain and its dependencies — 2d. Ed. — London 1819. 5 Vol. 8vo og 1 Vol. 4to med Kobbere.

I. H. Schröder — Numismata Angliæ vetusta in museo nummario Reg. Acad. Upsaliensis adservata Part. I. — Upsaliæ 1833. 4to.

Timm — Fortegnelse over C. F. Timms Mynt- og Medaille-Samling — af Thomsen og Devegge. Kjøbenhavn 1831 — 3 Vol 8vo.

A. Voigt a St. Germano — Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Münzen — Prag 1771. 4to.

Anm. For at Mynternes Indskrifter kunne blive fremstillede med større Nøiagtighed, er fra Altona bleven bestilt en Deel Typer med Bogstaver af saadan ældre Form. Men de vare endnu ikke ankomne, da Trykningen heraf maatte begynde, hvorfor de Mynter, til hvis Beskrivelse de fornemmelig behøvedes, og hvoraf Afbildninger findes paa Pl. X, her følge efter de Mynter, hvoraf Afbildninger findes paa de følgende Plader.

I. Keisermynter.*)

Otto I (Konge 936. Keiser 962—73).

1. Et Kors, i hvis Vinkler: ODDO. Omskrift: DIIGR—A+REX ɔ: Dei gratia rex.) (AEAHLH. En Kirke. See Pl. XI. No. 28. vægtig 24 As.
2. En lignende, men paa Rev. ATEAHLHT, og paa Kirkens Forside smaae Tverlinier med et Punct i Midten. Götz Tab. XI. No. 70—85.
3. En lignende, men ved Siderne af Kirken (A) og ω. Götz 92.
4. En lign., men paa Kirkens Forside et Punct (uden Linier), og ved hver Side et Punct. Götz 80?
5. En lign., men Kirken er større.
6. En lign., men paa Kirkens Forside fire Puncter. Götz 96?
7. En lign., men paa Adv. er Cirkelen dannet af Puncter eller smaae Linier, og Rev. som No. 2.
8. En lign., men Cirkelen er paa begge Sider dannet af smaae Linier.

Af disse 8 Slags Mynter, som bære Keiser Ottos og hans Gemalinde Adelheides Navne, vare i Fundet tilsammen 250 Stykker, vægtige 23 Lod 3 Qv. Vægten af de enkelte varierer mellem 20 og 30 As, ligesom ogsaa Størrelsen varierer noget. Da en stor Deel af disse Mynter ere forslidte, lade Varieteterne sig ikke ganske adskille. Nogle kun lidet slidte Exemplarer ere mærkelige derved, at de synes blot at have været prægede paa den ene Side; den anden glatte Side har nemlig ofte en saa skarp og fremragende Kant, at man vanskeligen kan antage, at Præget kan være afslidt, om der havde været noget.

9. En lign., men Omskriften paa Adv. retrograd. See Pl. XI. No. 29.
10. En lign., men begge Omskrifter retrograde. Götz 76. 2 Expl.
11. Tre lignende mindre, tilsammen vægtige 54 As. Groschen Cab. Tab. II. No. 17. Götz 83?
12. Tre lign. endnu mindre, tils. vægt. 31 As. Gr. Cab. Tab. II. No. 24. Götz 87.
13. En lign., men paa Adv. OTTO REX, og i Korsets Vinkler Puncter. Götz 65. 2 Expl.

Otto I, II eller III (936—1002).

Køln.

1. + OTTO REX. I Midten et Kors, med et Punct i hver Vinkel; (S (Sancta) COLONIA A^G. Götz 162. 2½ Expl.

*) Blandt disse ere ogsaa nogle anførte, som have Keiseres Navne, uden at være prægede af nogen Keiser; men om hvilke jeg ikke har vidst af hvem de ere prægede.

2. En lignende, men Korset paa Adv. større. Götz 161? (slidt.)
3. Lign., som Gr. Cab. Tab. II. No. 26. Götz 163, men stærkt forslidte og beklippede i Randen. 21 Expl. og 4 halve.
4. En lign., men Endebogstavet A meget større. 2 Expl.
5. En lign., men paa Adv. i Korsets Vinkler ingen Puncter, hvorimod i en af Vinklerne et Tegn som paa Mynten Pl. XIII. No. 105.
6. OTTO...AP..... Et Hoved, vendende v. S. til Bestueren.) (Spor af: Sancta Colonia — See Pl. XI. No. 30.
7. + OODO...VIP—AV... Et Kors med Punkter i Vinklerne.) (S COLONIA. A. Götz 118.
8. En lign., men paa Adv. ODDO IMP AVG. — Götz 119. (slidte) 5 Expl.
9. En lign., men Omskriften paa Rev. retrograd.

Dortmund.

10. + ODDO+REX. Præg som foreg.) (THERT + MANN — Gr. Cab. Tab. III. No. 33. Götz 165.

Maynz.

11. + OT.....AV (retrograd, ɔ: Otto Imperator Aug.) (...ONCIA..... ɔ: Mogoncia. En Kirke paa Forsiden 5 Puncter. Næsten som Gr. Cab. Tab. II. No. 28. Cfr. Götz No. 170—72. 2 Expl.
12. Ni St. kun lidet forskjellige, men meget forslidte.

Worms.

13. + OT.....R ɔ: Otto Imp.) (....ATIA ɔ: Wormatia. See Pl. XI. No. 31.

Uvist Sted.

14. + OTTO.....) (OTTO tverts over Mynten; over og under nogle Bogstaver. See Pl. XI. No. 32.

Götz No. 181 og Beischlag Tab. IV. No. 4. have en lignende, men større Mynt, som paa Adv. har OTTO PIVS REX. Bogstaverne paa Rev. over og under Navnet læser Beyschlag AC. πAC(I)S, og forklarer Ac. Pacificus, samt antager, at Mynten er af Hertug Otto af Alemannien (973—982), en Sønneson af Otto I, og præget i Breysach.

15. + OTTO IMP AVG.) (Rev. forslidt. See Pl. XI. No. 33.
16. ....T.... REX.) (SOGI.... — See Pl. XI. No. 34.
17. OTTO....XX,) (En Lilie? — See Pl. XI. No. 35. Götz No. 176.

18. ..DDO.... I Midten: A.) (....INR...SREX. Et Kors med et V i hver Vinkel. Götz No. 109, mener, at den er præget i Aachen.
19. Et Kors paa hver Side. Omskrifterne ulæselige. See Pl. XI. No. 36. 3 Expl.

Mader har i I Versuch. No. 35 en lidt mindre men meget lignende Mynt, hvorpaa tydelig læses OTTO, hvorfor jeg har troet, at ogsaa disse Mynter ere af ham, maaskee prægede i Magdeburg — cfr. Pl. XII. No. 68.

20. OT. OI.... Et Kors med et Punct i hver Vinkel) (...A....ꝏ I.... Spor af en Kirke. Götz 142. (forslidt) 2 Expl.

Henrik II. (1002—1024).

Blandt de Mynter, som her anføres, ere mange, som Numismatikerne have tillagt sildigere Henriker; men da der i dette Fund neppe findes Mynter yngre end 1035, hvilket formeentlig tilfredsstillende godtgjøres i Bemærkningen ved Knuds Mynt No. 381, har jeg troet at burde tillægge Henrik den 2den alle de Mynter i Fundet, som have Henriks Navn, med tilføiet Imp (erator) eller Rex.

Augsburg.

1. Et kronet Hoved med Skjæg paa Hagen, vendende h. S. til Beskueren; foran Ansigtet: HE—IN—RI—C (i 4 Afdelinger under hverandre); bagved R—X (paa samme Maade).) (AVGVꝏTA CI. (vitas). Et Kors med en Cirkel i en Vinkel, en Trekant i den modstaaende, og tre Puncter i hver af de øvrige Vinkler.
2. En lign., men paa Rev. AVGꝏTA CIV. Beyschlag Tab. I. No. 4. Götz 227. (brudt og defect.)

Cøln.

3. HEN..... Keiserens Hoved, vendende h. S. til Beskueren.) (...OIOIIA (ɔ: St. Colonia) retrograd. — See Pl. XI. No. 37. Götz 235? (slidte) 4 Expl.

Paa et andet Expl. rester af Navnet: ENR og i nogen Afstand derfra: MP+ ɔ: Imperator.

4. + HEIN..... Et Kors med et Punct i hver Vinkel.) (S—COLONIA Aɔ. Gr. Cab. Tab. IV. No. 42? Götz 194? (slidte) 3 Expl.
5. + HEINRICVS IMR. Typus som foreg.) (SCA COLONIA X Mader I. No. 43. Götz 195? (slidte) 6 Expl. vægt. 2 Qv. 31 Æs.
6. En lign. lidet forskjellig — (slidte) 6 Expl. vægt. 2 Qv. 19 Æs.

7. Omskriften afslidt. Et modvendt kronet Hoved,) (S—COLONIA — Götz (Henr. IV.) 272.

Dortmund.

8. HE .....) (...ER... (retrog.) See Pl. XI. No. 38. 2 Expl.
Et Expl. som indkom efterat Mynten var graveret, har paa Adv. HEN..... REX, og paa Rev. THEꟻT....
9. En lignende, lidet forskjellig. (forslidt.)
10. En lignende, lidet forskjellig. (forslidt.)
11. En lignende, uden Puncter i Korsets Vinkler paa Rev. (forslidt.)
12. HENRICV....R ɔ: Imperator) (THꟻETꟻANN. See Pl. XI. No. 39. (slidt.) 2 Expl.
13. En lign., men paa Adv. HENRI.....AV, retrograd. — (slidt.)
14. En lign.. lidet forskjellig. (forsl.) 6 Expl. og 2 halve.

Maynz.

15. MEIII.....X) (IIOGOHCI... See Pl. XI. No. 40. 18 Expl. (slidte og forslidte.)
Ved at sammenligne Exemplarerne faaer man ud paa Adv. HEINRICVS REX og paa Rev. MOGONCIA CIVIT (as).
16. ....RI....) (....CON... See Pl. XI. No. 41. (forslidte.) 3 Expl.
Ved at sammenligne Exempl. faaer man ud HEINRI.... og ...OCON...

Pavia.

17. HEINRICV....) (...A.IA... (ɔ: Papia, Pavia). See Pl. XI. No. 42. Gr. Cab. Tab. V No. 54. (forslidt.)

Regensburg.

18. Adv. omtrent som No. 1.) (RADAꟷ POVNO ICI (ɔ: Ratisbona Civitas). Et Kors i hvis Vinkler C—D—V—X, ɔ: Crux. See Pl. XI. No. 43. 2 Expl. v. 44 Æs.
19. En lign., men CI istedetfor ICI.
20. En lign., men paa Rev: IꟸICMOVNO ICI.
21. En lign., men paa Rev: DIIVOTRTIASD..N. (defect.)
22. En lign., men Omskr. paa Rev. anderledes — See Pl. XI. No. 44.
23. En lign., lidet forskjellig i Præget.

Hvorvidt de 4 sidste Mynter ere fra Regensburg, kan vel være tvivlsomt; men deres store Lighed med de foregaaende gjør det dog sandsynligt.

Strasburg.

24. HEINRICV(S REX). En Krone,) (ARGEN—TINA, i Form af et Kors, der dannes af 4 puncterede Cirkelbuer; i hver af disse en Blomst — Gr. Cab. Tab. IV. No. 47 — Beyschlag Tab. IV. No. 14. Götz 199. (slidt.)
25. HEINRICVS IMPR AVG. Modvendt kronet Brystbillede.) (ARGEN—TINA, i Form af et Kors imellem 4 Taarne. Gr. Cab. Tab. IV. No. 46. Götz (Henr. V.) 311. 8 Expl. noget slidte, vægtige tilsammmen 3 Dv. 15 Ås.
26. ....INRICVS... Kronet Brystb. med h. S. til Beskueren.) (..GEN—..NA, som paa foregaaende men uden Taarne. Götz 243. 244? (slidt.)

Utrecht.

27. HEINRICVS REX) (Rev. stærkt slidt. See Pl. XII. No. 70. 3 Expl. v. 42 Ås.

Götz har (Henr. IV.) No. 281 en lignende, paa hvis Rev. i Margen læses: XRISTIANA RELIGIO, og i Midten: TRAIECTV, hvoraf Spor sees paa vor Mynt.

Worms.

28. + H...ICVS.) (..ORMACI... (ɔ: Wormacia). See Pl. XI. No. 45.
Götz har den samme Rev. (Henr. V.) No. 306 og 307.

Uvist Sted.

29. HEINRI...IMPTOII. Keiserens Hoved med v. S. til Beskueren.) (AVAPIAIP.... Et Kors; ved Enden af hver Arm et af følgende Bogstaver B V. N. O. (B'et har en Streg, der betegner, at det tillige skal læses som R) Omtrent som Gr. Cab. Tab. V. No. 57, og Götz 230—32. v. 20 Ås.

Denne er maaskee præget af en af de første Markgrever i Sachsen, Bruno I. eller II; den sidste døde Aar 1014.

30. En lignende, men paa Rev: AVADA..... (slidt.)
31. ..EI.RIC..IMPERAT. Modvendt kronet Hoved.) (T..ET...X. Et Kors med en Kugle i hver Vinkel. — See Pl. XI. No. 46. Götz (Henr. IV.) 296. 5 Expl. (slidte.)
32. HEINRICVS IMP... En Haand; ved Siderne RE—X.) (...VARA.... See Pl. XI. No. 47. v. 20 Ås.
33. En lign., men paa Rev: D..ANT.IA (Deventer?)
34. En lign., men paa Rev: RVAVA.. 4 Expl. og en halv.

I Grotes numism. Zeitung — 2te Jahrg. No. 18. Tab. 14. No. 183 findes en lignende Mynt afbildet, men med noget forskjellig Rev. Ligesaa hos Götz No. 189.

35. + HE.NRICV∽. Et kronet Hoved, vendende h. S. til Beskueren.) (TA∽ ...∽.... En Haand, ved Siderne ΠO. Götz 190. v. 20 Æs.

36. En lignende tyndere og større i Omfang. See Pl. XI. No. 48. (brudt.)

Herr Cancellieraad Thomsen i Kjøbenhavn, en stor Kjender af Middelalderens Mynter, beretter mig i et Brev, at han paa et bedre Exemplar af denne Mynt har læst: S. VITALIS, hvoraf han slutter, at den er præget i Salsburg, førend St. Rudbert blev Stadens Skytspatron.

37. En halv Mynt — Adv. kronet Hoved, med v. S. til Besk. Foran nogle Bogstaver, som maaskee kunne læses HE—IN (retrogr.) (...SRVOD.... Et Kors. — See Pl. XI. No. 49.

38. ....IIICVS....) (+ AIIV....∽. See Pl. XI. No. 50. 3 Expl. (slidte.)

39. ...EIN..CVS. Et Hoved med h. S. til Beskueren.) (Et Hjul med sex Eger, imellem hvilke Bogstaver, hvoraf blot kan læses R. RV — (forslidt.)

En lignende Rev. har Pl. XII. No. 80.

40. HEI.....REX. Et Hoved med v. S. til Beskueren.) (Forslidt Rev.

Götz har No. 236 en lignende Adv.

41. HEINRIH..... Et Kors med et Punct i hver Vinkel.) (To trekantede Figurer af samme Form, som den, der sees i den ene Vinkel af Korset paa Adv. af den Pl. XIII. No. 105 afbildede Mynt, samt nogle andre Tegn, som ei lettelig kunne tydes. Omskr. er afslidt, om der har været nogen.

42. ...EIN... Et Kors med et Punct i hver Vinkel.) (Forslidt Rev. hvorpaa kun sees Spor af en Rand dannet saaledes ⌒⌣ ⌒⌣.

Tre forslidte Mynter med Spor af Navnet Henrik.

Conrad II. Salicus, (Konge 1024, Keiser 1027—1039).

Augsburg.

1. Kronet Brystbillede, vendende h. S. til Beskueren; foran Ansigtet K—VO—N—R (i 4 Afdel. under hverandre); bagved R—EX (ligeledes).) (+ AVG-∽ TA.CIV. (ɔ: Augsburg). Et Kors, i hvis Vinkler: CDVX (ɔ: Crux) — hos Beyschlag Tab. I. No. 2. Götz 215. v. 21 Æs.

Mayntz.

2. (C)HVONRADV(S).) (MO.O.....IVI.. ɔ: Mogoncia civitas, Maynz, En Kirke. See Pl. XI. No. 51.
   En lignende, forslidt; Kirken lidt forskjellig i Form.
3. (CH)VONRADVS. Et modvendt Kronet Hoved.) (MO....IVIT. En Kirke. See Pl. XI. No. 52. (slidt.) 2 Expl. v. 46 Ms.

Uvist Sted.

4. CHVO..... Et Kors, med et Punct i hver Vinkel) (..IA..... Spor af et Hoved. (forslidt.)
5. CH.... Typ. som No. 2.) (..EMIO... Typ. som No. 2. (forslidt.)

Uvisse Keiserlige.

1. INPERAT...) (+ NR..AꟻV(?) See Pl. XI. No. 53. 2 Expl. v. 24 Ms.
2. ...HI AVG... (retrogr.) Spor af et Hoved.) (..TꟻN..T.. See Pl. XI. No 54.
   Omskr. paa Rev. synes at være en Forvandskning af Thertmann ɔ: Dortmund. Cfr. No. 38 og 39.
3. Christi Monogram.) (CA.—IVI..—SA.. See Pl. XI. No. 55. 2 Expl.
   Et bedre Exemplar har Herr Thomsen Tab. I. No. 14. (Des pieces non expliquées ou partiellement expliquées de la collection de monnoies du moyen age de Thomsen à Copenhague. — Tre Plader), hvor tydeligen læses (i øverste Linie) CAE, (i nederste L.) SAR, (i mellemste L.) IVICT ɔ: Invictus.

II. Bayerske Hertugers Mynter.

Henrik I, II, III. IV, V. (948—1026).

1. HINRICVⱥ DV. X. Et Kors, i hvis to Vinkler O og V, i hver af de øvrige et Punct.) (REGINA CIVITAⱥ (ɔ: Regensburg); En Kirke; paa Forsiden ⱥIC — Som Gr. Cab. Tab. I. No. 4, men lidt større. v. 30 Ms.
2. Et bredt Kors; paa Tverbjælken: HCINII ɔ: Heinricus; ovenfra nedad: + DꝟX ɔ: Dux.) (ↃNCꝟITqↃ, En Kirke; paa Forsiden: ADALO +. Gr. Cab. Tab. III. No. 23. v. 23 Ms.
3. En lignende, men paa Tverbj. paa Adv. HCINHI, og paa Rev. omkring: CNIC. VⱤCRC (retrogr.), og tvertsover: CNCI (retrograd). v. 21 Ms.
4. En lign., men paa Adv. HCINꝑ (retrogr.), og paa Rev. CINCDSꝟCNC (retrogr.), og tvertsover: AZO — to Expl. — omtr. som G. Cab. Tab. III. No. 24. (brudt.)

5. En lign., men nogen Forskjel i Indskrifterne. — See Pl. XII. No. 56.

Man har Mynter af Ulrik den Hellige, Biskop i Augsburg 923—973, som bære Myntmesterne AZO's og ENCI's Navne. Cfr. Beyschlag Side 10. Ligesaa har man en Mynt af Eberhard, Biskop sammesteds 1029—1047, med Navnet AZO. Cfr. ibid. Side 14.

6. En lign., men paa Adv. HC—III (retrograd) og + DV + paa Rev. tvertsover IIC + CI, omkring ꝏ—IN—ꝏ. (brudt.)

7. + ✕ HCN—qCI:IVCO.) (PCNVCIV—Iꝏ. En Kirke; paa Forsiden ODN. (retrograd). See Pl. XII. No. 57.

Omskriften betyder formeentlig: REGINA CIVITAS ɔ: Regensburg. En Mynt med samme Typus paa begge Sider, og samme Omskr. paa Rev. har Gr. Tab. I. Tab. I. No. 4. Paa denne læses paa Adv. HEINRICVS REX. Den tillægges der urigtigen Keiser Henrick VI.

III. Forskjellige, for det meste tydske Mynter.

a. ordnede efter Myntstederne i alphabetisk Orden.

Andernak.

1. + THEODERIC.S DVX. Brystbillede.) (Et bredt Kors; paa Tverbjælken: (A)NDER; ovenfra nedad: NA(KA). See Pl. XII. No. 58. 2 Expl. v. 48 Ws.

2. ....DERI..S D.. To mod hinanden vendte Brystbilleder.) (Rev. som paa foreg. men i Korsets Vinkler Zirater.

Disse Mynter synes at være af Hertug Theoderik i øvre Lothringen, som ifølge Calmet Histoire de Lorraine. Nancy 1748. fol. Tom. II. col. 42 regjerede i Aarene 1009—1024, i de første 2 Aar under sin Moder Beatrix's Formynderskab, hvilken han i Aaret 1011 arresterede, hvorpaa han selv overtog Regjeringen. De to Brystbilleder paa den sidst anførte Mynt forestille maaskee Hertugen og hans Moder. Denne er i Gr. Cab. X. Tab. III. No. 26 afbildet og urigtigen tillagt Erkebiskop Theodorik den 1ste af Køln (1208—1213).

Augsburg.

3. Et bredt Kors; paa Tverbjælken: BRVNO; ovenfra nedad: ✕ ES ✕ ɔ: Episcopus.) (AVGSTA CIV. En Kirke; tvertsover samme: IMMO. See Pl. XII. No. 60. 3 Expl. v. 55 Ws.

Denne Mynt er af Biskop Bruno af Augsburg (1006—29), en bayersk Prinds, Broder af Keiser Henrik II. Indskrifterne tvertsover Kirken holdes paa de

bayerſke. Mynter for at være Forkortelſer af Myntmeſternes Navne. En Mynt, ſom ligner denne, men er af en anden Myntmeſter, har Beyſchlag Tab. I. No. 14.

Coſtnitz.

4. RVODHA....EPS ɔ: Episcopus.) (...STANTIA See Pl. XII. No. 61. v. 14 Æs. (ſlidt.)

Denne Mynt er af Rudhart, Biſkop af Coſtnitz 1018—1022.

Cøln.

5. + CHVONRADVS IMP. Et Kors, i hvis Vinkler: PI—LI—GR—IM.) (SANCTA COLONIA. En Kirke — Gr. Cab. Tab. I. No. 2. Götz 217.

Denne og følgende Mynt ere af Erkebiſkop Piligrim af Cøln (1021—1036), præget under Keiſer Conrads Regjering.

6. ....GRIM... Et Kors; i hver af Vinklerne et Punct.) (S—(C)OLONIA Aɔ. (ſlidt.)

7. En halv Mynt. Adv. Et Hoved med Skjæg paa Hagen) ((C)OIOII (retrogr.) See Pl. XII. No. 62.

13 Stykker, hvis Adv. er forſlidt; paa Rev. S—COLONIA.

Duisburg.

8. ... ONINADV... Et modvendt Hoved med Skjæg paa Hagen.) (DIVS—BVR(G) i et af Cirkelbuer dannet Kors. See Pl. XII. No. 63. v. 16 Æs.

Navnet paa Adv. ſkal maaſkee være Conradus.

Errisborg.

9. VVIGMA....) (ERRISBORR i to Linier; den nederſte Linie med Bogſtaverne vendte op og ned — See Pl. XII. No. 64. 17 Expl. v. 3 Qv. 40 Æs.

Ved at ſammenligne flere Exemplarer ſees, at Omſkr. paa Adv. er: WIGMAN COM (es). Denne Wigman er formeentlig Hermann Billings Broder, om hvilken Annaliſten Saxo hos Eccard, Tom. I. col. 260, udtrykker ſig ſaaledes: Wichmannus vir fortis et potens, magnanimus, belli gnarus &c, efterat have berettet, at han var bleven fortrydelig over, at hans Broder og ikke han var af Keiſer Otto den Iſte valgt til Anfører for Hæren og Hertug i Sachſen. Han bortfjernede ſig dengang fra Hæren under Paaſkud af Sygdom, men forligede ſig ſenere med Keiſeren, da han erfarede, at dennes Halvbroder, Thankmar, havde gjort Oprør. Da Thankmar juſt i Kirken i Eresburg blev dræbt (Cfr. M. J. Schmiots Geſchichte der Deutſchen. Ulm 1778 — 2 Th. Pag. 28), har maaſkee Wichmann derefter erholdt Bor-

gen til Lehn. Denne Wichmann havde en Søn af samme Navn, men da denne, ifølge Saxo l. c. col. 287 sqv. stedse levede i Oprørsstand mod Keiseren, er det ikke sandsynligt, at han har kunnet prœge Mynt i Eresburg. Borgen, som laae, hvor det nuværende Stadtberg eller Märsberg i N. V. for Cassell ligger, kaldes snart Heresburg, snart Eresburg og snart Eresberg.

Hildesheim.

10. + GODEHARD(V)S EPS) (Rev. forsl. See Pl. XII. No. 65. v. 18 Æs. Godehard var Biskop i Hildesheim 1024—1038.

Hoium (nu Hui).

11. Adv. aldeles forslidt.) (HOIVM tvers over Mynten; omkring: SCSLA.... (o: Sanctus Lambertus?) See Pl. XII. No. 66.

Götz har No. 224 en lignende, paa hvis Adv. læses: (CON)RADVS. Cfr. Gr. Cab. III. Tab. VI. No. 65. og Thomsen No. 66.

Magdeburg.

12. + SCS MAVRICIVS.) (MAGADEBVRG (retrograd) v. 25 Æs. See Pl. XII. No. 67.
13. En lignende mindre, som hos Mader I. No. 46. v. 19 Æs.
14. MVGVDI...) (...INIEIO... See Pl. XII. No. 68. Götz 203, v. 20 Æs.
15. Elleve lidet forskjellige, slidte. Götz 204—214. Tilsammen v. 3 Qv. 33 Æs.

Maynz.

13 Stkr., der ligne Ottos og Henrichs Maynzer-Mynter, men saa slidte, at af Omskrifterne kun enkelte Bogstaver hist og her ere synlige.

Trier.

16. ...NRICVS.) (+ P.....REV. I Midten et stort A.— See Pl. XII. No. 69. Timm. III. 2046. Götz 109?

Denne er udentvivl af Erkebiskop Poppo (1017—1046). Det store A paa Rev. betegner maaskee Andernak eller Archiepiscopus.

Würtzburg.

17. + SCS.IL.....) (....R... v. 20 Æs. See Pl. XII. No. 71.
18. +....ANVS) (OTTO REX. v. 18 Æs. See Pl. XII. No. 72.

Paa begge Adv. bør læses Sanctus Kilianus, der er Würtzburgs Skytspatron.

b. efter Personernes Navne i alphabetisk Orden. *)

Balduin (?)

1. + BALDV.....AR.) (+ COII.... See Pl. XII. No. 73. v. 15 Ms. (slidt.)
Denne Mynt er maaskee af Balduin IV, Greve af Flandern og Artois (988—1034.

Bernhard.

2. BERNHARDVIX. Cirkel, hvori et Kors.) (Rev. forslidt. v. 18 Ms.
Formeentlig af Hertug Bernhard af Saxen (1011—1062).

Henrich.

3. HEINRICVS....) (En Mand staaende med en lang Stav. Omskr. utydelig. See Pl. XII No. 74.
Der har været mangfoldige Biskopper af dette Navn, f. Ex. i Würtzburg 995—1018, i Augsburg 973—981.
4. En noget lignende, men Omskr. paa Adv. ulæselig, hvorimod Typ. paa Rev. tydeligere.

Petrus.

5. ..TRVS.....) (..VI....IVS... Et stort Dobbeltkors. See Pl. XII. No. 75.

c. Mynter, paa hvilken hverken Stads eller Persons Navne med Sikkerhed kan opdages.

α. med Hoved eller Brystbillede.

1. Paa den ene Side et Hoved, paa den anden et Kors m. m. See Pl. XII. No. 77.
2. En lign., men med andre Omskrifter. See Pl. XII. No. 78.
Ligner Henrik den Ildens Mynter fra Dortmund. Cfr. Pl. XI. No. 38. 39.
3. Omskr. utyd. Et Hoved med h. S. til Beskueren.) (En Stjerne eller et Hjul. See Pl. XII. No. 80. v. 18 Ms.
4. Et modvendt skaldet Brystbillede) (En Haand. See Pl. XII. No. 81.
5. To mod hinanden vendte Hoveder, med et Liliescepter imellem begge) (....CV... Et Kors. See Pl. XII. No. 82.

---

*) Da de Mynter, som ere henførte til denne Afdeling, for størstedelen ere saa slidte, at jeg ikke har troet med Sikkerhed at kunne henføre dem til bestemt Myntsted, har jeg valgt den anførte Orden.

Adv. ligner Theoderiks paa samme Plade No. 59.

6. VNOVNOVNO. Et Hoved med opreist Haar) (VNOVNOVNO. Et Kors. See Pl. XIII. No 83. 3 Expl. v. 48 Ms.

7. To modvendte Brystbilleder; imellem dem et Kors.) (Tre Linier med Bogstaver tvers over Mynten. See Pl. XIII. No. 84.

Et bedre Exemplar er afbildet hos Thomsen Tab. II. No. 23 (Adv.) No. 24 (Rev.) v. 21 Ms.

8. En lignende, med Adv. som Thomsen Tab. II. No. 26, men en lidt forskjellig noget slidt Rev. v. 25 Ms.

9. En lignende med forsl. Adv., og Rev. som Thomsen Tab. II. No. 23.

Disse tre Mynter synes at være Efterligninger af byzantinske Mynter fra 9de og 10de Aarhundrede.

10. Begge Omskr. forsl., Adv. et Hoved, Rev. et Kors. See Pl. XIII. No. 85.

11. ...VS DV... Et Hoved med v. S. til Bestueren.) (...NA... Et Kors. See Pl. XIII. No. 87.

β. med forskjellige Præg.

1. Paa den ene Side en Kirke med Kors foran; paa den anden et Kors med et Punct i hver Vinkel. Omskrifterne utydelige.

Denne og de nærmest følgende ligne meget de ovenfor S. 333 og 335 anførte Maynzer-Mynter, og nogle ere udentvivl fra Maynz, men Omskrifterne ere deels utydelige, deels ganske afslidte.

2. Tre lignende, i Omfang mindre men tykkere.

3. To lignende, men paa Kirkens Forside 8 Puncter. (forsl.)

4. Tre lignende, men paa Forsiden 5 Puncter.

5. En lignende, men paa Forsiden en Cirkel, hvori et Punct.

6. En lignende, men paa Forsiden et Punct.

7. See Pl. XIII. No. 88. 2 Expl.

8. Et Kors, dannet af II : I med O i hver Vinkel og O i Centrum.) (Omskrift utydelig. Et Kors. See Pl. XIII. No. 89. 5 Expl. v. 1 Od. 5 Ms.

9. Et Kors.) (En Cirkel, hvori et Punkt. See Pl. XIII. No. 90. 12 Expl. v. 2 Od. 45 Ms.

10. See Pl. XIII. No. 91.

11. Et Sværd.) (Et Kors. See Pl. XIII. No. 92. (brudt.)

Paa Erik Blodøxes Mynter forekommer et Sværd. Cfr. Ruding Tab. 11. Erik No. 1 og 2; ligesaa paa de Yorkske Erkebiskoppers Mynter, ib. Tab. 12 No. 1—5.

12. See Pl. XIII. No. 93.

En Figur, som paa denne Mynts Revers, sees hos Thomsen Tab. III, No. 65—67 paa Mynter, hvis Adv. have Navnene **BERNHARDVS** og **CONRADVS**.

13. 14. 15. See Pl. XIII. No. 94. 95. 96.

16. See Pl. XIII. No. 97. v. 20 Ms.

Denne Mynt er særdeles mærkelig som den eneste Bracteat, der forekommer i det hele Fund.

17. See Pl. XIII. No. 98.

18. See Pl. XIII. No. 99. 2 Expl. v. 42 Ms.

19. See Pl. XIII. No. 100. 2 Expl. v. 21 Ms.

20. See Pl. XIII. No. 101. 7 Expl. v. 1 Ov. 15 Ms.

21—23. See Pl. XIII. No. 102—104. No. 104 v. 17 Ms.

24. See Pl. XIII. No. 106. 4 Expl. v. 1 Ov. 38 Ms.

25. Et Skjold, hvori et Kors.) (Et Kors med et Punct i hver Vinkel. Begge Omskrifterne forslidte. Thomsen Tab. III. No. 55.

Hertil komme 41 forslidte Mynter.

IV. Franske Mynter.

Theoderik.

1. + **DEOD.....EX**) (**M.T...C...T..** See Pl. XII. No. 79.

Hr. Cancellieraad Thomsen har underrettet mig om, at han eier et Expl. af denne Mynt. Ved Sammenligning mellem begge udkomme Omskrifterne: **DEODERICVS REX** og **METTIS CIVIT**(as) ɔ: Metz.

2. ...**DERIC....E.**) (...**TPE**... See Pl. XIII. No. 86.

Der har i Frankrig været fire Konger af det Navn Theoderik, af hvilke den sidste regjerede fra 727—741. Ovennævnte Mynter ere neppe ældre. Le Blanc anfører ingen Mynt af denne Theoderik. Mynten No. 2 har jeg kun med Tvivl henført til denne Konge; kan man nemlig læse Rev. **SANCT. PETRVS**, bør den vel snarere anses for en Biskopsmynt. Der har været flere Biskopper af Navnet Theoderik, f. Ex. i Trier 965—77, i Metz 959—84 og 1005—1046. o. s. v.

Ludvig.

3. + **HLVDO(V)ICV(S) IMP** (retrograd)) ((X)**RISTIAN(A)RE(L)IGIO** (retrogr.) See Pl. XIII. No. 105 — slidt. v. 19 Ms.

Le Blanc har Pag. 107 en Mynt med lignende Omskrifter og Gr. Tab. I.

Tab. I. No. 1 ligeledes en lidet forskjellig, hvilke begge henføres til Ludvig den Fromme; men le Blanc erklærer selv, at han ei med Sikkerhed har vidst at skjelne mellem Ludvig I. og Ludvig II. Mynter. Götz har ogsaa Mynter med lignende Omskrifter, hvilke han deler mellem Ludvig I. II. og III. Cfr. Tab. V. No. 21—24. Tab. VII. No. 41 og Tab. IX. No. 53. Ingen af disse Forfattere har kjendt vor Mynts Præg.

Carl.

4. Omskr. forslidt; et Kors.) (+ DO... Monogram, betegnende: Carolus. See Pl. XIII. No. 107. 2 Expl.

Mynter med lignende Monogrammer har le Blanc P. 100 (Carl den Store) og Pag. 127 (Carl den Skaldede). Men Mader har I. No. 14 en Mynt, som meget ligner denne, paa hvis Adv. læses: + CARLVS. REX. FR. ɔ: Franciæ, og paa Rev. + DORESTADO ɔ: Dürstede, og anfører en Sandsynligheds-Grund for at den bør antages slagen af Carl den Tykke. Ligesaa Götz No. 49.

V. Brudstykker af kufiske Mynter.

Der ere fire Brudstykker, af hvilke de to høre til een Mynt, der foruden Stykker af de sædvanlige Omskrifter har Navnene: [illegible] ɔ: مقتد بالله ɔ: (Al)moktader billah og [illegible] ɔ: نصر بن احمد ɔ: Nasr ben Ahmed. De øvrige to ere forslidte.

Samaniden Nasr ben Ahmed regjerede i Buchariet mellem Aarene 301 og 331 efter Hedschra ɔ: 913—942 efter Chr., og Almoktader billah var Chalif fra 295 til 320 eft. H.=907—932 eft. Chr. Mynten er altsaa præget mellem Aarene 913 og 932. Myntstedets Navn og Aaret mangle.

VI. Angelsachsiske og Angeldanske Mynter.*)

Eadgar (958—975).

ꟼTEFFORD (Stafford).

1. + EΛDEΛR REX ANELσϰ. Hoved med opreist Haar og Baand omkring, vendende

*) De Bogstaver af ældre Form, som i Fortegnelsen over disse Mynter ere benyttede, have følgende Betydning:

Λ=A. Ɛ=C. Æ=Æ. Ɛ=G. Ꞩ=S. Ð=TH. P=V. σϰ=ORVM. M—O og M2 er en Forkortelse af Monetarius, Myntmester. Da de Typer, som haves af denne Form ere af en mindre Kegel end de Typer, som ellers i dette Værk bruges, har man seet sig nødsaget

venstre Side til Beskueren.) (+ SIYLF M—O IM STEFF. Et lidet Kors midt i Feldtet, Typ. som hos Ruding Pl. 20 Eadgar No. 7. 8. vægtig 24 As.

Edward II Martyr (975—979).

MEONRE(?).

1. ...DERD EX ΛN..O) (+ OD: M'O MEONRE. See Pl. X. No. 1.

Det er ikke uden Tvivl at jeg henfører denne Mynt til Edward II; thi hans Navn skrives ellers EΛDPEΛRD eller EΛDPΛRD. Jeg har imidlertid antaget, at Navnet ogsaa kan være udtrykt EDPERD og at paa vor Mynt DERD er en Forvandskning for PERD. At denne Maade at skrive Navnet paa ogsaa har været i Brug i de Tider, kan sees deraf, at blandt Knuds Myntmestere findes en EDPERD. See No. 281 og 282. Formedelst Prægets Lighed med Æthelreds Mynter, har jeg troet heller at burde tillægge Edward den 2den end Edward den 1ste denne Mynt.

Æthelred (979—1016).

Æthelreds Mynter have følgende Præg, hvilke i Fortegnelsen antydes ved de her foran satte Tal:

I. Adv. Hoved med Baand om, vendende v. S. til Beskueren. Rev. Et lidet Kors midt i Feldtet. Som Fountaine Tab I. No. 30. Ruding Tab. 22 No. 5—7.

II. Som Pl. X No. 1 og 8.

III. Adv. Ubedækket Hoved, vendende v. S. til Beskueren; med Scepter, som oventil har tre Puncter. Rev. Et dobbelt Kors, i hvis Vinkler: L—R—V—X. Som Ruding Pl. 22. No. 4.

IV. Adv. Hoved med Baand om, vendende h. S. til Beskueren; med Scepter, som paa foregaaende. Rev. En Haand mellem Bogstaverne: Λ og Ω. Ruding Pl. 22 No. 13.

V. Som Pl. X. No. 3.

VI. Som Pl. X. No. 2.

For at undgaae unsødvendige Gjentagelser, har jeg i Fortegnelsen antydet, at en følgende Mynt har noget af Omskriften fælleds med foregaaende ved saadanne Streger: — — —. Puncter betegne at noget af Omskriften er udslidt.

BΛRDΛNIG (Bardney).

1. + EÐLRED REX ΛNGL.) (+ HVNIΛ MO BΛRD. Typ. II. v. 23 As.

BΛÐΛN (Bath).

2. + EÐELRED REX ΛNGLO.) (+ EÐLRIC MOO BΛÐ. Typ. II. Timm. No 26. v. 28 As.

---

til i denne Deel af Beskrivelsen at bruge mindre Typer i det Hele, hvilken Uregelmæssighed desaarsag haabes undskyldt.

8. .....X ᚪNGLO) (....MO BᚪÐV.... Typ. II. (halv.)
Stadens Navn skrives ogsaa BᚪÐVM f. Ex. Saxon Chronicle ed. Ingram. Pag. 127.

DᚪNTPᚪRᚪBYRIG (Canterbury).

4. + — — — ᚪNGLoϰ) (+ EᚪDPOLD MꝏO DᚪENT. Typ. II. Fountaine Tab. I. No. 4. v. 28 Ves.
5. + — — — ᚪNG) (+ EᚪDFOLD M'O Dᚪ. Typ. VI. v. 21 Ves.
6. + — — — ᚪNGL) (+ EᚪDPOLD NON (sic) DᚪN. Typ. I. v. 21 Ves.
7. + — — — ᚪ) (+ LEOFRIC M'O DᚪEN. Typ. II. v. 23 Ves. 2 Expl.
8. + — — — ᚪNGLO) (+ LEOFSTᚪN MꝏO DᚪENT Typ. II. v. 27 Ves.

CICEᚪSTER (Chicheſter).

9. + — — — ᚪNGLOV) (+ EÐEL MON CICISTERE. Typ. I. v. 27 Ves.

DIFELM (Dublin).

10. + — — — ᚪNGLO) (+ FᚪREMN MO DIFL. Typ. II. Cfr. Groſchen Cab. No. 24 og Ruding Pl. 28. v. 27 Ves

DOFRᚪ (Dover).

11. + E....EX ᚪNGL) (+ GO....DOFRᚪ. Typ. I. (halv.)

DORCEᚪSTER (Dorcheſter).

12. + — — — ᚪNGLoϰ) (+ PVLFNOÐ Mꝏ DOR. Typ. III. v. 23 Ves.

EᚪXECESTER (Exeter).

13. + EÐELRᚪD REX ᚪNGLO) (+ BYRNSTᚪN ON EᚪXCI. Typ. I. v. 24 Ves.
14. + — — — ᚪNGLO) (+ DVNSTᚪN M'O EᚪXE. Typ. II. Schrøder Suppl. I. 17 a. v. 27 Ves.
15. + Adv. ſom foreg.) (+ EDRIC M'O EᚪXE. Typ. II. v. 27 Ves.
16. + Adv. ſ. ſ.) (+ GOD MꝏO EᚪXEC. Typ. II.
17. + — — — ᚪNG....) (+ GOD ON EᚪXCESTREM. Typ. I. (ſlidt.)
18. + — — — ᚪNGL) (+ PVLFSIGE M'O EᚪXC. Typ. VI. Schrøder IV. 24. (brudt.)
19. ....EDREX ᚪN) (....MꝏO EᚪXE. Typ. II. (halv.)

EOFERPICE (York).

20. + — — — ᚪ(N)GLO) (+ ᚪRNÐOR M—O E.RFRP. Typ. I. (brudt og def.)
21. + — — — ᚪNGLOI) (+ CETEL M—ON EOFRPIC. Typ. I. v. 23 Ves.
22. + — — — ᚪNGLORV) (+ CETEL :+: Mꝏ: OEOFRPI: Typ. I. v. 27 Ves.
23. + — — — ᚪNGLoϰ) (+ ODCOTEL M—O EOFR. Typ. III. v. 25 Ves.
24. + — — — ᚪNGLO) (+ OSGOT M—ON EOFRPI. Typ. I. v. 23 Ves.
25. + — — — ᚪNGLO) (+ OVÐGRIM MO EOFR. Typ. VI. v. 25 Ves.

26. + EÐELRED REX ANGLO) (+ STEORCER M'O EOFR. Typ. II. Schrøder I. 55. Fountaine Tab. I. No. 3. v. 27 Ø.
27. + — — — ANGLOR) (+ SVMERLEÐI M—O EOFR. Typ. I. Schrøder III. 51. v. 25 Ø,
28. En lignende, men : EOF: Fountaine Tab. I. No. 28.
29. + — — — ANGLO) (+ SVNVLF M'O EOFR. Typ. II.
30. + — — — ANGLO) (+ VLFCETL M'O EOFR. Typ. VI.
31. + — — — ANGLORV:) (+ VLFCETEL M—O EOFR. Typ. I.

CIFELCESTER (Ilchester).

32. + — — — ANGLOX) (+ LEOFSIGE M—O CIFE. Typ. III. Schrøder. Suppl. II, 43. b. v. 26 Ø.

CLEAPECESTER (Gloucester).

33. + — — — ANGLO) (+ GODPINE M'O CLEA. Typ. VI. v. 25 Ø.

CRANTABRICCE (Cambridge).

34. + — — — ANG) (+ LEOFSIGE M=O CRA. Typ. VI. v. 24 Ø.

HAMTVN (Southampton).

35. + EÐ....GLO) (+ EÐ....HAM. Typ. II. (to Brudstykker.)

HVNTENDVNE (Huntingdon).

36. + EÐELRED REX ANGLOX) (+ STEPINE MON HVNTE. Typ. I. v. 22 Ø.

LADEBY.

37. + — — — ANGLO) (+ EADPINE ON: LADEBY. Typ. I. v. 29 Ø.

LEGERCEASTER (Leicester).

38. + — — — ANG) (+ ELFSTAN ON LEIC. Typ. I. v. 20 Ø.
39. + — — — ANGLOX) (+ ELFSTAN M—O LEGCE. Typ. IV. v. 22 Ø.
40. + Abv. f. f.) (+ ELFPINE ON LEIG. Typ. I. v. 29. Ø.

LINCOLNE (Lincoln).

41. + — — — ANGLO) (+ DRENG M=O LINC. Typ. II. Hildebrand No. 34. v. 25 Ø.
42. + — — — ANGL) (+ DRENG M—O LINCOLI. Typ. I. v. 22 Ø.
43. + EÐELR....X ANG) (M....M=O LINCOL. Typ. I. (def.)
44. + — — — AIGO(sic.) (+ OSGVN M=O LINQ (sic.) Typ. II.
45. + — — — ANGLO) (+OSGVT M=O LINC. Typ. II. Schrøder I. 47.
46. + — — — ANG) (+ STEGNCIEL M'O LINC. Typ. VI.
47. + — — — ANGLO) (+ SVMERLED M—O LIN. Typ. II. (slidt.)
48. + — — — ANGLORV) (+ SVMERLEÐA M=O LINCO. Typ I. (med Hul i).
49. + — — — ANG) (+ SVMERLED M—O LINC. Typ. I.

50. + Adv. s. f.) (+ PVLFBERN M—O LINC: Typ. I.
51. + EÐELRÆDRE....) (+ ....NE: M—O LINC... Typ. I. (defect.)

LVNDENE (London).

52. + — — — ÆNGLσx)(+ ELFGET M—O LVND. Typ. III. Schrøder II. 2. o. 22 Æs.
53. + — — — ÆNGL) (+ ELFRYD M'O LVND. Typ. II. o. 26 Æs.
54. + — — — ÆNGLO)(+ EÐELPERD M'O LVND. Typ. II. Schrøder Suppl. I. 8. c. Timm. No. 44. o. 28 Æs.
55. + Adv.s. f.) (+ BRVNSTÆN MO LVND. Typ. II. Hildebrand No. 45. Schrøder Suppl. I. 15. a.
56. + — — — ÆNGL) (+ EÆDMVND MO LVNDEN. Typ. VI.
57. + — — — ÆNGL) (+ EÆDSME MONE LVN. Typ. I. Schrøder III, 23?
58. + — — — ÆNGL) (+ GODÆ M—O LVNDEN. Typ. VI.
59. + — — — ÆNGLO) (+ GODMÆN M=ON LVNDE. Typ. I.
60. + — — — ÆNG) (+ GODRIC MONV (sic) LVND. Typ. I.
61. + — — — ÆNGLO) (+ GODPINE M'O LVND. Typ. II. Schrøder I. 31. 2 Expl.
62. + — — — ÆNGL) (+GODPINE ON LVNDEN: Typ. I.
63. + — — — ÆNGLOR) (+ LEOFSTÆN—ON LV̄ND. Typ. I.
64. + — — — ÆNGLO) (+ LYFING M'O LVND. Typ. II. Schrøder. Suppl. I. 43. a.
65. + — — — ÆNGLσx) (+ SPETING M—O LVND. Typ. I.
66. + — — — ÆNGLO) (+ SPETING M=O LVND. Typ. VI. 2 Expl.
67. + En lignende, men LV̄NDEN.
68. + — — — ÆNGL) (+ TOLÆ MO LVNDE. Typ. VI. Schrøder IV. 23.
69. + — — — ÆNGLO) (+ ÐORGETEL M=O LVND. Typ. I.
70. + — — — ÆNGLOR) (+ PVLFRED MON LV̄NDENE. Typ. I.
71. + — — — (ÆN)GLO) (+ ....SVLF MO LVND. Typ. II. (brudt og def.)

MÆLDVN (Maldon).

72. + — — — ÆNGLσx) (+ ÆLFPINE M—O MÆLD. Typ. III.

NORÐPIC (Norwich).

73. + — — — ÆNGL) (+ HPÆTEM M'O NOR. Typ. VI. (slidt.)
74. + En lign., men: HPÆTM M'O NORÐ (slidt.)
75. + — — — ÆNGLO) (+ LEOFSTÆN M'O NOR. Typ. VI. Fountaine Tab. II. No. 31? (slidt.)
76. + — — — ÆNGLO) (+LEOFPINE M=O NORÐ. Typ. I.

OXNÆFORD (Oxford).

77. + — — — ÆNGLσx) (+ ÆLFPINE M'O OXNÆ. Typ. II.

RINI.....

78. ANGLO) (+ BYRNTIOD M'O RINI. Typ. II. Ruding Pl. 22. No. 3.

SCEFTESBYRIG (Shaftsbury).

79. + — — — ANG) (+ ELFPINE ON SCEFTE. Typ. I, (ſlidt.)

SERBYRIG (Salisbury).

80. + — — — ANGL) (+ SEMAN ON SERBYR. Typ. I. Schrøder III. 49.

81. + En lign., men: SEABRI(?) (ſlidt.)

STANFORD.

82. + — — — ANGLO) (+ SPERTGAR ON STANF. Typ. I. Fountaine Tab. I. No. 27.

83. + EDE....NGO) (+VIF....ANF. Typ. I. (halv.)

TAMANPEORDEGE (Tamworth).

84. + — — — ANGL) (+ELFGAR M'O TAM. Typ. II.

DEODFORD (Thetford).

85. + — — — ANG) (+EDPINE ON DEODF. Typ. I. (ſlidt.)

86. + — — — ANGLOx) (+ FOLCARD M—O DEOD. Typ. III. Schrøder Suppl. II. 30. a. 2 Expl.

87. + ...ELRED REX ANGL) (...GRIM M'O D... Typ. II. (defect.)

TOTA... (Totnes).

88. + .DELREDR....) (.....AN ON TOTA. Typ. I. (halv.)

PEALINGAFORD (Wallingford).

89. + — — — ANGLOx) (+ ALFPOLD PELIG. Typ. II.

PINCESTER (Wincheſter).

90. + — — — ANGL) (+ EGMER ON PINCST. Typ. I.

91. + — — — ANGL) (+ LEOFPOLD M'O PINT. Typ. VI.

Staden kaldtes ogſaa PINTECEASTER.

92. + — — — ANGL) (+ODA ON PINCESTRE. Typ. I.

93. + — — — ANGLO:) (+ PVLFNOD ON PINTE. Typ. I.

Uviſt Sted.

94. + — — — ANGLO) (+ INIIDM IEIO INO. Typ. VI. See Pl. X. No. 2.

95. + — — — A) (Rev. med forvirret Omſkrift. Typ. V. See Pl. X No. 3. v. 24 Æs.

96. + — — — ANG) (+ BEOFPIN+E OMIDE·B. Typ. I.

Naar hertil lægges de 4 Doubletter, bliver Antallet af Æthelreds Mynter 100, foruden nogle Fragmenter.

Cnut (1014—1035).

De her forekommende Præg af Knud ere:

I. Som Pl. X. No. 4.

II. Som Pl. X. No, 5 og 6.

I den hele Masse af Knuds Mynter forekomme blot disse to Præg, med Undtagelse af to engelske og een dansk, hvorom særskilt vil blive talt.

Ligesom alle Middelalderens Mynter, saaledes variere Knuds Mynter meget i Vægt, en Følge af Kunstens Barndom. Man bør dog antage, at en Normalvægt for dem har været fastsat. For at komme efter denne har jeg veiet 229 Stykker hele Mynter af Præget I, og fundet deres Vægt at være 15 Lod 3 Qvintin, hvilket for hvert Exemplar giver $17\frac{139}{229}$ eller omtrent $17\frac{3}{5}$ Æs. 392 Stykker af Præget II veie 26 Lod 1 Qvintin; hvert Exemplar altsaa $17\frac{1}{7}$ Æs. Jeg har ogsaa ladet nogle forslidte Brudstykker af hvert Slags prøve af Probeermesteren i Christiania, og erfaret, at Sølvet i Mynterne af Typ. I. er 15 lødigt, og i dem af Typ. II. 14 lødigt. Sølvets Godhed varierer formodentlig ogsaa noget ligesaavel som Mynternes Vægt. Ikke usandsynlig er den af Ruding I. S. 16 fremsatte Gisning, at Henrik den 3dies Anordning, at Mynterne skulde have $11\frac{1}{10}$ Sølv og $\frac{9}{10}$ Kobber, ikke befaler noget Nyt, men blot stadfæster det Gehalt, som Mynterne allerede forhen sædvanligviis havde.

BΛΦΛN (Bath).

1. + CNVT REX ΛNGL) (+ ELFRIC ON BΛΦΛN. Typ. II.
2. + — — ΛNGLO) (+ ΛLFPΛLD ON BΛΦ: Typ. I. v. 20 Æs.
3. + — EX ΛNGL) (+ ΛLFOLD ON BΛΦΛN. Typ. II. Schrøder II. 12. v. 19 Æs.
4. + — REX ΛN:) (+ ΛLFPOLD ON BΛΦΛ: Typ. II. v. 18 Æs.
5. ....T REX ΛNGL...) (....MON BΛΦ. Typ. I. (halv.)

BEΛRDΛNIG (Bardney).

6. + CNVT RECX Λ:) (+ ELFGΛR ON BEΛR. Typ. II. v. 19 Æs.

BEDΛNFORD (Bedford).

7. + Adv s. f..) (+GELMΛN ON BED. Typ. II. v. 17 Æs.
8. + — REX ΛN) (+MΛNGOD ON BED. Typ. II.

BRICGSTOP (Bristol).

9. + — — ΛNGLORV) (PYNSIGE ON BRICG. Typ. I. v. 14 Æs.
10. + — — ΛNGLORI) (+ ....ON BRICS. Typ. I. (slidt.)

CΛNTPΛRΛBYRIG (Canterbury).

11. + CNVT REX ΛNGL) (+ ELFRED ON CΛNTPΛ. Typ. II. v. 17 Æs.
12. + CNVT REX ΛNGLOR:) (+ EDPINE ON CENT. Typ. I. (men Hovedet har Hjelm med Baand om). v. 16 Æs.
13. + CNVT REX:) (+ LEOFNOΦ ON CEN: Typ. II.
14. ....+ ΛNGL) (....OON CΛN. Typ. II. (halv.)

CISCEASTER (Chicheſter).

15. + CNVT REX ANGLORV) (+ EÐELM ON CISCE. Typ. I.
16. + Adv. ſ. f.) (+ LIOFPINE ON CISC. Typ. I.

COLNECEASTER (Colcheſter).

17. + CNVT REX A) (+ ELFPINE ·: ON COL·: Typ. II.
18. + — — AN) (+ GODRIC: ON COLA. Typ. II.
19. + Adv. ſ. f.) (+ PVLFPINE: ON COL. Typ. I.
20. + — — ANGLO) (+ PVLFPINE COL. Typ. I.
21. En lignende libet forſtjellig.
22. En lignende, men: O COL.

DOFER (Dover).

23. + Adv. ſ. f.) (+ BRIHTMER ON DOFF: Typ. I.
24. + Adv. ſ. f.) (+ EADPINE ON DOFE: Typ. I.
25. + CNVT REX ANGLOI) (+ EDSI ON DOFER. Typ. I.
26. + Adv. ſ. f.) (LIOFPINE ON DOFER. Typ. I.
27. + CNVT RECX A) (+ LVFEPINE ON DOF. Typ. II. Fountaine Tab. IV. No. 6? Timm. No. 5.
28. ....VT RE....) (...CE ON DOI... Typ. II. (halv.)

EXECESTER (Exeter).

29. + — — AN) (+ EDMER ON ECXCE. Typ. II. p. 18 NS.
30. + ꟻNVT INNꟻXA) (+ELFPINE ON ECXE. Typ. II. p. 18 NS.
31. + CNVT REX ANGLOR) (+ EAFLA ON EAXC. Typ. I.
32. + — — RECX A) (+ EALDABERÐ ON EC. Typ. II.
33. + En lignende, men: EALDEBERÐ ON EXC. (brudt.)
34. + CNV....ANGL) (+ ÉAL.....NECX. Typ. II. (halv.)
35. + — RECX A) (+EDSIGE ON ECXCE: Typ. II.
36. + Adv. ſ. f.) (+LEOFPINE ON ECX. Typ. II.
37. + CNVT....) (+ LEO ....ECXC. Typ. II. (halv.)
38. + CNVT REX ANGLORV) (+ MANNA ON EAXC. Typ. I.
39. + CN...X AN) (...ER ON EXC. Typ. II. (halv.)
40. + CNVT RECX A:) (+ SIEPINE ON ECXE: Typ. II.
41. + CNVT RECX:) (+ PVLSTAN ON ECXEC: Typ. II.
42. + CNV.....LOR) (.....EAXCES. Typ. I. (halv.)
43. + CNVT...) (...PINE ON EC. Typ. II. (halv.)

EOFERPCE (York).

44. + CNVT REX AN) (+ EÐELPINE M—O EOF: Typ. II. p. 16 NS.

45. + En lign., men: ΛNG. v. 17 Æs. 2 Expl.
46. + En lign., men: EOFR.
47. + — — ΛNGLORV((+ ARNCETEL O EO. Typ. I. v. 16 Æs.
48. + — — ΛNGLO) (+ΛS.CYI ON IOFO. Typ. I. (defect.)
49. + — — ΛI) (+ ΛSGOVT M—O EOFR. Typ. II.
50. + En lign., men: ΛN og EOF. 2 Expl.
51. + En lign., men: ΛNGL og EOFR.
52. + — — ΛNGLORVM) (+ ΛSGVT O EOFRP: Typ. I. Timm. No. 7.
53. + — — ΛNGLORVI) (+ BREHTNOÐ O EO. Typ. I.
54. + — — ΛNGLO) (+ BRVNIΛNC ON E. Typ. I.
55. + — — ΛNGLOR) (+ COLGRIM MO EO. Typ. I. Schrøder III. 21. Beskr. Tab. II. No. 27.
56. En lignende lidet forskjellig. (slidt.) 2 Expl.
57. + — — ΛNGLORV) (+ ELFSTΛN M—O EO. Typ. I.
58. + — — ΛN) (+ FΛRGRI M—O EOFRP. Typ. II.
59. + En lign., men: ΛNG. 2 Expl.
60. + En lign., men: ΛNI og EOFR.
61. + — — ΛNG) (+ FΛRÐEIN M—O EOF. Typ. II. Fountaine Tab. IV. No 4.
62. + — — ΛN) (+ FRIÐCOL M—O EOFRP. Typ. II.
63. + En lign., men: ΛNI og EOFRI.
64. + — — ΛN) (+ GRIMOLF M—O EOF. Typ. II.
65. + En lign., men: EORFP. 2 Expl.
66. + — — ΛN:) (+ GRVRII M2O EOFRP. Typ. II.
67. + — — ΛNGLORI) (+ HILDOLF MO EO. Typ. I. Beskr. Tab. I. No. 19? 2 Expl.
68. + En lign., men: ΛNGLORVM.
69. + — — ΛN) (+ HILDOLF M—O EOFR. Typ. II.
70. + En lign., men: REX ΛG og EO:
71. + En lign., men: EOD.
72. + En lign., men: ΛNI og EOFR. 2 Expl.
73. + En lign., men: ΛNG.
74. + En lign., men: ΛNGL og EOFRP.
75. + En lign., men: EOFRPI.
76. + CNVT REX ΛN) (+ IRE M—O EOFRPI: Typ. II.
77. + En lignende, men: EOFRPICE.
78. + En lignende, men: ΛNG.

79. + ENVT REX ANGLOD) (+ OSLOT M.O EO. Typ. I.
80. + — — ANGLOR) (+ OSLOT M—O EO. Typ. I.
81. + En lignende, men: O EOFRP.
82. + En lignende, men: MO EOFRP.
83. + — — ANGLO) (+ OSLOT M—O EOFRI. Typ. II.
84. + — — ANGLO) (+ OVSTHAN M—O EOFI. Typ. II. men ikke anderledes. See Pl. X. No. 7. Schrøder II. 30. v. 21 Æs. 4 Expl.
Myntmesterens Navn maa formeentlig læses Oustman.
85. + — — ANGLORVM) (+ SELELOL MO EO. Typ. I.
86. + — — ANGLORV) (+ SNELOL M—O EO. Typ. I.
87. + Abv. f. f.) (+ STIRLOL MO EO. Typ. I.
88. + En lignende, men: ANGLORI.
89. + — — ANGL) (+ STIRLOL M—O EOFRI. Typ. II. Beskr. Till. Kl. 2. No. 45.
90. + En lignende, men: ANGL og EOFR.
91. + — — ANGLOR) (+ SVNOLF M—O EO. Typ. I.
92. + En lignende, men: ANGLORI og EOI.
93. + En lignende, men: ANGLORVM og EO.
94. + — — AN) (+ SVNOLF M—O EOFR. Typ. II. 2 Expl.
95. + En lignende, men: EOF: Fountaine Tab. IV. No. 8.
96. + En lignende, men: ANGL og EOFRP.
97. + — — ANG.) (+ SVRTINL M—O EOF. Typ. II.
98. + — — ANGLO) (+ TOLA M—O O EO. Typ. I.
99. + — — ANGL) (+ TOLA M—O EOFRPIL. Typ. II.
100. + — — ANG) (+ TOOLA M—O EOFRP. Typ. II.
101. + — — ANGLOR) (+ VLFGRIM MO EO. Typ. I.
102. + — — AI) (+PIÐRIN M—O EOFR. Typ. II.
103. + — — AN) (+ PVLNOÐ M—O EOFR: Typ. II.
104. + En lignende, men ANGL.
105. + En lignende, men ANGLO.
106. + — — ANG) (+ PVLSTAN—MO EOF: Typ. II.
107. + — — ANGLORVMO) (+ I.I: RIOLIIIMO EO. (Inscript. retrograd.) Typ. I.

EXELN.

108. + — RELX A:) (+MANA ON EXELN. Typ. II. v. 16 Æs.

GIFELLESTER (Ilchester).

109. + — REX ANGLORV) (+ EÐELPI O GIFELE. Typ. I.
110. + — RELX AN) (+ EGELPIG ON GIFEL. Typ. II.

111. + ENVT REX ANGLOR) (+ OSPI O BIFELE. Typ. I. Schröder Ill. 55.
112. + Abv. f. f.) (+OSPIE ON BIFEL. Typ. I.

GIPESPIC (Ipswich).

113. + — — ANGLORVM) (+ EDRIC MO GIP. Typ. I.

GLEPECESTER (Gloucester).

114. + ENVT REX ANGLO) (+BOLLA ON GLEP. Typ. I.
115. + — REX ANG) (+GODRIC ON GLEPE: Typ. II. 2 Expl.
116. + — — ANGLOR) (+ GODPINE ON GLEP. Typ. I.
117. + Abv. f. f.) (+ LEOFSI....ON GL.... Typ. I. (men Hovedet har Hjelm med Baand om). (flidt.)
118. + EN....EX AN) (.....ON GLEPE. Typ. II. (halv.)

GRANTABRIGGE (Cambridge).

119. +ENVT REX ANGLORVM) (+ ENIHT ON GRAN. Typ. I.
120. + — RECX A) (+ EDPINE ON GRANT. Typ. II.
121. + — REX ANGLORVI))+ LEOFSIGE M'O GRA. Typ. I. Beskriv. Till. Cl. 2. No. 69.
122. + — — ANGLOI) (LIOFSI ON GRANT. Typ I.
123. + — — ANGLO) (+ LIOHT(?) O:N GRANT: Typ. I.
124. + — — ANGLORVM) (+ ORNST M—O GRA. Typ. I. (flidt.)
125. + — — ANGLORV) (+ ORST ON GRANT. Typ I. 2 Expl.

HESTINDAS (Hastings).

126. + — RECX A) (+ ELFPERD ON HESTINI. Typ II.
127. + — —AN) (+ ETSIGE ON HESTINCA. Typ. II.

HAMTVN (Southampton).

128. + — REX ANGLORVM) (+ EL..ERD ON HAMT. Typ. I. (flidt.)
129. + — — ANGLOR) (+LEOFPINE ON HAM. Typ. I.
130. + — — ANGLORVM) (+ LEOFPOLD ON HAMTV. Typ. I.
131. + — — ANGLOR) (+ LIOFPOLD ON HAM. Typ. I.
132. + Abv. f. f.) (+ LIOFNOD ON HAM. Typ. I.

HEREFORD (Hereford).

133. + — REX AN) (+ ELEPII ON HER. Typ. I.

HEORTFORD (Hartford).

134. + — — ANGL) (+ LIFINC ON HERET. Typ. I.
135. + — — ANGLOR) (+ PVLFRIC ON HEOR. Typ. I.

HVNTENDVNE (Huntingdon).

136. + ENVT....) (+ GODELAD: ON HVNTE. Typ. II. (flidt.)

137. + — REꞒX:) (+ GODLEOF ON HVNT. Typ. II.
138. + — REX ꞦN) (+ GODLIOF ON HVNT. Typ. II.
139. + Adv. s. f.) (+ GODELEOF ON HVN. Typ. II.
140. + — — ꞦNGLORVM) (+ ÐVRꞒETL ON HVNT. Typ. II.

HYÐE (Hythe).

141. + — — ꞦNGLOR) (+SÆPINE ON HYÐ. Typ. I. Schrøder III. 57? v. 14 Æs.

LÆPE (Lewes).

142. + — — ꞦNGLOI) (+ GODMꞦN ON LÆPE. Typ. I. (brudt.)
143. + — REꞒX Ꞧ) (+ LEOFꞦ ON LÆPEE. Typ. II. v. 18 Æs.
144. + — REX ꞦNGLOR) (+ LEOFPINE O LÆPE. Typ. I.

LÆPVDE.

145. + — REX ꞦNG) (+ LEOFSI ON LÆPVDE. Typ. II. v. 15 Æs. 2 Expl.

LꞦNG.... (Lancaster eller Langtree?).

146. + — — ꞦNGLORI) (+ ÆÐELPINE O LꞦNG. Typ. I. v. 15 Æs.

LEGERꞒEꞦSTER (Leicester).

Blandt disse ere ogsaa nogle prægede i Chester (LÆGEꞒEꞦSTER). Men da Navnenes Begyndelsesbogstaver ere de samme, og Orthographien ei consequent, kan man ikke adskille de Mynter, som ere prægede i disse Stæder.

147. + — — ꞦN) (+ ÆGELPINE ON LEH. Typ. II. v. 17 Æs.
148. + En lignende, men REX Ꞧ. v. 20 Æs.
149. + — — ꞦNGLORVM) (+ ELFSI ON LEI. Typ. I. Ruding Tab. 23 No 9. v. 18 Æs.
250. + — — ꞦN) (+ÆLFSIGE ON LEIꞒE. Typ. II.
151. + — — ꞦNGLORV) (+ ÆLFPERD LE. Typ. I.
152. + — — ꞦNGLORVI) (+ ÆÐELPI MO LEH. Typ. I.
153. + — — ꞦNGLORVM) (+ ꞦLGSI ON LE.Ꞓ. Typ. I.
154. + — — ꞦN) (+ ꞒOLDVS ON LEITGE(?). Typ. II. (slidt.)
155. + Adv. s. f.) (+ ꞒROꞒ ON LEIꞒES. Typ. II.
156. + — — ꞦNGLOR) (+ GODPINE ON LEI. Typ. I. Hildebrand No. 1.
157. + En lignende, lidet forskjellig.
158. + — — Ꞧ) (+ GODPINE ON LEIꞒ. Typ. II. Beskr. Till. 2 Cl. No. 10.
159. + — — ꞦN) (+ LEOFNOÐ ON LEIꞒ. Typ. II.
160. + — — Ꞧ) (+ LEOFSIGE ON LEIꞒ: Typ. II.
161. + En lignende, men LEIGꞒE. 2 Expl.
162. + — REꞒX Ꞧ) (+LEOFPIG ON LEII. Typ. II. 2 Expl.
163. + — — ꞦN) (+ LEOFPINE ON LEIꞒ. Typ. II. Timm. No. 16. 2 Expl.

164. + En lignende, men REX Λ.
165. + En lignende, men RECX ΛN og LEH.
166. + ENVT REX ΛNGLOR) (+ LEON..... ON LEI. Typ. I. (flidt.)
167. + — — ΛNGLORV) (+ LIFIC ON LEG. Typ. I.
168. + — — ΛN) (+ LIFINC ON LEICE:. Typ. II.
169. + — RECX Λ) (+ SPEΛRTINC ON LEIC. Typ. II. Schrøder II. 82.
170. + — REX ΛNGLORVM) (+ SPEGN ON.EI. Typ. I.
171. + — REX ΛNGLORVI) (+ PVLFNOÐ MO LEHR. Typ. I.
172. + En lignende, men ΛNGLORV og ON LEHR.
173. + — — ΛI) (+ PVLNOÐ ON LEICST. Typ. II.
174. + En lignende, men ΛNG.
175. + ...REX ΛNGLO) (.... MON LFF. Typ. I. (halv.)

LENIP.

176. + — REX) (+ PINEIDEII ON LENIP. Typ. II. ø 16 Ms.

Jeg har Formodning om, at denne Mynt er fra Canterbury, og at man bør læse Navnet paa Rev. ENTP(arabyrig); det fjerde Bogstav er nemlig forflidt ovenfil og kan lettelig have været et T, og i det første Bogstav kan Graveuren have glemt den Streg ovenfil, som af L danner E; da imidlertid det første Bogstav er et tydeligt L og ikke flidt, har jeg ikke vovet at sætte Mynten under Canterbury.

LIMN... (Limne).

177. + — —ΛN) (+ IOHΛN ON LIMN. Typ. II. See Pl. X. No. 5. ø. 15 Ms.

LINCOLNE (Lincoln).

178. + — — ΛNCLORV) (+ ELFNOÐ M'O LINC. Typ. I. Schrøder III. 2.
179. + Adv. f. f.) (+ EÐELMERNO LIN. Typ. I. Schrøder III. 13. Beskr. Tab. II. No. 38. 2 Expl.
180. + — — ΛNGLORVI) (+ BRVNTΛT MO LIN. Typ. I.
181. + En lignende, men: LINC.
182. + — — ΛNGLORVM) (+ EΛDMVND MO LIN. Typ. I.
183. + — — ΛI) (+ GODRIC ON LINCO. Typ. II.
184. + — — ΛNG) (+ GODPINE ON LINC. Typ. II.
185. + En lignende, men ΛN & LINCO.
186. + — — ΛNCLORVI) (+ GODPINE MO LIN. Typ. I.
187. + — — ΛNI) (+ GRIMCYTEL ON LIN. Typ. II.
188. + — — ΛNG) (+ GRIMCETEL MO LIN. Typ. II.
189. + — — ΛNG) (+ IVSTAN MO LINCOLN. Typ. II.
190. + — — ΛNGLO) (+ IVSTΛN MO LINCOLNE. Typ. II. 2 Expl.

191. + CNVT REX ANGI) (+ LEOFIMG (sic) MO LINC. Typ. II.
192. + CNVT EX ANG) (+ LEOFING MO LINCOL. Typ. II.
193. + En lignende, men REX ANGL og LINCO.
194. + CNVT....) (+ LEOFPINE MO LINCO: Typ. II. (slidt.)
195. + — REX A) (+ LIFINC ON LINCOLN. Typ. II.
196. + — — AN) (+ OSFERD MO LINCOL. Typ. II. 3 Expl.
197. + — — ANGLORVM) (+ OSFERD MO LINC. Typ. I. 2 Expl.
198. + — — ANGLORV) (+ OSFIRD MO LIN. Typ. I.
199. + — — ANGL) (+ OSGOD ON LINCOL. Typ. II.
200. + — — AN) (+ OSLAC: ON LINCOL:. Typ. II.
201. + — — ANGLORV) (+ SNELING MO LIN. Typ. I.
202. + — — ANG) (+ SVMERLEDA MO LIN. Typ. II.
203. + Adv. s. f.) (+ SVMERLIDA ON LIN. Typ. II.
204. + — — ANGL) (+ SVMERLEDA MO LINC. Typ. II.
205. + — — ANGLORV) (+ SVMERLEDI O LIN. Typ. I. 2 Expl.
206. + — — ANGLORVM) (+ SVMERLD MO LIN. Typ. I.
207. + — — AN) (+ SVNEGOD ON LINCO. Typ. II.
208. + Adv. s. f.) (+ SPEARTBRAND O LI. Typ. II.
209. + — — ANGLORVM) (+ VLFCETEL MO LIN. Typ. I.
210. + — — ANGLORV) (+ VMERD MO LINC. Typ. I.
211. + — — ANG) (+ PVLBARN MO LINC. Typ. II. Beskr. Tab. I. No. 2?
212. + En lignende, men AN & PVLBERN.
213. + En lignende, men AI & PVLBREN.
214. + — — ANGLORVM) (+ PVLFNOD MO LINC. Typ. I.
215. + — — AN) (+ PVLFPINE ON LINCOL. Typ. II.
216. + En lignende, men ANG & MO LINCO.
217. + CNVT REX....) (.....E MO LINC: Typ. I. (halv.)
218. .....EX ANGL) (....VT MO LIN. Typ. II. (halv.)

LVNDENE (London).

219. + — RECX A) (+ ÆGELPINE ON LVN: Typ. II. (brudt.) 2 Expl.
220. + — RECX:) (+ ÆLFGAR ON LVN: Typ. II.
221. + En lignende, men LVND. 3 Expl.
222. + En lignende, men RECX AN og LVNDE. 4 Expl.
223. + En lignende, men RECX A og LVNDEN.
224. + CNVT: RECX AN) (+ ÆLFGET ON LVNDDEN: Typ. II. (brudt.)
225. + En lignende, men ANG og LVNDE. Schrøder II. 4.

226.+ LNVT REX ΛNG) (+ ELFRIC: ON LVDENE. Typ. II.
227.+ — — Λ) (+ ELFRYE ON LVNDE: Typ. II.
228.+ — RELX Λ:) (+ ELFPERD ON LVN: Typ. II. 3 Expl.
229.+ En lignende, men LVND: 4 Expl.
230.+ — REX ΛNGLOR) (+ ELFPI ON LVNDEN. Typ. I.
231.+ — RELX ΛN) (+ ELFPIG ON LVND. Typ. II. Schrøder II. 9.
232—36. 5 Varieteter, hvoraf 14 Expl.
237.+ LNVT REX ΛNGL) (+ ELFPINE O LVN. Typ. I.
238.+ En lignende. men ΛNGLO og ON LVNDE.
239.+ — — ΛNGLO..) (+ ELFPINE: ON LVNI... (defect.) Typ. I. (men Kongens Hoved har Hjelm paa.)
240.+ — RELX ΛN) (+ ELFPINE ON LVND:. Typ. II. 2 Expl.
241.+ Adv. s. f.) (+ ELRIC ON LVNDEN. Typ. II.
242.+ — — Λ) (+ ELPERD ON LVND. Typ. II.
243.+ En lignende, men ΛNG og LVNDE. (brudt.)
244.+ — REX ΛNGLORVM) (+ BRIHTFRÐ ON LVND: Typ. I.
245.+ — — ΛNGLORV) (+ BRIHTNOD LVN. Typ. I.
246.+ — RELX ΛN:) (+ BRINTMER ON LVN. Typ. II.
247.+ — RELX:) (+ BRVNGΛR ON LVN. Typ. II. 2 Expl.
248.+ En lignende. men RELX Λ. 4 Expl.
249.+ — RELX Λ:) (+ BRVNINC ON LVND. Typ. II. 3 Expl.
250.+ En lignende, men ΛN og LVN.
251.+ — RELX) (+ COTRIL ON LVNDIN. Typ. II.
252.+ En lignende men RELX Λ.
253.+ — RELX Λ) (+ COTRIC ON LVNDN. Typ. II.
254.+ En lignende men LVNDIN. 3 Expl.
255.+ — RELX ΛN) (+ LOV.Λ ON LVNDEN. Typ. II. (slidt.)
256.+ — REX ΛNGLO) (DYRSIG ON LVNDE. Typ. I.
257.+ — — ΛNGLOR) (+ EΛDMVND ON LVNDE. Typ. I.
258.+ En lignende, men ΛNGLOI og LVND.
259.+ — REX ΛNG) (+ EΛDREDE ON LVN. Typ. II.
260.+ — — ΛN) (+ EΛDRIC MO LVNDENE. Typ. II.
261.+ — — ΛNGLOD) (EΛDPERD O LVN. Typ. I.
262.+ — — ΛNGLOR) (+ EΛDPERD ON LVND. Typ. I.
263.+ En lignende, men LVN.
264.+ — — ΛNGLORVM) (+ EΛDPI ON LVNDENE. Typ. I.

265. + En lignende, lidet forſkjellig.
266. + LNVT REX ΛNGLO) (+ EΛDPINE ON LVNDE. Typ. 4.
267. + En lignende, lidet forſkjellig. 2 Expl.
268. + En lignende, men ΛNGLOR og LVND.
269. + LNT RELX ΛNG) (+ EΛDPINE MO LVNDEN. Typ. II.
270. + En lignende, men LNVT. og LVND.
271. + LNVT REX ΛNGL) (+ EΛDPINE MO LVNDEN. Typ. II.
272. + — — ΛN) (+ EΛDPOLD ON LVN. Typ. II.
273. + En lignende, men LVND:
274. + En lignende, lidet forſkjellig.
275. + — — ΛNGLORV) (+ EΛDPOLD ON LVNDEN. Typ. I.
276. + — — ΛNGLO:) (+ EΛRDNOD ON LVND: Typ. I.
277. + — RELX:) (+ EDGΛR ON LVNDE: Typ. II.
278. + — — Λ) (+ EDRIC ON LVNDN. Typ. II.
279. + En lignende, men ΛN og LVNDE.
280. + — RELX ΛN) (+ EDPΛLD MON LVN: Typ. II.
281. + — RELX Λ:) (+ EDPERD ON LVNDE: Typ. II. 3 Expl.
282. + En lignende, men Adv. ſlidt, og paa Rev. LVD. (brudt.)
283. + — — ΛN) (+ EDPIG ON LVNDEN: Typ. II.
284. + En lignende, men LVNDENEN.
285. + — REX Λ) (+ EDPINE ON LVNDE: Typ. II. Beſkr. Till. Cl. 2 No. 48.
286. + — REEX (sic) Λ:) (+ Rev. ſom foreg.
287. + En lignende, men LVND: Fountaine Tab. IV. No. 2. 2 Expl.
288. + En lignende, men ΛNG. (ſlidt.)
289. + — REX ΛNGL) (+ EDPOLD O LVND. Typ. II.
290. + En lignende, men ΛNGLO. (ſlidt.)
291. + — — ΛNGLO:) (+ ELFRIC LVNDI. Typ. I.
292. + Adv. ſ. f.) (+ ERDNOD O LVNI. Typ. I.
293. + — RELX Λ) (+ ETSIGE ON LVNDE. Typ. II. Schrøder II. 19.
294. + En lignende, men REX ΛN:
295. + En lignende, men LVNDEN.
296. + — REX ΛNGLOR) (+ FREÐI ON LVNDENE. Typ. I. 2 Expl.
297. + — — ΛNGLO) (+ FREÐPINE O LVN. Typ. I.
298. + Adv. ſ. f.) (+ GIRNTMER O: LVN. Typ. I.
299. + — — ΛNGLOR) (+ GODΛ: ON LVND. Typ. I.
300. + — RELX Λ:) (+ GODERE ON LVND: Typ. II. Beſkr. Tab. I. No. 8.

301—303. 3 Varieteter.
304. + ⊏NVT RE⊏X ⊼N) (+ GODM⊼N ON LVN: Typ. II.
305. + En lignende, men REX ⊼I & LVND.
306. + — RE⊏ ⊼.O:) (+ GOD... ON LVNDE: Typ. II. (slidt.)
307. + — REX ⊼NGLO) (+ GODM⊼N O LVND. Typ. I.
308. + — — ⊼NGLORV) (+ GODN⊼G ON LVNDEN. Typ. I.
309. + — — ⊼NGL) (+ GODRI⊏ ON LVNDE: Typ. I. Schrøder III. 37.
310. + En lignende, men ⊼NGLO. (slidt.) 2 Expl.
311. + En lignende, men ⊼NGLORVM og LVNDENE
312. + ⊏NVT RE⊏X) (+ GODRI⊏ ON LVNDEN. Typ. II.
313. + — RE⊏X ⊼N) (+ GODRI⊏ ON LVNDI. Typ. II.
314. + En lignende, men ⊼NG og LVDDEN. (brudt.)
315. + En lignende, men ⊼NGL. Schrøder II. 22.
316. + ⊏NVT RE⊏X) (+GODPINE ON LVN. Typ. II. Schrøder II. 23. Timm. No. 21.
317—20. 4 Varieteter; af den ene 2 Expl.
321. + — REX ⊼N) (+ LEOFIN⊏ ON LVND. Typ. II.
322. + ⊏NVT RE⊏X) (+ LEOFRED ON LVN: Typ. II.
323. + En lignende, men RE⊏X ⊼:
324. + ⊏NVT RE⊏X:) (+ LEOFST⊼N ON LVN. Typ. II. Beskr. Till. Cl. 2 No. 44.
325—32. 8 Varieteter; af een 3 Expl., af en anden 2 Expl.
333. + ⊏NVT RE⊏X:) (+ LEOFPINE ON LVN. Typ. II.
334—36. 3 Varieteter: paa den ene LEOFDINE.
337. + — RE⊏X ⊼) (+ LEOFPOLD ON LVN. Typ. II. Schrøder II. 26. Beskr. Tab. II. No. 33.
338. + En lignende, men ⊼N.
339. + En lignende, men LVN: (slidt.)
340. + Adv. s. f.) (+ LEOPOLD ON LVND. Typ. II.
341. + — REX ⊼) (+ LIFN⊏ ON LVND. Typ. II.
342. + — RE⊏X ⊼) (+ LIFIN⊏: ON LVDDEN: Typ. II. 5 Expl.
343. + En lignende, men REX ⊼NG.
344. + En lignende, men LVND.
345. + ⊏NVT RE⊏X) (+ LIOFRED ON LVND. Typ. II. 3 Expl.
346. + — RE⊏X ⊼:) (+ LIOFSIGE ON LVDN. Typ. II.
347. + En lignende, men RE⊏X ⊼N og LVDNI.
348. + En lignende, men LIOFSIGI ON LVND. 2 Expl.
349. + — REX ⊼NGLO:) (+ LIOFST⊼N O LVN. Typ. I. (slidt.)

350. + CNVT RECX ⅄:) (+ LIOFPIGE ON LVIIE. Typ. II.
351. + — REX ⅄NGLO) (+ LIOFPINE ON LVND: Typ. I.
352. + En lignende, men ⅄NGLOR og LVNE.
353. + Adv. s. f.) (+ OSVLF ON LVNDE. Typ. I. 2 Expl.
354. + — — ⅄NGL) (+ SIPERD ON LVNDE: Typ: I.
355. + — — ⅄NGLORV) (+ SPETINC LVND . Typ. I.
356. + — — ⅄NG) (+ ÐVNST⅄N ON LVNDI. Typ. II.
357. + — — ⅄) (+ PVLFMER ON LVND. Typ. II.
358. + — — ⅄N) (+ PVLFRIC ON LVND. Typ. II.
359. + — — ⅄NGLOR) (+ PVLFRIC LVND. Typ. I.
360. + — — ⅄NGLO) (+ PVLFPINE O LVND. Typ. I. 2 Expl.
361—64. 4 Varieteter; af den ene 2 Expl.
365. + CNVT RECX) (+ PVLG⅄R ON LVND: Typ. II.
366. + Adv. s. f.) (+ PVLSTAN ON LVNDE.
367. + En lignende, men RECX ⅄ og LVND:
368. + CNVT RECX:) (+ PVNSIE ON LVND: Typ. II.
369. + — RECX ⅄) (+ PVSIGE ON LVNDE. Typ. II.
370. + — REX ⅄NGLORV) (+ PYNSI ON LVND. Typ. I. 2 Expl.
371. + En lignende, men ⅄NGLO og LVNDEN. (slidt og brudt.)
372. + CNVT RECX) (+ PYNSIGE ON LVN. Typ. II.
373—75. 3 Varieteter.
376. + CNVT REX:) (+ PYNST⅄N ON LVND: Typ. II. Schrøder II. 36. 3 Expl.
377—80. 4 Varieteter.
381. + CNV....) (+ PYN.....VND. See Pl. X. No. 9.

Denne halve Mynt er særdeles mærkelig, da den tjener til at bestemme den Tid, da den hele fundne Pengesum er bleven nedlagt i Jorden. Blandt omtrent 700 af Knuds Mynter er den nemlig den eneste af dette Præg, og saa ganske frie for ethvert Spor af Sliden, at den seer ud, som om den nylig havde forladt Myntværkstedet. Naar hertil kommer, at den er mindre end de øvrige her opregnede Knuds Mynter, kan man med Grund antage, at den hører til denne Konges sildigere Mynter, og at altsaa den hele her omtalte Skat maa være henlagt, hvor den fandtes kort efter at dette Slags Mynter vare komne i Circulation. Der findes heller ikke en eneste Mynt, som man har Grund til at antage præget efter Knuds Tid, hvorfor alle de her omtalte Mynter maae antages at være ældre end 1035.

382—86. 4 hele og en halv, slidte, saa at kun enkelte Bogstaver af Navnene kunne læses.

MÆLDVN (Maldon).

387. + CNVT RE ΛN:) (+ CIOLNOD ON MEL: Typ. II.

388. + — RECX) (+ GODERE ON MÆLD. Typ. II.

389. + — REX ΛNGLOR) (+ GODPINE MÆL. Typ. I.

MERΛNTVN (Merton)?

390. + — REX ΛNGLORVI) (+ ΛDΛ MO NERΛNT. (ell. MON GRANT?) Typ. I.

NIPOR. (ell. IPOR).

391. + CNVT EX ΛNGL.) (+ LEOFSIGE MO NIPOR. Typ. II. 11 Expl.

Om hvilken Stad NIPOR betegner, vover jeg ingen Formodning. Det vilde vel være en for dristig Conjectur at antage NIPOR for en feilagtig Indskrift istedetfor NIDOR og at dette kunde betegne NIDROSIA (Throndhjem). Mærkeligt er det i al Fald, at dette er den eneste blandt alle Mynterne, som har Err og det paa alle Exemplarerne. Den er saaledes af ringere Gehalt end de øvrige. At der paa Adv. staaer REX ΛNGL kan ei gjælde for en Indvending, saafremt en Mynt af Knud med lignende Indskrift paa Adv. kan være præget i Danmark, hvilket Ramus antager. See Det Kongl. danske Videnskabers Selskabs hist. og philos. Afhandlinger 1ste Deel Side 45—46.

NORDPIC (Norwich).

392. + CNVT REX ΛNGLO) (+ ΛSDEID MO NOR. See Pl. X. No. 8, (slidt.)

Denne synes at høre til Knuds ældre Mynter; thi deels er den større end de fleste øvrige Mynter som her omtales, deels ligner Præget Æthelreds (No. II. ovenfor). I Musæet i Upsala haves en Mynt af samme Præg, men myntet paa et andet Sted og af en anden Myntmester. See Schrøder No. 1. Andetsteds vides ingen lignende at existere.

393. + CNVT REX ΛNGLO) (+ EDMVND O NORD. Typ. I.

394. + — — ΛNGLORVI) (+ HO(?)ΛTMAN O NOR. Typ. I.

395. + — — ΛNGLO....) (+ INC ON NORDPICE. Typ. I. (slidt.)

396. + — — ΛNGLORVM:) (+ LEOFPINE MO NORDP. Typ. I.

397. + Adv. s. f.) (+ MΛNΛ O NORDPIC. Typ. I.

398. + — RECX) (+ MΛNΛ ON NORDPI. Typ. II.

399. + — REX ΛNGLOR) (+ OSPOLD MO NOR. Typ. I.

OLDVS (eller NOLDVS).

400. + — — ΛNGLORV) (+ C(?)OLD ON OLDVS. Typ. I.

ORV (eller NORV).

401. + — — ΛNGLO) (+ EDMVND ON ORV. Typ. I. See Pl. X. No. 4.

OXENFORD (Oxford).

402. + — RECX Λ:) (+ ÆGELRIC ON OCXE. Typ. II. 6 Expl.

403. + — REX ΛNGLORVM) (+ ÆLFPINE ON OXEN. Typ. I. 2 Expl.

404. + ENVT REX ANGLORV(sic)) (+ EÐELRIE ON OXSA. Typ. I.
405. + — — ANGLORV) (+ EADPI ON OXSEN. Typ. I.
406. + — — AN:) (+EDPIE ON OEXEN. Typ. II.
407. + — — ANG:) (+ EODPINE ON OEXE: Typ. II.
408. + — — ANGLORVM:) (+ LEOFPINE ON OXSEN. Typ. I.
409. + — REEX A) (+ LIFINE ON ONXEN: Typ. II.
410. + En lignende, men ANG.
411. + — REX ANGLORV) (+ SEPINE ON OXSN. Typ. I.

RVMENEA (Romney).

412. + — REX ANGLORVM) (+ EARDNOÐ RVM. Typ. I.
413. + — REEX A:) (+ EODPINE ON RV. Typ. II. 2 Expl.

SEROBBESBYRIE (Screwsbury).

414. + — REX ANGLOR) (+ ELFELM ON SRO. Typ. I. 2 Expl.
415. + En lignende, men ANGLORVM.
416. + — — AN:) (+ ETSIGE ON SERO(sic). Typ. II.
417. + — — ANG) (+ LEOFSIGE MO SRO. Typ. II. (slidt.)

SEFTESBYRIE (Shaftsbury).

418. + — REX AN:) (+ BOLLA ON SEFTESB. Typ. II.

SERBYRIE (Salisbury — Old Sarum).

419. + — REX ANGLORV) (+ LEOFOLD ON SERBY. Typ. I.
420. + Mdv. f. f.) (+ SPOTA SER. Typ I. (brudt og def.)
421. + — REX A:) (+ PINSTAN ON SERE. Typ. II. 2. Expl.

STANFORD.

422. + — REX AN) (+ EDPINE ON STAN. Typ. II.
423. + En lignende, men ANGL.
424. + — REX A) (+ EGISMAN ON STAN. Typ. II.
425. + — — ANGLORV) (+ LAPELIN MO STA, Typ. I.
426. + ...GLORV) (+ LAPLIN MO STAN. Typ. I. (slidt.)
427. + — — ANGLORV) (+ EADPINE MO STA. Typ. I. Schrøder III. 22.
428. + ENVT REX ANGLO) (+ EODPINE M STA. Typ. I.
429. + En lignende, men ANGLORVM og MO STA.
430. + — REEX A) (+LEOFRIE MO STAN. Typ. II. 2 Expl.
431—32. 2 Varieteter.
433. + — REEX (A):) (+ (LE)OFPOLD ON STAN. Typ. II. (defect.)
434. + — REX ANG) (+ MOROLF ON STAN. Typ. II. 2 Expl.
435. + — REEX AN) (+ MORVLF ON STANF. Typ. II.

436—37. 2 Varieteter.

438. + CNVT RECX Λ) (+ OSPERD O STΛNFO: Typ. II.

439. + En lignende, men MO STΛN.

440. + — REX ΛNGLORV) (+ OSPOLD MO STΛN. Typ. I.

441. + Adv. f. f.) (+ ÐVRSTΛN MO ST. Typ. I.

442. + CNVT EX ΛNG) (+ ÐVRSTΛN ON STΛN. Typ. II. 2 Expl.

443. + — RECX Λ:) (+ ÐVRVLF ON STΛN: Typ. II. 8 Expl.

444. ....T RECX....) (....N MO STΛN. Typ. II. (halv.)

..SVB...

445. + — REX ΛNGLOR:) (+ S...:NE O SVB. Typ. I. (flidt.)

SVÐGEPEORCE (Southwark).

Hildebrand har Side 89 to Mynter med Navnet SVÐGE, hvilke han anseer præ-gede i Sudgar; men, at de snarere maae antages prægede i Southwark, kan sluttes deraf, at i Havneinspecteur Schives private Myntsamling findes en Mynt af Knud med Omskr. ELPI SVÐGP. og paa en Tillægstavle til Beskrivelse o. s. v., som endnu ei er offentliggjort, findes en Mynt af Hardeknud med Omskr. LEOFPIC ON SVÐGEP.

446. + CNVT REX ΛNG) (+ ELFGΛR ON SVÐG. Typ. II.

447. + En lignende, men REX ΛI.

448. + — — ΛNGLORVM) (+ EÐLPIN ON SVÐG. Typ. I.

449. + — — ΛNGLORVM) (+ PVLFSI MO SVÐG. Typ. I.

SVG...

450. + — — ΛNGLORVI) (+ PVLFSTΛN SVG. Typ. I. Beskriv. Till. Cl. 2. No. 61.

TΛNTVN (Taunton).

451. + — — ΛNGLOR—) (+ EDRIC O TΛNTV. Typ. I. Schrøder III. 25.

ÐEODFORD (Thetford).

452. + — RECX Λ) (+ ELFPINE ON ÐEO: Typ. II. 2 Expl.

453. + En lignende, men ONN ÐEO: 3 Expl.

454. + — REX ΛNGLo) (+ EΛLDΛLD M'O ÐEOD. Typ. I.

455. + — — ΛNGLORVM) (+ EDPINE ON ÐEOD. Typ. I.

456. + En lignende, men ΛNGLOR og ÐIOT.

457. + — RECX Λ:) (+ EDPINE ON ÐEOD: Typ. II.

458. + En lignende, men ΛNG.

459. + REX ΛNGLORVM) (+ LEOFPINE MO ÐEOD. Typ. I.

460. + — — ΛNGLo) (+ SPRVNT MO ÐEO. Typ. I. Beskriv. Till. Cl. 2. No. 64.

461. + Adv. f. f.) (+ ÐRHNOÐ M: ÐEO. Typ. I.

462. + — — ΛNGLORVI) (+ PELGHST M'O ÐEOD. Typ. I.

463. + CNVT REX ANGLOꝝ) (+ PELSIT MO ÐEO. Typ. I.
464. ....T REX A....) (....PINE ON ÐEO. Typ. II. (halv.)

TOTA... (Totnes).

465. + — — ANGLOR) (+ LEOFGAR O TOTA. Typ. I. Timm. No. 25?

PERINGAPIC (Warwick).

466. + Adv. s. f.) (+ EÐELPINE ON PERIC. Typ. I.
467. + — REX AN:) (LIFINC: ON PERINC: Typ. II.

PE..... (Wallingford?)

468. + — REX AN:) (+ ELFPINE ON PE.... Typ. II. Schrøder II. 10? (slidt.)

PERA... (Wareham?).

469. + — — ANGLORVM) (+ ELFGAR ON PERA. Typ. I.

PILTVN (Wilton).

470. + — — AN:) (+ ELSTAN: ON PILTVN. Typ. II.
471. + — — ANG) (+ CASIRA ON PILTVN. Typ. II

PINCELCVMB (Winchcomb).

472. + — RECX A) (+ DROPA ON PINCEL. Typ. II.
473. + En lignende, men REX ANG.

PINCESTER (Winchester).

474. + CNVT REX ANGLORV) (ELFSIGE ON PNCST. Typ. I.
475. + En lignende, men PICST. (slidt.)
476. + — RECX A:) (+ ELFSIGE ON PINC. Typ. II. 2 Expl.
477. + — REX ANGLORVM) (+ ELFSTAN ON PINCST. Typ. I.
478. + — — AN:) (+ ELFSTAN ON PINC. Typ. II.
479. + En lignende, lidet forskjellig.
480. + Adv. s. f.) (+ EKFEH ON PINCCS: Typ. II. See Pl. X. No. 6. 4 Expl.

Om man bør læse Ekfeh eller Erfeh, er vanskeligt at sige. Bogstavets Udseende tilraader første Læsemaade. Men paa den anden Side maa bemærkes, at Bogstavet K ikke ellers forekommer paa Mynterne.

481. + — RECX AN) (+ EÐESTAN ON PINC. Typ. II.
482. + En lignende, men RECX A.
483. + — REX ANGLORVM) (+ BREHTNOD ON PINCS. Typ. I.
484. + — — ANGLOR:) (+ CYNNA ON PIN. Typ. I.
485. + En lignende, men ANGLORVM og PINCSTRE.
486. + En lignende, men CNNA ON PINCST Schrøder III. 19?
487. + — REX ANGLOR) (+ LADMER ON PINCE. Typ. II.
488. + Adv. s. f.) (+ LEODMER ON PINC. Typ. II. Beskriv. Tab. I. No. 14?

489. + CNVT REX ᚣ:) (+ LEOFPOLD ON PINC: Typ. II.
490. + — — ᚣNGLO) (+ OᚣDBRIHT ON PINCS. Typ. I. Schrøder III. 49?
491. + — — ᚣNCLORV) (+ ODE ON PINCESTERE. Typ. I.
492. + — — ᚣNGLOR) (+ SIGᚣR ON PINCST. Typ. I.
493. + En lignende, men ᚣNGLORVM og PINCSR.
494. + — — ᚣNGLORV) (+ SIGOLᚣ ON PINCST. Typ. I.
495. + — — ᚣNGL) (+ PINEE ON PINCEST. Typ. II.
496. + — RECX ᚣ) (+ PINC ON PNCESTR:. Typ. II. 2 Expl.
497. + — REX ᚣNGLORVM) (+ PINTSIGE ON PINCST. Typ. I. Schrøder III. 73.
498. + — — ᚣN) (+ PINTSIGE ON PINC. Typ. II.
499. + — — ᚣNGLORV) (+ PVITᚣNE(?) ON PIN. Typ. I. (slidt.)
500. + — — ᚣNGLORVM) (+ PVLFNOᛞE ON PINCS. Typ. I.
501—504. En defect og 3 halve, paa hvilke Personsnavnet ei kan læses.

Uvist Sted.

505—510. Sex Stykker af Typ I, hvor Stedsnavnet er afslidt, med Navnene: ᚣLFPOLD, ERDNOᛞ, LIOFPINE, SIGERIC og SPETINC, samt paa een: ....IROIONOONI. retrograd.

511—513. Tre Stykker af Typ. II., hvorpaa læses: LIFINC ON ....PESPE, LIOFPINE og IODPIE OIN LVNDEO:. (London?).

Foruden disse gives der 8 Stkr. forslidte af Typ. I. og een forslidt af Typ. II., 59 halve og 6 Fjerdeparter (overklippede med Sax), hvilke kun frembyde Dele af de Indskrifter, som her ere anførte. Naar hertil lægges de 117 Stkr. Doubletter, bliver hele Antallet af Knuds Mynter 704, foruden adskillige Brudstykker.

VII. Formeentlig angelsachsiske Mynter.

Pl. X, No. 10—19 fremstiller Mynter med forstørstedelen forvirrede Indskrifter, hvis Præg synes at vise, at de ere angelsachsiske eller maaskee irske. No. 12 og 13 have paa Rev. tydeligen: LEOFNOᛞ Hᚣ og LEOFPINE HᚣMT (Southampton). Med No. 10 sammenligne man hos Ruding Pl. 22 No. 3, paa hvis Adv. læses: CNVT R EOFE (York). Hvis man paa Adv. paa No. 11 kan læse EDRIC, falder Tanken paa Edric Streon eller Erik Jarl. Af No. 19 er der 12 Expl. v. 2 Qv. 23 ᚹᛋ. Foruden de afbildede gives der 13 andre af lignende Præg, men med andre Indskrifter, samt 3 Stykker af samme Præg, som Beskriv. 1ste Cl. No. 293, og een, paa Pl. XII. No. 76 afbildet, der er mærkelig ved Hoved paa begge Sider. ᚣTLO paa Adv. turde maaskee være en Forvanskning af ᚣNGLO. Denne veier 34 ᚹᛋ.

VIII. Irske Mynter.

Sihtric.

1. SIHTRIC REX DYFL) (+ FEREMN MO DYFLI. Typ. som Æthelreds II. Omtrent som Gr. Cab. V. Tab. XVIII. No. 9. v. 24 Æs.
2. SIHTRIC REX DYFLNMI) (+ ELFSTAN ON LEIC. See Pl. X. No. 17. v. 17 Æs.

Disse ere prægede af den normanniske Konge Sihtric eller Sigtryg, som regjerede i Dublin 989—1029. Cfr. Keder Side 22 flg.

Uvis Fyrste.

3. + OLSENHEAMELNEM) (+ FDYEMLISNEOFRH(?). See Pl. X. No. 21. v. 24 Æs.

Denne Mynt har jeg anseet for irsk formedelst dens store Lighed med Sihtrics No. 1.

IX. Svenske Mynter.

Anund Jacob (1018—1034).

1. + ANVND REX IN) (+ VIAH IN SITVN. See Pl. X. No. 22. 5 Expl., v. 1 Qv. 27 Æs.
2. + ANVND REX S) (+ SEPIN.....TVN. See Pl. X. No. 23. v. 23 Æs.

Den første af disse er forhen ubekjendt: den sidste derimod ligner en hos Keder No. 13 og hos Brenner Tab. II.; men er af en anden Myntmester.

X. Dansk Mynt.

Cnut.

+ CNVT REX DENOR. Hoved med opreist Haar og Baand om, synligt fra v. S.) (+ LI. LIOIIHAI....OI... Et lidet Kors. Typ. ligner Pl. X. No. 20. v. 25 Æs. (brudt.)

XI. Bøhmiske Mynter.

Hertug Udalrich (1004—1037).

1. VDALRICVS DVX: Brystbillede, med Fahne og Kors.) (SCS (Sanctus) VVENCESLAVS. Brystbillede med et Kors i hver Haand. Som hos Voigt No. 5.
2. + VLORIC +.....) (+ ILRIIOIVC + ILIOEDNL. See Pl. X. No. 24.

38 Stykker hele og en halv.

Denne og de følgende, paa Pl. X. No. 25—27 afbildede har jeg formodet at være bøhmiske formedelst Navnet paa denne og Haanden paa dem alle, hvilken ogsaa findes paa andre Mynter af Udalrich, som hos Voigt No. 4 og 7. Cfr. Beskr. 1ste Cl. No. 283—85.

Tilligemed Mynterne fandtes nogle og tredive runde umyntede Sølvplader, af Størrelse som Knuds Mynter, og tolv firkantede Plader, hvis Sider variere imellem 5 og 10 Linier. Der var ogsaa en Spænde iblandt, vægtig 1 Lod, hvilken er afbildet midt paa Pl. XIII, samt et Armbaand vægtigt lidt over et Lod, dannet af en simpel Sølvtraad. Endvidere fandtes Brudstykker af forskjellige Smykker og tvunden Sølvtraad, tilsammen vægt. 3 Lod 40 Æs, og endelig afhugne Stykker af Plader og Stænger, vægtige tilsammen 7 Lod.

(Ovenstaaende er en lidt forkortet Oversættelse af Universitetsprogrammerne for 10de Novbr. 1836, og 26de Jan. 1837.)

C. A. Holmboe.

Under den Overbeviisning, at Meget, som for Antikvaren og Historikeren har Værd, gaaer lettelig tilgrunde, eller lemlæstes og forstyrres, naar ei tilbørlig Forsigtighed iagttages og anvendes ved de gamle Gravhøies Randsagning, har det i lang Tid allerede ligget Directionen for det Bergenske Museum paa Hjerte, at kunne, ved en sikker Veiledning til en bedre Udgravningsmethode, faae hine Ulæmper afværgede, og Gravhøiernes ofte mærkværdige Indhold saaledes nogenlunde betrygget for Overlast og Sønderlemmelse. Det var derfor Directionen saare kjært, at finde i "Wilhelmis Beschreibung der vierzehn alten Deutschen Todtenhügel, welche in den Jahren 1827 u. 1828 bey Sinsheim in dem Neckarkreise des Großherzogthums Baden geöffnet wurden, Heidelberg 1830" den Methode anført, som Forfatteren omsider efter flere Forsøg har anvendt, idet han erkjendte den for den retteste. Denne Methode har Directionen prøvet, og troet med nogle Tillæg, der ligeledes grunde sig paa Erfaring, at burde anbefale. Til den Ende foranstaltede den trykt, og over hele Riget gratis uddeelt, 1000 Expl. af efterfølgende

Anviisning

til paa den letteste og nøiagtigste Maade at undersøge gamle Gravhøie.

Gravhøiene fra Oldtiden ere enten sammenlagte af store Kampestene, eller de ere dannede af Jord og Gruus og Stene i en Blanding, for det meste runde af forskjellig Omfang og Høide, dog ogsaa langagtige med skarpe Vinkler eller spidse til Enderne. Disse Sidste, der gjerne ere temmelig lave, kaldes almindeligen Skibshøie, og have sædvanlig, naar de ere vinklede, en opstaaende Steen ved hvert Hjørne, eller, naar de ere spidse mod Enderne, en opstaaende Steen ved hver Endespids.

At undersøge disse Sidste er intet vanskeligt Arbeide; thi man kan udgrave eller udkaste dem fra begge Ender, og saaledes, med den Varsomhed, som al Høigravning fordrer, komme efter hvad der maatte indeholdes i dem.

At randsage de Førstnævnte er derimod et besværligt og kostbart Arbeide; thi skal det skee tilgavns, da maa al Steen, lige fra Yderkanterne af og indtil Høiens Midte, bæres bort fra Høien i saa lang Afstand som muligt, for at vinde Plads, ligesom det med al Omhyggelighed maa forebygges, at ikke Stenene rulle ned, og beskadige, hvad der kan være henlagt i Høien. Man har

troet, at dette ogsaa kunde forebygges ved at kaste Høien ud fra oven af; men, er denne af viid Omfang, da lader saadant sig kun vanskelig gjøre.

Hvad endelig Jord- og Gruushøiene angaaer, da har man hidindtil anseet det retteſt, at gjennemskjære dem fra Foden af i en Retning af Øst og Veſt. Vistnok kom man paa den Maade til Gravkammeret, der gjerne ligger i Midten, og som ofteſt paa Høiens Bund, eller lidet over den omgivende Jords Overflade, og man kunde da faae efterſøgt hvad der i dette Gravkammer maatte være at finde. Men, da man i Hedenold, efter at den oprindelige Høi var lagt, ikke sjelden satte Urner og Kjedler med den Dødes brændte Been og Aske ind, eller endog anlagde nye Gravkammere for nyere Ætlinge i Yderſiderne af den gamle Fædrenehøi, saa kan man ikke antage, at en Gravhøi er tilstrækkelig randsaget, med mindre man har aldeles omkastet den. Der gives enkelte saa smukt dannede Gravhøie, at man bør tage i Betænkning at gjøre dette, for ikke omsider at forstyrre alle Minder af dette Slags; men er en Gravhøi allerede beskadiget, eller finder man sig af særegne Grunde beføiet til at ville randsage den nøiagtig, da gjør man dette paa den letteſte og hensigtsretteſte Maade, og kan i korteſte Tid faae Arbeidet gjort, ved at anbringe flere Arbeidere, naar man fra en i Høiens Toppunkt nedrammet Pæl, ved en om samme bunden Line med et tilspidset Træstykke eller en Jernkile i Enden, afstikker forskjellige concentriske Ringe af omtrent 2 à 3 Alens Afstand fra hverandre, som følgende Figur udviser:

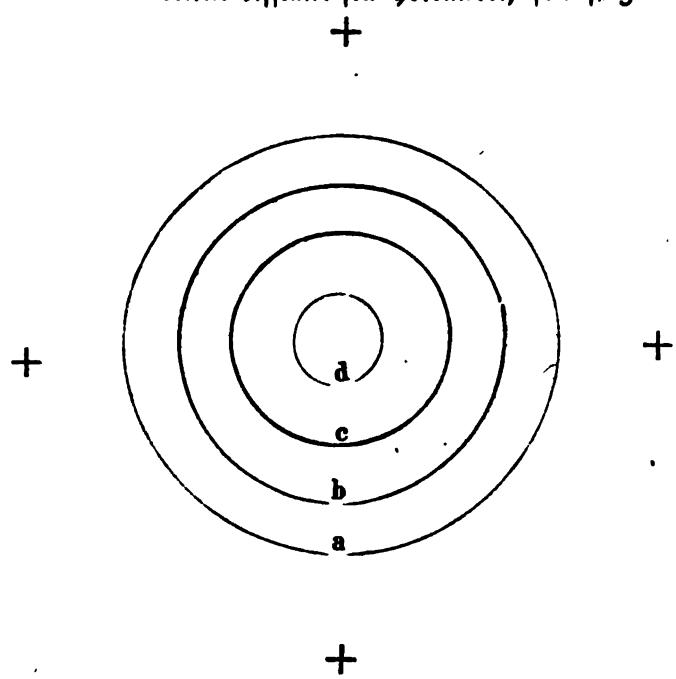

Disse Ringe kan man derefter gjøre end mere mærkelige, ved at nedramme smaae Træpæle rundt om i enhver af dem. Nu begynder man Arbeidet ved Foden af Høien imellem a og b, og løsner først, ved Hjælp af Hakken og Jernstøren, de Stene, som i dette Mellemrum maatte findes, og kaster dem udenfor Ringen a, saa langt bort, som Leiligheden tillader, hvorved der vindes Plads for de paafølgende Udkastninger; og var det godt, om man fik saa vidt muligt kastet disse Stene sammen i de med + betegnede Steder udenom Høien. Derefter arbeider man med Spaden, for at skaffe Jorden og Gruset bort indtil den Dybde, som kan antages at have været Høiens oprindelige Grundlag, hvilket man da følger under hele Gravningen, indtil man kommer til Ringen b, under hvilket Arbeide man ligeledes kaster Jorden og Gruset saa langt udenfor Ringen a, som skee kan. Naar Steen og Jord og Gruus ere udkastede af Rummet mellem a og b, og Grundfladen er reen i dette Mellemrum, der nu danner en Fordybning, saa udgraver man paa samme Maade Rummet mellem b og c, og kaster atter Fylden fra sig saa langt bort man kan, og Stenene saa vidt muligt i de med + betegnede Dynger, men tager nøie vare, at man kommer ned til Grundfladen i fortløbende horizontal Retning. Arbeidet fortsættes paa samme Maade mellem alle Ringene indtil den midterste; men da den midterste, eller endog den næstmidterste Ring turde muligen blive for høi til at faae udkastet paa eengang, saa gjør man bedst i, ikke at udgrave den næstforegaaende Ring lige til Bunden, førend man har kastet noget af Toppen af den efterfølgende bort, og saaledes formindsket den lodrette Høide, hvorpaa man da efterhaanden udgraver enhver Ring til Bunden.

Alt hvad der maatte være at finde i Gravhøien, fra dens Yderside af og indtil dens nederste Bund, maa paa denne Maade komme for Dagen, naar man omhyggelig undersøger alt det Udgravne. Men med Hakken og Støren og Spaden maa man gaae varlig tilværks, for ei at sønderbryde eller beskadige noget i Høien Nedlagt; og viser der sig Tegn til Saadant, da maae alle Jerninstrumenter lægges tilside, og hellere arbeides med Træredskaber, eller endog med bare Hænderne, for læmpelig at faae Alt løsrevet rundt om det Fundne, og derefter varligen at tage det ud. Støder man ved Gravningen af en Ring paa Noget, der for en Deel ligger under en anden Ring, da maa man give sig Tid, og ikke løsbryde Noget, førend den følgende Ring, eller et Stykke af samme, er udgraven. Finder man en Gravurne, eller Leerpotte med Aske og brændte Been i, da maa man ikke strax ville tage den ud, men lade den i flere Timer staae udsat for Luften, at den kan hærdes, og da bør man varligen stikke en Spade ind under den og bortbære den med Forsigtighed, uden at skille den ved den nærmest vedhængende Jord, ellers gaaer den istykker. Asken og Benene, og hvad andet der maatte være nedlagt i Urnen, maae ikke kastes ud af den, og Laaget, om Saadant findes, samt Stenen, hvorpaa eller hvorunder den hvilede, maa op-

bevares. Af det Fundne, om hvilket man bør nøie antegne, i hvad Orden og i hvad Afstand fra hinanden det findes liggende, maa intet sønderbrydes eller bøies eller skjæres i. Musæet i Bergen modtager Saadant og Beskrivelser derover med Taknemmelighed, og betaler metalliske Sager, som det er tilladt at afhænde, efter Omstændighederne endog over deres Metalværd.

Bergen, i Directionen for Musæet d. 13de Aug. 1836.

Christie. Neumann. Konow. Sagen. Bull. Christie. Brømel. Hesselberg.

Undersøgelse om det gamle Høvdingesæde Thornberg (Mons-Spinæ) og dets Beboere.

(Af Gerhard Munthe.)

(Pl. XIV.)

Ethvert gammelt Familiesæde, som saadant, laaner af dets fordums Beboere en Interesse, der staaer i Forhold til disses større eller mindre historiske Vigtighed. Vi troe derfor med Rette at kunne betragte Thornberg som et af de mærkeligste i den norske Middelalder. Førend vi begive os til Undersøgelsen af selve Stedets Beliggenhed, skulle vi derfor korteligen omtale dets gamle Beboere. Af disse var Lendermanden Alf af Thornberg (Þornberg, Þornsberg) [1]) en mægtig Høvding og nær beslægtet med Kongehuset. Han nævnes

[1]) Hos Peder Clausson (see Formn. Sag. 9 B. S. 96, cfr. Nor. Kon. Sag. IV. 392) er Stedet kommen til at hedde "Throndberg". Af saadanne og lignende Feil og Forvanskninger har denne gamle, forøvrigt saare fortjente, Forfatter, en Mangde, som dog maaskee for en Deel bør skrives paa Udgiverens Regning, og af hvilke vi nu kun skulle paapege een, som forekommer sammesteds

i Aarene 1253—60. I det førstnævnte Aar var han Befalingsmand paa Søndmør og opholdt sig i Borgund [1]), i det sidste tog han Deel i Slaget ved Kalø paa Romerige, hvor han anførte en Deel af Hertug Skules Tropper, og tabte i denne blodige Strid sin Broder Aoldein [2]).

Bemeldte Alf var gift med Ingeborg, Datter af Baard Guthormsson paa Reine i dennes andet Ægteskab med Rangfrid, Datter af Erling paa Qvien (ford. Hvidin, Qvidin-Qvidne i Vangs Præsteg.), Lendermand i Valders [3]). Hans Hustru var altsaa Hertug Skules Søster og Halvsøster til Kong Inge Baardsson, følgelig en Faster til Margretha, Kong Hakon Hakonssøns Dronning. Alf af Thornberg, som det hedder skal være død 1278, havde i dette Ægteskab [4]) Sønnen Erling kaldet Unge, der forekommer som en af de meest ansede Lendermænd i Kongerne Hakons, Magnus's og Eriks Regjeringstid. Man finder ham saaledes at have bivaanet Kong Magnus's Bryllup i Bergen 1261; var 1263 med Kong Hakon paa Toget til Skotland, hvor han blandt andet deeltog i Slaget ved Largis eller Largs. Han var i Kirkevaag og overværende, da Kong Hakon døde den 16de December, og blandt dem, som først i det følgende Aar (1264) overførte Kongens Lig til Bergen [5]).

S. 104 cfr. S. 222 nemlig: Benedict aff Gummenas i Valders istf. Bened. af Gumanes paa Ringerige.

[1]) Sturlunga S. 2 B. 5 þáttr Cap. 23. Borgund i Sognet af samme Navn, der i Fortiden stedse maa have været Central- og Hovedpunktet paa Søndmør, synes paa hiin Tid og senere den i Middelalderen ei at have havt liden Vigtighed. Det var paa den Tid en Kjøbstad eller Handelsplads, der i det mindste havde trende Kirker, nemlig: Christ-Kirken, St. Peters K. og Matthiæ (Mattes) K., af hvilke den førstnævnte maaskee var sloifet — eller var dog berøvet en Deel af dens Jordegods — i Aaret 1428 (Aslak Bolts Jordeb. Mss.). Desuden synes det næsten vist, at Borgund endnu har havt en fjerde Kirke, nemlig vor Frue- eller Mariæ-Kirke. Hertil kommer, at Skibet og Choret af den nærværende Margaretæ Kirke vidne om en saa høi Elde, at den ogsaa gjerne kan have været til paa hiin Tid. Imidlertid er det dog ikke troligt, at alle disse Kirker have existeret paa een Gang. Til St. Peders Kirke hørte desuden, som paastaaes, et Kloster af samme Navn; dog herfor har man neppe historisk Vished, men det maa vel snarere ansees for en paa Sagn og utydelige Ruiner grundet Formodning; i alt Fald kan det kun have været et Filial-Kloster. (Strøms Søndm. Beskr. 2 Part S. 68—75. cfr. Krafts Norg. Beskr. 5 B. S. 116—17 og Biskop Neumann i Budst. 6 Aarg. S. 597—99.).

[2]) Håkon S. Cap. 198, 218, 219. [3]) Fornmanna S. 9 B. S. 96.

[4]) Hvorvidt Benedict eller Beinkt Alfsøn, som levede 1277, var denne Hr. Alfs Søn, tør man ikke bestemme.

[5]) Håkon S. Cap. 309. 310. 319. 326. 328. 330.

I Aaret 1276 blev han m. fl. valgt til at være Voldgiftsmand i Stridighederne mellem de kongelige Brødre Valdemar og Magnus i Sverrige [1]). Han nævnes først blandt de Baroner, som i det følgende Aar borgede for Opfyldelsen af Foreningen af 9de August i Tønsberg imellem Kong Magnus og Erkebiskop Jon [2]).

Erling Alfsøn var Sysselmand (Præfectus) i og uden al Tvivl forlehnet med Borgesyssel [3]), hvor han formodentlig har været 1275, da den svenske Kong Valdemar Birgersøn efter Slaget ved Hova i Vester Götland tog sin Tilflugt til ham tilligemed sin Søn Erik, som han efterlod hos Erling [4]); samt 1277, ifølge Kong Magnus's Brev til Borgarthingsmændene af 23de September [5]). Han afgik ved Døden i Aaret 1283 [6]).

Herr Erling Unge havde, som med Vished vides, tvende Sønner Alf og Finn [7]) og rimeligviis en Datter Ingeborg, der blev gift med Baronen og Ridderen Hr. Thorer Hakonssøn [8]), af hvilke den Førstnævnte maa anseés for en af sit Aarhundredes berømteste og paa sin Tid den navnkundigste Mand i Norge, ikke alene ved sin Tapperhed og sit daadfulde Liv, men ogsaa ved sin skrækkelige Død. Derfor tale hartad alle nordiske Krøniker og Annaler om hans Skjæbne og Bedrifter; derfor tilhører han Sagnet ikke mindre end Historien.

I Aaret 1276 finde vi ham først nævnt [9]). Ufreden med Danmark og de tydske Stæder (Hansestæderne) var det, som gav Alf Erlingsøn Leilighed til at erhverve sig Berømmelse som Søhelt. I Aaret 1284 anførte han en Deel af den norske Flode, hvormed han gjennemkrydsede de danske Farvande og borttog mange danske, tydske og frisiske Skibe; indtog og plyndrede det dengang vigtige Skanør i Skaane, samt Laugholms Slot i Halland, og hele den nordre

---

[1]) Torfæus IV. p. 362.
[2]) Thorkelins Diplomatarium T. 2. p. 66—73.
[3]) Torf. l. c. p. 374. cfr. p. 361.
[4]) Suhm Hist. af Danm. 10 T. S. 720.
[5]) Thorkelin l. c. p. 79, hvor han kaldes Kong Magnus's Frænde, men ved en Feil er kommen til at hede "Erik". Hos Suhm l. c. S. 763 er hans Navn blevet fordreiet til "Erland".
[6]) Ifølge Flatøe Annalerne. [7]) Torf. l. c. p. 362.
[8]) Saml. t. det norske Folks Sprog ɔc. 1 B. S. 150—53.
[9]) I et Diplom, som er aftrykt hos Torfæus l. c.

Kant af Jylland, som, efter den Tids Maade at føre Krig paa, blev grusomt hærjet ved Ild og Sværd [1]).

Under Krigen det følgende Aar indtog, plyndrede og brændte han Horsens, Kalundborg og mange af de danske Øer. De vendiske Stæder udrustede derpaa 30 store Kogger imod ham, vel besatte med Mandskab, men vendte efter otte Ugers Forløb tilbage, uden at have kunnet udrette noget. Alf kom derimod tilbage til Norge med stort Bytte [2]).

Aaret derpaa (1286) blev han, vel mere for sin Tapperhed og de Tjenester han havde vist Fædrenelandet, end formedelst sit Slægtskab med Kongen, ophøiet til Jarl eller, som man med et fremmedt Ord sædvanlig kalder det, Greve [3]).

---

[1]) Suhm l. c. S. 883—84.

[2]) Ann. Esromenses Script. R. D. T. I. p. 247-48. K. Erik's Kron. nye danske Magaz. 5 B. S. 192. Huitfeld 1 B. S. 288. cfr. Suhm l. c. S. 900-901.

Paa en Tid, da man endnu var ubekjendt med Krudtet, og forøvrigt i Krigskunstens Barndom, var det neppe at vente, at en Søkrig, under de forhaanden værende Omstændigheder, skulde være bleven ført anderledes. Havde imidlertid den danske Flode, i dens daværende vistnok maadelige Forfatning, dog vovet nogensinde at byde Alf Spidsen, hvortil vi intet Spor finde, saa maatte vel allerede dette have fremkaldt mere afgjørende Resultater, og givet denne Krig en anden Charakteer. Naar Alf Erlingsøn af nogle gamle danske Krønikeskrivere og Annalister (see de ovennævnte og efter dem Hamsfort. Script. R. D. T. I. p. 293) paa Grund af denne Søkrig gives det forhadte Navn "Sørøver", saa er det ikke saa meget at undres over, som at ogsaa nogle nyere Forfattere, fornemmelig S. L. Baden (see især hans Afhandling: Bidrag til Sædelighedens Historie i Norge, Budst. 4 Aarg. S. 448 f), charakteriserer ham paa samme Maade, da dog vel enhver Fordomsfri, med Kundskab om Norges daværende Krigsforhold til Danmark, maa erkjende en saadan Bedømmelse for aldeles uskjellig. Den anførte Forfatters Afhandling bærer forøvrigt heelt igjennem Præget af den mørke Sindsstemning hos en Mand, der, paa den Tid han skrev, var nedtrykt af Kummer og Ulykke; hvorfor hans Arbeide vistnok forsaavidt har Krav paa en noget skaansommere Bedømmelse.

[3]) Script. R. D. T. II. p. 195. Torfæus IV. p. 375. Saga Arne Biskp. Cap. 57. tilføier dens korte Beretning, om at Kong Erik gav Alf Erlingsøn Jarls Navn, disse Ord: "til at hann verdi Noreg rámi." Det berettes sammesteds, at det Rygte gik (1286), at de Svenske vilde angribe Norge og brænde Viken, hvorfor K. Erik stævnede fra Island 40 Mand af hver Fjerding, samt alle haandgangne Mænd — efter Alf (Erlingsøns) Raad; cfr. Annal. Isl. Regii i Script. R. D. T. III. p. 118. Blandt de norske Magnater i Kong Eriks Tid, som næst Alf Erlingsøn synes at indtage den første Plads, er Audun Hugleiksøn til Hegranes (i Jylsters Pstgd. i Sondfjord), der ligesom Alf var beslægtet med Kongehuset, og ligesom denne har faaet en forøget Navnkundighed ved sin sørgelige Skjebne. Bemeldte Audun med Tilnavn Hestakorn siges (i Ann.

Samme Aar gik Hr. Alf Erlingsson som Gesandt til England og

Isl. vetusk. Script. R. D. T. II. p. 195 og 2de utrykte islandske Annaler, hvilk Suhm l. c. S. 948. betegner med No. 414 og 428) ligeledes at have faaet Jarlsværdigheden 1286 samtidig med Alf Erlingsson, og tilføie endog, at han skal være bleven Jarl over Island. De vi ei have fundet, at nogen senere Forfatter har draget de anførte Annalers Beretning herom i Tvivl (see blandt andet Torfæus IV. 375, Suhm l. c. 948. Werlauff i andh. Annal. 1 M. 88 ff. efs. nord. Tidsskr. f. Hist. 2 B. 405 o. f. v.), saa tage vi denne Anledning til at paavise det formeentlig Urigtige i deres Paastand.

Det maa nemlig antages, at hvis de islandske Annalers Udsagn medførte Sandhed, da maatte Auduns Jarlstitel være bleven anført i de authentiske Documenter senere end 1286, i hvilke han forekommer, eller hans Rang være at spore af den i Alder eller Værdighed grundede Orden, hvori han blandt Kongens andre Raadgivere findes nævnt, hvilken Orden alle Diplomer fra hine Tider vise at være iagttaget, som oftest med stor Nøiagtighed. Men dette er ikke Tilfældet. Det første Document, hvori han forekommer efter hans foregivne Ophøielse til Jarlsværdigheden, er i Kong Erik og Hertug Hakons Beskyttelsesbrev for de danske Fredløse af 25 Juni 1287, altsaa Aaret efter. Her nævnes han ikke alene udtrykkelig med Prædicatet "Baron", men anføres — ventelig efter sin Alder blandt disse — som den fierde i Ordenen (Thorkelins Dipl. T. 2 p. 110.) I et Document hos Rymer (Acta publ. T. II. p. 479) fra 15 Mai 1290 tillægges ham — "Odwyni de Hagernes" — ligeledes Titelen "Baron", og nævnes efter Tiricius de Campisludi (Terricius de Campoludi eller Terri de Chaump de Jeu, som han kaldes i et fransk Brev sammesteds p. 446, d. e. Þyrekr eller Didrik af Leikvangr, nu Leganger, formodentlig Stedet af dette Navn i Sogns Fogderie.). I Kong Eriks Fuldmagt for Hr. Audun af 24de Junii 1295 til paa hans Vegne at stifte Forbund med den franske Konge Philip imod Kong Edvard I. af England, kalder Kongen ham "Audenum Huglati dominum de Hegranes carum consanguineum et Secretarium nostrum" (Thorkelin l. c. p. 166. cfr. 163). Hos Sartorius (Urkundl. Gesch. d. Urspr. d. deutschen Hanse, herausgegeben v. Lappenberg 2 B. S. 738) findes et latinsk Brev fra Hr. Audun selv, dat. Tunsberg in vigl. b. Francisci confes. (3die October) 1298, til Stæderne Lybeck, Rostock og Stralsund (de slaviske eller vendiske Østæder) hvori han kun skriver sig: "Odewinus de Hegrenes, Thesaurarius illustris dom. regis Norwegie"; og endelig i et Vidnesbyrd dat. tre Nætter efter Agathamesse (8 Febr.) 1299 (ikke 1298, som Thorkelin l. c. p. 204 har, og efter ham Suhm II T. S. 302), af (Ridderen) Arne i Grasgard, Eirik Lagmand og alle Raadmændene i Bergen, angaaende en Gaardhandel — nævnes han simpelt hen "Hra. Auduni Huglaikssyni" (cfr. Schøn. Domk. Beskr. Anh. S. 59. efter Dipl. A. Magn. Fasc. 21. No. 4.). I den troeværdige Biskop Arne Thorlaksens Saga (Cap. 57.) siges vel, at Alf Erlingsson fik Jarlsnavn 1266, men ikke et Ord om at Audun Hestakorn nød den samme Udmærkelse. Ikke heller M. Absalon Pedersøn, der paa flere Steder omtaler Audun og hans sørgelige Skiæbne (see Suhms Saml. 2 B. 1 H. S. 71, 94, 96.) veed noget om hans Jarlsværdighed at berette; ligesaalidt den lærde Finnr Jonsson, see hans Hist. eccl. Island. T. II. p. 7. 35. Alt dette vel overveiet, tage vi ei i Betænkning at paastaae, at Beretningerne om Audun Hestakorns Ophøielse til Jarl ingenlunde kunne tillægges Troværdighed, men antage, at de ommeldte islandske Annalister, som let tænkeligt, kunne have ladet sig forlede af et falsk Rygte til at gjøre deres Anteignelser derom. Naar man endelig drager sig til Minde, at de norske Konger, i mere end halv-

Frankrige [1]), hvor han endnu opholdt sig i Junii og Julii Maaneder 1287 [2]). Med hans Tilbagekomst fra denne Gesandtskabsreise dalede hans Lykkestjerne.

Drabet paa en af Kongens første Mænd og Raadgivere, Baronen og Ridderen Hr. Halkell Øgmundssøn (Krokedants) paadrog ham Fredløshed og Landflygtighed. Han tog nu sin Tilflugt til Sverige, hvor han nogen Tid skjulte sig i et Kloster [3]); men med Krigens Udbrud i Aaret 1289 forgik ham Taalmodigheden; han forlod — skjøndt uden at være forsonet med sin Konge — Klosteret, og ilede atter til de danske Farvande, sine Landsmænd til Understøttelse. Som Fredløs kunde hans Caperier eller Krigsforetagender ingen egentlig Forbindelse have med den øvrige norske Flodes Operationer, men han var nødt til, som Huitfeld udtrykker sig [4]), at løbe paa sin egen Haand. Under disse Omstændigheder vilde Ulykken omsider, at han det følgende Aar 1290 blev fangen i Skaane af de Danske, som — neppe fordi han ei hørte til Norges autoriserede Krigere [5]), men vel snarere af barbarisk Hevnlyst — (der vistnok finder nogen Undskyldning i Tidsaanden) lode ham levende radbrække og lægge paa Steile østen for Helsingborg [6]), hvilken umenneskelige

---

tredie hundrede Aar før Kong Erik, almindeligviis ikke havde anseet det for tjenligt, at tildele Jarlsværdigheden til flere end Een ad Gangen, saa skulde det ogsaa have været en besynderlig Anomalie, om denne Konge paa een Gang havde udnævnt tvende Jarler i Landet. Hvad forøvrigt Hr. Audun Hugleikson angaaer, da blev han, som bekjendt, formodentlig efter at Hakon havde besteget Thronen, 1299 fængslet, og d. 2 December 1302 — hængt paa Nordnæs ved Bergen. See videre om ham Werlauf i Antiq. Annal. 1 B. S. 88 ff.; cf. Saml. t. d. norske Folks Sprog ɔc. 1 B. S. 136 ff.

[1]) Cfr. Suhm II T. S. 19. 29.

[2]) Rymeri Foedera II. p. 323-24. Cfr. Thorkel. Annal. 159—60.

[3]) Cfr. Saml. t. d. norske Folks Sprog ɔc. 1 B. S. 168.

[4]) 1 B. S. 302. Cfr. Annal. Min. Wisbyensi. Script. R. D. T. I. p. 256.

[5]) Havde man taget Hensyn hertil, vilde vel ikke Kolbein Ratteryg, Skibshovedsmand i den kongelige Flode, som Aaret forhen formedelst Storm og Uveir strandede paa den danske Kyst, og derved geraadede i Fangenskab, være bleven halshuggen, tilligemed den af Havsnød reddede Deel af sit Skibsmandskab. Huitf. S. 299, cfr. Arne B. Saga S. 115.

[6]) Der fortælles (i Ann. Minor. Visby. Script. R. D. T. I. 256, Torf. IV. 382.), at det skede efter Drosten David Thorstensssøns Raad. I en af de gamle Viser om ham (Udvalgte danske Viser fra Middelalderen II. No. XCI.) hedder det blandt andet, at han, efter at være fangen, førtes i Bolt og Jern til Helsingborg, hvor Dronning Agnes just opholdt sig. Da hun tillod sig at spotte med hans uanseelige Vært, skal han dertil have svaret: at hun aldrig levede den Dag

Behandling, et Fosfer af Hevngjerrighed og Barbarie, først fra nu af kom i Brug [1]).

To Aar efter Alf Jarls Død blev hans Lig bragt til Tønsberg af hans Svoger Hr. Thorer Hakonssøn (Thorer Biskopssøn) [2]). Hvis hans Søster Ingeborg, som døde først længe efter denne Tid, nemlig d. 14. Januar 1309 (?), er bleven begraven, som det synes, i St. Olafs Kloster i (ved) Tønsberg [3]), saa kunde man tænke sig dette at være skeet af den Aarsag, at hendes Broder hvilede sammesteds.

Hvor overordentlig hans Tapperhed og Krigerheld ere blevne anseede af hans Samtidige, derom giver M. Absalon følgende Vidnesbyrd [4]): "Og "efterdi hand var saa lyksalig udi Krig at hand fik baade Skotland, Engeland, "Danske- og Hanse-Stæder noch at tage vare; da beklaffede de hannem, og

---

hun fødte saadan Søn — og at han gjerne vilde bortgive sin baldyrede blaae Kappe for at sove en Nat hos hende, da hun saa vist vilde bede for ham (han skal nemlig have været en stor Elsker af Kjønnet); men herover blev Dronningen saa vred, at hun slog sin Haand i Bordet og sagde, at han skulde klæde Steilet for Folk gik tilbords o. s. v, hvorpaa han blev ledet østen for Helsingborg og der levende radbrækket og lagt paa Steile.

[1]) Suhm II. T. S. 86. see ogsaa Falsens Norg. Hist. 4 D. S. 188—90. I en nyere Stamtavle over Alf Jarls Slægt og formeentlige Descendenter (som Hr. Justitiarius Berg engang har havt til Laans af Prof. Abr. Kall) — der iblandt de groveste Feil og Anachronismer, dog ogsaa indeholder noget rigtigt — findes anført, at "han (Alf Erlingsson) tilsidst (1239) forenede sig med Marsk Stigs Parti, da han med ham var i Slægt". Suhm (II. T. S. 70) anfører vel ei dette som noget Factum, men ytrer det dog som en Formodning — uden iøvrigt at berøre det anførte Slægtskabs Forhold — og antager "at dette især har været Aarsag til, hvi de Danske i næste Aar behandlede ham saa grumt", hvilket vi maae lade'staae ved sit Værd. Men naar der i samme Slægtregister videre tilføies: "at han byggede sig en Søroverfæstning ved Stanør, hvorfra han forurolige de danske Strømme", saa er vistnok dette ligesaa uhistorisk og ubevisligt, som det maa synes urimeligt, at sligt kunde skee i Løbet af eet Aar eller kortere Tid. Hvad Alfs ommeldte Slægtskab til Marsk Stig angaaer, saa har ventelig Stamtavlens Forfatter havt Hensyn til Huitfeldts Beretning (1 D. S. 247—48) ifølge hvilken Kong Hakon 1257 skal have givet Stig Andersson sin Datter Ingeborg til Ægte. Naar dette forholdt sig rigtigt, saa vilde altsaa Stigs Hustrue have været en Tremænning eller Nærsødskendebarn til Alf Erlingsson; men da man i paalidelige Kilder ikke finder at K. Hakon har havt nogen Datter af saadant Navn, saa kan denne Efterretning vel neppe tillægges Troværdighed. Cfr. Suhm 10 T. S. 332—33 og Torf. IV. 278.

[2]) Saml. t. d. norske Folks Sprog ɔc. 1 B. S. 149 f.

[3]) l. c. S. 153. cfr. S. 152 Not.

[4]) Saml. t. d. danske — og norske — Hist. 2 B. 1 H. S. 46.

"sagde at hand var en Troldkarl, og udrettede sin Sag alt med Djevelens Kunst. "Men af de vise Mænd var hand ikke holden for nogen Troldkarl, men for en "tapper lykkalig Krigsmand" [1]).

Endnu haves tvende gamle Viser om Hr. Alf, af hvilke især denne: "Synden seile de tydske Mænd, alt baade med Miel og Malt, Alven ligger i "Øresund, og tager det fra dennem alt" o. s. v. [2]), som allerede var et almindeligt Qvad i Midten af 16de Aarhundrede [3]), kjendes og synges af menig Mand end den Dag i Dag [4]).

Alf Jarls Vaaben skal have været et deelt Skjold; i første Feldt en halv Lilie, i det andet tre pælviis satte sexbladede Roser [5]). Andre tillægge ham i andet Feldt to pælviis satte sexoddede Stjerner [6]).

Alf Erlingsøn forekommer i gamle Krøniker, Viser, Breve ɔc. under

---

[1]) Her anfører samme Forfatter et Par Fragmenter af hans udenlandske Correspondence, der ogsaa findes hos Torfæus (IV. 377, og efter ham hos Suhm II. T. S. 27—28.). Det ene er af en Skrivelse, han modtog i sine lykkelige Dage fra den svenske Konge Magnus Ladulaas; det andet af et Brev fra ham selv til den skotske Seneschal, hvori han fører et characteristisk, djærvt Sprog. Det første især forekommer os saa mærkeligt, at vi ei tage i Betænkning ogsaa at meddele det her. Kong Magnus siger deri:

"Efterdi Gud haver givet Dig saadant Held, at Dit Rygte er vide udbredt over mange Ri"ger og Lande, Dine Venner til megen Glæde og Dine Fiender i Sandhed til Skræk og "Angest, saa raade vi Dig, at Du ei foretager Dig noget ubesindigen og uden Overlæg, thi "Du indseer selv, at de Anslag gaae bedst for sig, som man begynder med velberaadt Hu og "Sind, paa det at Din Ære, som Du ved Rygtets Hjelp har faaet, ei skal ved noget Van"held formindskes, og endog alting nu gaaer Dig efter Ønske, saa fordrer dog Tingenes "Orden, at Du maa gribe alting an med Forsigtighed."

[2]) Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen II. No. XC. XCI., hvor dog denne norske (?) Vise ei findes optagen.

[3]) Saml. t. d. danske Hist. l. c. S. 46.

[4]) Det Billede af Alf Jarl, som den yndede Danske Digter Ingemann har givet i sin historiske Roman "Erik Menveds Ungdom", har efter vort Bekjendtskab til Personen at domme, i det Hele taget intet tilfælles med Originalen. Ivrigt synes denne Helts mærkelige Liv, hans verlende og tragiske Skjæbne, at maatte afgive et særdeles bequemt Stof til episk eller dramatisk Behandling for vore Digtere.

[5]) Maaskee har Forfatteren af den ovennævnte Vise No. XCI. havt Hensyn hertil, naar han i 12te Vers lader Alf sige: "Jeg gav dertil min Kaabe blaae, er skaaren i (broderet med) Roser og Lilier" ɔc.

[6]) Dansk-norske Adels-Lexc. 1 B. S. 7.

mange og saare forskjellige Navne, saasom: Oliverus de Monte Spine, O. de Spinit, O. de Monte, Oliverus Comes de Sarffsburg, Saresburg, Sarburg, Alverus Evengisselson, Liden og Mindre Hr. Alf, Alfgrand, Alfus Grandis, Milder Alf, Vilder Alf o. s. v.

Hans Tilnavn "Liden" eller "Mindre" vidne om hans liden Vært, af hvilket sidste — som Werlauff allerede har bemærket [1]) "Milder" er opkommet ved en Feiltagelse; og derfra igjen "Vilder" ved en Trykfeil hos Huitfeld. Samme Forfatter gjør ligeledes opmærksom paa, at "Grand" ikke maa forklares af "stor" (grandis), men af det gamle (endnu almindelige norske) Ord: granr o: tynd, smækker, spæd, som man har givet en bogstavelig latinsk Oversættelse.

Det er som Gesandt i Diplomer fra 1286—87 at Hr. Alf Erlingsson nævnes: Oliverus de Monte Spine (hvorom nedenfor) og Oliverus Comes de Sarffsburg ꝛc. At herved er meent den gamle Stad Sarpsborg, der, som bekjendt, var beliggende i Provindsen Borgesysel, derom kan vel saa meget mindre være nogen Tvivl, som der ikke findes eller fandtes noget lignende Stedsnavn i vort Fædreneland. Det maatte desuden være et betydeligt Sted, som hans Jarlsværdighed skulde være sat i Forbindelse med. Da hans Fader, som ovenfor er viist, var forlehnet med Borgesysel, saa er intet rimeligere, end at Sønnen har fulgt ham i denne Forlehning, og at hans Jarlsværdighed, da han dertil ophøiedes, blev benævnt efter det betydeligste Sted i hans Lehn, hvoraf desuden det hele Distrikt førte Navn. Torde man fæste Lid til hvad en af de gamle Viser om ham beretter, at han havde 15 Herreder i Lehn, saa vilde dette tjene til at bestyrke vor Mening, da Borgesysel, med Undtagelse af Mossedal, netop udgjorde saa mange Herreder eller Skibreder [2]).

Alf Jarl har rimeligviis hverken været gift eller efterladt sig Børn; havde dette været Tilfældet, vilde man vel neppe saa ganske have savnet Oplysning herom. Vel angives paa den allerede ommeldte Stamtavle [3]) den før og under Calmar-Unionen levende Rigsraad og Ridder, Hr. Alf Haraldsøn, der

---

[1]) See nord. Tidsskr. for Hist. ꝛc. 2 B. S. 537.

[2]) Som blandt andet kan sees af Magnus Lagabøters Testament i Thork. Dipl. T. 2. p. 254.

[3]) Cfr. Budstikken 4de Aargang S. 449.

blandt andet var Høvedsmand paa Bergenhuus 1391 [1]), at have været hans Sønnesøns Søn; men dette er formodentlig ligesaa lidet at stole paa, som et Par andre Beretninger hentede fra samme Kilde [2]), ifølge hvilke Baronen og Ridderen Hr. Bjarne Erlingsøn til Biarkø og Sigurd Erlingsøn (Elldjarn) til Sundbu (Sandbo) i Gudbrandsdalen skulde have været hans Brødre.

Forudsat at den Sigurd Elldjarn, som [3]) levede 1280 og maae have eiet Sundbu [4]), havde det Fadernavn "Erlingsøn", som ingenlunde er vist, og

---

[1]) Holbergs Bergens Beskr. S. 135. Cfr. samme Stads Beskr. af Sagen og Foss. S. 650.

[2]) Budst. l. c.

[3]) Ifølge et Diplom fra 1336 paa Gaarden Biølstad i Gudbrandsdalen. Dette Olddiplom har i og for sig saa megen Interesse, at vi ei tage i Betænkning her at levere et fuldstændigt Udtog af samme; saa meget hellere, som det — endskjøndt vel i det Væsentlige disse Optegnelser uvedkommende — dog angaaer en Gjenstand, som i Aarhundreder og lige til den seneste Tid, var et Tvistens Æble imellem Gudbrandsdalen og Valders, nemlig det paa Grændserne af disse Provindser liggende betydelige og ved sin Fiskerighed bekjendte Heimdals-Vand. Brevet er stilet til "hæderværdige Herre, Hr. Magnus (Eriksson), ved Guds Miskund Norges, Sveriges og Gøters Konge" ɔc. af Olaf Brynjulfsson, Eindrid Nikulasson, Paal Kjætilsson, Eilif Nikulasson, Eirik Ellendsson og Arne Nikulasson, som kundgjøre ham, at de vare paa Thinget i Vaage Thirsdagen næst for Helligtorsdag (29de Marts) i hans Regjerings 17de Aar, da Hr. Sigurd Ellendsson lod fremføre Vidner om det Vand, som hedder Heimdals-Vand. Fremstode der som Vidner Arne Staur, Biorn Fauzker og Narve Gester, hvilke forklarede, at de vare nærværende paa Ljufærvang (Lyenvangen?) i Vaage, da Althinget holdtes norden paa Rost efter (og maaskee i Anledning af) Kong Magnus (Lagabøters) Død (d. 9de Mai 1280.). Lod da Sigurd Elldjarn læse Kong Sverres Brev, hvorved han gav Ivar Gesling den Gamle, som eiede Sundbu, og alle hans Efterkommere fornævnte Heimdals Vand. Derefter oplæstes Breve af Kong Hakon den Gamle og Kong Magnus (hans Søn), hvilke stadfæstede Kong Sverres Gavebrev. Hvorpaa Paal Steter, Erling Mosk, Sigurd Rof, Ivar Pramer, Eirik Monansson, Kolbein paa Haraldstaðir (nu Harildstad) og Gunnar Biarnason vidnede, efter sine Fædres og Naboers Fortælling, at alle de Mænd, som havde eiet Sundbu efter Ivar Gesling, havde ogsaa frelsligen og upaatalt eiet forommeldte Heimdals-Vand. Item vidnede Steinfinn paa Hamar (er ligesom de ovennævnte Steder, beliggende i Vaage Præstegd.), Holmer Skalle, Jon paa Spærristaðir (Sperstad i Loms Præsteg.), Eirik Stamf, Arne Botolfsson og Arne Klæpper, at aldrig vidste de andet, end at Sundbumændene havde Heimdals-Vandet freist og hjemlet til evindelig Eiendom. Endelig tilstod alle Thingmændene, at de ei vidste sandere for Gud end vidnet var. "Tog jeg, fornævnte "Olaf (Bryniulfsson), tilstevnet i Ombud for Gudlæik Eindridsson som tilligemed mig har "min Herres Sysel i den nordre Deel af Gudbrandsdalene, dette Vidnesbyrd."

[4]) Altsaa neppe Valberg i Vaage Pstgd., som Kraft har i sin Beskr. 2 B. S. 137. Formodentlig var Sigurd kommen til Gaarden Sundbu ved Giftermaal med En af Familien Gæsling (Gesleng), i hvis Besiddelse den ventelig havde været lige siden Ivar Gæslings Tid. Af Sverres

at Forfatteren af bemeldte Stamtavle ikke snarere har meent Hr. Sigurd Erlendsøn (Elldjarn?), hvilket Navn han da har forvexlet med Erlingsøn, der, efter det anførte Diplom, eiede Sundbu 1336 [1]), saa er der dog endnu saare liden eller ingen Rimelighed i, at en Broder af Alf Jarl skulde være Stamfader for den gamle Gudbrandsdalske Familie Elldjarn eller Ildjærn. Angaaende Hr. Biarne Erlingesøn — en Broder af Vidkun Erlingsøn i Biarkø og Farbroder af Drosten Erling Vidkunsøn [2]) — da maa det anseés for ophøiet over al Tvivl, at han var en Søn af Lendermanden i Halogaland Erling (Guthormsøn?) i Biarkø, der levede 1263 [3]) af en anden berømt Familie, der, saavidt vides, ei stod i nogen Slægtskabsforbindelse med Thornbergs-Folket [4]).

Hvad man derimod med Vished veed, er at Alf Jarl, som forhen bemærket, i Aaret 1276, havde en Broder ved Navn Finn, der, om han end ikke er død ung, neppe har spillet nogen betydelig Rolle; i det ringeste finde vi ham ingensteds nævnt efter det anførte Aar. Har imidlertid Finn overlevet Broderen, hvorom der, som nedenfor vil sees, er Anledning til at tvivle, saa

---

Saga Cap. 16 finder man, at denne Ivar Gæsling var Lendermand (Lehnsmand) rimeligviis i Gudbrandsdalen og levede 1177. Forskjellig fra ham var altsaa den Ivar Gæsling, som 1223 var Provst (præpositus) i Oslo (Hakons Saga Cap. 86) og samme Aar deeltog i det store Høvdingemøde i Bergen. Iblandt de Lendermænd, som ved denne Leilighed indfandt sig der, var ogsaa Havard af Sundbu, der uden Tvivl var en Søn af den ældre Ivar Gæsling. Havards Søn var vel Olaf af Sundbu, Hertug Skules Lendermand, der var overværende i Nidaros, da denne i Aaret 1239 lod sig udraabe til Konge paa Grething (l. c. Cap. 198.).

[1]) Bemeldte Hr. Sigurd var død barnløs kort før 1353, saa og hans Frue Gudrid Ivarsdatter, en Sønnedatter af Baronen og Ridderen Hr. Jon Ivarsson (Raud) og Dotter af Hr. Ivar Jonsson, altsaa et Søskendebarn af Brødrene Hr. Jon og Hr. Sigurd Hafthorssønner, Kong Hakon den 5tes Dattersønner, hvorfor den Sidstnævnte (og formodentlig ogsaa Broderen) arvede en heel Deel Jordegods efter hende (cfr. Suhm 13 T. S. 289). Arven efter Hr. Sigurd Erlendsøn, hvoriblandt vel ogsaa Gaarden Sundbu var, tilfaldt derimod Broderen Gunnar Erlendsøn med Hustrue Jærtrud Paalsdatter.

[2]) Saml. t. det norske Folks Sprog og Historie 1 B. S. 129 f.

[3]) Hakons Saga Cap. 328.

[4]) Betræffende Alf Erlingsøn henvise vi endelig Læseren til den, af den af vor Historie saa fortjente og ved sin Upartiskhed saa udmærkede danske Lærde og Historiegrandskker Etatsraad og Professor Werlauff forfattede, Afhandling: "Om Krigen mellem Danmark og Norge i Slutningen af 13de og Begyndelsen af 14de Aarhundrede", indført i (Molbechs) nordisk Tidsskrift for Historie 2 B., fornemmelig S. 405 og 536—38. Cfr. Bydstikken 4 Aarg. S. 449—50.

maa han sandsynligviis ved dennes Død være kommen i Besiddelse af Fædrenegaarden Thornberg [1]), og maaskee kan da den Halvard af Thornberg, som forekommer i et Diplom fra 1337 [2]), have været hans Søn.

Om Thornbergs senere Beboere vides for Tiden, af Mangel paa Kilder, aldeles intet; vi gaae derfor over til Undersøgelsen af Stedets Beliggenhed.

Det er ovenfor bemærket, at Alf Erlingsson i Diplomer, vedkommende hans Gesandtskab, kaldes Oliverus de Monte Spine, hvilket latiniserede Stedsnavn allerede M. Absalon Pedersøn [3]) antog at maatte være Tønsberg, en Mening, som næsten alle vore nyere Historikere synes at have givet Bifald; i det ringeste tillægges Alf af de Fleste Prædicatet Jarl eller Greve til "Tonsberg". Werlauff i den paaviste Afhandling er den Første, som har gjort opmærksom paa, at Mons Spine er en Oversættelse i Middelalderens Latin — ikke af Tønsberg, men ordret af Thornberg, hans Familiesæde. Det stod nu kun tilbage at vise, hvilket Sted hermed menes.

---

[1]) Alf Jarls Drab paa Hr. Halkel Hgmundsson maa være bleven henregnet under Categorien "særada vig" eller "ubótamál" d. e. skjændigt Drab eller en Forbrydelse som ei kunde afsones med Bøder, i hvilket Tilfælde han efter Magnus Lagabæters Gulethingslov (see den Arne Magnæanske Commissions Udg. Khvn. 1817.) Mannhelgi Bölkr Cap. III., IV. cfr. Cap. VI. har forbrudt alt sit Gods, endog sit Odelsgods, til Kongen eller Kronen. Dog hedder det sammesteds Cap. XII., "skal Kongen ingensinde tage Manddraberens Gods eller nogen fredløs Mands Midler, førend al lovlig Gjeld er betalt, som var gjort førend Drabsmandens Gods blev forbrudt i den Sag." Dette sees ogsaa at være bleven iagttaget hvad Alf Jarl angaaer, men først efter hans Død, som erfares af et Diplom hos Thorkelin (Analecta p. 161—62) fra Hertug Hakon til den engelske Konge Edvard, hvori det hedder: at den Førstnævnte havde, overensstemmende med Lovene, Aaret efter "Alf Jarl af Sarpsborgs" Død, kundgjort over hele Riget, at alle og enhver af hans Creditorer skulde indfinde sig paa en bestemt Tid, nemlig næstkommende Michaelis Fest (29de Septbr. 1291) for at erholde deres Tilgodehavende udbetalt af hans Bo. Fremkom da ogsaa alle, saavel Fremmede som Indfødte, og deelte hans Bo, forholdsmæssigt i Overensstemmelse med Ret og Billighed. Da dette var skeet, blev intet tilbage af Hr. Alfs Formue. (Dog maa Kongen først have reserveret sig sin Andeel deraf — mindst Halvparten, cfr. Mannhelgi Bölkr Cap. XII.). Men med alt dette, maatte dog nok den Odel, som Alfs Broder havde til Fædrenegodset, staae usvækket, og han ifølge denne Ret kunne indløse det hos Kongen — efter Landabrigdi Cap. VI. cfr. Cap. VIII.

[2]) Dipl. Arn. Magn. Facs. 98 No. 1.

[3]) Saml. t. d. danske (og norske) Hist. 2 B. 1 H. S. 46.

Hvad der først giver os et Vink om hvor Thornberg maatte søges, er et Diplom af Kong Hakon, udstedt i Bergen Luciemesse Dag (13de December) 1305 — til Indbyggerne af Upplønd (Oplandene), hvori det blandt andet heder: "Efterdi det Capel, som Thornbergsmændene (Þornbergsmenn) lode opføre sig til Andagtshuus paa Thornberg, nu er geraadet i Forfald, som monne være Eder (Oplændinger) bekjendt: saa ville vi saaledes have forordnet om det Gods, som Thornbergsmændene gave sine Hirdpræster og Sognepræsterne nøde Indtægten af sidenefter — ifølge det Løfte vi gjorde vor hæreste Ven Biskop Thorstein [1]), da han udbad sig dette af os for sine Dage: — kundgjøre vi derfor Alle og herved forordne — til Guds Ære og til evig Amindelse for Deres Sjæle, som Godset eiede — at alle fornævnte Præsteindtægter til Thornbergs Kirke skulle efterdags evindelig være henlagte under vort Capel Mariæ Kirke i Oslo, paa de Vilkaar, at der oprettes et Alter, ved hvilket en Præst hver Dag skal synge Messe for meerbemeldte Thornbergsmænd" o. s. v. [2]). Men paa et bestemt og sikkert Spor ledes vi først ved et Document fra 1337, udstedt — paa Ringerige — translat. S. Benedicti abt. (den 11te Julii), hvorved Ogmund paa Veighin (Veien) tilstaaer, at Præsterne til Kongens Capel Mariæ Kirke i Oslo eiede alle Vandene i "Weighini mork" m. m. (Veien Skov? som ventelig forhen havde tilhørt Thornbergs Capel); hvilket Vidnesbyrd er medforseglet foruden af Eilif paa Biarnastadir (Biørnstad) og Halvard paa Ylghin [3]), ogsaa af den allerede ommeldte Halvard paa Thornberg (Þornberg). Af det Anførte tvivler man ikke mere om, at dette Sted maa søges paa Ringerige, hvor intet Gaardnavn findes, som har nogen Lighed med Thornberg uden Thanberg eller Tandberg, en af de allerbetydeligste og med Hensyn til Beliggenhed (ikke langt fra Norderhougs Kirke), uden Tvivl den skjønneste Gaard i denne skjønne Egn, og rig paa Oldtidsminder [4]).

---

[1]) Thorstein blev Biskop i Hammer (til hvilken Bispestol den største Deel af Oplandene hørte) 1288 efter Jørund, som dette Aar fulgte — den i Skara i Vester Gotland d. 21 Septbr. 1282 afdøde Hierarch — Jon Raud paa Throndhjems Erkesæde. Biskop Thorstein døde 1304, — hvorved Kongen altsaa blev løst fra det ham givne Løfte.

[2]) Dipl. Arn. Magn. Fasc. 51. No. 5.

[3]) Nu Øren eller Øhlen, som det udtales — begge Steder, saavelsom Veien, beliggende i Norderhougs Præstegjeld paa Ringerige.

[4]) Efr. Wiels Beskr. §. 41 i Topographisk Journal, 30 Hefte S. 151. Kraft Top. Stat. Beskr. 2 B. S. 825.

At der engang i Fortiden havde staaet Kirke paa denne Gaard, derom taug nu Sagnet, og et Tidsløb af over fem Aarhundreder havde udslettet ethvert Spor af samme. Kun ved et Tilfælde fandt en af Gaardens nuværende Eiere, Guldbrand Eriksøn Thanberg, i Aaret 1817 i sin Agerjord en Runesteen med følgende særdeles vel vedligeholdte Indskrift:

ᚼᛁᚱ ᚼᚢᛁᛋᛦ ᚴᚢᚦᚱᚢᚱ ᛋᛚᛅᛁᚴᛁᚱ:
ᛚᛁᛏᛁᛅ ᚴᛅᚾᛏᚮᚴᛅᚴᛅᚱ ᛅ ᚱᛁᚾᚴ ᚼᛁᛁ

som den bekjendte Oldgrandsker M. J. Arendt fra Altona, der samme Aars Høst besøgte Ringerige, har læst og forklaret saaledes:

"Her hvilir Guthormr Slæikir, litla gagndaga-dagr er artid hans [1]).

Denne Runeskrift, siger han videre, er, efter Skikkelse, Sprog og Indhold at dømme, fra 12te Aarhundredes Slutning; og nu 600 Aar gammel. Stenen er af Fløtskalk, naturligen dannet i fladskjæv Firekant, lang 75, bred 17 og tyk 8 Tommer. Runerne ere paa en af Langsiderne frit indhugne, og $3\frac{1}{2}$ Tommer høie. Ved Opgravningen bleve, foruden Menneskebeen, ogsaa Muurlevninger opdagede; til sikkert Beviis, at her fordumdags har været Kirkested. Dette nu stadfæster end mere det gængse Sagn om Gaardens ældgamle Betydenhed [2]), saa den nok fra Beboelsens første Tider har været Sæde for Bygdens Bestyrere: thi endnu bemærker i Skotland Ordet "Thane" Formanden for

[1]) Hvilket han oversætter: "Her hviler Guthorm Slikker; hans Aarsminde holdes paa lille Bønnedag." Rigtigst er det vel i Oversættelsen, at lade Mandens Navn blive uforandret "Slæiker". Hvad Hjemmel Arendt har havt for at gjengive "litla Gagndagu-dagr" med "lille Bønnedag" — en os ubekjendt Dag — vides ei. Litla Gagndagu-dagr eller lille Gangdag er ellers, om vi ei tage meget Feil, den samme som Marcus Evangelistæ Dag eller 25de April.

Da Thornbergs Kirke var opført af Stedets Beboere til eget Tarv, og følgelig ingen Almue- eller Sogne-Kirke, saa kunde man fremsætte den Conjectur, at Guthorm med Tilnavn "Slæiker" — der maaskee lader sig oversætte med "den Sødtalende" — har været en af Thornbergs Eiere i det 12te Aarhundrede, og maaskee endog den forstommeldte Alfs, Jarlens Farfaders Fader (om ellers Arendts Mening om Runernes Alder er rigtig), hvorom Historien, saavidt vides, intet melder. At man har søgt at forevige hans Minde ved denne Runesteen, synes idetmindste at give den Mening Medhold, at han har været en anseet Mand.

[2]) Dette beretter blandt andet, at en Konge skal have boet her i Oldtiden. Wiel og efter ham Kraft l. c. Denne Konge har Sagnet i Lighed med Gaardens nuværende forvanskede Navn givet Navn af Tane!!

et Distrikt eller Stamme [1]). Sammenholdes nu dette med hvad næst ovenfor er bleven anført, saa haabe vi at Identiteten af det gamle Thornberg med den nuværende Gaard Thanberg paa Ringerige derved bliver sat udenfor al Tvivl.

Til Slutning bør vi dog endnu tilføie, at Navnet Thornberg allerede i sidste Halvdeel af 15de Aarhundrede skreves Thonberg [2]) og havde saaledes ved Tabet af det første r nærmet sig betydelig til den nuværende blødere Udtale.

Foruden Thornberg, Alf Jarls egentlige Familiesæde, skal han, efter et gammelt Sagn, have eiet den betydelige Gaard Skjalldbreið (nu Skjelbred). Paa denne Gaard, der er beliggende i Haajord Sogn i Jarlsbergs Fogderi, stod endnu i Midten af forrige Aarhundrede et nu aldeles nedbrudt ældgammelt Træhuus (Høie-Loft), som var bekjendt under Navn af Grev Alfs Residents, ligesom Gaarden bliver kaldet Herre-Skjelbred. Om og hvorvidt dette Sagn er grundet, lader sig vel nu saa meget mindre afgjøre, som den Skat af vigtige Documenter for den nordiske Historie, der indeholdtes i Rosenkrantsernes store Familie-Archiv, gik tabt ved Frederikshalds Ildebrand 1826. Da nemlig Gaarden Skjelbred i det 16de, maaskee allerede i Slutningen af 15de Aarhundrede tilhørte bemeldte Familie, saa er der nogen Grund til at formode, at iblandt dens Adkomstbreve ogsaa har været Oplysning om denne Gjenstand at finde.

Imod den Ælde, som Sagnet tillægger det anførte Huus, kan formeentlig ei være saa synderlig at indvende, naar man veed, hvilken fast utrolig Alder Træhuse kunne opnaae. Til Beviis herpaa tillade vi os kun at anføre et Par, men frappante Exempler. I Tins Hovedkirke — en saakaldet Reise- eller Stave-Kirke, der, skjøndt høist brøstfældig, dog er bleven afbenyttet indtil denne Tid — fandt Provst Hans Olai Fremming Heyerdahl i Aaret 1822 paa dens

---

[1]) Den sidste Bemærkning tydet kun paa Misligheden i at søge Stedsnavnes Derivation efter deres nye gjennem Tiderne forandrede Former.

[2]) Ifølge et Pergamentsbrev fra 1473 (i vort Univers. Dipl. Saml.) hvorved Hanes Hermansson og Erik Thorgylsson (hvis Sigil fremviser et utydeligt Skjoldmærke), Lagrettesmænd paa Ringerige, vidne, at de vare i "vestre stofvonne a Thonberge" S. Gregorius Aften (12te Marts) da Clemet Einarsson tilstod at han havde solgt Hafvard Thorgylsson 2 Ørebol i "Somadal" med den tilliggende Halvdeel af Some-Vand, i "ytre Ardalenom i Strendefiordong i Nordrofs Sokn" (Somdalen i Aadals Anner-Sogn) og modtaget Betalingen derfor. Heraf sees tillige, at Thanberg allerede paa den Tid maa have været deelt i tvende Parter, af hvilke den ovennævnte Clemet Einarsson maaskee har beboet den (saakaldte) vestre.

udvendigt nordre Side følgende, af tvende Linier bestaaende, Rune-Indskrift, skaaren med enkelt Knivrids paa en Planke fra neden opad:

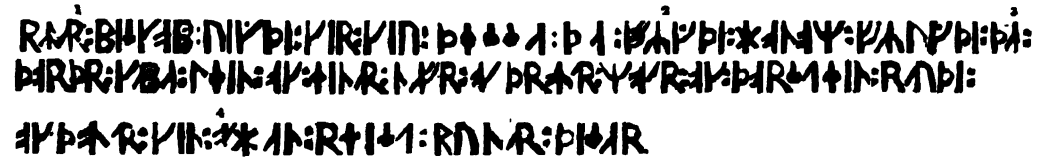

Ranar (Ragnar) Biskop vigþi Kirkju þessa, þá fygþi (fylgþi) honom, fylgþi (fylgjanþi?) þá (di ɔ: domini?): Þórþr Kapa lein ok Einar Nafr ok Þrontr Mokr ok Þórstein Raúþi ok Þontr (Þrontr) Kin, ok han reist rúnar þisar.
(ɔ: Biskop Ragnar viede denne Kirke; da fulgte ham, fulgte da (eller: følgende Herrer): Thord Capellan — formodentlig Biskoppens — og Einar Naf og Thrond Mok og Thorstein Raud og Thrond Kin, og han ristede disse Runer).

Denne Skrift er af Heyerdahl læst saaledes: Rainar (Rannar) Biskop vigþi Kirkju þissa, þá fylgþi honom fylgþi (fylgianþi) Di (Domini) Þórþr Kapalein ok Einar Nafr ok Þrontr Mokr ok Þórstein Rauþi ok Þrontr Kin ok han reist Rúnar þisar. ɔ: Biskop Rainar viede denne Kirke, da fulgte ham følgende Herrer: Thord Kapellan (formodentlig Biskoppens) og Einar Naf og Thrond Mok [1]) og Thorstein Raud og Thrond Kin og han skar (ristede) disse Runer [2]). Da nu Rainar eller Ragnar, den tredie Biskop i Hammer, havde Biskopstolen ved 1180—90, saa er følgelig denne Trækirke nu (1836) halv syvende Aarhundreder gammel.

---

[1]) Cfr. Krafts Norg. Beskr. 3 B. S. 209, hvor denne Indskrift — dog med Undtagelse af Runecharacterne — findes indført, men efter en fejlagtig og unøiagtig Afskrift.

[2]) Olaf Mok hedte en af Kong Hakon Hakonssons fornemste Høvdinge og Anførere, der endog var i Slægtskab med Kongen. Han forekommer i Aarene 1218—24, i hvilket sidste han blev overrumplet og dræbt af Ribbungerne. Da denne Olaf Mok var Sysselmand paa Hedemarken 1218, saa havde han maaskee hjemme der, og kan saaledes gjerne have været en Søn eller dog nær beslægtet af den Thrond Mok, som fulgte Biskop Ragnar til Thelemarken. Hakon S. Cap. 49. 53. 78. 104. 106. Erkeb. Aslak Bolts Jordebog og et Diplom i Rigs-Archivet nævne en Jon Mok (eller Mokur) og hans Hustrue, Ragna Ingemundsdatter, der synes at have boet i Borgund paa Sondmør og levede i første Halvdeel af 14de Aarhundrede. Det betydelige Jordegods, som Jon havde faaet med bemeldte sin Kone, nemlig 8 Gaarde i Ryfylke samt adskillige Gaardeparter i Wigs Præstegield i Sogn — blandt andet en Deel af Vange og Wangsnæs — tilfaldt efter deres Død (ved 1467?) Ragnas Søsterdatter, Hustrue Margretha Vigfusdatter paa Island.

Ved denne Indskrift kan mærkes: at Biskoppens Navn 1) Ragnar er ved Udeladelsen af ᚴ (g) sammentrukket til Ranar; 2) at ᛚ (l) er glemt i det første Ord fylghi, samt det feilridsede første Bogstav ᚦ (th) i samme Ord rettet til ᚠ (f). Afskriveren bemærker: 3) at, da Skraastregen i Bogstavet ᛅ (a) er utydelig, og synes tildeels udkradset, er den rimeligviis ridset ved en Feiltagelse, og der bør formodentlig staae et ᛁ (i). Hvis den berømte Sproggrandsker, Professor Rask, der har haft Inscriptionen til Gjennemsyn, har gjettet rigtig, at det foregaaende Ord fylghi er en Contraction af fylgjanþi, saa vinder Provst Heierdahls Mening derved meget i Sandsynlighed; men man tør uden Tvivl med lige saa megen Rimelighed antage fylghi þá — en varieret Gjentagelse af det Foregaaende — for det Rigtige, saa meget mere som di ɔ: domini er Fleertallet, og ligesaa ikke alene skulle sigte til Þorþr Kapalein, der som Geistlig tilkom dette Prædicat, men ogsaa til de følgende Personer, hvilke man af gode Grunde maa antage at have været Verdslige, og følgelig paa den Tid under ingen Omstændigheder kunde tillægges Prædicatet Dominus, eller "Herre". Endelig 4) har dette ᚯ (ok) været udeglemt, og er derfor tilsat med mindre Bogstaver.

I Næslands Annex-Kirke til Vinje Præstegjeld, ligeledes en Trækirke i øvre Thelemarken, findes i Choret følgende Indskrift med saakaldte Munkebogstaver:

+ Anno: dn̄i: m̊: cc: xlii: n̊ Avg̃: dedicata: ecc̊: ista: a: dn̄o: P: Hameren̄: Epō: ad: honorē: S: + & b: Olavi: — ɔ: Anno domini MCCXLII nonis Augusti dedicata ecclesia ista a domino Paulo Hamarensi Episcopo [1]) ad honorem Sanctæ Crucis & beati Olavi [2]) eller paa Norsk: "Herrens Aar 1242 den 5te August er

---

[1]) Saavel Næslands som Tins Kirker hørte nemlig til den Deel af øvre Thelemarken, som laa under Hammers Bispedømme; men naar man derfor antager eller paastaaer, at dette var Tilfældet med hele øvre Thelemarken, saa tager man meget Feil, hvilket vi ved en anden Leilighed skulle vise.

[2]) Ved feilagtig Afskrift og Dechiffreren er denne Indskrift hos Kraft (3 B. S. 211) baade i Hensende til Ord og Betydning bleven aldeles urigtig. Saaledes har K. istedetfor "nonis augusti" — "tertio nonarum Augusti" d. e. 3die August o. s. v. Med P. kan ikke, som Kraft har, være meent Peter, som først blev viet til Biskop i Hammer 1253 (Annal. Isl. regii. Script. R. D. T. III. p. 99.), men Paal, der blev Biskop sammesteds 1232 og døde 1251 (l. c. p. 90 cfr. p. 99.). Indskriften, saaledes som den ovenfor findes anført, er os meddeelt efter en tro Afskrift tagen paa Stedet — af Hr. Candidatus juris Hakon Krog.

denne Kirke indviet af Hr. Paal, Biskop i Hammer, til det hellige Korses og St. Olafs Ære". Kirken er altsaa nu næsten 600 Aar gammel.

Vi ledsage tilsidst disse Bemærkninger med en Afbildning af den saakaldte Grev Alfs Residents — Pl. XIV. Fig. 1 a, 1 b, 2. — en formindsket, men tro Copie af den Tegning forsynet med Beskrivelse, som 1751 blev forfattet af E. S. Resch [1]) og nu gjemmes i det Deichmannske Bibliothek.

"Beskrivelse

over (en Levning af) Alf Erlingsens grevelige Residence 2½ Miil fra Tønsberg paa Gaarden Skielbred i Høgjord Annex under Anneboe Præstegjeld i Jarlsbergs Grevskab.

(Af Erasm. S. Resch, 1751.)

A. Herved var en gammel Bygning, som af Bønder, der har eiet Gaarden, er opbygt, og igjennem samme som gjennem en Gang gik man op til A.

B er Dørren til 2den Etage, som bestod af et Værelse. For Dørren var en Trælaas og stærk Jernbeslag. Inde i Værelset var tvende Vinduer, et i Vest og et i Syd af Façon som H. I Vinduerne havde ei været Glas, men var Lemmer jernbeslagede, som kunde slages op og ned; rundt om var Bænker. Gulvet og Loftet var af meget tykke Planker, som hverken vare skaarne eller høflede, men hugne glatte. Omkring Vinduerne var i Bjelkerne udskaarne saadanne Zirater, som sees ved Dørren B.

C. Fra B gik man ad Trappen op til C, som var 3die Etage eller Høie-Loft, hvor ved Opgangen fandtes en meget stor og stærk beslagen Lem; ellers var der en lang Svale, som udentil var beklædet med Bord, der ganske ere forfaldne.

F er et Vindue eller Glugge paa Svalen; ligefor samme var et Værelse med en Dør af Façon som B. I dette Værelse fandtes Sengen K, som er en

[1]) Erasmus Sigismundus Resch, der døde 1799 som Sorenskriver i Stør- og Værdals Fogderi og Selbo Thinglag, var uden Tvivl født i Tønsberg eller Omegn.

Bænk, slagen til Væggen, henimod 7 Alen lang, 1½ Alen høi og 1½ Alen bred. Under Vinduet, som var ligesom H, var en Bænk at sidde paa. I Vest var en Dør, som gik ud til en Svale. Ellers var i dette Værelse intet Loft af Bord, men alenefte nogle Bjelker, som gik tvers over det. Endelig er det at anmærke, at dette Gulv, som var ogsaa af meget tykke Bord, var fuld af Huller af Størrelse som en 8 Skilling, saa mand igjennem samme kunde see ned i Værelset B.

G. Videre i Svalen, lige for G, var end et Værelse, noget mindre end næstforrige. I samme var ingen Vinduer, men allene et Par smaae Glugger. Dørren hertil var med Jern-Laas, da ellers alle de andre vare af Træe.

D var en stor og stærk beslagen Dør med 2de meget tykke Ege-Stolper, en paa hver Side. Her indenfor var intet Gulv, og hverken Glugge eller Vindue.

E en liden Dør, og indenfor ligesom i forrige.

I og H ere Vinduerne paa den søndre Side som her sees.

Forresten var Tømmeret overalt af en ugemeen Størrelse, Længde og Tykkelse; og Lafterne laae saa net sammen, at der ei kand trænge mindste Fugtighed igjennem. Taget var af Bord, med Lægter sammenslagne. Endelig, dersom alle de Bønderhuse, som Tid efter anden ere bygte tæt op til dette, vare borte, da kand jeg sige, at jeg snart ikke har seet angenehmere Situation end dend, som lod sig tilsyne paa Høie-Loft og Svalerne."

G. Munthe.

Beretninger
om Fund af Oldsager i Norge, især i Bergens Stift.

(Fortsættelse fra S. 197.)

(Pl. XIV.)

XVI.

I Aaret 1832 lod Gaardbruger Johannes Olsen, af Hammers Præstegjeld, Nordhordlehns Fogderie, udgrave en paa hans Gaard nedre Dale, i Mælands Sogn, værende Gravhøi, Washougen kaldet, hvori han fandt en Øxe, en Spydsod, et Metal-Bor, to Paalstave eller Celter, og Fragmenter af et Sværd, alt af Jern eller Staal, samt et lidet Stykke af en Brynes- eller Hvæsse-Steen. Øxen er en almindelig Bol-Øxe, 7 Tommer lang og 3 T. bred for Eggen. Spydsodden er tveegget, 12 T. lang og i det høieste 2 T. bred. Metal-Boret et i det Hele 7 T. langt, men den skjærende Deel af samme $1\frac{1}{2}$ T. lang, $\frac{1}{2}$ T. bred og $\frac{1}{4}$ T. tyk. Af Paalstavene er den ene 5 T. lang, 3 T. bred foran og 2 T. oventil; den anden er $4\frac{1}{4}$ T. lang, 2 T. bred foran og $1\frac{1}{2}$ T. bred oventil. Skafthullet i dem begge er $1\frac{1}{8}$ T. i Gjennemsnit. Sværdet er i det høieste $1\frac{3}{4}$ T. bredt, kan skjønnes at have været omtrent 18 T. langt, og har kun Eg til den ene Side. Brynesteens-Fragmentet er firesidet og $2\frac{1}{2}$ T. langt; paa de 3 Sider vises tydelige Spoer af at det har været brugt til Slibning. Foruden ovennævnte Sager, som nu opbevares i Bergens Museum, fandtes ikke i Høien noget andet Mærkeligt, end endeel Trækul, der laae adspredte omkring de nævnte Gjenstande.

Metal-Boret har megen Lighed med det foran, S. 183, under Litr. C. No. 12 beskrevne Nagle-Jern.

Celter eller Paalstave af Bronce, der forekomme meget hyppigen i Gravhøie i Sverige, Danmark, Tydskland, Frankerige, Engeland og flere Lande, findes meget sjelden i Norge; derimod finder man dem her af Jern, hvilket i hine Lande er en stor Sjeldenhed. I nordisk Tidsskrivt for Oldkyndighed, 3 Bd. S. 306, nævnes en i det Kgl. danske Museum for Oldsager værende Celte

af Jern, "hvortil" — hedder det — "ikke kjendes noget Sideſtykke." Klemm ſiger i ſin Handbuch der germaniſchen Alterthumskunde, S. 239, at Celter eller Paalſtave af Jern, ſaavidt han veed, aldrig ere forekomne i Tydſkland. De ovenmeldte, paa nedre Dale fundne, 2 Paalſtave af Jern ere altſaa mærkelige og ſjeldne Stykker.

XVII.

Bonden Jørgen Jørgenſen Døvingen, af Nordalens Præſtegjeld i Søndmørs Fogderie, lod i Aaret 1832 ved adſkillige Miner ſprænge en meget ſtor Steen, ſom laae i en af hans Agre paa Gaarden Døvingen. Da han ſkulde bortføre Stykkerne af denne Steen, fandt han i Jorden et lidet, $5\frac{1}{8}$ Tommer langt, Kobber-Redſkab, der i den ene Ende er rundt og tilſpidſet ſom en Naal, paa Midten udvidet, og i den anden Ende, omtrent fra Midten af, fladt og tildannet ſom en Meiſel eller et Huggejern, med en ſkarp Eg i Tver-Enden. (See Pl. XIV. Fig. 5 a og b.).

Den runde og naalformige Halvdeel af dette Redſkab er i det høieſte $\frac{1}{8}$ T. i Gjennemſnit. Den anden fireſidede Halvdeel er omtrent $\frac{1}{8}$ T. tyk og i det høieſte $\frac{1}{4}$ T. bred. Den i Enden værende Egs Bredde er $\frac{1}{8}$ T. Det hele Redſkab, ſom nu forvares i Bergens Muſæum, er overtrukket med ædel Ruſt. Jeg erindrer ikke at have ſeet eller læſt om noget lignende Redſkab, der er fundet andenſteds. Jeg veed derfor heller ikke at paaviſe eller antyde dets Beſtemmelſe, medmindre man ſkulde kunne anſee det for en Meiſel, eller et Huggejern, hvis runde og tilſpidſede Ende altſaa maae antages at have været indbrevet i et Træeſkaft.

XVIII.

I en af de almindelige Grav-Røiſer af Steen, ſom gives paa Gidſke Ødegaard, i Strands Præſtegjeld paa Søndmør, fandt en liden Dreng i Aaret 1834 en Finger-Ring af en tynd, rund Guldtraad, ſom i ſpiral Form er ſammenbøiet i 4 Bøininger, og veier 1 Quintin 3 Ort eller Ørken. Ringen laae løs imellem Stenene, uden at der ſporedes noget Gravgjemme, og uden at der ſammeſteds fandtes andre Oldſager. Gaardens Eier har imidlertid lovet at han nærmere ſkulde lade bemeldte Gravrøiſe underſøge, for at erfare, om ikke flere Oldtidslevninger ſkulde findes forvarede ſammeſteds.

Ringe af dette Slags forekomme ikke sjelden i norske Gravhøie. Det Bergenske Musæum, i hvis Besiddelse den her beskrevne Finger-Ring er, eier 2 andre saadanne Ringe, og i det norske Universitets Oldsage-Samling i Christiania findes flere lignende.

XIX.

Eieren af den $\frac{3}{4}$ Miil nordenfor Bergen, i Aasene Capels Sogn, Hammers Præstegjeld og Nordhordlehns Fogderie, beliggende Gaard Eidsvaag, Møller Johan Hagelsteen, lod i Junii Maaned 1836 en paa samme Gaard værende liden Gravhøi undersøge. Da Grønsværen, som udvendigen bedækkede Høien, var borttagen, og man ved Gravning var kommen noget over en halv Alen ned i Høien, fandt han en Øxe, en liden Hammer, et sammenbøiet tveegget Sværd, Fragmenter af 2 Spydsodder saavelsom af en Skjoldbukkel, alt af Jern eller Staal, tilligemed nogle løse, stærkt forrustede Stykker Jern, og en paa Midten afbrudt Bryne- eller Hvæsse-Steen.

Da Gravningen var bleven fortsat indtil en Dybde af omtrent $1\frac{1}{2}$ Alen i Høien, stødte man paa en stor Helle af Steen. Efterat Jorden ovenover saavelsom ved Siden af denne var bleven udkastet, væltede man Steenhellen bort fra dens Leie; og det erfaredes da, at den havde tjent som Dæksteen over et nedenunder værende aflangt firkantet Gravkammer, eller en Steenkiste, som fandtes at være dannet af mindre, paa Enderne satte, tykke Steenheller, og belagt i Bunden med tyndere Heller af samme Slags. Længden af Gravkammeret var $3\frac{7}{8}$ Alen, Breden 1 Alen og Høiden eller Dybden $1\frac{1}{4}$ Alen. I dette stod 2 beskadigede Leer-Urner, hvori fandtes Aske, der var løben sammen i faste, haarde Klumper, og en liden fibula, eller Sølje, af Bronze. Da de i Bunden af Gravkammeret værende Steenheller vare blevne borttagne, fandt man i Jorden under samme en liden glat Guld-Finger-Ring, der veiede $\frac{1}{2}$ Lod. Andre mærkelige Sager fandtes ikke i Høien.

Øxen er en, 7 T. lang og for Eggen 4 T. bred, Bøløxe. Hammeren er 4 T. lang, paa Midten $\frac{3}{4}$ T. og ved Enderne $\frac{1}{2}$ T. bred. Skafthullet er $\frac{1}{2}$ T. langt, og $\frac{3}{8}$ T. bredt. Sværdet kan skjønnes at have været 1 Al. 7 T. langt, og dets største Brede er $2\frac{1}{8}$ T. Bryneſtenen er firesidet, 5 T. lang, $\frac{3}{4}$ T. bred og $\frac{1}{2}$ T. tyk. Den har paa alle 4 Sider været benyttet til Slibning.

Den største af Urnerne har Form som en almindelig Blomsterpotte, er udvendigen forsynet saavel med indtrykte som med ophøiede Zirater, og er 5 T. høi, oventil 6 og i Bunden 4½ T. vid i Gjennemsnit. Den mindre Urne er oventil udbøiet, længere ned indkneben, paa Midten udbuget og mod Bunden afrundet, samt har en Hank paa den ene Side, og er udvendigen forsynet med adskillige, som Zirater indtrykte, Striber. Dens Høide er 4½ T., Vidden oventil saavelsom over Bugen 4½ og i Bunden 3 T. i Gjennemsnit. Søljen er 3 T. lang; den bestaaer af en simpel Bøile eller Bue, fra hvis øverste, med en Gjænge forsynede, Deel en Torn gaaer ned og kan fæstes i en paa Siden af Søljen nedentil værende Hage. Den ligner noget dem, som findes aftegnede i Schröters Friderico-Francisceum, Pl. XX, Fig. 5, Dorows Denkmale germanischer und römischer Zeit, 2ter B., Tab. XVIII., Fig. 7, og Büschings heidnische Alterthümer Schlesiens, 4tes H., Tab. XI., Fig. 11, de 2de sidste dog kun forsaavidt Profilen angaaer.

De oventil beskrevne, i Høien fundne, Oldsager opbevares nu i det Bergenske Musæum, med Undtagelse af Guld-Ringen, hvilken Finderen har i sit eget Værge.

Det foranførte, af Steenheller sammensatte, Gravkammer og de i samme fundne Leer-Urner, m. m., høre upaatvivleligen til en langt ældre Periode, end den, hvori de ovenover Steenkammeret fundne Sager af Jern tilligemed Brynestenen ere nedlagte sammesteds. Høien maae saaledes antages at være oprindeligen dannet i Brænd-Olden for de Personer, hvis Aske er nedlagt i de i Gravkammeret fundne Urner, men i en sildigere Generation at være benyttet til Gjemme af de Vaaben og Redskaber, som en senere afdød Person, der maaskee er bleven begraven i Høien, eller i Nærheden af denne, har efterladt sig.

XX.

Det Bergenske Musæum erholdt i Aaret 1834 en fibula, eller Sølje, af et skjønt og meget mærkeligt Slags. Den er afbildet paa Pl. XIV. Fig. 3, hvor Litr. a fremstiller dens Overdeel, Litr. b dens Underdeel, og Litr. c dens Profil, alt i den virkelige Størrelse.

Denne pragtfulde fibula er forarbeidet deels af Sølv, deels af Guld. Sølvet, som udgjør Hoved-Bestanddelen, er femtenlødigt og overtrukket med ædel

Rust. Guldet, som udgjør den ringere Deel, er bleegt, men derhos aldeles blankt, og holder 22 Karat. Formen er egentligen rund; men de paa Ydersiderne i en Trekant anbragte, oventil brede men udad tilspidsede, 3 Dyrehoveder give Søljen tilige en triangulair Form, saa at den seer ud som en Trekant, ovenover hvilken en cirkelrund Flade er anbragt. Oversiden er fra Omkredsen ophøiet henved $\frac{3}{8}$ Tomme ovenover den Plade, som udgjør den underste Side. Den Deel af Oversiden, som optager det hele Rum imellem den i Midten værende Cirkel og Søljens Peripherie, er ved 3 fra denne indad mod Centrum rettede, men dog kun til den indvendige Cirkel gaaende, brede Striber afdeelt i 3 lige store Rum. Ethvert af disse er udfyldt med en i Sølvpladen nedsænket og nøiagtigen indfældt Guldplade, i hvis Midte er anbragt en ved adskillige concentriske Circler i flere Rum inddeelt rund Figur, hvis inderste Rum atter ved 3 indad mod Centrum løbende Striber, er afdeelt i 3 Dele, af hvilke enhver har været udfyldt med Ædelstene, eller maaskee med Glas-Flusser, som dog nu for det meste ere udfaldne. Bemeldte runde Figur er ophøiet og Guldpladen paaloddet. Disse Plader ere prydede med adskillige smukke Zirater, af hvilke den i hver Afdeling, paa hver Side af den ophøiede runde Figur, anbragte dobbelte Valknude, og de ved dennes Bøininger forekommende, for det meste i Trekant sammenstillede, Perler især falde i Øinene. Lige for den fornævnte runde Figur løber en bred Tunge ud fra hver af de nysomtalte Guldplader, og danner en Prydelse eller et Slags Krone paa hvert af de 3 Dyrehoveder. Valknuderne ere inddrevne i Guldpladerne, hvorimod de øvrige Zirater kun ere paaloddede. Det synes som at Valknuderne ere inddrevne med et Stempel, da den underliggende Sølvplade ogsaa har tilsvarende, tydeligen inddrevne, Figurer. Rummet i Midten indenfor den indre Cirkel har enten været belagt med en lignende dreven Guldplade, eller og været besat med een eller flere Ædelstene, hvilket sidste dog er det rimeligste, da den nu tilbageværende Deel af Sølvpladen nedenunder er glat ligesom Bunden under de Stene, der have været indsatte i Midten af den i hver Plade værende runde Figur, og ikke dreven med Figurer saaledes, som Bunden under de endnu tilværende Guldplader. Det er vanskeligt at bestemme hvad Slags Dyr de i Udkanten anbragte 3 Dyrehoveder skulle fremstille.

Undersiden er flad, med Undtagelse af de under Dyrehovederne anbragte Forhøininger, af hvilke den ene, d, har været Gjænge, og de 2 andre Bøi-

ler eller Hager, hvori den nu bortværende Naal, med hvilken Søljen skulde fasthæftes, har været indbøiet. Saa langt indad som disse Forhøininger række er Undersiden, ved flere concentriske Circler, der ere svagt indridsede, afdeelt i et ydre Rum, som er prydet med adskillige, ligeledes indridsede, Figurer, Tunger, Buer og Perler. Indenfor er et stort, yderst med en indridset Perlerad forziret, Rum, i hvis Midte findes en Trekant, hvis Spidser falde ud omtrent midt imellem de respective Dyrehoveder. Denne Trekant har udenom en med 2 Striber afmærket ydre Kant, der er forziret med en indskaaren Perlerad, og indenfor denne er anbragt en enkelt Valknude med 3 Perler, een i hvert Hjørne af Trekanten. Dyrehovederne ere paa denne Side ligeledes flade og forsynede med nogle indridsede Zirater.

Sølvets Vægt udgjør $10\frac{11}{12}$ Lod, Guldpladernes $1\frac{1}{8}$ Lod.

Denne fibula skal, hedder det, være funden i en Gravhøi i Hardanger; men Stedet, Tiden og Finderen ere Musæet ubekjendte.

Jeg har forhen (Side 180) omtalt en lignende Sølje, som tilhører det Bergenske Musæum, og tillige nævnt endeel andre Smykker, af lignende Beskaffenhed, hvilke ere fundne paa forskjellige Steder, inden- og udenlands. Til en fuldstændigere Sammenligning med dette mærkelige Smykke vil jeg endnu nævne dem, som omtales og beskrives i Antiqvariske Annaler, 4de B., S. 494, 495 og 545; i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, 1 B., S. 183; i Pennants tour in Scotland, P. I. S. 104, og P. II. S. 14, samt Tab. II., og i Archæologia Brit., P. III., S. 275, saavelsom P. IV., S. 35, og Pl. XXI.

Man har kaldt saadanne Søljer: Spænde-Smykker, Brystspænder, Brystsmykker, fibulæ, Agraffer, Fürspangen, Haftnadeln. Det antages i Almindelighed, at Stykker af dette Slags have været brugte, ikke alene som Spænder til at sammenhæfte Klæderne over Brystet eller Skuldrene, men ogsaa som Smykker. Ligesom disse Stykkers Indretning og Beskaffenhed ganske svarer dertil, saaledes bestyrkes den anførte Mening om deres Bestemmelse af hvad Pennant i hans ovenmeldte Værk, P. II. S. 14, beretter, om at Robert Bruce, i Slaget i Dalrie, havde en saadan Spænde i sin Kappe, og af Wilhelmi's Beretninger angaaende de Stillinger, i hvilke endeel lignende Spænder laae paa eller ved de af ham i Gravhøiene ved Sinsheim fundne Skeletter [1]). Af Rials

[1]) Beschreibung der vierzehn alten deutschen Todtenhügel, bei Sinsheim, S. 157, 158.

Saga, Cap. 109, seer man, at Søljer af dette Slags, i Slutningen af det 10de Aarhundrede, bleve brugte paa Island, en Skik, som vore dertil udvandrede norske Forfædre vistnok have bragt med sig fra Moderlandet.

Hvad angaaer den af mig oventil yttrede Formodning om, at Midten af denne Søljes Overdeel har været besat med een eller flere Ædelstene, da synes denne Formodning at vinde Styrke naar man sammenligner vor fibula med de hos Pennant og i den Brittiske Archæologie paa de ovenanførte Steder afbildede, i hvis Midte Ædelstene fandtes anbragte. Den, som vil gjøre sig den Uleilighed, at anstille nøiagtig Sammenligning imellem denne vor fibula og de nysnævnte saavelsom de øvrige, hvortil jeg her, og ligeledes foran S. 180, har henviist, vil iøvrigt finde, at den første vel har en og anden Lighed med nogle af de sidste, iblandt andre ogsaa den, at drevne Guldplader ere anbragte ovenpaa det Metal, hvoraf Søljen egentligen er forarbeidet; men han vil tillige erfare, at intet egentligt Sidestykke til vor Sølje tilforn er fundet, samt at denne er en af de smukkeste og fuldstændigste af dette Slags, som man hidindtil i de nordlige Lande har bragt for Lyset ud af Oldtidens Gravhøie.

XXI.

Paa Gaarden Rosvigen, i Kolverejds Præstegjeld, Nummedals Fogderie, nordre Trondhjems Amt, er, iblandt andre Oldminder, en Gravhøi, hvoraf en Deel er bortskaaren af en tæt forbi samme rindende Elv. I denne Gravhøi blev i Aaret 1835 funden en Steenkniv, som Aaret derefter skjænkedes til det Bergenske Musæum. Den er i naturlig Størrelse afbildet paa Plade XIV, Fig. 4. Materien er en rødlig Sandsteen, med gjennemgaaende hvide Aarer. Kniven er tynd og flad, med opadbøiet Skaft, og med tilsleben Eg fra a til b. Bladet er $2\frac{3}{4}$ Tomme langt, og dets største Brede $1\frac{1}{4}$ T. Skaftets Længde er $1\frac{5}{8}$ T., og dets største Brede $\frac{7}{8}$ T. Knivens Tykkelse overstiger ikke $\frac{1}{8}$ T.

Denne Steenkniv er den eneste, jeg kjender af dette Slags. Vel kunde den synes i noget at ligne de halvmaaneformige Flinteredskaber, som af og til findes i Gravhøie i Sverige, Danmark, og andre Lande, og navnligen det Slags, som afbildes i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, 1 Bd., Tab. III. Fig. 26; men ligesom vor Steenkniv er forskjellig fra hine i Materien, saaledes er den det ogsaa deri, at den har et Haandfang, og kun Eg paa den ene Side.

Det er vanskeligt at angive, til hvilken Brug dette Redskab egentligen har været bestemt; men det er formeentligen ikke usandsynligt, at det, ligesom man antager om de nysnævnte Flinteredskaber, skulde benyttes til at skrabe Haarene af Skind, man vilde berede. (Fortsættes.)

W. F. A. Christie.

Catalog

over

det Norske Universitets Samling af Nordiske Oldsager i Christiania.

(Fortsættelse fra S. 220.)

No.

108 Et Haarde-Hæfte, af Jern; af nyere Form, med Bøiler til Haandens Bedækning; skal være fundet i en Gravhøi paa Gaarden Jørstad paa Hadeland, men kan, ifølge sin Form, neppe være mere end et Par Hundrede Aar gammelt.

109 Et Øxe-Blad, af Jern; Længde 7 T., Brede for Eggen 3½ T.; foran Skafthullet 1½ T.; Formen som No. 12.

110 Et Sværd, af Jern; den hele Længde 1 M. 11 T.; Hæftet 5 T. langt; det egentlige Haandfang omtrent 3 T.; Klingen tvegget, største Brede 2½ T.; Formen næsten aldeles som No. 35; den øverste Knap er borte, og Klingen brudt i tvende Stykker; det Hele stærkt angrebet af Rust.

111 a) b) Tvende runde, concave Midtplader af Skjolde; begge af Jern og af eens Form; Aabningens Gjennemsnidt omtrent 4 T.; Dybde noget over 2 T.; i den udadbøjede Rand Spor efter Naglerne, med hvilke Bulen har været fæstet paa Skjold-Pladen; begge ere stærkt angrebne af Rust.

No.

112 a) Et Øxe-Blad, af Jern; Længde 7 T.; Brede for Eggen 5 T., foran Skafthullet 1½ T.; Formen forresten temmelig lignende No. 12, kun at Eggens nedre Hjørne er i Stræne afbuttet.

b) En tynd Jern-Bøile; i længste Gjennemsnidt 8 T., i korteste 4 T.; Jernstangen, som danner den, firkantet og omtrent 4 Linier tyk.

113 Et Øxe-Blad, af Jern; Længde 4½ T.; Brede for Eggen 3 T.; foran Skafthullet 1 T.; Formen som 112 a), dog uden Afstumpning ved Eggens nedre Hjørne.

114 En Sax, af Jern; Længde 8½ T.; Formen den gammelvags, lignende den paa vore nu brugelige Saue-Sakse; nærværende Stykke er meget forterret af Rust.

No. 109—114 ere fundne sammen i en Gravhøi paa et Sted benævnt Kampen, nær ved Christiania.

115 En Spyd-Od, af Jern; Længde i det Hele 19 T., hvoraf det egentlige Blad henved 15 T. med største Brede 1¾ T.; Bladet er temmelig stærkt ophøiet langs Midten; udvendig paa Skaft-Hulingen ere Levninger af en smagfuld Sølv-Indlægning; den nederste Nagle sidder endnu tilbage og gaaer temmelig stærkt ud paa begge Sider; Stykket, der er usædvanlig vel vedligeholdt, er fundet omtrent ¾ Alen dybt i Jorden under noget Stengrums paa Gaarden Aas i Ytre Rendalen.

116 En Spyd-Od, af Jern; har udentvivl været af betydelig Størrelse; dens nuværende Længde er 13½ T., hvoraf Bladet omtrent 10 T., men dets Spidse er afbrudt; Bladets største Brede er 3 T.; langs Midten en ubetydelig Ophøining; Skafthulingen er nederst 1 T. i Gjennemsnidt; i Bladet, der ellers har lidt adskilligt ved Rust, findes flere dybe Spor efter Hug.

117 Brudstykke af et Sværd, af Jern; Haandfanget nogenlunde heelt; 3½ T. langt; den øverste Knap borte; Pareer-Pladen noget bøiet; Klingen, øverst 2 T. bred, har været tværegget.

118 En Spyd-Od, af Jern; hele Længden 13 T.; Bladet, hvis yderste Spids er afbrukket, omtrent 10 T. langt og 1½ T. paa det bredeste; stærkt ophøiet langs Midten.

119 a. En Jern-Klokke, 3½ T. lang; Aabningen i Gjennemsnidt omtrent

No.

3 T.; ovenfil en Jernbøile, der staaer i Forbindelse med Kolfen; Stykket er meget medtaget af Rust. Arbeidet har været simpelt. Klokken er ikke støbt, men dannet af en sammenbøiet hamret Jernplade.

b) En Mængde Jern-Ringe, af forskiellig Størrelse og Form, deels ganske runde, deels aflange, flere og færre i hinanden lænkede, nogle forsynede med en løs Krampe af samme Form som den, i hvilken Klokken Litr. a. hænger.

120 Et Spore-Hjul, af Jern; Formen en sexoddet Stjerne.

No. 116—120 ere fundne ved Aabningen af en Gravhøi paa Gaarden Gjessen i Gran Sogn paa Hadeland. Høien var udvendig bedækket med Jord til en Dybde af ⅔ Al. Indvendig bestod den af tæt og ordentlig lagte Stene. Foruden ovenbeskrevne Sager fandtes ved Opgravningen ogsaa en Leer-Urne, der gik aldeles i Stykker. Gravhøien har altsaa, efter al Sandsynlighed, været fra hedensk Tid.

121 Et Øxeblad, af Jern; Længde 6 T.; Brede for Eggen 3 T.; foran Skafthullet 1½ T.; Formen ganske som No. 12.

122 En Spyd-Od, af Jern; rimeligvis af en Fane-Stang; Længde 9½ T., deraf Bladet 6 T. langt og paa det bredeste 3 T.; Bladet med gjennembrudte Zirater; omkring Skaft-Hulingen 3 Ringe.

No. 121 og 122 ere fundne i en Steen-Dysse paa Gaarden Hvolebye i Gran Sogn paa Hadeland.

123 En Spyd-Od, af Jern; hele Længden 1 Al.; Bladet 21 T. langt og 1¼ T. paa det bredeste; Skafthulingen dannet ved Sammenbøining af en Forlængelse af Bladet; tvende Ragler, fra modsat Side indgaaende, ere endnu tilbage.

124 En Jern-Ring; 3 T. i Gjennemsnidt; et mindre Stykke Jern er vedhæftet; det Hele synes enten at have været en Spænde, eller at have henhørt til et Bidsel-Mundbid, af Form som No. 38. Litr. a.

No. 123—124 fundne i Jorden i Gran Sogn paa Hadeland.

(Fortsættes.)

2
3
6
11
13
14
16
17
19
20
22
23

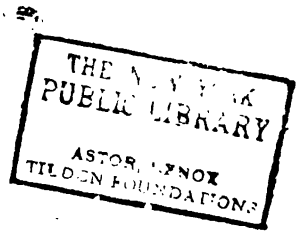
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

30.
31.
34.
35.
38.
39.
42.
47.
48.
51.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

57.
58.
60.
61.
63.
64.
67.
68.
70.
71.
74.
75.
77.
78.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

Tab. XIII

85.

88.

89.

92.

95.

96.

99.

100.

103.

104.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

Fig. 1. a.

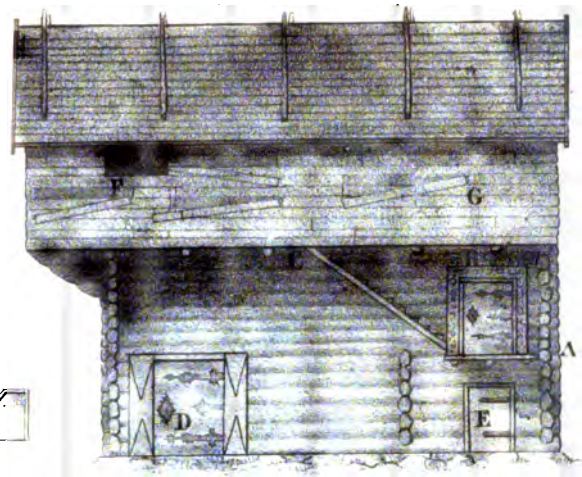

Fig. 2.

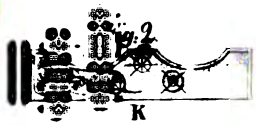

Fig. 3. b.

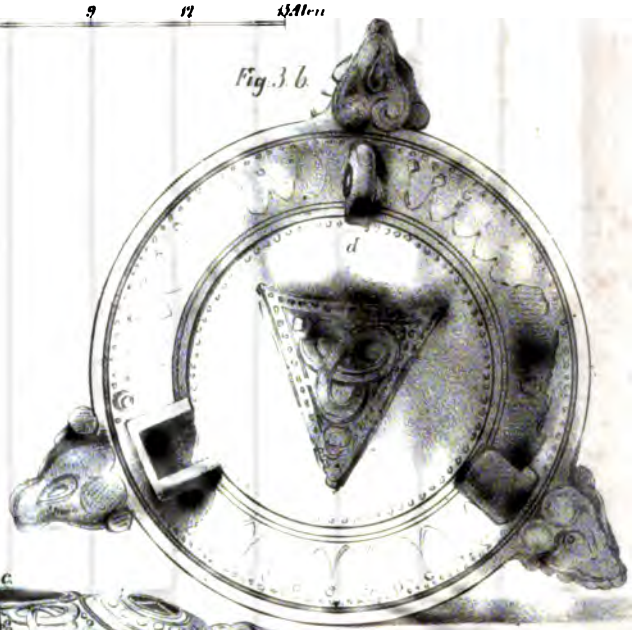

Fig. 3. c.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

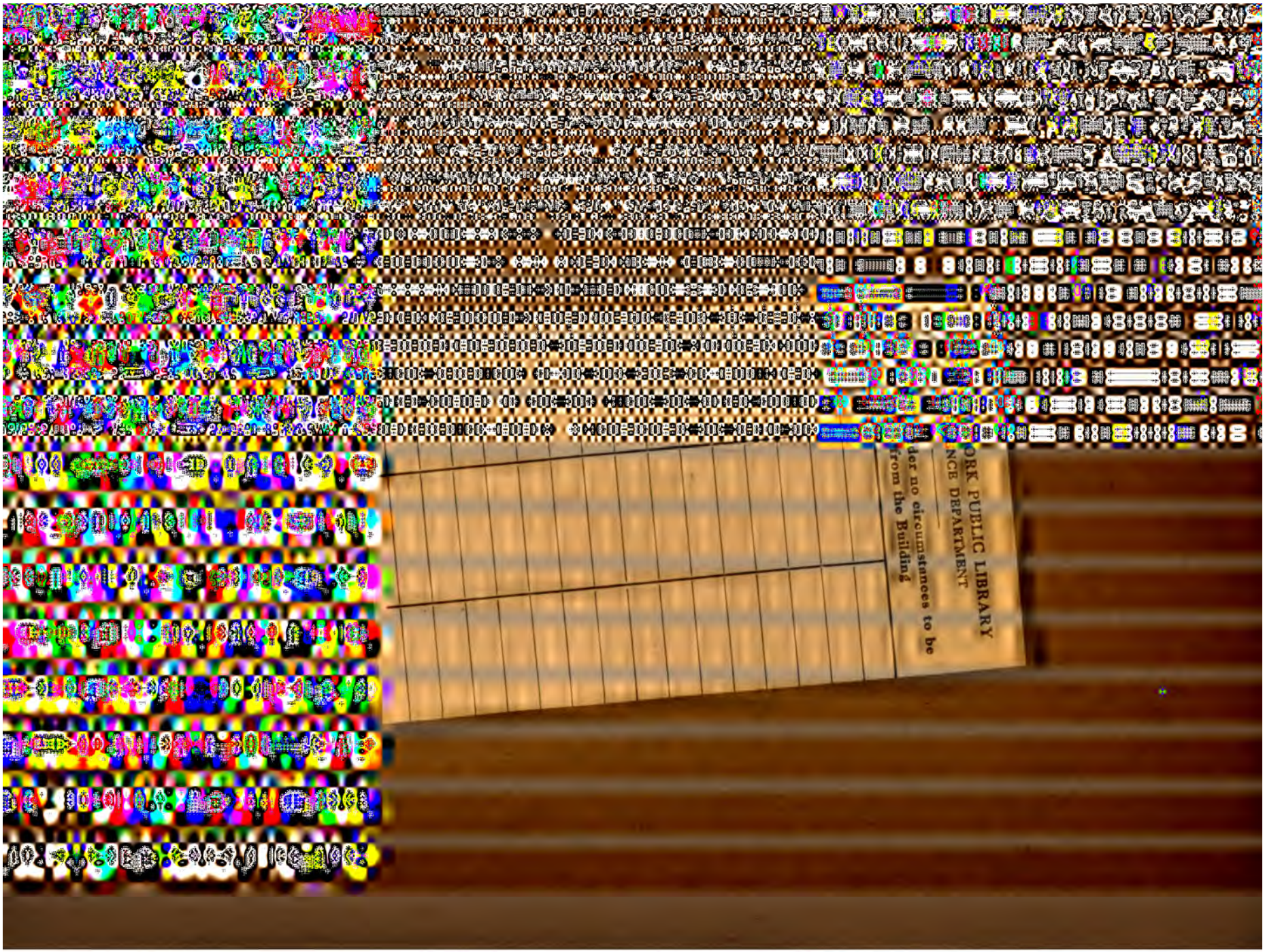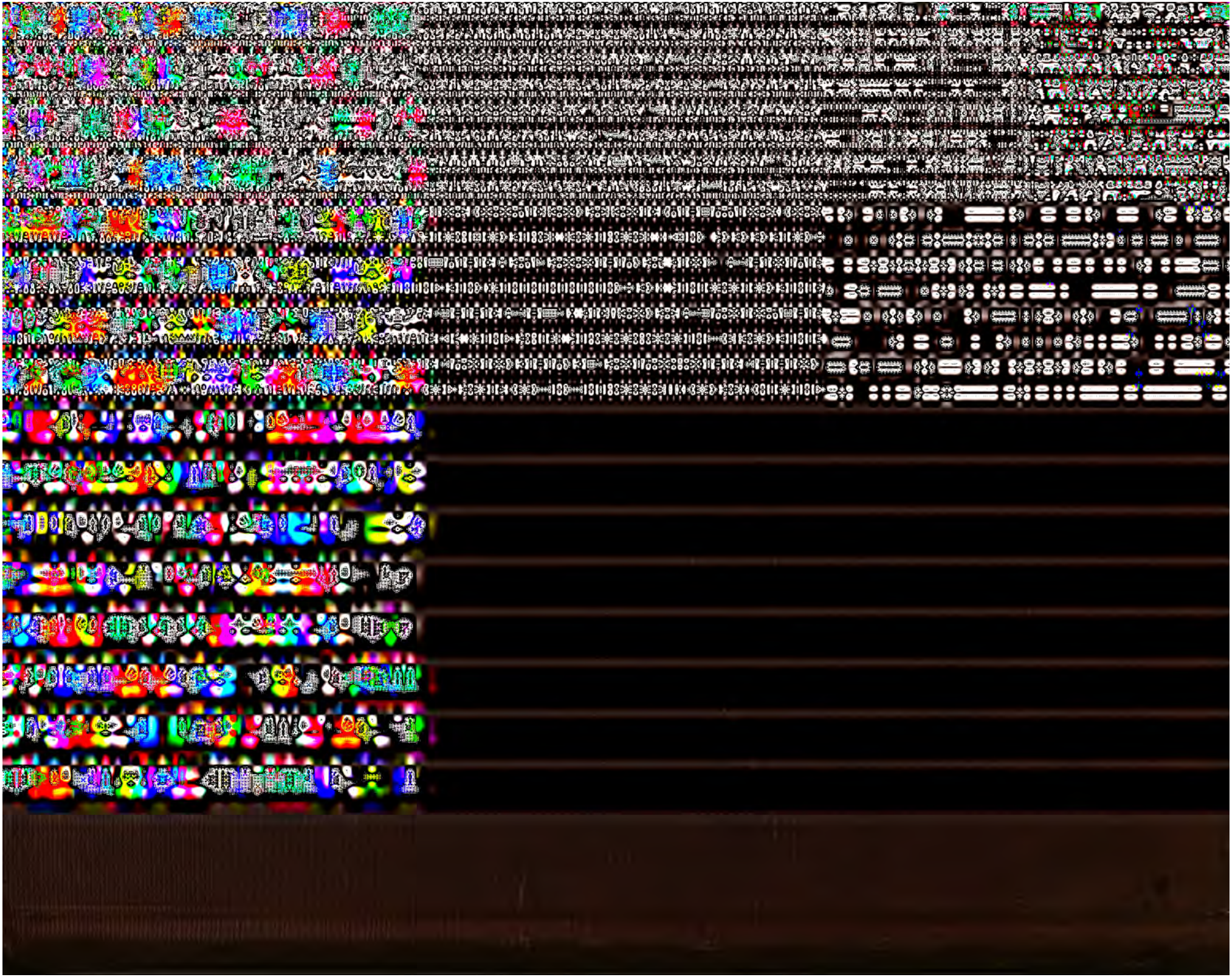
ORK PUBLIC LIBRARY
NCE DEPARTMENT
der no circumstances to be
from the Building